

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна**

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**ХІІІ МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ СТУДЕНТІВ
ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ**

**«Від громадянського суспільства –
до правової держави»**

***ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
Internet-конференції***

27 квітня 2017 року, м. Харків

Харків - 2017

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
протокол № 10 від 11 квітня 2017 року*

ВЗ6 ВІД ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА – ДО ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ:

XIII Міжнародна наукова конференція молодих вчених та студентів, 27 квітня 2017 р., м. Харків: Збірник тез доповідей. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – 372 с.

ISSN 2310-8665

Зважаючи на темпи життя, інформатизацію суспільства і дедалі зростаючу роль інформаційних технологій XIII Міжнародна конференція молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави», що ініційована юридичним факультетом Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна відбувається у рамках Internet-форуму. З огляду на важливість заходу, спрямованого на пропаганду освіти та науки серед молоді, а також актуальність заявленої загальної тематики, конференція сприятиме поглибленню досліджень проблем сучасної юридичної науки та становленню сучасного юриста з розвинутим самостійним мисленням, який здатен правильно аналізувати широке коло актуальних питань сьогоденного соціуму.

Усі учасники Internet-конференції та інші зацікавлені особи мають змогу безпосередньо спілкуватися з авторами розміщених публікацій за вказаними їх електронними адресами. До збірника увійшли тези студентів та молодих вчених, присвячених проблемам становлення громадянського суспільства і правової держави в Україні, які вміщують в себе наступні напрями: 1. Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права. 2. Конституційне та муніципальне право. 3. Міжнародне право та право європейського союзу. 4. Цивільне право та сімейне право. Цивільний процес. 5. Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право. Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право. 6. Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне та податкове право. 7. Трудове право та право соціального забезпечення. 8. Екологічне, земельне та аграрне право. 9. Фінансове право. Банківське право. 9. Господарське право та господарський процес. 11. Право інтелектуальної власності. Інформаційне право. 11 Проблеми протидії та стримування злочинності. Національна, регіональна та міжнародна безпека.

Редколегія: Т.Є. Кагановська, д.ю.н., професор, Заслужений юрист України (головний редактор); М.В. Даньшин, д.ю.н., професор (заступник головного редактора); І.В. Венедіктова, д.ю.н., професор; О.О. Житний, д.ю.н., професор; Д.М. Лук'янець, д.ю.н., професор; Т.Л. Сироїд, д.ю.н., професор, М.М. Воронов, к.ю.н., доцент..

Адреса редколегії: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Інститут соціології, психології і права, юридичний факультет, майдан Свободи, 6, м. Харків 61022, т.: (057) 707-53-81.

Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст. Тези друкуються в авторській редакції.

ОРГКОМІТЕТ

Голова Оргкомітету – Кагановська Т.Є., декан юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Заступник голови Оргкомітету – Даньшин М.В., заступник декана юридичного факультету з наукової роботи Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор

Координатор Оргкомітету – Хабарова Т.В., аспірант кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна

Помічники – П'ятіна А.І., студентка 5 курсу, Голова Студентського наукового товариства юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Горбатова Д. І., студентка 5 курсу, член Студентського наукового товариства юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Члени Оргкомітету:

Венедіктова І.В., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор

Воронов М.М., завідувач кафедри конституційного і муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент

Житний О.О., завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор

Лук'янець Д.М., завідувач кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор

Сироїд Т.Л., завідувач кафедри міжнародного права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні учасники міжнародної наукової Internet-конференції студентів, аспірантів та молодих учених – «Від громадянського суспільства – до правової держави», дорогі друзі, колеги!

Щиро вітаю Вас у числі учасників нашого щорічного заходу!

У нашій державі відбуваються певні зміни в суспільно-політичному житті, які вимагають адекватного відображення у правовій реальності, вироблення ефективного механізму регулювання суспільних відносин, основним елементом якого є право.

Разом з тим, ми усвідомлюємо, що виховання у майбутніх правників самостей – бажання самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, самовиховання, креативного мислення, фаховості та відповідальності є ключовими завданнями вишу. Наука ж допомагає дисциплінувати, вдосконалювати особистість, спонукає до конструктивного діалогу, розширює науковий світогляд.

Тому наукове життя не мислиме без подібних заходів, адже саме конференції допомагають молодим науковцям апробувати власні наукові здобутки, а досвідченим фахівцям – ділитися досвідом наукової і практичної діяльності.

То ж бажаю всім нам плідної співпраці, натхнення, невтомного творчого пошуку, нових ідей та їх реалізації!

Т.Є.Кагановська,
декан юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н.Каразіна,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В МІЖНАРОДНОМУ ЕКОЛОГІЧНОМУ ПРАВІ

Абрамова Аліна Володимирівна
студентка 5 курсу
юридичного факультету
Харківського національного університету
ім. В.Н. Каразіна
e-mail: a_link_a1994@mail.ru

Ключові слова: Конференція ООН з проблем навколишнього середовища, Саміт тисячоліття ООН, сталий розвиток, Цілі розвитку тисячоліття.

«В середині XX століття люди вперше побачили свою планету з космосу. З космосу Земля виглядає як невелика тендітна кулька, загальні контури якої визначаються не людськими діями та творіннями, а складною системою хмар, океанів, рослинності та ґрунтів. Нездатність людини погоджувати свої дії з цією змінною системою веде до докорінної зміни існуючих на планеті структур. Багато таких змін можуть привести до знищення життя на Землі. Ця нова реальність, від якої неможливо сховатись, повинна бути визнана та поставлена під контроль», – цими словами починається Доповідь Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку під назвою «Наше загальне майбутнє» 1989 року, в основі якої лежить концепція сталого розвитку [1].

Варто зазначити, що на сьогоднішній день швидко ростуть світові масштаби виробництва та господарської діяльності, в ході яких використовується все більша кількість природних ресурсів, зокрема вичерпних. Такий стан справ приводить до посилення антропогенного впливу на навколишнє середовище та порушення рівноваги у природному середовищі. Водночас фатальне забруднення водних ресурсів, атмосферного повітря, зменшення площі лісів може спричинити виникнення соціально-економічних проблем, негативного впливу на життя та здоров'я людини тощо.

1972 рік ознаменувався проведенням Стокгольмської конференції з навколишнього середовища та прийняттям Декларації Конференції ООН з проблем навколишнього середовища (Стокгольмської декларації). Преамбула Декларації проголошує, що «настав такий момент в історії, коли ми повинні регулювати свою діяльність у світі, ретельніше піклуючись про наслідки цієї діяльності для навколишнього середовища. Завдяки найбільш повному використанню наших знань та більш розумному підходу ми можемо забезпечити для себе та нашого наступного покоління краще життя в умовах середовища, яке в більшій мірі буде відповідати потребам людей. Охорона та покращення навколишнього середовища для нинішнього та майбутнього поколінь стали найбільш важливою метою людства – метою, яка повинна досягатись спільно і відповідно до усталених та основних цілей миру та міжнародного економічного та соціального розвитку».

Під впливом Стокгольмської конференції та прийнятих принципів, які направлені на підтримання стану навколишнього середовища, придатного для нормального життя і здоров'я людини, ряд національних законодавств поповнився нормами про захист навколишнього природного середовища.

В контексті концепції сталого розвитку ключову роль зіграло проведення Конференції ООН з питань навколишнього середовища та розвитку 1992 року в Ріо-де-Жанейро, в ході якої була прийнята Декларація з навколишнього середовища та розвитку (Декларація Ріо) [A/CONF.151/26/Rev.1 (Vol. I)]. Концепція сталого розвитку «пронизує» положення зазначеної декларації. Зазначається, що всі держави повинні реалізовувати своє право на розвиток, але з урахуванням інтересів майбутніх поколінь та справедливого задоволення їх потреб (Принцип 3). Не менш актуальним є теза про те, що захист

навколишнього середовища повинен складати невід'ємну частину процесу розвитку держав, і не може розглядатись відокремлено від нього (Принцип 4).

Концепція сталого розвитку економіки визнана світовою спільнотою домінантною ідеологією розвитку людської цивілізації у XXI ст., стратегічним напрямом забезпечення матеріального, соціального і духовного прогресу суспільства. Необхідність переходу на модель сталого розвитку всіх країн світу об'єктивно зумовлена демографічним «вибухом», сучасною науково-технічною революцією, а також нинішнім кризовим станом земної біосфери, істотним зниженням її відновлювальних, відтворювальних і асиміляційних можливостей внаслідок надмірних антропогенних навантажень на природу [2].

Не менш важливим став Саміт тисячоліття ООН 2000 року, який ознаменувався прийняттям Декларації тисячоліття, яка підтвердила дотримання концепції сталого розвитку єдиною універсальною міжнародною організацією, що об'єднує 193 держави світу — Організацією Об'єднаних Націй. Декларація містить перелік фундаментальних цінностей XXI століття, серед яких і повага до природи, що полягає у раціональному використанні природних ресурсів нинішнім поколінням і збереженням природних багатств для наступних поколінь у зв'язку з дотриманням концепції сталого розвитку. На ряду с Декларацією тисячоліття були прийняті Цілі розвитку тисячоліття у період до 2015 року, які полягали у підтриманні міжнародного співробітництва між державами задля досягнення скорочення бідності та голоду, зменшення дитячої смертності, покращення охорони материнства, забезпечення загальної початкової освіти тощо.

У 2015 році Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун зробив доповідь стосовно досягнення Цілей розвитку тисячоліття, які були поставлені перед державами з прийняттям Декларації тисячоліття [A/RES/55/2]. В цій доповіді були проаналізовані усі вісім цілей, які ставились перед світовим співтовариством. Однією з таких цілей було забезпечення екологічної сталості в контексті дотримання концепції сталого розвитку. Було зазначено, що з огляду на виконання державами своїх зобов'язань стосовно шкідливих викидів в атмосферне повітря, озоновий шар може відновитись вже у середині XXI століття. З іншого боку, збільшується кількість викидів парникових газів, що поступово призводить до глобального потепління, яке загрожувє необоротними наслідками для навколишнього середовища, а також життю і здоров'ю людини.

З огляду на невирішеність глобальних проблем людства, зазначених у Цілях розвитку тисячоліття, Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію під назвою «Перетворення нашого світу: Порядок денний в області сталого розвитку на період до 2030 року» від 25 вересня 2015 року [A/RES/70/1]. Резолюція містить перелік цілей, які необхідно втілити у життя з метою досягнення концепції сталого розвитку. Загалом цілі, зазначені у Резолюції, співпадають з Цілями розвитку тисячоліття, але вони більш уточнюються та розширюються. Наприклад, мета забезпечення екологічної сталості в Резолюції закріплена у декількох цілях: забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості та екологічної сталості міст та населених пунктів, забезпечення переходу до раціональних моделей споживання та виробництва, прийняття термінових заходів у боротьбі зі зміною клімату та його наслідками, збереження та раціональне використання океанів, морів та морських ресурсів в інтересах сталого розвитку тощо. Разом з поставленими цілями надаються рекомендації щодо ефективної реалізації цих цілей. Найбільш ефективним способом є мобілізація фінансових ресурсів задля реорганізації промисловості з метою зменшення шкідливих викидів в атмосферне повітря та зменшення антропогенного впливу на Землю. Окрім фінансових ресурсів, державам рекомендується виробити придатний механізм державного управління для лісокористування та боротьбі з браконьерством, оскільки зазначені в Доповіді за 2015 рік дані говорять про збільшення об'ємів вирубки лісів та незаконного відлову біологічних ресурсів.

Таким чином, концепція сталого розвитку пройшла достатньо довгий шлях становлення та визнання, починаючи з дотримання сталого розвитку лише в екологічній

сфері, і закінчуючи всіма сферами життєдіяльності людини. Сьогодні дана концепція полягає у раціональному використанні нинішнім поколінням природних багатств і задоволення своїх потреб, але з урахуванням потреб наступного покоління. Концепція сталого розвитку є загальновизнаною на міжнародному рівні, з урахуванням її положень складаються міжнародні угоди в галузі охорони навколишнього середовища та економіки, держави, імплементуючи міжнародні норми у національне законодавство, також визнають цю концепцію і зобов'язуються дотримуватись її на своїй території. Як зазначається у Доповіді ООН, «екологічна сталість є однією з основних складових порядку денного та невід'ємною умовою довгострокового соціально-економічного розвитку. Здорові та різноманітні екосистеми та природні ресурси можуть зіграти важливу роль у пом'якшенні майбутніх екологічних проблем. Ось чому важливо забезпечити, щоб порядок денний в області розвитку на майбутні періоди, відображав взаємозв'язок між соціально-економічною та екологічною сталістю, а також забезпечував захист та посилення екологічної складової сталого розвитку» [3].

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Анакіна Т. М.

Література:

1. Евтеев С.А., Перелет Р.А. Наше общее будущее. Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию. (пер. с англ.) / С.А. Евтеев, Р.А. Перелет. – М.: «Прогрес», 1989. – 21 с.
2. Трегобчук В.М. Концепція сталого розвитку для України. / В.М. Трегобчук. – К.: Вісник НАН України №2. – 2002. – 11 с.
3. Цели развития тысячелетия: доклад за 2015 год. – Нью-Йорк: Организация Объединенных Наций. – 2015. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/millenniumgoals/mdgreport2015.pdf>

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ АРЕШТУ МАЙНА

Александрова Вікторія Андріївна
аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ
e-mail: alexandrova.victoriya@yandex.ru

Ключові слова: арешт, огляд, майно, вилучення речей і документів, затримання особи.

У сучасних реаліях актуальним є питання здійснення арешту майна. Це пов'язано з вимогами Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, який схвалено на саміті Україна – Європейський Союз, відповідно по пункту 29 якого однією із цілей цього Плану дій є вдосконалення законодавства України в частині конфіскації майна, отриманого злочинним шляхом. На сьогодні в практичній площині існує низка проблемних питань, пов'язаних із застосуванням правового інституту арешту майна, що зумовлено його новелізацією.

У положеннях КПК України передбачено, що арешт майна, як захід забезпечення кримінального провадження, може застосовуватися виключно на підставі ухвали слідчого судді або суду. Арешту майна передують тимчасове вилучення цього майна. Як зазначає А. Щасна, зв'язок між тимчасовим вилученням майна та арештом майна полягає у тому, що арештованим може бути виключно майно, яке було вилучене. Іншими словами, арешт майна є одним із можливих результатів тимчасового вилучення майна [1, с. 54].

Аналіз змісту ст.ст. 168, 208 КПК України свідчить про те, що існує три форми здійснення тимчасового вилучення майна, зокрема: 1) під час затримання особи; 2) під час обшуку; 3) під час огляду.

Відповідно до положень ст. 208 КПК України арешт майна може бути здійснено під час затримання особи. При затриманні особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол, в якому, з-поміж інших відомостей, також зазначається результат особистого обшуку. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору. Водночас, дослідивши положення ст. 208 КПК України, можна зробити висновок, що в них безпосередньо відсутня вказівка про тимчасове вилучення майна особи під час затримання. Тому не зовсім зрозуміло, чи є це майно тимчасово вилученим.

У той же час звернемо увагу, що в ч. 7 ст. 236, ст. 237 КПК України, якими безпосередньо урегульовано порядок проведення огляду та обшуку, закріплено, що в ході проведення огляду та обшуку вилучені речі та документи є тимчасово вилученими. У подальшому на такі речі та документи необхідно накласти арешт. Проте у ст. 208 КПК України щодо визначення статусу вилученого під час особистого обшуку нічого не зазначено.

З метою подальшого процесуального врегулювання наведеного питання вважаємо доцільним ч. 5 ст. 208 КПК України доповнити наступним положенням: «вилучені під час затримання особи речі та документи, що не відносяться до предметів, що вилучені законом з обігу, є тимчасово вилученими». Крім того, на нашу думку, недосконалим і не виправданим є процес та механізм накладення арешту на майно, яке було вилучено під час обшуку. Пояснюється це тим, що отримавши ухвалу на обшук слідчий зобов'язаний після його проведення знову звертатися з клопотанням про арешт майна яке було вилучене в ході обшуку. Вважаю, що у ч. 7 ст. 236 КПК України слід вказати, що речі та документи, які були зазначені в ухвалі слідчого судді про обшук і яке слідчий вилучив, вважають арештованим. Такі зміни можуть суттєво покращити роботу правоохоронних органів.

Під час аналізу попереднього КПК України 1960 р. та чинного КПК України 2012 р. стосовного того, що майно повинно визнаватись доказом можна дійти висновку, що виключення майна з переліку доказів є досить поспішним заходом. Тобто, норми КПК України 1960 р. більш чіткіше регулював це питання, адже майно визнавалось речовим доказом із моменту винесення постанови слідчим. Проте чинний КПК України не передбачає низки процедур, які б свідчили про визнання майна доказом.

Отже, можна ствердити, що в чинному КПК України не ураховані всі особливості практичної роботи на предмет здійснення арешту майна правоохоронними органами.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Абламський С. Є.

Література:

1. Щасна А. Обмеження майнових прав окремих категорій осіб у ході застосування заходів забезпечення кримінального провадження / А. Щасна // Підприємство, господарство і право. – 2015. – № 8. – С. 53-55.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСУ ПРИ ОТРИМАННІ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Алексенко Марина Володимирівна
курсант навчальної групи Ф-1-14-7
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ
e-mail: lovemgk97@gmail.com

Сичов Сергій Олександрович
старший викладач кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ
e-mail: u-kafedra@ukr.net

Ключові слова: кримінальне провадження, примус, отримання зразків для експертизи, відібрання біологічних зразків у особи.

Починаючи розгляд даного питання вважаємо за потрібне зрозуміти, що ж має в собі сам термін примус – є вживане компетентними органами і посадовими особами держави у формі спеціальних актів і в рамках правових норм психічний або фізичний вплив на суб'єкта суспільного життя з метою підпорядкування його волі і поведінки інтересам суспільства і держави.

Вивчаючи проблематику примусового відібрання зразків для проведення експертизи все більше та частіше в діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України виникає питання щодо правильності виконання даного процесуального заходу. Виникають проблеми саме із правильним розумінням примусу, оскільки дана процедура чітко та зрозуміло не регламентована в національному законодавстві України. Хоча й розроблялася Інструкція про порядок проведення освідування особи та отримання біологічних зразків для експертизи у кримінальному провадженні, але в кінцевому результаті вона залишилась лише проектом, тому постає питання – яким саме чином здійснювати відібрання зразків для проведення експертизи щоб не допустити порушення прав та свобод людини? Проблема полягає у тому, що слідчий може використовувати цю невизначеність з передумовою так званих «законних зловживань», оскільки у такому випадку особи, які здійснюють відібрання зразків для проведення експертизи, діють не в порядку, визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) чи іншими нормативно-правовими актами, а на «власний розсуд» з посиланням на аналогічну практику. Так у ст. 245 КПК закріплена лише загальна норма про можливість примусового отримання зразків за рішенням слідчого судді, але порядок, межі та умови примусового отримання зразків у разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки не вказані. Таким чином, щоб не порушувати права та свободи особи треба визначити межі та умови проведення цієї процесуальної дії.

Також, відповідно до Правил проведення судово – медичних експертиз у відділеннях судово-медичної імунології бюро судово-медичної експертизи, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17 січня 1995 року, зразки крові у осіб, які проходять у справі, зазвичай повинні відбиратися у зазначених відділеннях. Якщо відібрання зразків крові проводиться поза відділенням, він повинен проводитися особою, яка володіє даною маніпуляцією, оскільки слідчий або в іншому випадку працівник оперативного підрозділу не є спеціалістами і не володіють достатніми знаннями для забезпечення даної процесуальної дії. До того ж вони не у всіх випадках здатні убезпечити особу від набуття різного роду хвороб, адже на практиці найчастіше місцем відібрання зразків для експертизи є кабінет слідчого, приміщення суду, або ж місце перебування затриманого чи заарештованого із залученням відповідного спеціаліста. У цих випадках

навіть чи можливо здійснити відібрання крові з пальця та зразків кісткового мозку за однакових умов, оскільки це потребує різного роду маніпуляцій за участю відповідних фахових спеціалістів. Тому процедура відібрання різного роду біологічних зразків має бути чітко регламентована. Саме тому, ми вважаємо, що процедура відібрання різного роду біологічних зразків має бути чітко регламентована, а також є необхідність у створенні Інструкції, яка б в повному обсязі містила б інформацію та відомості щодо порядку та умов здійснення даної маніпуляції, в якій обов'язково передбачалося дотримання санітарних норм та інших нормативів, що включали б можливі шкідливі наслідки для здоров'я, у якій вони відбираються, оскільки уповноважений орган зобов'язаний переконатися, що відібрання біологічних зразків є безпечним для життя та здоров'я особи.

Також ще однією проблемою даного питання є те, що чинне законодавство України у порівнянні із міжнародними правовими стандартами дуже суперечливе. Так відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» суди застосовують Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) і практику Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як джерело права. Згідно з ч. 2 ст.19 Закону України «Про міжнародні договори України», якщо міжнародним договором України, який набрав чинності, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору. Таким чином, практика ЄСПЛ має вищу юридичну силу за норми КПК України. З огляду на те, що в деяких випадках слідчі судді, суди у процесі провадження досудового розслідування надають дозвіл на примусове відібрання біологічних зразків для дослідження всупереч практиці ЄСПЛ, виникає необхідність встановлення співвідношення порядку відібрання таких зразків, закріпленого в КПК України із дотриманням прав і основоположних свобод людини, закріплених Конвенцією.

Якщо розглядати всі суперечності, то можна дійти висновку, що відібрання біологічних зразків для проведення експертизи і в подальшому використання цих зразків у справі як доказ викликають сумніви у їх законності, оскільки Конституцією України та принципами КПК передбачено, що людина має право не свідчити проти себе та своїх близьких, таким чином, застосовуючи примус для відібрання зразків, тим самим ми порушуємо дані норми.

Головне правило, яке доцільно виводити з наведених рішень є таким: біологічні зразки у особи можуть бути отримані поза її згодою лише тоді, коли метою відібрання таких зразків не є отримання доказів обвинувачення особи, яка надає такі зразки. Оскільки, відповідно до положень ст.ст. 241, 245 КПК, біологічні зразки відбираються примусово за ухвалою слідчого судді, то про мету отримання таких зразків можна в будь-якому разі довідатися з мотивувальної частини ухвали. Якщо ж доказ, отриманий таким чином, згодом буде розтлумачено як доказ обвинувачення, що має вирішальне значення для встановлення вини особи, він є недопустимим з огляду на положення ст.87 КПК України та ст.6 Конвенції.

Таким чином, на нашу думку, доцільним при встановленні необхідності примусового відібрання біологічних зразків є надання слідчим суддею відповідей на такі запитання:

- 1) чи можна стверджувати, що відібрані зразки не будуть використані як доказ обвинувачення особи, яка попередньо відмовилася надати такі зразки?
- 2) чи виправдовує тяжкість кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, порушення її особистої недоторканності?

У разі негативної відповіді на хоча б одне з поставлених запитань доцільно відмовляти в задоволенні клопотання з тих підстав, що його задоволення призведе до необґрунтованого порушення прав людини. При цьому, з огляду на принцип обов'язковості судових рішень, важливо ставити зазначені питання саме на стадії надання дозволу на отримання зразків, адже на стадії судового розгляду неможливо буде посилатися на

незаконність ухвали слідчого судді, яка набрала законної сили і не була скасована, а, отже, і на незаконність одержаних за цією ухвалою доказів.

Тому, роблячи підсумок із вище написаного можна зробити висновок, що зараз в нашій країні існує достатньо неврегульована правова база, яка повною мірою не регулює діяльність у сфері примусового відібрання біологічних зразків для проведення експертизи: немає чіткого порядку дій при відмові особи добровільно надавати зразки, не вказані межі такого примусу, а також ніде не зазначено саме роль працівника поліції у даному заході. Саме задля того, щоб вирішити та врегулювати дане питання орган законодавчої влади повинен прийняти до відома необхідність вирішення даної проблеми та розробити проект нормативно правового документа який міг би повною мірою вирішити всі проблемні питання в проведенні цього заходу.

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. Романюк В. В.

РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Ананченко Олена Костянтинівна
студентка юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: alenaananchenko@gmail.com

Ключові слова: суб'єкт, повноваження, правовий статус, релігія.

Останнім часом вплив церкви, релігійних норм і цінностей на життя суспільства в постсоціалістичних державах, в тому числі й в Україні, помітно посилюється. Це пояснюється певною мірою істотними змінами умов життєдіяльності і підходом до релігії як до фактору духовного відродження народів.

До того ж, на фоні останніх подій, що пройшли зимою 2014 року і проходять в Україні й на початку 2017 року, особливо видно як активно змінюються відносини між релігійними організаціями і державними інституціями. Природно, це зумовлює і підвищення інтересу науковців до питань визначення ролі і місця релігійних організацій в становленні української державності та в механізмі державного управління, розкриття релігійних організацій як особливих суб'єктів адміністративно-правових відносин.

Аналіз окремих аспектів вивчення адміністративно-правового статусу релігійних організацій здійснювався вітчизняними вченими і фахівцями-практиками. Зокрема, питання, які торкалися правового становища релігійних організацій, розглядалися у працях А. Б. Агапова, Т. Ю. Архирейської, О.А. Амбросімова, І.С. Берднікова, С.М. Братуся, М. В. Баглая, С. А. Бур'янова, В. В. Бородіна, Н.П. Гаєвої, Г.О. Друзенка, Н.С. Кузнєцової, Ю. А. Радченко, Ф. М. Рудінського, А. П. Коренева, О. Е. Кутафіна, Г. А. Михайлова, В. Н. Калініна, А. И. Кудрявцева, Г. П. Лупарева, О.С. Павлова, В.Ф. Піддубної, І.О. Пристінський, В.Д. Фучеджи, Я.М. Шевченко, В. А. Ципіна, Л.В. Ярмол, П. П. Яшина і ін. Зазначені науковці внесли вагомий вклад у розвиток правового статусу релігійних організацій, проте деякі моменти адміністративно-правового змісту, враховуючи сучасні події громадсько-політичного життя, потребують уточнення та оновлення.

Взагалі проблеми дослідження релігійних організацій в Україні нерозривно пов'язані із забезпеченням конституційного права особи на свободу совісті і свободу віросповідання. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України це одна з найбільш актуальних проблем, що має велике суспільне і наукове значення. Тим часом необхідно відзначити, що формування нормативної правової бази, що визначає адміністративно-правовий статус релігійних організацій в Україні, суттєво відстає від загального рівня розвитку адміністративного законодавства.

Легітимне поняття релігійної організації не охоплює її функціональні ознаки як специфічних суб'єктів адміністративного права. Досить неоднозначна їх правова дієздатність, специфіка залежності їх діяльності від внутрішніх настанов культу та визнаних світових релігійних центрів. Не зовсім зрозумілою є майнова основа їх діяльності, правова природа пожертв та зборів за відправлення культових обрядів (хрестин, вінчання, похорон, входи тощо). Їх правова відокремленість має певну специфіку, яка досі ніким не встановлена. Відсутнє правове поле припинення релігійних організацій. Наведене зумовлює актуальність проблематики адміністративно-правового статусу релігійних організацій.

До того ж, реалізація права на свободу світогляду і віровизнання в аспекті міжнародно-правових стандартів є важливим критерієм оцінки демократичності держави і розвитку громадянського суспільства. Налагодження цивілізованих відносин із релігійними організаціями відіграє особливу роль в процесі розбудови молодोї України, особливо в сучасних умовах після перемоги Євромайдану і становлення нової української нації.

Тому у вітчизняній адміністративно-правовій літературі утверджується розуміння необхідності перегляду правового регулювання релігійних організацій, з урахуванням сучасної практики правотворення у європейських країнах.

Слід зауважити, що Україна проголошується світською державою, що означає державу, в якій влада здійснюється світськими (не церковними) органами, де церква відокремлена від держави, що означає відсторонення церкви й релігійних організацій від участі у здійсненні функцій держави.

У чинному законодавстві на рівні Конституції України передбачено відокремлення церкви (релігійних організацій) від держави, а школи від церкви і про те, що жодна релігія в Україні не може бути визнана як обов'язкова [1]. Відповідно, держава є нейтральною в сфері свободи релігійних вірувань та уподобань і не має права втручатися в законну діяльність релігійних організацій.

Слід зауважити, що релігійна організація є провідною ланкою релігійно-церковного життя в Україні [2, с. 82]. Держава захищає права і законні інтереси релігійних організацій; сприяє встановленню відносин взаємної релігійної і світоглядної терпимості й поваги між громадянами, які сповідують релігію або не сповідують її, між віруючими різних віросповідань та їх релігійними організаціями; бере до відома і поважає традиції та внутрішні настанови релігійних організацій, якщо вони не суперечать чинному законодавству [3].

Вказана норма визначає повноваження держави в сфері регулювання державою діяльності релігійних організацій. Зокрема, саме держава бере на себе зобов'язання щодо захисту прав та законних інтересів релігійних організацій. Такий захист повинен відбуватись у визначений саме державою спосіб, при цьому релігійна організація (організації) буде виступати суб'єктом права на рівні з іншими суб'єктами права в державі [4, с. 3; 5]. Закон забороняє державі втручатися у діяльність релігійних організацій, яка здійснюється в межах закону, та встановлює наступні межі діяльності релігійних організацій.

1. Держава визнає право релігійної громади на її підлеглість у канонічних і організаційних питаннях будь-яким діючим в Україні та за її межами релігійним центрам (управлінням) і вільну зміну цієї підлеглості (ч. 2 ст. 8 Закону).

2. Держава надає право релігійним організаціям, керівні центри яких знаходяться за межами України, можуть керуватись у своїй діяльності настановами цих центрів, якщо при цьому не порушується законодавство України.

3. Держава надає право релігійним організаціям використовувати для своїх потреб будівлі і майно, що надаються їм на договірних засадах державними, громадськими організаціями або громадянами (ч. 1 ст. 17 Закону).

Окрім викладеного, держава гарантує передачу організаціями, на балансі яких вони знаходяться, культові будівлі і майно, які становлять державну власність у безоплатне користування релігійних організацій або ж повернення вказаного майна та культових

будівель; надає право релігійним організаціям засновувати видавничі, поліграфічні, реставраційно-будівельні та інші підприємства, а також добродійні заклади (притулки, лікарні тощо), які мають право юридичної особи (ст. 19 Закону).

Отже, підсумовуючи слід підкреслити, що саме від налагодження стосунків держави з релігійними організаціями багато в чому залежить стабільність і подальший розвиток України.

Адже залежно від того, як розвиватимуться стосунки держави і церкви (релігійних організацій), українське суспільство буде ставати більш консолідованим, або навпаки. І саме тому кожна демократична держава прагне втілити в національному законодавстві загальнолюдські цінності, які закріплено в різних міжнародних актах чи інших джерелах.

Таким чином, релігійні організації в Україні є особливими суб'єктами адміністративного права, які утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно із своїми статутами (положеннями). Вони є не тільки під контрольними та під наглядовими суб'єктами управління, але й самі представляють та захищають свої законні інтереси та інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах, опосередковано беруть участь у політичній діяльності, проводять масові заходи із віруючими громадянами. У зв'язку з цим, релігійні організації повинні розглядатися як особливі суб'єкти управлінських відносин, що функціонують в рамках системи адміністративно-правових норм.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ростовська К.В.

Література:

1. Конституція України : науково-практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. — 2-ге вид., переробл. і допов. — Х. : Право, 2011. — 1128 с.

2. Василяк А. М. Організаційно-правові основи врегулювання статусу релігійних організацій у механізмі державного управління релігійною сферою суспільства / А. М. Василяк // Інвестиції: практика та досвід. - 2011. - № 13. - С. 82.

3. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квітня 1991 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 25. - Ст. 283.

4. Кочкадан А. Право на свободу світогляду і віросповідання людини в Україні і проблеми законодавчого забезпечення його реалізації / А. Кочкадан // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — 2008. — Вип. 47. — С. 3.

5. Биркович О. І. Роль релігійних організацій як інститутів громадянського суспільства в розбудові української державності / О. І. Биркович // Науковий вісник Ужгородського національного університету. - 2015. - Вип. 30(1). - С. 15.

К ВОПРОСУ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРАВОСОЗНАНИЯ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО СОЦИУМА В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Андреев Тит Петрович

студент Следственно-криминалистического института
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого
e-mail: andreevtit@yandex.ua

Ключевые слова: правосознание, общество, правовое государство, гражданское общество.

Сегодня общество в Украине вошло в новую фазу своего развития—народом, во время Революции Достоинства, был определён дальнейший вектор развития нашего государства— а именно, путь на сближение с антропоцентрической, демократической западной цивилизацией, формирование действенного гражданского общества, построение эффективного правового государства, которое успешно будет защищать права и свободы граждан, будет создавать благоприятные условия для экономического развития.

На современном этапе перед Украиной, на наш взгляд, стоит две важнейшие задачи, решение которых невозможно отдельно, потому как они есть тесно взаимосвязанными и успех каждой из них зависит от успеха другой. Это формирование гражданского общества и построение правового государства.

Формирование гражданского общества невозможно без создания со стороны государства условий для его развития. Устранение юридических и фактических препятствий для активности гражданских институций, создание правовых гарантий и механизмов защиты их прав и интересов есть не только желательной, но необходимой мерой для успешного формирования и деятельности гражданского общества.

В свою очередь, правовое государство не может быть построено без помощи гражданского общества, которое выступает одной с предпосылок построения таковой страны. Гражданские институции, которые будут проводить контроль за центральной и местной властью не позволят грубо нарушать законодательство, права и свободы человека и граждан. Гражданское общество должно быть «дамокловым мечом» для государственного механизма и стимулировать его к эффективной работе.

Нынче в Украине наблюдается довольно интересная ситуация— власть пытается проводить реформы, которые не всегда есть успешными, гражданские институции пытаются контролировать как и власть, так и работу государственного аппарата. При всём этом большинство украинских граждан так и не включены в активные политические процессы, уровень их политического и правового сознания остаётся на бытовательском уровне, что служит причиной бытового понимания происходящих политических, экономических и социальных процессов, которое в свою очередь приводит к возрастанию социальной напряженности и увеличению конфликтов в обществе. Сложившуюся ситуацию могут использовать в своих целях силы, которые выступают против интеграции в ЕС, построения правового государства и формирования гражданского общества, что тоже увеличивает масштаб данных социальных явлений и приводит к дальнейшей дестабилизации обстановки. Приходится, не без сожаления, осознавать, что за четверть века, в общем, украинское общество не отошло далеко от советских рамок восприятия социальной действительности, в нашем обществе так и не произошла необходимая, для дальнейшего успешного развития в современном мире, эволюция общественного правосознания.

Обратившись к мировой истории можно отыскать два основных варианта трансформации правосознания, которые могут проходить в двух формах — эволюционной и революционной.

Эволюцию правосознания можно определить как процесс постепенного развития и изменения устоявшегося в некотором обществе отношения к роли права, уровня осознания его ценности и уважения к нему, частоты использования его в регулировании отношений. Примеры эволюции правосознания можно найти повсеместно— это те исторические периоды, во время которых право реформировалось относительно плавно, без серьёзных социальных конфликтов, вследствие чего неспешно развивалось и правосознание.

Революция правосознания — это процесс кардинального изменения отношения общества к праву, предпосылками которого является резкое изменение старых общественных отношений, которое происходит за относительно короткий промежуток времени. За это небольшое время можно наблюдается коренная трансформация общественного правосознания. Чаще всего такая ситуация складывается во время революций, например, во время Великой французской революции менее чем за 20 лет французская правовая система пережила кардинальные изменения, вследствие чего серьёзно

изменилось и общественное правосознание. Также, правосознание может довольно интенсивно меняться после появления неких новых правовых идей, которые в силу своей значимости могут серьёзно менять отношение к праву, которое в следствии должно будет изменяться в соответствии к требованиям этой доктрины.

За все годы независимости уровень правосознания украинского общества не претерпел необходимых, для дальнейшего успешного развития в современном мире, изменений, его развитие продолжилось в традиционной для восточных славян парадигме отсутствия уважения к праву, как основному регулятору общественных отношений. Это касается, как и власти, которая может позволить себе принимать некачественные нормативно-правовые акты с нарушениями процедур и потом их не исполнять, так и остальным субъектам общественных отношений, которые позволяют себе нарушать санкционированные государством правила поведения. В связи с этим сегодня стоит две задачи:

1) Гармонично изменить правовую систему, которая будет учитывать международные тенденции развития права, но с учётом национального менталитета.

2) Трансформировать правовое сознание общества для формирования действенного гражданского общества.

Возможными путями изменения общественного правосознания могут быть следующие (перечень их не есть строгим и полным, он может быть дополнен различными явлениями):

1) Изменения правовой системы, избавления её от рудиментов прошлого, гармонизация законодательства, которое должно, в силу своей непротиворечивости и эффективности, должно вызывать естественное уважение к правовым механизмам регуляции общественных отношений.

2) Создание действенного государственного аппарата, который своими действиями будет помогать праву, как общественному регулятору отношений, успешно сопутствовать реализации лицам своих прав, свобод и законных интересов.

3) Появления неких философско-правовых, публицистических, художественных и других произведений, которые будут:

- действовать на разум граждан, обращаться к их рассудку, доводить ценность права, как основного способа регулятора самых важных общественных отношений;

- художественные произведения будут показывать эстетическую ценность права, на примере культовых персонажей, которые имеют развитое правосознание, будет формироваться подрастающее поколение;

- публицистика, с помощью разных телесюжетов, рекламы, газетных заметок, будет приводить существующие позитивные примеры и преимущества использования права, как основного регулятора общественных отношений; порицать неправомерные методы поведения в ситуациях, когда нужно применить юридический инструментарий для решения некой проблемы;

При реализации перечисленных мер стоит активно использовать сеть интернет, так как она служит относительно недорогой, но эффективной платформой для продвижения различных идей.

4) Создание различных образовательных курсов по повышению гражданского сознания, как и в сети интернет, так и в форме организации различных мероприятий в населённых пунктах, при реализации же этих мер стоит широко задействовать общественные и научно-образовательные организации.

5) Активная гражданско-правовая позиция лидеров украинского общественного мнения, которые пользуются уважением в среде украинцев.

Подводя итоги, на наш, взгляд сегодня Украина вошла в важный этап своего развития, от эффективной реализации запланированных целей построения правового государства и формирования гражданского общества сегодня зависят все остальные общественные сферы. Для формирования же гражданского общества, прежде всего, нужно

сформировать развитые правовые ценности в каждом человеке, укрепление в сознании каждого важности правовых средств, как основных способов регуляции общественных отношений есть самым главным в формировании цивилизованного правосознания, которое служит фундаментом для построения, как и правового государства, так и формирования гражданского общества, которые станут фундаментом для экономического, культурного, духовно-нравственного развития украинцев.

Научный руководитель: к. ю. н., доцент Ткаченко Ю.В.

ПРАВА И ОБЯЗАННОСТИ ОСУЖДЕННЫХ К ЛИШЕНИЮ СВОБОДЫ

Бабаджанов Гуванч Бабаджанович

Студент-магистр юридического
факультета Харьковского национального
университета имени В.Н. Каразина

Ключевые слова: права осужденного, обязанности осужденного, права и свободы человека и гражданина, обеспечение прав осужденного, субъективное право осужденного.

Сущность прав осужденного заключается в предоставлении полномочной лицу возможности определенного поведения или пользования социальными благами. Степень реализации такой возможности и соответственно степень требования со стороны осужденного закрепленных правом поведения и благ определяются содержанием субъективного права, которое включает в себя: во-первых, возможность осужденного свободно пользоваться социальными благами (питанием, вещевым имуществом) в пределах, установленных законодательством; во-вторых, возможность требовать выполнения, корреспондирующего такому праву юридической обязанности персонала учреждения и органов, исполняющих наказания, других субъектов и участников уголовно-исполнительных и иных правоотношений; в-третьих, возможность обратиться в необходимых случаях к защите своего субъективного права.

Субъективное право осужденного можно определить как закрепленную законом и гарантированную государством возможность определенного поведения осужденного или пользования им социальными благами, обеспечивается юридической обязанностью должностных лиц органов исполнения наказания, других субъектов.

Прежде всего, осужденный является носителем совокупности личных, политических, социально-экономических прав, поскольку на осужденных распространяется действие норм Конституции Украины. Осужденные являются субъектами всего предусмотренного Основным Законом объема прав и свобод человека и гражданина с некоторыми ограничениями, непосредственно вытекают из сущности совершенного преступления и из особенностей конкретного вида и размера наказания.

В сфере социально-экономических прав на осужденных распространяются право на труд, образование, здравоохранение, право на государственное пенсионное обеспечение по возрасту, по инвалидности, по случаю потери кормильца, да и в других случаях, предусмотренных законом, на пользование достижениями культуры, на научную и техническое творчество, на отдых и другие. Вместе с тем, большинство из этих прав в связи с отбыванием наказания в виде лишения свободы в определенной степени претерпевают определенные изменения и ограничений.

Осужденные к лишению свободы, как и граждане Украины, не лишены права на труд, которое закреплено в Конституции, но вследствие отбывания наказания в виде лишения свободы, это право осужденных в определенной степени меняется и ограничивается. Осужденные ограничены в выборе вида труда.

Осужденным мужчинам старше 60 лет, женщинам - 55 лет, инвалидам I-II групп, больным активной формой туберкулеза, женщинам с беременностью свыше 4 месяца, женщинам, имеющим детей в домах ребенка при исправительных колониях, разрешается работать по желанию с учетом заключения врачебной комиссии колонии.

В колониях для осужденных обеспечивается доступность и бесплатность получения полного общего среднего образования.

Как и все граждане Украины, осужденные имеют право на охрану здоровья и медицинскую помощь. Это право реализуется через нормы, по которым в местах лишения свободы организуются необходимые лечебно-профилактические учреждения, осужденным обеспечивается бесплатное медицинское обслуживание (систематический медицинский осмотр, лечение, оказание медицинских консультаций).

Право на социальную защиту в старости и в случае утраты трудоспособности также распространяется на осужденных, имеющих право на общих основаниях на государственное пенсионное обеспечение по возрасту, по инвалидности, по случаю потери кормильца и в других случаях, предусмотренных законом.

Время работы осужденных в период отбывания ими засчитывается в стаж работы для назначения трудовой пенсии после увольнения при условии уплаты страховых взносов в Пенсионный фонд в порядке и размерах, предусмотренных законодательством.

На осужденных распространяются права, предусмотренные Конституцией Украины, - участвовать в управлении государственными делами, во всеукраинском и местных референдумах, избирать и быть избранными в органы государственной власти и органов местного самоуправления.

На осужденных распространяется право на свободу мировоззрения и вероисповедания.

Определенные ограничения распространяются на такие личные права осужденных, как право на личную неприкосновенность, право на неприкосновенность жилища, тайну переписки, телефонных разговоров.

Через режим изоляции ограничивается для осужденных право на свободу передвижения и свободного выбора места жительства. На территории колонии, осужденные должны передвигаться только строем.

Каждый имеет право владеть, пользоваться и распоряжаться своей собственностью. Осужденный не теряет права собственности на имущество, принадлежавшее ему до осуждения, но ограничивается в праве владения, пользования и распоряжения имуществом. Он не может пользоваться своим имуществом, оставшее по месту его жительства до ареста или осуждения.

Осужденный также ограничен в праве распоряжаться своим имуществом, так как это право он может реализовать только через выбранного им представителя с использованием поручения, заверенного администрацией исправительной колонии. Осужденные ограничиваются в праве пользования имуществом, поступившее вместе с ними в колонию. Это ограничение в частности касается денег, ценных бумаг и вещей, а также предметов, которые запрещено использовать в колониях.

В случае осуждения одного из супругов к лишению свободы на срок не менее 3 лет законодательством предусмотрен упрощенный порядок расторжения брака. Осужденные лица к лишению свободы не является препятствием для вступления лица в брак и с разрешения администрации колонии при отсутствии причин, препятствующих заключению брака, осужденный может вступить в брак.

Законодательно основные права осужденных к лишению свободы закреплены в Уголовно-исполнительном кодексе Украины, согласно которой осужденные, отбывающие наказание в виде лишения свободы, имеют право в порядке, установленном Уголовно-исполнительным кодексом Украины и нормативно-правовыми актами центрального органа исполнительной власти по вопросам исполнения наказаний:

- получать информацию и разъяснения об условиях отбывания и порядок исполнения наказания в виде лишения свободы;
- пользоваться услугами, предоставляемыми в местах лишения свободы, в том числе дополнительными, оплачиваемыми;
- участвовать в трудовой деятельности;
- получать медицинскую помощь и лечение, в том числе платные медицинские услуги за счет личных денежных средств или средств родных и близких;
- распоряжаться денежными средствами, приобретать, владеть и распоряжаться предметами, вещами, изделиями;
- осуществлять переписку с лицами, находящимися за пределами колоний, вести с ними телефонные разговоры;
- получать и отправлять посылки, бандероли, денежные переводы, получать передачи;
- встречаться с родственниками и иными лицами;
- подавать предложения, заявления и жалобы в устной или письменной форме от своего имени;
- участвовать в работе самостоятельных организаций и кружков социально полезной направленности, заниматься физической культурой и спортом;
- приобретать, пользоваться и хранить предметы первой необходимости, периодические издания, литературу, продукты питания;
- распоряжаться свободным временем, которое отведено распорядком дня, не нарушая при этом правил поведения;
- получать образование в соответствии с законодательством об образовании;
- получать правовую помощь от адвокатов или иных специалистов в области права, которые по закону имеют право на предоставление правовой помощи лично или по поручению юридического лица;
- обращаться к администрации с просьбой внести представление об условно-досрочного освобождения от отбывания наказания или о замене не отбытой части наказания более мягким наказанием.

Социально-правовое значение обязанностей выражается в том, что они являются средством формирования нравственного и правового сознания осужденных, укрепления законности и правопорядка, дисциплины и организованности во время отбывания наказания.

Осужденные обязаны:

- соблюдать нормы законодательства, которые определяют порядок и условия отбывания наказания;
- выполнять все законные требования персонала исправительного учреждения;
- содержать в чистоте и порядке помещения и их обстановку, бережно относиться к имуществу пенитенциарного учреждения и предметов, которыми они пользуются при выполнении порученной работы, осуществлять за ними должный уход и использовать их только по назначению;
- соблюдать санитарно-гигиенических норм;
- соблюдать требования пожарной безопасности и безопасности труда;
- срочно сообщать персонал учреждения об обстоятельствах, не безопасны для жизни и здоровья как их самих, так и других лиц.

Среди специфических элементов правового статуса осужденных нужно назвать их обязанности, обусловленные необходимостью соблюдения правил внутреннего распорядка, в том числе определенных запретов:

- самовольно оставлять отведенные для них жилые помещения и рабочие места, без разрешения персонала меняться спальными местами, прекращать порученную им работу;
- нарушать линию охраны учреждения;
- получать, производить, хранить и использовать деньги, ценности, предметы, вещи, вещества и изделия, запрещенные для использования в местах лишения свободы;

- продавать, дарить или отчуждать иным способом в пользу других лиц предметы, изделия и вещи, находящиеся в личном пользовании;
- общаться и устанавливать связь с другими лицами в нарушение установленных законодательством правил изоляции
- наносить себе телесные повреждения, в том числе с помощью другого лица, наносить вред своему здоровью с целью уклонения от отбывания наказания или выполнения установленных обязанностей;
- наносить ущерб государственному, общественному имуществу и имуществу других осужденных, создавать угрозу причинения вреда такому имуществу;
- употреблять наркотические, сильнодействующие средства, спиртные напитки и спиртосодержащие вещества, суррогаты алкоголя;
- играть в настольные и другие игры с целью получения материальной или иной выгоды;
- принимать нецензурные, жаргонные и вульгарные слова, давать и присваивать клички (клички)
- нарушать тишину в спальнях помещений во время отдыха других осужденных;
- совершать или призывать к совершению антиобщественных, аморальных или уголовно наказуемых деяний.

Анализируя права и обязанности осужденных к лишению свободы, можно сделать вывод, что их гражданско-правовой статус характеризуется тем, что, во-первых, они остаются субъектами различных гражданско-правовых отношений и обладают гражданской правоспособностью и дееспособностью; во-вторых, в связи с карательной стороной наказания, они ограничиваются в ряде гражданских прав, т.е. ограничиваются некоторые элементы их гражданской правоспособности; в-третьих, в силу физической изоляции много прав и обязанностей реализовать просто невозможно.

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Слинько Д.С.

Література:

1. Конституция Украины [интернет ресурс] - http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960254K.html
2. Уголовно – исполнительный кодекс Украины [интернет ресурс] http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T031129.html
3. Комментарий к Уголовно – исполнительному кодексу Украины [интернет ресурс] <http://legalexpert.in.ua/komkodeks/uik>
4. Кримінально-виконавче право України (Степанюк А.Х., Лисодєд О.В., Романов М.В. та ін.) [интернет ресурс] <http://textbooks.net.ua/content/section/23/29/>
5. Кримінально-виконавче право України (О.М. Джужа) [интернет ресурс] - <https://books.br.com.ua/themes/7/264>

ПРОЦЕДУРА КВАЗІ-СУДОВОГО ОСКАРЖЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Бабак Максим Андрійович

студент 3-го курсу юридичного факультету

Інституту управління та права

Запорізький національний технічний університет (ЗНТУ)

e-mail: maximbabak6@gmail.com

Ключеві слова: Антимонопольний комітет України, квазі-судовий розгляд, оскарження, публічні закупівлі.

Держава є одним із основ економічного процесу як споживач так і виробник товарів, виконавець послуг (робіт), де закупівлі складають значну частину. В цьому значенні від ефективності та прозорості закупівель залежить функціонування національної економіки. Після Революції Гідності (2013-2014 рр.) держава обрала шлях побудови держави за європейським зразком. Але, задля цього треба вирішити нагальні проблеми з корупційними проявами, які є раковими пухлинами не тільки управлінської, політичної чи адміністративної сфери, а й всього українського суспільства. Однією з проблемних сторін є державні закупівлі, котрі десятиліттями були корупційними центрами для злочинних фінансових кланів. В останні роки політична еліта разом з громадським суспільством змогла розробити систему, котра так активно впроваджується на території України, а саме прозорі, публічні закупівлі через електронну систему “**ProZorro**”. Доречні в цьому значенні є слова Д. Мартиновича, що прозорі, ефективні та справедливі публічні закупівлі є двигуном економічного зростання, який створює нові можливості для бізнесу та робочі місця для населення [1].

Тому Верховна рада України у 2016 році прийняла історичний Закон України “Про публічні закупівлі” (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 9, ст.89) (далі за текстом — Закон) [2], котрий встановлює правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт, послуг для забезпечення потреб держави та територіальних громад. В цьому значенні замовники (переважно державні органи, державні підприємства тощо) повинні обов'язково здійснювати закупівлі з використанням електронної системи “**ProZorro**”, що забезпечує проведення всіх процедур (створення, розміщення, оприлюднення інформації, тендерної документації, нагляд та контроль тощо) в електронному вигляді, яка сприяє забезпеченню ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення природної конкуренції, запобіганню корупційним проявам та зловживань у зазначеній сфері тощо.

Щоденно в електронній системі “**ProZorro**” оголошується приблизно 1000 тендерів. Тому серед важливості публічних закупівель, варто детально звернути увагу на квазі-судову процедуру (оскарження), яка характеризується позасудовим розглядом спору. Зазначена процедура переважно направлена на швидке та професійне вирішення конфліктних ситуацій між суб'єктами процедури закупівель, які виникають з порушенням прав та інтересів учасника.

З аналізу нормативної бази квазі-судову процедуру (оскарження) закупівель можливо диференціювати на такі види: 1) оскарження тендерної документації (некоректна або незрозуміла документація); 2) оскарження процедури закупівлі (наприклад, необґрунтоване відхилення пропозиції замовником); 3) оскарження результатів закупівель (наприклад, при конфлікті інтересів).

Важливим в процесі квазі-судової процедури є фундаментальні принципи (Конституція України та ст. 3 Закону) на яких вибудовується вся система оскарження. На зазначених принципах орієнтується орган оскарження, який представлений Антимонопольним комітетом України (п.14 ч.1 ст. 1 Закону) (далі за текстом — АМКУ) [2].

АМКУ виконує роль арбітра в процесі оскарження (в цьому значенні він не може виходити за межі предмету оскарження), розглядає та приймає рішення. На цьому етапі виникає одна із проблем оскарження, а саме правильне визначення меж оскарження, аналіз документації на виявлення порушення прав та інтересів учасника закупівель.

Відповідно до Закону України “Про публічні закупівлі” та Закону України “Про Антимонопольний комітет України” при АМКУ діє постійна адміністративна колегія, яка складається з трьох уповноважених АМКУ. Зазначена колегіальність органу забезпечує неупередженість і об'єктивність розгляду скарги, хоча є деякі проблемні процесуальні аспекти.

Для реалізації права на оскарження, варто визначити взаємопов'язані ознаки, які визначають зміст самого оскарження, а саме: 1) діяння суб'єкта, що суперечить законодавству в сфері публічних закупівель; 2) порушення прав та інтересів суб'єкта закупівлі. Відповідно особа має право подати скаргу за умов, що дії замовника є

неправомірними, які порушують права та інтереси. Без визначення цих ознак, орган оскарження у більшості випадків залишає скаргу без розгляду.

З метою запобігання зловживанню правом оскарження та затягування процесу закупівлі Законом було встановлено строки для подання скарг (зазначені строки є невідновлювальними). Ці строки можливо диференціювати на декілька видів: оскарження тендерної документації не пізніше за 4 дні до дати подання пропозицій; 10 днів з дня оприлюднення про намір укласти договір, але до дня укладення договору (скарги щодо дій чи бездіяльності замовника після оцінки пропозицій); 5 днів з дня оприлюднення протоколу розгляду пропозицій (скарги щодо дій чи бездіяльності замовника після розгляду тендерних пропозицій на відповідальність умовам) [3].

В Законі встановлюється вичерпні вимоги до скарги (ст. 18 Закону), де скарга повинна бути подана в електронній формі шляхом розміщення в електронній системі закупівель. Варто додати, що зазначені вимоги є імперативністю, адже у разі мінімального відхилення скарги від вимог, вона залишається АМКУ без розгляду.

Виходячи з практики є декілька критеріїв коли скарга залишається без розгляду: 1) несплата державного мита (Постановою Кабміну визначено державне мито у розмірі: 5000,00 гривень - у разі оскарження процедури закупівлі товарів або послуг; 15000,00 гривень - у разі оскарження процедури закупівлі робіт)[4]; 2) замовник усунув порушення до розгляду скарги (повинно бути документально підтверджене); 3) порушений строк подання скарги; 4) повторне подання скарги з тих самих підстав, які вже були предметом розгляду у зазначеній закупівлі; 5) недостатньо обґрунтована вимога або не можливо визначити предмет спору, неповна інформація тощо.

Для забезпеченості ефективності захисту прав та інтересів скажника Закон передбачає декілька механізмів: 1) у разі прийняття скарги до розгляду автоматично призупиняється проведення процедури закупівель; 2) забороняється вчиняти будь-які дії та приймати рішення під час розгляду скарги (окрім усунення порушень); 3) заборона укладати договори з переможцем тендеру; 3) встановлення мораторію (строком на 10 днів щодо укладення договору, 5 днів у випадку застосування переговорної процедури закупівлі з нагальної потреби або окремих видів продукції) [3].

Після прийняття скарги, в строк трьох робочих днів АМКУ повинен винести рішення про прийняття скарги до розгляду або залишення без розгляду. Максимальний строк розгляду скарги складає 15 днів з дня розміщення реєстраційної картки в електронній системі (ч. 1. ст. 18 Закону) [2].

Процедура оскарження ґрунтується на засадах змагальності в якому суб'єкти оскарження мають рівні права. Тому АМКУ не може прийняти рішення, не надавши можливість суб'єктам висловити свою позицію, надати висновки експертів та докази (на практиці, це проблемно зробити завчасно). Саме зазначене є важливою умовою процесу вирішення спору в публічних закупівлях. АМКУ немає повноважень приймати рішення, що безпосередньо відновлюють порушені права та інтереси суб'єкта оскарження, а може лише зобов'язати скасувати рішення чи вчинити інші дії для усунення порушення.

Виходячи з практичної сторони, існують деякі вади квазі-судового процесу в сфері публічних закупівель, а саме відсутність ознайомлення з матеріалами скарги до моменту розгляду по суті, права надавати заперечення проти поданої скарги (до моменту розгляду по суті), недостатній час для підготовки до розгляду, висока ціна державного мита, імперативність вимог, в деяких випадках складність документації, поверховість дослідження скарги тощо [5].

Керуючись вищевикладеним та практичним досвідом можливо зауважити, що сучасна держава в якій гарантується основні засади демократії набуває найвищого значення у захисті прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Не викликає сумніву той факт, що в Україні розвинена розгалужена система оскаржень (адміністративна, судова тощо).

Тому Законом України “Про публічні закупівлі” була регламентована специфічна система квазі-судового (позасудового) оскарження тендерів, яка має деякі негативні аспекти.

Для врегулювання зазначеного, ми пропонуємо внести відповідні зміни до Закону України “Про публічні закупівлі” або передбачити застосування аналогії закону (переважно норм Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства, Господарського процесуального кодексу України тощо) для врегулювання прогалин й невизначеності процесу оскарження публічних закупівель, а саме: зменшення державного мита, попереднє ознайомлення із вимогами скарги, механізми забезпечення доказової бази (витребування документації, проведення експертизи тощо), заслуховування кожної із сторони, оскарження рішень АМКУ за результатом розгляду скарги.

Зазначенні зміни, повинні також відповідати основним вимогам: всебічності, неупередженості, повноти, швидкості та об'єктивності вирішення спорів між сторонами закупівлі.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Філей Ю.В.

Література:

1. Мартинович Д. Є. Аналіз ефективності публічних закупівель як інструменту державної допомоги / Д.Є.Мартинович // [Електронний ресурс] — режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/18_2016/15.pdf.

2. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року із змінами на 10 грудня 2016 року [Електронний ресурс] - режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/922-19>.

3. Шатковський О., Яременко С., Коментар до законодавства України про публічні закупівлі / О. Шатковський, С. Яременко // [Електронний ресурс] -режим доступу: <http://eupublicprocurement.org.ua/wp-content/uploads/2017/01/PPL>

4. Про встановлення розміру за подання скарги: Постанова Кабінету Міністрів України №291 від 23 березня <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248956665>.

5. Олефір А. Правозастосовні проблеми публічних закупівель як механізму інвестування /А. Олефір// [Електронний ресурс] - режим доступу: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/viewFile/64237/63900>.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Бакірова Айбеніз Панах кизи

Студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

e-mail: bakirovaaybi@gmail.com

Ключові слова: адміністративне право, доступ, інформація, державна служба

Актуальність. Одним із наріжних каменів функціонування правової держави є прозорість та відкритість діяльності органів державної влади. Тому поінформованість громадськості про роботу органів влади виступає запорукою існування демократичних відносин, сприяє формуванню та зміцненню демократичного суспільства. З метою забезпечення реалізації права громадян на інформацію було прийнято низку правових актів, що виступає безпосереднім свідченням наближення національного законодавства до міжнародних стандартів. І попри зневіру частини населення у власному впливі на владні структури, закріплене право на доступ до публічної інформації набуває все більшого значення у життєдіяльності нашого суспільства.

Теоретико-методологічні засади проблематики правового регулювання в науці адміністративного права свого часу стали предметом досліджень В. Б. Авер'янова, С. М.

Алфьорова, О. Ф. Андрійко, Ю. П. Битяка, М. П. Запорожця, Т. О. Коломоєць, Т. Г. Корж-Ікаєвої, Є. В. Курінного, Я. В. Лазура, М. П. Міняйла, О. В. Негодченка, А. Ю. Олійника, Н. С. Ракші, О. Ф. Скаун, С. Г. Стеценка, В. П. Таранухи та ін. Однак проблематика адміністративно-правового забезпечення доступу до публічної інформації в державних органах ще не була предметом окремого монографічного дослідження, що і обумовлює актуальність обраної теми.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, які виникають під час доступу до публічної інформації в державній службі в Україні.

Суб'єкт дослідження є адміністративно-правове забезпечення доступу до публічної інформації в державній службі в Україні.

Задачі роботи полягають у комплексному вивченні стану адміністративно-правового забезпечення доступу до публічної інформації в державних органах, розробці пропозицій щодо формування його ефективного механізму і виробленні на основі цього пропозицій, спрямованих на вдосконалення законодавства у даній сфері.

Під доступом до публічної інформації слід розуміти право громадянина вільно отримувати потрібну інформацію, яка перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників, визначених законодавством для реалізації своїх конституційних прав на неї, в усній, письмовій, електронній формах чи на звуко- та відеоносіях.

Метою доступу до публічної інформації слід вважати задоволення інтересів фізичної чи юридичної особи, об'єднань громадян (громадськості (відповідно до запропонованого поняття) через реалізацію закріпленого права на публічну інформацію.

Нормативно-правове регулювання доступу до публічної інформації в діяльності органів влади та місцевого самоврядування відбувається завдяки таким групам нормативно-правових актів, що регулюють цю сферу:

1) нормативно-правові акти загального характеру, які складають основний комплекс норм щодо забезпечення відкритості інформаційного простору для громадянського суспільства;

2) спеціальні нормативно-правові акти, які регулюють процеси надання й отримання інформації, а також використання її у процесі взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадянами.

Сьогодні існує нерозв'язана проблема забезпечення пасивного доступу до інформації, зокрема оприлюднення на офіційних веб-сайтах органів державної влади та місцевого самоврядування інформації щодо прийнятих рішень, ухвалених нормативно-правових актів, оприлюднення системи обліку документів тощо, яке є швидше винятком, ніж повсякденною нормою.

Сутність і особливості адміністративно-правового забезпечення права на доступ до публічної інформації лежать у площині співіснування всіх елементів цього комплексного інституту, який містить основні характеристики права на інформацію та права на доступ до публічної інформації як її частини, механізм забезпечення цього права органами державної влади за допомогою адміністративно-правових засобів. З урахуванням цих елементів, адміністративно-правове забезпечення права на доступ до публічної інформації можна визначити як регламентовану законодавством діяльність органів державної влади, зміст якої складають охорона, захист, відновлення порушеного права на доступ до публічної інформації та створення умов щодо його реальної реалізації за допомогою адміністративно-правових засобів.

Під час удосконалення нормативно-правової бази законодавства у сфері доступу до публічної інформації в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування необхідно враховувати не тільки необхідність гармонізації всього пласту загальних і спеціальних правових актів у цій сфері, але і відсутність прозорого механізму доведення до громадськості інформації органами влади та місцевого самоврядування попри спроби запровадити механізми зворотного зв'язку влади та громадян.

Вирішення проблем публічної влади в інформаційній сфері призведе до таких важливих наслідків, як зменшення кількості ухвалених незаконних рішень влади шляхом оприлюднення планів виконання поточних завдань і загальних звітів про діяльність органів публічної влади; попередження незаконності та проявів корупції в діях чи бездіяльності посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування; підвищення правосвідомості як самих представників органів влади та місцевого самоврядування, так і громадськості шляхом створення при окремих державних органах громадських і експертних рад, комісій та інших громадських утворень; спрощення доступності публічної інформації для пересічних громадян шляхом доступу до мережі Інтернет, а саме до створених веб-сайтів із системно викладеною публічною інформацією про діяльність органів влади та місцевого самоврядування.

Дослідження процесу забезпечення органами права на інформацію в контексті адміністративної діяльності дає змогу стверджувати, що адміністративно-правове забезпечення права на доступ до публічної інформації є самостійним комплексним явищем, зміст якого полягає у регламентованій законодавством діяльності органів державної влади з охорони, захисту, відновлення порушеного права на доступ до публічної інформації та створення умов щодо його реальної реалізації за допомогою адміністративно-правових засобів.

Науковий керівник: к.п.н., доцент Кім К.В.

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ЖІНОЧОЇ РЕЦИДИВНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Бардакова Анастасія Олександрівна
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: 26anastasia_bard@mail.ru

Ключові слова: жіноча рецидивна злочинність; причини та умови; детермінація; ресоціалізація; деформації свідомості.

Рецидивна злочинність є одним із найнебезпечніших різновидів протиправних діянь, адже свідчить про сформованість і стійкість антисоціальної орієнтації особи. Жіноча рецидивна злочинність – це сукупність зареєстрованих на певній території, протягом певного проміжку часу, злочинів, вчинених жінками, які раніше засуджувалися за вчинення злочинів. Цей вид злочинності становить науковий інтерес внаслідок специфіки видів вчинюваних злочинів, особливостей причинного комплексу, що їх зумовлюють, та особи винних. Дослідження причин та умов жіночої рецидивної злочинності разом із теоретичним значенням має не менш важливий прикладний аспект, оскільки без вивчення зумовленості даного явища не можна визначити шляхи протидії цьому протиправному прояву.

Аналіз проблеми рецидивної злочинності жінок в останні роки набув актуальності у працях таких науковців, як А. Б. Блага, В. О. Меркулова, М. В. Стрюк, В. В. Федусик, В. Ф. Будз, В. Ф. Лагоцька, Ю. М. Антонян, О. М. Ільяшенко, Н. С. Кузнецова, В. А. Серебрякова, І. Б. Степанова та ін.

За даними дослідження В. С. Батиргарєвої основними тенденціями розвитку жіночого рецидивізму в Україні є: а) кардинальна зміна порівняно з минулими часами його характеру за рахунок переважання наркотичної злочинності над злочинами насильницької спрямованості; б) вузький спектр злочинних проявів порівняно зі структурою первинної злочинності жінок; в) переважання серед рецидивісток спеціального рецидиву; г) незначна частка злочинів, скоєних через помсту або ревності; д) практична відсутність у середовищі рецидивісток ідейних «злочинниць-кар'єристок»; є) ускладнений процес соціальної

адаптації порівняно з адаптацією чоловіків унаслідок більш тяжких соціальних наслідків відбування покарань [2, с. 211].

Не викликає сумніву те, що причинний комплекс рецидивної злочинності жінок, з одного боку, має загальний характер, тобто, базується на загальній детермінації злочинності, однак, з іншого боку, він має певну специфіку, яка обумовлена особливостями детермінації як жіночої, так і рецидивної злочинності. Тому, до найбільш значущих причин та умов рецидиву жінок можна віднести недоліки суспільства економічного, соціального, культурного характеру, а також психологічні, вольові та морально-правові дефекти свідомості жінки-рецидивістки.

До явищ та процесів економічного характеру, що детермінують рецидивізм жінок, «можна віднести: економічні проблеми перехідного періоду у державі – кризове становище в економіці, інфляції; падіння життєвого рівня населення; зміни у відносинах власності; відсутність цивілізованих ринкових відносин, заснованих на рівній конкуренції; спад суспільного виробництва та зростання рівня безробіття; значне зростання рівня економічної участі жінок у суспільному виробництві» [3, с. 137]. Так, «в останні три роки у нашій державі на формування деформацій в соціально-економічній сфері впливає збільшення рівня безробіття, негативні наслідки якого є безсумнівними. Воно тягне за собою зниження мотивації праці, поширення алкоголізму, іншої девіантної поведінки жінок, внаслідок неможливості задовольнити свої та сімейні мінімальні побутові потреби. Згідно з даними, які були одержані у процесі дисертаційного дослідження В. Лагоцької, приблизно 85% жінок-рецидивісток є працездатними без певних занять. Відтак незайнятість жінок-рецидивісток у народному господарстві є помітним криміногенним фактором» [4, с. 96-97].

Серед таких негативних соціальних детермінант жіночої рецидивної злочинності як послаблення головних соціальних інститутів (сім'ї), зростання наркоманії, алкоголізму, проституції, окремої уваги потребує питання ресоціалізації жінки. Важливим є сприйняття жінки-рецидивістки суспільством, в яке вона повертається після відбування покарання та яке, зазвичай, не сприймає її, бачить її лише крізь призму негативних установок. Крім того, «відбування покарання, умови відчуження (необхідність дотримання вимог режиму, бідність предметного світу та ізоляція, сенсорна депривація, скупченість, специфічні форми звернення адміністрації і засуджених), що існують у місцях позбавлення волі, здійснюють на жінок більш сильний вплив, ніж на засуджених чоловіків. Тому жінки, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, швидше руйнують позитивний соціальний стереотип, швидше десоціалізуються. Жінці складніше подолати інерцію злочинної діяльності та включитися до процесу ресоціалізації. Більшості з них нікуди повертатися, сім'ї розпалися, зв'язки із дітьми розірвані, навички роботи втрачено [5, с. 116].

«Дослідники жіночої рецидивної злочинності відзначають вагому роль алкоголізму та наркоманії, які негативно позначаються на моральному стані жінки-рецидивістки, і на тлі яких доволі часто вчиняються повторні злочини. Вживання спиртних напоїв, наркотичних засобів призводять до зміни способу життя жінки, зокрема, зростає конфліктність, спотворюється сприйняття конкретних життєвих ситуацій. Зміни у поведінці (деградація) під впливом алкоголю відбуваються швидше, ніж у чоловіків. У жінок-алкоголіків динаміка перебігу алкоголізму більш загрозлива, зі швидким розвитком морально-етичної деградації, звуженням кола інтересів, утратою жіночності, родинних зв'язків, різким інтелектуальним спадом» [1, с. 180-182].

До факторів культурної сфери можна віднести «низький рівень культури громадян, що породжує цинізм та аморальність, особливо серед молоді, культ насилля, сексуальної свободи, що призводить до втрати цінності таких принципів, як благородство, доброта, справедливість, повага до особистості, тощо» [3, с. 137].

Деформації свідомості жінок, що вчинили злочини, зумовлюють виникнення комплексу свідомості та ілюзій, що є однією з причин вчинення ними повторних умисних злочинів. «Загалом деформація сучасної правосвідомості жінки проявляються у негативному ставленні до права, правовій неграмотності, втраті орієнтирів правомірної поведінки,

недовірі до системи кримінальної юстиції тощо. У рецидивістів зазвичай складається «кримінальний стереотип поведінки», за якого вони намагаються вирішувати проблеми та соціальні конфлікти у злочинний спосіб. З деформаціями правової психології тісно пов'язані дефекти моральної свідомості жінки-рецидивістки. У свідомості значної частини жінок-рецидивісток домінують мотиви фізичного виживання, раптової вигоди. Для багатьох з них характерна деморалізація міжособистісних відносин, зростання конфліктності у сім'ї та побуті. Все це доповнюється невпевненістю в завтрашньому дні, переживанням про ненадійність соціального статусу, матеріального становища» [4, с. 109-110].

Суттєвий негативний вплив на рецидивну злочинність жінок має факт перебування у криміногенному середовищі або повернення у нього (у тому числі у криміногенну сім'ю) після відбування покарання чи умовно-дострокового звільнення. Це призводить до поновлення старих криміногенних зв'язків (чи створення цих зв'язків в установі відбування покарання) та вчинення нових антисуспільних протиправних діянь. Тому, важливе значення має удосконалення пенітенціарної системи шляхом звертання уваги на кожен з тих неформальних груп, які діють в установах відбування покарань, а також створення комплексної підтримки жінок після відбування покарання з боку держави, що сприятиме виробленню позитивних установок у тих засуджених жінок, які є позитивно налаштованими на відбування покарання, а отже мають шанс виправитися.

Отже, найбільш суттєві явища та процеси в економічній, моральній, правовій та соціально-побутовій сферах, що є детермінантами жіночої рецидивної злочинності, зумовлюють деформації соціальної (політичної, економічної, правової, моральної) культури жінки, а відтак низький її рівень, зумовлюють виникнення у нею «комплексу» ілюзій, що проявляється у повторному вчиненні нею злочину. Досліджені фактори жіночої рецидивної злочинності потрібно враховувати при подальшій розробці проблеми та при впровадженні програм із попередження та подолання наслідків жіночої злочинності.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Храмцов О.М.

Література:

1. Антонян Ю. М. Преступность среди женщин / Ю.М. Антонян. – М.: Российское право, 1992. – 256 с.
2. Батиргареева В. С. Жіноча рецидивна злочинність в Україні: кримінологічний аналіз сучасного стану / В. С. Батиргареева // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 3(42). – С. 200-211.
3. Будз В. Ф. Жіноча рецидивна злочинність у сучасній Україні: проблеми детермінації / В. Ф. Будз // Бюл. М-ва юстиції України. – 2008. – № 1 (75). – С. 136-147.
4. Лагоцька В. Ф. Кримінологічна характеристика рецидивної злочинності жінок: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. Ф. Лагоцька. – К., 2016. – 235 с.
5. Чаплик М. М. Тенденції жіночої злочинності в Україні / М. М. Чаплик // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Соціологія. – 2012. – Т. 201, Вип. 189. – С. 114-118.

КЛАСИФІКАЦІЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Батовський Максим Артурович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: batmax99@gmail.com

Ключові слова: доктрина, класифікація, міжнародне гуманітарне право, основні принципи,

Сучасне міжнародне гуманітарне право як галузь міжнародного права будується на основі низки основних принципів – загальних правил, які знаходять детальну розробку в конкретних нормах [1, с. 36]. Саме вони забезпечують певну єдність і системність його норм. У них акумулюється аналіз усіх джерел міжнародного гуманітарного права: законів і звичаїв ведення війни; декларацій, конвенцій, протоколів тощо. Водночас принципи міжнародного гуманітарного права мають відповідати змісту визнаних принципів загального міжнародного права, закріплених у Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права, що стосується дружніх відносин і співпраці між державами згідно зі Статутом ООН 1970 р., та Заключному акті НБСЄ 1975 р. [2, с. 356].

Варто відмітити, що на відміну від переліку основних принципів міжнародного права, що чітко визначений та юридично закріплений у вищезазначених та інших міжнародно-правових актах, перелік основних принципів міжнародного гуманітарного права не визначено в його основних джерелах (наприклад у Женевських конвенціях про захист жертв війни 1949 р. та у Гаазьких конвенціях). Через це, в науковій доктрині існують численні погляди на те, скільки і яких основних принципів міжнародного гуманітарного права існує, які норми становлять їх юридичний зміст і як їх можна класифікувати.

У доктрині існують різноманітні класифікації принципів. Так, І. П. Блищенко до основних принципів міжнародного гуманітарного відносить: принцип гуманності, принцип чесності та добросовісності у виборі засобів і методів ведення військових дій, принцип захисту цивільного населення, принцип захисту жертв війни, принцип захисту мирних об'єктів, принцип військової необхідності, принцип пропорційності [3, с. 90].

Доволі розгорнуту систему принципів пропонує Ж. Пікте. Він виділяє чотири групи принципів: фундаментальні, загальні, принципи захисту жертв конфліктів, принципи права війни. До фундаментальних він відносить такі принципи: 1) військова необхідність та здійснення громадського порядку повинні завжди бути сумісні з повагою людської особистості; 2) воюючі сторони не повинні завдавати шкоди ворожій стороні, що перевищує цілі війни, які полягають у знищенні або ослабленні військової потужності противника; 3) комбатанти і ті, хто не бере безпосередньої участі в конфлікті, мають право на повагу, захист і гуманне поводження; 4) право сторін у конфлікті на вибір засобів і методів ведення війни носить обмежений характер.

До загальних принципів гуманітарного права Ж. Пікте відносить: 1) принцип недоторканності, що сформульований таким чином: кожна людина має право на повагу свого життя, честі фізичної і моральної, ці атрибути невіддільні від її особистості; 2) усі особи повинні користуватися гуманним ставленням без будь-якої дискримінації з причин раси, статі, національності, мови, соціального стану, філософських, політичних чи релігійних поглядів або інших аналогічних критеріїв; 3) кожен має право на особисту безпеку.

До принципів захисту жертв збройних конфліктів за Ж. Пікте відносяться: 1) принцип нейтральності; 2) принцип нормальності, зміст якого полягає в тому, що особи, які користуються захистом, мають право на нормальні умови життя, а військовий план не покарання, а засіб утримання противника від заподіяння шкоди; 3) держава повинна

забезпечити національний та міжнародний захист, особі, що опинилася в його владі. Це означає що: а) військовополонений знаходиться не у владі армії, а у владі держави, б) ворожа держава відповідальна за умови утримання осіб, які перебувають в її владі і на окупованій території, за здійснення загальнолюдського порядку; в) жертви збройних конфліктів повинні користуватися міжнародним захистом.

До безпосередніх принципів права війни Ж. Пікте відносить: 1) принцип захисту цивільного населення від військових дій; 2) принцип заборони застосування зброї і методів ведення військових дій, що призводять до надмірних страждань [4, с. 77].

Знайомство з системою Ж. Пікте ще раз підтверджує думку про те, що принципи міжнародного гуманітарного права формулюються на основі конкретних норм, що містяться в міжнародно-правових документах з гуманітарних питань.

Варто також розглянути класифікацію принципів міжнародного гуманітарного права, що міститься в роботах В.М. Репецького. Автор перш за все виділяє принцип гуманності, як найбільш загальний принцип міжнародного гуманітарного права, що об'єднує всі його положення в логічно побудовану систему норм, які застосовують під час збройних конфліктів і тісно пов'язані з суміжними галузями міжнародного права. Тобто усі інші принципи гуманітарного права є похідними від нього, а їх зміст розкривається в конкретизації окремих його аспектів.

Принципи міжнародного гуманітарного права В.М. Репецький поділяє на три категорії: 1) принципи ведення воєнних дій; 2) принципи, що визначають поведінку з особами, які перебувають під владою противника; 3) принципи, що стосуються імплементації міжнародного гуманітарного права.

До основних принципів ведення воєнних дій він відносить: 1) принцип відмінності між комбатантами і не комбатантами; 2) заборона на застосування зброї, що завдає надмірних ушкоджень або страждань; 3) принцип захисту жертв війни.

На думку В. М. Репецького, основні принципи, що стосуються поведінки з особами, які перебувають під владою противника, містяться у ст. 3, загальній для чотирьох Женевських конвенцій 1949 р. [2, с. 357]. Отже, в якості цих принципів можна виділити такі положення, що містяться у ст. 3: «Особи, які безпосередньо не беруть участі у воєнних діях, включаючи тих осіб зі складу збройних сил, які склали зброю, а також тих, які перестали брати участь у воєнних діях з будь-якої іншої причини, повинні за всіх обставин користуватись гуманним поведінням без будь-якої дискримінації з огляду на расу, колір шкіри, релігію або віру, стать, походження або майновий стан чи будь-які інші аналогічні критерії.

З цією метою забороняються і завжди й усюди заборонятимуться дії стосовно перелічених вище осіб: а) посягання на життя і фізичну недоторканність, зокрема, будь-які види вбивства, каліцтва, жорстоке поведіння, тортури і мордування; б) взяття заручників; в) посягання на людську гідність, зокрема, образливе і принизливе поведіння; г) засудження і застосування покарання без попереднього судового вироку, винесеного належним чином відповідним судом, за наявності судових гарантій, визнаних необхідними цивілізованими націями» [5].

Третю категорію в класифікації В. М. Репецького утворюють основні принципи, що стосуються імплементації міжнародного гуманітарного права. Враховуючи практику, він вивів в цій категорії два принципи, що регулюють дотримання міжнародного гуманітарного права: 1) зобов'язання дотримуватись гуманітарного права та забезпечувати його дотримання; 2) надання гуманітарної допомоги [2, 357].

Капустін А. Я. та Мартиненко Є. В. виділяють таку систему основних принципів міжнародного гуманітарного права: принцип гуманності як центральний принцип системи, що забезпечує її логічну завершеність і зв'язує всі принципи воєдино. Всі інші принципи по суті є його конкретизацією; принцип неприпустимості застосування варварських і нелюдських засобів ведення збройної боротьби, або принцип обмеження воюючих у виборі засобів і методів ведення війни; принцип захисту цивільного населення і цивільних об'єктів;

принцип військової необхідності; принцип відповідальності учасників збройних конфліктів за військові злочини [1, с. 38].

Виходячи з вищевикладеного, доходимо висновку, що існуюча в доктрині класифікація принципів гуманітарного права має за мету більш зручне їх застосування та імплементацію в національне законодавство держав. На нашу думку, в кожній з таких класифікацій є певні переваги та недоліки, тому важливим є вдосконалення класифікації та робота над визначенням повного та чіткого переліку цих принципів, враховуючи сучасні реалії міжнародних відносин та необхідність врегулювання міжнародних конфліктів і забезпечення захисту фізичних осіб під час збройних конфліктів.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Сироїд Т.Л.

Література:

1. Капустин А.Я., Мартыненко Е.В. Международное гуманитарное право: Учебное пособие. – М.: Издательство УДН, 1991. – 80 с.
2. Міжнародне публічне право: підручник / В. М. Репецький, В. М. Лисик, М. М. Микієвич, А. О. Андрусевич, О. В. Буткевич; ред.: В. М. Репецький; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2012. – 437 с.
3. Блищенко И. П. Обычное оружие и международное право / Блищенко И. П. – М., 1984. – 216 с.
4. Пикте Ж. Развитие и принципы международного гуманитарного права. Курс, прочитанный в июле 1982 г. Жаном Пикте в Страсбургском университете в рамках информационной сессии, организованной Международным институтом прав человека / Жан Пикте. – Москва: Изд-во Междунар. Ком. Красного Креста, 1994. – 127 с.
5. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_154

КОМПЕТЕНЦІЯ МІСЦЕВОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Баховець А.І.

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: компетенція, повноваження, права та обов'язки, функції, підвідомчість.

Правове вирішення питання змісту компетенції місцевих державних адміністрацій як державних органів є вкрай актуальним. Від цього залежить їх дієвість під час виконання завдань держави. Ефективність виконання державних завдань забезпечує своєчасне та правильне вирішення проблем державного управління, втілення в життя положень нормативно-правових актів.

Компетенція виступає однією з основних властивостей органів державної виконавчої влади їх посадових осіб. На думку вчених-адміністративістів, вона відіграє значну роль у встановленні місця конкретного органу серед інших органів державної влади, є своєрідним засобом (формою) суспільного поділу праці з професійного управління державою, її владними органами і суспільством [1, с. 266]. Таким чином, дана властивість є одним з основоположних критеріїв реалізації принципів розподілу влади у державі та поєднання її централізації й децентралізації; автономності та суверенізації. Як відомо, часткове дотримання або недотримання цих конституційних принципів під час формування та здійснення державної влади тягне за собою політико-правову нестабільність, викликану

суперечностями та конфліктами між владними гілками, вищими, центральними і місцевими органами.

Отже, важливість якісно та точно визначеної компетенції органів місцевої державної адміністрації не викликає заперечень. Однак вивчення наукових досліджень з цього приводу свідчить про значну кількість підходів до поняття та змісту категорії «компетенція» і спонукає нас до його вивчення для усунення розбіжностей розуміння. У зв'язку з цим метою нашого дослідження є з'ясування сутності компетенції органів місцевої державної адміністрації на підставі аналізу наукових досліджень з даного питання, за якими, на наш погляд, недостатньо виявлено сенс і зміст досліджуваної властивості щодо потужності її реалізації за межами параметрів законних повноважень на користь адміністративного управління державою і суспільством.

Висвітлюючи поняття «компетенція», звернемося до тлумачного словника сучасної української мови, який трактує її як: 1) обізнаність, досвідченість у певній галузі, якомусь питанні; 2) наявність повноважень, повновладність [2, с. 460]. Аналіз тлумачення дає нам можливість усвідомити досліджуване поняття не варіативно, а комплексно. Комплексно розуміємо під компетенцією владних органів поєднання знань, умінь та навичок посадових осіб з практикою державного і суспільного життя, з повнотою законного державновладного впливу на адміністративні відносини політичної, економічної, фінансової, соціально-культурної спрямованості. У контексті заявленого стверджуємо, що компетенція є кількісною категорією, що залежить від масштабів адміністративного впливу (співвідношення посадовців з населенням на одиницю території у певний період часу), а також має якісні параметри організуючого адміністративно-правового впливу посадовців (через правотворення та правореалізацію із застосуванням переконання і примусу, стимулів та заохочень) на свідомість, волю і поведінку населення, де провідним елементом виступає професіоналізм посадовців.

Так, юридичні енциклопедії тлумачать компетенцію як сукупність юридично встановлених повноважень, прав і обов'язків конкретного державного органу (органу місцевого самоврядування) чи посадової особи [1, с. 266]; як сукупність встановлених в офіційній – юридичній чи неюридичній – формі прав і обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу або посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, організовувати та контролювати їх виконання, вживати у необхідних випадках заходи відповідальності [3, с. 196]. У наведених двох поняттях вже можна підкреслити неузгодженість між категоріями «права та обов'язки» і «повноваження». У першому понятті ці категорії є різними, у другому – ідентичними. У зв'язку з цим перед нами постає питання щодо конкретизації поняття «повноваження». Так, Ю.С. Шемшученко та В.В. Лазарев визначають повноваження як сукупність прав та обов'язків державних органів і громадських організацій, закріплених у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [4, с. 590.].

У свою чергу, Ю.М. Старілов, розширюючи поняття повноважень, визначає, що вони представляють собою належні державному органу і державному службовцю права і можливості діяти в різних ситуаціях, функції та задачі, спрямовані на виконання компетенції державних органів [5, с. 200]

Отже, у нашому дослідженні під повноваженнями ми розуміємо права та обов'язки органу державної влади або органу місцевого самоврядування, законодавчо закріплені і спрямовані на здійснення покладених на них функцій, якість реалізації яких залежить від професіоналізму посадовців державного чи самоврядного органу.

У вирішенні цього питання знов-таки відсутня однастайність у думках вчених-правників. До складу компетенції, на думку Б.М. Лазарева та більшості інших авторів, входять обов'язки (перед державою) і право (відносно управляючих об'єктів) виконувати певні функції (регулювання, контроль та інші) [6, с. 19].

На початку ХХ ст. в роботах Ф.Ф. Кокошкіна та О.І. Єлістратова розуміння змісту компетенції зводилося лише до предмету підвідомчості. Термін компетенція

розумівся лише як коло предметів та дій, у яких дана посадова особа чи окрема установа є компетентною [7, с. 166; 8, с. 200].

Е.І. Козлова вже висловлювала протилежну точку зору. Зокрема, вона зазначала, що не можна включати до складу компетенції як правового інституту предмети відання, адже останні не є правовими елементами [9, с. 100]. Такої ж думки дотримувався Б.М. Лазарєв, який зазначав, що вказівка при встановленні компетенції на предмети відання органу, не дає підстав для висновку, наче компетенція включає до себе два складових елемента – предмети відання і відповідні повноваження [6, с. 29]. На його думку, елементами компетенції є права та обов'язки здійснювати ті чи інші управлінські функції стосовно відповідних управляючих об'єктів [6, с. 30]. К.І. Козлова розглядала предмети відання як узагальнюючу правомочність, яка виражає суть компетенції (керівництво сільським господарством, торгівлею) [9, с. 101].

Крім того компетенція в юридичній літературі розуміється як предмет його відання (завдання і функції) та об'єм прав та обов'язків, необхідних для здійснення його завдань [10]; як функції органу [11]; функції, права та обов'язки [12]; як встановлені цілі, предмети відання як юридично визначені сфери і об'єкти впливу, владні повноваження, як гарантовані законом заходи прийняття рішень і здійснення дій, відповідальність [13].

Відповідно до розширеного розуміння поняття компетенції державного органу, до нього включаються також і завдання, функції, форми та методи діяльності [14, с. 39]. В чинному законодавстві, яке регулює діяльність державних органів, містяться норми про «завдання» чи «основні завдання». У зв'язку з цим, деякими науковцями завдання були віднесені до елементів компетенції державних органів [15]. Ми не можемо повністю погодитися за такою думкою, адже завдання лише обумовлюють обсяг компетенції відповідного державного органу, але не є її елементами. Дані завдання встановлюють мету, яка має бути досягнута в діяльності органу державного управління.

В Конституції України використовуються як термін «компетенція» (ч.1 ст.117, ч.ч.5-6 ст.140, ч.8 ст.107), так і термін «повноваження» (ст. 118) або «право», «відання», або визначається конкретна дія уповноваженого суб'єкта. З цього приводу В.Б. Авер'янов зауважує щодо необхідності введення до правотворчої практики єдиних термінів для вираження однорідних явищ [16]. У зв'язку з відсутністю конституційного закріплення терміна «компетенція» науковці були змушені уникати вживання цього терміна, використовуючи лише законодавчо закріплені терміни.

Основним складовим елементом компетенції органу державного управління є його повноваження. Під час реалізації цих повноважень відповідний державний орган здійснює регулювання суспільних відносин шляхом надання відповідних прав та обов'язків учасникам суспільних відносин. Це стосується, насамперед, органів, підприємств, установ, організацій, посадових осіб та громадян. В словниках повноваження визначається як «вид та міра владного впливу посадової особи на заінтересованого учасника правових відносин з метою задоволення його законного інтересу, досягнення певного соціально-корисного результату» [17, с. 92].

На підставі вищевикладеного, ми пропонуємо найбільш повне визначення поняття компетенції як надані даному державному органу повноваження щодо вирішення визначеного кола питань і для прийняття певних видів правових актів, що встановлюють його місце в системі державних органів.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Кагановська Т. Є.

Література:

1. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – Х., 2006. – Т. III. Поліцейський менеджмент: історія та сучасність.
2. Тлумачний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика : близько 60 000 слів / за заг ред. проф. В.С. Калашника. – Х., 2009.

3. Тлумачний словник сучасної української мови: Загальноживана лексика : близько 60 000 слів / за заг ред. проф. В.С. Калашника. – Х., 2009.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол) та ін. – К., 2001.
5. Старилов Ю.Н. Курс общего административного права : в 3 т. – Т. I: История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. – М., 2002.
6. Лазарев Б. М. Компетенция органов управления / Б. М. Лазарев. – М. : Юрид. лит., 1972. – 280 с.
7. Кокошкин Ф. Ф. Основные начала общего государственного права / Ф. Ф. Кокошкин. – Симферополь : Типография Е. К. Брешко-Брешковской, 1918. – 186 с.
8. Елистратов А. И. Основные начала административного права / А. И. Елистратов. – М. : Изд-е Г. А. Лемона и С. И. Сахарова, 1917. – 304 с.
9. Козлова Е. И. Разграничение компетенции местных Советов и их исполкомов / Е. И. Козлова // Советское государство и право. – 1983. – № 11. – С. 100–101.
10. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность / А. В. Венедиктов. – М. : Юриздат, 1948. – 839 с.
11. Малицкий А. В. Советское государственное право. Очерки / А. В. Малицкий. – Х. : Юрид. изд-во НКЮ УССР, 1926. – 350 с.
12. Кобалевский В. Л. Очерки советского административного права / В. Л. Кобалевский. – Харьков : Наркомюста УССР, 1924. – 258 с.
13. Битяк Ю. П. Адміністративне право України / [Ю. П. Битяк, В. В. Зуй, Гаращук В.Н. та ін.]. – Х. : Право, 2001. – 528 с.
14. Овсянко Д. М. Административное право : учеб. пособие [для юрид. ф-тов и ин-тов]. – М. : Юристъ, 1995. – 304 с.
15. Комаров С. А. Общая теория государства и права / С. А. Комаров. – М. : Юрайт, 1997. – 512 с.
16. Совершенствование аппарата государственного управления (конституционный аспект) / под ред. В. В. Цветкова. – К. : Наук. думка, 1982. – 376 с.
17. Русско-украинский словарь терминов по теории государства и права / под общ. ред. Н. И. Панова. – Харьков, 1993. – 164 с.

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЖІНОК (КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Безпала Анастасія Вікторівна
студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: beznast17@ukr.net

Ключові слова: віктимна поведінка, жертва, потерпілий.

Віктимна поведінка – це вчинки або дії жертв злочинів у конкретних ситуаціях, що впливають на мотивацію та рішення злочинців, а також об'єктивно створюють небезпеку заподіяння шкоди останнім.

На думку вчених-кримінологів, за своїм характером віктимна поведінка може бути: а) конфліктна, коли потерпілий створює конфліктну ситуацію чи бере активну участь у конфлікті, що виник; б) провокаційною; в) легковажною. «У межах криміногенної ситуації поведінка жертви може бути оцінена як:

- негативна, тобто така, що провокує злочин або створює для нього об'єктивно сприятливу ситуацію;

- позитивна, що проявляється у протидії злочинцеві, у виконанні громадського обов'язку тощо;
- нейтральна, що не сприяла вчиненню злочину» [1].

На думку В. Л. Давиденко, зростання в останні роки в Україні кількості вчинених насильницьких злочинів проти жінок обумовлює необхідність детального науково-теоретичного дослідження природи насильницьких злочинів через визначення ознак цих злочинів та механізму їх вчинення. Досліджуючи механізм вчинення насильницьких злочинів, необхідно вивчати не тільки роль злочинця, а й потерпілої особи, адже досить часто дії злочинця залежать саме від поведінки потерпілого [3].

Жінка як жертва злочину досить часто демонструє провокуючу аморальну поведінку. Під цим поняттям слід розуміти створення особою жіночої статі ситуації, що містить реальну можливість переходу суб'єкта злочину до статевого акта, якщо така ситуація утворилася шляхом вчинення щодо потерпілої особи дозволених нею аморальних дій або сама особа вчинювала такі дії. Така поведінка жертви створює у злочинця помилкове враження про сексуальну доступність жертви, збуджує сексуальну потребу винного, сприяє формуванню в нього злочинного наміру.

До факторів, які свідчать про негативну характеристику потерпілої особи поза контекстом конкретного злочину, слід віднести: нерозбірливість у сексуальних зв'язках, відвертість зовнішнього одягу та макіяжу, членство в неформальних групах антисоціального спрямування [2, с. 108].

Насильницькі дії щодо жінки також можуть бути вчинені шляхом використання її безпорадного стану, що зумовлюється: по-перше, малолітнім віком, старістю, психічними розладами чи іншою хворобою; по-друге, обмеженістю дій та реакцій, що викликані страхом від погроз або насильства; по-третє, вживанням ліків або інших речовин. Однак, досить часто до стану безпорадності, що є передумовою вчинення таких злочинів як зґвалтування, тілесні ушкодження, вбивства, потерпілі доводять себе самостійно або разом із майбутнім злочинцем, спільно вживаючи алкоголь, наркотичні чи токсичні речовини. Така поведінка не є нейтральною, а містить в собі безпосередні елементи провокації.

На підставі проведеного Л.В.Чеханюк аналізу матеріалів кримінальних справ та кримінальних проваджень, у яких жінка стала жертвою насильницького злочину, дозволив виділити чотири типи їх можливої віктимної поведінки.

1) Поведінка-поштовх, що характеризується провокацією до вчинення насильницького злочину (37,5%). У переважній більшості випадків така поведінка жінки створює реальну можливість для вчинення щодо неї злочину та є передумовою для суспільно небезпечних дій злочинця.

2) Безвідповідально-байдужа поведінка, що створює об'єктивну можливість вчинення злочину (34,4%). У цьому випадку потерпіла особа своїми діями створює сприятливі умови для вчинення злочинного посягання, чим прискорює формування злочинного наміру та полегшує його реалізацію.

3) Позитивно, соціально-схвальна поведінка, що викликає в злочинця намір вчинити насильство (6,3%). Така поведінка спрямовується на припинення злочинного посягання, подолання опору злочинця, чи обумовлюється необхідністю виконання жінкою певних функцій чи громадських обов'язків.

4) Нейтральна поведінка, що характеризується відсутністю будь-якої провокації з боку жінки та не впливає на вибір злочинцем варіанту поведінки (21,9%) [4].

Кримінально-правове значення віктимної поведінки жертви злочину полягає в тому, що завдяки її вивченню можна запропонувати ефективні заходи щодо віктимологічної профілактики. Дані заходи дозволять зменшити кількість осіб, які внаслідок індивідуальних особливостей можуть стати в майбутньому жертвами злочинів.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Храмцов О.М.

Література:

1. Кримінологія: Навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов., О. М. Джужа. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/category/8/1/11/>
2. М. О. Ларченко. Кримінологічний аналіз особистості жертви статевого злочину та її поведінки/ М.О. Ларченко// Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2010. - № 4. – с. 106-110.
3. Провокуюча поведінка жертви насильницького злочину/ В. Л. Давиденко // Наше право. - 2014. - №7. [Електронний ресурс] – Режим доступу: file:///D:/Users/Admin/Downloads/Nashp_2014_7_26.pdf
4. Чеханюк Л.В."Профілактика віктимної поведінки жінки як жертви злочинного посягання" /Авт. реферат дисерт. на здобут. наук. ступ. канд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=2016>

МІЖНАРОДНЕ-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСТРАДИЦІЇ

Бичіхіна А. Г.

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: alla.bychikhina30@gmail.com

Ключові слова: договір, екстрадиція, кримінальна відповідальність, міжнародна злочинність.

Сформований протягом століть інститут екстрадиції виступає важливою формою надання взаємної допомоги держав у боротьбі зі злочинністю. Основою міжнародно-правового регулювання інституту екстрадиції є взаємодія двох правових систем - міжнародного і внутрішньодержавного права [1, с.19]. Екстрадиція (від лат. extraditio) – передача злочинців державою, на території якої вони перебувають, іншій державі (на її вимогу) для притягнення їх до кримінальної відповідальності або для приведення у виконання обвинувального судового вироку, який набув чинності [11, с. 350]. Питання видачі злочинців регулюється як національним законодавством, так і міжнародними угодами — двосторонніми та багатосторонніми.

Багатосторонні міжнародні договори, присвячені інституту екстрадиції, слід розділити на дві групи: 1) договори які безпосередньо регулюють питання екстрадиції; 2) які регламентують різні аспекти боротьби з міжнародною злочинністю, що зачіпають пов'язані з ними питання видачі. До першої групи, слід віднести Конвенцію Ліги Арабських Держав про видачу 1952 р., Європейську конвенцію про видачу 1957 р. [2, ст.1-2], «Типовий договір» про видачу, прийнятий резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р. [10], Міжамериканську конвенцію про видачу 1981р., Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 р. [3] Міжнародно-правове регулювання на регіональному рівні, володіючи своїми особливостями в кожному окремому випадку, дозволяє відзначити загальну тенденцію до уніфікації інституту, поетапного впливу на розвиток співробітництва держав, вираженого в імплементації норм договорів, а також у сприянні щодо створення і вдосконалення національного законодавства про екстрадицію.

До другої групи договорів, можна віднести ті міжнародні договори, які спрямовані на захист особистості, суспільства, держави, зачіпають питання безпеки, протидії злочинності, в тому числі, транскордонної. Зокрема, це такі документи, як міжнародна Конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року [4, ст. 9], Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 року [5, ст.7], Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників 1979 року [6, ст. 9-10], Конвенція

Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1989 року [7, ст. 6], Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року [8, ст. 16], Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року [9, ст. 44]. Згідно з цими документами, питання про видачу вирішується виходячи з вчиненого діяння, що підпадає під регулювання даного договору, а також наявності двосторонньої угоди про видачу. Також, слід зазначити що, розглянутий інститут містить виключення, які надають державам можливість відмовляти в екстрадиції навіть при наявності чинних міжнародних договорів. В основному, такі виняткові підстави включаються в тексти багатосторонніх і двосторонніх міжнародних договорів про екстрадицію, і, в ряді випадків, в національне законодавство. У міжнародних договорах наводяться, в основному, такі підстави невидачі: 1) якщо особа, видача якої вимагається, є громадянином країни, до якої адресована така вимога; 2) якщо злочин скоєно на території тієї країни, до якої звернена вимога; 3) якщо порушено і розслідується кримінальна справа за те ж саме діяння щодо особи, яка вимагається на території країни, до якої звернено вимога про видачу; 4) якщо стосовно особи, видача якої вимагається, на території країни, до якої звернена вимога, за тим же злочину був винесений вирок або припинено переслідування у даній справі; 5) якщо згідно з чинним законодавством держави кримінальне переслідування не може здійснюватися, або вирок не може бути приведений у виконання в зв'язку з закінченням терміну давності, або за іншим передбаченим законом підстав; 6) якщо було скоєно злочин політичного характеру; 7) якщо були здійснені фінансові злочини (в області оподаткування, митних зборів та ін). Можливість екстрадиції в кожному конкретному випадку визначається виконанням принципів екстрадиції, і, таким чином, вирішується питання про наявність, або відсутність підстав для відмови в екстрадиції.

Виходячи з означеного доходимо висновку що, екстрадиція є повноцінним інститутом, який регулюється великою кількістю міжнародно-правових актів: багатосторонніх, універсальних і регіональних, а також двосторонніх. Деякі із зазначених документів, які безпосередньо регулюють питання видачі, створюють механізм застосування цього інституту, закріплюючи також вимоги про можливість захисту прав передбачуваного злочинця до задоволення державою-учасником запиту про видачу.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Сироїд Т.Л.

Література:

1. Валеев Р. М. Выдача преступников в современном международном праве. Некоторые вопросы теории и практики / Р. М. Валеев. – Казань: Казан. ун-та, 1976. – С. 19.
2. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року, ст. 1-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_033
3. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня 1993 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_009
4. Конвенція по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 року, ст. 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.kuban.ru/private/mkbpdz.htm>
5. Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 року, ст. 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_155
6. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників 1979 року, ст. 9-10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/995_087
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 16 березня 1989 року, ст.6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_096
8. Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності, Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року, ст. 16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_789

9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року, ст. 44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16

10. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 45/116 "Типовий договір про видачу" від 14 грудня 1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_687

11. Юридична енциклопедія. В 6 т. Т. 6 : Т–Я / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2004. – с. 350

КЛАСИФІКАЦІЯ МИТНИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Вапняр Олена Олексіївна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Погіршення соціально-економічної ситуації в Україні, різке посилення міграційних процесів та гуманітарних зв'язків, зумовлює зростання кількості митних правопорушень. Щодня порушується режим зони митного контролю; вчиняються неправомірні операції з товарами; порушується порядок проходження митного контролю та умови декларування товарів; порушується встановлений законодавством порядок ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів за межі цієї території; вчиняються дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів тощо.

Зважаючи на значну кількість протиправних дій, що вчиняються в митній сфері, одним із важливим завдань, яке ставлять перед собою науковці залишається їх класифікація. Зокрема, питання класифікації розглядали такі вчені, як Продайко С.В., Ченцов В.В., Шкарупа В.К., Шульга М.Г., Приймаченко Д.В., Кувакін С.В.

Зазначимо, що важливість визначення класифікації досліджуваних митних адміністративних правопорушень має особливе значення для діяльності митних та судових органів, зокрема, для запобігання порушенням митних правил, притягненню до відповідальності, винних у вчиненні митних правопорушень осіб та правильної кваліфікації цих протиправних діянь.

На думку Продайко С.В., в діяльності зазначених органів, актуальними залишаються питання саме адекватної класифікації порушень митних правил і адміністративних деліктів, що посягають на нормальну діяльність митних органів, а також відмежування їх один від одного. Неврегульованість таких питань ускладнює як профілактику митних правопорушень, так і притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності [3, с. 9].

Доречно зазначити, що відповідно до ст. 4 п. 28 Митного кодексу України, митні правила являють собою встановлений порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх органам доходів і зборів для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем, або контроль за якими покладено на органи доходів і зборів [1].

В свою чергу, митне правопорушення являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлені чинним законодавством митні правила.

Виходячи із вказаного визначення можемо зробити висновок про те, що митні правопорушення, перш за все можуть бути класифіковані за такими критеріями:

- за формою вини: умисні та з необережності;

- за способом вчинення: у формі дії або бездіяльності;
- за критерієм наявності шкоди: митні правопорушення з формальним складом та з матеріальним складом.

Крім того, на думку Продайко С.В., всі порушення митних правил за об'єктом можна класифікувати на чотири групи:

- правопорушення, що посягають на порядок і умови переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів;
- посягання на встановлений порядок митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон;
- адміністративні правопорушення, що посягають на порядок здійснення митного контролю товарів і транспортних засобів;
- адміністративні делікти, що посягають на встановлений порядок обкладання митними платежами та їх сплати, надання митних пільг і користування ними [3, с. 10].

На думку Кувакіна С.В., Приймаченко Д.В., Ченцова В.В., найбільш загальною класифікацією порушень митних правил є їх класифікація за ступенем завданої шкоди. У відповідності до цього критерію усі види складів порушень митних правил умовно можна поділити на [2, с. 207]:

- незначні – перевищення встановленого строку доставки товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем, до органу доходів і зборів призначення (а при переміщенні в межах зони діяльності одного органу доходів і зборів - від одного підрозділу цього органу до іншого), митних або інших документів на ці товари, транспортні засоби не більше ніж на одну добу тощо;

- суттєві – порушення, що завдають матеріальної шкоди державі, за умови їх вчинення з необережності, наприклад, зміна стану товарів, митне оформлення яких не закінчено, або товарів, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації - отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі, користування та розпорядження ними без дозволу органу доходів і зборів, а так само невжиття заходів щодо товарів, строк тимчасового зберігання яких під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації - отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі закінчився тощо;

- грубі – порушення, скоєння яких нанесло реальну шкоду економічним інтересам держави, які, як правило, мають на меті отримання вигоди для осіб, що їх вчинили і мають форму умислу, наприклад, недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, тобто незаявлення за встановленою формою точних та достовірних відомостей (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, транспортні засоби комерційного призначення, які підлягають обов'язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон України або зберігання, перевезення, придбання чи використання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю тощо.

Таким чином, із запропонованих критеріїв класифікації можемо зробити висновок про те, що класифікація митних адміністративних правопорушень, в першу чергу, має значення для практичної діяльності митних та судових органів, для правильної кваліфікації діянь, які порушують митні правила та відмежування їх від інших правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI // Відомості Верховної Ради України, 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст.552
2. Митне право України: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. В. В. Ченцова. Київ, 2007 р. - 283 с.

3. Продайко С. В. Адміністративні правопорушення у митній сфері: Автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07 / С. В. Продайко; Нац. акад. держ. податкової служби України. - Ірпінь, 2003. - 20 с.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНИ

Василенко А. І.

студентка 3 курсу Навчально-наукового
інституту права Сумського державного
університету
e-mail: a.i.vasylenko@meta.ua

Ключові слова: інформаційна війна, інформаційна агресія, кібератака, міжнародно-правовий механізм протидії інформаційній війні

У сучасному світі інформаційні технології впливають на всі сфери суспільного життя: економіку, політику, медицину, освіту тощо, так само як і на особистий простір кожної окремої людини. Які і майже всі досягнення цивілізації, інформаційні технології можуть бути використані і для загального блага, і на шкоду. З'явилася нова кіберзброя, яка непомітно може зруйнувати інформаційну інфраструктуру цілої держави. Більше того, низка держав (Естонія, Іран, ФРН, США та інші) уже зазнали кібератак. Британський журнал «The Economist» ще у 2010 році назвав кіберпростір «п'ятою сферою війни поряд із землею, морем, повітрям і космосом» [1].

Визначення поняття «інформаційна війна» та створення відповідного міжнародно-правового регулювання є надзвичайно складним завданням, тим більше, що увага науковців до останнього часу переважно була зосереджена на проблемах запобігання кібератакам приватних груп [2; 3; 4].

Проаналізувавши думки науковців та сутність цього явища, ми вважаємо, що інформаційна війна – це надзвичайний стан, зумовлений діями, що спричиняють або можуть спричинити порушення інформаційної безпеки і спрямовані як на саму інформацію (зміна і викривлення, додавання нової або знищення старої), з метою психологічного впливу на населення держави, так і на інформаційну інфраструктуру і засоби обробки інформації іншої держави з метою порушити нормальне функціонування інформаційних систем, спровокувати труднощі в роботі санкціонованих користувачів.

Суттєвими ознаками інформаційної війни, на нашу думку, є: 1) загальний вплив (дія інформаційної зброї зазвичай не індивідуалізована, а спрямована на інформаційні масиви, що в свою чергу завдає шкоди не окремій визначеній людині чи структурі, а населенню і державі загалом; 2) відмінність від класичної війни (ворог не перетинає кордон, складно довести порушення державного суверенітету, немає кровопролиття, проте блокується робота всіх систем, виводиться з ладу інформаційна інфраструктура); 3) засоби ведення інформаційної війни ворожі, але не завжди протиправні (так, початком кібератаки може стати велика кількість інформаційних запитів, спрямованих на одну систему); 4) складність визначити походження кібератаки через навмисне маскування агресора шляхом маршрутизації атаки через віддалені місця; 5) глобальність загроз (кібератака на інформаційну систему окремої держави зачіпає все світове товариство, оскільки мережа однієї країни не є ізольованою від інших, причому наслідки атаки часто бувають непередбачуваними).

Для відмежування інформаційної війни від кібератак приватних структур важливо окреслити суб'єктний склад таких дій. Прирівнюючи інформаційну війну до особливого виду збройних конфліктів, вважаємо, що сторонами інформаційної війни можуть бути держави, нації, що борються за свою державність, державоподібні утворення, та міжнародні

організації. Учасниками інформаційної війни є фізичні особи, причому вони поділяються на тих, які безпосередньо беруть участь в інформаційній війні (комбатанти), та невоюючих (некомбатанти). Тому, в разі якщо ініціатором кібератаки є суб'єкт, що не може бути стороною інформаційної війни, дані дії не можуть розцінюватися як війна, а повинні бути прирівняні до кіберзлочину і тягти за собою кримінальну відповідальність.

Інформаційна війна (тобто стан в якому перебуває держава), є протиправним наслідком дій іншої держави, спрямованих на порушення інформаційної безпеки.

Ці дії (способи ведення інформаційної війни) можна поділити на два напрямки, які визначають форми ведення інформаційної війни. Умовно, за об'єктом ураження ми пропонуємо іменувати їх *гуманітарним* і *кібернетичним*. Гуманітарний напрямок охоплює дії, спрямовані на свідомість людей, зміну, викривлення інформаційної картини світу, таку трансформацію світогляду людей, яка є вигідною для воюючої сторони. Цей напрямок в першу чергу, включає ворожу пропаганду з метою психологічного впливу на населення іншої держави, знищення невідповідної або важливої інформації. Кібернетичний – включає дії, спрямовані проти інформаційного простору, проти систем обробки, зберігання і поширення інформації. Це будь-які несанкціоновані проникнення (кібератаки) на інформаційну інфраструктуру іншої держави, з метою порушити її функціонування, обмежити або ускладнити доступ до інформації, напади, здійснені на важливі інформаційні об'єкти з метою порушення роботи інформаційних систем.

Варто зауважити, що такий поділ є умовним, оскільки повноцінна інформаційна війна ведеться взаємоузгодженими діями, що реалізуються як в межах гуманітарного, інформаційно-психологічного впливу, так і шляхом посягання на кібербезпеку протилежної сторони.

Вбачається доцільним і можливим сформулювати міжнародно-правове визначення інформаційної агресії.

По-перше, держава-агресор першою посягає на інформаційну інфраструктуру іншої держави, вчиняє дії, що характеризуються як вказані нами вище форми ведення інформаційної війни; по-друге, інформаційна агресія може виражатися як в кібератаках, так і у систематичній ворожій пропаганді, по-третє, існують докази того, що безпосередні заподіювачі шкоди (хакери, недобросовісні журналісти, блогери, особи, які ведуть «фейкові» сторінки в соціальних мережах та інші) пов'язані з державою, фінансуються нею, отримують завдання від державних структур; по-четверте, достатнім доказом того, що держава організує і заохочує вороже використання інформаційних технологій є те, що особи, які безпосередньо завдали шкоду іншій державі, перебуваючи під юрисдикцією держави агресора, не притягуються до відповідальності.

Що стосується міжнародно-правового регулювання інформаційної війни, то варто зауважити, що юридично обов'язковими документами у сфері кібербезпеки є Конвенція про кіберзлочинність (Будапештська конвенція) 2001 року, розроблена Радою Європи. [5] та Додатковий протокол до неї 2003 року, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи [6]. Україна ратифікувала Конвенцію у 2005 році [7]. Зазначений документ є фактично першою вдалою спробою врегулювати питання інформаційної безпеки, проте основним його призначенням є встановлення правових засад боротьби з кримінальною злочинністю у, але не вирішення проблеми запровадження міжнародних правил і вимог при веденні інформаційних воєн.

Щодо національного рівня – варто розглянути кібердоктрину США. Позиція Пентагону полягає в тому, що США, у разі скоординованої кібернетичної атаки на урядову чи воєнну інформаційну системи, банківський та фінансовий сектори, електронні системи управління повітряним сполученням, гідроелектростанціями, комунальними службами або на інші подібні цілі, має право на самозахист. США може вживати будь-яких необхідних дій у відповідь на ворожу атаку, включаючи аналогічні кібератаки на закордонні об'єкти. При цьому застосування таких заходів проте потребує схвалення Президента США [8].

Певні напрацювання щодо регламентації кібербезпеки має Європейський Союз. Так, у 2016 році з була прийнята Директива ЄС з мережевої та інформаційної безпеки [9], яка передбачає стратегію забезпечення мережевої та інформаційної безпеки, визначає обов'язки держав щодо співробітництва, обміну інформацією, реагування на кіберінциденти тощо.

23 листопада 2016 року Європарламент ухвалив незаконодавчу резолюцію «Стратегічні комунікації ЄС як протидія пропаганді третіх сторін». [10]. У резолюції підкреслюється, що ЄС, держави-члени і громадяни перебувають під зростаючим тиском пропаганди і дезінформації з боку інших держав та недержавних суб'єктів, зокрема, транснаціональних терористичних організацій.

На сьогоднішній день держави ні на універсальному, ні на регіональному рівні не дійшли згоди про створення спеціальних юридично обов'язкових механізмів протидії інформаційним війнам. Не зважаючи на нагальні потреби сучасності, не узгоджені навіть загальні підходи до забезпечення інформаційної безпеки держав.

Ми пропонуємо кілька шляхів вирішення цієї проблеми.

Значний інтерес у контексті створення засад міжнародно-правового регулювання інформаційних війн представляють Талліннські настанови щодо міжнародного права, застосовуваного до кібернетичної війни (The Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare) розроблені Спільним центром передових досліджень у сфері кібербезпеки (Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence) НАТО і презентований у 2013 році [11]. Талліннські настанови стали результатом трирічної роботи двадцяти науковців і практиків у сфері міжнародного права на чолі з професором Кембриджського університету М. Шміттом.

Документ не є юридично обов'язковим для жодної з держав, він не представляє офіційну політику НАТО в цій сфері. По суті він являє собою спробу приватної кодифікації правил ведення інформаційної війни. Розроблені дослідниками принципи і рекомендації базуються на чинних міжнародних договорах і звичаях у галузі права збройних конфліктів, положеннях про відповідальність держав та інших міжнародно-правових нормах. Зокрема, Талліннські настанови визначають поняття кібернетичної атаки, виділяють різновиди таких атак проти осіб та об'єктів, містять заборони щодо атак на цивільних осіб та невоєнні цілі, критерії визначення воєнного чи невоєнного статусу осіб та об'єктів, передбачають засоби та методи ведення війни, регламентують питання захисту дітей, журналістів, священнослужителів, медичних служб, персоналу ООН та інших міжнародних організацій, об'єктів критичної інфраструктури, культурної спадщини, природного середовища тощо.

Настанови є фактично першою спробою узагальненого підходу до міжнародно-правового регулювання інформаційних війн, вони стосуються лише кібернетичного напрямку їх ведення і не зачіпають пропагандистський аспект, який іноді може завдати навіть більше шкоди, ніж кібератака.

Професор Кембриджського університету С. Шакелфорд вказує на значну подібність кібератак до застосування ядерної зброї. Так, методи і засоби ведення війни як ядерної так і інформаційної війни характеризуються масовим ураженням, виключають розмежування військових і цивільних цілей. Як ядерна, так і кібернетична атака відключити або знищити всі об'єкти критичної інфраструктури, залишити країну-жертву абсолютно безпорадною [12]. Відповідно до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї знищення такої зброї не вимагається, але розповсюдження такої зброї є забороненим [13]. Аналогічний підхід може бути використаний і стосовно шкідливих комп'ютерних програм: заборонити їх створення навряд чи можливо, але унеможливити вихід у вільну мережу і застосування в шкідливих цілях цілком реально. Таким чином, юридичні норми щодо кібербезпеки повинні мати пріоритетом недопущення використання інформаційної зброї. Видається можливим і досягнення згоди держав щодо нерозповсюдження ворожої пропаганди, за умови визначення цього поняття, встановлення критеріїв умисного і необережного викривлення інформації, систематичності ворожого інформаційного впливу тощо.

Певні аналогії можуть бути простежені і з космічним правом. Космічний простір, як і кіберпростір є особливим, відмінним від планетарного середовищем, не має кордонів, не може бути націоналізований жодною державою. Відповідно до Договору про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, дослідження і використання космічного простору здійснюються на благо і в інтересах всіх країн. Космічний простір відкрито для дослідження і використання всіма державами без будь-якої дискримінації на основі рівності і згідно з міжнародним правом, при вільному доступі у всі райони небесних тіл [14]. Так і глобальна інформаційна система є фактично у вільному доступі всіх суб'єктів.

Аналіз Договору дає підстави пристосовувати до потреб регулювання інформаційної війни положення щодо 1) заборони окупації космічного простору (можна стверджувати, що досягнення агресором контролю над інформаційною системою іншої держави є окупацією інформаційного простору); 2) свободи діяльності щодо дослідження і використання космічного простору (кожному повинна бути гарантована можливість доступу до Інтернету і використання його в своїх інтересах, якщо при цьому не порушуються права та інтереси інших суб'єктів. При цьому мається на увазі не забезпечення особи комп'ютером чи іншими відповідними технічними засобами, а саме вільний необмежений доступ до інформаційних ресурсів); 3) використання космічного простору виключно в мирних цілях (мирне використання інформаційних мереж, заборона інформаційної агресії); 4) міжнародна відповідальність за шкоду завдану об'єктом, запущеним в космічний простір (аналогічно держава має нести відповідальність за шкоду завдану інформаційними об'єктами (програмами, вірусами), що були завантажені нею в мережу).

Хоча окремі моделі міжнародно-правового регулювання і можуть бути допасовані до проблеми інформаційної війни, комплексного юридичного механізму в цій сфері вони забезпечити не здатні. Зусилля міжнародного співноти мають бути спрямовані на укладення спеціального міжнародного договору та створення відповідного міжнародно-правового режиму щодо попередження інформаційної війни та протидії інформаційній агресії.

Наразі обов'язковим є створення відповідного міжнародно-правового режиму щодо попередження інформаційної війни та протидії інформаційній агресії та укладення спеціального міжнародного договору, що має містити наступні положення: 1) нормативне визначення термінів «інформаційна війна» та «інформаційна агресія»; 2) заборону умисної ворожої пропаганди і використання кіберзброї та відповідальність держав за такі дії; 3) визначення яка держава (жертва чи ймовірний агресор) має доводити винуватість (або невинуватість) у вчиненні інформаційного нападу; 4) підстави для застосування кібератак у відповідь та межі допустимої самооборони. Контратака повинна дозволятися лише якщо інші механізми протидії не дають результату; 5) зобов'язання держав встановлювати відповідальність і застосовувати її заходи до осіб, які свідомо (а якщо довести умисне перекручування фактів неможливо – неодноразово) розповсюджували ворожі до іншої держави неправдиві повідомлення. У разі, якщо держава не робить цього, слід визнавати факт інформаційної війни і покладати відповідальність на державу.

Для протидії інформаційній війні може бути створена спеціальна недержавної структури на зразок ICANN – Інтернет-корпорації по присвоєнню імен і номерів. ICANN є некомерційною організацією, що відповідає за глобальну координацію системи унікальних IP-адрес, її стабільне і безпечне функціонування. Подібна організація могла б взяти на себе певні обов'язки по виявленню шкідливої кіберактивності в Інтернеті, її експертній незалежній оцінці та блокуванню у разі потреби. Для вирішення спорів, які потенційно будуть виникати у разі припинення діяльності певних користувачів, має бути створений незалежний арбітраж. У разі, якщо не йдеться про підозри щодо держави, справи можуть розглядатися і в національних судах.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Завгородня В.М.

Література

1. Cyberwar. The threat from the Internet // The Economist. – Jul. 1st 2010. – [Electronic source] Access mode: http://www.economist.com/node/16481504?story_id=16481504&source=features_box1
2. Радутний О. Е. Чинні засоби кримінально-правової протидії Інтернет-тролінгу / О. Е. Радутний // Інформація і право. – 2015. – № 3(15). – С. 110-114.
3. Широкова-Мурараш О. Г. Кіберзлочинність та кібертероризм як загроза інформаційній безпеці: міжнародно-правовий аспект / О. Г. Широкова-Мурараш, Ю. Р. Акчурін // Інформація і право. — 2011. — № 1(1). — С. 76-81.
4. Міжнародні стандарти з кібербезпеки та їх застосування в Україні (матеріали круглого столу м. Харків, 19 квіт. 2016 р.) / за ред. А. П. Гетьмана, Б. М. Головкина. – Х. : Право, 2016. – 88 с.
5. Конвенція про кіберзлочинність [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_575
6. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_687
7. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність : закон від 07.09.2005 № 2824-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2824-15>
8. Roscini M. Cyber Operations as a Use of Force / Marco Roscini // University of Westminster School of Law Research Paper No. 16-05 . [Electronic source] Access mode : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2631078
9. Network and Information Security (NIS) Directive. (EU) 2016/1148. [Electronic source] Access mode : <https://ec.europa.eu/digital-single-market/news/network-and-information-security-nis-directive>
10. EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties 2016/2030 (INI) - [Electronic source] Access mode : 23/11/2016 <http://www.europarl.europa.eu/oeil/popups/summary.do?id=1465158&t=d&l=en>
11. The Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare [Electronic source] Access mode : <https://ccdcoe.org/tallinn-manual.html>
12. Shackelford S. J. From Nuclear War to Net War: Analogizing Cyber Attacks in International Law / Scott J. Shackelford // Berkley Journal of International Law (BJIL). – Vol. 25. – No. 3. – 2009. – [Electronic source] Access mode : <http://ssrn.com/abstract=1396375>
13. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_098
14. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 27.січня 1967 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_480

ІНФОРМАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ПРАВА В СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Ващук Альона Олександрівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
ім. В. Н. Каразіна

Ключові слова: інформаційна функція, інформація, правове регулювання суспільних відносин, законодавство.

Сучасне інформаційне суспільство розвивається в умовах формування правової держави, де пріоритетом є права та свободи людини і громадянина, тому інформаційна функція відіграє неабияку роль, тому як, інформаційне суспільство – це суспільство з розвинутим інформаційним виробництвом і високим рівнем правової культури. У юридичній науці поняття «функція права» характеризує соціальну роль держави і права. Під функцією права розуміють соціальне призначення права, або його напрями правового впливу на суспільні відносини, або і те й інше разом.

Право, як складна інформаційна система, виступає способом зв'язку між суб'єктом і об'єктом управління, специфічним "посередником" між законодавцем та громадськістю, між творцями правових розпоряджень і фізичними чи юридичними особами.

Інформаційна функція права є основною функцією та виявляється протягом всіх історичних періодів існування права. Потреба громадян у інформації, а також необхідність у правовій інформованості всього суспільства й призвели до того, що інформаційна функція права нині набула характеру важливої та постійної функції у праві.

Право реалізує інформаційну функцію поряд зі своїми суто юридичними завданнями, набуваючи також інформаційної якості. В цьому і знаходить прояв його соціальна природа, здатність впливати на волю, свідомість і психіку людини, реалізуватися через сприйняття людьми [1, с. 248].

О.Ф. Скакун вважає, що інформаційна функція полягає у інформуванні громадян, тобто доведенні до відома адресатів інформації про напрями регулювання суспільних відносин, про їхні права, обов'язки та відповідальність, пізнання сутності права [2, с. 240-241].

В свою чергу, Н. М. Оніщенко наголошує, що реалізація функцій права в інформаційній формі забезпечує доведення до широкого загалу державних дозволів та заборон, інформування про методи, засоби досягнення суспільно корисних цілей. Правова інформованість членів суспільства – необхідна умова функціонування правової системи [3, с. 6].

Механізм реалізації інформаційної функції права – це система правової інформації, суб'єктів, об'єктів і юридичних засобів правового інформування, що сприяє підтриманню інформаційної цілісності правової системи. Реалізація інформаційної функції права втілюється у забезпеченні режиму доступу громадян і посадових осіб до правової інформації, виявляється у таких формах: інформаційно-психологічній, виховній та соціальній.

Спираючись на наведене вище, є підстави констатувати, що інформаційна функція права впливає на комунікативні відносини, які виникають під час обміну правовою інформацією та спрямовує вплив на свідомість індивіда, а саме доведення до особистості правової інформації, отримання громадянами і посадовими особами даних про права й обов'язки, міри можливої поведінки, що є необхідним у наш час. Можна стверджувати, що дана функція формує знання індивіда та пізнавальну активність у правовій сфері, а також впливає на формування правової культури суспільства.

Подальше наукове дослідження проблем інформаційної функції права та аналіз її впливу на правову культуру суспільства необхідне для утвердження принципу верховенства права, ефективної правотворчої і правозастосовчої діяльності, забезпечення законності і правопорядку у суспільстві. Від ефективності інформаційного впливу права залежить рівень правової культури суспільства.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Передерій О.С.

Література:

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник / О. Ф. Скакун. – К.: Алерта, 2012. – 524 с.
2. Крестовська Н. М. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 584 с.

ПРАВИЛА ВЕДЕННЯ ВІЙНИ: РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ

Воєводін Ігор Сергійович

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: voevodin1994@gmail.com

Ключові слова: війна, іслам, міжнародне право, норми, релігія, християнство

*«Всі озброєні пророки перемали,
а всі незброєні гинули» (Н. Макіавеллі, «Володар»)*

Релігія та війна завжди співіснували поруч: в одних випадках війна виправдовувалася релігією, в інших – релігійні діячі засуджували війну. Такий стан справ за історію останніх тисячоліть став традиційним.

Джордж Бернард Шоу свого часу писав, що «Релігія одна, але в сотні облич». Дійсно, різні релігії ґрунтуються на спільних переконаннях про те, що існують питання, які не мають наукового пояснення, що матеріальний світ є вторинним по відношенню до ідеї, що він був створений всемогутнім творцем [1, с. 11]. Різні релігії світу в цілому культивують схожі моральні цінності: повага до людини, етична поведінка, надання допомоги тим, хто її потребує тощо. Саме тому більшість релігій засуджують акти насильства, вбивства, поранення або будь якого завдання шкоди невинним людям. Теологічні та юридичні джерела доводять, що релігійні підходи до такого явища як війна стали основою для розвитку правових норм, які в подальшому було кодифіковано як право війни. Проаналізуємо це на прикладі найбільших світових релігій – християнства та ісламу.

Контент-аналіз тексту Біблії, проведений А. А. Калаєвим, показав, що з 12 407 понять і категорій, які входять у Біблію (Старий Завіт і Новий Завіт), 1909 тією чи іншою мірою відображають проблему насильства (15,39 %). Досить часто зустрічаються слова «убити», «убивати» (20,8 %), в яких відображається прагнення дійових осіб до насильства, знищення інших. Часто використовуються заклики до відплати (18 %), ненависть і злість до інших (13,3 %), насильство, війна, воювати (12 %) [2, с. 9].

Питання про ставлення християнства до проблеми війни є складним, а в деяких аспектах позиції з даного питання є протилежними. Суперечливе відношення до насильства міститься у священних книгах християн – Старому і Новому Завітах. У книзі «Вихід» Старого завіту є однозначне твердження про те, що Бог – чоловік брані. Зустрічається і заклик до віруючого прославляти Всевишнього силою. У свою чергу звернення до Бога під час бою приносило перемогу [2, с. 9].

Що стосується безпосередньо правил ведення війни, то у Второзаконні вказано декілька обмежувачих вимог для ведення війни, що є обов'язковими для виконання:

- воювати можуть лише мужні та віруючі в Бога люди. Усі ті, хто побудував будинок, виноградник, заручився не повинні воювати;
- всякому місту в облозі повинно бути надано пропозицію про мир на умовах виплати данини;
- Якщо жителі міста відмовляються від пропозиції про мир, чоловіки підлягають смерті від меча, жінки і діти забираються у полон, а місто піддається розграбуванню [6, с. 80-81].

Що стосується права на ведення війни *jus ad bellum*, то в Біблії часто акцентується увага на обов'язковій наявності причини війни. При цьому конкретні положення на основі яких можна визначити виправданість необхідності війни ніде не вказані.

Однак в той же час християнська релігія подарила світу духовне правило, яке включає в себе необхідність бути милосердним. «Возлюби ближнього свого як самого себе», «Хто вдарить тебе по правій щоці, підстав йому й ліву». Ці духовні максими дуже схожі з принципом поваги прав людини, принципом незастосування або і погрози силою [5, с. 64]. Незастосування більш жорстких заходів в якості відповіді на агресію втілюється у забороні репресалій в міжнародному гуманітарному праві.

У контексті ведення війни, слід відзначити, що відмінною рисою ісламу є те, що він не має поділу на світські та духовні функції та усіма засобами сприяє збереженню неділимості релігії та держави, політики і права [4, с. 336]. Однією з найбільш дискусійних проблем є ісламська концепція війни, тема якої має багато смислових відтінків і трактувань в залежності від контексту. Для позначення стану війни в арабській мові часто використовується термін «джихад», який перекладається як «боротьба, зусилля». В своєму класичному вигляді джихад розглядається як боротьба з противниками ісламу [3, с. 78]. З сучасної точки зору джихад можна розглядати як одностороннє застосування сили за межами інституційно затверджених норм міжнародного права. Однак цей факт не применшує того, що війна строго регламентувалася ісламським законодавством, а самі правила війни базувалися на фундаментальних принципах ісламу (необхідність, гуманність та великодушність). Згідно з ними перед оголошенням війни правитель був зобов'язаний надати своїм супротивникам вибір: прийняти іслам як запоруку миру, укласти мирну угоду і виплатити особу данину – джизію в обмін на забезпечення їхньої безпеки і свободу віросповідання або почати бойові дії, якщо вони були готові прийняти виклик [3, с. 78]. Під час війни відповідно до шариату армія та воїни не повинні вбивати старих, жінок, полонених, не знищувати посіви. Пасовища та джерела води, які є суспільним та особистим благом [4, с. 337].

Формування національних ісламських держав в XX столітті спричинило модернізаційні перетворення, що торкалися глибинних пластів суспільної свідомості, моралі, релігії та ідеології [3, с. 78]. Результатом цих змін стала рецепція норм міжнародного гуманітарного права (суверенної рівності держав, незастосування сили, вирішення міжнародних спорів мирними засобами, мирного співробітництва), що породило численні дискусії про значення прав людини, співвідношення світських та релігійних норм.

На сьогодні в ісламській юриспруденції має місце поступова відмова від дуалістичної релігійно-правової парадигми, яка передбачає поділ світу на «царство миру» (території, що управляються відповідно до законів шариату) та «царство війни» (території, на які не поширювалася дія мусульманського права і на яких мусульмани зазнавали переслідувань) на користь нового поняття – території перемир'я або території договору [3, с. 79]. Саме ця сфера відносин стає підставою гармонізації ісламської релігійно-правової традиції з нормами міжнародного права.

Враховуючи викладене вище, є підстави зазначити, що сучасні норми міжнародного гуманітарного права багато в чому перекликаються з релігійними настановами ісламу та християнства. Але на відміну від релігійних норм, які мають скоріш регіональний характер, право збройних конфліктів є універсальним і більш відповідає реаліям сьогодення.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Передерій О. С.

Література:

1. World religions and norms of war / Edited by V. Popovski, Gregory M. Reichberg, N. Turner. – United Nations University Press, 2009. – 372 p.
2. Баранівський В. Ф. Ідеології та війни в сучасному світі: огляд актуальних проблем / В. Ф. Баранівський // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2014. – Вип. 8. – С. 7-11.

3. Иванов А. В. Проблема войны и мира в исламе: классические подходы и современные интерпретации / А. В. Иванов // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2016. – № 8 (70) С. 77-81.

4. Керимов Г. М. Шариат: Закон жизни мусульман. Ответы Шариата на проблемы современности / Г. М. Керимов. – СПб.: «Издательство «ДИЛЯ», 2009. – 512 с.

5. Кропотова Т. А. Единство основ гуманитарной мысли в христианской религии и основ международного гуманитарного права / Т. А. Кропотова // Евразийский юридический журнал. – 2014. – № 5 (72). – С. 64-68.

6. Соломон Н. Иудаизм и этика войны / Н. Соломон // Международный журнал Красного Креста. – 2005. – № 858. – С. 79-97.

ОБЩЕСТВЕННЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ: ПОНЯТИЕ И СУЩНОСТЬ

Волкова Дарья Евгеньевна

к.ю.н., доцент кафедры конституционного права
Национального университета «Одесская юридическая академия»
e-mail: moryachka7@mail.ru

Ключевые слова: общественная организация, общественное объединение, гражданское общество, право на объединение, свобода ассоциаций.

Любой нормативно-правовой акт комплексного характера в Украине начинается с терминологии, используемой в нем, и Закон от 22 марта 2012 г. «Об общественных объединениях», регламентирующий основные вопросы создания, регистрации и деятельности общественных организаций, не является исключением. В этой статье речь пойдет об одном из важнейших терминов в этом Законе – о термине «общественные организации».

В законодательстве Украины закреплено, что общественная организация - это общественное объединение, учредителями и членами (участниками) которого являются физические лица [1]. Таким образом, общественные организации являются одной из разновидностей общественных объединений, наряду с общественными союзами. Отличие общественных организаций от общественных союзов заключается в том, что членами общественных организаций могут быть только физические лица, а членами общественных союзов - как физические лица, так и юридические лица частного права. А общественное объединение - это «добровольное объединение физических лиц и / или юридических лиц частного права для осуществления и защиты прав и свобод, удовлетворения общественных, в частности экономических, социальных, культурных, экологических и других интересов» [1].

Следует отметить, что существующее сейчас нормативное определение общественных организаций требует приведения в соответствие с Гражданским кодексом Украины. В частности, О. В. Ващук предлагает использовать для этого термин «некоммерческая организация» [2], в то время как Гражданский кодекс оперирует термином «непредпринимательское общество». В соответствии со ст. 85, «непредпринимательскими обществами являются общества, не имеющие целью получение прибыли для ее последующего распределения между участниками».

Свой вклад в определение общественных организаций внесли и другие ученые. Так Ц. А. Ямпольская пришла к выводу, что общественная организация - это добровольное, но закреплено формальным членством объединения советских граждан, построенное на основе демократического централизма, самоуправления и самодеятельности, имеет своей задачей в соответствии с законными интересами и правами объединившихся в него граждан,

осуществление деятельности, направленной на достижение целей организации, а тем самым и участие в коммунистическом строительстве [3]. Итак, она отмечала признаки добровольности, наличия членства и специфические задачи общественных организаций. Отметим, что первые два признака присущи любым неправительственным объединениям, а не только общественным организациям.

Также привлекает внимание тот факт, что используется термин «гражданин», а не «человек». Это было не очень типичным - как правило, предпочтение отдавалось термину «трудящиеся» (например, А. И. Щиглик [4], Ю. А. Макаров, И. М. Чихичин [5]). Ю. А. Макаров и И. М. Чихичин предлагали такое определение: «общественные организации в СССР - это объединения трудящихся, созданные в соответствии с социально-классовыми (политическими) и индивидуальными интересами, связанные с различными предпочтениями или возрастными особенностями, с их волей, на началах добровольности и самоуправления для развития их инициативы в социалистическом управлении» [5].

Таким образом, определения общественных организаций из советской литературы являются отчасти не соответствующими современной практике демократического общества.

Рассмотрим определения, предложенные украинскими исследователями, изучавшими общественные организации.

О. В. Ващук, 2004 г.: «общественная организация - это негосударственное, некоммерческое, добровольное объединение граждан, создаваемое ими для осуществления и защиты своих прав и свобод и удовлетворения социальных, культурных и других интересов в порядке, предусмотренном Конституцией, законами и нормами этих объединений» [2]. По нашему мнению, эта дефиниция очень неконкретна, так как по большинству ее составляющих не сформировалось единого мнения в литературе, а также они не получили конкретизации в действующем законодательстве - это касается терминов «объединения граждан» (соответствующий закон утратил силу), негосударственное объединение, некоммерческое объединение. К тому же, речь идет о «гражданине», а не о «человеке». Определение могло быть приемлемым, пока действовал Закон «Об объединении граждан», но сейчас оно устарело.

А. В. Матвийчук, 2008 г.: «на основе сравнительного анализа содержания таких родовых понятий как "общественная организация", "неправительственная организация", "негосударственная организация", "третий сектор", понятие "общественная организация" определено как добровольное объединение граждан, которое способствует развитию их политической, социальной, трудовой активности и самодеятельности, удовлетворению и защите их многогранных интересов и запросов, и действует в соответствии с задачами и целями, закрепленными в их уставе» [6]. Этому определению можно адресовать все вышеприведенные замечания.

Более удачным с точки зрения определения субъектов конституционного права на объединение в общественные организации является дефиниция, предложенная в 2002 г. М. М. Новиковым для общественной правозащитной организации: «это добровольное объединение людей для защиты своих конституционных прав и свобод от произвола государства через осуществление общественного контроля за деятельностью государственных органов» [7].

Соответственно, к основным чертам общественных организаций относятся следующие:

1) их создают и имеют право стать их членами лишь физические лица (в отличие от общественных союзов, учредителями и членами которых могут быть как физические, так и юридические лица, но в отличие от политических партий, учредителями и членами которых могут быть только граждане Украины);

2) целью их деятельности является реализация прав и законных интересов личности во всех сферах общественной жизни, кроме политической сферы (в отличие от политических партий);

3) общественные организации является одним из видов объединений граждан.

С учетом принадлежности общественных организаций к объединениям граждан, дефиницию термина «общественная организация» целесообразно сформулировать так: «общественная организация - это общественное объединение, образованное в организационной форме непредпринимательского общества, учредителями и членами (участниками) которого являются физические лица». Именно это определение целесообразно закрепить в Законе Украины от 22 марта 2012 г. «Об общественных объединениях».

Литература:

1. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. // Офіційний Вісник України. – 2012. - № 30. – Ст.1097.
2. Ващук О. В. Конституційно-правовий статус громадських організацій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук : спец. 12. 00. 02 «Конституційне право; муніципальне право» / О. В. Ващук. - К., 2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe
3. Ямпольская Ц. А. Общественные организации в СССР. Некоторые политические и организационно-правовые аспекты / Ц. А. Ямпольская. - М. : Издательство «Наука», 1972. – С. 32-33.
4. Щиглик А. И. Закономерности становления и развития общественных организаций в СССР. Политико-правовое исследование / А. И. Щиглик. – М. : Изд-во «Наука», 1977. – С. 12.
5. Макаров Ю. А. Система общественных объединений трудящихся в политической организации советского общества / Ю. А. Макаров, И. Н. Чихичин. – Саратов : Изд-во Саратовского университета, 1971. – С. 68.
6. Матвійчук А. В. Громадські організації як чинник становлення громадянського суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата політ. наук : спец. 23. 00. 02 «Політичні інститути та процеси» / А. В. Матвійчук. - К., 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/
7. Новіков М. М. Об'єднання громадян у механізмі взаємодії держави і громадянського суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юр. наук : спец. 12. 00. 01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / М. М. Новіков. - Х., 2002. – С. 7.

СТУПІНЬ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ В АРБІТРАЖНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Воронов Кирило Маркович

аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: kivon.off@gmail.com

Ключові слова: міжнародний комерційний арбітраж, судовий контроль, арбітрабільність.

Основна роль державного суду в арбітражному провадженні – забезпечення ефективності міжнародного комерційного арбітражу, як альтернативного способу вирішення спору між сторонами. Саме тому сьогодні ключовим питанням вбачається не контроль судом діяльності арбітрів в арбітражному процесі, а їх співпраця і взаємодія. Питання, пов'язані з взаємодією національної судової системи та міжнародного комерційного

арбітражу, вже протягом великого проміжку часу залишаються дискусійними і мають свою наукову актуальність.

Так, висловлюється думка, що для ефективної взаємодії державних судів і міжнародних комерційних арбітражів вкрай важливим є механізм контролю за дотриманням прав сторін в арбітражному провадженні, який дозволить враховувати і приватні, і публічні інтереси. Таким механізмом може стати обмежений контроль з боку державних судів, який надасть їм можливість за зверненням сторони розглянути і винести рішення з принципових аспектів арбітражного провадження [1, с.90]. Існує думка стосовно надання судам більших повноважень у сфері контролю над міжнародним комерційним арбітражем і наданням їм повноважень стосовно перевірки арбітражних рішень у сфері матеріального і процесуального права, що в кінцевому результаті може тягнути за собою порушення законності і стабільності в цивільному обороті [2 с. 353].

Ступінь судового контролю в континентальній системі права встановлюється законодавцем, а в англо-американській системі – судами (судовими прецедентами), причому відбувається це різними способами. Першим способом є закріплення кола арбітрабельних спорів, тобто категорій справ, які держава дозволяє розглядати на своїй території в арбітражному провадженні, та які не суперечать публічному порядку.

Наступним способом закріплення законодавцем судового контролю над міжнародним комерційним арбітражем є встановлення характеру, об'єму і порядку перевірки арбітражних рішень, закріплення підстав для їх відміни чи відмови у визнанні або виконанні.

Своєрідним орієнтиром може слугувати запропонована професором У. Парком схема – втручання суду у питаннях, що стосуються сутності спору, який добровільно був переданий сторонами на розгляд у міжнародний комерційний арбітраж, вимагається лише у випадках коли рішення арбітрів прямо зачіпає інтереси суспільства або третіх осіб. У випадку ж коли суспільні інтереси не порушені, суд повинен обмежити свою роль, переконавшись лише в тому, що арбітражне рішення не було отримано в результаті порушення основоположних принципів, що гарантують справедливий розгляд справи, таких як перевищення арбітрами своїх повноважень, або явно упереджене ставлення до однієї зі сторін [3 с.21].

Судовий контроль визначається ще й характером його здійснення. В світовій практиці при побудові систем контролю за арбітражними рішеннями застосовуються дві концепції: «справедливості» і «остаточності». В контексті «справедливості» при розгляді справи юрисдикційним органом повинно бути винесено «правосудне» рішення, незважаючи на складність справи або строки її розгляду. «Остаточність» рішення міжнародного комерційного арбітражу передбачає встановлення меж розгляду справи по суті і здійснення перевірок всіх видів. Для міжнародного комерційного арбітражу «остаточність» має принципово важливе значення. Особливістю арбітражного розгляду справи є саме остаточність рішення і можливість його перевірки лише з процесуальних питань.

Велике значення має стадія арбітражного розгляду, на яку законодавець передбачає судовий контроль. Контроль матиме попередній характер, і в такому випадку реалізується до початку або під час арбітражного розгляду. В інших випадках судовий контроль реалізується на арбітражне рішення, що вже винесено, через використання механізмів первинного і подальшого (вторинного) судового контролю арбітражних рішень. В рамках запропонованої схеми рівень судового контролю зростає від мінімального на етапі арбітражного розгляду, до максимального на етапі визнання і виконання рішення.

Зазначимо, що серед експертів в сфері міжнародного комерційного арбітражу відсутня єдина думка стосовно судового контролю. Так, Р. Брінер вважає, що «враховуючи завантаженість судів, будь-які заходи, що зменшують їх втручання в діяльність арбітражів, повинні вітатися. Дійсно, є невинуватим те, що судовий контроль здійснюється у місці винесення арбітражних рішень, а не в місці їх виконання. Невинуватим також є те, що сторона, яка добровільно заключила договір, що містить в собі арбітражне застереження,

мала б можливість порушити взяті на себе зобов'язання і звернутися до державного суду» [4, с. 16].

На думку ж У. Парка, навпроти, «мудрість вимагає того, що б держава, в якій було винесене рішення, здійснювала контроль за дотриманням стандартів справедливого розгляду справи. Оскільки згідно Нью-Йоркської конвенції 1958 р. презюмується дійсність іноземних арбітражних рішень, було би справедливим мати можливість відмінити арбітражне рішення в місці, де воно було прийнято» [5, с. 689].

Перш за все, в системі судового контролю необхідно зберегти баланс процесуальних можливостей сторін арбітражного провадження в частині перевірки арбітражних рішень. Вочевидь, що заява про скасування арбітражного рішення ініціюється програвшою стороною, а заява про визнання рішення і його виконання – стороною, на чию користь винесено рішення. Впровадження інституту оскарження арбітражних рішень має на меті не посилення судового контролю, а забезпечення рівності сторін арбітражного провадження шляхом встановлення балансу між процедурами скасування і примусового виконання рішення.

Отже, рівень ефективності судового контролю над міжнародним комерційним арбітражем залежить від ступеню такого контролю. Як недостатня, так і завелика увага держави, в якій було розглянуто справу або підіймається питання про визнання (виконання) рішення, може призвести до порушення балансу, та призвести до несприятливих наслідків, що можуть вплинути на сторони спору і арбітражну привабливість певної юрисдикції.

Науковий керівник: д.ю.н, проф. Венедіктова І.В.

Література:

1.Забоев К.И. Рассмотрение дел по заявлениям об оспаривании решений третейских судов и о выдаче исполнительных листов на принудительное исполнение таких решений // Закон. 2008. No 1. С. 90-95.

2.Крохалев С.В. Категория публичного порядка в международном гражданском процессе. СПб., 2006. С. 353-354.

3. Park W. The Lex Loci Arbitri and International Commercial Arbitration. International & Comparative Law Quarterly. Vol. 32.1983. 38 p.

4.Бриннер Р. Нью-Йоркская конвенция: философия и цели конвенции // Третейский суд. 2003. No 6. С. 16.

5. Park W. National Law and Commercial Justice. 1024 p.

ТРЕТЕЙСЬКИЙ СУД У ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Геджадзе Тимур Сімонович

Студент-магістр юридичного факультету

Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна,

e-mail: timur.gej@gmail.com

Ключові слова: посередник, звичаєве право, третейський суд, дієтети, магдебурзьке право, компроміс, примирення.

Пізнання способів створення та розвитку третейського суду у період середньовіччя – дає змогу зрозуміти, як і на яких принципах йшов розвиток третейського вирішення спорів, хто був суб'єктом в цих справах, які вони могли бути розглянуті у третейському суді. А також, порівняти третейський суд із сучасним часом, які мають місце у різних державах, таких як наприклад – Україна.[8]

Роль третейських судів у добу середніх віків почала знижуватися, якщо порівняти її із минулими століттями. Через розпад Римської імперії, де третейський суд

використовувався здебільшого для розгляду майнових спорів громадян та інших осіб. У період Середньовіччя розгляд майнових спорів у третейських судах не припинився, незважаючи на зменшення ролі суду у вирішенні суперечок між особами. У середні віки вся повнота влади належала монарху, який делегував частину своїх повноважень своїм сюзеренам та іншим чиновникам державного апарату. Про це говорить О. А. Омельченко вказуючи, що після другої половини VII ст. у франків на судових зібраннях головують королівські графи замість місцевих старост.[3, с. 98]

З часом поступово зростають повноваження вотчинних судів, в яких саудівські функції виконувалися землевласниками. Кожний з землевласників мав повну судову владу на своїй землі та мав повне право розглядати справи самостійно, без втручання третіх осіб. А ті ж самі церковні суди поступово втрачають свої функції арбітра в вирішенні судових спорів в державі, але замість них церковні суди значно розширили коло справ, які вони можуть розглядати у своїх судах. Зокрема до них відносяться: цивільні справи, справи про шлюбно-сімейні стосунки, інколи справи які торкаються кримінальних та справи, в яких приймають участь служителі церкви, як одна з сторін.

Водночас зі всіма змінами судоустрою у період середніх віків, сам третейський суд продовжував своє існування, навіть не дивлячись на те, що його роль у вирішенні справ біло значно зменшено. Але зменшення ролі третейського суду у вирішеннях широкого кола спорів мало своє підґрунтя. Через те, що у середні віки господарство у феодалних державах мало саме матеріально-натуральний характер та значною мірою зменшення торгівельного обороту із зв'язку із ним. В ці віки третейський суд в основному використовувався для вирішення спорів між собою різними феодалами та підлеглими, які працювали у них.

Розвиток торгівлі на міжнародному рівні у період середніх віків продовжувався не дивлячись на велику кількість різноманітних небезпек, які виникали у купців перевозивши різні товари через країни. Небезпеці в дорозі були однією з головних причин, чому саме в цей час купці почали об'єднуватись у різні спільноти. Саме ці спільноти почали поступово заміняти собою представників державної влади з ярмаркових судів, бо саме ярмарки у Середньовіччі були головною формою організації торгівлі між різними купцями, які приїздили з сусідніх країн, або більш далеких земель. Та також у ході проведення ярмарки не могли не проходити без різноманітних суперечок, які виникали між усіма, хто брав участь у ярмарках. Саме під час здійснення торгівельних операцій у людей могли трапитися різні суперечки, які потребували швидкого та оперативного вирішення. Ю. Борхардт досліджуючи економіку та її розвиток в Німеччині в період середніх віків, вказує, що саме ярмарки були центром торгівлі того часу та її розвиток був причиною створення правил, які діяли на всіх учасників ярмарки та на їх торгівельних відносин. Правила – були ядром при розгляді спорів між учасниками ярмарки, особливо судами, які діяли в самій ярмарки. Ці суди характеризувалися досить позитивно, вони проходили швидко, невеликими фінансовими втратами та гарантією, що всі сторони виконають рішення суду. Ті ж самі державні суди не могли працювати з тією ж ефективністю, що і ярмаркові, вони проходили повільно та потребували значних фінансових коштів.[2, с. 108]

Ярмаркові суди виникали не лише в Німеччині, вони з'являлися також в інших європейських країнах, зокрема у Франції та Англії. Їх виникнення, як зазначає Г. Ф. Шершеневич, було обумовлене низкою причин, зокрема, різноманітністю правових поглядів на суть справи купців із різних місцевостей, складністю й різноманітністю спорів, які виникали на ґрунті торговельних операцій та потребою в надзвичайно швидкому вирішенні спорів.[7, с. 248]

З XIV ст. купці почали брати участь у судочинстві на території проведення ярмарок. Саме вони поступово витіснили з ярмарок представників державної судової влади. І завдяки купцям ярмаркові суди набувають найбільших ознак третейського суду у Середньовіччі.

Поступово різні об'єднання спільнот купців перетворюються у купецькі гільдії. Саме гільдії створили перші спеціальні норми, які встановлювали чіткий порядок вирішення

спорів між купцями. Які за своєю природою остаточно набувають характеристики сучасного третейського суду.

Так, Ю. Борхардт вказую, що саме купці з купецькі гільдій почали збиратись в каравани, задля більшого захисту від грабежів на дорозі. Кожний караван обирав свого представника, який відповідав за шлях та міг вирішувати спірні питання під час походу.

Під час походу кожний караван купецької гільдії перетворювався у єдину організацію, яка мала свою спеціальну систему звичаїв та норм. Саме в таких об'єднань почалося формування спеціалізованих механізмів вирішення питань між всіма його членами. Вони були позбавлені формалізму, були швидко рішучими, оперативними та загалом будувалися на принципах арбітражного вирішення спорів.

З часом, державницька влада визнала юрисдикцію купецьких гільдій та їх внутрішній спосіб вирішення справ між його купцями–членами. Прикладом цього може слугувати договір, укладений в XI ст. між купецькою гільдією та кастеланом французького міста Омера, за яким гільдії дозволялося розглядати справи бюргерів.[4, с. 83]

Особливого поширення в період Середньовіччя третейські суди набувають в Італії, де практика третейського судочинства була сприйнята, як державою, так і землевласниками.

Третейські суди в Італії виникали насамперед у середовищі торговців Генуї, Венеції та інших міст, які були покликані вирішувати спори між ними. У подальшому третейське судочинство поширюється в інших італійських містах–республіках, захоплюючи інші сфери приватного життя. Третейськими суддями обираються відомі юристи того часу, які розглядаючи спори між приватними особами сприяли вдосконаленню інституту третейського судочинства в цілому.

Про високий рівень довіри до третейського судочинства в Італії свідчать випадки звернення до нього за розглядом спорів публічного характеру. Так, О. М. Барабанов, аналізуючи практику діяльності відомого третейського судді з Генуї Бартоломео Боско, вказує на випадок розгляду ним спору про несплату податків за зверненням особи, уповноваженої на її стягнення.[1, с. 198]

Становлення та розвиток державної судової системи в період Середньовіччя поступово замінює собою общинний суд. Але столітні традиції розгляду широкого кола різноманітних спорів, із залученням авторитетних осіб в якості посередників, не зникає. Переваги третейського розгляду спорів, стали актуальними, починаючи з античних Греції та Римі, де третейський розгляд справ був поставлений державою, як альтернатива державному судочинству. Наприклад, інститут дієтетів та інших посередників у третейському розгляді справ, які мали змогу розглядати справи без сталого на той час формалізму.

Характерні відносини та спори, які виникали між купцями та ремісниками, в їх специфічному середовищі не дозволяв вирішувати спори на достатньому рівні, яким користувалися середньовічні державні та вотчинних судах. Саме з цієї причини купці та ремісники разом із своїми гільдіями прагнули створити власні органи для вирішення спірних питань. Все це сприяло подальшому розвитку та покращенню інституту третейського способу судочинства, як альтернативи для вирішення майнових спорів.

Науковий керівник: д.ю.н, проф. Гавриленко О.А.

Література:

1. Барабанов О.Н. Третейский суд в итальянском городе XV в.: судебная практика Бартоломео Боско // Причерноморье в средние века / под ред. С.П. Карпова. – Вып. 4. – М.; СПб.: Апетейя, 2000. – 447 с.
2. Борхардт Ю. Экономическая история Германии. – Л. : Книга, 1924. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://historylib.org/historybooks/YUIian-Borkhardt_Ekonomicheskaya-istoriya-Germanii/.
3. Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права : учебник: в 2 т. – Изд. 3–е, испр. /О.А. Омельченко. – М.: ТОН -Остожье, 2000. –Т.1.–528 с.
4. Пиренн А. Средневековые города и возрождение торговли/А. Пиренн. – Горький :

Изд. Горьков, пед. ин-та, 1941. – 126 с.

5. Сванидзе А.А. Ремесло и ремесленники средневековой Швеции (XIV-XV вв.) /А.А. Сванидзе. – М. : Наука, 1967. – 380 с.

6. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права : учеб, пособие / сост. В.Н. Садилов. – М. : Проспект, 2002. – 768 с.

7. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. – Т. IV: Торговый процесс. Конкурсный процесс / Г.Ф. Шершеневич. – М.: Статут, 2003. –550 с.

8. Про третейські суди: Закон України від 5 жовтня 2016 р. // Верховна Рада України. Офіційний інтернет-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1701-15>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ ОБ'ЄКТА ЯК ЕЛЕМЕНТА ПІДСТАВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗАРАЖЕННЯ ВІРУСОМ ІМУНОДЕФІЦИТУ ЛЮДИНИ ЧИ ІНШОЇ НЕВИЛІКОВНОЇ ІНФЕКЦІЙНОЇ ХВОРОБИ (СТ. 130 КК УКРАЇНИ)

Гейдарова Гюльшен Шахвалад кизи
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Ключові слова: об'єкт злочину, здоров'я людини, зараження вірусом імунодефіциту людини, поставлення в небезпеку.

Конституція України визначає у ст. 3, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, на захист якої має бути спрямована вся діяльність держави[1]. Водночас, умови існування сучасної людини містять безліч загроз для зазначених її благ та прав на володіння ними. Зокрема, широкого поширення в світі та в Україні набувають такі загальнонебезпечні загрози для здоров'я людини, якими є інфекційні й вірусні невиліковні або важко виліковні хвороби. На виконання вимог Конституції законодавство України про кримінальну відповідальність передбачає доволі широке коло заборон, розрахованих на убезпечення людини від різних загроз, у тому числі й від зазначених вище. Зокрема, ст. 130 Кримінального кодексу (далі – КК) України «Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби» передбачає кримінальну відповідальність за такі діяння, як: а) свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини; б) зараження іншої особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби особою, яка знала про те, що вона є носієм цього вірусу; в) зараження іншої особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, вчинені щодо двох чи більше осіб або неповнолітнього, г) умисне зараження іншої особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини[2].

Для реалізації (застосування) кримінальної відповідальності за ст. 130 КК України як засобу протидії зараженню вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби має бути наявна необхідна, законна й достатня підстава, якою, виходячи із ч. 1 ст. 2 КК, має бути визнане вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого ст. 130 КК цього Кодексу. Одним з необхідних елементів складу злочину є об'єкт злочину – те, на що посягає злочин, чому він завдає шкоди або створює реальну загрозу заподіяння шкоди. Як зазначають фахівці, саме об'єкт злочину «дозволяє розкрити... соціальну сутність злочину, з'ясувати його суспільно

небезпечні наслідки, що сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежувати злочини від суміжних суспільно небезпечних посягань» [3, с. 100]. Виходячи з розташування ст. 130 КК України в Розділ II його Особливої частини під назвою «Злочини проти життя та здоров'я особи» можна зупинитись на висновку, що об'єкт передбаченого нею злочину – це життя та здоров'я особи. Однак, такий висновок є дещо поверховим, оскільки він не дозволяє зрозуміти специфіку сутності зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби як самостійного злочину, визначити його безпосередню спрямованість, суспільну небезпечність та зрозуміти, яке саме благо, яку частину сфери забезпечення права на життя та здоров'я людини захищає ст. 130 КК України і, відповідно, порушує передбачений нею злочин.

Загальні питання об'єкта злочину в науці кримінального права є досить дискусійними. Так, тривалий час вважалось загальновизнаним те, що об'єкт злочину – це суспільні відносини, на які посягає злочин, завдаючи їм певної шкоди, і які знаходяться під охороною закону про кримінальну відповідальність. Водночас, в сучасній літературі така теорія далеко не єдина. Конкуренцію їй складають теорії, в яких об'єкт злочину розглядається не як суспільні відносини, а як правове благо (А. В. Наумов), конкретні блага (С. Б. Гавриш, П. С. Матишевський), охоронювані законом про кримінальну відповідальність блага, а також соціально значимі цінності й інтереси, на які посягає особа, котра вчиняє злочин (А. В. Пашковська), цінності (Є. В. Фесенко) [4, с. 114–115]. Згідно ж з позицією В. Б. Харченка, до об'єкта злочину належать «відносини, права, свободи, блага, цінності, які охороняються законом про кримінальну відповідальність» [5, с. 16]. Існують й інші концепції об'єкта злочину в кримінально-правовій науці [6]. Отже, це питання сьогодні перебуває в стані розробки й обговорення.

Невизначеність у вирішенні загальних питань об'єкта злочину відбивається й на розумінні змісту об'єктів конкретних злочинів. Дискусійно вирішуються фахівцями й питання об'єкта злочину щодо зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 130 КК). Так, наприклад, В. І. Борисов вважає, що зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 130 КК) – це злочин проти здоров'я [7, с. 67]; А. В. Байлов, К. О. Черевко пишуть, що його об'єктом є здоров'я або життя особи [8, с. 75]; М. І. Хавронюк зазначає, що об'єктом цього злочину виступають життя та здоров'я особи [9, с. 300], а на думку О. В. Навроцького, подібний злочин посягає на відносини безпеки особи, тобто стан, за якого відсутні загрози життю і здоров'ю людини, шкода не заподіюється і не може бути заподіяна, а загрози можуть бути усунуті, нейтралізовані [10, с. 178].

При вирішенні питання про об'єкт аналізованого злочину необхідно взяти до уваги, що норма ст. 130 КК України є складною. Із аналізу її диспозицій можна припустити, що різні її частини передбачають кілька самостійних злочинів. Множина складів злочинів визначає й множину їх об'єктів. Так, одні з них посягають на безпеку людини. Так, в «Атласі безпеки людини» ООН безпеку людини розглянуто як свободу від страху, свободу від злиднів, що є необхідною передумовою розвитку людини, метою співпраці для розвитку, мета якого – забезпечити кожній людині можливість прожити довге життя й бути здоровими (здоров'я), безперервно здобувати нові знання (освіта) і мати доступ до ресурсів, щоб забезпечити собі гідний рівень життя (матеріальний добробут). Безпека людини спрямована на подолання двох видів загроз: а) хронічні внутрішні загрози безпеці, наприклад, голод, хвороби, насильство над жінками; б) раптові і хворобливі зміни, наприклад, наслідки конфлікту, природні катастрофи, раптове падіння економіки [11]. В цьому контексті заборона на свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини (ч. 1 ст. 130 КК України) сприяє зміцненню безпеки людини. Безпеку якої саме сфери існування людини захищає ця норма, можна зрозуміти, врахувавши, що ч. 1 ст. 130 КК України, яка передбачає свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, але не будь-якої, а лише такої, що є

небезпечною для життя людини. На це прямо вказує законодавець. Крім того, слід звернути увагу на те, що небезпека зараження захворюванням СНІД полягає в тому, що він вбиває клітини імунної системи та людина стає беззахисною перед будь-якою інфекцією. У зв'язку з цим при наявності СНІДу дуже високий процент смертності хворих. Згідно із офіційними визначеннями, які надано в законодавстві України, синдром набутого імунodefіциту (СНІД) – стадія розвитку хвороби, зумовленої ВІЛ (ВІЛ-інфекція), що характеризується клінічними проявами, спричиненими глибоким ураженням імунної системи людини під впливом ВІЛ, а хвороби, зумовлені ВІЛ (ВІЛ-інфекція), – комплекс визначених Міжнародною класифікацією хвороб уражень організму людини, зумовлених пов'язаними з впливом ВІЛ ушкодженнями імунної системи, який на початковому етапі свого розвитку має характер стану безсимптомного носійства ВІЛ, а за умови відсутності відповідного лікування та впливу інших несприятливих для організму ВІЛ-інфікованої особи обставин набуває клінічних проявів у вигляді різноманітних інфекційних, паразитарних захворювань, злоякісних пухлин, інших хвороб чи зумовленого ВІЛ синдрому набутого імунodefіциту [12]. Отже, поставлення іншої людини в небезпеку зараження вірусом імунodefіциту людини – це поставлення її життя під загрозу.

Викладене свідчить, що в нормі ч. 1 ст. 130 КК України ідеться про злочин, який ставить в небезпеку життя людини, а його основний безпосередній об'єкт – відносини щодо забезпечення безпеки життя людини.

Інші передбачені ст. 130 КК України злочини хоча і мають тотожну об'єктивну сторону, але за об'єктами відрізняються від передбаченого ч. 1 ст. 130 КК України. Характер загроз для людини, який виникає при вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 130 КК України (зараження іншої особи вірусом імунodefіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби особою, яка знала про те, що вона є носієм цього вірусу) та ч. 3 ст. 130 КК (дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені щодо двох чи більше осіб або неповнолітнього), мають різні об'єкти. Зараження іншої особи ВІЛ, в силу названих вище причин, може бути визнане злочином життя. Так, О. М. Джужа, який досліджував в докторській дисертації питання відповідальності за зараження ВІЛ, дійшов слушного висновку, що його об'єктом є життя людини, аргументуючи цей висновок наслідками впливу такого захворювання, як СНІД, на людину: у організмі хворого відбувається поступове згасання тих функцій організму, які з біологічної точки зору складають життя людини. У результаті настають наслідки, які є незворотними та ведуть до смерті. Щоправда, далі О. М. Джужа робить дещо суперечливий висновок: «життя і здоров'я людини виступають безпосереднім об'єктом цього посягання» [13, с. 18]. Однак, в такому висновку порушується логічне співвідношення загального й окремого: безпосередній об'єкт злочину – це частина родового об'єкта, який, таким чином, є більш загальною категорією щодо нього [14, с. 117]. Отже, безпосередній об'єкт передбачених ст. 130 КК дій, які полягають в зараженні іншої людини ВІЛ також має перебувати в площині такого блага, як життя людини. Цей висновок стосується також передбаченого ч. 4 ст. 130 КК злочину «Умисне зараження іншої особи вірусом імунodefіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини».

Іншим є об'єкт у таких злочинів, як зараження іншої особи вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби (ч.ч. 2, 3 ст. 130 КК України). Тут законодавець не визначає, що хвороба є небезпечною для життя (тобто, це може бути й не смертельна хвороба). Тому основний об'єкт цього злочину – здоров'я іншої людини. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає його як стан повного соціального і психічного благополуччя, коли всі функції людини урівноважені оточуючим середовищем – природним і соціальним. У літературі ж здоров'я визначають як такий стан людини, котрий дозволяє їй правильно або нормально жити та працювати, і який відповідає відповідному рівню біологічного розвитку людини (малолітство, юність, зрілість, старість тощо) [15, с. 25].

Таким чином, різні характери загроз для людини, які впливають з особливостей патологій і хвороб, поширення яких становить сутність злочинів, описаних в ст. 130 КК

України, визначає необхідність визнання різних об'єктів цих злочинів: свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини має об'єктом безпеку життя людини; зараження іншої особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, що є небезпечною для життя людини – безпосередньо життя людини; зараження іншої особи вірусом іншої невиліковної інфекційної хвороби – здоров'я людини.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Житний О.О.

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник / В. М. Трубников, М. В. Даньшин, О. О. Житний та ін.; за заг. ред. В. М. Трубникова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 444 с.
4. Тімошенко Н.О. Загальнотеоретичні аспекти проблеми поняття об'єкта злочину та його структури Н.О. / Тімошенко // Право і суспільство. – 2011. – № 4. – С. 113–117.
5. Харченко В.Б. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини у питаннях та відповідях. Конспект лекцій / В. Б. Харченко. – К.: Атіка, 2006. – 272 с.
6. Сенаторов М.В. Об'єкт злочину та його відображення в законі про кримінальну відповідальність / М. В. Сенаторов // Питання боротьби зі злочинністю. Вип. 7. – Х. : Право, 2003. – С.133–145.
7. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – [5-те вид., переробл. і допов.]. – Х. : Право, 2015. – 680 с.
8. Кримінальне право України (Особлива частина) : підручник / кол. авторів А. В. Байлов, А. А. Васильєв, О. О. Житний та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2011. – 572 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 5-те вид., переробл. та доповн. – К. : Юридична думка, 2008. – 1216 с.
10. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина : курс лекцій / В. О. Навроцький. – К. : Знання ; КОО, 2000. – 771 с.
11. Атлас безпеки людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lapas.lv/ru/безопасность-человека/>
12. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 року № 1972-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 11. – Ст. 152.
13. Джужа О.М. Запобігання поширенню СНІДу: кримінологічні та кримінально-правові проблеми / О. М. Джужа : автореф... д.ю.н. – К.: Українська академія внутрішніх справ, 1996. – 47 с.
14. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2015. – 528 с.
15. Борисов В. И. Преступления против жизни и здоров'я : вопросы квалификации / В. И. Борисов, В. Н. Куц. – Х. : Консум, 1995. – 104 с.

ПОРЯДОК ВІДБУВАННЯ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ВИПРАВНИХ РОБІТ БЕЗ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Головнін Богдан Юрійович
студент-магістр юридичного
факультету Харківського
національного університету імені В.Н.
Каразіна
e-mail: golovnin93@gmail.com

Ключові слова: кримінально-виконавче право, виправні роботи, покарання.

Відбування покарання у вигляді виправних робіт за більш ніж 90 років свого існування, було і залишається альтернативою позбавленню волі, і виражається у примусовій праці з проживанням вдома. Посідаючи значне місце у сучасній практиці кримінальних покарань, виправні роботи передбачені у більш ніж половині статей Особливої частини Кримінального кодексу України. Вони відіграють значну роль у виправленні осіб, щодо яких не існує необхідність ізоляції від суспільства.

До прийняття КК України 2001 року, до компетенції суду належало питання про вибір одного з двох видів такого покарання: виправні роботи без позбавлення волі з відвідуванням за місцем роботи засудженого, або з відбуванням в інших місцях, які визначають органи, виконуючі такий вид покарання, при тому обов'язково в районі проживання засудженого. Та найчастіше вирок передбачав перший варіант, через його сильніше виховне та запобіжне значення.

Насьогодні, згідно зі ст.57 КК, таке покарання відбувається за місцем роботи засудженого, передбачає строки від шести місяців до двох років, та відрахування до державного бюджету від 10 до 20 відсотків його заробітної плати. Саме через це, воно вважається менш суворим за громадські роботи, при виконанні яких, засуджена особа не отримує грошової компенсації взагалі.

Треба зазначити, що при виконанні розглядуваного виду покарання, забороняється звільнення особи за власним бажанням без дозволу на те органу виконання покарання, не надаються чергові відпустки, не нараховується трудовий стаж, але засуджений все ж залишається суб'єктом трудових відносин. Громадянин засуджений до такого виду покарання вважається особою із судимістю, і цей фактор відіграє важливу роль у попередженні дрібних злочинів.

Важливо зауважити, що при злісному ухиленні від відбування покарання, засудженому змінюють санкцію на покарання у вигляді позбавлення волі. Що стосується непрацездатних осіб, то до них не може бути застосовано такий вид покарання.

Органами до компетенції яких належить виконання покарання у вигляді виправних робіт без позбавлення волі є інспекції виправних робіт Державного департаменту України з питань виконання покарання, та адміністрації і трудові колективи організацій, де працюють засуджені. Такі органи здійснюють організацію обліку засуджених, контроль за сплатою ними відрахувань, направлення на роботу, проведення виховної роботи, заохочення чи стягнення, передбачені КПК і таке інше. [4]

У випадку сумлінної праці та зразкової поведінки, засудженого може чекати дострокове звільнення від відбування покарання, або його заміну на більш м'яке — штраф чи громадську догану.

Невлаштування засудженого на нове робоче місце, або протягом 15 днів після звільнення не постановка на облік у Центрі зайнятості, не з'явлення до органу виконання покарання без поважних причин протягом 15 днів після переїзду на нове місце проживання, допущення прогулу або поява на робочому місці у стані сп'яніння, трактується як ухилення від відбування покарання, яке вважається злісним, у разі продовження таких дій

засудженням після письмового попередження про можливість заміни цього покарання позбавленням волі на той самий строк.

Дивлячись на обмеження, які накладаються на засудженого, можна вбачити у такому покаранні примусову працю, що заборонена світовою спільнотою. Але згідно п. "с" ст.2 Конвенції про примусову працю, прийнятої Генеральною конференцією Міжнародної організації Праці у 1930 році, примусова чи обов'язкова праця не включають у себе роботу, що вимагається від особи за вироком суду, якщо така робота проводиться під контролем держави.[3]

Що стосується доцільності такого виду покарання порівняно з іншими видами, то можна зазначити, що такі науковці, як Фріс П.Л та Кондратішина В.В. визначали серед принципів кримінально-виконавчої політики так званий принцип економії репресії, за яким злочинні діяння поділяються на такі, з якими необхідно боротися, використовуючи жорсткі засоби впливу, та ті, у боротьбі з якими не менш доцільним буде застосування покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства, таких як виправні роботи.[2, 3]

Та важливе питання, що може виникнути при вивченні тематики цієї праці, може звучати наприклад так: "Чому таке стягнення називається виправними роботами?"

І справді, яка мотивація до виправлення у людини, яку залишають у тих же умовах, що й до вчинення правопорушення? А матеріальні обмеження, накладені при цьому на таку особу, не є настільки сильним карним інструментом, щоб виконувати превентивну функцію.

Але не можна забувати, що крім вище перелічених факторів, при виконанні виправних робіт, засуджений піддається сильному соціально-виховному впливу, який виконує функцію попередження дрібної злочинності набагато краще, ніж заходи пов'язані з позбавленням волі.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Трубников В.М.

Література:

1. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України: дис. ...докт. Юрид. Наук : спец. 12.00.08 "Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право" / П.Л. Фріс. - К., 2005. - 440 с.

2. Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація : дис. ... канд. Юрид. Наук : спец. 12.00.08 "Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право" / В.В. Кондратішина. - Львів, 2009. - 275 с.

3. Ткачова О. В. Щодо змісту виправних робіт на сучасному етапі розвитку кримінально-виконавчої системи України / О. Ткачова // видавництво "Право". - 2004

4. Трубников В. М. Кримінально-виконавче право України [Текст] : підручник / В. М. Трубников, В. М. Харченко, О. В. Лисодід, Л. П. Оніка, А. Х. Степанюк. - Харків, 2001. - 381 с.

ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Горбатова Дар'я Ігорівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: dashagorbatova@gmail.com

Ключові слова: неповнолітній, слідча (розшукова) дія, слідчий експеримент, кримінальне провадження.

Злочинність неповнолітніх в Україні протягом останніх десятиліть є однією із серйозних проблем. Значні цифри лише офіційно зафіксованих даних дозволяють констатувати, що неповнолітні становлять найбільш кримінально уражену частину суспільства. Кримінальні правопорушення, що вчиняються неповнолітніми, є досить розповсюдженими. Відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури впродовж 2016 року неповнолітніми або за їх участю скоєно 4218 злочинів, з них у віці до 14 років – 218 кримінальних правопорушень, у віці від 14-15 років – 1127, у віці 16-17 років – 2873 злочини [1].

Під час розслідування кримінальних правопорушень, незалежно від їх тяжкості, час від часу виникає потреба у перевірці та уточненні отриманих шляхом допитів відомостей, які часто викликають певні сумніви та при цьому мають ключове значення для достовірного встановлення його обставин. За таких умов необхідним є проведення слідчого експерименту – слідчої (розшукової) дії, яка має важливе значення для отримання, уточнення та перевірки доказової інформації [6, с. 224].

Слідчий експеримент – це окрема слідча (розшукова) дія, яка полягає в тому, що слідчий та/або прокурор у присутності понятих, а в необхідних випадках за участю спеціаліста, підозрюваного, потерпілого, свідка, захисника, представника, з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, проводить відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проводить інші необхідні дослідження чи випробування [4, с. 431].

Аналіз слідчої практики щодо проведення слідчих експериментів дозволяє назвати такі умови цієї слідчої дії: 1) обмежена кількість учасників експерименту, тобто для участі в слідчому експерименті повинні бути залучені лише дійсно необхідні особи, коло яких слід максимально звужити [2, с. 402], але у випадку з неповнолітніми ця умова певною мірою втрачається. Це пов'язано з тим, що у слідчому експерименті можлива участь ще й законного представника, педагога або психолога, у деяких випадках – лікаря; 2) проведення слідчого експерименту в умовах, максимально подібних із тими, у яких мала місце подія чи факт, що цікавлять слідчого; 3) багаторазовість проведення однорідних дослідів (дій); 4) проведення дослідів (дій) у декілька етапів.

Слідчий експеримент за участю неповнолітніх підозрюваних здійснюється згідно із загальними принципами його проведення. За необхідності слідчий експеримент може проводитися за участю спеціаліста. Під час проведення слідчого експерименту можуть проводитися вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу [3].

Як відомо, слідчий експеримент вимагає від особи, яка бере у ньому участь, активних дій, що в більшості випадків пов'язано з психологічною напругою, особливо це питання загострюється під час проведення цієї слідчої дії саме з неповнолітнім підозрюваним. Слідчий не повинен забувати про те, що неповнолітні особи, коли вони потрапляють в обстановку, яка вимагає від них активних дій, за якими зосереджено будуть спостерігати значна кількість учасників, зазвичай сором'язливо на це реагують та стають

невпевненими та нерішучими. Це пояснюється тим, що в присутності інших осіб людина, а особливо неповнолітній, може відчувати збентеження (так званий ефект соціальної інгібіції). Сором'язливість в одних осіб впливає на моторику, роблячи рухи некоординованими, незграбними, в інших – на інтелектуальні функції, що може знижувати увагу, пам'ять, мислення. Побойуючись не впоратись із поставленим завданням, людина часом нездатна зробити те, що їй вдалось раніше [5, с. 191].

Тому для забезпечення ефективного проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх дуже важливим є встановлення з ним психологічного контакту, адже це забезпечить ефективне проведення слідчої (розшукової) дії за умови сприятливої безконфліктної слідчої ситуації. У зв'язку з цим слідчому необхідно насамперед зробити все, щоб привести психологічний стан неповнолітнього підозрюваного в норму, при цьому обґрунтовано пояснити йому необхідність проведення тієї чи іншої дії, її важливість, для того, щоб неповнолітній зміг більш точно відтворити події та обставини минулого.

Безпосереднє проведення слідчого експерименту за участю неповнолітнього починається із заслуховування його коротких свідчень про обставини, які передбачається перевірити дослідним шляхом. Далі слідчий пропонує неповнолітньому підозрюваному, дії якого перевіряються, оцінити відповідність обстановки проведення слідчого експерименту тій обстановці, у якій мала місце подія, яка перевіряється. Якщо надходить заява про яку-небудь невідповідність відтвореної обстановки, що може вплинути на результативність слідчого експерименту, слідчий (за потреби) коригує обстановку відповідно до цієї заяви.

Деякі особливості в ході слідчого експерименту має перевірка показань на місці неповнолітніх, адже треба приймати до уваги їх можливості, здібності з врахуванням віку та ступеня розвитку визначити просторове або географічне положення конкретних об'єктів, які знаходяться на місцевості, і своє становище щодо них, а також давати пояснення в цій обстановці.

Досліджувані дії в слідчому експерименті проводяться за розпорядженнями слідчого в передбаченій планом черговості. За вимогою слідчого учасники експерименту здійснюють обумовлені дії.

Основним засобом фіксації слідчого експерименту є протокол. У протоколі докладно викладаються умови і результати слідчого експерименту.

Як і будь-який доказ у кримінальному провадженні, слідчий експеримент підлягає оцінці. Тому на заключній стадії слідчого експерименту слідчий аналізує та дає оцінку отриманим результатам цієї слідчої дії, зокрема отриманій дослідним шляхом інформації, визначає їх місце в системі доказової інформації за цим кримінальним провадженням. Слідчий експеримент оцінюється з точки зору його допустимості, належності та достовірності [6, с. 228].

Таким чином, слідчий експеримент за участі неповнолітніх проводиться на загальних підставах відповідно до КПК України, проте його проведення має певні особливості, оскільки неповнолітні злочинці через свій вік та розвиток по-різному сприймають явища реальної дійсності та злочинні діяння, які вони скоїли, в минулому.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Даньшин М.В.

Література:

1. Єдиний звіт Генеральної прокуратури України про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за грудень 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112661&libid=100820&c=edit&_c=fo#
2. Криміналістика : [учебник для вузов] / под ред. проф. И.Ф. Герасимова, Я.Л. Драпкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Высшая школа, 2000. – 672 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / [Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 768 с.

5. Основи загальної та юридичної психології: курс лекцій : [навч. посіб.] / [Н.Р. Бобечко, В.П. Бойко, І.В. Жолнович, І.І. Когутич] ; за ред. В.Т. Нора. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 224 с.

6. Харченко С.В. Тактика слідчого експерименту за участю неповнолітніх підозрюваних / С.В. Харченко // Право і суспільство. – 2015. – № 4. Ч. 4. – с. 223-229

ЗМІСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Григор'єв Артем Едуардович

студент-спеціаліст юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: кримінальне провадження, зміст права власності, недоторканність права власності.

Україна є демократичною, соціальною, правовою державою. У зв'язку з цим особливої актуальності в українському суспільстві здобула концепція громадянського суспільства, як необхідна передумова для побудови правової держави [5, с. 94].

Однією з основних категорій громадянського суспільства є власність. С. С. Алексєєв зазначав, що у громадянському суспільстві людина обов'язково повинна бути носієм власності – такої, що дає людині опору в житті, забезпечує їй самостійне існування і яка внаслідок цього дає людині становище особи, незалежної від влади, і, більш того, здатної за наявності інших передумов набувати по відношенню до влади імперативні публічні повноваження [1, с. 650].

У найбільш узагальненій формі власність можна визначити як відносини між людьми з приводу привласнення матеріальних благ та встановлення влади над ними, належності їх конкретній особі [7, с. 354].

Правове регулювання економічних відносин власності породжує утворення права власності, за допомогою якого утверджується панування уповноваженої особи, якою є власник, над належними їй речами у вигляді одноосібних повноважень володіння, користування та розпорядження ними [4, с. 511-512].

У правовій доктрині розрізняють право власності в об'єктивному і суб'єктивному значенні. Право власності в об'єктивному значенні – це сукупність правових норм, що регулюють відносини власності і є юридичною підставою існування і реалізації права власності, котре належить певному суб'єкту [6, с. 283]. Право власності в суб'єктивному значенні – це закріплені у відповідних нормах права можливості суб'єкта володіти, користуватися і розпоряджатися належним йому майном на свій розсуд у межах, передбачених законом [8, с. 10].

Зміст права власності складається з тріади прав власника – володіння, користування, розпорядження. Під правом володіння розуміють юридично забезпечену можливість власника мати майно у своєму безпосередньому фізичному чи юридичному віданні, у сфері свого фактичного господарського чи іншого впливу. Право користування – це юридично закріплена можливість власника щодо господарського, підприємницького, культурно-побутового використання майна та вилучення з нього корисних властивостей. Право розпорядження – це юридично закріплена можливість власника самостійно вирішувати

юридичну і фактичну долю майна шляхом його відчуження іншим особам, зміни його стану чи призначення тощо [4, с. 514-515].

Недоторканність права власності проголошується на конституційному рівні. Так, відповідно до ст. 41 Конституції України [2] кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. Використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Регламентація вищевказаного принципу міститься також в ст. 16 КПК України [3]. Згідно з нею позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України. На підставах та в порядку, передбачених КПК України, допускається тимчасове вилучення майна без судового рішення.

З упевненістю можна стверджувати, що одним із законних випадків обмеження права власності особи є його обмеження в кримінальному провадженні під час застосування заходів кримінального процесуального примусу. У зв'язку з цим важливого значення набуває питання реалізації засади недоторканності права власності та існування ефективного механізму забезпечення майнових прав особи, оскільки незаконне та необґрунтоване застосування заходів кримінального процесуального примусу, що обмежують право власності особи, може негативно позначитись на її правах та інтересах. Основою механізму забезпечення права власності особи при застосуванні заходів кримінального процесуального примусу є встановлені в законі правові вимоги до діяльності органів державної влади, що здійснюють кримінальне провадження.

Принцип недоторканності права власності доцільно відносити до загальноправових принципів права.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бондаренко О.О.

Література

1. Алексеев С.С. Право : Азбука. Теория. Философия : Опыт комплексного исследования / С.С. Алексеев. – М. : Статут, 1999. – 712 с.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 // ВВР України. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 // ВВР України. - 2013. - № 9-10, 11-12, 13. - Ст. 88.
4. Науково – практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 Т. – 4-те вид., перероб. і допов. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – Т. I. – 808 с.
5. Філик Н.В. Становлення відносин власності в громадянському суспільстві / Н.В. Філик, Ю.М. Белуга // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2012. - № 2. - С. 94-98.
6. Харитонов Є.О. Цивільне право України : Підручник / Є.О. Харитонов, О.І. Харитонova, О.В. Старцев. – Вид. 2, перероб. і доп. – К. : Істина, 2009. – 816 с.

7. Цивільне право України : підручник : у 2 кн. / Київський нац. ун-т; ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова. Кн. 1. - К. : Юрінком Інтер, 1999. - 863 с.
8. Яворська О.С. Правове регулювання відносин власності за цивільним законодавством України: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2008. – 256 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАН РОЗРОБКИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СІМ'Ї, НЕПОВНОЛІТНІХ ТА ПІДОПІЧНИХ У СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ДОКТРИНІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Євтєєва Дарина Петрівна

к.ю.н., старший викладач кафедри кримінально-
правових дисциплін, Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна, науковий
співробітник, НДІ вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса НАПрН України
e-mail: das-yevt@yandex.ru

Ключові слова: кримінально-правова доктрина, злочини проти сім'ї та дітей, розділ Особливої частини Кримінального кодексу України, дитина, підопічний.

Відповідно до ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Проблеми захисту сім'ї, дітей та підопічних осіб нині перебувають у фокусі уваги держави. Кримінально-правове забезпечення відносин у цій сфері є важливою частиною її політики. За найнебезпечніші посягання на ці відносини встановлено кримінальну відповідальність.

Важливим фактором, що має впливати на оптимізацію вітчизняного законодавства у розглядуваній сфері, є напрацювання дослідників, зокрема й у галузі кримінального права. Науковий матеріал з цієї тематики представлений колективними й одноосібними монографіями, докторськими й кандидатськими дисертаціями, науково-практичними посібниками, численними статтями, тезами доповідей та іншими публікаціями. Для з'ясування загального стану дослідження злочинів проти сім'ї, дітей та підопічних вбачається достатнім провести огляд таких найвагоміших видів робіт, як монографії та дисертації.

У кримінально-правовій доктрині норми КК, в яких передбачено відповідальність за діяння в розглядуваній сфері, поділяють на два види. До першого можна віднести злочини, в яких посягання на відповідні відносини є обов'язковою та безальтернативною ознакою їх основного складу; до другого – посягання на дітей як ознаку кваліфікуючих складів певних злочинів [2, с. 60, 65]. При проведенні характеристики стану дослідження зазначених діянь ми розглядатимемо роботи, стосовні злочинів першого виду, тобто в яких в основному складі злочину заподіюється шкода дитині, батькам, підопічному або інтересам сім'ї.

Огляд робіт, присвячених злочинам у сфері сім'ї, опіки, піклування та нормального розвитку дітей, дозволив розподілити відповідні дослідження науковців на такі групи: 1) роботи, присвячені комплексному аналізу злочинів у сфері сім'ї, опіки, піклування та нормального розвитку дітей або окремих їх груп; 2) дослідження, в яких проаналізовані окремі злочини розглядуваної сфери; 3) наукові праці, в яких приділяється увага не лише цим злочинам, а й іншим суспільно небезпечним діянням; 4) роботи кримінологічної спрямованості, в яких певна увага приділяється кримінально-правовому аналізу деяких із цих злочинів.

До *першої групи* досліджень належать: докторська дисертація І. О. Бандурки

«Кримінально-правовий захист дитинства в Україні» (2016)¹; кандидатські дисертації С. Г. Киренка «Проблеми захисту прав неповнолітніх кримінальним законодавством України» (2002); О. І. Белової «Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх» (2006); С. М. Морозюка «Кримінально-правова характеристика злочинів проти інтересів сім'ї та підопічних (ст. ст. 164-169 КК України)» (2012).

Щодо *другої групи*, роботи, присвячені окремим злочинам у цій сфері, можна поділити за їх родовим об'єктом згідно з розміщенням відповідних норм у чинному КК України, зокрема:

- нормам, розташованим у другому розділі Особливої частини КК України («Злочини проти життя та здоров'я особи»), присвячено такі дисертаційні дослідження: О. В. Шевченко «Кримінальна відповідальність за вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини» (2011); М. Г. Заславська «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей: соціальна обумовленість і склад злочину» (2004); А. І. Брайловська «Кримінально-правова кваліфікація неналежного виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я» (2012); М. І. Олашин «Кримінально-правова протидія неналежному виконанню обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей» (2014);

- норми третього розділу Особливої частини КК України («Злочини проти волі, честі та гідності особи») стали предметом дослідження робіт: І. М. Доляновської «Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей (аналіз складу злочину)» (2008); Д. О. Калмикова «Кримінальна відповідальність за експлуатацію дітей» (2011); І. В. Дегтярьової «Використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом: кримінально-правова і кримінологічна характеристика і запобігання» (2012); Є. В. Даценка «Кримінально-правова характеристика підміни дитини» (2015);

- норми четвертого розділу Особливої частини КК України («Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи») були досліджені у працях: С. В. Чмута «Кримінальна відповідальність з особою, яка не досягла статевої зрілості» (2010) та О. О. Світличного «Кримінальна відповідальність за розбещення неповнолітніх» (2012);

- відповідні норми п'ятого розділу Особливої частини КК України («Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина»), а саме так звана група «злочинів проти сім'ї» [1, с. 21, 22] (статті 164 – 169 КК), були проаналізовані в роботах: І. В. Семенова «Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати аліментів на утримання дітей або від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків» (2015); Д. П. Євтєєвої «Кримінально-правова характеристика зловживання опікунськими правами: соціальна обумовленість та склад злочину» (2014); В. В. Гальцової «Кримінальна відповідальність за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) та незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)» (2012); О. В. Тавлуй «Кримінально-правова характеристика незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння)» (2014);

- нормам дванадцятого розділу Особливої частини КК України («Злочини проти громадського порядку та моральності») були присвячені дослідження: В. В. Дзундзи «Кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність» (2005) та І. О. Топольскової «Кримінально-правові та кримінологічні аспекти боротьби із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність» (2003);

- норми тринадцятого розділу Особливої частини КК України («Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення») дослідили у своїх роботах: О. І. Петренко «Кримінальна відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу» (2005); С. В. Лосич «Кримінальна відповідальність за схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів» (2013); О. О. Луцак «Кримінальна відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, вчинені із залученням неповнолітніх та щодо

¹ Примітка. Слід зазначити, що багато дослідників, які захистили дисертації з розглядуваної тематики, опублікували й відповідні монографії. Зважаючи на це, до уваги братимемо лише дисертації таких авторів.

неповнолітніх» (2014).

Третю групу складають роботи, в яких приділяється увага не лише цим злочинам, а й іншим суспільно небезпечними діяннями. До цієї групи належать:

– докторські дисертації Є. В. Фесенка «Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони» (2004); С. Я. Лихової «Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження)» (2006); В. В. Кузнецова «Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності в українському вимірі» (2013); А. М. Орлеана «Кримінально-правове забезпечення охорони людини від експлуатації» (2014); О. С. Сотули «Кримінально-правова охорона життя людини в країнах романо-германської правової сім'ї (порівняльне теоретико-правове дослідження)» (2016);

– кандидатські дисертації: Л. А. Остапенко «Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах» (ст. 116, 117, 118 КК України) (2002); С. П. Репецького «Суспільна моральність як об'єкт кримінально-правової охорони» (2010); Т. А. Павленко «Концепція кримінально-правової охорони права людини на життя в Україні» (2008) та ін.;

– монографічні дослідження: І. О. Зінченко «Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (аналіз законодавства і судової практики)» (2007); Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. В. Дорош та ін. «Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності)» (2005) та ін.

У *четвертій групі* перебувають дисертації кримінологічної спрямованості, зокрема: В. В. Вітвіцька «Криминологические проблемы предупреждения преступных посягательств на нравственное и физическое развитие несовершеннолетних» (2002); А. О. Джужа «Запобігання злочинам проти статевої недоторканності дитини» (2012); Є. С. Усова «Кримінологічна характеристика та запобігання злісному невиконанню обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлено опіку чи піклування» (ст. 166 КК України) (2016) та ін.

Таким чином, огляд зазначених наукових робіт дозволяє зробити такі висновки.

1. У кримінально-правовій науці спостерігається підвищення уваги дослідників до злочинів у сфері сім'ї, опіки, піклування та нормального розвитку дітей. Особлива динаміка у таких дослідженнях мала місце за останні п'ять років (з 2012 по 2016 роки): кількість дисертацій, присвячених діянням у цій сфері за вказаний період (роботи у виділених нами першій та другій групі), перевищує кількість подібних досліджень за попередній десятирічний період (2001-2011 роки).

2. Майже всім злочинам, в яких в основному складі заподіюється шкода дитині, батькам, підопічному або інтересам сім'ї, у вітчизняній доктрині кримінального права присвячено хоча б одне дисертаційне дослідження. Окремим складам злочину (зокрема, передбаченим статтями 137 «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей», 150 «Експлуатація дітей», 304 «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» КК) присвячено навіть декілька праць. Разом із тим залишилася лише одна норма, яка поки що не стала предметом окремої дисертації або монографії з кримінального права – норма ст. 166 «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування».

3. Більшість дослідників підтримують у своїх роботах позицію, відповідно до якої злочини у сфері сім'ї, опіки, піклування та нормального розвитку дітей мають бути виділені в окремий розділ КК України. На думку фахівців, до новоствореного розділу мають увійти як злочини проти сім'ї (ст. 164-169 КК), так і деякі норми з інших розділів КК, наприклад, підміна дитини (ст. 148 КК), експлуатація дітей (ст. 150 КК), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК), статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155 КК), розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК) та ін. [2, с. 162, 163, 169, 170; 3, с. 253]. Водночас питання щодо видів і кількості таких норм, родового об'єкта та назви цього

розділу залишаються на сьогодні дискусійними.

Література:

1. Зінченко І. О. Кримінально-правова охорона виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (аналіз законодавства і судової практики) : монографія / І. О. Зінченко. – Х. : Вапнярчук Н. М., 2007. – 320 с.
2. Белова О. І. Кримінально-правова характеристика злочинів проти сім'ї та неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. І. Белова; Харків. нац. ун-т внутр. справ; наук. кер. П. І. Орлов. 2006. – 184 с.
3. Лихова С. Я. Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : монографія / С. Я. Лихова. – К. : Київ. ун-т, 2006. – 573 с.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НЕНОРМОВАНОГО РОБОЧОГО ДНЯ

Єгоров Євген Сергійович
старший викладач кафедри
державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: Egorov@karazin.ua

Ключові слова: *робочий час, ненормований робочий час, колективний договір.*

Відсутність детального регулювання режиму ненормованого робочого дня викликає багато дискусійних питань як в теорії, так і на практиці.

Тривалість робочого часу відповідно до ст. 50 Кодексу законів про працю, робочий час не може перевищувати 40 годин на тиждень як при п'ятиденному, так і при шестиденному робочих тижнях. Це законодавче обмеження є однією з найважливіших гарантій прав працівників, і є забезпеченням можливості для відпочинку, реалізації соціально - економічних і культурних прав громадян [1].

Ненормований робочий день - це особливий режим робочого часу, який встановлюється для певної категорії працівників у разі неможливості нормування часу трудового процесу. У разі потреби ця категорія працівників виконує роботу понад нормальну тривалість робочого часу (ця робота не вважається надурочною). Міра праці у даному випадку визначається не тільки тривалістю робочого часу, але також колом обов'язків і обсягом виконаних робіт (навантаженням) [2].

За визначенням О.І. Процевського, ненормований робочий день - такий вид робочого дня, тривалість якого визначається нормою робочого часу, хоча у випадку крайньої необхідності може мати місце робота у позаурочний час без додаткової оплати [3, с. 136].

У КЗпП України не міститься чітких критеріїв визначення норм допустимого перепрацювання при ненормованому робочому дні, тим самим створюється ситуація можливого зловживання адміністративним ресурсом.

Також законодавець не виділяє підстави, за якими працівникам може встановлюватися названий режим, віддаючи вирішення питання на волю роботодавця і трудового колективу. Слабке законодавче регулювання окремих аспектів породжує ситуації зловживання правами працівників.

В Наказі Міністерства праці та соціальної політики України від 10 жовтня 1997 року № 7, Про затвердження Рекомендацій щодо порядку надання працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці, який є основним нормативним актом, який регулює ненормований робочий час, передбачає наступні умови встановлення ненормованого робочого дня: для осіб, праця яких не піддається точному обліку в часі; для осіб, робочий час яких за характером роботи поділяється на частини невизначеної тривалості (сільське господарство); для осіб, які розподіляють час для роботи на свій розсуд.

Список професій і посад, на яких може застосовуватися ненормований робочий день, визначається колективним договором.

За такими критеріями, в організації можна встановити ненормований робочий час усім працівникам підприємства, установи, організації, вказавши про це у колективному договорі, що буде у повній мірі правомірно.

В результаті склалося правило: чим більше працівників віднести до переліку осіб, які мають ненормований робочий день, тим менше виникає труднощів, оскільки немає необхідності кожного разу оформляти понаднормову роботу.

Ненормований робочий день одна з небагатьох категорій трудового права, яка є досить умовною.

На практиці часто плутають ненормований робочий день і понаднормову роботу. По суті, і те й інше має на увазі роботу за межами встановленої працівникові тривалості робочого часу, але відмінності між ними досить істотні.

Ненормованість передбачає, що працівник може залучатися до виконання своїх трудових функцій як до початку робочого дня (зміни), так і після закінчення робочого дня (зміни). Понаднормова робота передбачає переробки, як правило, після закінчення роботи, як з письмової згоди працівника, так і в певних випадках без такого.

Для залучення до ненормованої роботи письмового розпорядження роботодавця не потрібно, як і згоди працівника. При цьому трудове законодавство не регламентує, ні порядок залучення до роботи, ні час можливих перепрацювань. При цьому максимально допустима норма понаднормової роботи становить не більше 120 годин на рік.

Для залучення робітників до роботи при ненормованому робочому дні існують лише умови, що робота не повинна носити систематичний характер, а лише відбуватися час від часу (епізодично) і тільки в певних випадках. Також, робота понад встановлену тривалість робочого часу осіб з ненормованим робочим днем не рахується понаднормовою.

Перелік посад працівників з ненормованим режимом роботи встановлюється колективним договором, що приймається з урахуванням думки представницького органу працівників і роботодавця. Слід зазначити, що в перелік посад з ненормованим робочим днем не можна включати працівників із скороченою тривалістю робочого дня, з неповним робочим днем, тривалість якої обмежена угодою сторін.

Режим ненормованого робочого дня зовсім не означає, що співробітник може приходити на роботу в будь-який час. Він повинен дотримуватися умов трудового договору, де прописано встановлений правилами внутрішнього трудового розпорядку компанії конкретний час початку робочого дня.

Робота в умовах ненормованого робочого дня компенсується наданням щорічної додаткової оплачуваної відпустки тривалістю до 7 календарних днів. Відповідно до Рекомендацій №7, конкретна тривалість додаткової відпустки встановлюється колективним договором по кожному виду робіт, професій та посад чи трудовим договором.

Якщо ці дні відпочинку не були використані, за письмовою заявою працівника можлива виплата грошової компенсації. Тривалість відпустки за роботу в умовах ненормованого робочого дня визначається колективним договором.

З метою забезпечення законного права працівників на повноцінний відпочинок і потреби роботодавця в правовому механізмі організації такої праці, який вимагає додаткових, підвищених зусиль, слід на законодавчому рівні закріпити визначення

ненормованого робочого дня, порядок залучення і гарантії для працівників з ненормованим робочому днем.

Література:

1. Кодекс законів про працю України: закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII // Відомості Верховної ради УРСР. – 1971.,– дод. до № 50. – Ст. 375.

2. Наказ Міністерства праці і соціальної політики України № 7 від 10.10.97 «Про затвердження Рекомендацій щодо порядку надання працівникам з ненормованим робочим днем щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN518.html.

3. Процевский А.И. Рабочее время и рабочий день по советскому трудовому праву / И. Процевский. - М, 1963. - 182 с.

ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Єрмакова Катерина Сергіївна

курсант факультету № 1 Харківського
національного університету внутрішніх справ
e-mail: kaaatya22@gmail.com

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, принцип законності, прокурорський нагляд, судовий контроль, відомчий контроль.

Принцип законності є універсальним і в кримінальному процесі пронизує усі стадії, стосується всіх відгалужень кримінальної процесуальної діяльності та є стрижнем для всіх правовідносин, що виникають у сфері кримінального судочинства.

Зміст даного принципу розкривається у низці положень Основного закону нашої держави. Наприклад, згідно з ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1].

Питання щодо гарантій прийняття процесуальних рішень та практики їх реалізації розглядали у своїх працях Ю.М. Грошевий, О.Ю. Татаров, Є.Д. Лук'янчиков, Л.Д. Удалова, С.М. Стахівський та ін. Усі вони вважають законність основоположною гарантією, що забезпечує виконання процесуальних рішень у кримінальному провадженні.

Законність кримінальної процесуальної діяльності значною мірою зумовлюється рівнем дотримання відповідних гарантій. Кримінальні процесуальні гарантії законності полягають у сукупності правових засобів, встановлених законодавством, що надають змогу одержати та зберегти інформацію, яка має значення для кримінального провадження, досягти мети й виконати завдання досудового розслідування, захистити та за можливості відновити порушені права й законні інтереси учасників кримінального процесу [2, с. 22-23].

Важливою умовою для забезпечення прийняття законних і обґрунтованих рішень є регламентація в законі конкретних повноважень посадових осіб.

Згідно ч. 2 ст. 9 КПК України прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язаний всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень [3].

Особливою гарантією обґрунтованості прийняття рішень на початковому етапі кримінального провадження є встановлені кримінальним процесуальним законом правила

початку досудового розслідування, дотримуватися яких зобов'язані всі органи й посадові особи [4, с.286].

До особливих кримінальних процесуальних гарантій законності початку досудового розслідування належать такі: 1) здійснення прокурорського нагляду; 2) судовий контроль; 3) відомчий контроль.

Характеризуючи діяльність прокурора щодо нагляду за законністю вирішення заяв і повідомлень про злочин, слід зазначити, що він у своїй діяльності керується Конституцією України, КПК України, Законами України «Про прокуратуру», «Про оперативно-розшукову діяльність», відповідними відомчими нормативними актами Генеральної прокуратури України.

Прокурорський нагляд на першій стадії кримінального судочинства – це діяльність, здійснювана уповноваженими прокурорами шляхом реалізації встановлених законом повноважень з метою забезпечення законності прийняття, розгляду й вирішення заяв і повідомлень про злочин [4, с.307].

Судовий контроль на стадії досудового розслідування – це закріплена в Конституції України та кримінальному процесуальному законодавстві діяльність суду, що реалізується ним у встановленій законом процесуальній формі і спрямована на забезпечення законності дій і рішень органів і посадових осіб, які вирішують заяви та повідомлення про злочини, що вчинені або готуються.

Іншою гарантією законності прийняття рішень є відомчий контроль. Згідно з п. 4 ч. 2 ст. 39 КПК України керівник органу досудового розслідування уповноважений вжити заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим [3].

Отже, засада законності означає вимогу точного і неухильного застосування законів органами досудового розслідування, прокуратури, суду, дотримання всіма іншими суб'єктами кримінального провадження, державними і недержавними установами й організаціями, посадовими особами, громадянами приписів Конституції України, законів і інших нормативних актів.

Законність в діяльності правоохоронних органів розглядається в двох аспектах. У першому випадку законність означає відновлення порушеного закону, а в другому – сама діяльність вказаних органів має відповідати законним процедурам.

Дотримання законності має важливе значення і є об'єктивною закономірністю розвитку кримінального провадження.

Науковий керівник: к.ю.н. доцент Бондаренко О.О.

Література:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 // ВВР України. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монографія / Є.Д. Лук'янчиков. – К., 2005. – 359 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // ВВР України. - 2013. - № 9-10, 11-12, 13. - Ст. 88.
4. Татаров О.Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) [монографія] / О.Ю. Татаров. – К. : – Донецьк :ТОВ «ВПП «ПРОМІНЬ», 2012. – 640 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ

Єрмоменко Роман Сергійович
курсант Харківського національного
університету внутрішніх справ
e-mail: krava.shvili@gmail.com

Ключові слова: засади кримінального провадження, конкуренція норм права, житло особи, огляд.

Недоторканність житла чи іншого володіння особи є однією з базових засад кримінального провадження. Принципи кримінального процесу містяться в Конституції України, Кримінальному процесуальному кодексі України та інших нормативно-правових актах (у тому числі і міжнародних, що складають частину національного законодавства України) у вигляді кримінально-процесуальних норм загального і визначального характеру, які відбивають найбільш істотні риси і властивості кримінального судочинства. Ці норми-принципи діють на всіх (або декількох) стадіях кримінального процесу й обов'язково проявляються в стрижневій його стадії – судовому розгляді. Усі принципи нерозривно пов'язані між собою і складають єдину систему, в якій порушення одного принципу призводить до порушення інших і, відповідно, до порушення законності. Тому недотримання хоча б одного з принципів кримінального процесу є приводом до скасування прийнятих по справі рішень [1, с. 293].

Згідно з ч. 2 ст. 233 КПК під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

Постанова Пленуму Верховного суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 р. щодо поняття «житло» у п. 22 дає наступні визначення: «Під житлом потрібно розуміти приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання людей (будинки, квартири, дача, номер у готелі тощо). До житла прирівнюються також ті його частини, в яких може зберігатися майно (балкон, веранда, комора тощо), за винятком господарських приміщень, не пов'язаних безпосередньо з житлом (гараж, сарай тощо). Поняття «інше приміщення» включає різноманітні постійні, тимчасові, стаціонарні або пересувні будівлі чи споруди, призначені для розміщення людей або матеріальних цінностей, виробниче або службове приміщення підприємства, установи чи організації, гараж, іншу будівлю господарського призначення, відокремлену від житлових будівель, тощо)» [2].

Пропонуємо на прикладі такої слідчої дії як огляд провести аналіз цього питання. Отже в ч. 2 ст. 237 КПК зазначено: «Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи», тобто дана норма є відсильною. В ч. 2 ст. 234 зазначено, що обшук можливо провести не інакше як за ухвалою слідчого судді. Але в ст. 233 КПК передбачена можливість проникнення до житла особи за її добровільною згодою.

Виходячи з цього постає питання, чи можливо провести огляд у житлі чи іншому володінні особи без ухвали слідчого судді але за згодою особи, що є власником цього житла або іншого володіння. Тобто виникає конкуренція загальної та спеціальної норми права.

Виходячи з загальних положень теорії держави і права у випадку конкуренції загальної та спеціальної норми права застосовується спеціальна норма. Тобто, проведення огляду житла особи без відповідної ухвали на це слідчого судді неможливо вважати законним.

Пропонуємо на конкретному прикладі розглянути недосконалість цього правила. При виявленні особою ознак крадіжки майна з її транспортного засобу вона заявляє до органів Національної поліції про дане правопорушення. На місце вчинення злочину направляється слідчо-оперативна група, але для виявлення і вилучення слідів злочину необхідно провести огляд транспортного засобу та зібрати ряд доказів (наприклад відбитки пальців чи сліди злому). Але виходячи з положень КПК України ми зробили висновок, що без ухвали слідчого судді ми не можемо провести огляд володіння особи. Тобто транспортний засіб повинен протягом тривалого часу залишатись на місці, з забезпеченням недопущення до нього сторонніх осіб (в тому числі власника) до того моменту, поки слідчий складе клопотання, погодить його з прокурором та отримає ухвалу слідчого судді на проведення огляду. Така ситуація завдає значні незручності володільцю транспортного засобу та сповільнює подальше ефективне розслідування злочину, у якому він якраз найбільше і зацікавлений. Протиірччя з логікою проявляється ще і в тому, що ускладнена процедура проведення огляду житла чи іншого володіння особи покликана забезпечити права саме цієї особи, а у розглянутій ситуації вона їх певним чином обмежує.

У практичній процесуальній діяльності слідчі, як правило, в подібних ситуаціях проводять огляд без відповідної ухвали слідчого судді, посилаючись на ст. 233 КПК України і мотивуючи своє рішення труднощами у отриманні ухвали у стислий строк, особливо в нічний час. Така практика, на нашу думку, є хибною, призводить до порушення процесуальної форми, а відтак, до можливого недопущення інформації, отриманої у такий спосіб як доказу у кримінальному провадженні.

Л.Д. Удалова при вирішенні зазначеної проблеми пропонує повернутись до конструкції, сформульованої у ч. 6 ст. 190 Кримінального процесуального кодексу України 1960 року, зокрема, можливості проведення огляду місця події в житлі чи іншому володінні за письмовою згодою такої особи [3, с. 11].

Т.Г. Ільєва доводить необхідність доповнення ст. 237 КПК України нормою такого змісту: «Для проведення в невідкладних випадках огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи, який здійснюється за її заявою або повідомленням про вчинене щодо неї кримінальне правопорушення, а так само в разі відсутності цієї особи або неможливості отримати від неї згоду на проведення невідкладного огляду місця події, рішення слідчого судді не вимагається» [4, с. 10].

Проаналізувавши відповідні положення кримінального процесуального законодавства, а також наявні дослідження, вважаємо, що норми чинного КПК України, які регламентують порядок проведення слідчих дій у житлі чи іншому володінні особи не є достатньо точними, суперечать реаліям роботи практичних підрозділів правоохоронних органів, а також обмежують права окремих осіб.

Виходячи з цього пропонуємо у чинному процесуальному законодавстві передбачити вичерпний перелік випадків, коли огляд у житлі чи іншому володінні особи може бути проведений невідкладно без ухвали слідчого судді і прямо передбачити можливість проведення огляду у володінні потерпілого за його добровільною письмовою згодою.

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. Романюк В.В.

Література:

1. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 336 с

2. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного суду України від 6 листопада 2009 року № 10 : станом на 02.06.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>

3. Удалова Л. Деякі проблемні питання правозастосування кримінального процесуального законодавства / Л. Удалова // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України (Київ, 26 квітня 2013 року): збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції / Національна академія прокуратури України. – К.: Алерта, 2013. – С. 8-12.

4. Ільєва Т. Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі: автореферат... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Т. Г. Ільєва. – К. : Нац. ак. внутрішніх справ, 2014. – 20 с.

ЗАСАДА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Задніпровська Олена Юріївна

курсант 2 курсу гр. Ф-1-15-2 факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

e-mail: lena.zadneprovskaya09@gmail.com

Ключові слова: засади кримінального провадження, забезпечення прав учасників кримінального провадження, забезпечення права на захист у кримінальному провадженні.

Прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України сприяло розвитку та вдосконаленню системи кримінального судочинства. Всі зміни спрямовані на європеїзацію та гуманізацію кримінального процесу, що проявляється через забезпечення належного захисту людини і громадянина, реалізації основних прав і свобод.

Метою забезпечення державою неухильного дотримання права людини і громадянина на одержання кваліфікованої правової допомоги, згідно статті 20 КПК України, полягає у тому, що підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист та на кваліфіковану правову допомогу.

Право на захист – це система легітимних засобів і способів, використання яких дає можливість спростувати факт вчинення кримінального правопорушення, винність особи у його вчиненні (повністю або частково), захистити її права та законні інтереси [1, с.63].

Згідно чинного КПК України правом на захист є: забезпечення права на захист як загальна засада кримінального провадження, закріплена в: Конституції України(ст. 59, ч.2 ст. 63, п. 6 ч. 3 ст. 123); Загальній декларації прав людини (ст. 11); Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (ч. 3 ст. 14); Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 5, ч. 3 ст. 6).

Право на захист має комплексний характер і включає: права, які підозрюваний, обвинувачений може реалізувати власними діями шляхом надання усних або письмових пояснень із приводу підозри чи обвинувачення, збирання і надання доказів, особистої участі у кримінальному провадженні, у тому числі участі в допитах інших підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків та експертів у суді, подачі скарг на дії й рішення слідчого, прокурора, слідчого судді й суду (ст. 42 КПК); права, які можуть здійснюватися підозрюваним, обвинуваченим, за допомогою захисника й законного представника шляхом реалізації прав та обов'язків цих осіб (ст. ст. 44-45 КПК); обов'язок слідчого, прокурора, слідчого судді й суду сприяти підозрюваному, обвинуваченому в реалізації його права на захист, роз'яснювати йому права та обов'язки [2, с.108].

КПК України у ч.1 ст.20 закріплює, що підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення (ч. 8 ст. 95 КПК), право збирати і подавати докази (ч.1, 3 ст. 93 КПК), брати особисту участь у кримінальному провадженні (п. 9-16 ч. 3, п. 1, 3, 4, 5, 6 ч. 4, ч. 5 ст. 42, ч. 3 ст. 43), користуватися правовою допомогою захисника (ст.ст. 45-54), а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені Кодексом (ст. 42, 43) [1, с.63]. Відповідно, у КПК 1960 року у ст. 21 було зазначено, підозрюваному, обвинуваченому і підсудному забезпечується право на захист.

Тобто, право на захист згідно КПК України 1960 року являв собою:

- сукупність процесуальних прав, яка надає можливість захищати себе самостійно (ст. 43, 43-1);

- надання можливості скористатись правовою допомогою захисника (ст. 44-48);

- обов'язок осіб та органів, які ведуть процес до першого допиту роз'яснити обвинуваченому його права та надати можливість ними користуватись (ч. 2 ст. 21) ;

- обов'язок осіб та органів, які ведуть процес обов'язку вжиття заходів щодо охорони особистих і майнових прав обвинуваченого (ч. 2 ст. 21) [3].

Гарантуючи кожному обвинуваченому право на кваліфіковану юридичну допомогу адвоката (захисника), ст. 59 Конституції України передбачає, що у випадках, коли сам підозрюваний, обвинувачений з тих чи інших причин не може запросити захисника, але й не відмовляється від юридичної допомоги, суд, слідчий суддя, прокурор, слідчий зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні [4].

Варто звернути увагу на те, що з урахуванням матеріального становища чи інших обставин підозрюваний, обвинувачений має право, згідно п. 3 ч. 3 ст. 42 КПК, ст. 25 ЗУ «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави.

Відповідно у ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» визначені випадки, у яких певні категорії осіб мають право на безоплатну вторинну правову допомогу [2, с.109].

Згідно чинного КПК України порушення права на захист – це істотне порушення прав людини і основоположних свобод (п. 3 ч. 2 ст. 87), а докази отримані внаслідок істотного порушення прав людини і основоположних свобод є недопустимими (ч. 1 ст. 87) . Щодо попереднього КПК таке положення було відсутнє.

Як висновок слід зазначити, що новий Кримінальний процесуальний кодекс значно посилює рівень захисту громадян, наближує його норми до загальновизнаних міжнародних засад щодо захисту прав людини. У попередньому КПК України було дуже багато нормативних недоліків, через його «слабкі місця» кожен шукав спробу ухилитися від його нормативних приписів відповідно своїм інтересам. Тому, на нашу думку, потребує удосконалення право підозрюваного, обвинуваченого на захист саме за чинним законодавством, яке є більш гуманним та наближеним до європейських стандартів порівняно з попереднім кримінальним процесуальним законодавством України.

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. Романюк В.В.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1/ О.М. Бандурка, Є.М. Блажнівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова.- Х.: Право, 2012. – 768 с.

2. Кримінальний процес: підручник/ Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х.: Право, 2014.-824 с.

3. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.2060р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL:kodeksy.com.ua/kriminal_no-protseual_nij_kodeks_ukraini.htm

4. Конституція України від 28.06.1996р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МОРАЛЬНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Зайцев Олександр Олександрович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: Alexandrq881@gmail.com

Ключові слова: Цивільне право, моральність, моральна шкода, моральні засади.

Актуальність даної теми полягає у необхідності висвітлення цього питання бо постійне практичне застосування законодавства у даній сфері, робить його надзвичайно важливим у наш час.

Право і мораль – основні соціальні регулятори поведінки людини. Суспільство вимагає регулювання суспільних відносин за допомогою соціальних норм – норм права, норм моралі, що регулюють взаємини людей і діяльність організацій у процесі їхньої взаємодії.

Таким чином, моральність наявна не тільки у свідомості суспільства, але відображається у законодавстві України. Стаття 3 Конституції України нам говорить, що найвищою соціальною цінністю визначається людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека.

У цивільному законодавстві України моральність закладена у вигляді кодифікованих норм, що втілюється у ЦКУ, а саме у наступних статтях: ч.4 ст.13, ч.1 ст.19, ст.23, ч.4 ст.26, ч.1 ст.203, ч.2 ст.300, ч.2 ст.319, ч.2 ст.442.

Моральні засади визначають принцип і межі поведінки суб'єкта цивільного права; звернення до них необхідне тоді, коли на це є пряма вказівка закону, зокрема, як у згаданих вище статтях ЦКУ. Як приклад, можна використати статтю 23 ЦКУ, тому що на мою думку в ній законодавець, вказує що підпадає під моральну шкоду, але не зазначає її «об'єм», та сприйняття цієї шкоди індивідуально кожною фізичною особою. Тобто передбачає, що у кожної людини є розуміння поняття «моральності», але це філософський підхід, який не зазначається на законодавчому рівні, наприклад: як саме визначати моральну шкоду, яка полягає у душевних стражданнях у кожному окремому випадку, і чому саме відшкодування моральної шкоди фізичній особі повинно відбуватися у грошовому еквіваленті.

Роблячи висновки по даній темі, слід підкреслити наступне: моральність відображається у сучасному законодавстві України, а саме: у ЦКУ вона присутня у певному колі статей, але чітко не сформована. Це дає змогу законодавцю втілити удосконалення нормативно – правової бази і поліпшити розуміння даного питання у сучасних реаліях життя для кожного громадянина.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Бервено С.М.

ЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ ВИНИКНЕННЯ ПРАВ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ ТА ІНШИХ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї

Заїка Ольга Сергіївна

Студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна

e-mail: olga1994zos@gmail.com

Ключові слова: виникнення прав батьків і дітей, сімейні правовідносини, майнові права, усиновлення

Правовідносини виникають, змінюються та припиняються внаслідок різноманітних конкретних життєвих обставин. Отже, народження дитини — це підстава для виникнення комплексу прав та обов'язків батьків та дітей.

Але проблемним є визначити, з якого саме моменту виникають ці взаємні права та обов'язки між батьками (чи усиновлювачами) і дітьми (усиновленими), оскільки це матиме значення для отримання певних прав та обов'язків між цими учасниками сімейних правовідносин.

В юридичній літературі права та обов'язки батьків і дітей поділені на особисті (немайнові, тобто такі, що не мають економічного змісту, наприклад, ті, що забезпечують виховання дітей та їх особисто-правовий статус — ім'я, по батькові, прізвище, національність, громадянство та інше) і майнові, які пов'язані із взаємним матеріальним утриманням дітей і батьків. [3]

Законодавством України закріплено підстави виникнення цих прав та обов'язків. Так, у розділі III про права та обов'язки матері, батька і дитини, главі 12, визначення походження дитини ст. 121 СК України визначено загальні підстави виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини. Права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походження дитини від них, засвідченому державним органом реєстрації актів цивільного стану, цей порядок, встановлюється ст. 122 СК України (дається визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою), та ст. 125 СК України (визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою). [1]

Розглядаючи питання виникнення правовідносин між батьками та дітьми, логічним є визначення походження останніх від даних батьків, засвідчене у встановленому законом порядку. В обов'язковому порядку для виникнення взаємних прав та обов'язків батьків і дітей необхідно, щоб зазначене походження було засвідчене у встановленому законом порядку, тобто органом РАЦСу.

Для встановлення походження дитини від матері (материнства) передбачений єдиний реєстраційний порядок. Походження дитини від даної матері, як й від батька, засвідчується свідоцтвом про її народження. Цей документ видається на підставі заяви матері, поданої до органу РАЦСу. До заяви мати повинна додати документи, що підтверджують народження нею дитини. Одним з таких документів є довідка медичного закладу про народження дитини даною жінкою. У разі народження дитини поза закладом охорони здоров'я державна реєстрація народження проводиться на підставі медичного свідоцтва про народження або медичної довідки про перебування дитини під наглядом лікувального закладу форми 103-1/о, форма якого затверджена вищевказаним наказом Міністерства охорони здоров'я України. Має також подаватись документ, що підтверджує особу матері. [4, с.50]

Відмова органу РАЦСу зареєструвати походження дитини від даної матері може бути оскаржена у судовому порядку (ст. 9 Закону України «Про органи реєстрації актів громадянського стану»). Рішення суду про поновлення актового запису про народження дитини від певних батьків (одного з батьків) необхідне також у тому разі, коли Свідоцтво

про народження дитини втрачене і відновити його неможливо (ч. 4 ст. 273 ЦПК України; п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення»). На підставі рішення суду видається нове Свідоцтво про народження дитини. Викладений порядок встановлення походження дитини від даної матері застосовується незалежно від того, народила мати дитину у шлюбі чи поза шлюбом. [2, с.215]

Якщо мати дитини не перебуває у шлюбі з її батьком і дитина не була зареєстрована в органах РАЦС на підставі статей 122, 125 СК України, особисті та майнові правовідносини виникають за однією лінією — між дитиною та її матір'ю. У цьому разі між батьком і дитиною такі відносини не виникають. [3]

Підставою зміни аліментних правовідносин може бути укладення подружжям договору про взаємне утримання, встановлений законом, і виникнення нових правовідносин, визначених договором.

Унаслідок позбавлення батьківських прав певні правовідносини між батьками та дітьми припиняються. У зв'язку з тим, що такі обставини тягнуть за собою важливі юридичні наслідки — виникнення, зміну або припинення сімейних правовідносин, вони називаються юридичними фактами. Таким чином, юридичні факти — це такі конкретні життєві обставини, які спричиняють виникнення, зміну або припинення сімейних правовідносин. Серед таких виділяють юридичні дії. Юридичні дії — це такі юридичні факти, які ґрунтуються на волевиявленні учасників сімейних відносин. Дії поділяються на правомірні та неправомірні. Судові рішення також набувають значення сімейно-правових юридичних фактів. Суд, наприклад, виносить рішення про усиновлення дитини, поділ майна подружжя, стягнення аліментів, встановлення режиму окремого проживання подружжя тощо. [6, с.88]

В контексті вивчення підстави виникнення прав та обов'язків батьків і дітей, окремо слід розглянути проблемне питання усиновлення як підставу виникнення прав та обов'язків. Усиновлення як підстава виникнення прав та обов'язків неможливе без бажання усиновлювача. Але усиновлення може зумовити виникнення обов'язків щодо усиновленого і у батьків усиновлювача інших його дітей, хоча їхньої згоди на усиновлення Сімейний кодекс не вимагає. У разі скасування усиновлення відновлення правового зв'язку між дитиною та її кровними батьками відбувається крім волі останніх. [5, с.95]

Усиновлення є юридичним вчинком, а юридичні вчинки складають окремий вид правомірних юридичних дій у сімейному праві. Вони відрізняються від юридичних актів тим, що особа, яка здійснює юридичний вчинок, не має за мету настання юридичних наслідків. Такі наслідки настають у силу прямого припису закону. Наприклад, особа взяла у свою сім'ю дитину, яка є сиротою або з інших причин позбавлена батьківського піклування, і виховує її (фактичне виховання). Такі дії не мають на меті виникнення суто юридичних наслідків і здійснюються з гуманних підстав, бажання створити дитині умови сімейного виховання. Разом із тим, закон передбачає, що виховання дитини за таких умов породжує виникнення прав та обов'язків, передбачених сімейним законодавством (ст. 261 СК України). [6, 125]

У той же час батьківські права не слід ототожнювати з правами усиновлювачів, оскільки усиновлення тягне за собою виникнення правовідносин, подібних до батьківських, проте своєрідних; права усиновлювачів і права батьків не є повністю ідентичними. Так, згідно зі ст. 229 СК України усиновлювач має право бути записаним матір'ю, батьком дитини, проте суд задовольняє таку заяву усиновлювача в рішенні про усиновлення, якщо це відповідає інтересам дитини. Крім права бути записаним батьком, матір'ю дитини в усиновлювача виникають й інші права, зумовлені саме фактом усиновлення, а не споріднення. Зокрема, за позовом усиновлювача за наявності підстав, визначених законом, усиновлення може бути визнане недійсним або скасоване, у той час як батьківство передбачає довічний зв'язок між дитиною і батьком, матір'ю, крім випадків, коли

відбувається позбавлення батьківських прав або батько, мати дитини надає згоду на усиновлення своєї дитини іншою особою. [4, с.55]

За сімейним законодавством України неможливе застосування таких санкцій, як визнання батьківства недійсним або скасування батьківства. Батьківство й усиновлення є різними за своєю природою юридичними станами. Хоча усиновлення, відповідно до ч. 4 ст. 232 СК України, надає усиновлювачеві права і накладає на нього обов'язки щодо дитини, яку він усиновив, у такому ж обсязі, який мають батьки щодо дитини. У цьому випадку законодавець надав усиновлювачеві права щодо дитини в обсязі, прирівняному до батьківських прав, проте від цього усиновлювач не став носієм батьківських прав у прямому значенні. [5, с.100]

В юридичній літературі висловлюється й думка щодо можливості наділення батьківськими правами мачухи, вітчима, щодо надання батьківських прав вітчиму, мачусі, то це не доцільно робити, оскільки такі дії суперечитимуть сімейному законодавству. Це може спричинити ситуацію, коли одні й ті ж права будуть належати двом особам одночасно, наприклад батькові та вітчиму дитини, оскільки укладення матір'ю дитини шлюбу з іншим чоловіком (вітчимом дитини) не тягне за собою позбавлення батька дитини батьківських прав, у зв'язку з чим виникатимуть проблеми у здійсненні батьківських прав, зокрема такого майнового права, як право на управління майном малолітньої дитини. Вітчим, мачуха наділені власними сімейними правами щодо пасинка, падчерки. Так, якщо мачуха, вітчим проживають однією сім'єю з малолітніми, неповнолітніми пасинком, падчеркою, вони мають право брати участь у їх вихованні (ст. 260 СК України), вони мають право на самозахист своїх малолітніх, неповнолітніх, повнолітніх непрацездатних пасинка, падчерки та на захист їхніх прав та інтересів (ст. 262 СК України). Відповідно, у мачухи, вітчима виникає й право на утримання від повнолітніх падчерки, пасинка за наявності підстав, визначених законом (ст. 270 СК України). [4, с.55]

Доцільно визначити в контексті даного питання вплив фактів спорідненості та свояцтва, відповідно до виникнення прав та обов'язків у членів сім'ї.

Спорідненість — один із важливіших юридичних фактів у сімейному праві, бо з ним закон пов'язує настання різних юридичних наслідків. Спорідненість є підставою виникнення комплексу особистих і майнових прав батьків і дітей, баби, діда, братів, сестер та інших родичів; права на захист інтересів родичів у суді; права на усиновлення дитини тощо. Однак спорідненість може слугувати і юридичною перешкодою для виникнення деяких сімейних правовідносин. Так, особи, які перебувають у спорідненості, в передбачених законом випадках не можуть укласти між собою шлюб (ст. 26 СК України). Спорідненість — це кровний зв'язок між людьми, із наявністю якого пов'язані виникнення, зміна чи припинення прав та обов'язків. Спорідненість у своїй основі має біологічний фактор — фактор походження. Тому, наприклад, не є родичами подружжя, а також усиновлювачі та усиновлені. Родичами визнаються особи, які походять один після одного або від спільного предка. [6, с. 127]

Свояцтво — це відносини між одним із подружжя і кровними родичами іншого з подружжя або між родичами обох з подружжя, що виникають не зі спорідненості, а зі шлюбу. В деяких випадках свояцтво викликає настання певних правових наслідків. За наявності кількох осіб, які виявили бажання усиновити одну і ту саму дитину, переважне право на її усиновлення має громадянин України, який є чоловіком матері або дружиною батька дитини, яка усиновлюється (ст. 213 СК України). Відповідно до ст. 260 СК України, якщо мачуха або вітчим проживають однією сім'єю з малолітніми, неповнолітніми пасинком, падчеркою, вони мають право брати участь у їхньому вихованні. В разі необхідності таке право буде захищатися у суді (ст. 159 СК України). Мачуха та вітчим мають право на самозахист своїх малолітніх, неповнолітніх або повнолітніх непрацездатних пасинка та падчерки. Вони мають також право без спеціальних на те повноважень звернутися за захистом прав та інтересів цих осіб до органу опіки та піклування або до суду (ст. 262 СК України). Мачуха, вітчим зобов'язані утримувати малолітніх, неповнолітніх

падчерку та пасинка, які з ними проживають, якщо у них немає матері, батька, діда, баби, повнолітніх братів та сестер або ці особи з поважних причин не можуть надавати їм належного утримання, за умови, що мачуха, вітчим можуть надавати матеріальну допомогу (ст. 268 СК України). [6, с. 128]

Таким чином, у ході дослідження ми дійшли висновку про те, що підстави виникнення прав та обов'язків дозволяє відокремлювати права від обов'язків як у широкому так і у вузькому розумінні, оскільки права батьків і дітей є суб'єктивною площиною сімейних правовідносин, що вміщує особисті немайнові та майнові права. Зрозуміло, що кожен із батьків може вільно здійснювати майнові права у своїх, визнаних законом інтересах, але пріоритетними, на нашу думку, повинні бути інтереси дитини. Що стосується прав усиновлювачів, то ми їх розглянули як окрему категорію правовідносин, оскільки батьківство та усиновлення мають різну правову природу виникнення. Якщо аналізувати права вітчима та мачухи, через порівняння з батьківськими правами, то зможемо дійти висновку, що вони дуже різняться за юридичною природою, оскільки одні й ті ж права (права батьків та усиновлювачів) будуть належати двом особам одночасно що не є можливим. Отже не є доцільним їх об'єднувати в одну категорію з батьківськими правовідносинами.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Розгон О.В.

Література:

1. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002, № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
2. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / За ред. Ю. С. Червоного. — К. : Істина, 2003. - 215 с.
3. Науково-практичний коментар Сімейного Кодексу України // Жилінкова І.В. // Коментоване законодавство // Судово-практичний коментар Сімейного кодексу України – 2008р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrreferat.com/chapters_book/pravo/zhilinkova-iv-ta-in-2008-simejniy-kodeks-ukraini-naukovo-praktichnij-komentar-kniga.html
4. Красицька Л. В. Проблеми здійснення особистих немайнових та майнових прав батьків і дітей : дис... д-ра юрид. наук : 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Л. В. Красицька; наук. конс. Р. Б. Шишка – Вінниця. – 2015. – 496 с.
5. Ромовська З. Сімейне право — перспективи розвитку // Основні напрямки реформи цивільного права в Україні // 36. статей та матеріалів. — К., 1997. — С. 122.
6. Сімейне право України: Підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. – К.: Юрінком Інтер, 2004. — 200 с.

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ

Заковоротний Дмитро Олександрович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
ім. В. Н. Каразіна
e-mail: mpc5000.twitter@mail.ru

Ключові слова: конфлікт інтересів, публічна служба, державні службовці.

Служіння суспільним інтересам - це головне завдання уряду та державних установ. Громадяни очікують чесного, справедливого і неупередженого виконання посадовими особами державних органів своїх функціональних обов'язків. Суспільство

дедалі частіше висловлює сподівання, що уряд створюватиме такі умови, за яких приватні інтереси, ділові та інші зв'язки державних посадових осіб, не зможуть компрометувати механізм прийняття державних рішень або підірвати авторитет системи державного управління. Суспільство постійно підвищує рівень вимог до уряду, тому неефективне врегулювання конфліктів інтересів державних посадових осіб може підірвати довіру громадян до органів державної влади [3]. **Конфлікт інтересів** — це конфлікт між публічно-правовими обов'язками і приватними інтересами державної посадової особи, за якого її приватні інтереси котрі, впливають з її положення як приватної особи, здатні неправомірним чином вплинути на виконання цією державною посадовою особою її офіційних обов'язків або функцій. Іншими словами, конфлікт інтересів - це ситуація, при якій службова особа, виконуючи свої обов'язки, має приватний інтерес (особисту заінтересованість), який хоча і не обов'язково призводить до прийняття неправомірного рішення або вчинення неправомірного діяння, але здатний до цього призвести.

В запропонованому визначенні приватні інтереси не обмежуються фінансовими чи матеріальними вигодами або тими інтересами, котрі забезпечують одержання державною посадовою особою безпосередньої персональної вигоди. Конфлікт інтересів може бути пов'язаним з правомірними (в інших ситуаціях) діями цього чиновника як приватної особи, її належністю до інших організацій або зв'язками з ними, родинними інтересами, якщо ці інтереси можна розглядати як такі, що з певною вірогідністю реально здатні спричинити неналежний вплив на офіційне виконання цією посадовою особою своїх функціональних обов'язків [2].

Приватний інтерес - будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях.

Загалом виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, з якими можуть бути пов'язані приватні інтереси службової особи, охоплює практично весь спектр відносин. Насамперед, це стосується сфер, де у службових осіб наявні дискреційні повноваження:

- проведення публічних закупівель товарів, здійснення робіт та надання послуг;
- здійснення державного нагляду і контролю;
- підготовка і прийняття рішень про розподіл бюджетних коштів, квот, відведення земельних ділянок тощо;
- продаж державного майна;
- укладення договорів оренди земельних ділянок, що перебувають у державній власності;
- прийняття рішень про повернення або заліку надміру сплачених або надмірно стягнених сум податків і зборів, а також пені і штрафів;
- ліцензування окремих видів діяльності, видача дозволів на окремі види робіт;
- проведення державної експертизи і видача висновків тощо.

При цьому виникнення конфлікту інтересів може відбуватися у зв'язку із володінням цінними паперами, наявністю банківських вкладів; майновими зобов'язаннями або ж порушенням встановлених заборон (отримання подарунків, працевлаштуванням після звільнення з державної служби, використання службової інформації) тощо [3]. **В Україні законодавчо виділяють наступні види конфлікту інтересів:** реальний конфлікт інтересів - суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень; потенційний конфлікт інтересів - наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень [1]. За посібником організації економічного

співробітництва та розвитку з питань врегулювання конфліктів інтересів на державній службі відокремлюють також уявний конфлікт інтересів.

Уявний конфлікт інтересів існує тоді, коли виникає враження, що приватні інтереси державної посадової особи здатні неналежним з правової точки зору чином вплинути на виконання цією особою її функціональних обов'язків, але в дійсності цього не відбувається. Хоча конфлікт інтересів не слід ототожнювати з корупцією *ipso facto* (в силу власне факту), зростає розуміння того, що неадекватне врегулювання конфліктів між приватними інтересами та державними обов'язками урядовців може стати джерелом корупції [3]. Відповідне завдання результативної політики запобігання конфліктам інтересів не повинно полягати виключно в забороні урядовцям мати будь-які приватні інтереси - цей підхід навряд чи можна реалізувати. Безпосереднє завдання має радше полягати в підтриманні доброчесності та об'єктивності офіційних політичних і адміністративних рішень і системи державного управління в цілому. При цьому слід пам'ятати, що невирішений конфлікт інтересів спричиняє до різноманітних зловживань службовим становищем.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Гришина Н.В.

Література:

1. Закон України «Про запобігання корупції»; [Електронний ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

2. Методичні рекомендації з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб; [Електронний ресурс]: https://nazk.gov.ua/sites/default/files/metodychni_rekomendaciyi.pdf.

3. Посібник ОЕСР з питань врегулювання конфлікту інтересів на публічній службі (2003); [Електронний ресурс]: <http://www.oecd.org/gov/ethics/2957345.pdf>

ЗАХИСТ ПРАВ НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ

Зибцев Євген Анатолійович

Студент - магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна курсу групи ЗЮП 51
e-mail: yevhen.zybtsev@yandex.ua

Ключові слова: комерційна таємниця, інформація, майнові права, конфіденційність.

В умовах інформаційної орієнтації розвитку суспільства та економіки, інформатизації та інтелектуалізації суспільного виробництва і підприємництва, посилення конкуренції, поширення на національному та міжнародному рівнях окремих форм недобросовісної конкуренції є актуальною зростання уваги та посилення практичного інтересу до майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю.

На шляху до активного застосування економіко-правових механізмів комерційної таємниці актуальною проблемою є деякі перешкоди юридичного характеру. Повноцінному функціонуванню правової категорії комерційної таємниці в Україні перешкоджають нестабільність законодавства про комерційну таємницю, неповнота, та суперечність положень окремих нормативно-правових актів, присвячених регулюванню відносин щодо комерційної таємниці, невизначеність правових форм цивільного обороту комерційної таємниці, виду її характеру та змісту прав на комерційну таємницю, нерозвиненість правозастосовної практики у цій сфері тощо [1]. Проблеми в сфері комерційної таємниці були і залишаються актуальними як для вчених, так і для практиків.

Інформація за режимом доступу до неї поділяється на відкриту і обмежену (Закон України «Про інформацію»). Стаття 20 Закону України «Про інформацію» [4] розділяє інформацію з обмеженим доступом на конфіденційну і таємну. При визначенні правової природи комерційної таємниці доцільно відзначити, що вона є різновидом інформації з обмеженим доступом.

Основні ознаки комерційної інформації це законність - інформація, що становить комерційну таємницю, повинна бути отриманою її власником на законних підставах[3]; обмеженість - інформація, що становить комерційну таємницю, повинна бути невідомою для третіх осіб; захищеність - суб'єкт, який володіє інформацією, що становить комерційну таємницю, повинен вживати заходів для обмеження вільного доступу до цієї інформації.; комерційна цінність - комерційна цінність однієї і тієї ж інформації в різних випадках може бути різною.

Відповідно зі ст. 508 Цивільного кодексу України [4] термін дії права інтелектуальної власності на комерційну таємницю обмежується строком існування сукупності ознак комерційної таємниці. Комерційна таємниця - це різновид інформації з обмеженим доступом, що має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам та до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а її власник вживає відповідних заходів для збереження її конфіденційності.

Власнику надається право самостійно визначити належну йому інформацію як комерційну таємницю. повинен врахувати ознаки, властиві інформації, що є комерційною таємницею.

З метою визначення та закріплення інформації, що становить комерційну таємницю можна визначити перелік інформації, що є комерційною таємницею. Також можна вказати відомості про перелік інформації, що є комерційною таємницею, і її статус в окремому договорі між адміністрацією підприємства і працівником. Такий договір може закріплювати зобов'язання працівника утримуватися від нерозголошення (використання іншим способом) комерційної таємниці третім особам і зобов'язання адміністрації підприємства про прийняття необхідних заходів для забезпечення обмеженого доступу до комерційної таємниці. Адже визначення переліку інформації, що становить комерційну таємницю, не звільняє його власника від необхідності встановлення правових методів і засобів захисту цієї інформації від неправомірного доступу до неї третіх осіб. Одним з найбільш ефективних засобів забезпечення дотримання певних вимог є можливість застосування до порушника санкцій, які можуть привести до негативних наслідків (законодавчі та договірні).

Стаття 32 Конституції України встановлює [5] заборону збирати, зберігати, використовувати і поширювати конфіденційну інформацію про особу без її згоди, за винятками прямо передбачених законом.

Згідно ст. 432 Цивільного кодексу України [4] особа має право звернутися до суду для захисту права на комерційну таємницю.

Часткова правова охорона комерційної таємниці може бути здійснена в рамках законів України «Про державну таємницю» та «Про науково-технічну інформацію» в частині, що стосується нерозкритою інформації.

Існуючі в Україні протиріччя в нормативно-правових актах щодо визначення комерційної таємниці можуть бути усунені при прийнятті окремого закону, який би врегулював правовий статус та шляхи захисту права на комерційну таємницю, або на основі внесення змін в існуючі законодавчі норми положень. У проекті Закону України „Про комерційну таємницю” № 5180 від 20.02.2004 визначаються правові засади одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, яка складає комерційну таємницю, з метою забезпечення прав фізичних та юридичних осіб на володіння, користування та розпорядження такою інформацією[6].

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Жилінкова О. В.

Література:

1. Шевелева Т. Правові аспекти регулювання відносин, пов'язаних з комерційною таємницею, в проекті Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю» // Інтелектуальна власність. – 2008, № 7. – с. 9–15.

2. Закон України «Про інформацію». - Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48 (зі змінами і доповненнями) / www.rada.gov.ua

3. Сляднева А. Определение понятия коммерческой тайны субъекта хозяйствования // Підприємництво, господарство і право. – 2009, № 9. – с. 40–43.

4. Цивільний кодекс України. – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44 / www.rada.gov.ua

5. Конституція України. – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30 / www.rada.gov.ua

6. Проект Закону України „Про комерційну таємницю” № 5180 від 20.02.2004) / www.rada.gov.ua

СУТНІСТЬ ТА ДІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Зінченко О.В.

здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

31 жовтня 1995 року Верховна Рада України прийняла закон про приєднання до Статуту Ради Європи, зобов'язавшись привести своє національне законодавство у відповідність із загальноновизнаними нормами міжнародного права, покладеної в основу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року. Однією з вимог Ради Європи до України висувалось необхідність побудови справедливого кримінального судочинства, де найчастіше обмежуються права людини і де має діяти система надійних гарантій їх захисту.

Верховна Рада України в Конституції 1996 року закріпила основні принципи вітчизняного судочинства, в тому числі і такі, які раніше законами не передбачалися. За своєю юридичною сутністю всі вони стали базисними і набули фундаментального характеру. Серед них особливого значення набули нові принципи змагальності сторін та їх рівності в наданні суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості (ст. 129 Конституції України).

13 квітня 2012 року Верховна Рада України прийняла новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК України), яким закріпила змагальну форму українського кримінального судочинства (кримінального процесу, кримінального провадження) при рівності сторін обвинувачення і захисту в оперуванні доказами та чіткому відмежування основоположних (загальнопроцесуальних) функцій обвинувачення, захисту, судового розгляду справи по суті (ст. 22 КПК України). А це значить, що конституційний принцип змагальності набув системоутворюючого значення і його дія розповсюджується на всі стадії кримінального провадження, бо означений принцип став суттю кримінального процесу України. Між поняттями «кримінальне провадження», «кримінальний процес», «кримінальне судочинство» ми ставимо знак рівності, бо у вітчизняному праві, юридичній науці і юридичній практиці ці поняття використовуються як синоніми.

З прийняттям КПК України 2012 року, на відміну від КПК 1960 року, інквізиційний характер досудового розслідування перетворився на змагальний і в ньому з'явився новий владний суб'єкт – слідчий суддя як повноважний представник судової гілки влади з закріпленою за ним судово-контрольною функцією, спрямованою на недопущення

обмеження прав, свобод і законних інтересів учасників досудової стадії кримінального провадження – досудового розслідування, незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю слідчого і прокурора (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Змагальна форма кримінального судочинства – це така його побудова, де функції обвинувачення і захисту відокремлені від судової функції – розгляду справи по суті, і в якому функції обвинувачення і захисту здійснюються сторонами, що наділені рівними правами для відстоювання своїх позицій і оспорування позицій супротивної сторони. Визнати досудове розслідування повністю змагальним не можна, бо при збереженні національних традицій ця стадія кримінального провадження лише частково засвоїла ряд не властивих процесуальним формам сучасних цивілізованих правових систем як континентального, так і англо-американського типів, тобто на стадії досудового розслідування КПК України 2012 року лише започаткував окремі елементи змагальності сторін. І все таки надання досудовому розслідуванню, де створюються передумови для здійснення правосуддя у кримінальних справах, змагального характеру навіть в обмеженій формі є обґрунтованим.

Змагальність у досудовому розслідуванні, як і у кримінальному провадженні в цілому, теж будується на основі розподілу основоположних (загальнопроцесуальних) функцій. При цьому законодавець відзначає, що основоположна функція обвинувачення тут виконується лише в частині твердження про вчинення особою певного діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, та висунутого прокурором в порядку, встановленому КПК України (п. 13 ч. 1 ст. 3 КПК України). Разом із тим, при визначенні сторони обвинувачення досудового розслідування, законодавець допустив грубу помилку, сформувавши її (сторону обвинувачення) із одних лише державних органів, які ведуть кримінальне провадження та залучають чи допускають до нього інших учасників кримінальної процесуальної діяльності, а саме: прокурора (ст. 36 КПК України), керівника органу досудового розслідування (ст. 39 КПК України), слідчого (ст. 40 КПК України), співробітника оперативного підрозділу, що за письмовим дорученням слідчого, прокурора виконує у кримінальному провадженні окремі слідчі (розшукові) дії або негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 41 КПК України). Ні слідчий, ні керівник органу досудового розслідування не мають ніякого відношення до виконання основоположних (загальнопроцесуальних) функцій, визначених ч. 3 ст. 22 КПК України. Перший з них ретроспективним способом відновлює (реконструює) на паперових носіях подію вчиненого кримінального правопорушення в усіх його деталях, тобто безпосередньо розслідує кримінальне правопорушення, а другий лише організовує роботу підпорядкованих йому слідчих, тобто кожен з них виконує функцію, яка повністю вичерпується стадією досудового розслідування. І хоч діяльність слідчого, що здійснюється за схемою як *contra* так і *pro*, має формальну схожість з обвинуваченням, захистом та вирішенням справи, але за своєю ціллю і суттю це лише пізнавально-посвідчувальна діяльність, за результатом якої слідчий на основі аналізу зібраних доказів тільки констатує, хто саме із причетних до події кримінального правопорушення, вчинив його, а хто є його жертвою (потерпілим), якого саме характеру і розміру і кому саме завдані означених правопорушенням збитки тощо. Подібний вид пізнавально-посвідчувальної діяльності не має нічого спільного ні з основоположною функцією обвинувачення (як із порядком його висунення та і з порядком реалізації), ні з основоположною функцією захисту (ні зі спростуванням обвинувачення, ні з його послабленням), ні з основоположною функцією вирішення справи (слідчий не наділений повноваженнями слідчого судді або суду). В той же час жоден інший владний суб'єкт, діючий в будь-якій стадії кримінального провадження, крім слідчого, не уповноважений здійснювати розслідування кримінальних правопорушень.

При прийнятті КПК України законодавець України раптово відступив від своєї позиції, чітко визначеної під час проведення так званої Малої судово-правової реформи 2001 року і закріпленої в статтях 16-1 та 261 КПК України 1960 року, коли до сторони обвинувачення були обґрунтовано віднесені прокурор, потерпілий, його законний

представник і представник-адвокат та цивільний позивач і його представник. Без будь-яких пояснень законодавець сформував за новим КПК України 2012 року сторону обвинувачення з одних владних суб'єктів досудового розслідування (за винятком слідчого судді), а найбільш зацікавленого у результатах справи – потерпілого і цивільного позивача безпідставно вилучив з переліку. За логікою двох сторонності кримінального правопорушення: правопорушник (підозрюваний, обвинувачений) – жертва правопорушення (потерпілий) і протилежністю їх інтересів, місце потерпілого на протязі багатьох століть визначалось на стороні обвинувачення, а місце особи, яка вчинила кримінальне правопорушення – на стороні захисту. Саме так діє принцип змагальності у багатьох цивілізованих країнах світу. Тож безпідставним виключенням потерпілого, його законного представник і представника-адвоката потерпілого із кола традиційних учасників сторони обвинувачення законодавець України поставив під загрозу дію принципу змагальності сторін у досудовій стадії кримінального провадження.

Таким чином, виходячи з викладеного, потреба вилучення слідчого і керівника органу досудового розслідування із кола учасників сторони обвинувачення і повернення до неї потерпілого, його законного представника та представника-адвоката, а також цивільного позивача і його представника є надзвичайно актуальною і чекає свого найшвидшого вирішення на законодавчому рівні.

Література:

1. Закону України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» // Відомості Верховної Ради України.– 1995.– № 38.– Ст. 287.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 4.XI.1950) // Голос України.– 2001.– № 3.– 10 січня.– С. 6-8.
3. Тертишник В.М. Проблеми розвитку концептуальної моделі системи принципів кримінального процесу / В.М. Тертишник // Вісник прокуратури.– 2001.– № 5.– С. 28-30.
4. Мірошников І.Ю. Реалізація принципу змагальності на судовому слідстві в апеляційному суді / І.Ю. Мірошников // Вісник прокуратури.– 2003.– № 8.– С. 62-64.
5. Алейников Г. Принцип змагальності сторін та діяльність захисника-адвоката щодо збирання доказів у досудовому слідстві / Г. Алейников // Підприємство, господарство і право.– 2002.– № 1.– С. 87-89.
6. Шевченко Т. Змагальність у кримінальному процесі: законі реальність / Т. Шевченко // Дзеркало тижня.– 2002.– № 38.– 5 жовтня.– С. 6.
7. Тертишник В., Тертишник О. Захист прав потерпілого в умовах змагального судочинства / В. Тертишник, О. Тертишник // Вісник прокуратури.– 2003.– № 3.– С. 50-55.
8. Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства: Монографія / В.Т. Маляренко.– К.: Юрінком Інтер, 1999.– 320с.
9. Закон України від 21 червня 2001 року «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» // Офіційний вісник України.– 2001.– № 25.– Ст 1142.
10. Курс уголовного судопроизводства: Учебник в 3х томах / под. ред.. В.А. Махацкова.– Т. 1.– Москва – Воронеж: Изд.-во НПО «МОДЭК», 2006.–824 с.
11. Сердюк В. Змагальність як засада судового процесу: щодо питання визначення дефініції / В. Сердюк // Вісник прокуратури.– 2012.– № 8.– С. 97-103.
12. Маляренко В.Т. Реформування кримінального процесу в Україні в контексті Європейських стандартів: теорія, історія і практика: Монографія / В.Т. Маляренко.– К.: Ін Юре, 2004.– 544с.
13. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. Т. 1 / М.С. Строгович.– М.– Наука, 1968.– 470с.
14. Бибило В.М. Конституционные принципы правосудия и их реализация в стадии исполнения приговора / В.М. Бибило.– Минск: Университетское изд.-во, 1986.– 172 с.

15. Клименко Н.І. Принципи змагальності кримінального судочинства та його реалізація на досудових і судових стадіях кримінального провадження / Н.І. Клименко // Питання боротьби зі злочинністю: Зб. наук. праць.— 2010.— Вин.20.— С. 171-181.

16. Козарев Ф.М. Прокуратура и суд в уголовном процессе: условия и формы взаимодействия: учеб. пособие / Ф.М. Кобзарев.— М.: Москов. психолого-социальный институт, 2005.— 104 с.

17. Божьев В. Состязательность на предварительном следствии / В. Божьев // Законность.— 2004.— № 1.— С. 5-7.

18. Андрусяк В.Б. Кримінально-процесуальні функції слідчого: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / В.Б. Андрусяк: Х., 2010.— 226 с.

19. Юрчишин В.М. Співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю у досудовому розслідуванні за новим КПК України / В.М. Юрчишин // Вісник прокуратури.— 2012.— № 10.— С. 71-78.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ЗА ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Зубенко Ірина Віталіївна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: irishkazubenko@mail.ru

Ключові слова: бюджетне законодавство, відповідальність за правопорушення, бюджетне правопорушення, фінансово-правова відповідальність, притягнення до відповідальності.

Так вже склалося історично, що будь-яка держава завжди була і буде зацікавлена не тільки в створенні, а й в дотриманні встановленого порядку фінансових відносин. Держава, як «гарант» благополуччя цілого народу, повинна забезпечувати власні майнові інтереси, та особливо контролювати поповнення доходної частини бюджетів усіх рівнів. В умовах світової глобалізації та економічної нестабільності, викликаній світовою економічною кризою, важливим аспектом, також, є також раціональне витрачання бюджетних коштів.

Провідне місце серед гарантій дотримання прав та свобод людини і громадянина, забезпечення стабільності в державі, охорони суспільства від протиправних посягань належить юридичній відповідальності. Останніми роками, у зв'язку із стрімким розвитком фінансового права як галузі права, вчені почали виділяти фінансово-правову відповідальність як окремий, специфічний, вид юридичної відповідальності, яка, на сьогодні, знаходиться на етапі становлення. В Бюджетному кодексі України прямо не йдеться про можливість застосування до порушників бюджетного законодавства заходів фінансово-правової відповідальності. Проте, з аналізу його норм, можна зробити висновок про існування останньої.

Питання пов'язані з дослідженням особливостей фінансово-правової, та як її складової, відповідальності за порушення бюджетного законодавства, досліджували такі вчені як: А.З. Арсланбекова, О.П. Гетманець, О.В. Дічкова, Д.М. Лук'янець, І.А. Сікорська, С.С. Теленик, І.А. Цинделіані, В.Д. Чернадчук, та ін.

Відповідальності за порушення бюджетного законодавства притаманні всі ознаки юридичної відповідальності:

- відповідальність за порушення бюджетного законодавства є різновидом заходів державного примусу;

- відповідальність за порушення бюджетного законодавства - це реакція держави на протиправну поведінку суб'єктів бюджетного процесу;
- відповідальність за порушення бюджетного законодавства полягає в певних позбавленнях майнового або організаційного характеру, які зазнає порушник;
- відповідальність за порушення бюджетного законодавства реалізується в строго визначеному порядку, в процесуальній формі;
- відповідальність за порушення бюджетного законодавства застосовується лише за наявності підстав [2].

Підставою для притягнення до відповідальності за порушення бюджетного законодавства виступає наявність в діянні всіх ознак складу правопорушення.

Під складом бюджетного правопорушення мають на увазі його ідеальну структуру. У ній відображено, з яких частин, елементів складається бюджетне правопорушення. Традиційно до елементів складу правопорушення належать об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона.

Згідно з чинним законодавством, за порушення бюджетного законодавства, до учасників бюджетного процесу можуть застосовуватися заходи впливу, які передбачені у ст. 117 Бюджетного кодексу України: попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства; зупинення операцій з бюджетними коштами; призупинення бюджетних асигнувань; зменшення бюджетних асигнувань; повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету; зупинення дії рішення про місцевий бюджет; безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів; інші заходи впливу, які можуть бути визначені законом про Державний бюджет України [2].

Згідно зі змістом норм бюджетного законодавства, їх умовно можна розмежувати за трьома аспектами заходів впливу за вчинене правопорушення.

- Правовідновлювальні заходи впливу. На думку А.З. Арсланбекової, вони мають на меті компенсацію, усунення шкоди та збитків, завданих як суспільно-територіальним утворенням, так і суб'єктам отримання бюджетних коштів неправомірними діями у бюджетній сфері [1, с. 27]. До таких заходів впливу належать повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету; безспірне вилучення коштів із місцевих бюджетів [2]. Заходи цієї групи спрямовані на відновлення законного стану відносин до рівня, що існував до початку порушення.

- Заходи впливу що використовуються для припинення порушень бюджетного законодавства. Вони впливають, безпосередньо, на припинення самого правопорушення.

- Попереджувачі заходи впливу. На нашу думку, саме на них треба звернути особливу увагу, бо своєчасне попередження порушення вбереже від настання негативних наслідків.

Детально ознайомившись з нормами бюджетного законодавства, можна зробити висновок, що механізм притягнення до юридичної відповідальності за порушення бюджетного законодавства потребує суттєвого удосконалення в контексті гармонізації національного законодавства з законодавством Європейського союзу. Заходи впливу, регламентовані Бюджетним кодексом України, потребують перегляду, опираючись на умови сьогодення.

Науковий керівник: д.ю.н, доцент Солошкіна І.В.

Література:

1. Арсланбекова А.З. Характеристика санкций, применяемых за нарушение бюджетного законодательства / А.З. Арсланбекова // Юрист. – 2006. – № 3. – С. 27–30.
2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 липня 2010 року № 2456-VI / Верховна Рада України // Відомості Верховної
3. Грачева Е.Ю., Соколова Э.Д. Финансовое право: Учеб. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 2004. – 350 с.

4. Мазуренко О.К. Статистика державних фінансів : навч. посіб./ О.К. Мазуренко. — К.: КНБУ, 2006. — 92 с.
5. Орлюк О.П. Фінансове право. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 527 с.

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ДЕЛІКТУ

Ігнат'єв М.М.

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: делікт, адміністративний делікт, адміністративно-деліктне право, адміністративний проступок.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що важливим чинником подальшої розбудови України як демократичної і правової держави є ефективна діяльність органів державного управління, профілактика адміністративних правопорушень, зміцнення законності та верховенства права в усіх сферах правового регулювання. Після здобуття незалежності України відбувається процес еволюції законодавства України про адміністративні правопорушення. При цьому важливе значення має належна кваліфікація адміністративних деліктів, їх належне відмежування від злочинів та дисциплінарних проступків, врахування конкуренції загальної та спеціальної норми при кваліфікації адміністративних деліктів.

У сучасному українському адміністративному праві розробка питань адміністративного делікту зберігає тенденції попереднього (радянського) періоду. Визначальною рисою адміністративно-деліктної проблематики залишається певна недооцінка значення адміністративного делікту, як первісного юридичного компоненту, щодо утворення інститутів адміністративного законодавства, адміністративної відповідальності. Дослідження адміністративного делікту, як правило, не носять самостійного характеру, а постають у контексті розгляду питань інших адміністративно-правових інститутів.

Подолання фактично існуючої науково-теоретичної кризи у зазначеному сегменті адміністративного права, на нашу думку, має починатися з поглиблення наукового осмислення адміністративного делікту.

Розвиток правової теорії в контексті Концепції адміністративної реформи в Україні вимагає точного встановлення ознак адміністративного делікту, що виступають базовими компонентами матеріальної складової адміністративно-деліктного права і вихідним матеріалом у процесі пізнання самого делікту як онтологічної і гносеологічної категорії. При цьому доктринальні і нормативні поняття і визначення галузевого рівня, у яких розкривається сутність, зміст і обсяг адміністративної делікту, можуть бути адекватно інтерпретовані тільки у випадку їхньої органічної взаємодії із системою понять загальної теорії делікту. Урахування даної обставини, на нашу думку, дозволяє уникнути методологічних помилок у ході теоретичного аналізу феномена адміністративного делікту, тому що відповідає рекомендаціям дослідників методології наукового пізнання[1, с. 25].

Проаналізувавши чинне законодавство, побачимо, що легальне визначення поняття делікту міститься у Кодексі України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. (далі – КУпАП) [2]. У відповідності до ч. 1 ст. 9 КУпАП адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну

відповідальність [2]. Виходячи з такого законодавчого визначення, можна зробити висновок, що законодавець схильний ототожнювати поняття «правопорушення» та «проступок». Хоча теорія права вказує на те, що це різнопорядкові речі і проступок є лише видом правопорушення.

Колпаков В.К. взагалі стверджує, що поняття адміністративного проступку пов'язано з трансформаційними процесами у сфері кримінального права – поступовим виділенням з кримінальних правопорушень (злочинів) особливої групи діянь, які кваліфікувались як малозначущі проступки або кримінальні проступки [3, с. 18]. Проступки (малозначні злочини) за своєю правовою природою є діяннями кримінального характеру, але історично отримують назву адміністративних проступків (деліктів), як такі, що були підвідомчі органам адміністративної влади [3, с. 18]. Тож можливо доречним було взяти за основу поділу правопорушень на адміністративні та кримінальні саме підвідомчість їх розгляду. Очевидним є те, що адміністративні правопорушення за нині чинним КУпАП фактично відтворюють цю ознаку. Адже в умовах, коли адміністративне правопорушення несе у собі істотну шкоду суспільним чи індивідуальним правам, свободам чи інтересам, такі правопорушення підвідомчі судовій гілці влади. У разі, коли правопорушенням не завдається істотна шкода охоронюваним законом правам, свободам та інтересам, останні можуть бути розглянуті.

Стосовно адміністративного проступку, то розуміння юридичної природи даної категорії заслуговує уваги точка зору В.К. Колпакова, який виділяє «онтологічний і гносеологічний підходи до ознак адміністративного проступку, проблема шкідливості й суспільної небезпеки». Відповідно до цих підходів, як методів дослідження адміністративно-деліктного середовища, стало можливим вийти на принципово новий рівень розуміння понять «шкода» і «суспільна небезпека». Вони свідчать, що поняття «шкода», «шкідливість», «суспільна шкода», «об'єктивна шкідливість діяння» - є онтологічними категоріями і виявляються в емпіричному вимірі. Наявність шкоди, як правило, встановлюється шляхом опису, який сам по собі вже є доказом шкідливості діяння. Суспільна небезпека – це гносеологічна категорія. Її неможливо встановити шляхом онтологічного опису того, що трапилося. Вона доводиться шляхом дослідження усіх ознак і характеристик факту дійсності, а в нашому випадку – проступку [4, с. 431]. Дослідження усього комплексу властивостей проступку здійснюється у відповідних організаційних формах – справах про адміністративні проступки. Такі справи за своєю суттю є гносеологічним відбитком конкретного діяння. Розслідування справи – це пізнання (дослідження) факту реальної дійсності, в онтології якого виявились ознаки делікту [5, с. 18].

Онтологічний вимір ознак адміністративного проступку розкриває онтологію (істину факту) адміністративного делікту. Як онтологічні ознаки деліктного феномена в адміністративному праві розглянуті діяння, протиправність, винність, караність, об'єкт посягання (громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління).

Онтологічний підхід дозволяє з'ясувати наявність серед ознак проступку караності, яка називається такою в літературних джерелах, але не має нормативного закріплення. У такій ситуації виникають два припущення. Перше полягає в тому, що «покарання» і «стягнення» є тотожними поняттями. Друге – в тому, що «кара» і «стягнення» є різними поняттями, причому перше з них притаманне кримінальній відповідальності, а друге – адміністративній. Порівняння наведених конструкцій показує, що найбільш суттєва відмінність між кримінальним покаранням та адміністративним стягненням може бути одержана за відсутності чіткої нормативної вказівки на те, що адміністративне стягнення містить компоненти кари. Така ситуація дала можливість на відповідному етапі розвитку адміністративно-деліктних знань припустити, що таким чином законодавець підкреслив якісну відмінність санкцій, що застосовуються за вчинення адміністративного проступку від санкцій, які застосовуються за вчинення злочину. Проте юридична відповідальність за

вчинення правопорушення має характер перетерплювання. У суб'єкта правопорушення, у зв'язку з настанням відповідальності, виникають особливі обов'язки. Специфіка цих обов'язків в тому, що вони мають характер обмежень і тимчасово змінюють правовий статус суб'єкта. Такі обов'язки особу обтяжують і вона повинна їх перетерпіти, особисто зазнати нестатків. Перетерплювання обов'язків, про які йдеться, є нічим іншим, як карою, покаранням. Таким чином, караність є однією з необхідних ознак поняття адміністративного проступку, оскільки без проступку не може бути покарання, так само як без причини немає наслідку.

Гносеологічний вимір ознак адміністративного проступку розкриває гносеологію (істину розуму) адміністративного делікту. Гносеологічний вимір адміністративного проступку поданий вченням про його склад. Воно посідає одне з центральних місць в адміністративно-правовій науці й має велике практичне значення. По-перше, воно сприяє виявленню найбільш істотних ознак антигромадських діянь, їх розмежуванню і встановленню справедливих санкцій; по-друге, допомагає правовим органам правильно кваліфікувати правопорушення й обирати адекватні їм заходи впливу; по-третє, дає змогу зрозуміти закон, допомагає навчанню юристів і правовому вихованню громадян. Помітне значення у гносеології адміністративного проступку відіграють ознаки складу, що характеризують індивідуального суб'єкта. Їх можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні. Загальними визнаються такі, які повинна мати будь-яка особа, що піддається адміністративному стягненню. Спеціальними визнаються такі, що вказують на особливості правового становища суб'єктів і дає змогу диференціювати відповідальність різних категорій осіб, забезпечуючи таким чином справедливу правову оцінку вчиненого діяння [5, с. 19].

Отже, на нашу думку, адміністративний делікт – це передбачене законом протиправне діяння, яке є підставою застосування до особи, що його вчинила, адміністративних санкцій.

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. Пахомова І.А.

Література:

1. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктна законотворчість: поняття і функції // Право України. — 2002. — № 6. — С. 25 — 31.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року: статті 1-212-20. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу. — <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/print1361270147645521>; статті 213-330. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу. — <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>
3. Колпаков В.К. Деліктний феномен в адміністративному праві України: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук за спец.: 12.00.07 — теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / В.К. Колпаков — Київ, 2005. — 37 с.
4. Колпаков В. К. Проблеми детермінації адміністративно-деліктного права як самостійної юридичної галузі // Проблеми права на зламі тисячоліть: Матеріали міжнародної наукової конференції. — Дніпропетровськ, Видавництво ІМА-прес, 2001. — С. 431 — 434.
5. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: Монографія / В.К. Колпаков. — Київ: Юрінком Інтер, 2004. — 528 с.

СУБ'ЄКТ НЕЗАКОННОГО ПОМІЩЕННЯ ДО ПСИХІАТРИЧНОГО ЗАКЛАДУ

Ісаєва Ельвіна Тахмасибівна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: elvina_isaeva@mail.ua

Ключові слова: незаконне поміщення в психіатричний заклад, суб'єкт злочину.

Психіатрія – галузь в якій особливо гостро стоїть питання про неухильне дотримання основоположних прав людини. У зв'язку із цим важливим є створення умов для ефективної протидії можливим зловживанням при наданні психіатричної допомоги, а саме: неправомірному поміщенню особи на стаціонарне лікування до психіатричного закладу, позбавленню дієздатності, використанню методів психіатрії в не медичних цілях та в інших випадках.

Чинне кримінальне законодавство передбачає відповідальність за незаконне поміщення в психіатричний заклад (ст. 151 КК України). Однак, як відомо, відповідна стаття на практиці застосовується вкрай рідко, що пояснюється як підвищеною латентністю таких злочинів, так і недосконалістю законодавчої конструкції даного складу злочину [1, с. 67].

Питання про суб'єкт даного злочину в науці кримінального права вирішується неоднозначно, проте переважна кількість дослідників вважає, що суб'єкт даного злочину – спеціальний.

За загальною думкою ним може бути тільки лікар-психіатр, який відповідно до встановленого законодавством України порядку, одноосібно чи у складі комісії приймає рішення про поміщення особи у психіатричний заклад [2, с. 352].

Окремі дослідники дещо конкретизують ті вимоги, яким повинен від повідати спеціальний суб'єкт цього злочину. Це пов'язано із тим, що процес прийняття остаточного рішення про поміщення особи в психіатричний заклад є досить складним і розтягнутим в часі.

У прийнятті такого рішення поетапно беруть участь кілька лікарів-психіатрів: по-перше, лікар, який видає направлення на госпіталізацію (в цьому випадку особа доставляється в стаціонар в супроводі санітара психіатричної перевезення), або лікар швидкої психіатричної допомоги при екстреному виклику; по-друге, лікар приймального покою (черговий лікар); по-третє, лікуючий лікар, який спостерігає пацієнта в перші години його перебування в стаціонарі і призначає лікування; по-четверте, члени комісії лікарів-психіатрів, зобов'язані оглянути особу, поміщену в стаціонар, протягом 48 годин [5]. О. І. Рарог, зокрема, зазначає: «Суб'єкт злочину – спеціальний, ним може бути тільки лікар-психіатр, що поставив завідомо неправдивий діагноз та видав направлення на примусову госпіталізацію, а також лікар-психіатр, що безпосередньо здійснив примусову госпіталізацію особи, яка завідомо її не потребувала» [7, с. 95].

Проте існує радикально інша думка висловлена В. М. Стратоновим, згідно якої: «Суб'єктом злочину є особа, що досягла 16 років. Ними можуть бути близькі родичі потерпілого, сусіди, законні представники, зацікавлені з різних міркувань позбутись потерпілого» [4, с. 211]. Ця думка є дуже суперечливою, оскільки згідно із статей 14, 16 Закону України «Про психіатричну допомогу» [6], прийняти досудове рішення про госпіталізацію може лише лікар-психіатр (одноособово чи в складі комісії лікарів-психіатрів), отож лише лікар-психіатр, який діє як медик, а не як приватна особа, може виступати в якості суб'єкта злочину, здатного безпосередньо виконати його об'єктивну сторону. В той самий час особи, які будь яким чином сприяли поміщенню завідомо здорової

особи до психіатричного закладу(родичі, законні представники та ін.) можуть притягатись до відповідальності за ст. 151 КК України в якості співучасників цього злочину [3, с. 164].

Службова особа, яка не є лікарем, але у зв'язку із виконанням управлінських функцій в психіатричних закладах (завідувачі відділень, головні лікарі та їх заступники тощо), і використанням свого службового становища для вчинення злочину (наприклад, шляхом надання вказівок безпосереднім виконавцям злочину) сприяє вчиненню злочину, тобто виконує роль співучасника злочину – організатора, підбурювача чи пособника. У випадку, якщо поміщення особи супроводжувалося винесенням завідомо незаконного висновку про необхідність її госпіталізації, фальсифікацією історії хвороби, іншої медичної документації, дії лікарів-психіатрів, членів комісії та інших осіб утворюють сукупність злочинів: ст. 151 та ст. 366. Що стосується судді (суддів) які винесли завідомо неправосудну постанову (ухвалу) про направлення особи на примусове лікування, відповідальність наставатиме – за ст. 375 [2, с. 353].

Зважаючи на вищевикладене, можна зробити висновок, що на даний момент в науковому середовищі існує проблема неоднакового розуміння поняття «суб'єкт злочину», передбаченого ст. 151 Кримінального кодексу України, що в свою чергу може сприяти диференціації судової практики по даному питанню.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Харченко В. Б

Література:

1. Андрушко А.В. Окремі аспекти кримінальної відповідальності за незаконне поміщення в психіатричний заклад // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2013. – Випуск 5. Том 2. С. 67–70.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / НЗ4 За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка -7-ме вид., переробл. та допов -К.: Юридична думка, 2010 - 1288 с
3. Андрушко А. В. Суб'єкт незаконного поміщення в психіатричний заклад: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 250-річчю трактату Чезаре Беккарія (м. Одеса, 13 черв. 2014 р.) / редкол. : С. В. Ківалов,, В. О. Туляков ,Є. Л. Стрельцов , Д. О. Балобанова ; МОН України, НУ ОЮА, ПРЦ НАПрН України, Одес. відділ. ГО «Всеукр. асоц. кримін. права». — Одеса: Юрид. л-ра, 2014. – С.161-166. URL:<http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1356> (дата звернення 07.04.2017)
4. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини: навч. посіб. / за заг. ред. В. М. Стратонова. - К.: Істина, 2007. - 400 с.
5. Аргунова Ю. Н. Уголовная ответственность за незаконное помещение в психиатрический стационар // Независимый психиатрический журнал. — 2011. — № 4. URL: <http://npar.ru/journal/2011/4/06-argunova.htm> (дата звернення 09.04.2017)
- 6.. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22 лютого 2000 р.№ 1489-III // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1489-14> (дата звернення: 09.04.2017).
7. Уголовное право России. Особенная часть / под ред. А. И. Рарога. — [3-е изд., с изм. и доп.]. — М. : Эксмо, 2009. — 704 с.

НЕПОВНОЛІТНІ ЯК ПОТЕРПІЛІ ВІД ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

Істоміна Олена Ігорівна

Студентка III курсу юридичного факультету
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна
e-mail: istomina_lena@bk.ru

Ключові слова: неповнолітні, статеві злочини, жертви, статистичні данні.

Кожного дня наша держава в особі уповноважених органів намагається розробити нові методи протидії злочинності, тим самим знизивши її рівень в країні. Важливе місце в системі даних заходів повинна займати профілактика віктимної поведінки жертви злочину.

В останні роки в Україні значна увага приділяють цьому питанню. Ряд вчених України присвятили свої праці проблемі віктимності. Це, зокрема, такі автори, як: В.В. Голіна, О.М. Джужа, Є.М. Моїсєєв, О.Є. Михайлов та деякі інші. Але їх роботи в основному носять загальнотеоретичний характер. Для того, щоб найбільш детально розглянути питання віктимності, потрібно вивчити жертв по категоріям злочинів та стосовно окремих категорій потерпілих. При цьому важливо охарактеризувати поведінку жертви на індивідуальному фізичному рівні, а також простежити їх соціально-демографічні, морально-психологічні особливості тощо [1, с. 135].

Серед усіх жертв, проти яких було вчинено злочин, окреме місце займають неповнолітні потерпілі від статевих злочинів. По-перше, неповнолітні найбільш уразлива частина населення, яка внаслідок розумової і фізичної незрілості потребує спеціальної охорони і піклування. Необхідність такого підходу до неповнолітніх закріплена в цілому ряді міжнародних документів, зокрема в Конвенції про права дитини (1989р.) [3,ст.146]. Стосовно ж виділення в окрему проблему вивчення неповнолітніх потерпілих від статевих злочинів, то це обґрунтовується специфікою цих злочинів та їх небезпечністю взагалі і вкрай згубним впливом на свідомість неповнолітніх, їх подальшу поведінку. Як свідчать дослідження, дехто з неповнолітніх від статевих злочинів згодом став на шлях розпусти, дехто замикається в собі, стає недовірливим до оточуючих, що інколи заважає створенню своєї родини. Ті ж потерпілі, хто явно не змінюються в поведінці, все одно відчують негативний вплив пережитого протягом тривалого часу, а інколи і всього життя.

В Україні значна кількість неповнолітніх щорічно потерпає від злочинів. На жаль, статистика не веде обліку потерпілих в залежності від їх віку та вчинених проти них злочинів. Тому ці показники не можна проаналізувати по роках в цілому по Україні і окремих її регіонах. Між тим в аспекті, який розглядається, інтерес представляють дані аналізу цього питання, який провів в свій час Верховний Суд України. За даними Верховного Суду України в 1996р. від усіх злочинів, які були розкриті і винні засуджені, потерпіло 7000 неповнолітніх і малолітніх. При цьому констатується, що найбільша кількість з них потерпіла від статевих злочинів [2, с. 20].

Верховним Судом України було вивчено за спеціальною програмою 120 справ про статеві злочини, в яких потерпілими була 141 неповнолітня особа. Достатньо небезпечним показником було те, що малолітні потерпілі складали значну питому вагу, їх виявилось 32,3%. З них були діти у віці до 3 років, з 3 до 10 років і з 10 до 13 років [3, с. 143].

Серед 152 злочинців, які вчинили ці злочини, 22,3% були теж неповнолітніми. Переважна більшість злочинців (49,4 %) була у віці від 18 до 30 років.

Як свідчить дослідження, при вчиненні статевих злочинів по відношенню до неповнолітніх, крім явно негативних рис злочинців, мають місце і специфічні риси неповнолітніх, які використовують злочинці при вчиненні злочинів, або які сприяють злочинній поведінці.

До загальних рис, які властиві неповнолітнім потерпілим, які можуть використовувати злочинці при вчиненні статевих злочинів, відносять, зокрема, такі: фізична слабкість, допитливість, потяг до пригод, довірливість, схильність підпадати під сторонній вплив, особливості соціальних ролей неповнолітніх в учнівському або трудовому колективі, в родині. Остання обставина обумовлює певну залежність неповнолітнього від вчителя, вихователя, батьків, а це заважає неповнолітнім здійснювати належний опір сексуальним домаганням з боку дорослих.

Старшим віковим групам неповнолітніх потерпілих можуть бути властиві такі риси, як моральна нестабільність, нерозбірливість в статевих відносинах, поганий вплив однолітків або компанії, старшої за віком, вживання спиртних напоїв, наркотиків тощо. Зрозуміло, що такі зразки поведінки потерпілих можуть бути поштовхом для вчинення проти них злочинів.

В процесі вивчення даної проблеми були проаналізовані матеріали 78 кримінальних справ про статеві злочини, де потерпілими були 84 неповнолітні особи.

По цих матеріалах встановлено, що 53,2% потерпілих не були попередньо знайомі зі злочинцями, 26% – були знайомі зі злочинцями до вчинення злочинів, а 13,9% потерпілих були родичами засуджених. Стосовно характеристики потерпілих, то в своїй переважній більшості вони характеризувались позитивно. Лише на 3,5% осіб були негативні характеристики. [3, с. 148].

До цього слід також додати, що серед неповнолітніх 9,5% осіб знаходились в момент вчинення проти них злочину в нетверезому стані. Спиртні напої, перед вчиненням злочинів, вони розпивали разом зі злочинцями. Ці данні дають підстави констатувати, що в цих випадках поведінка потерпілих була провокуючою.

По багатьох справах, де потерпілі характеризувались позитивно, було встановлено, що вони проявляли надмірну довірливість по відношенню до незнайомих людей, відкликалися на їх пропозиції відвідати безлюдні місця, пізно ввечері самі повертались до дому. Всі ці обставини використовували злочинці при вчиненні статевих злочинів стосовно неповнолітніх. Певну негативну роль відіграє і бездоглядність неповнолітніх. Побічно про бездоглядність неповнолітніх потерпілих з боку батьків може свідчити час, коли були вчинені проти них злочини. Так, з вивчених нами матеріалів вбачається, що 18% злочинів було вчинено вночі, ввечері – 52,7%. Аналіз цих даних, особливо які стосуються вчинення злочинів вночі, призводить до висновку, що неповнолітні в ці часи повинні були знаходитись вдома, що само по собі виключало б можливість вчинення проти них злочинів.

Отже, на підставі вивчення потерпілих і їх ролі в механізмі злочинної поведінки в Україні повинна розроблятися система заходів запобігання статевих злочинів, де потерпілими стають неповнолітні. Це особлива група потерпілих, що має певні відмінності від інших жертв злочинів. Саме тому слід планувати заходи впливу як на можливих злочинців, так і на можливих потерпілих.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Харченко В.Б.

Література:

1. Джужа О. М. Віктимологія на захисті прав і законних інтересів жертви злочину / О. М. Джужа // Право України. – 2002. – № 2. – С. 135.
2. Маляренко В.Т. Про статеві злочини та інші сексуальні зловживання щодо малолітніх і неповнолітніх / В. Т. Маляренко, Я. В. Мачужак / Коментар судової практики в кримінальних та адміністративних справах. Постанови Пленуму Верховного Суду України (1995–1997) . – К. : Юрінком Інтер, 1998. – С. 20.
3. Матюшкова Т.П. Допит неповнолітньої потерпілої від сексуальних злочинів: деякі питання підготовки та проведення // Вісник Запорізького юридичного інституту. - 2004. - № 1. - С. 143-150.

СИСТЕМА ПОКАРАНЬ ДА ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Кабанов Олексій Миколайович,

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського національного
педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
e-mail: Alexeykabanov07@gmail.com

Ключові слова: система покарань, довічне позбавлення волі, перелік покарань, обов'язковість та вичерпність системи покарань, тюрма, тюремне ув'язнення, кримінальна політика держави.

Передбачені Кримінальним кодексом України (стаття 51) окремі види покарань утворюють систему покарань – обов'язковий для суду вичерпний перелік покарань, розташованих у певному порядку за ступенем їх суворості [1, с. 328]. Подібне визначення поняття системи покарань із деякими термінологічними варіаціями є домінуючим у кримінально-правовій доктрині. Водночас чимало дослідників вважають, що таке визначення поняття системи покарань не позбавлено вад і тому потребує вдосконалення.

Наприклад, Л.В. Багрій-Шахматов пропонував у наведеному визначенні уточнити характеристику переліку покарань як такого, що не підлягає довільним змінам і тлумаченням [2, с. 56]. Вважаємо, що подібні ознаки, на які звертає увагу вчений, за своїм змістом поглинаються іншими, більшими за обсягом ознаками: «обов'язковість» та «вичерпність» системи покарань, які вже присутні в аналізованому визначенні. Тому подальшої деталізації ці ознаки не потребують.

Окремі вчені, зокрема, О.Л. Цветінович слушно зауважує, що система покарань соціально зумовлена і залежить від конкретних історичних умов, рівня розвитку суспільних відносин, тих головних завдань, які вирішує держава на відповідному етапі свого розвитку [3, с. 49]. Однак, варто погодитися з думкою О.І. Фролової про те, що підкреслювати подібне у визначенні поняття системи покарань недоречно, оскільки ознака «соціальна зумовленість» тією чи іншою мірою притаманна всім галузям та інститутам права [4, с. 67]. Крім того, аналізована ознака також поглинається більшою за обсягом ознакою «вичерпність» і згідно із законом це означає, що система покарань на теперішній момент є цілком завершеною, що й підкреслює її соціальну зумовленість.

Інші автори вважають за необхідне доповнити визначення поняття системи покарань вказівкою на те, що види покарань характеризуються узгодженістю, взаємозв'язком, взаємозалежністю та взаємозамінністю [5, с. 146]. Зазначені уточнення не безпідставні, оскільки ґрунтуються на філософському визначенні поняття «система» – це сукупність елементів, що знаходяться у певному співвідношенні між собою і утворюють певну цілісність та єдність. Проте безпосередньо закріплювати наведені ознаки, що характеризують систему покарань в аналізованому визначенні, як слушно вказують А.А. Музика та О.П. Горох, видається зайвим. Інакше визначення поняття «система покарань» за обсягом стане «перевантаженим» і «громіздким». Головне, аби системі покарань були властиві ті ознаки, що утворюють будь-яку систему згідно з загальною теорією систем [6, с. 370]. Аналіз побудови і функціонування правового феномена, що досліджується, підтверджує наявність саме таких ознак – види покарань у чинному законодавстві узгоджені між собою, є взаємопов'язаними, взаємозалежними та взаємозамінними елементами системи покарань.

Заслугує на увагу визначення поняття «система покарань», сформульоване російським криміналістом Н.Ф. Кузнецовою. Автор визначає систему покарань як цілісну множинність видів покарань (елементів системи) і підсистем, котрі включають згруповані за різними підставами види покарань [7]. На думку вченої, система покарань включає дванадцять підсистем покарань, зокрема: підсистему покарань, пов'язаних з ізоляцією від

суспільства; підсистему покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства; підсистему основних покарань; підсистему додаткових покарань. Питання про існування у межах системи покарань «підсистем покарань» обговорювалося й іншими вченими. Зокрема, О.Л. Цвєтінович виділяв у системі покарань дві підсистеми: підсистему основних і підсистему додаткових видів покарань [8]. О.Г. Фролова, зробивши умовний зріз системи покарань за допомогою логіко-математичних методів, виокремила підсистеми покарань (за термінологією автора) позитивного і негативного рівня, що включають згруповані за різними критеріями види покарань [9].

В юридичній літературі є різноманітні визначення довічного позбавлення волі, а також і визначення тюремного ув'язнення, одного з розповсюджених видів позбавлення волі, що існувало в кримінально-правовій літературі часів Російської імперії. Так, наприклад, відомий російський юрист II пол. XIX ст. В.Д. Спасович вважав позбавленням волі у вузькому розумінні лише поміщення злочинця в тюрму і відбування ним тюремного ув'язнення [10, с. 262]. Російський вчений-юрист М.Ф. Прянишников позбавленням волі вважав лише тюремне ув'язнення [11].

Як вказує В.М. Трубников, система покарань покликана визначати однаковість, однозначність у правозастосовній діяльності й у відповідності із цим – бути важливим засобом визначення законності. Системі покарань не відома смертна кара, а також покарання, які заподіюють муки, ганьбу, каліцтво засуджених. Невідомі їй тілесні покарання, визнання «ворогом народу» тощо. У ній значне місце посідають покарання, не пов'язані із позбавленням волі: штраф, громадські роботи тощо. Включаючи в себе цілий комплекс покарань їх система, як це замислено законодавцем, надає можливості забезпечити при застосуванні судами конкретних покарань, їх необхідну індивідуалізацію і диференціацію у відповідності зі ступенем тяжкості вчиненого злочину і особистістю засудженого [12, с. 194, 195].

Включення довічного позбавлення волі до системи покарань відображає певні тенденції в розвитку кримінальної політики держави на сучасному етапі, у формуванні яких повинні враховуватися стан злочинності, її динаміка та структура, які є несприятливими і характеризуються в останні роки інтенсивним зростанням тяжких і особливо тяжких злочинів насильницького, корисливо-насильницького та корисливого характеру. Кримінологічна ситуація стимулює прийняття жорстких заходів у боротьбі зі злочинністю, в тому числі і в кримінальному законодавстві. Одним з таких заходів є суттєве підвищення в чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК) строків позбавлення волі.

Таким чином, введення довічного позбавлення волі представляє собою логічне завершення змін стосовно строків даного виду покарання.

В Україні особи, засуджені до довічного позбавлення волі, не підлягають звільненню від відбування покарання з випробуванням (стаття 75 КК), умовно достроковому звільненню від відбування покарання (стаття 81 КК), до них не застосовується заміна невідбутої частини покарання на більш м'яке (стаття 82 КК). Проте актом про помилування цим особам може бути здійснена заміна присудженого судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років (стаття 87 КК).

Треба зазначити, що будь-які сумніви щодо суворості довічного позбавлення волі розвіює стаття 71 КК, яка передбачає, що при призначенні покарання за сукупністю вироків довічне позбавлення волі поглинає будь-яке менш суворе покарання. При цьому, стаття 51 КК, що побудована за принципом «від менш суворого до більш суворого покарання» саме довічне позбавлення волі завершує систему покарань.

Науковий керівник: д.ю.н, проф. Трубников В.М.

Література:

1. Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., перероб. і допов. – Х., 2010. – 456 с.

2. Багрий-Шахматов Л.В. Совершенствование системы наказаний в связи с изменениями в уголовном законодательстве // Теоретические и практические проблемы нового уголовного законодательства. – М.: Всесоюз. ин-т по изуч. причин и разраб. мер предупрежд. преступн., 1985. – С. 55-58.
3. Цветинович А.Л. Дополнительные наказания: функции, система, виды. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1989. – 116 с.
4. Фролова О.І. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів): навчальний посібник. – К.: «АртЕк», 1997. – 208 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.
6. Музика А. А. Система покарань та її підсистеми за Кримінальним кодексом України / А. А. Музика, О. П. Горох // Альманах кримінального права: збірник статей / відп. ред. П.П. Андрушко, П.С. Берзін. – К.: Правова єдність, 2009. – Вип. 1. – С. 368–390.
7. Курс уголовного права. Общая часть. Том 2: Учение о наказании. Учебник для вузов / Под ред. докт. юрид. наук, проф. Н.Ф. Кузнецовой и канд. юрид. наук, дод. И.М. Тяжковой. – М.: ИКД Зерцало. – М., 2002. – 464 с.
8. Цветинович А. Л. Дополнительные наказания: функция, система, виды. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1989. – 189 с.
9. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів): Навчальний посібник. – К.: «АртЕк», 1997. – 208 с.
10. Спасович В.Д. Уголовное право. Т.1. Вып. второй. - СПб., 1866. – 432 с.
11. Прянишников М.Ф. Лишение свободы как наказание исправительное. – Спб.: тип. Моригеровского, 1872. – 184 с.
12. Трубников В.М. Система мер уголовно-правового воздействия вместо системы наказания // Вісник Харківського нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. – 2011. – Вип. 945. – С. 193–200.

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Кагановська Тетяна Євгеніївна,
декан юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна
д.ю.н., проф.,
Заслужений юрист України

Зростання ролі права у житті суспільства у зв'язку з різними політико-соціальними зрушеннями суттєво розширило межі правової діяльності в сферах державного будівництва, економіки, забезпечення суспільного порядку та інших, що ще збільшило престиж юридичної професії й вимагає змін у процесі підготовки майбутніх фахівців. Тому назріли й поступово впроваджуються у дію цілеспрямовані кроки державної політики у сфері реформування вищої юридичної освіти, реалізації її в межах вимог сьогодення та положень Болонської декларації.

Майбутні правники повинні отримати необхідну кваліфікацію, а також дотримуватися професійних цінностей, які відповідають запиту українського суспільства. Для цього є нагальна потреба у перегляді змісту, методики викладання та структури юридичної освіти... Та удосконалення юридичної освіти – це не тільки питання реформи

вищої освіти, а також реформа в розумінні підходу щодо того, якою має бути правова держава в Україні [1].

У новому Законі України «Про вищу освіту» [2] зафіксовано норму про автономію вищих навчальних закладів, відповідно до якої університети складають освітні програми та відіграють головну роль у формуванні змісту освіти. Одним із важливих завдань є розробка єдиних стандартів юридичної освіти, і над цим працює сформована науково-методична комісія з правознавства Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки [1], у якій також представлено Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна.

У 2016-му році Міністерство освіти і науки України разом з Проектом USAID «Справедливе правосуддя» (кілька років підряд програма успішно реалізувалася на юридичному факультеті ХНУ ім.В.Н.Каразіна – Т.К.) тестувало пілотний проект щодо запровадження вступних випробувань для здобуття освітнього ступеня «магістр» на основі ступеня «бакалавр» за спеціальністю «Право» з використанням технологій ЗНО. Як показує досвід, цей спосіб вступу видається більш прозорим і неупередженим, хоча менше бажаючих тепер має можливість потрапити до магістратури таким шляхом.

Також сьогодні триває дискусія щодо структури юридичної освіти – ступенева підготовка – бакалаврат і магістратура, чи наскрізна підготовка магістрів з права [1].

З-поміж існуючих у підготовці правників проблем також лишається чималий зв'язок змісту сучасної системи освіти і права з радянською, брак вітчизняних підручників, наукових досліджень та інших ресурсів у підготовці правників.

Для удосконалення і розвитку юридичної освіти потрібні практичні дії – контроль за її якістю та доступ до юридичної освіти, зокрема, необхідно визначитися, чи буде потрібен на ринку праці бакалавр права, також важливо переглянути критерії доступу до наукової діяльності і продукту наукової діяльності у сфері права [1].

Слід також зазначити, що створено робочу групу (затверджена наказом МОН від 5 липня 2016 № 787), яка працює над Концепцією розвитку юридичної освіти в Україні та планом її реалізації.

У той же час не за горами початок нової вступної кампанії, й тисячі школярів, стоячи на шкільному порозі, дивлячись у невідоме й незвідане майбутнє, знову постануть перед проблемою вибору свого подальшого «освітнього шляху».

І як і раніше, однією з найбільш популярних професій серед молоді буде професія юриста – тут різні передумови надання їй переваг – когось приваблює робота в державних органах, когось статус, когось перспектива отримання «гідної» заробітної платні, хтось мріє виборювати справедливість, хтось – культивувати право і мораль. Проте незалежно від того критерію, яким керувалася молода людина, роблячи свій вибір на користь здобуття вищої юридичної освіти, якість і зміст такої освіти має бути єдиним для всіх.

Отже, чимало проблем сьогодні у сучасній юридичній освіті. Окрім зазначених вище, активно обговорюється необхідність посилення її практичної спрямованості, відсутність контролю за рівнем знань і фактом самоосвіти дипломованого фахівця у подальшому, поява «фактору масовості» у юридичній професії через небажання вивчати точні науки, зростання кількості освітніх установ, що надають вищу юридичну освіту та поява юридичних факультетів у непрофільних вишах тощо.

На нашу думку, також не менш важливо проводити реформи й «на місцях» і тут необхідне передовсім здійснення «революції» в умах сучасних студентів-юристів шляхом відсіювання тих, хто прийшов, щоб лише отримати «заповітну книжечку» під назвою диплом про вищу освіту, доклавши мінімальних зусиль; відмова від поширеної практики багаторазового перескладання незадовільних результатів; занурення студентів у практичну складову юридичної професії – відвідування судових засідань, місць позбавлення волі, бесіди з адвокатами, слідчими, проходження виробничих і навчальних практик у місцях потенційного працевлаштування тощо. У такій ситуації студент зможе остаточно сформувати образ своєї майбутньої професії, почати розвивати необхідні професійні якості. Цілком імовірно, що подібні заходи поставлять когось перед новим вибором бажаної

професії. Одним словом, людина повинна дуже добре представляти кінцевий образ того результату, до якого прагне.

Також чинником підвищення інтересу до освітнього процесу може стати його, так звана, «театралізація», коли у кожного студента буде можливість на якийсь час виконати роль судді, прокурора, слідчого або адвоката, консультанта в юридичній клініці, юрисконсульта, нотаріуса чи поліцейського в змодельованій юридичній ситуації. Подібні заходу дозволяють отримувати великий практичний досвід, а також розвивати навички професійної комунікації.

Також не секрет, що людина краще засвоює інформацію у тому випадку, якщо є необхідність повноцінно донести цю інформацію до інших. У зв'язку з цим, дуже цікавою для студентів-юристів могла б стати систематична діяльність з правової просвіти осіб, з юриспруденцією не пов'язаних. Це може бути проведення уроків у школах, інтернатах, професійно-технічних освітніх закладах, для студентів юридичного факультету молодших курсів, а також правова просвіта повнолітніх громадян, що потребують юридичної допомоги. Особливо корисною для юристів-початківців є участь в роботі юридичних клінік.

Підвищення інтересу до освітнього процесу може бути обумовлене також системою заохочень студентів за навчальні та наукові досягнення (від грамот до заохочувальних стипендій чи цінних подарунків), а також організацією культурно-масової складової освітнього процесу (спільне відвідування студентами і викладачами музеїв, виставок, організація екскурсій, участь в творчому житті ВНЗ).

Представляється, що належним чином організований освітній процес повинен виключати «зацикленість» студентів на навчанні і припускати можливість реалізації творчого потенціалу кожного студента.

Таким чином, можна дійти висновку про те, що показник якості юридичної освіти залежить як від змісту, методики викладання та структури юридичної освіти, якості реалізації освітніх програм, освітнього потенціалу навчального закладу, так і від взаємної відповідальності і зацікавленості кожного студента. У цьому відношенні спонукання інтересу студентів до освітнього процесу є первинним завданням кожного вишу. Студент повинен усвідомлювати, що вчиться не лише заради отримання диплома про вищу освіту, а для того, щоб бути самоосвіченим, інтелектуально освіченим, професійно освіченим і, врешті-решт, з гордістю називати себе випускником юридичного факультету (ВНЗ).....

Література:

1. МОН: створено робочу групу з розроблення Концепції розвитку юридичної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/usi-novini/novini/2016/07/11/yurosvita-08072016>.

2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Каленик Олександр Володимирович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
ім. В.Н. Каразіна
e-mail: al_iskander@outlook.com

Ключові слова: Національна поліція України, правове регулювання, презумпція правоти поліцейських.

Із створенням у 2015 році нового центрального органу виконавчої влади – Національної поліції України, виникла необхідність у вдосконаленні законодавчих актів, що регулюють його діяльність. Перш за все, це пов'язано із виявленими недоліками та взагалі відсутністю законодавчо закріплених норм, наявність яких може забезпечити ефективне функціонування нового правоохоронного органу. Починаючи з 2015-го року до Верховної Ради України надійшла певна кількість законодавчих ініціатив щодо вдосконалення діяльності Національної поліції. Зокрема, після нападу на поліцейських 25 вересня 2016 року, у засобах масової інформації з'явилися повідомлення про підготовку відповідним комітетом Верховної Ради України проекту щодо внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію», до Кодексу України про адміністративні правопорушення та до Закону України «Про дорожній рух», що були спрямовані на законодавче закріплення «презумпції правоти поліцейського».

Щодо терміну «презумпція правоти поліцейського» слід дослідити природу терміну «презумпція». Презумпція (від лат. слова «presumptio») – закріплене в законі припущення про існування певного факту, реальність якого вважається істиною і не потребує доказів [5,639]. Щодо «правоти поліцейського», то не зрозуміло, в чому і за яких обставин поліцейський може бути «правим». Якщо термін «правота» означає беззаперечність законності вимог поліцейського до осіб, що підозрюються у вчиненні адміністративних чи кримінальних правопорушень, то це є явним порушенням презумпції невинуватості, передбаченої статтею 62 Конституції України. «Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачиться на її користь»[1]. Необхідність у такому законодавчому закріпленні, на мій погляд, відсутня через те, що відповідно до ч.2 ст.62 Закону України «Про Національну поліцію» вже міститься норма про те, що фізичні і юридичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги поліцейського і це, власне, є відображенням принципу верховенства права. Крім того, такі ініціативи беззаперечно призведуть до втрати довіри серед населення до поліції. У ч.3 ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» міститься норма про те, що рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції, а отже за цим критерієм ефективність поліції може знизитися.

Якщо ж концепція «презумпції правоти поліцейського» матиме подальший розвиток, то безперечно йтиметься про обмеження конституційних прав і свобод громадянина, та про втрату довіри населення до Національної поліції України.

Серед інших ініціатив із вдосконалення діяльності поліції слід виділити законодавчу ініціативу, що викладена у до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію» № 4753 від 02.06.2016 (щодо виконання рекомендацій, які містяться у коментарях Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи). У проекті закону, зокрема, пропонується у статті 32 Закону України «Про Національну поліцію» додати важливу умову для проведення заходу – пояснення причин такої перевірки перед застосуванням, окрім цього пропонується доповнити статтю частиною другою із таким змістом: «Відсутність документів, що посвідчують особу, не є підставою для затримання особи, яка не вчинила правопорушень». Відповідно до ст.263 Кодексу України про адміністративні правопорушення, однією з підстав для затримання особи є власне встановлення особи, яке в свою вчиняється шляхом перевірки документів. Враховуючи практику чисельних затримань осіб з такої підстави і виникнення відповідних ризиків, пов'язаних із порушенням свободи громадян на вільне пересування, ця ініціатива є дуже доречною. Щодо іншого поліцейського заходу – поверхневої перевірки, також пропонується зобов'язати поліцію забезпечувати відеофіксацію поверхневої перевірки особи, її речі або транспортного засобу.

Ще однією з пропонованих проектом зміною до Закону України «Про Національну поліцію» є доповнення статті 66 цього закону у частині обмеження щодо сумісництва

служби в поліції з іншими видами діяльності. Відповідно до ст. 66 Закону України «Про Національну поліцію», – поліцейський не може під час проходження служби займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім наукової-педагогічної, наукової або творчої.[2] Проектом пропонується доповнити перелік видів дозволеної оплачуваної діяльності інструкторською та суддівською практикою із спорту. З огляду на зміст ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції», ця ініціатива не суперечить закону, адже ця стаття містить положення, згідно з яким, особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 3 цього Закону, забороняється: займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України.[4]

Наявність великої кількості законопроектів щодо регулювання діяльності Національної поліції свідчить про необхідність подальшої законотворчої роботи з метою вдосконалення діяльності цього органу.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Гришина Н.В.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Закон України «Про Національну поліцію» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379
3. Закон України «Про запобігання корупції» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст.2056
4. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію» № 4753 від 02.06.2016 // [Електронний ресурс] : [Інтернет-портал Верховної Ради України] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59281
5. Юридичний словник : словник / За ред. Б. М. Бабія та ін. - К. : УРЕ, 1974. - 846 с.

СУТНІСТЬ ФУНКЦІЇ ОБВИНУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Калініна Валерія Олександрівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: кримінальне провадження, кримінальні процесуальні функції, функція обвинувачення.

Функції кримінального процесу були предметом дослідження багатьох вчених. Вказана обставина обумовлюється їх важливістю для виконання завдань кримінального провадження.

У системі функцій кримінального процесу особливе місце займає функція обвинувачення. Вказана функція є первинною порівняно з іншими функціями кримінального провадження.

Кримінальні процесуальні функції – це головні напрями процесуальної діяльності, у яких виражена спеціальна роль і призначення сторін, суб'єктів, учасників судочинства [2, с. 48].

Дослідивши точки зору різних науковців, слід констатувати, що найбільш поширеним є підхід стосовно існування трьох процесуальних функцій:

- 1) кримінального переслідування (обвинувачення);

- 2) захисту;
- 3) судового вирішення справи.

Обвинуваченню, як одній із функцій кримінальної процесуальної діяльності, відводиться особлива роль у захисті суспільних відносин, прав і законних інтересів фізичних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Воно обумовлює подальший розвиток кримінальних процесуальних правовідносин, залучення до кримінального процесу інших учасників, які зацікавлені в справедливому вирішенні обвинувачення і можливо керуються різними процесуальними інтересами [1, с. 43].

У п. 13 ч. 1 ст. 3 КПК України [4] регламентується, що обвинувачення – це твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК України.

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК України державне обвинувачення – процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Однак вказане положення обмежене лише діяльністю прокурора в суді, хоча очевидно, що зазначена функція в деякій мірі реалізується також на стадії досудового розслідування як прокурором, так і слідчим.

Обвинувачення - це основний напрям кримінальної процесуальної діяльності, змістом якого є викриття особи у вчиненні кримінального правопорушення; формулювання підозри у вчиненні кримінального правопорушення; порушення державного обвинувачення (затвердження прокурором обвинувального акту); підтримання державного обвинувачення перед судом [5, с. 27].

Стороною кримінального провадження з боку обвинувачення є прокурор, слідчий, керівник органу досудового розслідування, а також потерпілий, його представник у випадках, встановлених КПК України.

Функція обвинувачення реалізується на всіх стадіях кримінального процесу і у процесуальних формах, але не всіма суб'єктами. Зокрема, реалізація функції обвинувачення слідчим, керівником органу досудового розслідування та прокурором виражається у процесуальних формах, а потерпілий, його представник реалізують не функцію обвинувачення, а своє право на подання та збирання доказів, що можуть вважатися доказами лише після визнання їх такими судом [3, с. 122-124].

Таким чином, на підставі вищевказаного слід констатувати, що правильне розмежування функцій кримінального провадження має забезпечити ефективне виконання його завдань. Функція обвинувачення є первинною щодо інших функцій кримінального процесу.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бондаренко О.О.

Література:

1. Борзих Д.В. Функція кримінального переслідування / Д.В. Борзих // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2008. – № 4. – С. 38–44.
2. Горбачевський В.Я. Кримінальне переслідування як функція кримінального процесу / В.Я. Горбачевський // Науковий Вісник НАВС. - № 4. - 2014. – С. 46-59.
3. Гринюк В. О. Поняття та зміст функції обвинувачення у кримінальному процесі / В. О. Гринюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2013. – Спеціальний випуск. – Т. 3. – Ч.1. – С. 122 - 124.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 // ВВР України. - 2013. - № 9-10, 11-12, 13. - Ст. 88.
5. Лобойко Л.М. Кримінальний процес : навч. посібник / Л.М. Лобойко. — К. : Істина, 2014. — 366 с.

ФОРМУЛА ОСУДНОСТІ ТА НЕОСУДНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ

Калініченко Анастасія Сергіївна
студентка юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна
e-mail: anastasija.olkhovskaya@yandex.ru

Ключові слова: осудність, неосудність, медичний критерій, психологічний критерій, формально-правовий критерій.

1. У кримінальному праві України крім принципу невідворотності покарання діє і принцип вини. Правові категорії осудності і неосудності говорять про здатність або нездатність особи нести кримінальну відповідальність, і тому при з'ясуванні цих питань слідчі і судді повинні аналізувати не обставини, що відносяться до суб'єктивної сторони і її доведеність чи недоведеність, а відповідно до закону - дані про особу суб'єкта і його поведінку під час (в момент) вчинення діяння. На сьогодні багато надзвичайно важливих питань, пов'язаних з осудністю і неосудністю, все ще лишаються дискусійними, деякі – лише окреслені без належного їх розвитку і дослідження, деякі – взагалі не були висвітлені.

Теоретична і практична зацікавленість проблемою осудності обумовлена перш за все тим, що вона пов'язана зі складною формою суспільного буття і соціальної діяльності людей, а саме – їх здатністю бути винними і відповідальними за свідомі й цілеспрямовані вольові вчинки.

Вивчення особистості має керуватися тим, що людина виступає активним учасником суспільних відносин, у свідомості якої відбиваються явища об'єктивної реальності, які згодом знаходять свій вираз у певній поведінці. Основним інструментом, завдяки якому можна прослідити, яким чином зовнішній вплив під час вчинення злочину переходить у внутрішній, відображається в психіці і стає регулятором поведінки і діяльності «нормального» індивіда, є осудність. Неосудність, в свою чергу, виступає обставиною, що характеризує поведінку психічно хворої людини або людини, у якої спостерігався тимчасовий розлад психічної діяльності під час вчинення злочину. В таких випадках у людини втрачається здатність вибору варіанту поведінки, поведінка детермінована хворобливим сприйняттям дійсності [1, с. 22, 126].

Інститути осудності та неосудності повинні розглядатися разом, у сукупності та нерозривно. Так, осудність виступає суб'єктивною передумовою винності та кримінальної відповідальності, неосудність – обставиною, що виключає можливість особи бути суб'єктом злочину, вину та кримінальну відповідальність за вчинене діяння. Розгляд цих явищ саме у нерозривній сукупності дає можливість проведення подальшої розробки вчення про осудність і неосудність у комплексному та міждисциплінарному аспектах та втілення їх у практику.

2. Обов'язковою ознакою суб'єкта злочину є його осудність. Тільки осудна особа здатна правильно оцінювати фактичні обставини вчинюваного діяння, усвідомлювати його суспільно небезпечний характер, керувати своїми діями (бездіяльністю). Тільки осудна особа підлягає кримінальній відповідальності й покаранню.

3. Згідно з частиною 1 статті 19 КК України осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Таким чином, осудна особа – це фізична особа, яка за віком і станом психічного здоров'я може усвідомлювати свої дії і керувати ними під час вчинення злочину. Із цього випливає, що питання про осудність особи виникає тільки при вчиненні нею злочину та визначенні інтелектуального та вольового моментів її вини [2].

4. Осудність – це психічний стан особи, який полягає у її здатності за станом психічного здоров'я, за рівнем соціально-психологічного розвитку і соціалізації, а також за віком усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій, керувати ними під час скоєння злочину і нести у зв'язку з цим кримінальну відповідальність.

Формулу осудності необхідно будувати на підставі трьох критеріїв – формально-правового (юридичного) і двох змістовних. У формально-правовому (юридичному) критерії осудності міститимуться: 1) юридичний факт, що формулюється словами “під час вчинення злочину”. У даному елементі увага повинна звертатися на об'єктивний складник вчиненого діяння, що знаходить своє вираження в об'єктивній стороні складу злочину. Велике значення мають такі факультативні (ситуаційні) ознаки останньої, як спосіб, місце, час, обстановка, знаряддя й засоби вчинення злочину. Повинно оцінюватися також уміння особи вибирати спосіб, знаряддя й засоби вчинення злочину з урахуванням часу, місця й обстановки, що склалася; 2) можливість особи бути винною у вчиненому злочині (наявність її вини у формі умислу або необережності). Важливу, а іноді й визначальну роль, - при існуючих психічних розладах (аномаліях) - у характеристиці здібностей особи відіграють мотив і мета вчинення злочину (мотиваційні ознаки), її спрямованість і схильність до адекватного вибору останньої; 3) здатність особи бути відповідальною за вчинений злочин (осудність разом з іншими складниками суб'єкта й елементами складу злочину є умовою можливості настання кримінальної відповідальності) і пов'язана з першою здатність усвідомлювати та сприймати сенс осуду.

Змістовні критерії осудності, у свою чергу, включають оцінку психічного стану й характеризують інтелектуально-вольові можливості особи в перебігу вчинення злочину. Вони представлені двома (психологічним і медичним) критеріями.

Психологічному (психофізіологічному) критерію осудності притаманні три ознаки – інтелектуальна, вольова й емоційна. Його сутність полягає в тому, що психічний стан особи при вчиненні злочину повинен вказувати на її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними.

Медичний (біологічний) критерій осудності говорить про наявність в особі відносного психічного здоров'я, яке не виходить за рамки “психічної норми”. Він характеризує психічне здоров'я суб'єкта під час вчинення ним злочинного діяння, рівень розвитку його психічних функцій, що зумовлюють її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. [3, с. 127]

Законодавче визначення осудності не відображає ні юридичного, ні соціально-психологічного значення осудності, не характеризує її як невід'ємну властивість суб'єкта злочину і відповідає визначенню осудності у «вузькому» значенні. При характеристиці здібностей особи на стадії досудового слідства достатньо використовувати лише змістовні критерії – медичний та психологічний.

5. Неосудність – це неспроможність особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної психічної хвороби, тимчасового розладу психічної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану.

Неосудність є передбаченою законом обставиною, яка є фіксованим показником, що виключає наявність суб'єкта злочину і кримінальну відповідальність особи за вчинене. Неосудність характеризується формально-правовим та змістовними критеріями.

Формально-правовий критерій характеризується фактом вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, неможливістю особи бути винною у вчиненні такого діяння, а також відповідальною за вчинені суспільно небезпечні діяння.

Змістовні критерії неосудності полягають у наступному. Психологічний критерій неосудності припускає такий стан психіки, який вказує на повну нездатність особи усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними під час вчинення суспільно небезпечного діяння, до складу якого входять, як і в класичному визначенні, інтелектуальний, вольовий та емоційний моменти.

Медичний критерій неосудності визначає причину нездатності усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними під час вчинення суспільно небезпечного діяння: тяжкий хворобливий стан психіки або тимчасовий розлад психічної діяльності [4, с. 98].

Під хронічним психічним захворюванням розуміється постійне, безперервне, важковиліковне або невиліковне психічне захворювання, яке має тенденцію до періодичного прояву хворобливих явищ: шизофренія, епілепсія, прогресуючий параліч, енцефалітний психоз, старечий психоз тощо.

Тимчасовий розлад психічної діяльності характеризується раптовим приступом психічної хвороби, швидким її розвитком, відносно нетривалим перебігом, що закінчується одужанням. Це деякі алкогольні психози (наприклад, біла гарячка), гострі психози при загальних інфекційних захворюваннях (наприклад, при тифі), реактивні стани (тимчасовий розлад психічної діяльності під впливом тяжких душевних потрясінь) і так звані виняткові стани (патологічне сп'яніння, паморочні стани, патологічний афект та ін.).

Слабоумство (олігофренія) – це хворобливий стан психіки, який характеризується неповноцінністю розумової діяльності (психічне каліцтво). За глибиною ураження розумових властивостей розрізняють три ступені слабоумства: ідіотію, імбецильність, дебільність. Самостійне судово-психіатричне значення має уроджене слабоумство – порушення розумових здібностей, викликане внутрішньоутробними ушкодженнями плоду, гострими і хронічними захворюваннями батьків, травмами і захворюваннями самого плоду з ознаками ураження мозку. Набуте слабоумство характеризується зниженням чи повним розладом раніше нормальної розумової діяльності. Воно охоплюється першою ознакою медичного критерію.

Інший хворобливий стан означає не всяке захворювання, а тільки таке, яке пов'язане з розладом психічної діяльності. До них відносяться різні форми психопатії, аномалії психіки у глухонімих та інші психічні розлади, викликані деякими захворюваннями. Наприклад, тимчасові психічні розлади можливі при хворобах внутрішніх органів і обміну речовин, які мали тяжкий і затяжний характер, при деяких інфекційних захворюваннях (черевному і висипному тифах). Це тяжкі форми психопатії та психастенії, стан абстиненції при наркоманіях (морфійне голодування), під час яких у хворого може бути порушена здатність до розумової або вольової діяльності. Медичний критерій є лише можливим (потенційним) джерелом неосудності. Це означає, що констатація наявності медичного критерію встановлює лише можливе і необхідне джерело неосудності, але не вирішує питання про стан неосудності.

Таким чином, розглянувши питання осудності та неосудності у сучасному кримінальному праві, можна зробити висновки, що кожний із станів має формулу з трьох критеріїв, якими є формально-правовий, психологічний (психофізіологічний), медичний (біологічний).

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Житний О.О.

Література:

1. Лень В. В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві : Монограф. / Передм. д.ю.н., проф. Ю. М. Антоняна. - Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; ЛіраЛТД, 2008. – 180с.
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Васильєв А. А. Формула та критерії осудності в кримінальному праві /А. А. Васильєв // Форум права. - 2010. - №4. - С. 127-136.
- 4.Александров Ю.В., Антипов В.И., Володько Н.В. Уголовное право Украины. Общая часть. - К: Юридическая мысль.- 2005.- 352с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Карнаух Наталія Михайлівна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Удосконалення управлінської діяльності неможливе без всебічного та ґрунтовного аналізу факторів, що впливають на цей процес. Громадський контроль виступає саме тим чинником, що зумовлює належне демократичне державотворення.

Громадський контроль, як вид соціального контролю, здійснюється об'єднаннями громадян та окремими громадянами. Як показує практика, громадський контроль є функцією громадянського суспільства, тому являється способом залучення населення до управління суспільством та державою. Він є важливою формою реалізації демократії, оскільки дає можливість населенню брати участь у державному управлінні, у вирішенні державних і суспільних справ, активно впливати на діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування [1, с. 74].

Попри відсутність спеціального закону про громадський контроль, його нормативно-правову базу складають положення Конституції України та інших законів України, зокрема, «Про звернення громадян», «Про громадські об'єднання», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про інформацію». Перелік зазначених нормативно-правових актів невичерпний, на нашу думку, норми вказаних законів більш узагальнено регулюють питання щодо здійснення громадського контролю.

Так, зокрема, Закон України «Про звернення громадян» регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення [3].

Закон України «Про громадські об'єднання» визначає права громадських об'єднань щодо участі у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»; участі у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади, органами місцевого самоврядування для проведення консультацій з громадськими об'єднаннями та підготовки рекомендацій з питань, що стосуються сфери їхньої діяльності; участі у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя[2].

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає, зокрема право територіальної громади проводити громадські слухання – зустрічатися з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування. Громадські слухання проводяться не рідше одного разу на рік. Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування [5].

Закон України «Про інформацію» з метою забезпечення можливості здійснення громадського контролю, закріплює обов'язок органів державної влади та органів місцевого

самоврядування інформування про свою діяльність та прийняті рішення. Крім того, Законом визначається право кожного учасника інформаційних відносин, для забезпечення його прав, свобод і законних інтересів, на одержання інформації про діяльність народних депутатів, органів державної влади та органів місцевого самоврядування [4].

Таким чином, проаналізувавши положення зазначених нормативно-правових актів та співставивши їх із реаліями сьогодення, варто зазначити, що сучасний стан правового забезпечення організації та здійснення громадського контролю в Україні є незадовільним. Враховуючи декларативний характер положень чинного законодавства щодо основних способів та засобів громадського контролю, виникає потреба внесення суттєвих змін.

Науковий керівник: к.ю.н., ст.. викл. Пахомова І.А.

Список використаних джерел:

1. Іжа М.М. Громадський контроль в системі публічного управління як ефективний інструмент експертизи державно-управлінських рішень / М. М. Іжа, О. В. Радченко // Публічне управління : теорія та практика [Текст] : зб. наук. пр. Асоціації докторів наук з державного управління. — Вип. 4(12). — Х. : Вид-во “ДокНаукДержУпр”, 2012. — с.74-79
2. Про громадські об’єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013, № 1, ст.
3. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 47, ст.256
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // *Відомості Верховної Ради України*, 1992, N 48, ст.650
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України, 1997, № 24, ст.170

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА ПРАКТИКИ ЖІНОЧОГО ОБРІЗАННЯ ЧЕРЕЗ ВСТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО АСПЕКТУ ПРОБЛЕМИ

Квач В.Ю.

магістрантка Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
e-mail: 10valeria1707@gmail.com

Ключові слова: гендерна дискримінація, гендерна нерівність, жіноче обрізання, патріархальне суспільство, іслам, права жінок

Одним із способів дискримінації жінки в традиційному суспільстві є спроба поставити її в повне служіння чоловікові й придушити її особистість. Відомі численні випадки порушення прав жінок. Проте найбільшої уваги слід надати тим порушенням, які можуть призвести до нанесення шкоди здоров’ю жінки чи навіть позбавлення її життя. Одним із найяскравіших прикладів такого поводження є жіноче обрізання, яке вигадало традиційне патріархальне суспільство.

Дискримінація і насильство переслідували жінку протягом усієї історії людства. Незважаючи на те, що жінки домоглися підвищення свого статусу в суспільстві і визнання своїх прав у багатьох сферах життя, проблеми, пов’язані з гендерною дискримінацією, не втратили актуальності.

Здавалося б, давно застаріла традиція жіночого обрізання мала б своє віджити. Проте у той час, коли деякі держави починають боротися з нею, у інших вона набуває

поширення. Проблема жіночого обрізання сягнула міжнародного масштабу, саме тому постає нагальна потреба звернення всіх держав до викорінення подібного роду жорстоких традицій та звичаїв.

Гендерна нерівність присутня у всіх патріархальних культурах (якими є в тій чи іншій мірі всі культури). Тобто жінки займають позицію підлеглої. Але в одних культурах ця тенденція проявляється більше, в інших – менше. Найбільш явно вона простежується в культурах з особливо суворим патріархальним укладом (наприклад, в ісламських), а також всередині груп іммігрантів, де жінки часто повністю залежать від свого чоловіка або сім'ї [13, 75].

Операції на жіночих статевих органах, внаслідок яких завдається шкода їх здоров'ю, – страшна, дика, шкідлива, збочена практика щодо часткового або повного видалення зовнішніх жіночих геніталій, нанесення інших травм жіночим статевим органам з немедичних підстав. Проведення подібних операцій визнається порушенням прав жінок і дівчат на міжнародному рівні, тому що являє собою крайню форму дискримінації та насильства. Вони порушують їх права на здоров'я, безпеку і фізичну недоторканність, право на свободу від катувань та жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, а також право на життя в разі, коли ці операції призводять до смерті [11, 49].

Дівчата і жінки відчувають великі проблеми зі здоров'ям після обрізання. У багатьох ускладнюється сечоспускання, оскільки уретра може бути пошкоджена. Часто з'являється постійне відчуття болю в статевих органах, і обрізання може здійснити негативний вплив на сексуальність. Воно призводить до ускладнень під час менструації й інфекційних захворювань, включаючи безпліддя [5, 116].

Обряд обрізання жіночих геніталій поширений на кількох континентах і в багатьох країнах. Найчастіше жіноче обрізання практикують в Африці: в Єгипті, Сомалі, Судані, Еритреї, Ефіопії і деяких інших державах. В Азії обряд поширений в Індонезії, Південному Ємені, Малайзії, Пакистані, Арабських Еміратах, Омані, Філіппінах, Бахреїні. Не залишилася осторонь і Латинська Америка, тут обрізання практикують такі країни як Перу, Мексика і Східна Бразилія.

Сьогодні в світі за оцінкою ООН живе близько 200 мільйонів дівчат і жінок, які зазнали в тій чи іншій формі операцій на жіночих геніталіях і, як мінімум, ще три мільйони, щорічно піддаються ризику цієї практики. Останнім часом активного обговорення дана проблема набула в Росії, оскільки в Дагестані частина жінок та дівчат проходять потворний за своєю суттю і призначенням обряд обрізання.

Постає питання: які причини та призначення жіночого обрізання? Поширеною є думка про те, що це зумовлено країною, де це поширено, та її культурою. Багато хто звинувачує в цьому релігію. Так, в ісламі гріх розглядається, як слабкість людини, її нездатність до витримки перед спокусою шайтана (Ібліса, диявола), а також як дія (або бездіяльність), яка суперечить законам Аллаха, заповітам Пророка.

Іслам ділить гріхи на «гріхи живота», «гріхи очей», «гріхи рук», «гріхи тіла» і «гріхи перелюбу». Останніми є перш за все інтимні стосунки чоловіка та жінки, яка не є його дружиною. Саме для запобігання цьому гріхові практикується носіння жінкою одягу, який закриває майже все її тіло, а також здійснення надзвичайно шкідливих процедур жіночого обрізання. Втім, звичай обрізання є доісламською традицією, збереженою ісламом, яка в Корані не є обов'язковою [2, 100].

Взагалі стосовно обов'язковості жіночого обрізання думки ісламських вчених розходяться. Одні схвалюють його, інші вважають просто дозволеним, треті – неприпустимим [3].

Багато хто бачить причину жіночого обрізання, посиляючись на необґрунтовані забобони. Так, вважається, що дівчина, яка зберегла клітор, буде розпусною. Також багатьом чоловікам, які проживають в африканських країнах, з дитинства прививали думку про те, що якщо жінка не обрізана, то вона буде розпусною і не зможе стати хорошою дружиною і матір'ю.

У деяких африканських племенах обрізання розглядається як обряд посвячення дівчини в наречену. Тільки обрізаних жінок чоловіки племені погоджуються брати в дружини. Ті ж, хто уникнув процедури, засуджуються громадою, стають предметом докорів і насмішок, вважаються нечестивими.

Подібну думку висловив Ісмаїл Бердієв, муфтії і глава Координаційного центру мусульман Північного Кавказу, заявивши, що жіноче обрізання не суперечить ісламу і є «чисто дагестанським звичаєм», який необхідний, щоб «заспокоїти жіночу спритність». Він також припустив, що всі жінки повинні пройти через процедуру обрізання, щоб приборкати свої сексуальні почуття [12].

Причиною жіночого обрізання в Північній Нігерії та Малі є те, що етнічні групи вважають жіночі геніталії негарними, тому вирізають їх з естетичних міркувань.

Слід взяти до уваги також теорію чоловічого контролю або теорію пригнічення жіночої сексуальності, яка полягає в тому, що жіноча сексуальність представляє собою потенційну загрозу. Теорія чоловічого контролю пояснюється невпевненістю чоловіків, у зв'язку з чим в них виникає бажання придушення жіночої сексуальності та позбавлення їх задоволення. На їх думку, нестримна сексуальність жінки може призвести до хаосу та підірвати суспільний порядок [11, 51].

Таким чином, раціональне обґрунтування необхідності проведення жіночого обрізання, окрім медичних показань, відсутнє. Це все лише традиції, запроваджені патріархальним суспільством. Проте яку шкоду вони несуть для життя та здоров'я жінки?! І взагалі, хто має право вирішувати такі питання та піддавати життя жінки чи навіть маленької дівчинки небезпеці?!

Слід вказати на міжнародно-правову оцінку ситуації, що склалася. Початок правового врегулювання проблеми дискримінації жінок можна віднести на кінець 1980-х рр. Так, у пункті F статті 2 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року міститься заклик всіх держав-учасниць вживати відповідних заходів, включаючи законодавчі, для зміни або скасування чинних законів, постанов, звичаїв і практики, що являють собою дискримінацію щодо жінок [6].

Згодом Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок у своїй загальній рекомендації №14 «Обрізання у жінок» 1990 року сформулював конкретні рекомендації державам-учасницям уживати відповідні та ефективні заходи для викорінення практики жіночого обрізання. Вони включали собою збір і поширення університетами, медичними або дошкільними установами, національними жіночими організаціями або іншими органами основних даних про такі традиції і практики; надання підтримки на національному і місцевому рівнях жіночим організаціям, які прагнуть домогтися ліквідації як обрізання жінок, так і інших звичаїв, шкідливих для їх здоров'я; заохочення політичних діячів, фахівців, релігійних і громадських лідерів на всіх рівнях, включаючи засоби масової інформації та сферу мистецтв, до того, щоб вони співпрацювали у формуванні настроїв на користь викорінення практики обрізання жінок та інше.

У загальній рекомендації №19 «Насильство щодо жінок» від 1992 року Комітет засудив традиційні погляди, згідно з якими жінки вважаються підлеглими щодо чоловіків або виконують стереотипні ролі і які сприяють утвердженню поширеної практики, пов'язаної з насильством або примусом, включаючи примусові шлюби, вбивства в зв'язку з приданим, обливання кислотою і жіноче обрізання. Комітет рекомендував державам-учасницям вжити ефективних правових заходів, включаючи кримінальні санкції та цивільно-правові заходи захисту і положення про компенсації для захисту жінок від насильства будь-якого роду, в тому числі і від практик операцій, які наносять шкоду жіночому організму [8].

Пізніше у 1999 році Комітет ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок у статті 12 загальної рекомендації №24 наполегливо рекомендував державам-учасницям прийняти закони, що забороняють операції на жіночих статевих органах, що шкодять їх здоров'ю, і забезпечити ефективне виконання таких законів [7].

Початок ХХІ століття характеризується активними діями Всесвітньої організації охорони здоров'я у боротьбі з проблемою жіночого обрізання. Підтвердженням цього можна вважати резолюцію WHA61.16 «Нанесення каліцтв жіночим геніталіям» від 24.05.2008 року. У ній зазначається, що нанесення каліцтв жіночим геніталіям є порушенням прав дівчат і жінок, включаючи їх право мати найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я, у зв'язку з чим держави закликаються до створення або зміцнення служби соціальної та психологічної підтримки і надання допомоги, а також вжиття заходів для поліпшення здоров'я, для надання допомоги жінкам і дівчатам, що піддаються такому насильству [9].

Окрім того, що з проблемою жіночого обрізання борються в рамках протидії дискримінації щодо жінок, дане питання має бути врегульоване також і в сфері охорони дитинства, оскільки частіше за все обрізанню піддаються маленькі дівчата. Так, Комітет з прав дитини у п. 29 Зауваження загального порядку №13 «Право дитини на свободу від всіх форм насильства» від 18.04.2011 року зазначає, що калічення жіночих статевих органів належить до категорії шкідливих практик і розглядається як форма насильства щодо дітей [4].

Таким чином, з точки зору міжнародного права, операції, що калічать жіночі статеві органи – це тяжке посягання на здоров'я дівчат і жінок, яке кваліфікується як одна з форм насильства щодо жінок і дискримінація за ознакою статі, а також насильство щодо дітей. Вони порушують право людини на свободу від катувань, право на медичний догляд, а також порушують права дитини на найвищий досяжний рівень здоров'я; призводять до негативних наслідків для окремих осіб або груп, включаючи фізичну, психологічну, економічну й соціальну шкоду та/або насильство й обмеження їх можливостей для повноцінної участі в житті суспільства або розвитку і реалізації їх потенціалу.

У ряді країн Європи жіноче обрізання заборонено юридично. На відміну від обрізання у хлопчиків, яке служить виключно гігієнічної процедурою і не несе загрози життю і здоров'ю, жіноче обрізання – операція, яка калічить жінку і позбавляє її будь-яких задоволь, пов'язаних з сексом в майбутньому. У ряді розвинених країн світу за подібну операцію батьки можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Наприклад, в Норвегії при в'їзді в країну дочок мусульман обов'язково перевіряють на ознаки жіночого обрізання (так як деякі батьки вивозять для цієї операції дітей в країни Близького Сходу), і якщо знаходять ознаки операції, то на батьків чекає позбавлення волі [1].

У Швеції є кілька громадських організацій, діяльність яких спрямована проти обрізання жінок, наприклад, Всешведська організація по запобіганню жіночого обрізання – RISK і Всешведська асоціація з питань сексуальної освіти – RFSU.

Також відповідно до шведського законодавства жіноче обрізання тут заборонено, навіть якщо жінка сама дає на це свою згоду. Особа, яка здійснює обрізання, може бути притягнута до кримінальної відповідальності та позбавлена волі. У Швеції засуджують навіть у тому випадку, коли обрізання здійснено в іншій країні.

Заборонено також зашивати вхід у піхву, наприклад, після пологів. Усі, хто працюють з дітьми та підлітками в Швеції, зобов'язані заявляти в органи соціальної служби про ті випадки, коли їм здається, що дівчинка була піддана обрізанню або таке обрізання планується [5, 116].

Останнім часом було з'ясовано, що практика жіночого обрізання поширена на території Східного Дагестану. Це призвело до хвилі обурень на просторах Інтернету, тому сьогодні на захист цих жінок та дівчат стають російські правозахисники та громадські діячі.

Так, депутатом Державної думи РФ Марією Максаковою 19 серпня 2016 року було представлено законопроект про внесення змін до Кримінального кодексу РФ, яким криміналізується жіноче обрізання. На її думку, подібного роду знущання на жінками мають тягти за собою кримінальну відповідальність та покарання у вигляді позбавлення волі на строк до десяти років.

Відповідно до вищезгаданого законопроекту статтю 136 Кримінального кодексу РФ «Порушення рівності прав і свобод людини і громадянина» слід доповнити наступними частинами:

«2. Дискримінація, здійснена щодо жінки за релігійними мотивами та яка виражається в частковому або повному видаленні зовнішніх геніталій, що пояснюється цілями релігійного культу, - Карається позбавленням волі на строк від 5 до 7 років».

Частиною третьою пропонується посилити відповідальність, так як потерпілою від злочину виступатиме неповнолітня особа:

«3. Дискримінація, здійснена щодо неповнолітньої особи за релігійними мотивами та яка виражається в частковому або повному видаленні зовнішніх геніталій, що пояснюється цілями релігійного культу, - Карається позбавленням волі на строк від 7 до 10 років» [10].

Варто сказати і кілька слів щодо наявності практики жіночого обрізання в Україні та необхідності боротьби з нею на законодавчому рівні. Так, в нашій країні відсутній досвід проведення подібного роду практик, що свідчить про високий рівень цивілізованості нашого суспільства. Тож на поточний момент необхідності внесення змін до законодавчих актів, криміналізації подібних діянь немає.

Аналіз проведених соціопитувань у країнах, де жіноче обрізання має місце, дав змогу з'ясувати, що найчастіше вони є результатами усталених традицій та звичаїв. У цих суспільствах воно служить своєрідним обрядом чи то розраховане на досягнення певної мети, яка, на нашу думку, не має жодного раціонального обґрунтування. На щастя, наше суспільство ніколи не мало таких шкідливих для здоров'я та навіть небезпечних для життя традицій.

Отже, проведене дослідження дає змогу говорити про те, що жіноче обрізання порушує права дитини – дівчинки, сексуальність якої намагаються регулювати і пригнічувати на основі гендерних стереотипів. Висновки лікарів свідчать, що медичних підстав для подібних операцій практично не існує. Навіть якщо розцінювати жіноче обрізання як релігійну практику, слід перш за все взяти до уваги те, що ця процедура є грубим порушенням прав жінок і дівчат. Саме тому, на нашу думку, виникає потреба в прирівнянні цієї практики до кримінально-каранної.

Було встановлено, що в більшості випадків процедура жіночого обрізання є усталеною традицією в деяких регіонах світу. Проте, вважаємо, що уникнення кримінальної відповідальності за проведення подібного роду обряду можливе у випадку відсутності зазіхань на життя і здоров'я або, як мінімум, відсутності довгострокового ефекту, що чиниться обрядом на здоров'я жінки. За висновками лікарів та за свідченнями жінок, які перенесли дану операцію, процедура жіночого обрізання може мати негативний вплив на здоров'я жінки.

Таким чином, для відмови від проведення операцій на жіночих статевих органах, які шкодять їх здоров'ю, слід вжити заходів, спрямованих на роботу з громадами з наголосом на права людини і гендерну рівність. Вони мають полягати у передбаченні ефективних санкцій проти кожного, хто ініціює подібну процедуру або бере участь в ній, включаючи релігійних, традиційних і громадських лідерів і вождів племен, а також медичних працівників, постачальників соціальних послуг та працівників системи освіти.

Науковий керівник: асистент кафедри Славко А.С.

Література:

1. Ващенко В. «Медицинских показаний к женскому обрезанию нет и быть не может» [Електронний ресурс] / Владимир Ващенко. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.gazeta.ru/social/2016/08/17/10136951.shtml>.
2. Ворошилин С. И. Поведенческие зависимости и «права» человека на свое поведение в обществе / С. И. Ворошилин. // Сборник статей «Актуальные проблемы психологии и конфликтологии». – 2010. – С. 97–110.

3. Женское обрезание в исламе. Ч. 2: Обрезание и мусульмане. [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.islamreligion.com/ru/articles/442/>.
4. Замечание общего порядка №13 «Право ребенка на свободу от всех форм насилия» [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://ssrf.sudrf.ru/wp-content/uploads/2013/10/GC.13.pdf>.
5. Иварсон Микаэль, Асхьяри Талиех. О Швеции / М. Иварсон, Т. Асхьяри. – Гётеборг: «Майорнас графиска», 2015. – 266 с.
6. Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_207.
7. Общая рекомендация №24 Комитета ООН по ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин [Електронний ресурс]. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/gencomm/Rgeneral24.html>.
8. Подборка замечаний общего порядка и общих рекомендаций, принятых договорными органами по правам человека ООН. Международные договоры по правам человека. Т. 2. от 27.05.2008 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://publickomitet.ru/un/Resources/4/Сборник%20общих%20замечаний%202.pdf>.
9. Резолюція WHA61.16 «Нанесення каліцтв жіночим геніталіям» Всесвітньої організації охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/24516/1/A61_R16-ru.pdf?ua=1&ua=1&ua=1.
10. Ремизова М. Мария Максакова предложила сажать на десять лет за женское обрезание [Електронний ресурс] / Мария Ремизова. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kp.ru/daily/26570/3586280/>.
11. Сиражудинова С. В. Женское обрезание в Республике Дагестан: социокультурные детерминанты и концептуальный анализ / С. В. Сиражудинова. // Женщина в российском обществе. – 2016. – №2. – С. 48–56.
12. Строгие тюремные наказания не положат конец женскому обрезанию в Дагестане [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://inosmi.ru/social/20160825/237635535.html>.
13. Тюрикова И. И. Феминистская критика европейской модели мультикультурализма / Ирина Игоревна Тюрикова. // Вестник Северного (арктического) федерального университета. Серия: гуманитарные и социальные науки. – 2011. – №2. – С. 73–76.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИТИНИ: ДОСВІД РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОРГАНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА РАДИ ЄВРОПИ

Китайка Ольга Василівна

здобувач кафедри конституційного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

e-mail: olga.kytaika@gmail.com

Ключові слова: дитина, права дитини, обов'язки дитини, правовий статус дитини, правовий статус дитини в Україні, правовий статус дитини у ЄС.

Перш за все слід відмітити, що коли йдеться про правовий статус дитини у ЄС, дуже часто автори просто плутають Раду Європи та Європейський Союз. Наприклад, А. Іванець у своєму матеріалі «Захист прав дітей в Європейському Союзі» аналізує документи та програми по захисту дітей Ради Європи, після чого одразу ж зазначає, що «в останні роки Євросоюз пильно слідкує за правами дітей у своїх зовнішньополітичних зносинах» [1]. Це речення є продовженням попередніх міркувань автора про захист прав дітей документами та

органами Ради Європи. Однак, автор не робить ніяких зауважень, пояснень, які б свідчили про те, що вона розрізняє Раду Європи та Європейський Союз. У наступних частинах матеріалу А. Іванець логіка викладення матеріалу зберігається.

Зрозуміло, що усі країни-члени ЄС є водночас членами Ради Європи. Однак Рада Європи та її органи охоплюють значно більше держав, ніж ЄС. Таким чином, дотримання положень документів Ради Європи для держав-членів ЄС є так само обов'язковим, як і дотримання положень документів ЄС. Тим не менш, це не означає, що їх можна ототожнювати.

Ймовірно, що у авторки виникла плутанина між Радою Європи та Радою Європейського Союзу. Адже назви цих органів вельми подібні, і саме Раді Європейського Союзу належить провідна роль у захисті прав людини в ЄС, у тому числі – у захисті прав дитини.

Слід зазначити, що правам дитини у ЄС приділялося багато уваги не завжди. Звичайно, мається на увазі, що держави-члени ЄС кожна окремо, а також як члени Ради Європи, ООН та інших міжнародних організацій, завжди приділяли увагу проблематиці прав дитини, належного гарантування прав дитини тощо. Але ЄС як міжнародна організація цим питанням не займалася.

Цю тезу можна аргументувати тим, що з моменту свого утворення, і (на наш погляд) до кінця XX ст., у цій міжнародній організації були дещо інші цілі.

Знайомство з літературою з права ЄС надає підстави узагальнити, що після закінчення Другої світової війни основними проблемами на Європейському континенті стали недопущення нової війни настільки вражаючого масштабу, а також збільшення уваги до питання прав людини.

Хартія основних прав мала стати частиною Конституції ЄС, яка навіть була прийнята у вигляді Конституційного договору у 2004 р. Але при його ратифікації державами – членами ЄС виникло чимало проблем, і нормам Хартії знову не було надано юридичної сили. Слід зазначити, що Хартія була включена до складу тексту Конституційного договору, а не додана до нього у якості окремого документу.

При роботі над проектом Лісабонської угоди (повна назва: Лісабонська угода про внесення змін в Угоду про Європейський Союз й Угоду про заснування Європейської Спільноти) було запозичено багато ідей та розробок з Конституційного договору 2004 р. Однак, норми Хартії не знайшли свого міста у тексті Лісабонської угоди, хоча вона й набула чинності з підписанням цієї угоди у 2009 р.

Наразі Хартія належить до групи документів, що мають найвищу юридичну силу (первинне право ЄС).

Саме з прийняттям та ратифікацією Хартії основних прав ЄС, можна вести мову про істотний прорив як у сфері конституційного статусу особи у ЄС, так і конституційного статусу дитини у ЄС. Адже одна зі статей Хартії присвячено виключно дітям. Це стаття 24 «Права дитини». У статті міститься три частини, які передбачають:

«1. Діти мають право на захист і догляд, необхідні для їх благополуччя. Вони можуть вільно висловлювати свою думку. Це враховується й стосуються у випадках в залежності від їх віку і зрілості.

2. При здійсненні будь-яких дій по відношенню до дітей, як з боку органів державної влади, так і з боку приватних установ, вищі інтереси дитини повинні розглядатися як пріоритетні.

3. Кожна дитина має право регулярно підтримувати особисті стосунки і прямі контакти з обома батьками, якщо тільки це не суперечить його інтересам» [2].

Багато питань правового статусу людини у країнах-членах ЄС регламентує як Хартія, так і Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. А відповідно, необхідно розмежовувати компетенцію Суду ЄС (Суду справедливості, Люксембурзького суду) та Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ, Страсбурзького

суду). Але таких колізій не існує, коли йдеться про правовий статус дітей – у Конвенції 1950 р. про них майже не згадується, окремої статті чи статей дітям не присвячено [3].

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Мішина Н.В.

Література:

1. Иванец А. Защита прав детей в Европейском Союзе [Електронний ресурс] / А. Иванец. – Режим доступу: http://www.academia.edu/Защита_прав_детей_в_Европейском_Союзе
2. Хартия основных прав Европейского Союза [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Китань Анна Миколаївна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

На сьогоднішній день чітке визначення та безумовне дотримання процедур провадження у справах про військові адміністративні правопорушення є однією з умов забезпечення дисципліни та правопорядку в діяльності військовослужбовців.

Розглядаючи питання щодо проваджень у справах про військові адміністративні правопорушення, в першу чергу, необхідно визначити загальні питання, такі як провадження, стадії провадження та їх зміст.

Так, провадження у справах про адміністративні правопорушення в цілому визначають як основний вид адміністративно-деліктного процесу, системне утворення, що характеризується комплексом взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій, які: а) утворюють певну сукупність адміністративно-процесуальних відносин, що відрізняються зв'язком з відповідними матеріальними правовідносинами; б) викликають необхідність встановлення, доказування, а також обґрунтування усіх обставин та фактичних даних конкретної справи; в) обумовлюють необхідність закріплення, офіційного оформлення отриманих процесуальних результатів у відповідних процесуальних документах; г) відносини в середині провадження є динамічними, їх рух обумовлено наявністю стадій та строків [3, с. 33].

Стадії ж провадження визначаються як відносно самостійна частина адміністративної діяльності, що необхідна для досягнення загального результату. Кожна стадія характеризується специфічною безпосередньою метою, яку можна вважати щаблем у досягненні загальної, головної мети процесуальних дій. Кожній стадії притаманні специфічні: склад суб'єктів правовідносин, інформація що збирається і використовується; документи, прийняті рішення та інші дії. [1, с. 227].

Більшість учених-адміністративістів виокремлює чотири стадії: 1) адміністративне розслідування; 2) розгляд справи та прийняття постанови (рішення у справі); 3) перегляд постанови у справі; 4) виконання постанови [6, с. 224].

Що стосується провадження у справах про адміністративні військові правопорушення, варто зазначити, що кількість стадій провадження цієї категорії справ, в цілому, не відрізняється від провадження стосовно інших адміністративних правопорушень, проте кожна стадія має свої процесуальні особливості та відмінності.

Повертаючись безпосередньо до розгляду питання щодо провадження у справах про адміністративні військові правопорушення, зазначимо, що розгляд справ цієї категорії проходить всі названі стадії (порушення, розгляду справи, за необхідністю оскарження, та виконання постанов про накладення адміністративного стягнення). Одночасно, воно відрізняється від інших проваджень формою реалізації адміністративно-юрисдикційної процедури [2, с. 147].

Одразу зазначимо, що однією із особливостей адміністративного провадження у справах про адміністративні військові правопорушення є те, що процедура провадження регламентується не тільки нормами КУпАП але і положеннями Інструкції з оформлення протоколів про військові адміністративні правопорушення та Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України.

Для того, щоб з'ясувати відмінності та особливості провадження у справах про адміністративні військові правопорушення, розглянемо кожну стадію окремо.

Першою стадією провадження є порушення справи про адміністративне правопорушення (іноді її позначають як стадію адміністративного розслідування). На цій стадії, у зв'язку із вчиненням військовою особою адміністративного правопорушення командиром (начальником) військової частини складається протокол про правопорушення [3]. Протокол про військове адміністративне правопорушення складається з дотриманням вимог щодо форми і змісту, установлених статтею 256 КУпАП. До протоколу долучаються матеріали, що підтверджують факт вчинення конкретного правопорушення. Складений протокол та інші матеріали, що підтверджують факт вчинення військового адміністративного правопорушення, протягом трьох робочих днів формуються у справу. Наступного робочого дня справа про адміністративне правопорушення разом із супровідним листом надсилається до районного, районного у місті (міського, міськрайонного) суду за місцем вчинення адміністративного правопорушення.

Другою стадією провадження у справах про адміністративні військові правопорушення є розгляд справи і винесення по справі постанови. На стадії розгляду справ про адміністративні військові правопорушення приймається акт, в якому компетентний орган офіційно визнає винність або невинуватість військової посадової особи і визначає міру її відповідальності [2, с. 156].

Наступною стадією є оскарження постанови про накладення адміністративних стягнень. Постанову може бути оскаржено за вибором особи, щодо якої її винесено, чи потерпілого в порядку, встановленому для оскарження основного або додаткового стягнення [4]. Стадія оскарження постанови про накладення адміністративного стягнення є факультативною стадією.

Завершальною стадією провадження в справах про адміністративні військові правопорушення є виконання постанов. Її зміст полягає у практичній реалізації адміністративного стягнення призначеного правопорушнику судом. У процесі виконання постанови військовослужбовець, що вчинив адміністративне правопорушення, зазнає відповідних обмежень особистого, морального або матеріального характеру.

Таким чином, розглянувши питання щодо провадження у справах про адміністративні правопорушення, та визначивши особливості проваджень у справах про адміністративні військові правопорушення, пропонуємо під поняттям провадження у справах про військові адміністративні правопорушення розуміти: сукупність чітко визначених процесуальних дій щодо встановлення у діяннях військовослужбовців наявності або відсутності ознак адміністративного діяння.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Стородубцев А.А.

Список використаних джерел:

1. Бахрах Д. Н. Административное право России : учебник / Д. Н. Бахрах, С. Д. Хазанов, А. В. Демин. – М. : Норма – Инфра-М., 2002. – 623 с.

2. Гайдук А. В. Заходи адміністративного примусу у боротьбі з корупцією в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / Гайдук А. В. – К., 2006. – 202 с.
3. Гнатюк С.С. Проведення в справах про адміністративні проступки: проблемні питання структури: монографія / С.С. Гнатюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 156 с.
4. Ільєнок Т.В. Особливості проведення у справах про адміністративні корупційні правопорушення / Т. В. Ільєнок // Держава та регіони. Сер. Право. - 2012. - Вип. 2. - С. 35-39.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – додаток до №51. – ст. 1122.
6. Коропатов О. М. Деякі питання проведення у справах про адміністративні корупційні правопорушення / О. М. Коропатов // Південноукраїнський правничий часопис. - 2013. - № 3. - С. 223-228.

СТАТУТИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД МІСТ: НОВІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІТИЧНОГО ОГЛЯДУ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПИТАННЯ

Кісловський Андрій В'ячеславович

аспірант кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Ключові слова: муніципальне право, статут територіальної громади, статут територіальної громади міста, нормотворчість, місцева нормотворчість.

Дослідження статутної нормотворчості зокрема та статутів територіальних громад міст у цілому завжди починається з огляду юридичної літератури з муніципального права. Цей огляд є традиційним, і майже кожне дисертаційне дослідження з цієї тематики починається з нього. Однак, автори як правило будують історіографію або відповідно до хронології, або відповідно до значущості тієї чи іншої роботи для дослідження конкретної проблеми (тобто, на початку огляду розміщують ті праці, які стали у нагоді найбільше при розробці проблематики). Таким чином, майже у кожному дослідженні з муніципального права, або статутів територіальних громад, нормотворчості органів місцевого самоврядування, матеріал викладається або з застосуванням хронологічного підходу, або з застосуванням сутнісного підходу.

Хотілося б запропонувати ще один підхід – географічний. Наразі досліджень з муніципального права все більше і більше, з питань нормотворчості органів місцевого самоврядування, включаючи проблематику статутів територіальних громад. Вже виокремлюються ті чи інші характерні особливості, і було б дуже цікаво зробити огляд досягнень фахівців у цій сфері з точки зору саме географічного підходу. Думається, що це надасть можливість виявити певні закономірності. Навіть якщо до підсумків аналізу хтось може поставитись критично, і уважати критерій дещо надуманим, - усе одне, під таким кутом зору цей матеріал в українській юридичній літературі поки що не аналізувався.

Автором сформульовано пропозицію виокремлювати такі українські муніципальні юридичні наукові школи, коли йдеться про дослідження статутів територіальних громад в Україні та статутної нормотворчості (школи наводяться в алфавітному порядку):

- київська школа;
- львівська школа;
- одеська школа;
- харківська школа.

Нижче наводяться авторські пропозиції щодо вчених, яких слід віднести до представників тієї чи іншої школи. Прізвища фахівців з муніципального права наводяться в алфавітному порядку.

До представників київської української муніципальної юридичної наукової школи наразі слід віднести:

- докторів юридичних наук Батанова О.В., Борденюка В. І., Дробуш І.В., Фрицького О.Ф.;

- кандидатів юридичних наук Зайцеву І. О., Калиновського Б. В., Корнієнка М.І., Чудик Н. О., Хонду М.П.

До представників львівської української муніципальної юридичної наукової школи наразі слід віднести:

- докторів юридичних наук Гураля П. Ф., Кіселичника В. П.;

- кандидатів юридичних наук Бориславську О.М., Дмитришина Ю. Л., Коліушка І.Б., Куйбіду В.С.

До представників одеської української муніципальної юридичної наукової школи наразі слід віднести:

- докторів юридичних наук Баймуратова М.О., Крусян А.Р., Мельничук О. С., Мішину Н.В., Орзіха М.П., Прієшкіну О.В.;

- кандидатів юридичних наук Бальція Ю. Ю. Барського В.Р., Бондаренка І.О., Ідесіс І.В., Назарка А.Т., Орловського О.В.

До представників харківської української муніципальної юридичної наукової школи наразі слід віднести:

- докторів юридичних наук Любченка П.М., Серьогіну С.Г.;

- кандидатів юридичних наук Лялюк О.Ю., Остапенко О.Г., Петришину М.О., Скрипничук В.М., Щебетун І.С.

Слід зазначити, що ці чотири школи звісно що не можуть охопити усього багатоманіття досліджень статутів територіальних громад і нормотворчості на місцевому рівні. Однак, більшість праць так чи інакше може бути віднесена до однієї з чотирьох запропонованих шкіл – або автор виконував дослідження в одному з закладів одного з чотирьох наведених міст, або (якщо це дисертація) – захищав дослідження в одному з закладів одного з чотирьох наведених міст, або виконував дисертаційне дослідження під науковим керівництвом вченого-представника однієї з запропонованих шкіл, або монографічне дослідження було опубліковано під редакцією вченого-представника однієї з запропонованих шкіл.

Наведемо приклад. Доволі складно було віднести до однієї з чотирьох запропонованих шкіл дослідницю І.О. Зайцеву, авторству якої належить низка статей та дисертаційне дослідження «Конституційно-правове забезпечення статутної нормотворчості у місцевому самоврядуванні в Україні». Вона захищала його у м. Маріуполь. Науковим керівником її дослідження був професор О.В. Батанов, у зв'язку з чим було прийнято рішення віднести її саме до київської школи.

Наприкінці слід зазначити, що історіографія досліджень питань статутів територіальних громад та місцевої нормотворчості була б неповною, якщо при її проведенні обмежитись виключно вивченням праць фахівців-юристів. Так, однією з найбільш яскравих авторів, які писали про статuti територіальних громад, є Д.Д. Заяць. Її авторству належить низка статей про статuti територіальних громад, надзвичайно корисних при проведенні юридичних досліджень. Про це свідчить навіть ознайомлення з їхніми назвами: Д.Д. Заяць писала про хартії середньовічних міст Західної Європи як історичний попередник статутів територіальних громад, про історичні традиції впровадження статутів територіальних громад в Україні, про проблеми розробки модельного статуту територіальної громади в Україні. А її дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління присвячена статутному регулюванню системи місцевого самоврядування в Україні. Авторка захистила її у м. Львів у 2009 р.

Отже, автор пропонує виокремлювати київську, львівську, одеську та харківську українську муніципальну юридичну наукову школи, а також вбачає перспективи подальших наукових досліджень у проведенні запропонованого аналізу.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Мішина Н.В.

ВОЛЯ І СВОБОДА ВОЛІ ЯК КАТЕГОРІЇ СУЧАСНОГО ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Коваленко О.О.

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди
професор кафедри цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права, доктор юридичних наук, доцент
e-mail: alena_kovalenk@mail.ru

Ключові слова: Воля, свобода волі, аксіологія, право, трудове право, громадянське суспільство

Норми права, встановлюючи взірець поведінки, впливають на волю та свідомість людини. Саме завдяки цьому і відбувається регулювання поведінки людини, а отже і відносин, що при цьому виникають. Водночас, це означає, що у праві нема такого питання, яке б, так чи інакше, не торкалося проблем волі і свободи волі людини. Тобто категорії волі та свободи волі є відправною точкою, ключовим моментом спроможності розуміння будь-якого питання у праві, зокрема і у трудовому праві.

Аналізуючи сучасний стан досліджень проблем волі і свободи волі, ми знаходимо різноманіття підходів до її визначення, розуміння її природи та змісту. Кожний підхід несе на собі відбиток часу адже уособлює уявлення тогочасного світу та пошук вирішення актуальних тогочасних проблем. Однак, сучасна наука і досі однозначно не може відповісти на питання, що таке воля і свобода волі.

Переважає більшість філософів (Аристотель, Августин Блаженний, Джон Локк, Імануїл Кант, Й. Г. Фіхте та інш.) підкреслює наявність у людини волі та свободи волі. Можна погоджуватися чи не погоджуватися з тим, що ця здатність є божественним даром, який надано людині і який проявляється у виборі між добром і злом, але заперечувати відповідальність людини за цей вибір у сучасних умовах розвитку наукової думки, навряд чи можливо.

Свобода волі як філософсько-правова категорія має неабияку цінність, що дозволяє наголошувати на її аксіологічному значенні, причому, як у загальному сенсі, так і окремо для права. Адже людина, маючи здатність до самовизначення, здатність до вибору, закаляє свої вольові якості, підвищує свою громадську активність та укріплює громадянську позицію, а отже формує свою правосвідомість та розвиває її у суспільно-цінному напрямі. У сучасному цивілізованому суспільстві свобода волі виступає однією із категорій, що визначає призначення та сутність права.

Важливість звернення у проблематиці юридичних досліджень до морально-ціннісної складової права, яка визначає спрямованість його норм і реалізується у його функціях, обумовлюється визнанням Конституцією України людини, її життя та здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки – найвищою соціальною цінністю, права і свободи якої, визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1, ст.3]. Ця норма є відправною точкою у політиці української держави щодо реалізації прав і законних інтересів її громадян. Адже вона формулює загальний принцип, який повинен втілюватися у реальність та забезпечувати свободне існування особистості у соціальній, демократичній, правовій державі, коли вона (особистість) має можливості проявити себе - реалізувати свою волю - у різних сферах суспільного життя, зокрема у трудовій діяльності.

Таким чином, право впорядковує відносини, в яких реалізується людське «Я», і на виникнення яких направляються вольові зусилля особистості, а свобода є змістом цих відносин, їх якісною характеристикою, тим правовим простором, який дозволяє реалізовувати певні права і обов'язки. Інакше кажучи, право встановлює своєрідні «правила гри», дотримання яких дозволяє виявляти свободу волі для кожного члену суспільства таким чином, щоб не ущемляти особисті права та свободи. Варто наголосити, що свобода волі у сфері правового регулювання існує як до, так і під час, і навіть після реалізації відповідної норми, не дивлячись на встановлені норми для правильної поведінки.

Як справедливо зазначав В. С. Нерсисянц, для всіх тих, чиї відносини опосередковуються правовою формою, - яким би вузьким не було це коло, - право виступає як загальна форма, як загальнозначущі та рівні для усіх цих осіб (різних за своїм фактичним, фізичним, розумовим, майновим станом і т.д.) однаковий масштаб і міра. В цілому загальність права як єдиного і рівного (для того чи іншого кола відносин) масштабу і міри (а саме міри свободи) означає відкидання свавілля та привілеїв (у межах цього правового кола). Своїм загальним масштабом і у рівній мірі право вимірює, «відміряє» і оформлює саме свободу індивідів, свободу у людських взаємовідносинах – в діях, вчинках, словом, у зовнішній поведінці людей [2, с. 22 - 23].

Безперечно, не можна не погодитись з С. С. Алексєєвим, що свобода у суспільстві представляє собою не просто простір для довільного, по вільному розсуду дій, якийсь благосний, споживчий дар, а, з філософської точки зору, явище, яке знаходиться у тісному єднанні з розумом, з самою можливістю творчості, виявлення творчої людської активності, з позитивним правом, його якостями та чеснотами. [3, с. 92].

Свобода, як певний соціальний стан суспільства, знаходить свій найбільш концентрований вираз у праві, у якому вона фактично матеріалізується, об'єктивується, трансформується у конкретні інститути. По характеру права у даному суспільстві, його розвиненості, завершеності завжди можна судити про сутність та широту свободи, яку юридично визнає та допускає держава. Таким чином, право слугує офіційним мірилом існуючої свободи, засобом її охорони та захисту.

Право – це одне з досягнень людської цивілізації. З моменту своєї появи людина усвідомлювала необхідність у своєму захисті спочатку у природи, потім через посередництво інших людей у надприродних істот і, нарешті, досягнув того стану свідомості, який можна вважати передумовою сьогодення - у держави і права. По мірі свого розвитку, утворення та розбудови держави, людина змінювала свої уявлення про право та можливість втручання держави у певні відносини. Особливо наочно це простежується у історичній ретроспективі трудового права, поява якого є безспірним доказом вдосконалення людської свідомості та визнання людини як соціальної цінності, невід'ємною якістю якої є здатність до праці, реалізація якої і забезпечує можливість існування та розвитку суспільства. Загальновідомі факти історії - повстання ліонських ткачів 1831 р., 1834 р., сілезьких ткачів 1844 р, революція 1848 р. у Франції та Германії, Паризька комуна 1871 р., які стали наслідками необмеженого соціальними противагами капіталізму – все це виявило непридатність ідеї «невтручання держави» у регулювання відносин по застосуванню здатності до праці. Одним з показників неспроможності теорії та практики «державного невтручання», як зазначає видатний вчений у галузі міжнародного та порівняльного трудового права І. Я. Кисельов, став інтенсивний розвиток у всіх тогочасних капіталістичних країнах законодавства про працю [4, с. 22]. Воно, разом з іншими актами соціального законодавства та інститутами, які його супроводжували, сформували соціальну інфраструктуру, - тобто систему соціальних амортизаторів та стабілізаторів, які приборкали дикий капіталістичний ринок, а отже дозволили формувати громадянське суспільство. Численні юридичні акти стали інструментами суспільного контролю над стихією ринку та прерогативами власника, які раніше вважалися недоторканими та не обмежуваними соціальним контролем та регулюванням.

Сьогодні – трудове право – це одна з головних загально цивілізаційних цінностей. Це пов'язано з тим, що наймана праця сьогодні – не тільки один з основних факторів виробництва та необхідний компонент всієї ринкової економіки, але й фундаментальна умова існування та розвитку сучасної людської цивілізації. Цивілізаційне значення трудового права проявляється, як вказував І. Я. Кисельов, в тому, що, заперечуючи позаекономічний примус, трудове право забезпечує міру свободи праці. а отже встановлює свого роду «правила гри», обов'язкові для учасників трудових відносин, певний рівень соціальної захищеності людей праці [4, с. 32]. Цілком погоджуючись з цією думкою науковця, дозволю від себе додати пояснення, що ця захищеність надається не тільки працівнику – але й роботодавцю, який теж у багатьох випадках є «людиною праці» – коли реалізує свою право на працю через підприємницьку діяльність. Тому, «правила гри», встановлені трудовим правом, з одного боку забезпечують певний рівень соціальної захищеності людей, що застосовують свою унікальну здатність до праці, а з іншого – дозволяють реалізувати потребу людини у праці найбільш прийнятним для неї способом.

У сучасному світі, на рубежі двох тисячоліть, трудове право є інструментом впливу на відносини із застосування найманої праці, апробованим століттями історичного досвіду людства, яке має широкий спектр дії, багатоцільове значення і представляє велику цінність для будь-якої цивілізованої країни. Трудове право є великим надбанням людської цивілізації, яке відтворює у своїх нормах уявлення людини і громадянина про свободу, вільну можливість реалізації своїх прав у власних інтересах. Отже, розвиток трудового права у напрямі встановлення соціального балансу інтересів держави, власників засобів виробництва та власників унікальної, притаманної тільки людині здатності – здатності до праці, який би визначив межі їх можливого поведіння, означив простір для їх свободи та захистив від свавілля - є необхідною умовою розбудови громадянського суспільства у третьому тисячолітті.

Співвідношення права та свободи волі переконливо пояснено В. С. Нерсисяном. Він вважає, що дозволи та заборони права як раз і представляють собою нормативну структуру та оформленість свободи у суспільному бутті людей, межі досягнутої свободи, межі між свободою та несвободою на відповідному ступені історичного розвитку. Свобода індивідів і свобода їх волі – поняття тотожні. Воля в праві – свободна воля, яка відповідає усім сутнісним характеристикам права і тим самим відмінна від довільної волі і протистоїть свавіллю.

Вольовий характер права обумовлений саме тим, що право – це форма свободи людей, тобто свобода їх волі. Цей вольовий момент (у той чи інший, вірний або невірний інтерпретації) присутній у різних визначеннях і характеристиках права у якості вольовстановних положень, виразу суспільної волі, класової волі і т.д.[2, с. 23].

Саме право вирішує проблеми існування та реалізації свободи волі у цивілізованому суспільстві. Воно робить свободу волі реальною, діючою і захищеною від посягань інших осіб. Адже свобода волі можлива лише тоді, коли результат будь-якої свідомої дії став наслідком вільного від утисків з боку будь-кого прояву суб'єктом своєї волі, яка формувалася і виявилася зовні виключно цим суб'єктом, без чийогось впливу. А позитивне право створює сприятливий ґрунт, що формує простір, на якому істинно може виявитися свобода волі.

Таким чином, можна зробити висновок: право надає умови для прояву свободи волі; воно оформлює свободу волі, надає простір для її втілення та проявлення зовні. Якщо воля – це рушійна сила прагнення, бажання, то свобода волі – це можливість прояву волі, а отже можливість втілення, реалізації бажання. Відповідно, у правовій реальності свобода волі означає правові можливості того чи іншого суб'єкта щодо реалізації певних прав.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: Конституція; Закон від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. – Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 30.01.2015). – Назва з екрану.

2. Нерсисянц В.С. Философия права [Текст] : учебник для вузов / В.С. Нерсисянц. — М. : Издательская группа ИНФРА • М — НОРМА, 1997. — 652 с. 3. Алексеев С.С. Философия права [Текст] / С.С. Алексеев. — М.: Издательство Норма, 1997. — 336 с.

4. Киселёв И.Я. Сравнительное трудовое право [Текст] : учебник / И.Я. Киселёв. — М.: ТК Велби, Проспект, 2005. — 360 с.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І ЗАКОННОСТІ У ДОСУДОВІЙ СТАДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Колеснік Г. Р.

здобувач кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Законодавець України в кримінальному процесуальному кодексі України закріпив у статтях 8 та 9, серед засад (принципів) кримінального провадження, принципи верховенства права і законності. Під принципом верховенства права розуміється положення про природні, невід’ємні права людини, які не залежать від волі держави бо надані людині самою природою чи Творцем: (права на життя, здоров’я, честь, гідність, безпеку тощо) і захист яких в демократичній державі повинен забезпечуватися надійними судовими процедурами.

Під принципом законності розуміється неухильне виконання вимог законодавчих приписів усіма без винятку державними органами, посадовими особами, підприємствами, установами, організаціями і громадянами в усіх сферах суспільної і державної діяльності. Особливого значення для принципу верховенства права набуває у досудовій стадії кримінального провадження – досудовому розслідуванні, де діє найбільш чисельна група державних органів які активно використовують при виконанні слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій та при прийнятті початкових, проміжних і кінцевих процесуальних рішень різні примусові заходи процесуального характеру, пов’язані з обмеженням конституційних прав, свобод і законних інтересів особи. Тож заслуговує всілякої підтримки своєчасність внесення законодавцем України до засад кримінального провадження принципу верховенства права, як універсального принципу організації і діяльності цього провадження.

Встановлення істини при розслідуванні вчиненого кримінального проступку чи злочину неможливе без неухильного виконання як слідчими, так і усіма іншими учасниками досудової стадії кримінального провадження усіх спеціально-дозвільних норм КПК України, тобто без додержання ними вимог принципу законності, закріпленого ст. 9 КПК України. У цю стадію кримінального провадження законодавець України запровадив спеціального владного суб’єкта – прокурора, на якого поклав виконання конституційного обов’язку зі здійснення постійного, безперервного, гласного (відкритого) спостереження – прокурорського нагляду за виконанням законів під час проведення розслідування кримінальних проступків і злочинів, тобто нагляду за законністю виконання кожної слідчої (розшукової) дії, негласної слідчої (розшукової) дії, іншої процесуальної дії, законністю прийняття кожного процесуального рішення (п. 3 ст. 121 Конституції України; ст. 36 КПК України). Прокурорський нагляд здійснюється з метою негайного виявлення будь-якого порушення закону та негайного його усунення з обов’язковим відновленням порушеного права певного учасника кримінального провадження.

Для успішного виконання цього конституційного обов'язку законодавець надав прокурору у досудовій стадії кримінального провадження владно-розпорядчих повноважень, дозволяючих йому негайно своєю владою усувати виявлені порушення закону. Досудове розслідування кримінальних проступків і злочинів, проведене в обхід законності, втрачає своє значення, бо зібрані таким шляхом відомості втрачають силу доказів, а суд позбавляється права використовувати їх в доказуванні по справі (ст. 86 КПК України). Діяльність прокурора забезпечення реалізації принципу законності під час розслідування кримінальних проступків і злочинів має вирішальне значення. Це означає, що законність є дуже важливим принципом, який очолює всю систему принципів кримінального провадження, визначених ст. 7 КПК України, а сама проблема забезпечення законності у досудовому розслідуванні належить до категорії надзвичайно актуальних і чекає своїх дослідників.

Використаний п. 3 ст. 121 Конституції України та ч. 2 ст. 36 КПК України термін «нагляд за додержанням законів» не є точним, бо юридична відповідальність за точне додержання законів ніколи наступити не може. Така відповідальність настає лише в разі невиконання законодавчих вимог. Є доцільним термін «за додержанням законів» замінити терміном «за виконанням законів». Більше того, ні в Конституції України, ні в КПК України, ні в інших законах України не наведено визначення самому терміну «законність», у зв'язку з чим це поняття продовжує залишатися суто теоретичним. Для підняття престижу законності у державному і суспільному житті України (в тім числі й у кримінальному провадженні) необхідно внести до Основного Закону і КПК України доповнення щодо розкриття змісту законності, її завдань, механізму реалізації та форм контролю за виконанням законів в конкретних сферах державної і суспільної життєдіяльності.

На нашу думку, зараз є нагальною потребою – чітке розмежування понять «верховенство права» і «законність». Посилання на меншу вартість принципу законності та поглинання його принципом верховенства права, на нібито застарілість і непотрібність не відповідає положенням ч. 2 ст. 6, ч. 1 ст. 8 Конституції України та ст. 8 і ст. 9 КПК України про самостійність цих принципів. Навіть при виконанні правозахисної функції у досудовому розслідуванні прокурор, як гарант публічного інтересу, забезпечує права учасників кримінального провадження з позиції законності, тобто відповідності їх закону та узгодженості з інтересами суспільства і держави, а слідчий суддя, як гарант невід'ємних (природних) прав людини забезпечує права учасників кримінального провадження з позиції недопущення їх порушень державними органами діючими у стадії досудового розслідування, тобто слідчим і прокурором.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Даньшин М. В.

Література:

1. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до кримінально-процесуального кодексу України / В. М. Тертишник. – К : А.С.К., 2003. – 1120 с.
2. Рабінович П. М. Верховенство права як соціальний феномен / П. М. Рабінович / Юридичний вісник України. – 2008. – № 8. – 10-14.
3. Осипова Н.І Законність як загальний принцип захисту прав людини (соціологічний аспект) / Н. І. Осипова // Проблеми законності: між від. зб. наук. праць. – 1998. – № 36. – С.5 8-67.
4. Бессарабов В. Г., Кашаев К .А. Защита российской прокуратурой прав и свобод человека и гражданина / В. Г. Бессарабов, К. А. Кашаев. – М. : Городец, 2007. – 464 с.
5. Голубок С. А. Международные стандарты права на судебную защиту / С. А. Голубок // Правоведение. – 2007. – № 1. – С. 115-117.
6. Бессарабов В. Г. Правозащитная деятельность российской прокуратуры (1722–2002): история, события, люди / В. Г. Бессарабов. – М. : Проспект, 2003. – 282 с.
7. Нор В. Т. Науково практичний коментар до ст. 8 (верховенство права) КПК України 2012 року /В. Т. Нор // в кн. кримінальний процесуальний кодекс України: науково-

практичний коментар (за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. С. Шумила. – К. : Юстініан. – С. 40-41.

8. Юрчишин В. М. Співвідношення прокурорського нагляду і судового контролю у досудовому розслідуванні за новим КПК України / В. М. Юрчишин // Юридична Україна. – 2012. – № 11. – С. 128-133.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЯК ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 397 КК УКРАЇНИ

Колягіна Тетяна Євгенівна,
здобувач кафедри кримінально-правових
дисциплін юридичного факультету,
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: tany_100@ukr.net

Ключові слова: захисник, правомірна діяльність захисника, втручання в діяльність, злочин, об'єктивна сторона злочину, кримінальна відповідальність.

1. 30 вересня 2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 02.06.2016, яким встановлено так звану «адвокатську монополію», адже згідно з прийнятим законом, тепер, поруч із самопредставництвом, виключно адвокат здійснюватиме представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення.

Отже, на сьогодні, перед Україною, як перед правовою державою постає нагальне питання – забезпечення гарантій, зокрема і кримінально-правових, здійснення діяльності захисників. У зв'язку із цим набувають особливої актуальності питання аналізу складу злочину, передбаченого ст. 397 Кримінального кодексу (далі – КК) України «Втручання в діяльність захисника чи представника особи», який посягає на відносини, що забезпечують дотримання при здійсненні правосуддя конституційного принципу права на захист і встановлений законом порядок реалізації права усіх категорій осіб на захист чи представлення їх законних інтересів у формі правомірної діяльності захисника під час здійснення цієї діяльності.

2. Правомірна діяльність захисника чи представника особи з надання правової допомоги реалізується у встановленому законом порядку шляхом застосування не заборонених законом засобів. Встановлені законом гарантії здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги є інструментом, за допомогою якого держава забезпечує правомірну діяльність захисника чи представника особи з надання правової допомоги. Вони визначені ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і складаються із заборони будь-яких втручань і перешкод здійсненню адвокатської діяльності, заборони вимагати надання відомостей, що є адвокатською таємницею, проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій без дозволу суду, заборони втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом, заборони внесення подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції адвоката у справі, заборони втручання у правову позицію адвоката, заборони ототожнення адвоката з клієнтом[1]. Таким чином, ці заборони окреслюють коло специфічних суспільно небезпечних діянь, які можуть бути визнані втручанням в діяльність захисника (представника). Розглянемо зміст деяких із них.

3. Одним із найважливіших питань при застосуванні кримінального закону є визначення того, який конкретно злочин вчинила особа та якою нормою цей злочин

передбачено. Сутність кваліфікації злочину полягає в тому, щоб послідовно встановити точну відповідність усіх ознак конкретного суспільно небезпечного діяння ознакам злочину, закріпленого кримінальним законом[2, с. 16, 47]. Такими ознаками є й такі, що характеризують об'єктивну сторону певного злочину.

4. Аналізуючи об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 397 КК України, бачимо, що вказана стаття містить кримінально-правову норму з простою диспозицією, що лише називає злочин, не розкриваючи його ознаки. Таким чином, згідно із її законодавчим описом, об'єктивна сторона передбаченого ст. 397 КК України злочину проявляється у:

- вчиненні у будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника.

- порушенні встановлених законом гарантій здійснення діяльності захисника;
- порушенні адвокатської (професійної) таємниці.

5. У фаховій літературі під вчиненням в будь-якій-формі перешкод розуміють створення винною особою перепон для здійснення законної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги. Перешкоди можуть здійснюватися шляхом безпідставної або немотивованої відмови у наданні таким особами необхідних для виконання ними своїх повноважень документів чи іншої інформації тощо. Порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи та їх професійної таємниці передбачає протиправні дії винної особи, направлені на порушення цих гарантій та таємниці. Такими порушеннями можуть бути, зокрема, подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції захисника у провадженні, втручання у правову позицію захисника, незаконне витребування від захисника будь-якою особою інформації, яка стала йому відома, у зв'язку з виконанням ним своїх обов'язків тощо[3, с. 467]. Логічний аналіз змісту такого виду втручання, як подання слідчим, прокурором, а також винесення окремої ухвали (постанови) суду щодо правової позиції захисника у провадженні вказує на наявність істотних ознак об'єктивної сторони інших злочинів. Позаяк, у випадку винесення судом окремої ухвали щодо правової позиції захисника з метою перешкоджання його професійній діяльності або втручання в його діяльність, наявними є ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 375 КК України. Таким чином, аналіз об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 397 КК України показав, що при кваліфікації вказаного злочину не виключена конкуренція кримінально-правових норм (ст. 397 КК та ст. 375 КК), зумовлена збігом ознак об'єктивної сторони передбачених ними злочинів, що значно ускладнює забезпечення кримінально-правових гарантій правомірної діяльності захисника.

6. Окремим видом діянь, що входять до об'єктивної сторони аналізованого злочину, є втручання в діяльність захисника шляхом безпідставної або немотивованої відмови у наданні таким особам необхідних для виконання ними своїх повноважень документів чи іншої інформації.

Варто зазначити, що ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» органам державної влади, органам місцевого самоврядування, їх посадовим та службовим особам, керівникам підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань встановлено обов'язок щодо надання адвокату на його запит відповідної інформації та копій документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом [1]. При цьому частина 3 цієї статті містить вказівку на відповідальність, встановлену діючим законодавством, за відмову, несвочасну відмову у наданні інформації, зокрема і кримінальну.

Відповідно до Закону України «Про інформацію» інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація. Конфіденційною є інформація доступ до якої обмежено юридичною особою. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов [4]. Тобто, виходячи з даної норми, кожна юридична особа самостійно визначає режим доступу до інформації, власником якої вона є. При цьому

юридична особа не обмежена в часі щодо моменту надання інформації статусу «з обмеженим доступом». Отже, це є можливим і під час звернення адвоката із відповідним запитом.

З огляду на викладене вважаємо доволі спірним визнання ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 397 КК України безпідставну або немотивовану відмову у наданні адвокату (захиснику) необхідних для виконання ним своїх повноважень документів чи іншої інформації. Такі дії не є протиправною перешкодою його діяльності.

Зважаючи на значну увагу законодавця та науковців до суспільних відносин, що забезпечують дотримання при здійсненні правосуддя конституційного принципу права на захист, правові підстави кримінальної відповідальності за вчинення дій, передбачених ст. 397 КК України, потребують подальшого вивчення та узгодження з чинним законодавством.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Житний О.О.

Література:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17
2. Теорія кваліфікації злочинів: В.В. Кузнецов, А.В. Савченко – Київ, Альтера, 2013 – 319 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: Литвинов О.М.- Київ, Центр учбової літератури, 2017 – 527 с.
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/ed20110106>

РОЛЬ ЗАСАДИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кольчик Анастасія Сергіївна
курсант факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
e-mail: kolchik.nastena@mail.ru

Ключові слова: верховенство права, кримінальне провадження, права та свободи людини, міжнародні договори, національне законодавство.

В Україні визнається і діє принцип верховенства права (ст. 8 Конституція України). Кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 8 КПК України).

Сутність верховенства права, забезпечення прав і свобод громадян на всіх етапах розвитку держави та суспільства була досить актуальною. З приводу поняття «верховенства права» Ю.С. Шемшученко зазначає, що в даному випадку йдеться як про пріоритет прав людини, так і про визначальну, пріоритетну роль права перед іншими регуляторами суспільних відносин, а учасники суспільних відносин при альтернативі вибору мають діяти не так, як їм заманеться, а у правовому полі. Принцип верховенства права, зазначає автор, це принцип, головним чином, природного права [1, с. 76].

Принцип верховенства права полягає в тому, що саме закон має панувати у правовій державі, а не інтереси тих осіб, у руках яких зосереджена влада.

Верховенство права - це кримінально-процесуальне положення, яке полягає в тому, що людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

22-26 березня 2011 року на 86 пленарному засіданні Венеціанської комісії у доповіді «Про верховенство права» було розкрито сутність та складові частини верховенства права:

- доступ до закону;
- вирішення питання про юридичні права повинно здійснюватися на основі закону, а не за розсудом;
- рівність перед законом;
- влада повинна реалізовуватися відповідно до закону, справедливо та розумно;
- права людини повинні бути захищені;
- повинні бути наявні засоби для врегулювання спорів без невинуватених витрат та відстрочок;
- наявність справедливого суду;
- держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань як у рамках міжнародного, так і національного права.

Принцип верховенства права набуває самостійного значення, відмінного від традиційної теорії і практики принципу верховенства закону, коли право не ототожнюється із системою встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових норм поведінки, тобто коли має місце теоретичне і практичне розрізнення права і закону, коли право розглядається як соціальний феномен, тобто коли воно розглядається як явище, безпосередньо пов'язане з такими фундаментальними категоріями, як справедливість, свобода, рівність, гуманізм [2, с. 47].

Розгляд принципу верховенства права поза верховенства Конституції і законів - це шлях до беззаконня та всюдозволення, а визнання тільки принципу верховенства закону поза системного розуміння принципу верховенства права — шлях до прийняття несправедливих, негуманних, недемократичних законів, інших нормативно-правових актів [3, с. 67–68].

Професор О. Скрипнюк правильно зауважує, що верховенство права — це той основоположний принцип правової держави, без якого неможливе здійснення прав та свобод людини [4].

На думку А. Зайця, принцип верховенства права має сенс лише у разі, якщо право розуміється не просто як сукупність норм, встановлених державою, а як сукупність правил належного, правил поведінки (масштабу, міри), корпусу правил, що легітимовані суспільством, базуються на історично досягнутому рівні соціальної етики. Звідси автор доходить висновку, що таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, а отже, унеможливорює ідеалізацію приписів держави [5, с. 3].

Пріоритет прав і свобод громадян - це особливий елемент засади верховенства права, який має особливу актуальність у сфері кримінального процесуального права.

Верховенство права - система правового і суспільного устрою, де природні права і свободи людини знайшли законодавче закріплення, визнані найвищою цінністю суспільства.

Саме такі два елементи, як права і свободи людини становлять складові засади верховенства права. Права людини - це система природних, невід'ємних і непорушних свобод і юридичних можливостей. Свобода - це юридична можливість людини поводитись відповідно до своїх волевиявлень, тобто робити все, що бажається, але тільки те, що не заборонено законом і не спричиняє невинуватеної шкоди правам і свободі інших людей. Існує два види свободи: абсолютна свобода - це свобода робити все, що бажається; дійсна правова свобода - свобода робити все, що подобається, але без шкоди свободі і правам інших людей.

Право виступає як: засіб забезпечення свободи; засіб обмеження неузгоджених з суспільними потребами; уявлення людей про справедливість рівня свободи й обсягу влади.

Кримінальне провадження здійснюється і забезпечує своє функціонування завдяки додержанню саме принципу верховенства права.

Забезпечення верховенства права та захисту прав і свобод людини – це здійснення процесуальної діяльності в такому порядку, формі і режимі, за яких втручання в гарантовані законом права і свободи людини зовсім не мало б місця або здійснювалося б лише в

передбачених законом випадках в умовах крайньої необхідності, коли іншими засобами виконати завдання правосуддя неможливо.

Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Оскільки міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є одним з джерел кримінального процесу, то їх положення повинні застосовуватися нарівні з національним законодавством. При цьому Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях тлумачить основні положення Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р. [6, с. 142].

Якщо звертати увагу на сучасний розвиток правової системи України, то ми розуміємо, що практична сторона реалізації принципу верховенства права викликає певні зауваження. Поширеним явищем є нерозуміння самого принципу верховенства права, його ототожнення з радянським принципом верховенства позитивного закону.

Таким чином, виходячи із вищевказаного, можна зробити висновок, що засада верховенства права в кримінальному провадженні відіграє важливу роль та має дотримуватися всіма посадовими особами правоохоронних органів.

Науковий керівник: к.ю.н. доцент Бондаренко О.О.

Література:

1. Шемшученко Ю. С. / Ю.С. Шемшученко. - Юридична енциклопедія.- Видавництво «Юридична думка», 2005. - 592 с.
2. Козюбра М. І. Права людини і верховенство права / М.І. Козюбра // Право України» - 2010. - № 2. - С. 24-35.
3. Тодика Ю.М. Основы конституционного строя Украины / Ю.М. Тодика. - Харьков, 2000. - С. 67–68.
4. Скрипнюк О. / О. Скрипнюк // Людина і політика. – 2001. – № 1. - С. 137-143.
5. Заєць А. Принцип верховенства права (теоретико-методологічне обґрунтування) / А. Заєць // Вісник Академії правових наук України. - 1998. - № 1. – С. 3-15.
6. Практика Європейського Суду з прав людини. Рішення у справі. Коментарі. - 2003. - № 1. – 207 с.

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ ЗАКОНИ ТА ЗВИЧАЇ ВІЙНИ

Корчагіна Валентина Павлівна

студентка юридичного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

e-mail: korchagina_v_p@mail.ru

Ключові слова: кримінальне право, військові злочини, закони та звичаї війни.

Війни як засіб вирішення міждержавних протиріч і задоволення апетитів окремих держав та народів є об'єктивним явищем, боротьба з яким власне є боротьбою проти людської природи. Пруський військовий теоретик К. Клаузевіц у своєму трактаті «Про війну» писав, що війна – це не тільки політичний акт, але і справжнє знаряддя політики, продовження політичних відносин, що здійснюється іншими засобами [3, с. 15]. Формування права збройних конфліктів почалось разом зі становленням стародавніх держав. Звичайно, перші війни були позбавлені будь-якої регламентації. Війна в стародавньому світі оголошувалась не тільки ворожій державі та її армії – ворогами також визнавалося все населення, що проживало чи перебувало на ворожій території. Його доля повністю віддавалась на поталу переможцю: захоплені в полон жителі піддавались страті чи перетворювались на рабів. Однак, зрозумівши той факт, що правило «переможця не судять»

діє в обидві сторони, держави починають вдаватися до певних спроб взяти процес ведення війн в певні рамки. Саме так з'явилися перші звичаї та закони ведення війни [6].

У міжнародному співтоваристві, враховуючи кількість війн, що відбулися за останні десятиліття, були прийняті численні міжнародні документи для врегулювання ходу військових конфліктів та встановлення для них заборон застосування конкретних методів. Таким чином, набули нормативного закріплення певні закони та звичаї ведення війн. Низку таких документів підписала й ратифікувала Україна. При цьому у Кримінальному кодексі України 2001 року встановлено норми, що передбачають відповідальність за порушення звичаїв та законів війни. До таких норм належать ст. 434 КК України («Погане поведження з військовополоненими») та ст. 438 КК («Порушення законів та звичаїв війни»).

На сьогодні у зв'язку зі складною військовою, політичною й соціальною ситуацією у світі загалом та на сході України зокрема виникає потреба у поглибленому дослідженні звичаїв та законів ведення війни та їх правової регламентації.

Правила ведення збройних конфліктів мають довгу історію. Загальновідомо, що давні греки одними з перших у Європі розглядали певні обмеження в якості «законів війни», які застосовувалися і в міжусобних війнах греків (наприклад, у ході Пелопоннеської війни між Афінами та Спартою). В Європі звичаї ведення війни формувалися на протязі багатьох століть, але історичний розвиток змусив сформулювати їх не тільки у звичаєвому, але й у писаному праві. Вперше про заборонені засоби та методи ведення воєнних дій йшлося у Гаазьких конвенціях 1899 р. і в Положенні про закони та звичаї сухопутної війни, що додавалося до Гаазької конвенції 1907 р. До заборонених засобів ведення війни у названих документах належали: 1) використання отруйної зброї або інших видів зброї, що здатні спричинити зайві страждання; 2) необґрунтовані руйнування міст та сіл або їх грабіж, якщо ці дії не викликаються воєнною необхідністю; 3) напад будь-яким способом на незахищені міста, села, житло або будівлі чи їх бомбардування; 4) грабіж приватного або суспільного майна; 5) віроломство; 6) наказ не залишати нікого в живих; 7) вбивство або нанесення ушкоджень ворогу, який склав зброю або, не маючи більш засобів захищатися, безумовно, здався; 8) незаконне використання парламентського або національного прапора, воєнних знаків та форменого одягу ворога [7].

Історія кодифікації законів та звичаїв війни починається з Брюссельської міжнародної конференції 1874, основною метою якої було розробка угод зі зменшення страждань населення під час збройних конфліктів держав. Результатом цього зібрання було прийняття проекту Декларації, в якій містилися важливі положення про захист цивільного населення і цивільних об'єктів, повага до релігійних переконань, честі, життя та власності мирних мешканців, захист культурних та історичних цінностей тощо. Проте вона мала рекомендаційний характер. Деякі положення результатів Брюссельської конференції стали основою Гаазьких конвенцій 1899 і 1907 р.

Слід погодитись з О. О. Вовком, який вважає основою для всіх вищевказаних і тотожних сучасних визначень поняття «закони та звичаї війни» текст IV Міжнародної Конвенції про закони та звичаї війни сухопутної війни, ухваленої в місті Гаага 18 жовтня 1899 р., при прийнятті якої держави, беручи до уваги, що, разом із пошуком засобів щодо збереження миру і запобігання воєнним сутичкам між народами, належить водночас мати на увазі і той випадок, коли доведеться вдаватися до зброї через події, запобігання яким, при всіх намаганнях, виявиться неможливим; бажаючи в цьому крайньому випадку служити справі гуманізму згідно з вимогами цивілізації, що постійно розвиваються, визнали, що для цього належить піддати перегляду загальні закони та звичаї війни як із метою точнішого їх визначення, так і для того, щоб внести до них відомі обмеження, які, по спроможності пом'якшували б їхню суворість [4].

Надалі комплекс конвенцій з міжнародного гуманітарного права, які в історіографії отримали назву «право Гааги» та «право Женев», удосконалили та уніфікували визначення поняття «закони та звичаї», проте іноді без застосування цього терміна [1].

Оскільки засоби ведення війни є важливим інститутом не лише кримінального права, а й гуманітарного, вони регулюються низкою джерел, такими як: Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі 1899 р.; Конвенція про встановлення підводних мін, які автоматично вибухають від дотику, 1907 р.; Женевські конвенції про захист жертв війни від 12.08.1949 р. (про покращення долі поранених і хворих у діючих арміях; про покращення долі поранених, хворих і осіб, що постраждали від аварії корабля, зі складу збройних сил на морі; про поводження з військовополоненими; про захист цивільного населення під час війни); Додаткові протоколи I та II 1977 р. до зазначених Женевських конвенцій 1949 р.; Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення та застосування хімічної зброї і її знищення 1993 р.; Конвенція про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва та передачі протипіхотних мін і про їх знищення 1997 р. тощо.

Разом із тим на сьогодні у чинних міжнародних-правових актах відсутнє чітке визначення законів та звичаїв війни. Звертаючись до юридичної літератури, можна віднайти декілька понять «закони та звичаї війни», які за змістом є дуже подібними. На нашу думку, слід погодитися із визначенням у юридичній енциклопедії, де закони та звичаї війни розкриваються як система норм і принципів міжнародного права, які встановлюють права та обов'язки воюючих сторін та нейтральних держав у разі воєнного конфлікту; мають на меті усунути найжорстокіші способи й засоби ведення війни, забезпечити захист мирного населення; визначають порядок початку, ведення і припинення воєнних дій, правове становище комбатантів і некомбатантів (мирного населення, військовополонених, хворих і поранених військовослужбовців тощо), а також правовий режим власності; встановлюють юридичну відповідальність за порушення законів та звичаїв війни [10].

Зазвичай поняття «закони війни» та «звичаї війни» вживаються та визначаються разом. Водночас деякі вчені визначають одне поняття через друге. Так, наприклад, на думку Д. О. Рогозіна, закони війни – це звід законів, звичаїв і неписаних правил, що забезпечують, наскільки можливо, справедливість військових дій і встановлюють допустимі межі військового впливу і цілей бойових дій [2, с. 203]. Інші вчені розділяють розглядувані поняття. Так, Л. Оппенгейм вважав, що закони війни — це «норми міжнародного права, що стосуються ведення війни» [8, с. 109]. У свою чергу, О. Скрильник зазначає, що закони війни – встановленні обмеження у міжнародному праві, в межах яких можливе застосування сили для поразки супротивника [9]. Водночас самостійне визначення «звичаїв війни» складно віднайти навіть у довідковій літературі. Це поняття згадується кілька разів у Гаазькій конвенції 1907 р., але чітке його визначення відсутнє. Під поняттям «звичаїв» розуміють соціальну норму, правило поведінки людей, що склалося у процесі їх співжиття у результаті фактичного його застосування упродовж тривалого часу. При цьому дотримання звичаїв забезпечується засобами громадського впливу на порушника. Різновидом звичаю є правовий звичай, що санкціонується державою і внаслідок цього перетворюється на джерело права. Таке санкціонування здійснюється у процесі судової або адміністративної діяльності й може відбуватися, зокрема, шляхом офіційного закріплення можливості його використання для регулювання певних суспільних відносин у нормативних актах, «мовчазної згоди» влади щодо застосування звичаю у певних правовідносинах, або його включення до законодавчих актів [10].

Як приклад дотримання законів війни можна навести незастосування під час Другої світової війни головнокомандуючим двох таборів (Гітлером та Сталіним) хімічної зброї, що заборонялося Женевським протоколом про заборону застосування на війні задушливих, отруйних або інших подібних газів та бактеріологічних засобів 1925 р. Прикладами звичаїв війни у світовій практиці можуть слугувати такі правила, які намагаються запобігти руйнуванню церков, бібліотек, пам'яток культури та навіть цілих міст; правила, що захищають поранених і зобов'язують медперсонал доглядати за ними; забороняють стріляти по військовослужбовцях, які тимчасово опинилися беззахисними, наприклад по пілоту, що залишає збитий літак з парашутом, або екіпажу корабля, що рятується на аварійних шлюпках, та ін. [5, с. 35].

Таким чином, на нашу думку, виходячи з положень міжнародних документів, закони та звичаї війни можна визначити як систему норм і принципів міжнародного права, які встановлюють права та обов'язки воюючих сторін та нейтральних держав у разі воєнного конфлікту. Проаналізувавши значний масив наукової літератури та різноманітних міжнародних нормативно-правових актів, можна зробити висновок, що у вітчизняній правничій науці вивченню звичаїв та законів війни приділялося дуже мало уваги. Зокрема, недостатньо досліджені звичаї війни, їх особливості та відмінності від законів війни. Вбачається, що на сьогодні межа між законами війни та звичаями війни майже стерлася, оскільки останні поступово набувають писаного характеру.

Розуміння поняття законів та звичаїв війни має не лише теоретичне, а й практичне значення. На практиці можуть виникнути певні труднощі при кваліфікації діянь, передбачених ст. 434 КК та ст. 438 КК України. Адже, зокрема, норма ст. 438 КК є банкетною, а тому при встановленні закріпленого в ній суспільно небезпечного діяння потрібно звертатись до законів та звичаїв війни, передбаченими міжнародними договорами, угодами, конвенціями, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Водночас законодавець чітко вказує на нормативний характер законів та звичаїв війни. У зв'язку з цим може виникнути проблема при кваліфікації порушення неписаних звичаїв війни, що потребує проведення подальших досліджень.

Науковий керівник: к. ю. н., ст. викл. Євтєєва Д.П.

Література:

1. Вовк О.О. Закони та звичаї війни: теоретико-правовий аспект. [Електронний ресурс] // Часопис Академії адвокатури України – 2012. – № 3. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2012-3/12vootpa.pdf>. – Заголовок з екрана.
2. Война и мир в терминах и определениях. Военно-технический словарь / под общ. ред. Д. О. Рогозина. – М.: Вече; Оружие и технологии; Редкие земли, 2016. – 272 с.
3. Клаузевиц К. О войне [текст]. / пер. с нем. А.К. Рачинского— М.: Госвоениздат, 1934. – 692 с.
4. Конвенція про закони та звичаї суходільної війни (IV Гаазька конвенція) від 18 жовтня 1899 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_222.
5. Кревельд М. Трансформация войны/ пер. с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 344 с.
6. Михайленко Д.Г. Кримінально-правова характеристика катування // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. – № 4 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/index.html>. – Заголовок з екрана.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка – 7-ме вид., переробл. та допов – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.
8. Оппенгейм Л. Международное право / Л. Оппенгейм. – М.: Иностранная литература, 1949. – Т. 2. – С. 246.
9. Скрильник О. О. Міжнародно-правова регламентація боротьби з найманством [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Скрильник О. О. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - К., 2010. - 21 с.
10. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія: в 6т./ Рекдол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. — Т. 2: Д - П. – 668 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://leksika.com.ua/19980614/legal/>. – Заголовок з екрана.

ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА РИЗИКОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ПРИВАТНИХ ВІДНОСИНАХ

Косінцев Костянтин Вікторович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: mers-ks@ukr.net

Ключові слова: зобов'язання, договір, алеаторність.

Ще за часів римського права зобов'язання розглядалося у формальній можливості для однієї зі сторін (кредитора) вимагати від іншої сторони (боржника) визначеної поведінки (надання) на свою користь, яка засновувалась на особистому зв'язку між конкретними учасниками цивільного обігу. Дослідником римського права Л. Л. Кофановим [1], зобов'язання визначалося як правові ланцюги, сила яких примушує нас до виконання на користь будь-якої особи у відповідності з нормами нашої держави.

Загалом, зобов'язання мають особливі риси, які виокремлюють їх з усіх інших цивільних зобов'язань. Відомим цивілістом О. С. Іоффе зобов'язання визначалося як закріплене цивільним законодавством суспільне відношення з переміщення майна та інших результатів праці, в силу якого одна особа (кредитор) має право вимагати від іншої особи (боржника) здійснення певних дій і обумовленого цим утримання від здійснення інших певних дій[2, с. 6].

Ст. 509 ЦК України визначає, що зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [3].

Свободу договору по праву відносять до основного принципу цивільного обороту. В свою чергу така свобода породжує ситуації, коли важко виділити спрямованість відносин, передбачених цим зобов'язанням, ускладнено виокремити предмет правового регулювання, саме в таких ситуаціях алеаторні (ризикові) договори покликані врегулювати такі правовідносини [4].

В основу таких договорів покладена специфічна, кваліфікаційна ознака – алеаторність – яка виділяє такі зобов'язання з-поміж інших. Саме ризикованість зумовлює в зазначених договорах встановлювати особливі умови, в наслідок того, що при укладенні неможливо передбачити його належне чи неналежне виконання. Відповідальність чи зустрічний обов'язок в даному випадку настає при настанні певного юридичного факту чи події. Саме невизначеність в момент укладання такого договору і є кваліфікаційною ознакою, яка виділяє такі зобов'язання в окрему групу в системі договорів в цивільному праві. Таким чином, ризик виступає родовою ознакою таких зобов'язань.

М. С. Строгович свого часу зазначив, що ідея ризику притаманна концепції цивільної відповідальності: інтерес є метою та причиною відповідальності, протилежний бік і альтернатива реалізації якого зумовлені ступенем настання ризику [5, с. 73].

На сьогодні відомо декілька теорій ризику, основні положення яких достатньо детально розкриті в наукових працях Р. А. Майданика [6], В. А. Ойгензихта [7] та ін., це теорія професійного ризику, теорії об'єктивного та суб'єктивного ризику, а також дуалістична теорія.

На думку С. В. Губарева [8] правова природа ризикових (алеаторних) договорів полягає в тому, що це є правочини зі зниженим ступенем вірогідності очікуваного зустрічного виконання зобов'язання, в яких розмір чи саме існування зустрічного надання поставлено в залежність від настання юридичного ризику – випадкової обставини, включеної до умов зазначених договорів, що спричиняється незбалансованістю прав і

обов'язків зі ступенем їх правового захисту, іншими нетиповими умовами виконання зазначених зобов'язань.

За визначенням Л. К. Веретельник ризиковими (алеаторними) є такі договори, в яких вигода чи втрата сторін не може бути визначена в момент укладення договору і залежить від настання чи ненастання тих чи інших обставин [9, с. 183].

Ризикові зобов'язання розповсюджені майже у всіх сферах людської діяльності та утворюють систему. Залежно від виду юридичного ризику І. С. Тімуш наводить таку системну класифікацію різновидів ризикових договорів, до складу якої входять наступні п'ять однорідних груп зазначених угод:

- 1) договори страхування;
- 2) договори рентного типу (договори ренти і довічного утримання тощо);
- 3) договори спекулятивного ігрового ризику (договори “на різницю”, договори “РЕПО”);
- 4) договори азартного ігрового ризику (парі, азартні та інші ігри);
- 5) інші ризикові договори [10, с. 36].

Таким чином, невизначеність кінцевого результату в момент укладання такого договору і є кваліфікаційною ознакою, яка виділяє ризикові зобов'язання в окрему групу в системі договорів в цивільному праві.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Єпіфанова Ю.С.

Література:

1. Институции Юстиниана [Текст] : / пер. с лат. Д. Расснера; под ред. Л. Л. Кофанова, В. А. Том-синова. – М.: Зерцало, 1998. – 400 с.
2. Иоффе О. С. Обязательственное право. [Текст] : / О.С. Иоффе. – М., «Юрид. лит.», 1975. — 880 с.
3. Цивільний кодекс України : Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV : Редакція від 02.11.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Господарський кодекс України : Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 436-IV: Редакція від 08.12.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page7>
5. Строгович М. С. Сущность юридической ответственности [Текст] : / Строгович М. С. // Советское государство и право. – 1979. – № 5. – С. 72-79.
6. Аномалії в цивільному праві України : навч.-практ. посіб. для студ. юрид. ф-ту [Текст] : / Р. А. Майданик [та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Р. А. Майданика ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Юрид. ф-т, каф. цивіл. права. – К. : Юстініан, 2010. – 1007 с.
7. Ойгензихт В. А. Проблема риска в гражданском праве [Текст] : / В. А. Ойгензихт. – Душанбе : Ирфон, 1972. – 224 с.
8. Губарєв С. В. Алеаторні договори на сучасному етапі в цивільному праві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/13527>
9. Веретельник Л. К. Проблема систематизації договорів у цивільному праві [Текст] : / Л. К. Веретельник // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 180–189
10. Тімуш І. С. Цивільно-правове регулювання ризикових (алеаторних) договорів [Текст] : дис. канд. юр. наук : 12.00.03 / Тімуш Ірина Сергіївна – Київ, 2004. – 197 с.

СУДОВІ ПОМИЛКИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Косінцева Поліна Юріївна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

e-mail: gold_girl.06@mail.ru

Ключові слова: цивільне судочинство, судова помилка, ознаки

У будь-якій області людської діяльності можливі помилки. На жаль, не становлять винятку в цьому відношенні і суди. Небезпека помилок в судовій роботі зумовлена як складнощами з'ясування дійсних взаємовідносин осіб, які беруть участь у справі, так і складністю правозастосування. Щороку судова статистика свідчить про погіршення якості розглянутих цивільних справ.

У науковій літературі та судовій практиці помилки судів дедалі частіше називають судовими помилками. Однак, норми чинного Цивільного процесуального кодексу України не містять прямих положень, щодо судових помилок. Загалом судові помилки вказують на порушення норм матеріального чи процесуального права, а також про необхідність їх усунення. Так у ст. 219 ЦПК України регламентується процедура виправлення опісок та арифметичних у судовому рішенні; ст.326 ЦПК України надає можливість усунути неправильне застосування норм матеріального права та (або) порушення норм процесуального права шляхом перегляду рішень, що набрали законної сили ін. Все це надає підстави вважати існування судових помилок як юридичного факту.

Поняття «судова помилка» в юридичній літературі та судовій практиці використовується для характеристики різних недоліків судової діяльності.

Так, Г.О. Жилін зауважує, що судова помилка в цивільній справі є нічим іншим, як невідповідністю результату процесуальної діяльності суду цільовим установкам судочинства, закріплених у нормах цивільного процесуального права.

І.М. Зайцев визначає судову помилку як невідповідні меті правосуддя дії судових працівників чи результат таких дій.

На думку, Ю.М. Руденка, під судовою помилкою слід розуміти процесуальну діяльність суду (суддя), пов'язану з неправильним сприйняттям, аналізом чи відтворенням норм закону, відхиленням від принципів правосуддя, що виражена в прийнятті судового рішення, яке містить підстави для його скасування або зміни, яке порушує права, свободи і законні інтереси сторін та (чи) інших осіб, які беруть участь у справі.

Л.В.Трофімова визначає судову помилку як неправильну дію судових працівників, яка не дозволяє досягти ними визначеної мети і яка спричиняє настання негативних наслідків, у тому числі й скасування помилкового рішення.

Проаналізувавши визначені в літературі визначення судової помилки, можливо виділити наступні характерні ознаки:

1. порушує норми процесуального і (або) матеріального права;
2. пов'язана з недосягненням мети і невиконанням завдань правового регулювання;
3. неправомірна процесуальна діяльність суду;
4. констатується незалежно від наявності чи відсутності умислу судді, який ухвалив рішення;
5. результатом судової помилки в обов'язковому порядку є обмеження або порушення прав, свобод, чи інтересів учасників процесу;
6. виникає з моменту ухвалення судового рішення, постанови чи постановлення ухвали .

Таким чином, судова помилка – це неправомірна дія (бездіяльність) суду (суддів), яка відображена в судовому рішенні, порушує норми процесуального і(або) матеріального права, спричиняє недосягнення мети та невиконання завдань цивільного судочинства, унаслідок якої конкретне судове рішення може бути скасовано чи змінено вищою судовою інстанцією, а в деяких випадках змінено судом, який його постановив.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Бурлаков С.Ю.

ЗАСАДА РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КПК 1960 РОКУ ТА КПК 2012 РОКУ)

Кравець Дар'я Андріївна

курсант 2 курсу гр. Ф-1-15-2 факультету №1

Харківського національного університету

внутрішніх справ

e-mail: dashakr396@gmail.com

Ключові слова: кримінальний процес, засади кримінального провадження, засада розумності, принципи кримінального процесу.

Прийнятий у 2012 році Кримінальний процесуальний кодекс України змінив підхід до визначення системи засад кримінального провадження, розширивши їх перелік. При цьому законодавець закріпив їх основоположну роль у побудові справедливого кримінального провадження, передбачивши, що коли положення КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені в ч. 1 ст. 7 КПК України [1]. Тому засадам кримінального провадження та механізму їх реалізації необхідно приділяти велику увагу.

Однією із засад кримінального провадження у чинному КПК України є засада розумності строків [1]. Варто відразу зазначити, що Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. не передбачав подібного принципу [2].

Проте слід акцентувати увагу на тому, що хоча названий кодекс не передбачав такий принцип (засаду) в системі принципів, а по суті засада розумності строків була характерною для кримінального судочинства і відігравала важливу роль у процесі доказування. Це можливо довести на прикладі положень Кримінально-процесуального кодексу України, затвердженого 28 грудня 1960 року. Так, згідно з ч. 3 ст. 120 зазначеного КПК України, досудове слідство на строк більше шести місяців міг продовжувати Генеральний прокурор України або його заступники [2].

До речі, положення попереднього КПК України не містять будь-яких обмежень стосовно строків, на які могло бути продовжено досудове слідство. Проте такі обмеження випливали з положень ст. 49 Кримінального кодексу України [3], якою визначаються підстави звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, після закінчення яких відпадає необхідність здійснення подальшого розслідування у кримінальному провадженні.

До речі, питання щодо законності продовження на невизначений термін строків досудового слідства відповідно до ч. 3 ст. 120 КПК України 1960 р. стало предметом розгляду в Конституційному Суді України. Останній прийняв рішення, з якого вбачається, що можливість продовження строків досудового слідства в порядку, передбаченому ст. 120 КПК України, є правомірною дією як реалізація принципу розумності строку. Проте в названому рішенні нічого не сказано про неможливість перевищення встановленого в законі строку як властивої для чинного законодавства ознаки засади розумності строку [4].

Звернемось до ст. 156 КПК України 1960 р. Так, згідно з ч. 3 названої статті, у кожному випадку, коли розслідування справи у повному обсязі у строки, зазначені у ч. 1 чи 2 цієї ж статті, закінчити неможливо і за відсутністю підстави для зміни запобіжного заходу, прокурор, який здійснює нагляд за виконанням законів при провадженні розслідування у цій справі, має право дати згоду про направлення справи до суду в частині доведеного обвинувачення. У цьому разі справа у частині нерозслідуваних злочинів чи епізодів злочинної діяльності з додержанням вимог ст. 26 КПК України виділяється в окреме провадження і закінчується у загальному порядку. Так законодавець визначив порядок діяльності у разі, коли виникне неординарна ситуація. Якраз тут ми і бачимо прояв засади розумності строків у кримінальному судочинстві [4].

Крім того, законодавець в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України більш чітко виразив внутрішній зміст засади розумності строків, але підійшов до цього питання вибірково залежно від того, для кого пропонується реалізація положень названої засади. Так, візьмо для прикладу вимоги ст. 318 КПК України, у якій визначено строки і загальний порядок судового розгляду. Що стосується безпосередньо строків судового розгляду, то, згідно з ч. 1 ст. 318 КПК України, судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку. Тобто, що стосується судового розгляду, то тут діє одне з положень, передбачених ч. 1 ст. 28 КПК України, а саме те, що «розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень». А ось що стосується діяльності органів досудового розслідування, то тут також діє засада розумності строків, проте в обмеженому варіанті. Адже для органів досудового розслідування у ст. 28 КПК України, крім названого для судового розгляду положення, обов'язковим є ще й інше положення, а саме те, що «розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень» [1]. Максимальні строки досудового розслідування законом визначені чітко, без будь-яких альтернативних варіантів. Так, згідно з ч. 2 ст. 219 КПК України, максимальний строк розслідування у кримінальному провадженні складає дванадцять місяців. Законом не передбачена можливість продовження строку досудового розслідування [4].

Отже, якщо порівняти положення чинного КПК України та КПК 1960 року, то в останньому не було закріплено зміст та критерії визначення розумності строків кримінального провадження. Окрім того, у ст. 28 КПК України зазначено поняття «розумність строків», де розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень.

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. Романюк В.В.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України: від 13.04.2012 року № 4651- VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України: від 28 грудня 1960 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>
3. Кримінальний кодекс України: Закон України: від 5 квітня 2001 року № 2341- III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Никоненко М. Я. Значення у процесі доказування розумності строків як засади кримінального провадження / М. Я. Никоненко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 25–31.

ВБИВСТВО ЧИ ПОЗБАВЛЕННЯ ЖИТТЯ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ?

Красюк Оксана Євгенівна

студентка групи ЮП-31 юридичного факультету
Харківського національного університету імені

В.Н.Каразіна

e-mail: krasyuk.ksyusha@mail.ru

Ключові слова: вбивство, позбавлення життя через необережність, заподіяння смерті.

Відповідно до статей 3 і 27 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Право на життя є невід'ємним правом людини. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя [1, с. 4].

На жаль, дуже часто невід'ємною характеристикою суспільного життя є небезпечне проявлення злочинності. На сучасному етапі розвитку складна та нестабільна соціальна обстановка всередині країни критично сприяє до зростання проблеми порушення конституційних прав і свобод людини. Систематичному порушенню прав у політичній, соціально-економічній та духовній сфері не поступається порушення природного право людини на життя.

Злочини проти життя та здоров'я особи нині мають тенденцію до динамічного зростання серед інших видів правопорушень. На нашу думку, їм притаманний дуже високим рівень суспільної небезпечності, вони завжди були і дотепер перебувають у сфері посиленої уваги філософської, соціальної, юридичної теорії та практики.

Частина 1 ст. 115 Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначає поняття вбивства як умисного протиправного заподіяння смерті іншій людині.

Сучасні українські вчені при визначенні поняття вбивства опираються як на аргументи попередників – науковців радянського періоду, так і на законодавче тлумачення цього терміну у ч. 1. ст. 115 КК.

Вчені правники В. Сташис і М. Бажанов розуміють під вбивством «... протиправне позбавлення життя іншої людини» [2,с.5].

М. Й. Коржанський визначає вбивство як «...протиправне й винне заподіяння смерті при посяганні на життя іншої людини» [3,с. 8].

С. С. Яценко і С. Д. Шапченко пропонують визнавати вбивством «... передбачене кримінальним законом винне суспільно небезпечне діяння, що посягає на життя іншої людини і спричиняє її смерть » [4,с. 216].

В. О. Навроцький вважає, що вбивство - це протиправне, винне, насильницьке позбавлення життя іншої людини [5,с.146].

Я .О. Триньова пропонує під вбивством розуміти « умисне злонамірне насильницьке протиправне заподіяння смерті іншій людині » [6,с.54].

Д. Шаргородський звертає увагу на те, що під терміном «вбивця» у повсякденному житті не розуміється особа, яка необережно позбавила життя іншу людину, і з кримінально-політичної точки зору недоцільно вживати поняття найбільш тяжкого злочину проти особи до випадків необережного діяння. Другий аргумент будується на досвіді зарубіжних держав, в багатьох з яких термін, ідентичний слову «вбивство», застосовується лише до найбільш тяжких випадків протиправного умисного позбавлення життя іншої людини. Третій аргумент базується на філологічному визначенні терміну «вбивство», згідно якого «вбивство» вживається для позначення цілеспрямованих дій, хоча і в дуже широкому його розумінні. Науковець звертає увагу на те, що ні у кого не виникає сумнівів в тому, що самогубця, тобто, особа, яка вбиває сама себе є особою, яка загинула в наслідок своєї необережності [7, с. 325].

Доцільно зробити висновок, що поняття вбивства та наголошення на протиправності цього негативного діяння яскраво виокремлює його від звичайного поняття позбавлення життя, тому що не кожне позбавлення життя є неправомірним і таким, що тягне кримінальну відповідальність. Не вважається вбивством заподіяння смерті в стані необхідної оборони, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони, вбивство вчинене під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками, при виконанні законного наказу чи розпорядження, в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети та інші випадки. . За ознакою винності, тобто умисності чи необережності при позбавленні життя, вбивство відмежовується від випадкового заподіяння смерті.

Ще більш ніж півстоліття тому М. Д. Шаргородський дійшов висновку, що вбивство – це тільки «умисне неправомірне позбавлення життя іншої людини». На його думку, поняття вбивство не може застосовуватися до випадків необережного заподіяння смерті з таких підстав:

- під словом вбивця в побуті ніколи не розуміється людина, яка з необережності позбавила життя іншу людину;

- з кримінально-правової точки зору недоцільно застосовувати поняття найтяжчого злочину проти особистості до необережного діяння, за яким винний не припускає настання внаслідок свого діяння смерті людини або навіть не передбачає можливості цього;

- в інших країнах терміни вбивство і вбивця застосовуються лише до найбільш тяжких випадків умисного вбивства.

Ми поділяємо думку вченого, що вбивство та необережне позбавлення життя якісно не сумісні поняття і є необхідність у вживанні різних термінів для позначення вищезазначених понять. Аргументую це тим, що термін «вбити», «вбивство» позначає цілеспрямовану дію на позбавлення життя, так наприклад при самогубстві особа навмисно позбавляє себе життя, а не в силу своєї необачності.

Існує протилежна думка про те, що таке позначення понять може призвести до послаблення боротьби з необережними злочинами проти життя людини. Я вважаю, що ця думка є необґрунтованою і не переконливою.

Цілком логічним є те, що різниця між прямим і непрямим умислом знаходиться в суб'єктивному бажанні особи до настання наслідків у вигляді смерті потерпілому, аналізуючи ж непрямий умисел можна дійти висновку, що суб'єкт злочину у разі небажання настання негативних наслідків у вигляді смерті іншого індивіда, все ж таки усвідомлює і припускає настання цих наслідків. Тобто, одну із основних відмінностей можна знайти виключно у вольовій сфері. Багато вчених кримінологів у своїх працях наголошують на існуванні універсальної схеми, яка притаманна для аналізу механізму всіх видів правопорушень. Внутрішня структура вольової злочинної поведінки включає формування та усвідомлення мети, вибору засобів для досягнення певної цілі, планування, прийняття та реалізацію рішення.

Проте очевидно, що вищезазначена структура не може характеризувати і описувати механізм злочинів, які вчиняються через необережність.

Т. О. Палкіна у монографії «Вбивство через необережність як юридико-психологічна проблема» наголошує на тому, що «...за даними конкретних досліджень феномена вбивства через необережність, переважній більшості осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, притаманне загальне негативне або поверхове ставлення до суспільних норм як регуляторів поведінки. Крім того, майже одностайно дослідниками констатується наявність соціального середовища, яке здійснює не лише позитивний, а й негативний вплив на психічний світ особистості, детермінуючи формування ставлення особистості до нормативності і через нього – на відповідні поведінкові прояви».

Вчинення вбивства через необережність слід відрізняти від ненавмисного завдання смерті, коли особа, по-перше, не передбачувала настання смерті потерпілого від своїх дій

(бездіяльності) , а також за обставинами вчиненого не повинна чи не могла їх передбачити; а, по-друге, хоча і передбачала можливість настання смерті, але не могла це попередити в силу своїх психофізичних якостей та нервово-психічних перевантажень. У вказаних випадках вина особи у спричиненні смерті при нещасному випадку відсутня, як і відсутня кримінальна відповідальність за вчинене [8, с. 308].

Отже, підсумовуючи необхідно зробити висновок про те, що доцільним є внесення змін до ст. 119 КК України , яка передбачає відповідальність за вбивство через необережність шляхом заміни формулювання на заподіяння смерті, замість вбивство.

Слід повністю погодитися з І. О. Ноцюсом, який в своєму збірнику наукових творів зазначив про те, що «...нам здається більш доцільним розв'язати це питання шляхом уточнення тільки однієї статті. Статтю КК, що передбачає відповідальність за необережне вбивство, достатньо змінити за прикладом ст. 103 КК Латвійської РСР, тобто замінити в ній термін вбивство терміном заподіяння смерті. Це означало б відмову від необережного вбивства як виду вбивства. Тоді цілком обґрунтовано в теорії кримінального права вбивство визначалося б у точній відповідності зі змістом цього терміна – як протиправне умисне позбавлення життя іншої людини» [9, с. 274].

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Харченко В.Б.

Література:

1. Конституція України .-С.:ТОВ «ВВП Нотіс», 2014 – 48с.
2. Сташис В. В. Личность – под охраной уголовного закона (Глава III Уголовного кодекса Украины с научно – практическим комментарием)[Текст] / В.В.Сташис, М.И.Бажанов.-Симферополь : Таврида, 1996.-236с.
3. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів проти особи і власності [Текст] / М. Й. Коржанський. – К.: Юрінком, 1996.- 144 с.
4. Науково - практичний коментар до Кримінального кодексу України [Текст] / [Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, В. І. Антипов та ін.] : [за ред.. С. С. Яценка]. – [4-те вид.,перероб. та доп.].- К.: А.С.К., 2005.- 848 с.
5. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина : Курс лекцій [Текст] / В. О. Навроцький. – К. : Знання , 2000.- 771 с.
6. Триньова Я. О. Кримінально – правова оцінка позбавлення життя іншої людини з жалю до неї [Текст] : [монографія] / Я. О. Триньова.- К.,2008,- 230с.
7. Шаргородский М. Д. Преступления против жизни и здоровья / М. Д. Шаргородский.–М.: Юридическое издательство МЮ СССР, 1948. – 512 с.
8. Вбивство через необережність як юридико-психологічна проблема / Т. О. Пакліна // Часопис Київського університету права. - 2015. - № 4. - С. 306-310.
9. Ноцюс И. О. О понятии убийства в Советском уголовном праве // Совершенствование уголовного и уголовно процессуального законодательства: Сборник научных трудов. — Рига: ЛГУ им. П. Стучки, 1982. — С. 384.

РОЛЬ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В РОЗШИРЕННІ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Кривошликова А.С.

студентка II курсу, Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова

2 групи ЕПФ

спеціальність «Правознавство»

email: akryvoshlykova@gmail.com

Ключові слова: місцеве самоврядування, децентралізація, реформи.

Розвиток та вдосконалення основних організаційно-правових форм місцевого самоврядування є важливим кроком для інтеграції України у європейське співтовариство. Стаття 3 Європейської хартії місцевого самоврядування закріплює, що місцеве самоврядування – це право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення [1]. Лише завдяки органам місцевого самоврядування зможе бути у повному обсязі здійснений захист як місцевих, так і загальнодержавних інтересів.

Сучасні інститути місцевого самоврядування являють собою результат тисячолітнього світового досвіду організації публічної влади та її відносин із суспільством. Саме цей факт наочно свідчить, що спрямованість влади на задоволення інтересів громадян може бути реалізована лише за умов реальної участі народу у формуванні цієї влади.

На сучасному етапі розвитку України децентралізація являє собою комплекс реформ, спрямованих на вдосконалення політичної та державно-управлінської систем, покращення добробуту громадян та розширення повноважень місцевого самоврядування як найважливішої складової конституційного ладу у державі.

Децентралізація – це процес перерозподілу функцій, повноважень, людей або речей від центрального управління. Децентралізація влади включає як політичну, так і адміністративну сторони. Децентралізація може бути територіальною – переміщення влади від центрального міста на інші території, і може бути функціональною – шляхом передання повноважень на прийняття рішень з головного органу будь-якого міністерства, служби чи департаменту Кабінету Міністрів України до чиновників нижчих рівнів органів публічної влади [2].

Історія децентралізованої держави є історією суперечностей, пов'язаних із пошуком найкращої форми організації державної влади. Останні роки поняття децентралізації є центром багатьох дискусій в Європі, проте воно також стало об'єднуючим щодо економічного та політичного розвитку регіонів у цій частині світу. Децентралізація як концепція набуває багатьох форм, зважаючи на історію країн, рівні розвитку, культуру й підходи до державного управління [3, с.40].

Найбільш прийнятною для розвитку України, зазначає О.В. Прієшкіна, є демократична децентралізація, коли повноваженнями щодо здійснення завдань і функцій державного управління наділяються місцеві органи, які обираються населенням (територіальними громадами) відповідних територіальних утворень. Якщо такі повноваження передаються на рівні областей та районів, то це буде регіональне самоврядування, а на рівні міст, сіл та селищ (територіальних громад) – місцеве самоврядування [4, с. 87].

На сьогоднішній день в Україні проводиться реформа децентралізації і відбувається процес об'єднання територіальних громад, яка направлена на подолання надмірної централізації влади, неефективної організації влади на місцях та організаційно-правових проблем організації і діяльності органів місцевого самоврядування.

Конституційна модель організації державної виконавчої влади на місцях в Україні є недосконалою, оскільки місцеві державні адміністрації існують не лише заради здійснення контрольно-наглядових функцій стосовно органів місцевого самоврядування, а й володіють повноваженнями щодо управління відповідними територіями. До сих пір триває пошук максимально оптимального варіанту взаємодії цих двох систем органів влади на місцях. Важливість цієї проблеми зумовлена тим, що ефективність органів місцевого самоврядування, а відповідно і добробут територіальних громад та держави в цілому прямо залежить від характеру правовідносин та розподілу повноважень між різними рівнями влади. Саме тому вирішення цього питання має велике значення.

Розмежування функцій виконавчої влади на місцях та органів місцевого самоврядування має враховувати їх суспільну значущість. Розподіл цих функцій повинен

передусім ґрунтуватися на визначенні специфіки цілей державного управління і місцевого самоврядування. Визначення місцевого самоврядування як права і реальної здатності окремих спільнот самостійно і під свою відповідальність, в межах чинного законодавства, вирішувати питання місцевого значення дає ключ до поділу функцій органів виконавчої влади і місцевого самоврядування [5].

Таким чином, розширення повноважень органів місцевого самоврядування посприє наданню територіальним громадам можливостей забезпечувати громадянам високу якість життя завдяки повному використанню місцевих ресурсів та широкому залученню всіх громадян до вирішення питань місцевого значення.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Прієшкіна О.В.

Література:

1. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 38. – Ст. 249.
2. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 1 квітня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#n8>.
3. Моргос П. Процес децентралізації: деякі основні концепції розподілу повноважень між державним, регіональним та місцевим рівнями влади. // Економічний часопис – ХХІ. – 2006. – № 5-6.
4. Прієшкіна О.В. Децентралізація державної влади та розширення прав місцевого самоврядування: проблеми і перспективи / О.В. Прієшкіна // Право України. – 2006. – № 11. – С. 86 – 89.
5. Коваленко І., Решетник Л. Визначення поняття децентралізації та її впровадження в Україні (окремі теоретичні аспекти)/6 І. Коваленко, Л. Решетник// Історико-правовий часопис: журнал / упоряд. О. Крикунов. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. – № 1 (7). – С. 96-100.

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ АРЕШТУ МАЙНА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кубрак Юлія Миколаївна
слухач магістратури факультету №1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
e-mail: yuliakubrak123@gmail.com

Ключові слова: кримінальне провадження, заходи забезпечення кримінального провадження, арешт майна.

З прийняттям Конституції України кожна особа отримала права на недоторканність права власності, позбавлення та обмеження якого можливе лише на підставах і в порядку, передбачених законом. Обумовлено це тим, що в кожній державі існує апарат примусу, спрямований на конституційних обмеження прав і свобод людини. З прийняттям КПК України 2012 р. державний примус знайшов своє відображення в розділі II «Заходи забезпечення кримінального провадження». При цьому законодавець не розкриває їх сутність, що ускладнює одноманітне розуміння таких заходів, у зв'язку з чим практичне їх застосування у певних випадках супроводжується порушенням прав і свобод людини.

У юридичній літературі заходи забезпечення кримінального провадження розуміються як передбачені кримінальним процесуальним законом процесуальні засоби державно-правового примусу, що застосовуються уповноваженими на те органами

(посадовими особами), які здійснюють кримінальне провадження, у чітко визначеному законом порядку, стосовно осіб, які залучаються до кримінальної процесуальної діяльності для запобігання та припинення їх неправомірних дій, забезпечення виявлення та закріплення доказів з метою досягнення дієвості кримінального провадження [1, с. 331].

Згідно зі ст. 131 КПК України до системи таких заходів входить і арешт майна, але у чинному законодавстві України немає чіткого формулювання та дозволених правомірних випадків обмежень права власності, що знов-таки у певних ситуаціях спричиняє його необґрунтованого порушення. Необхідність запровадження цього заходу зумовлено тим, що арешт майна покликаний сприяти посиленню захисту конституційних прав суб'єктів кримінальних процесуальних відносин як від наслідків злочину, так і від неправомірних дій у зв'язку з кримінальним провадженням [2, с. 38].

Сутність арешту майна розкрита законодавцем у положенні ч. 1 ст. 170 КПК України та полягає в тимчасовому, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавленні за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

Проаналізувавши положення глави 17 КПК України, можна визначити, що підстави для арешту майна поділяються на юридичні та фактичні. До перших відносить ухвала слідчого судді, винесена на підставі клопотання слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора. Друга підстава різниться в залежності від мети арешту майна, що визначено у ч. 2 ст. 170 КПК України, зокрема він допускається з метою забезпечення: 1) збереження речових доказів; 2) спеціальної конфіскації; 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

За результатами аналізу судової практики застосування слідчими суддями такого заходу забезпечення кримінального провадження як арешт майна встановлено, що найчастіше ухвали слідчого судді скасовуються з таких причин: слідчий суддя не перевіряв та не встановив наявності належних підстав для арешту майна; відсутність достатніх доказів, що вказують на вчинення особою чи особами, на майно яких слідчий просить накласти арешт, кримінального правопорушення; не встановлення розміру шкоди та питання щодо наявності цивільного позову, та співрозмірність обмеження права власності; невідповідність клопотання слідчого вимогам [ст. 171 КПК](#) України; порушення слідчим строків на звернення до слідчого судді з клопотанням про арешт майна; розгляд клопотання слідчого про арешт майна за відсутності власника майна; накладення арешту на майно особи, яка не є підозрюваним у кримінальному провадженні [3].

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що обмеження прав і свобод учасників кримінального провадження не повинно суперечити їх конституційним правам і свободам. Саме тому в подальшому законодавцю потрібно усунути законодавчі недоліки, суперечності та прогалини аби в повній мірі посадові особи змогли виконувати свої обов'язки.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Абламський С. Є.

Література:

1. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (загальна частина) / В. В. Рожкова, Д. О. Савицький, Я. Ю. Конюшенко та ін. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2012. – 398 с.

2. Тутынин И. Б. Наложение ареста на имущество как мера уголовно-процессуального принуждения : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / И. Б. Турынин; Московский ун-т МВД России. – М., 2005. – 213с.

3. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження 07.02.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>

РОЗМЕЖУВАННЯ ДОГОВОРУ СУПЕРФІЦІЮ ТА ДОГОВОРУ ОРЕНДИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Кузьміна Євгенія Валеріївна
студентка-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: Цивільне право, договір оренди земельної ділянки, договір суперфіцію.

Суперфіцій як різновид обмеженого речового права, бере свій початок з часів Стародавнього Риму, коли практика надання державних та муніципальних невідчужуваних земельних ділянок приватним особам під забудову визнавалася ще у республіканський період переважно у містах. З часом вона була розповсюджена на землі приватних власників на підставі орендної угоди, що впроваджувала зобов'язально-правове відношення, захищаючи право орендаря особистим позовом. Проте необхідно було надати охорону права забудовника як власника будівельних матеріалів, для чого преторською владою його було забезпечено самостійними засобами захисту для запобігання втручання сторонніх осіб. Так за допомогою преторських інтердиктів (насамперед, *interdictum de superficie*) у забудовника з'являється володільницький (посесорний) захист, подібний до того, що мав власник земельної ділянки. [1, ст.110-111]

В наш час, існує дві форми оформлення земельної ділянки у користування під забудову: договір оренди земельної ділянки, та договір суперфіцію. Це передбачено Цивільним Кодексом України ст. 413 [3] та згідно зі ст.90, ст. 93 Земельного Кодексу України.[4] Але кожен з цих видів має свої відмінності, які виявляються на самперед у формі укладення договору, а саме, що договір оренди землі має чітко визначену форму, умови та істотні умови договору, відповідно до якого відбудеться передача земельної ділянки в оренду. Форма та зміст договору оренди земельної ділянки чітко врегульовані Законом України «Про оренду землі».[2] У той самий час договір суперфіцію не має чіткої регламентації щодо його форми договору та істотних умов. Що стосується призначення договору оренди земельної ділянки, то в ньому насамперед не передбачається передачі земельної ділянки з метою подальшої забудови, але це можливо при додатковій згоді між орендодавцем та орендарем. Натомість у договорі суперфіцію є основоположним користування земельною ділянкою для будівництва промислових, побутових, соціально-культурних, житлових та інших споруд і будівель. Важливою умовою кожному договору є строки. У договорі оренди земельної ділянки передбачені строки дії договору, вони визначаються за згодою сторін, але не можуть перевищувати 50 років. На відмінну від цього договору, у договорі суперфіцію право користування чужою земельною ділянкою для забудови може бути встановлено на визначений або на невизначений строк.

Таким чином, при укладенні договору оренди земельної ділянки виникають зобов'язальні правовідносини, які захищаються тільки особистим позовом (з договору оренди до орендатора). Договір же суперфіцію оформлює становлення цього речового права, яке в подальшому регулюється правилами про суперфіцій з його абсолютним

захистом (проти усіх порушників, враховуючи власника). Договір суперфіцію укладається саме з метою використання земельної ділянки для забудови на відміну від договору оренди, в якому сторони можуть самі на свій розсуд визначити будь-яку мету використання.

Науковий керівник: професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, д.ю.н., професор Стефанчук Руслан Олексійович.

Література:

1. Новицкий И.Б. Римское право.- Изд. 6-е, стереотипное.-М., 1998-245 с.
2. Закон України «Про оренду землі» від 06.10.1998 № 161-XIV
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ

Кулік Владислав Ігоревич

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: vladyslav_kulik@mail.ru

Ключові слова: корупція, Конвенція ООН проти корупції

Корупція є тим явищем, яке створює реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку більшості країн світу, негативно впливає на всі сторони суспільного життя. Тому для міжнародної спільноти проблема запобігання та протидії корупції продовжує залишатися однією з найактуальніших.

Наприкінці ХХ століття світова спільнота визнала, що корупція є глобальною проблемою кожної країни, і з цією проблемою необхідно боротися. Результатом стало ухвалення цілого комплексу міжнародно-правових актів (обов'язкових і рекомендованого характеру), підготовлених та прийнятих в Організації Об'єднаних Націй, Організації економічного співробітництва та розвитку, Організації американських держав, Раді Європи, Європейському Союзу, Африканському Союзу. Міжнародні юридичні інструменти відрізнялися за сферою застосування, проте в усіх було на меті одне – встановити загальні стандарти боротьби з корупцією шляхом забезпечення виконання антикорупційних законів на національному рівні [1, с. 27].

Загальні засади протидії корупції, вироблені міжнародними організаціями, взято за основу в розвинених країнах. Серед найважливіших документів, які підписані, ратифіковані та набули чинності в Україні слід назвати такі: «Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією», «Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією», «Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції» [2, с. 29].

Аналізуючи результати спільних угод держав у сфері протидії корупції, слід особливу увагу звернути на Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції (далі за текстом – Конвенція ООН або Конвенція).

Конвенція ООН проти корупції була підписана 31 жовтня 2003 р., ратифікована Україною 18 жовтня 2006 р., а набрала чинності для України з 01 січня 2010 р [4].

У преамбулі Конвенції вказується на необхідність реагування на загрози, які складає корупція, результатом якої є брак стабільності і безпеки суспільства, а тим самим вона приносить шкоду демократичним інституціям, етичним цінностям і справедливості, а також загрожує повноцінному розвитку правової науки.

Крім того підкреслено, що корупція вже не є локальною проблемою, а перетворилася на транснаціональне явище, яке впливає на суспільства й економіки всіх країн, що зумовлює винятково важливе значення міжнародного співробітництва в галузі запобігання корупції та контролю за нею. Існує переконання, що всеосяжний і комплексний підхід є необхідним для ефективного запобігання корупції та боротьби з нею, а наявність технічної допомоги може відігравати важливу роль у розширенні можливостей держав, у тому числі через посилення потенціалу та шляхом інституційної розбудови, у галузі ефективного запобігання корупції та боротьби з нею [3, с. 74].

Конвенція містить норми, де визначено основні засади політики держав-учасниць у сфері запобігання й протидії корупції, а саме: створення органу або органів із запобігання та протидії корупції (ст. 6); оптимізація функціонування публічного й приватного секторів (ст. 7 та 12); запровадження кодексів поведінки державних посадових осіб (ст. 8); впорядкування сфери державних закупівель й управління державними фінансами (ст. 9); забезпечення доступу громадськості до процесів протидії корупції (ст. 13) тощо [4].

Крім того, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, містить офіційну вимогу до всіх органів державної влади на політичному та практичному рівнях попереджати і протидіяти корупції: «Кожна Держава-учасниця прагне періодично проводити оцінку відповідних правових документів та адміністративних заходів з метою визначення їх адекватності з позиції попередження корупції та боротьби з нею» [4].

Також у зазначеному міжнародному нормативно-правовому акті наведено різні міжнародні юридичні інструменти, які мають на меті запобігати та протидіяти корупції — Міжамериканську конвенцію про боротьбу з корупцією, прийняту Організацією американських держав 29 березня 1996 р., Конвенцію про боротьбу з корупцією, яка зачіпає посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав — членів Європейського Союзу, прийняту Радою Європейського Союзу 26 травня 1997 р., Конвенцією про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних комерційних угодах, прийняту Організацією економічного співробітництва та розвитку 21 листопада 1997 р., Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією, прийняту Комітетом міністрів Ради Європи 27 січня 1999 р., Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією, прийняту Комітетом міністрів Ради Європи 4 листопада 1999 р., та Конвенцію Африканського союзу про недопущення корупції та боротьбу з нею, прийняту главами держав й урядів Африканського союзу 12 липня 2003 р. [3, с. 75].

Отже, на сьогоднішній день Конвенція є так званим фундаментом для приведення національного законодавства кожної держави-учасниці у відповідність до загальновизнаних методів та заходів щодо запобігання та протидії корупції.

Не менш важливими за значенням та змістом є Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (дата підписання: 04 листопада 1999 р.; дата ратифікації Україною: 16 березня 2005 р.; дата набуття чинності: 01 січня 2006 р.) та Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (дата підписання: 27 січня 1999 р.; дата ратифікації Україною: 18 жовтня 2006 р.; дата набрання чинності для України: 01 березня 2010 р.).

Метою Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією є передбачення кожною стороною у своєму внутрішньому законодавстві ефективних засобів правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, з метою надання таким особам можливості захищати свої права та інтереси, включаючи можливість отримання компенсації за заподіяну шкоду [6].

Цивільна конвенція надає єдине для держав-учасниць визначення поняття «корупція» (ст. 2), а також містить норми де визначено основні засади політики держав-учасниць у сфері компенсації за заподіяну корупційними діями шкоду (ст. 3), особливості відповідальності (ст. 4 та 5), позовної давності (ст. 7), збирання доказів (ст. 11) тощо.

У свою чергу, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією закріплює єдиний підхід держав-учасниць щодо діянь які відносяться до корупційних злочинів та заходів, яких

необхідно вжити на національному рівні задля запобігання та протидії корупційним правопорушенням (Глава II), а також визначає особливості міжнародного співробітництва з метою розслідування та переслідування кримінальних злочинів, визначених Конвенцією (Глава IV) [5].

Таким чином, корупція, як соціально-політичне явище, давно вже вийшла за рамки кордонів кожної окремої держави та перестала бути суто національною проблемою, що викликає занепокоєння усієї світової спільноти. Тому лише спільними зусиллями шляхом уніфікації підходів до розуміння цього складного поняття, шляхів його прояву та заходів запобігання та протидії можна побороти або хоча б зменшити корупційні прояви. Приведення національного законодавства у відповідність до міжнародно-правових антикорупційних стандартів є важливим кроком на шляху розбудови громадянського суспільства.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Гришина Н.В.

Література:

1. Задирака Н., Кабанець Р. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу / Н. Задирака, Р. Кабанець // Віче. – 2014. - № 10 – С. 27-29.
2. Запобігання і протидія проявам корупції як елемент модернізації системи державної служби / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. – Івано-Франківськ: 2012. – 237 с.
3. Ільєнок Т.В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід / Т. Ільєнок // Юридична наука. – 2013. - №2/2013 – С. 71-77.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції // Відомості Верховної Ради України. - 2007.- № 49.
5. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією // Відомості Верховної Ради України. 2007. - № 47-48.
6. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. Ратифіковано Верховною Радою України Законом України № 2476-IV від 16.03.2005 // Відомості Верховної Ради. – 2005. – № 16. – ст.266.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПОВОДЖЕННЯ ЗІ ЗБРОЄЮ, РЕЧОВИНАМИ І ПРЕДМЕТАМИ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ПІДВИЩЕНУ НЕБЕЗПЕКУ ДЛЯ ОТОЧЕННЯ

Кулькіна Яна Сергіївна,
ад'юнкт відділу організації
освітньо-наукової підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ
e-mail: daisy804@yandex.ru

Ключові слова: військово-кримінальне законодавство; історичні аспекти; порушення правил поведінки зі зброєю; військові злочини.

Армія, як інститут держави, виникла разом з появою перших держав світу. У зв'язку з цим виникла й перша необхідність правового регулювання відповідальності осіб, що перебувають на військовій службі, за військові злочини. Формування військово-кримінального законодавства відображає етапи будівництва збройних сил держави. Поки в державі не створено регулярної (постійно існуючої), не існує військової повинності, не виникає потреба й у засобах, в тому числі й правових, для примусу до дотримання цієї

повинності та виконання тих чи інших правових обов'язків особами, які проходять (відбувають) військову службу. Тому в перших історичних пам'ятках України відповідальність за злочини проти військової служби відсутні. Як відомо, в Київській Русі всі військові дії виконувала так звана «княжа дружина». Війська не були виділені в окрему організацію. Під час небезпеки для держави кожен, хто був здатен тримати зброю, приймав участь в активних бойових діях. Так тривало декілька сотень років.

Одним із перших військово-кримінальних законів є Литовський статут 1529 року, який містив розділ «Про оборону земську». За його змістом, спеціальні військові злочини могли вчинятися переважно військовими начальниками, тому носили виражений характер посадових правопорушень. Нижчий військово-служилий стан того періоду – шляхта – відповідав переважно за злочини загальнокримінального характеру, хоча й пов'язані з військовою службою [1, с. 57-58].

Вперше постійні війська на території «всєя Руси» були засновані Іваном IV (Грозним) і отримали назву стрілецьких. Саме з цього часу починається зародження перших військово-кримінальних правових актів:

1) «Статут ратних, гарматних та інших справ, що стосуються довоєнної науки» (1621 р.) – в даному Статуті особлива увага присвячена забезпеченню бойової готовності військ переважно в умовах зіткнення з ворогом. Одночасно вирішувались гуманітарні задачі захисту громадян – жертв війни.

2) «Соборне укладення» (1649 р.) царя Олексія Михайловича – в цьому Укладенні був зроблений перший розподіл злочинів «ратних» людей на групи. До першої групи належали дії, які визначалися як військова зрада; до другої – злочини проти життя, здоров'я і гідності, заподіяні ратними людьми під час походів; до третьої – злочини проти майна місцевих жителів і товаришів [2, с. 56-58].

Як можна побачити, в жодному з цих військово-кримінальних правових актів мова не йдеться про правила поведінки військовими зі зброєю.

Заснування регулярної армії, вироблення нових принципів військового мистецтва стали основними об'єктивними причинами, що вимагали активного розвитку військового та військово-кримінального законодавства. Ці процеси були пов'язані з військовими реформами Петра I. Армію необхідно було вивчити, виховати, організувати її управління та керівництво, визначити обов'язки солдат та офіцерів, підлеглих та начальників, встановити підстави, межі та види відповідальності за порушення даних обов'язків.

В 1701 – 1702 рр. видається «Укладення або Право військової поведінки генералів, середніх та менших чинів і рядових солдат», а в 1706 р. – «Короткий артикул». В їх основі збереглися військово-кримінальні норми, що передбачали відповідальність за військову зраду, пособництво ворогу, втеча з поля бою, ухилення від військової служби, злочини проти військової підлеглості (непокоря, бунт, образа начальника та ін.), злочини проти порядку несення спеціальних служб (залишення посту, сон на посту, пияцтво на посту), посадові злочини, злочини проти військового майна, проти місцевих жителів, проти статевої моральності та ін.

Особливу увагу необхідно приділити «Військовому статуту», який в 1716 р. видав Петро I. Цей статут складався з чотирьох частин. Частина II мала назву «Артикул військовий з коротким тлумаченням» і представляла собою військово-кримінальний кодекс. Військовий артикул – ретельно систематизоване, деталізоване зведення військово-кримінальних норм [3, с. 37].

Хоч військовій службі іманентно притаманний елемент озброєності, а військова зброя – одне із джерел підвищеної небезпеки, але слід зазначити, що жоден з наведених вище нормативних актів не передбачав приписів подібних до наявної в ст. 414 сучасного Кримінального кодексу України (далі – КК України), які б встановлювали кримінальну відповідальність за порушення військовослужбовцями правил поведінки зі зброєю та іншими небезпечними предметами.

Військово-кримінальне законодавство часів Петра I істотно вплинуло на його подальше становлення і розвиток. Необхідність систематизації великої кількості розрізнених військових постанов, які з'явилися після видання «Військового статуту» 1716 р., покликала створення в 1839 р. першого Зводу військових постанов (у 12 томах) [4, с. 144-145].

У 1869 році був прийнятий «Військовий статут про покарання», який проіснував практично до жовтня 1917 року. Цей Статут відображав військові реформи 1860 – 1870 рр., головна мета яких складалась в створенні боєздатної армії. В ст. 163 глави 7 «Про протизаконність відчуження та пошкодження нижніми чинами казенної зброї та майна» встановлено, що нижні чини, які винні в «промотанні» виданих їм для використання казенної зброї, патронів чи коня, підлягають відповідальності [5, с. 64]. Як бачимо, в ній вже закріплений певний порядок поведження військовослужбовців зі штатною зброєю та елементами озброєння.

До більшовицького перевороту 1917 р. правовою підставою відповідальності за військові злочини служив «Військовий статут про покарання» 1869 р. Оскільки більша частина сучасної України знаходилась у складі Російської імперії, можна припустити, що цей законодавчий акт вплинув на формування вітчизняного військово-кримінального права.

У державному будівництві України 1917 – 1921 рр. – період Центральної Ради та Директорії. В цей час відбувалось правове забезпечення розвитку Збройних Сил незалежної України, в тому числі її військово-кримінальної та кримінально-судової частин [6, с. 106–110]. Існуючі в той період часу військові суди керувалися Військовим статутом про покарання, а також загальними кримінальними законами про посадові злочини.

Важливе значення в розвитку військово-кримінального законодавства мало Положення про революційні військові трибунали, затверджене декретом Всесоюзного Центрального Виконавчого Комітету (далі - ВЦВК) 20 листопада 1919 р., в якому було закріплено відповідальність за умисне пошкодження та знищення предметів озброєння, обмундирування, спорядження, усіх інших видів військового майна [7].

23 серпня 1922 році в УСРСР було прийнято Кримінальний кодекс, в якому містився окремий розділ, присвячений військовим злочинам, куди входило 15 статей. А в 1927 році було прийнято нове Положення про військові злочини. Водночас, аналіз вказаних трьох військово-кримінальних законів (1919, 1922 та 1927 рр.) щодо військових злочинів свідчить, що в них не було закріплено відповідальності за порушення правил поведження зі зброєю. Таким чином, можна припустити, що військовослужбовці, які вчиняли такі порушення, мали нести відповідальність за вчинене як за загальнокримінальні злочини.

Те саме можна сказати і про прийнятий 25 грудня 1958 р. Верховною Радою СРСР Закон про кримінальну відповідальність за військові злочини. В ст.ст. 14 та 15 Закону встановлено певний порядок поведження з військовим майном. Зокрема, в пункті г) ст. 14 встановлено відповідальність за втрату або пошкодження зброї, боєприпасів, засобів пересування чи іншого військового майна, внаслідок порушення правил їх збереження [8].

В КК України 1960 р. також не було передбачено спеціальної норми про кримінальну відповідальність за порушення правил поведження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення. Ст. 245 цього Кодексу встановлювала відповідальність лише за умисне знищення або пошкодження військового майна. І тільки в 1984 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР Кодекс було доповнено ст. 245-1, яка встановлювала кримінальну відповідальність за порушення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення [9].

Беручи до уваги викладене, можна зробити висновок, що норма, закріплена в ст. 414 КК України, є досить «молодою». Довгий проміжок часу відповідні правовідношення не було врегульовано державою, хоча певні передумови для забезпечення правопорядку воєнної служби кримінально-правовими засобами було закладено у XVI ст.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Житний О.О.

Література:

1. Сидорин В. В. Теоретические основы совершенствования военно-уголовного законодательства с использованием опыта зарубежных стран: Монография / В. В. Сидорин, Н. А. Шулепов. – М.: Акад. ФПС России, 2000. – 193 с.
2. Чхиквадзе В. М. Советское военно-уголовное право / В. М. Чхиквадзе. – М.:

Юридич. издат. Министерства Юстиции СССР, 1948. – 452 с.

3. Военно-уголовное право: учебник / Х. М. Ахметшин, И. Ю. Белый, Ф. С. Бражник и др.; под ред. Х. М. Ахметшина, О. К. Зателепина. – М.: За права военнослужащих, 2008. – 384 с.

4. Карпенко М. І. Історичні аспекти кримінальної відповідальності за вчинення військових злочинів / М. І. Карпенко, В. М. Череднюк // Юридична наука. Кримінальне право та кримінологія. – 2011. - № 4-5 – с. 141 – 149.

5. Воинский устав о наказаниях (XII кн. Св. Воен. Пост. 1869). – 2 изд. испр. и доп. – Спб. : Издание Книжного и Географического магазина Главного штаба, 1899. – 124 с.

6. Кравчук М. Збройні Сили Української Народної Республіки / М. Кравчук // Право України. – 1998. - № 7 – с. 106 – 110.

7. СУ РСФСР 1919 № 58

8. Закон СССР Об уголовной ответственности за воинские преступления от 25. 12. 1958 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssr6069.htm>

9. Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://yurist-online.org/laws/codes/ex/crime1960/kriminalnij_kodeks_ukrajini_1960.pdf

НОРМИ-ДЕФІНІЦІЇ ФІНАНСОВОГО ПРАВА: ОКРЕМІ ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ

Купка Юлія Миколаївна

студент-бакалавр

Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

e-mail: yulia.kupka@gmail.com

Ключові слова: норми-дефініції, фінансове право, нормативно-правовий акт, понятійний апарат, юридична термінологія.

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства формування понятійного апарату як в науці фінансового права, так і у фінансовому законодавстві є цілеспрямованою діяльністю, яка повинна привести до отримання повноцінного поняття.

Загальноприйнятим є визначення норм-дефініції (дефінітивні норми) як норм, що закріплюють загальні категорії і поняття права, які мають істотне юридичне значення або як норми, в яких містяться науково сформульовані визначення юридичних понять і категорій [11, с. 136]. Слід погодитися з В. Д. Чернадчуком, що норма-дефініція фінансового права повинна бути конкретною, короткою і одночасно інформаційно ємкою, містити зрозумілі для правозастосовувача терміни, які, по можливості, не потребують визначення [13, с. 382].

Від чіткості, досконалості, логічності викладення норм залежить якість їх правового впливу на реалізацію фінансових правовідносин. Важливу роль у системі фінансово-правових норм відіграють норми-дефініції, які встановлюють категорії відповідної галузі та мають суттєве значення для формування фінансового законодавства і практики його застосування. Вони сприяють правильному розумінню і застосуванню нормативно-правового акта, дають змогу уникати кривотлумачень та різночитань окремих положень, що містяться в них, відтак норми-дефініції підвищують якість всього механізму правового регулювання.

Проаналізувавши наукову літературу можна узагальнити, що значення норм-дефініцій фінансового права полягає у тому, що вони дозволяють суб'єктам правовідносин однаково розуміти одне й те ж фінансове поняття чи термін; надають ясності і визначеності правовим явищам і обставинам; їх відсутність або некоректні формулювання породжують

різноманіття тлумачень термінів та понять, порушує однаковість в розумінні та реалізації норм фінансового права, сприяє виникненню конфліктів; є вагомою частиною понятійного інструментарію системи законодавства, яка сприяє її формальній визначеності; забезпечують сутнісну і змістовну завершеність регулятивних і охоронних норм права, різного роду юридичних конструкцій, тим самим усуваючи прогалини і дозволяючи домогтися однаковості в розумінні і реалізації правових норм [8, с. 19–20; 14, с. 272].

Фінансове законодавство, як і інші галузі українського законодавства не позбавлені окремих недоліків, в тому числі і в питаннях визначення фінансово-правових понять. Тому аналіз та виявлення проблем норм-дефініцій у фінансовому законодавстві України, визначення їх ролі та функцій в процесі фінансово-правового регулювання, а також розгляд дискусійних питань, сприятиме подальшому вдосконаленню фінансового законодавства.

Наприклад, відповідно до Бюджетного кодексу України [1] бюджетний процес – це регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що становлять бюджетну систему України. У наведеній дефініції міститься вказівка на необхідність регламентації такої діяльності і нормативного закріплення структури бюджетної системи. Таким чином, норма-дефініція, будучи первинною фінансово-правовою нормою і вказуючи на необхідність правового регулювання, в подальшому фінансово-правовому регулюванні доповнює регулятивні норми фінансового права, розкриває сутність поняття, що міститься у вторинній (похідній) регулятивній фінансово-правовій нормі, доповнює цю норму і пояснює її окремі положення. Зустрічається і третя точка зору, згідно з якою виділення норм-дефініцій та норм-принципів призводить до змішення елементів норми з самою нормою, а також соціологічної структури з логічною [7, с. 241].

Проблемою є і відсутність визначень деяких бюджетно-правових понять в Бюджетному кодексі України. Так у науковій літературі бюджет розглядається як економічна, фінансова і правова категорія. Це знайшло своє відображення і в науці фінансового права, де бюджет розглядається як триєдина категорія. Законодавче визначення бюджету дане в Бюджетному кодексі України, а визначення понять видів місцевих бюджетів дається в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [5]. При цьому бюджетне законодавство не містить визначення поняття державного бюджету. На відміну від Бюджетного кодексу України, Бюджетним кодексом Російської Федерації бюджет визначається як форма утворення і використання фонду грошових коштів, призначених для забезпечення задач і функцій держави і місцевого самоврядування [2]. Також у науці фінансового права не існує єдиного підходу до визначення поняття бюджету. У юридичній літературі бюджет розглядається в матеріальному (як централізований фонд коштів), юридичному (як нормативно-правове закріплення бюджетних повноважень суб'єктів бюджетних відносин), політичному (як результат компромісу між альтернативними поглядами на бажані масштаби й характер діяльності уряду) аспектах [10, с.214–216]. Як правова категорія бюджетом є, з одного боку, акт про бюджет, тобто акт, в якому держава і муніципальні утворення виражають свою волю на відчуження бюджетних коштів, які поступають до них, згідно з цим актом (законом, рішенням) у фінансовому році [9, с. 190]. А з іншого боку, акт про бюджет приймається за особливою процедурою представницьким органом державної влади або органом місцевого самоврядування. З цього випливає проблема неточності окремих визначень.

Ще однією проблемою фінансового законодавства, на яку звертають увагу дослідники, є невдале застосування загального поняття або терміну щодо спеціального. Так, складовою спеціального фонду місцевих бюджетів є бюджет розвитку. Статтею 71 Бюджетного кодексу України встановлено перелік надходжень і витрат бюджету розвитку місцевих бюджетів, про бюджети розвитку також згадується і в ст. 72 і 74 Бюджетного кодексу, проте в самому кодексі немає його визначення, але воно надане у ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування». Цілком слушним є зауваження В. Д. Чернадчука,

що даний термін використано невдало терміну: законодавець використовує галузевий термін «бюджет» в спеціальному – «бюджет розвитку» в розумінні не бюджету, а частини фонду бюджету [12, с.46].

Така ж ситуація виникає і при застосуванні фінансовим законодавством понять і термінів, запозичених з інших галузей законодавства. При цьому в одних випадках не міняється зміст цього поняття, а в інших спостерігається його застосування в іншому значенні. Так, наприклад, визначення податкової застави, дане в 14.1.155. Податковому кодексі України [3] як способу забезпечення сплати платником податків грошового зобов'язання та пені, не сплачених таким платником у строк, не суперечить визначенню застави, даному в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про заставу» [6] як способу забезпечення зобов'язань. В цілому можна відзначити вдале перенесення поняття з цивільного законодавства в податкове з подальшим його переломленням до податкових відносин.

Інша ситуація з використанням поняття «кредит» у фінансовому законодавстві. Будучи системоутворюючим поняттям банківського права, на підставі якого сформовано інші, які використовуються у нормативно-правовому регулюванні банківської сфери, це поняття застосовується також і в інших сферах фінансової діяльності, зокрема податковій. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [4] банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання по сплаті процентів та інших зборів з такої суми. Інший підхід має місце у податковому законодавстві, де використовуються поняття «податковий кредит». Так у п. 14.1.181. Податкового кодексу України визначається податковий кредит – це сума, на яку платник податку на додану вартість має право зменшити податкове зобов'язання звітного (податкового) періоду, визначена згідно з Кодексом [3].

Тому можемо зазначити про проблему, коли у фінансових законах зустрічаються різні варіанти визначень одного і того ж поняття. Вищезазначене дає підстави погодитися з думкою О.Ф. Скакун про те, що для єдності юридичної термінології необхідно, щоб при позначенні в нормативному тексті певного поняття послідовно вживався один і той самий термін, а при позначенні різних, таких, що не збігаються між собою, понять використовувалися різні терміни [11, с. 137]. Прийняті закони повинні узгоджуватися термінологічно, містити норми-дефініції, які допускають єдине розуміння поняття, тому що неточність застосуванні терміну буде причиною помилкового застосування тої чи іншої норми. А це в свою чергу може знизити ефективність фінансово-правового регулювання.

Проведене дослідження дає можливість визначити деякі проблеми норм-дефініцій у фінансовому законодавстві, зокрема це:

- відсутність визначень деяких бюджетно-правових понять в Бюджетному кодексі України;
- неточність окремих визначень;
- невдале застосування загального поняття або терміну щодо спеціального;
- в різних значеннях визначаються поняття і терміни, що запозичені з інших галузей законодавства;
- визначення одного й того ж самого поняття у різних значеннях.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Плотнікова М.В.

Література:

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] : від 08.07.2010 № 2456-VI // Верховна Рада України : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2010. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page9>. – Назва з екрана.
2. Бюджетный кодекс Российской Федерации // Полный сборник кодексов Российской Федерации. – М. : «Информэкспо», Воронеж : Издательство Борисова, 2001. – 880 с.

3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : від 02.12.2010 № 2755-VI // Верховна Рада України : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2010. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. – Назва з екрана.
4. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Верховна Рада України : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2000. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. – Назва з екрана.
5. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : Закон України Відомості від 21.05.1997 № 280/97-ВР // Верховна Рада України : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 1997. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрана.
6. Про заставу [Електронний ресурс] : Закон України від 02.10.1992 № 2654-XII // Верховна Рада України : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 1992. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>. – Назва з екрана.
7. Венгеров А. Б. Теория государства и права: учебник / А. Б. Венгеров. – М. : ИКФ Омега-Л, 2002. – 607 с.
8. Дашковська О. Правові дефініції як різновид нормативних приписів / О. Дашковська // Вісник Національної академії правових наук України. – 2012. – № 3. – С. 16–23.
9. Карасева М. В. Финансовое право : учебник / Карасева М. В. – М. : Юристъ, 2000. – 256 с.
10. Орлюк О.П. Фінансове право. Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.
11. Скаун О.Ф. Теория государства и права : учебник. – Харьков: Консум, 2000. – 656 с.
12. Чернадчук В. Д. Норми-дефініції у фінансовому законодавстві: окремі теоретико-прикладні аспекти / В. Д. Чернадчук // Юридична Україна. – 2007. – № 1. – С. 43–49.
13. Чернадчук В. Д. До питання термінології податкового законодавства // Пріоритети інноваційного розвитку АПВ України: досвід, можливості, технології : матеріали Міжнарод. науково-практ. конф., м. Ніжин, 29-30 березня 2012 р. / редкол. : В.С. Лукач та ін. – Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2012. – С. 378–383.
14. Чернадчук В. Д. Норми-дефініції банківського законодавства // Вороновські читання (Фінансове право : сучасний стан та перспективи) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф, м. Київ, 5 жовтня 2016 р. – Київ : Асоціація фінансового права України, 2016. – С. 270–273.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Курган Тетяна Миколаївна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна
e-mail: tatyana.curgan@yandex.ua

Ключові слова: допоміжні репродуктивні технології, сурогатне материнство, генетичні батьки, договір сурогатного материнства.

Безпліддя у шлюбі стало великою медико-соціальною проблемою сучасності. В той же час як раз саме проблема безпліддя найбільшою мірою піддається корекції завдяки успіхам репродуктивної медицини та розвитку допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ) [4, с. 91].

Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 9.09.2013 №787 містить наступне визначення ДРТ: «Допоміжні репродуктивні технології - методики лікування безпліддя, за яких маніпуляції з репродуктивними клітинами, окремі або всі етапи підготовки репродуктивних клітин, процеси запліднення і розвитку ембріонів до перенесення їх у матку пацієнтки здійснюються в умовах *in vitro*».

Одним із видів ДРТ є сурогатне материнство.

З набранням чинності нового Сімейного кодексу України (в статті 123 якого закріплено, що у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя), почалася ера сурогатного материнства в Україні [2, с. 62].

Крім того, правову базу застосування методики сурогатного материнства в Україні становлять:

- положення Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435- IV (зокрема, ч.7 ст.281);

- стаття 48 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801- XI;

- Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 9.09.2013 №787;

- Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил реєстрації актів громадянського стану в Україні» від 18.10.2000 р. № 52/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України за № 719/4940.

Проте в Україні законодавчо не визначено поняття сурогатного материнства, не прописані права та обов'язки сторін, відсутні вимоги щодо укладання договору сурогатного материнства, не визначені порядок дій договірних сторін у разі виникнення непередбачених ситуацій та відповідальність у разі порушення договору.

Українське законодавство у сфері правового регулювання сурогатного материнства не відповідає потребам практики [3, с. 26].

Отже, існує потреба удосконалення законодавчого регулювання відносин щодо договору сурогатного материнства.

Існують різні визначення поняття сурогатне материнство з медичної і з правової точки зору. Так, у медицині сурогатне материнство позначає метод, при якому ембріон, отриманий після запліднення «*in vitro*» (тобто «в пробірці») за участю статевих клітин подружжя – біологічних батьків майбутньої дитини, імплантується іншій жінці (сурогатній матері) для виношування плоду та народження дитини [10, с. 58].

На думку представників Української асоціації репродуктивної медицини, сурогатне материнство – метод лікування безпліддя, при якому ембріон, отриманий від генетичних батьків, переноситься у порожнину матки іншої жінки [5, с.257].

Існує і таке визначення: з медичної точки зору, сурогатне материнство – це запліднення яйцеклітини штучним методом з наступним поміщенням ембріона, отриманого від генетичних батьків, в порожнину матки іншої жінки – сурогатної матері [6, с. 75].

Але в цих визначеннях у ланцюжку генетичний матеріал біологічних батьків – ембріон – сурогатна мати не вказано, що в деяких випадках для запліднення сурогатної матері використовують генетичний матеріал одного із батьків і донора.

Важливо зазначити, що сучасне сурогатне материнство є методом, який має виконуватися тільки за медичними показниками та ні в якому разі не може застосовуватися через «соціальне безпліддя», тобто небажання здорової жінки виношувати дитину [10, с. 60].

Із правової точки зору під сурогатним материнством розуміють запліднення жінки шляхом імплантації ембріона з використанням генетичного матеріалу подружжя з метою виношування і народження дитини, яка в подальшому буде визнана такою, що походить від подружжя, як правило, на комерційній основі на підставі відповідного договору між подружжям та сурогатною матір'ю [1, с. 72].

Слушною є думка Коломієць А.С., яка визначає, що, з юридичної точки зору – це послуга з виношування і народження дитини з наступною реєстрацією немовляти як дитини замовника послуги [6, с. 75].

Отже, перед початком здійснення програми сурогатного материнства біологічні батьки та сурогатна мати укладають договір, який за своєю природою належить до договорів про надання послуг і має регламентуватися главою 63 ЦК.

Договір про сурогатне материнство являє собою цивільно-правовий договір, згідно з яким одна сторона приймає на себе зобов'язання надати іншій стороні послуги з виношування дитини, яка була зачата методом екстракорпорального запліднення, та народження її для подальшої реєстрації іншою стороною, а інша сторона, в свою чергу, зобов'язується прийняти та оплатити дані послуги [2, с. 62].

У різних країнах світу ставлення до застосування методики сурогатного материнства і, відповідно, законодавче регулювання правовідносин у цій сфері не є однаковим. На сьогоднішній день не існує міжнародного документа, який би регламентував правовідносини у цій сфері.

Вивчаючи досвід зарубіжних країн щодо застосування сурогатного материнства, можна дійти висновку, що країни за критерієм дозволеності використання цієї технології можна поділити на такі групи:

I. країни, в яких в силу релігійних, морально-етичних переконань сурогатне материнство заборонено (Австрія, Німеччина, Італія, Франція, Швеція, Норвегія, Швейцарія, Японія, Пакистан, Саудівська Аравія, деякі штати США (Мічиган, Нью-Джерсі, Арізона);

II. країни, в яких заборонено комерційне сурогатне материнство (Великобританія, Канада, Австралія, Данія, Нідерланди);

III. країни, у яких методика сурогатного материнства дозволена, але не регулюється законом (Еквадор, Перу, Фінляндія, Колумбія, Іспанія, Бельгія, Греція);

IV. країни, в яких ця технологія дозволяється та регулюється законом (Україна, Російська Федерація, Казахстан, Грузія, Вірменія, Польща, Індія, Таїланд, Південно-Африканська Республіка, більшість штатів США, а саме Каліфорнія, Іллінойс, Арканзас, Нью-Хемпшир).

В країнах, у яких методика сурогатного материнства регулюється законом, по-різному визначені права генетичних батьків і сурогатної матері.

Відповідно до статей 123 та ч. 2 ст. 139 СК України пріоритетними визнаються інтереси генетичних батьків і народженої дитини.

Захищені інтереси генетичних батьків і в Білорусі: відповідно до Кодексу Республіки Білорусь про шлюб і сім'ю, матір'ю дитини, народженої сурогатною матір'ю, визнається його генетична матір [8, с.104].

Як приклад можна навести два штати — Каліфорнія та Вірджинія, які дотримуються протилежних точок зору. Каліфорнія — штат, який найбільше підтримує генетичних батьків. Протилежною є позиція у Вірджинії, де всі юридичні права надаються сурогатній матері [9, с. 191].

Позитивним є досвід США у справі законодавчого врегулювання всіх аспектів реалізації програми сурогатного материнства. Три штати — Каліфорнія, Іллінойс та Невада — нещодавно прийняли нові закони про сурогатне материнство, які містять вичерпні положення щодо договорів про сурогатне материнство, прав сурогатних матерів, дітей та батьків, а також правила передачі дітей майбутнім батькам. Це законодавство може слугувати позитивним прикладом для країн, які розглядають можливість прийняття комплексного закону про репродуктивні технології, включаючи сурогатне материнство [7, с.27].

Таким чином, необхідно подальше удосконалення національного законодавства щодо договору сурогатного материнства, яке б визначало поняття сурогатного материнства, договору сурогатного материнства, вимоги до його форми, зокрема, необхідність нотаріального посвідчення такого договору, вимоги до більш детальнішого обстеження

стану здоров'я договірних сторін, в тому числі й психічного, визначало дії сторін у випадку виникнення ризикових ситуацій (народження хворої дитини, багатоплідна вагітність, випадкова смерть генетичних батьків), подальшу долю невикористаного генетичного матеріалу.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Венедіктова І. В.

Література:

1. Ватрас В. А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя / В. А. Ватрас // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. - 2002. - № 4. - С. 72-75.
2. Венедіктова І. В. Правове регулювання послуг з сурогатного материнства за чинним законодавством України / І. В. Венедіктова // Medix. Anti-Aging. Антиэйджинг. Антистаріння: журн. укр. лікар. еліти (ТОВ «Медікс»). – К., 2010. – № 3. – С. 62 – 63.
3. Вонсович Х. І. Проблемні питання сурогатного материнства в Україні / Х. І. Вонсович // Право та державне управління. - 2013. - № 1. - С. 24-26.
4. Грищенко В. І. История создания и развития вспомогательных репродуктивных технологий в Украине [Текст] / В.И. Грищенко, Н.Г. Грищенко // Медицинские аспекты здоровья женщины. - 2008. - №4. - С. 91-94.
5. Герц А. А. Договірні зобов'язання у сфері надання медичних послуг: дис. на здобуття наукового ступеня докт. юрид. наук / А.А. Герц- Львів, 2016. - 421 с.
6. Коломієць А. С. Цивільно-правові відносини з сурогатного материнства / А. С. Коломієць // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 2. – С. 74-76.
7. Міжнародний досвід законодавчого регулювання питання використання репродуктивних технологій (включаючи сурогатне материнство)/ Укладач: Аліна Брашовяну — Київ, 2013. — 60 с.
8. Оніщенко О.В. Сурогатне материнство в Україні та за кордоном: порівняльно-правовий аспект / О. В. Оніщенко, П. Ю. Козіна // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2015. - № 3. – С. 102-108.
9. Скалецька З. С. Правовий статус сурогатної матері в зарубіжних країнах / З. С. Скалецька // Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. — К., 2000. — Т.18: Спец. вип., ч.1. — С.190–191.
10. Цанько І. Технології сурогатного материнства в Україні та за кордоном і участь закладів охорони здоров'я в їх застосуванні/ І. Цанько, В. Копков, С. Євдокимов // Управління закладом охорони здоров'я. – 2013. - № 1. – С. 58 – 65.

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕДАЧЕЮ ОСОБИ НА ПОРУКИ (СТ. 47 КК УКРАЇНИ) ЯК ФОРМА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ ЗА УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ

Лаврущенко Олександр Сергійович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Ключові слова: кримінальна юстиція, громадськість, кримінально-правовий вплив, звільнення від кримінальної відповідальності, передача на поруки.

1. Політичні, економічні й соціальні зміни в Україні, перехід до громадянського суспільства та будівництво правової держави характеризуються двома тенденціями: з одного боку, це демократизація та лібералізація усіх сфер суспільного життя і проведення

відповідних правових реформ, а з другого, – загострення соціальних протиріч й погіршення кількісно-якісних характеристик злочинності у нашій країні. Значні зусилля держави, що спрямовані на подолання негативних процесів, поки що не призводять до серйозних позитивних наслідків. Таке становище викликає потребу в активізації діяльності щодо протидії злочинності. Оскільки ж злочинність – це форми антисуспільних практик, в основі яких перебуває взаємодія індивіда з соціумом, в якому він існує, в організації й реалізації політики протидії злочинності мають брати участь не лише офіційні державні органи та установи (поліція, суд, прокуратура, органи й установи, які відають виконанням і відбуванням покарань тощо), алей усе суспільство в цілому. Громадськість також може розглядатись як суб'єкт кримінально-правового впливу. Людина, як відомо, є суспільною істотою. Лише в суспільстві, у спільному існуванні із подібними вона може розвиватись й удосконалюватись. Лише крізь призму суспільства й рольової функції конкретного індивіда можна говорити про нього як про особистість. Спільне існування з іншими членами соціуму надає індивіду не лише права й можливості, але і накладає певні обтяження, обов'язки та обмеження. Тому у випадках, коли людина, в силу тих чи інших причин, порушує встановлені державою і схвалені суспільством норми – зокрема, вчиняє злочин, така її поведінка викликає негативну реакцію з боку держави й суспільства. Водночас, соціум найчастіше обмежується мовчазним осудом вчиненого, покладаючись на відповідну реакцію держави на вчинений злочин [1, с. 5]. Але наскільки ефективною є така «монополія» держави і її апарату на здійснення кримінального правосуддя та вирішення кримінально-правових конфліктів?

2. Сьогодні офіційна реакція на злочини, врегулювання кримінально-правових конфліктів здійснюється шляхом застосування до осіб, які вчинили злочини, передбачених чинним законодавством заходів кримінально-правового впливу. При цьому основним правовим інститутом, у рамках якого держава здійснює реагування на злочини, є кримінальна відповідальність, яка може реалізовуватися у одній з трьох форм: 1) засудження винної особи обвинувальним вироком суду, не пов'язане з призначенням йому кримінального покарання; 2) засудження винного, поєднане з призначенням йому певної міри покарання, від реального відбування якого він звільняється; 3) засудження винного, поєднане з призначенням йому певної міри покарання й відбуванням її [2, с. 28–29]. Як бачимо, такі (типові) форми реагування на злочин здійснюються офіційним представниками апарату держави (правоохоронними і судовими органами) та не передбачають участі такого суб'єкта, як суспільство (громадськість, її представники). Водночас, як вважають фахівці, реформування вітчизняної кримінальної юстиції як найпотужнішої ланки системи протидії злочинності, необхідно здійснювати, зокрема, комплексно, системно, із широким залученням громадськості [3, с. 15]. Саме залучення громадськості до діяльності органів кримінальної юстиції дозволить забезпечення дотримання принципу комплексності діяльності з протидії злочинності, що передбачає, окрім іншого, залучення до сфери запобігання і протидії злочинності якомога ширшого кола суб'єктів. В їх структурі особливе місце посідає громадськість, антикриміногенний потенціал якої в Україні майже не використовується.

3. Участь громадськості в попередженні злочинності визнається перспективним напрямком вдосконалення кримінальної політики держав на офіційному й неофіційному рівнях. Так, в Матеріалах доповідей Сьомого (Міланського) Конгресу ООН з попередження злочинності і поводження із правопорушниками була окремо розглянута участь громади у попередженні злочинності та визнано, що зазначений напрям є перспективним і потребує подальшого розвитку. Зокрема, в Міланському Плані дій відзначалось, що члени громади можуть значно ширше залучатись до різних сфер діяльності кримінальної юстиції та відправлення правосуддя. Так, ішлося про необхідність підтримки здійснення програм в царині здійснення правосуддя, які у зв'язку із цим одержують менш офіційний характер, про участь громад в заходах, які пов'язані зі здійсненням кримінального правосуддя [4, с. 93–94].

4. Особливої значущості визнання громадськості одним із суб'єктів протидії злочинності набуває в умовах пошуків ефективних моделей розв'язання кримінально-правових конфліктів (зокрема, й шляхом закріплення в законодавстві та поширення практики застосування альтернативних способів вирішення кримінального конфлікту, залучення медіаторів (примирителів) з числа окремих фахівців та громадських організацій). Як зазначається з цього приводу в літературі, «успішне вирішення як завдань щодо протидії злочинності, так і завдань щодо подолання наслідків вчинених злочинів навряд чи можливе лише силами судів, правоохоронних органів та учасників кримінального процесу» [5, с. 47].

5. Громадськість як суб'єкт в системі діяльності з протидії злочинності широко залучалась до процесів здійснення кримінально-правового впливу у недалекому минулому. Так, в інституті звільнення від кримінальної відповідальності за КК України 1960 р. широко використовувалися можливості застосування заходів громадського впливу до осіб, які звільнялися від кримінальної відповідальності. В ст. 51 КК 1960 р. було передбачене таке звільнення з передачею справи на розгляд товариського суду, а також із передачею винного на поруки трудового колективу, що узгоджувалося із наявною в радянській кримінальній політиці тенденцією активного залучення громадськості до функціонування правоохоронної системи та системи кримінальної юстиції. Водночас, надмірне використання цих заходів мало й негативний бік, коли в певний період звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням заходів суспільного хоча й призвело до значного зниження показників стану злочинності та зменшення кількості судимостей, але водночас сприяло появі у деякої частини громадян усвідомлення безкарності їх злочинних дій, знизило виховне і профілактичне значення кримінального закону, негативно відбилося на вчиненні нових злочинів особами, підданими громадському впливу [6, с. 14–15].

6. Оскільки в національній кримінально-правовій системі базовим документом, на який спирається діяльність із впливу на осіб, які вчиняють злочини (а, отже, – і впливу на злочинність в цілому), є Кримінальний кодекс України, то реальну оцінку «допуску» державою громадськості до вирішення кримінально-правових конфліктів слід здійснювати з урахуванням його норм. Аналіз цього нормативно-правового акта свідчить, що, незважаючи на рекомендації авторитетних міжнародних установ, історичні традиції та відомий позитивний зарубіжний досвід єдина легалізована форма участі громадськості у здійсненні кримінально-правового впливу – це звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України). Особу, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, та щиро покаялася, може бути звільнено від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням за умови, що вона протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку [7]. Підстава цього звільнення від кримінальної відповідальності включає два елементи, серед яких – клопотання колективу підприємства, установи чи організації про передачу особи на поруки, тобто викладене в письмовій формі вмотивоване прохання колективу про звільнення конкретної особи від кримінальної відповідальності та про передачу її на поруки, оформлене у вигляді протоколу загальних зборів колективу підприємства, установи чи організації [8, с. 243]. Як бачимо, зазначена стаття дозволяє залучити такого суб'єкта, як колектив підприємства, установи чи організації до: 1) ініціювання питання про звільнення від кримінальної відповідальності за деякі злочини (невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів); 2) контролю за правослухняною поведінкою особи, умовно звільненої від кримінальної відповідальності за ці злочини; 3) здійснення виховних заходів. Таким чином, українське законодавство не ігнорує позитивні тенденції до залучення громади в застосування заходів кримінально-правового впливу. Водночас, слід визнати, що воно недостатньо повно регламентує це питання. Зокрема, в законі не сформульовано вимоги, яким має відповідати колектив – суб'єкт поручительства, не встановлено форми та засоби виховної діяльності, які колектив має здійснювати щодо такої особи. Не встановлено

й відповідальності колективу підприємства, установи чи організації (або його посадових осіб) за невиконання умов поручительства. Очевидно, ці питання потребують розробки і ретельного законодавчого регулювання.

Науковий керівник: д. ю. н., проф. Житний О.О.

Література:

1. Чучаев А. И. Уголовно-правовое воздействие: понятие, объект, механизм, классификация : / А. И. Чучаев, А. П. Фирсова. – М. : Проспект, 2010. – 320 с.
2. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.
3. Міщенко С.Г. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. юрид. наук за спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – К. : Національна академія прокуратури України, 2011. – 20 с.
4. Конгрессы ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию : [сб. материалов] : в 3 кн. / Нац. акад. правовых наук Украины ; НИИ изуч. пробл. преступности им. акад. В.В. Сташиса ; кол. сост. : В.В. Голина, М.Г. Колодяжный ; под общ. ред. В.В. Голины. – Кн. 2. – К. : Ред. журн. «Право Украины» ; Х. : Право, 2013. – 184 с.
5. Альтернативні способи вирішення спорів у кримінальному провадженні / Волкотруб С. Г., Крушинський С. А., Луцик В. В. та ін. ; під ред. У. Гелльманна, В. В. Луцика. – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. – 204 с.
6. Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям : монографія / О. О. Житний. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 152 с.
7. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
8. Кримінальне право України. Загальна частина : навчальний посібник / В. М. Трубников, М. В. Даньшин, О. О. Житний та ін.; за заг. ред. В. М. Трубникова. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 444 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ ЗАКОННОСТІ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Лапкін Андрій Васильович

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри організації судових
та правоохоронних органів

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

e-mail: an.lapkin@gmail.com

Ключові слова: прокурор, кримінальне провадження, затримання особи, запобіжні заходи.

Актуальність теми дослідження обумовлена новаціями щодо процесуального порядку затримання особи, які були запроваджені Кримінальним процесуальним кодексом України від 2012 р. (далі – КПК України). Затримання особи у кримінальному провадженні без ухвали слідчого судді, суду обмежує особисту свободу громадян, тому потребує неухильного додержання законності, яке, серед іншого, забезпечується засобами прокурорської діяльності.

При розгляді вказаних питань першочергової уваги потребує забезпечення прокурором законності затримання уповноваженою службовою особою в порядку ст. 208

КПК України. При цьому поняття «законність затримання» є комплексним, і включає такі аспекти, як: наявність визначених законом передумов і підстав затримання; відповідність закону суб'єктів, які здійснили затримання; додержання прав затриманої особи; процесуальне оформлення затримання; додержання закону щодо доставлення затриманої особи до органу досудового розслідування; додержання строків затримання; додержання законів при звільненні затриманої особи. Встановлення вказаних питань складає предмет прокурорської перевірки законності затримання особи у кримінальному провадженні.

Перш за все прокурор повинен встановити наявність передумов і підстав для затримання. Виходячи із ч. 1 ст. 208 КПК України, уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках: 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення; 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин. Отже, підставою затримання є підозра особи у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, а передумовами визнаються вказані вище випадки. В разі, коли підстава та передумови затримання відсутні, прокурор має визнати затримання незаконним і вирішити питання щодо звільнення затриманої особи.

Також прокурор повинен встановити, чи відповідає закону суб'єкт, який здійснив затримання. КПК України передбачив поняття «уповноважена службова особа», проте не визначив переліку таких осіб. З огляду на це, з'ясовуючи наявність у відповідної посадової особи необхідних повноважень, прокурор повинен звернутися до положень інших законодавчих актів, зокрема Законів України «Про Національну поліцію», «Про державну прикордонну службу», «Про контррозвідальну діяльність», «Про Службу безпеки України», «Про Національне антикорупційне бюро України» та ін. У разі, коли відповідні повноваження у суб'єкта затримання відсутні, прокурор повинен встановити, чи відповідає ситуація затримання вимогам ст. 207 КПК України, яка регулює порядок законного затримання особи, і в разі, коли з'ясується протилежне – вирішити питання про притягнення особи, яка здійснила незаконне затримання, до передбаченої законом відповідальності, зокрема про порушення кримінального провадження за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 146 КК України: незаконне позбавлення волі або викрадення людини.

У кожному випадку затримання особи прокурор повинен перевірити виконання уповноваженою службовою особою, що здійснила затримання, обов'язків, передбачених ч. 4 ст. 208 КПК України, а саме: негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені КПК України.

Перевіряючи додержання прав затриманого, прокурор повинен враховувати, що вони відповідають правам підозрюваного у кримінальному провадженні, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 42 КПК України особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, набуває статусу підозрюваного та всього комплексу прав, передбачених ч. 3 ст. 42 КПК України. Набуття затриманим статусу підозрюваного відбувається з моменту затримання, яким, відповідно до ст. 209 КПК України, є момент, коли така особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.

Разом з тим, у зв'язку із затриманням підозрюваний набуває низки специфічних прав, які потребують підвищеної уваги прокурора. Зокрема, це право затриманого на повідомлення інших осіб про затримання. Перевіряючи його додержання, прокурор має

встановити: 1) факт повідомлення (надання можливості здійснити таке повідомлення) і 2) негайність повідомлення (надання такої можливості). Об'єктом прокурорського нагляду щодо додержання вказаного права затриманого є як уповноважена службова особа, що здійснила затримання, так і службова особа, відповідальна за перебування затриманих (яка відповідно до ч. 5 ст. 213 КПК України зобов'язана перевірити дотримання вимог щодо повідомлення, а в разі нездійснення повідомлення про затримання – здійснити передбачені дії самостійно).

Окремої уваги прокурора потребують питання забезпечення права затриманої особи на захист. Прокурор реалізує вимоги ч. 2 ст. 20 КПК України, здійснюючи нагляд за виконанням уповноваженою службовою особою, що здійснила затримання, обов'язку негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги, а у разі неприбуття в установлений законодавством строк захисника, призначеного органом (установою), уповноваженим законом на надання безоплатної правової допомоги, - негайно повідомити про це відповідний орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги (ч. 4 ст. 213 КПК України). Також підлягає з'ясуванню додержання п. 3 ч. 3 ст. 42 КПК України, який встановлює, що підозрюваний має право на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту - мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, в тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату.

Перевірці прокурора підлягає також відповідність вимогам закону процесуального оформлення факту затримання, що здійснюється на підставі протоколу затримання. Прокурор має звернути увагу на правильність оформлення протоколу, достовірність і повноту викладених у ньому відомостей (з урахуванням положень ст. 104 та ч. 5 ст. 208 КПК України), а також своєчасність його вручення підозрюваному та направлення прокурору (що має бути здійснено негайно).

Також прокурор повинен перевірити виконання уповноваженою службовою особою вимог ст. 210 КПК України щодо доставлення затриманого до органу досудового розслідування, відповідно до яких така особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування. Про кожне затримання уповноважена службова особа одразу має повідомити за допомогою технічних засобів відповідальних осіб в підрозділі органу досудового розслідування. Згідно із ч. 3 ст. 210 КПК України, у разі наявності підстав для обґрунтованої підозри, що доставлення затриманої особи тривало довше, ніж це необхідно, слідчий зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб, тому прокурор також повинен надати оцінку діям слідчого з цих питань.

Оцінюючи законність затримання, прокурор повинен перевірити додержання встановлених законом строків затримання особи без ухвали слідчого судді, суду. Відповідно до ст. 211 КПК України, строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання. При цьому затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу. При встановленні перевищення визначених законом строків затримання, прокурор зобов'язаний своєю постановою звільнити затриману особу з-під варті.

Останнім етапом забезпечення прокурором законності затримання є перевірка додержання закону щодо звільнення затриманої особи. Таке звільнення має місце у наступних випадках, які розрізняються за підставами та правовими наслідками, а саме: 1)

звільнення затриманої особи у разі обрання до неї запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою; 2) звільнення затриманої особи, строк затримання якої закінчився.

У першому випадку порядок звільнення затриманої особи розрізняється залежно від виду запобіжного заходу, який був обраний замість тримання під вартою. У другому випадку, виходячи із ч. 5 ст. 296 КПК України, прокурор зобов'язаний звільнити затриману особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких трималася ця особа, не доведе: 1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду; 2) неперевикнення граничного строку тримання під вартою; 3) відсутність зволікання у доставленні особи до суду. Наявність вказаних обставин має встановлюватися прокурором у сукупності, тому відсутність хоча б однієї із них є підставою для звільнення особи.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТОГО ОБШУКУ

Левін Віталій Ігорович
аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ
e-mail: ablamu4@gmail.com

Ключові слова: обшук, особистий обшук, затримання, виявлення та фіксація відомостей, підстави та випадки проведення особистого обшуку.

Питання одноманітного правозастосування норм кримінального процесуального законодавства України, які стосуються обмеження прав і свобод особи, завжди викликали жваві дискусії і навіть суперечності серед учених і практиків. У наукових джерелах різним аспектам обмеження прав і свобод людини приділяється значна увага, оскільки міжнародною спільнотою продовжується констатація порушення основоположних прав і свобод, зокрема й права на свободу та особисту недоторканість. З-поміж іншого таке правообмеження відбувається і під час проведення особистого обшуку. На жаль, у чинному КПК України 2012 р. законодавець не усунув суперечності з цього питання, а навпаки створив додаткові, що свідчить про його актуальність.

У положеннях КПК України вказується на можливість здійснення особистого обшуку в наступних випадках: 1) затримання особи в порядку ч. 3 ст. 208 КПК України; 2) затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків (ч. 8 ст. 191, ч. 6 ст. 208 КПК України); 3) обшуку особи, яка перебуває в житлі чи іншому володінні і відносно якої є достатні дані вважати, що вона переховує на собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження (ч. 5 ст. 236 КПК України); 4) обшуку народного депутата (ч. 3 ст. 482 КПК України); 5) особистий обшук проведений капітаном судна або керівником дипломатичного представництва чи консульської установи України (ч. 2 ст. 520 КПК України); 6) обшук під час міжнародного співробітництва (ч. 4 ст. 552 КПК України).

Загалом процесуальний порядок проведення особистого обшуку регламентується положеннями ч. 7 ст. 223 КПК України, в якій передбачено, що така дія здійснюється з обов'язковою участю не менше двох понятих, незалежно від застосування технічних засобів відповідної слідчої (розшукової) дії. Разом із тим у змісті ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України уповноважена службова особа взагалі не згадується, у зв'язку з чим можна дійти висновку, що її рішення не є правовою підставою для проведення особистого обшуку. Вказана особа наділена правом поводити особистий обшук лише при затриманні особи у порядку ч. 3 ст. 208 КПК України з підстав, передбачених ч. 1, 2 ст. 208 КПК України. Відтак наведене наочно свідчить про існування законодавчих неузгодженостей, що безумовно створює

перепони в практичній реалізації наведених положень КПК України. Це підтверджується й особистим практичним досвідом автора.

Отже, проаналізувавши КПК України можна зауважити, що нормативного закріплення поняття особистого обшуку немає, а в ст. 234 лише вказується на загальну мету обшуку. Так, відповідно до ч. 1 ст. 234 КПК України обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Далі звернемо увагу на те, що в КПК України 1960 р. була передбачена окрема стаття, яка регулювала процесуальний порядок здійснення особистого обшуку. Зокрема, обшук особи міг бути проведений без постанови у трьох випадках: 1) при фізичному захопленні підозрюваного уповноваженими особами, якщо було достатні підстави вважати, що затриманий має при собі зброю або інші предмети, які становлять загрозу для оточуючих, чи намагається звільнитися від доказів, які викривають його чи інших осіб у вчиненні злочину; 2) при затриманні підозрюваного; 3) при взятті підозрюваного, обвинуваченого під варту.

Таким чином, підтримаємо позицію вчених, які цілком доречно відзначають, що відсутність в КПК України чіткої правової регламентації підстав і порядку проведення особистого обшуку є реальною загрозою визнання під час судового розгляду отриманих при обшуку особи речей та документів недопустимими та неналежними доказами через порушення прав і свобод людини і громадянина.

Питання особистого обшуку було об'єктом розгляду Конституційного Суду України (ухвала Конституційного Суду України від 6 лютого 2014 року № 21-у/2014 про відмову у відкритті провадження за конституційним зверненням громадянина Яковенка Андрія Олександровича щодо офіційного тлумачення положень статей 108, 234, 235, 309 Кримінального процесуального кодексу України у системному зв'язку з положеннями ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 8, ч. 2 ст. 19, ч. 2 ст. 30 Конституції України). Предметом, якого було питання чи може суд надавати дозвіл на особистий обшук, керуючись нормами Кодексу, що регламентують надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння особи, оскільки одні судді вважають, що можна, зокрема ухвалою Печерського районного суду міста Києва від 15 травня 2013 року, було надано дозвіл на проведення особистого обшуку Яковенка А.О. Проте наявна досить велика кількість слідчих суддів, які дотримуються протилежної думки з метою недопущення порушення особистих прав та свобод особи [1].

Беручи до уваги викладене вище, нагальним питанням сьогодення є внесення відповідних змін у КПК України в частині унормування процесуального порядку здійснення особистого обшуку. Вважаємо, що підстави, порядок і випадки особистого обшуку повинні бути врегульовані в окремій статті КПК України, що надасть можливість уникнути довільного їх праворозуміння та правозастосування в практичній площині.

Водночас підняті в статті проблемні аспекти не є ост остаточною і потребують окремого наукового вивчення з метою напрацювання відповідних пропозицій з удосконалення КПК України з окреслених питань. Тож пропоную учасникам конференції приєднатися до обговорення цієї проблематики та висловити свої бачення на можливі шляхи її вирішення.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Абламський С.Є.

Література:

1. Ухвала Конституційного Суду України від 6 лютого 2014 року № 21-у/2014 про відмову у відкритті провадження за конституційним зверненням громадянина Яковенка Андрія Олександровича щодо офіційного тлумачення положень статей 108, 234, 235, 309 Кримінального процесуального кодексу України у системному зв'язку з положеннями частини першої статті 3, частини першої статті 8, частини другої статті 19, частини другої

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДОГОВІРНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Лиманський Юрій Олексійович

студент – магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: chek74@ukr.net

Ключові слова: законодавство, договір, дослідження, наука, проблеми, майно.

В Україні продовжуються активні соціально-економічні перетворення ринкового спрямування, що безперечно вимагає їх правового забезпечення. Особлива роль у цьому належить новому Цивільному кодексу України, введеному в дію з 1 січня 2004 року. У ЦК України міститься статті, присвячені цивільно-правовому договору. Цей правовий інструмент має надзвичайно давню історію і сформувався він як правова конструкція ще в римському приватному праві.

Договір є універсальним регулятором розподілу матеріальних і певних нематеріальних благ в суспільстві. Правові засади договірних відносин визначаються як нормами ЦК України, так і нормами інших численних законів та нормативно-правових актів, що загалом утворюють правовий інститут договірного права [1, с. 896].

Все це вимагає активізації наукових досліджень проблем договірного права, за для їх правильного застосування, а також дослідження шляхів його розвитку.

Українськими цивілістами та представниками науки господарського права було опубліковано багато наукових праць, безпосередньо присвячених питанням договірного права та правового регулювання окремих видів договорів, шляхів його розвитку.

Праці українських і зарубіжних вчених що складають основу цієї роботи: Алексеева С.С., Басіна Ю.Г., Безклубого І.А., Белова В.А., Беляневич О.А., Боднар Т.В., Брагінського М.І., Вінник О.М., Кузнецової Н.С., Кулагіна М.І., Кучеренко І.М., Лунца Л.А., Луця В.В., Майданика Р.А., Мережка О.О., Мілаш В.С., Михайлова С.В., Новицького І.Б., Черепашіна Б.Б.

Об'єктом дослідження є загальнотеоретичні і практичні аспекти суспільних відносин, що виникають у договірній сфері під час їх розвитку.

Предметом дослідження є теоретико-прикладні проблеми нормативно-договірного регулювання відносин, пов'язаних з укладенням, виконанням договору.

Мета дослідження полягає в характеристиці основних тенденції розвитку договірного права України.

Важливою тенденцією розвитку цивільного і зокрема договірного права є зближення елементів речових, зобов'язальних та інших правовідносин. Це проявляється насамперед у договорах, спрямованих на перехід права власності від відчужувача до набувача майна (купівля-продаж, поставка, міна, дарування, довічне утримання, рента тощо). Прикладом договірної конструкції, в якій поєднуються речові та зобов'язальні елементи правовідносин, є договір управління майном (глава 70 ЦК). Відносини між установником управління та управителем майна за цим договором мають зобов'язальний характер. Але управитель, якщо це визначено договором, є довірчим власником цього майна, яким він володіє, користується і розпоряджається відповідно до закону та договору управління майном, хоч до нього й не переходить право власності на це майно (ч. 5 ст. 1033 ЦК) [3, с. 544]. Отже, крім зобов'язальних прав та обов'язків управителя перед

установником управління, управитель може бути наділений і речовими правами як довірчий власник у відносинах як з установником управління, так й іншими особами.

Також напрямом розвитку договірного законодавства України є його адаптація до стандартів Європейського Союзу. Економічні інтеграційні процеси потребують відповідної правової інтеграції, зокрема, поступового наближення правового забезпечення майнових відносин товарного характеру в Україні до умов внутрішнього ринку ЄС, до правових засад і принципів, що діють на цьому ринку, з метою досягнення сполучності з нормами права ЄС та країн-членів, а згодом гармонізації та уніфікації в деяких галузях.

Підкреслюючи розширення свободи волевиявлення сторін при укладенні договорів у певних сферах економічних відносин, зокрема тих, які в умовах командно-адміністративної системи формувались на основі планових приписів, не можна не відзначити й протилежну тенденцію, яка властива й сучасному договірному праву зарубіжних країн. Йдеться про те, що з метою захисту інтересів слабкої сторони договору та забезпечення збалансованого розвитку майнового обороту запроваджується ряд обмежень дії принципу свободи договору, що проявляються зокрема в інтенсивному розвитку антимонопольного законодавства, законодавства про захист прав споживачів, державному регулюванні ціноутворення, регулювання якості товарів, робіт і послуг тощо.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бурлаков С.Ю.

Література:

1. Договірне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Т. В. Боднар, О.В.Дзера, Н.С.Кузнецова та ін.; за ред. О.В.Дзери. — К., 2008. — С. 896.
2. Луць А. В. Свобода договору в цивільному праві України: навч. посіб./А. В. Луць. — К., 2005. — С. 204.
3. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). — Т. 12: Право власності та інші речові права/за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. — Х., 2009. — С. 544.
4. Бервено С.М. Проблеми договірного права України. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. — Київ, 2006.
5. Боднар Т. В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві: монографія / Т. В. Боднар. — К., 2005. — С. 272.

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Ліщенко Аліна Ігорівна

студент-магістр юридичного факультету

Навчально-наукового інституту права СумДУ

e-mail: alina.lishenko@yandex.ru

Ключові слова: державне регулювання, принципи, ринок цінних паперів, держава, заходи, система.

За час незалежності України відбулося становлення ринку цінних паперів як частини фінансового ринку України. Впродовж цього періоду відбувалися значні зміни в правовому регулюванні цих відносин.

Державне регулювання ринку цінних паперів має специфічну особливість. Вона полягає в тому, що цінний папір набуває властивості об'єкта цивільних прав тільки після надання майнового права ринку цінних паперів в документарній або бездокументарній формі з дотриманням усіх обов'язкових реквізитів, передбачених законодавством про цінні папери.

Перш ніж дослідити принципи державного регулювання ринку цінних паперів, вважаємо за необхідне дослідити поняття державного регулювання фондового ринку.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про Державне регулювання ринку цінних паперів» під державним регулювання ринку цінних паперів розуміють здійснення державою комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів та їх похідних та запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері [1].

Суть державного регулювання полягає в розробці та реалізації конкретних програм щодо впорядкування операцій із фінансовими інструментами, здійснення контролю за дотриманням законодавства в процесі інвестиційної діяльності з метою забезпечення відповідності діяльності учасників ринку до загальнодержавної стратегії економічного розвитку[2, с. 31].

У наукових публікаціях представлені різні погляди на тлумачення поняття «державного регулювання ринку цінних паперів». Одні зазначають, що державне регулювання ринку цінних паперів це здійснення державою комплексних заходів щодо упорядкування, контролю, нагляду за ринком цінних паперів та їх похідних та запобігання зловживанням і порушенням у цій сфері [3, с. 92]. Інші говорять, що сутність державного регулювання фондового ринку полягає у реалізації комплексу заходів щодо нагляду за ринком цінних паперів, упорядкування операцій з фінансовими інструментами, здійснення контролю за дотриманням законодавства у процесі інвестиційної діяльності, застосування штрафних санкцій у відповідь на порушення та зловживання з боку учасників ринку[4, с.158].

Д. Стеченко зазначає, що державне регулювання – вплив держави на відтворювальні процеси в економіці відповідними засобами з метою зорієнтувати суб'єктів господарювання та окремих громадян на досягнення цілей та пріоритетів державної політики суспільного розвитку [5, с. 104].

Тобто, проаналізувавши сучасні погляди щодо державного регулювання ринку цінних паперів, ми дійшли до висновку, що під поняттям «державного регулювання фондового ринку» розуміють динамічне цілісне середовище, яке дозволяє здійснювати вплив на структури фондового ринку та їх взаємодію, з метою надійності, прозорості та запобігання порушень на ньому.

Метою державного регулювання ринку цінних паперів є: – реалізація єдиної державної політики у сфері випуску й обігу цінних паперів та їхніх похідних; – створення умов для ефективної мобілізації й розміщення цінних паперів учасниками фінансових ресурсів з урахуванням інших інтересів суспільства; – одержання учасниками ринку цінних паперів інформації про умови випуску й обігу цінних паперів, результати фінансово-господарської діяльності емітентів, обсяги й характер угод із цінними паперами та іншої інформації; – забезпечення рівних можливостей для допуску емітентів, інвесторів і посередників на ринок цінних паперів; – гарантування прав власності на цінні папери; – захист прав учасників фондового ринку;

–дотримання учасниками ринку цінних паперів вимог законодавчих актів [1].

Під принципами державного регулювання розуміють вихідні положення, основні правила впливу державних органів на ринок цінних паперів з метою забезпечення їх ефективного функціонування [6, с. 560].

На думку Ковтуна О.І., система державного регулювання ринку цінних паперів базується на додержанні таких принципів [7]:

- науковості, обґрунтованості – поєднання наукових основ державного регулювання ринку цінних паперів з практичними діями щодо втілення відповідних рішень;
- формування системи державного регулювання з урахуванням існуючого досвіду здійснення державного регулювання в країні та за кордоном;
- раціональності, реальності – державне регулювання повинно ґрунтуватися на реальних, а не ідеальних передумовах, не вступати у протиріччя із сформованою структурою господарства і раціональними діями індивідів;

– пріоритетності стратегічних цілей – забезпечення досягнення стратегічної мети державного регулювання ринку цінних паперів за допомогою виконання поставлених тактичних цілей;

– принципу ринкової однаковості, тобто застосовність державних рішень до діяльності всіх без винятку суб'єктів ринку цінних паперів.

Міжнародна організація комісій із цінних паперів визначила 38 принципів державного регулювання ринків цінних паперів, які базуються на 3 основних цілях регулювання фондового ринку. Цими цілями є: захист інвесторів, забезпечення функціонування справедливого, ефективного та прозорого ринку, зниження системних ризиків. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України являється членом відповідної організації, тобто приєднання до Резолюцій IOSCO означає прийняття на себе Комісією обов'язків щодо поступового запровадження світових стандартів регулювання ринку цінних паперів в Україні.

Загалом принципи об'єднані у дев'ять категорій.

А. Принципи, які стосуються регулятора ринку цінних паперів. Регулятор повинен бути операційно незалежним та підзвітним у прийнятті рішень, здійсненні своїх функцій та повноважень, його повноваження повинні бути зрозумілими та конкретно визначеними, також регулятор повинен забезпечувати чіткий та послідовний процес регулювання;

В. Принципи щодо саморегулювання. Якщо в регуляторній системі використовуються саморегулювні організації (СРО), які здійснюють окремі прямі повноваження з нагляду у їх відповідній сфері компетенції, такі СРО повинні підлягати нагляду регулятора та відповідати стандартам справедливості та конфіденційності при виконанні делегованих ним обов'язків.

С. Принципи щодо правозастосування під час регулювання ринку цінних паперів. Вони говорять про те, що регулятор повинен мати всеохоплюючі повноваження щодо проведення перевірок, розслідувань та нагляду за ринком, а регуляторна система повинна забезпечувати ефективне та надійне використання повноважень з перевірок, розслідувань, нагляду та правозастосування та застосування ефективних програм з дотримання законодавства.

Д. Принципи співробітництва у регулюванні: Регулятор повинен мати повноваження отримувати як відкриту, так і неоприлюднену інформацію стосовно діяльності національних та іноземних партнерів.

Е. Принципи щодо діяльності емітентів: Спостерігається забезпечення повного, достовірного та своєчасного розкриття інформації про фінансові результати, ризики та іншої інформації, яка є суттєвою для прийняття рішень інвесторами.

Ф. Принципи щодо діяльності аудиторів, кредитних рейтингових агентств та інших надавачів інформаційних послуг. Таким чином аудитори мають бути незалежними від осіб, які здійснюють емісію, та аудит яких вони проводять.

Г. Принципи щодо схем колективного інвестування. Регуляторна система повинна встановлювати стандарти відповідності, управління, організації та операційної поведінки для осіб, які мають бажання здійснювати ринкові операції або управління схемами колективного інвестування:

Н. Принципи щодо діяльності ринкових посередників. Для ринкових посередників повинні бути встановлені вимоги до початкового та поточного розміру капіталу та інші розумні вимоги, які відображають ризики, які беруть на себе посередники. Ринкові посередники є предметом вимог щодо встановлення внутрішніх функцій, які забезпечують дотримання стандартів внутрішньої організації та операційної поведінки, та мають на меті захист інтересів клієнтів та їх активів, забезпечення належного управління ризиками - та згідно яких управління посередника приймає на себе основні обов'язки із зазначених питань.

І. Принципи, які стосуються вторинного ринку. Повинен забезпечуватися безперервний регуляторний нагляд за фондовими біржами та торгівельними системами,

який матиме на меті створення цілісності торгівельного процесу та підтримуватиметься завдяки справедливим та рівним для всіх учасників правила регулювання, що забезпечать баланс між вимогами різних учасників ринку. Регулювання повинно дозволяти виявляти та усувати маніпулювання та інші види недобросовісної торгівлі цінними паперами [8].

Н. Голубятнікова принципи державного регулювання ринку цінних паперів поділяє на дві групи:

1. Загальносистемні принципи, що становлять основу створення механізмів державного управління та регулювання як окремих систем, яким властиві загальні властивості функціонування та розвитку;

2. Специфічні принципи, які забезпечують ефективність регуляторних дій стосовно учасників фондового ринку.

До загальносистемних принципів автор відносить:

- принцип єдності функціонально-цільових та причинно-наслідкових відносин, який визначає підхід до розробки концептуальних понять, методологічної бази та практичної реалізації моделі державного управління та регулювання ринку цінних паперів. Суть принципу полягає у одночасному використанні концептуальної функціонально-цільової і формалізованої причинно-наслідкової інформації;

- принцип однозначного представлення властивостей та характеристик забезпечує обґрунтування чинників та критеріїв, що дозволяють однозначно оцінювати характеристики системи державного управління та регулювання фондового ринку на усіх фазах досліджень;

- принцип послідовного розкриття невизначеності дає змогу упорядкувати послідовність застосування причинно-наслідкової та функціонально-цільової інформації, визначити коло завдань, які повинні бути досліджені та вирішені на певному етапі формування системи;

- принцип багаторівневої функціонально-цільової та причинно-наслідкової інтеграції є основою конструювання системи управління та регулювання шляхом композиції підсистем і елементів різних ієрархічних рівнів;

- принцип ідентифікації загального базису для оцінки властивостей, якості та характеристик систем управління на усіх етапах формування систем дозволяє порівнювати ефективність регулювання та здійснення регуляторних дій на фондовому ринку;

- принцип зворотнього зв'язку є вирішенням у побудові системи державного регулювання як реакції ринку цінних паперів на динаміку зміни зовнішнього середовища.

До специфічних принципів авторі відносить наступні принципи: принципи, що належать до регулюючих органів, принципи, що належать до органів саморегулювання, принципи контролю за дотриманням законодавства та нормативно-правових актів, принцип міжнародного співробітництва, принцип регулювання емітентів, принцип регулювання для інвестиційних інститутів, принцип регулювання для посередників, принцип регулювання вторинного ринку [9].

Підсумовуючи вищенаведене, можна дійти висновку, що існує достатньо розгалужена класифікація принципів державного регулювання фондового ринку. Узагальнюючи вище названі принципи державного регулювання ринку цінних паперів, вважаємо за необхідне запропонувати наступні принципи:

- принцип ефективності. Державне регулювання має передбачати кінцевий ефект. Заходи державного регулювання мають здійснювати раціональну політику і виправляти негативні елементи ринку.

- принцип стабільності. Це забезпечить необхідний вплив на ринок цінних паперів з метою вирівнювання підйомів і нівелювання спадів ділового циклу

- принцип системності державного впливу. Передбачає комплексний, системний підхід до розв'язання певних проблем державного регулювання у відповідній сфері;

- принцип адекватності. Потребує, щоб система державних регуляторів та засоби їх застосування відображали реалії сучасного етапу соціально-економічного розвитку і політичної надбудови України як незалежної держави.,

– принцип оптимального поєднання адміністративно-правових та економічних важелів. Адміністративні методи регулювання мають гарантувати формування оптимальної відтворювальної структури. Економічні важелі застосовуються з метою стимулювання ефективного використання ресурсів, виробничої та інвестиційної діяльності, розв'язання соціальних проблем;

– принцип поточного державного регулювання має на меті забезпечити реалізацію стратегічного курсу в умовах конкретної економічної та політичної ситуації, що зумовлює гнучкість системи державного впливу на ринок цінних паперів.

Науковий керівник: к. ю. н. Плотнікова М.В.

Література:

1. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80>. – Назва з екрану.
2. Волощенко Л. Особливості державного регулювання інвестиційної привабливості ринку цінних паперів в Україні [Текст] / Л. Волощенко // Економіка. – 2012. – № 1(115). – С. 30-35.
3. Леось, О. Ю. Регулювання фондового ринку: зарубіжний досвід організації депозитарного обліку цінних паперів [Текст] / О. Ю. Леось, А. М. Тхір // Економіка та держава. – 2012. – № 5. – С. 90-93.
4. Шуклін, Г. В. Теоретичні засади державного регулювання фондового ринку: механізм, методи, інструменти [Текст] / Герман Вікторович Шуклін // Український журнал прикладної економіки. – 2016. – Том 1. – № 4. – С. 157-165
5. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: навч. посібник/ Д.М.Стеченко. –К.: МАУП, 2000. – 176 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.
7. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки:[навч. посіб.] / О.І. Ковтун. – Л.: "Новий Світ – 2000", 2006. – 432 с.
8. Objectives and Principles of Securities Regulation, IOSCO, June 2010, available at <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD323.pdf>
9. Голубятнікова Н. Забезпечення органами публічної влади передумов розвитку підприємства на фондовому ринку / Н. Голубяткіна // Демократичне врядування [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik11/fail/Golubjatnikova.pdf

ЩОДО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОТЕРПІЛОГО У ЗЛОЧИНІ ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.150 КК УКРАЇНИ – «ЕКСПЛУАТАЦІЯ ДІТЕЙ»

Луста Яніта Олексіївна

студентка-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна

Ключові слова: потерпілий, дитина, експлуатація дітей, представник потерпілого.

Згідно з Конвенцією про права дитини, у зв'язку з фізичною та розумовою незрілістю дитина потребує особливої охорони, турботи і допомоги, у тому числі належного правового захисту; для повного і гармонійного розвитку її особистості дитині необхідно рости в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння. Експлуатація дитини як суспільно небезпечне діяння знаходиться у явному протиріччі з наведеними вимогами.

У кримінальному провадженні потерпілим може бути як фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, так і юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Потерпілим у злочині, передбаченому ст. 150 КК України є дитина. Відповідно до ст. 1 Конвенції «Про права дитини», дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, який застосовується до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [1].

З огляду на те, що ст. 150 КК є нормою із бланкетною диспозицією, для вирішення питання про вік, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, слід завжди звертатися до положень трудового законодавства, в якому і регламентується це питання. Варто зазначити, що в Україні діє заборона примусової праці, якщо тільки вона не є видом покарання за вчинення злочину чи адміністративного правопорушення і призначена судом у порядку, встановленому законодавством.

Під експлуатацією дітей в ст. 150 КК України необхідно розуміти економічну експлуатацію дітей, тобто залучення дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволено працевлаштування до праці (використання праці дитини) на будь-яких засадах, в тому числі і добровільних, з метою отримання прибутку. Експлуатація дитини – використання праці особи з метою привласнення її прибутку, як різниці між доходами і робочими затратами [2, с. 121]. Із цього випливає, що потерпілим від злочину, передбаченого ст. 150 КК України, може бути особа:

- 1) у віці до 14 років, яка використовується для виконання будь-якої роботи;
- 2) у віці від 14 до 15 років, яка використовується для виконання:
  - а) роботи, яка не є для неї легкою (ч. 3 ст. 188 КЗпП);
  - б) легкої та безпечної (за характером) роботи, але вона не є учнем навчальних закладів, про які йдеться у ч. 3 ст. 188 КЗпП, або виконує роботу в учбовий час, що порушує процес її навчання (ч. 3 ст. 188 КЗпП), або виконує роботу за відсутності згоди одного з батьків або особи, яка його замінює (ч. 3 ст. 188 КЗпП);
- 3) у віці від 15 до 16 років, яка використовується для виконання безпечної (за характером) роботи, але за відсутності згоди одного з батьків або особи, яка його замінює.

Щодо представника потерпілого, то згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» від 02.07.2004 №13 роз'яснено, що у разі, коли потерпілим визнано неповнолітню або недієздатну особу, суд забезпечує участь у справі законного представника цієї особи, який має захищати її права й охоронювані законом інтереси; при цьому згода такого потерпілого на участь у справі законного представника не потрібна. Після досягнення потерпілим 18-річного віку функції законного представника припиняються, але останній може брати участь у справі як представник потерпілого.

Відповідно до п. 10 ст. 32 КПК законними представниками неповнолітніх чи недієздатних потерпілих можуть бути лише батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники або представники установ та організацій, під опікою чи піклуванням яких перебувають ці потерпілі [4]

Таким чином, підсумовуючи вище сказане, можна виділити наступне: особу яка не досягла 14 років категорично заборонено використовувати для будь-якої роботи, у віці з 14 до 15 років – можливе залучення дитини до легкої роботи, з 15 років можливе залучення особи до безпечної, за характером, роботи за згодою одного з батьків. Представниками потерпілих є батьки, опікуни, піклувальники або представники установ та організацій, під опікою чи піклуванням яких перебувають ці потерпілі, при досягненні потерпілим 18 років повноваження даних представників припиняються.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Храмцов О.М.

Література:

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
2. Калмиков Д.О. «Експлуатація дітей»: проблема уніфікації доктринального та нормативного визначення змісту/ Д.О.Калмиков // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. - Луганськ, 2011. – Спец.вип.№5 : Проблеми реформування кримінальної юстиції: український контекст і міжнародний досвід. – С.126-130
3. Хавронюк М.І. Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (коментар нового закону) / М.І Хавронюк // Вісник львівського університету. – 2009. – Серія юрид. – Вип. №49. – С. 248
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» від 02.07.2004 р. №13 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-04>

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Ляшенко Л.В.

магістрантка Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
e-mail: liashenko.liubov.v@ukr.net

Ключові слова: адміністративна відповідальність; правопорушення; склад адміністративного правопорушення; ринок цінних паперів; фондовий ринок.

Основними учасниками правовідносин операцій на фондовому ринку є: емітент, інвестор, професійні учасники, державні органи, що здійснюють контроль за діяльністю фондового ринку, саморегулювні організації, котрим делегована частина повноважень з регулювання фондового ринку. Порухення, допущені будь-яким з учасників, мають наслідком настання негативних наслідків у вигляді юридичної відповідальності.

З метою забезпечення законності діяльності на ринку цінних паперів відповідні органи державного регулювання уповноважені застосовувати заходи адміністративної відповідальності. Підстави та порядок застосування заходів адміністративної відповідальності у цій сфері врегульовані Законами України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 р., «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р., «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів» від 25 грудня 2008 р., іншими нормативними актами, а також Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Ринок цінних паперів в Україні розпочав своє становлення в 1991 р. з прийняттям Закону України "Про цінні папери і фондову біржу". Тоді Україна на законодавчому рівні отримала інструменти, професійних учасників ринку цінних паперів, які взяли участь у створенні вітчизняного фінансового сектора економіки [8].

Відповідальність за правопорушення на ринку цінних паперів ґрунтується на загальнотеоретичних засадах, однак має деяку специфіку, як вважає Костюченко О.А. [4]. При визначенні адміністративної відповідальності на ринку цінних паперів та особливостей притягнення до неї слід брати до уваги положення тих нормативно-правових актів, що були вказані вище.

Так, загальне визначення адміністративної відповідальності є наступним: накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному

управлінні, адміністративних стягнень, що тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру [1, с. 167].

Органом, який наділений повноваженням здійснювати державне регулювання ринку цінних паперів є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) [6]. І відповідно до ст. 244-17 КУпАП НКЦПФР уповноважена розглядати справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням вимог законодавства на ринку цінних паперів [3].

Беручи за основу вищенаведені тлумачення адміністративної відповідальності та враховуючи суб'єкт притягнення до відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів, можна сформулювати визначення безпосередньо адміністративної відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів. Так, під нею слід розуміти застосування уповноваженими особами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку адміністративного стягнення до особи, яка вчинила правопорушення на ринку цінних паперів через неналежну реалізацію громадянами та юридичними особами своїх прав та обов'язків у зазначеній сфері.

При цьому необхідно також зосередити увагу на підставі притягнення до адміністративної відповідальності – адміністративному правопорушенні. Так, адміністративним правопорушенням повинна визнаватися протиправна, вина дія (бездіяльність) фізичної чи юридичної особи, за яку Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачена адміністративна відповідальність.

Глава 12 "Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, в галузі фінансів і підприємницької діяльності" КУпАП передбачає відповідальність за вчинення таких деліктів як розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску або порушення порядку здійснення емісії цінних паперів (ст. 163), приховування інформації про діяльність емітента (ст. 163-5), неподання документів, подання яких передбачено законодавством про депозитарну систему України (ст. 163-6), діяльність на фондовому ринку без ліцензії (ст. 163-7), маніпулювання на фондовому ринку (ст. 163-8), незаконне використання інсайдерської інформації (ст. 163-9), порушення порядку внесення змін до системи депозитарного обліку цінних паперів (ст. 163-10), порушення порядку розкриття інформації на фондовому ринку (ст. 163-11).

Водночас, законодавець намагався максимально забезпечити дієвість і ефективність адміністративно-юрисдикційних повноважень Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, передбачивши адміністративну відповідальність за ухилення від виконання або несвоєчасне виконання посадовою особою учасника фондового ринку її рішень або розпоряджень, постанов чи рішень її уповноважених осіб щодо усунення порушень законодавства на ринку цінних паперів (ст. 188-30) [3].

Проаналізувавши праці вчених присвячених підставам застосування адміністративних стягнень за правопорушення на ринку цінних паперів, Кельба С.Г. звертає увагу на декілька проблем, пов'язаних зі складом адміністративних правопорушень учасників ринку цінних паперів та їх посадових осіб. Так, науковець вказує, що одна із проблем складу адміністративних проступків учасників ринку цінних паперів та їх посадових осіб пов'язана з таким його елементом як вина.

Більшість учасників ринку цінних паперів є юридичними особами, а отже, проблеми, пов'язані із застосуванням до них адміністративних стягнень, є актуальними. Інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб хоч і був предметом дослідження вчених, проте результати наукових досліджень ще не були належним чином втілені в законодавчих актах. Особливо це стосується проблеми вини як елемента адміністративного правопорушення юридичної особи. Склади порушень, передбачені ст. 11 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів» не передбачають вини як обов'язкової умови накладення стягнення. Положення чинного КУпАП, у яких правопорушення (проступок) визначається як винна (умисна або необережна) дія чи

бездіяльність, до юридичних осіб також не застосовується. Таким чином, згідно з нормами законів відповідальність юридичних осіб повинна наставати незалежно від їх вини.

Але ж притягнення до відповідальності за правопорушення, викликані об'єктивними й незалежними від порушника обставинами (неможливість виконання обов'язку з причин, що не залежали від порушника й не могли ним бути усунені, суперечливість законодавства тощо), є однаково несправедливим як щодо фізичних, так і до юридичних осіб. Тому вина повинна бути обов'язковим елементом складу правопорушення не лише щодо фізичних, а і юридичних осіб [2].

І хоча Правила розгляду справ про порушення вимог законодавства на ринку цінних паперів та застосування санкцій №1470 від 16.10.2012 року (далі – Правила) [7] передбачають обов'язок уповноваженої особи під час розгляду справи про правопорушення на ринку цінних паперів з'ясувати, чи винна ця юридична особа у вчиненні правопорушення, Правилами не визначаються ні форми вини, ні те, у чому вона полягає.

Д.М. Лук'янець розрізняє об'єктивний і суб'єктивний аспект вини. Оцінка об'єктивного аспекту полягає у встановленні: 1) факту вчинення протиправних дій конкретною юридичною особою; 2) залежності протиправного діяння юридичної особи від свідомих дій (бездіяльності) фізичних осіб, що входять до її складу; 3) визначення конкретної фізичної особи, чії дії потягнули за собою протиправні дії юридичної особи. Суб'єктивний аспект вини є усвідомленням конкретною фізичною особою зв'язку між її діями (бездіяльністю) і протиправними діями юридичної особи [5].

Заслужовує на увагу думка Кельби С.Г. про те, що суб'єкт притягнення до відповідальності повинен встановлювати наявність лише об'єктивного аспекту вини. Так, науковцем зазначається, що посадові особи та працівники – це особи, що мають, як правило, вищу освіту або ж мають статус фахівців ринку цінних паперів (якщо йдеться про професійних учасників), а також те, що особливістю виконання трудових обов'язків є вчинення дій на користь саме юридичної особи, то суб'єкта притягнення до відповідальності можна звільнити від доведення суб'єктивного аспекту вини, встановивши презумпцію усвідомлення посадовою особою або працівником зв'язку між її діями (бездіяльністю) і протиправними діями юридичної особи [2].

Отже, в рамках роботи над дослідженням на основі аналізу загального наукового визначення поняття «адміністративна відповідальність» було запропоновано власне тлумачення поняття «адміністративна відповідальність за правопорушення на ринку цінних паперів». Так, під нею слід розуміти застосування уповноваженими особами Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку адміністративного стягнення до особи, яка вчинила правопорушення на ринку цінних паперів через неналежну реалізацію громадянами та юридичними особами своїх прав та обов'язків у зазначеній сфері. Встановлено, що підставою для притягнення до адміністративної відповідальності є вчинення фізичної або юридичною особою адміністративного правопорушення, що передбачені статтями КУпАП (ст. 163, 163-5-163-11, 188-30).

У ході роботи було проаналізовано проблему визначення вини як елементу складу адміністративного правопорушення на ринку цінних паперів. Оскільки саме встановлення наявності вини порушника на ринку цінних паперів суб'єктом притягнення до відповідальності, безпосередньо її об'єктивного аспекту, є підставою для визнання діяння адміністративним проступком з усіма елементами його складу. У рамках дослідження було встановлено, що за юридичними особами, тобто її працівниками та посадовими особами, закріплюється презумпція наявності суб'єктивного аспекту вини. Таким чином, фізичній особі, діяння якої призвели до притягнення юридичної особи до адміністративної відповідальності, необхідно подати докази для спростування своєї вини. Тому, на нашу думку, потрібно нормативно закріпити спосіб визначення об'єктивної сторони низки правопорушень.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Плотнікова М.В.

Література:

1. Адміністративне право : підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – Х. : Право, 2010. – 624 с.
2. Кельба С.Г. Щодо адміністративного стягнення за правопорушення в системі фінансового моніторингу на фондовому ринку в Україні / С.Г. Кельба // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2014. – Вип. 29. – Ч.2. – Том 1. – С. 56 – 60.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
4. Костюченко О.А. Банківське право. Підручник / 2-ге вид., переробл. та доповн. – К.: Атіка, 2011. – 376 с.
5. Лук'янець Д.М. До проблеми систематизації заходів адміністративної відповідальності юридичних осіб / Д.М. Лук'янець // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – №11. – С. 12 – 16.
6. Положення про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, затверджене Указом Президента України від 23.11.2011 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011/page>.
7. Правила розгляду справ про порушення вимог законодавства на ринку цінних паперів та застосування санкцій, затверджені рішенням №1470 від 16.10.2012 року Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1855-12>.
8. Рудник Д. М. Адміністративна відповідальність за порушення на ринку цінних паперів: українська й зарубіжна модель / Д. М. Рудник. // Південноукраїнський правничий часопис. – 2010. – №2. – С. 162 – 165

ПРАВО НА ОПЛАТУ ПРАЦІ ЗА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИМИ СТАНДАРТАМИ

Малій Олена Лазарівна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: maliy_helen@mail.ru

Ключові слова: трудові правовідносини, право на оплату праці, заробітна плата, міжнародні стандарти трудового законодавства.

Кожна людина заслуговує на гідний рівень життя, яке неможливо забезпечити без стабільної роботи та належної матеріальної винагороди за неї. Гідна праця – це, насамперед, належна її оплата й умови праці, що дає працівникові можливість забезпечити не тільки власні потреби, а й достойне життя членам його сім'ї. Забезпечення гідної праці передбачається Програмою Гідної праці МОП для України, яка спрямована на посилення соціального захисту, сприяння зайнятості безробітних, покращення умов праці, отримання гідної та продуктивної роботи.

Передбачається можливість забезпечення гідного рівня життя, передусім, через реалізацію трудових прав також і іншими міжнародними документами. [1,21]

Складовою гідної праці є право на її оплату, яке знайшло своє закріплення у таких міжнародних документах, як Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Так, відповідно до ч.2 і 3 ст. 23 Загальної декларації прав людини кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну

оплату за рівну працю. Кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення.

Стаття 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права передбачає право кожного на винагороду, що забезпечувала б як мінімум усім трудящим: справедливу зарплату і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці, причому, зокрема, жінкам повинні гарантуватись умови праці, не гірші від тих, якими користуються чоловіки, з рівною платою за рівну працю; задовільне існування для них самих та їхніх сімей.[2,242]

Також право на оплату праці закріплюється Європейською соціальною хартією (переглянутою). Стаття 4 Хартії передбачає, що з метою забезпечення ефективного здійснення права на справедливу винагороду держава зобов'язується: визнати право працівників на таку винагороду, яка забезпечує їм і їхнім сім'ям достатній життєвий рівень; визнати право працівників на підвищену ставку винагороди за роботу в надурочний час з урахуванням винятків, передбачених для окремих випадків; визнати право працюючих чоловіків і жінок на рівну винагороду за працю рівної цінності; визнати право всіх працівників на розумний строк попередження про звільнення з роботи; дозволити відрахування із заробітної плати тільки на умовах і в розмірах, передбачених національними законами або правилами чи встановлених колективними договорами або арбітражними рішеннями. Здійснення цих прав досягається шляхом вільного укладання колективних договорів, запровадження встановленого законодавством механізму визначення заробітної плати або вжиття інших заходів, що відповідають національним умовам. [3]

Конституція України закріпила (ст. 43) право кожного на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, але такий стан справ не відповідає як загальновизнаним міжнародно-правовим стандартам, так і практиці зарубіжних країн. В Основному Законі закріплені тільки право на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом та право на своєчасне одержання винагороди за працю. Держава фактично самоусунулась від розв'язання численних проблем оплати праці. Водночас, згідно з ч. 2 ст. 1 Закону України «Про оплату праці», розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.[4, 190]

Проблеми міжнародного та національного трудового права – це стан системи нормативно-правових актів міжнародного й національного трудового права, а також їх співвідношення, за яких виникають труднощі із застосуванням конкретної норми або низки норм на практиці з метою досягнення завдань, задля яких існують відповідні нормативно-правові акти й відповідний стан потребує усунення.[5, 39]

Норми Конституції України та КЗпП цілком відповідають міжнародно-правовим стандартам, але доволі скупо закріплюють права у сфері оплати праці. На конституційному рівні не знайшла свого закріплення норма Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права щодо справедливості заробітної плати, рівності винагороди за працю рівної цінності без будь-якої різниці, а також норми інших важливих міжнародних документів.

Таким чином, проаналізувавши такий інститут трудового права, як оплата праці, можна дійти висновку, що він потребує перегляду та вдосконалення. Такий перегляд має відбуватися з урахуванням міжнародних стандартів та сучасних вітчизняних напрямів, його більш ефективного використання з метою задоволення інтересів працівників і роботодавців як суб'єктів трудових правовідносин.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кулачок-Тітова Л.В.

Література:

1.Юзько Т. Гідна оплата праці як необхідний атрибут захисту права на життя працівника [Текст] / Т. Юзько // Підприємництво, госп-во і право : наук.-практ. госп.-прав. журн. - 2015. - N 8. - С. 21-25. - Бібліогр. : с. 24-25

2.Шевченко Н. Л. До проблеми законодавчого закріплення права на оплату праці [Текст] / Н. Л. Шевченко // Сучасні проблеми трудового та пенсійного законодавства : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 лист. 2015 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутріш. справ. - Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2015. - С. 240-244

3.Європейська соціальна хартія (переглянута 03.05.1996 р.) : ратифік. Законом України від 14.09.2006 р. № 137-V // Офіц. вісн. України. – 2006 – № 40. – Ст. 2660.

4.Бережна К. І. Окремі питання реалізації права на справедливую оплату праці в сучасних умовах [Текст] / К. І. Бережна // Сучасні проблеми трудового та пенсійного законодавства : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 лист. 2015 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутріш. справ. - Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2015. - С. 190-192

5.Чижмарь Ю.В. Проблеми й прогалини в національному та міжнародному трудовому праві//Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Право Випуск 34 Т.:2, 2015.-С. 38-41

6.Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : ратифік. Законом України від 16.12.1966 // [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_042

7.Конституція України від 28.06.1996 // [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

8.Програма Гідної праці МОП для України// [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_470684.pdf

INTERNATIONAL LAW ASPECTS OF COUNTERING TERRORISM

Markova Yelyzaveta Mykolaivna

Student of International Economic Relations
and Tourism Business department

V.N. Karazin Kharkiv National University

e-mail: liza_markova_1998@mail.ru

Key words: the United Nations Organization, international terrorism, international law, countering terrorism, the European Union'

In September 11, 2001 the biggest challenge to the world's security system was defied: Al Qaeda troops made a terrorist attack on the World Trade Center and Pentagon in the USA. As a result, more than 3 thousand people were killed or severely injured. Such a tragic incident became an important message to the world community and placed terrorism on the top-list of global problems of the 21th century, that urgently need to be solved. According to the scientific researches' data, more than 100 terroristic groups and organizations act nowadays. The countries of Europe, the Middle East, and Latin America also suffer from terrorist attacks. Increasing of international terrorist and certain extremists groups' activities induce the states and other subjects of international law to rigid and resolute actions.

For the first time the question of formation of standard legal support in fighting against terrorism has appeared in 1934 when the League of Nations defined terrorism as an illegal activity, discussing the Draft Convention on prevention of terrorism and assignment of punishment for it. Today the legal base of the international cooperation in this sphere is made up of bilateral and multilateral treaties, agreements between the states [2, p. 167]. The relevant conventions adopted

by the United Nations have special value. The “Declaration on measures for elimination of the international terrorism” approved by the General Assembly on December 9, 1994 became the first step of understanding of a threat to the world community from terrorism. In the declaration need to liquidate the international terrorism in all his forms and manifestations was emphasized [1]. After the tragedy on September 11, 2001 in the USA informal association of a large number of the states the antiterrorist coalition was created. Having supported an appeal of the USA to global war with terrorism, the coalition has undertaken preparation within the UN of universal conventions to fight against terrorism.

The international community in counteraction to terrorism released thirteen conventions and three additional protocols of the UN that are the basic legal tools to fight against terrorism [3, p. 280]: The Convention on Offences and Certain Other Acts Committed on Board Aircraft (Tokyo, 1963), The Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation (The Hague, 1970), The Convention on the Physical Protection of Nuclear Material (Vienna, 1980), The International Convention against the taking of hostages (New York, 1979), The International convention on marking of explosives for the purpose of their detection (Montreal, 1991); The International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings (New York, 1997); The International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism (New York, 1999); The International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism (New York, 2005), etc.

On the basis of the provisions of the above-stated documents accepted at the international and national levels it is possible to allocate the main model of counteraction of terrorism in the modern world to which also Ukraine to some extent adheres:

1) Creation of conditions under which the population will have no desire to join the terrorist organizations – improvement of a social status of youth; monitoring of radical movements in zones of high social tension; counteraction to distribution in the society of the radical outlooks and ideologies justifying the use of violence for the solution of social problems.

2) Reduction of opportunities for commission of terrorist attacks and elimination of their consequences: assignment of responsibility for prevention of the attacks internationally to the border services, special bodies of transport and customs service; development of the general, obligatory rules of check of passenger streams of cross-border movements for all states; increase in standards of safety of transport movements.

3) Prosecution of single extremists and terrorist groups, coordination and interaction of the states in questions about collecting and the analysis of information on the location, personal data of single terrorists, the terrorist groups in case of a terrorist threat and danger.

4) Development of national system of protection of citizens against terrorist attacks, systems of punishments for perfect terrorist acts both for individuals, and for the terrorist groups.

The most important point is encouragement of the states to cooperate actively and coordinate efforts, exchange experience in the fight against terrorism.

Besides the measures developed under the auspices of the UN, each state, understanding the pervasive and dangerous nature of terrorist activity, accepts at the national level of certain measures for counteraction to terrorism. For example, in the USA after the events on September 11, 2001 the government has published a number of the documents containing regulations on fight against terrorism and his eradications from the state territory. The main goal of anti-terrorist actions of the USA – to draw attention of the world community to the international terrorism, equating its danger and illegality before genocide and other serious international crimes; improvement of the system of investigation, boundary and transport safety; strengthening of protection of important elements of infrastructure; activity termination, liquidation of a network of Al-Qaeda, similar organizations and her supporters other.

Under the auspices of the Council of Europe its member countries developed the most detailed political and legal arsenal in the fight against terrorism. First of all it concerns the European convention on the fight against terrorism (on January 27, 1977) in which provisions the mechanism of collective anti-terrorist actions of EU countries is developed. Such strategy is

applied in the activities by the European police agency “Europol”. Cooperation in the sphere of counteraction to the international terrorism is provided also in program documents by Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE). To other documents which were accepted by member states for the purpose of counteraction to the international terrorism it is possible to carry the European convention on elimination of terrorism and the Protocol with corrections to it; The European convention on an extradition, the first and second Additional protocols to it; The European convention on provision of judicial mutual assistance on criminal cases and the first and second Protocols to it; The European convention on compensating to the victims of crimes using violence; The European convention on cybercrime and the Additional protocol concerning prosecution of the acts of racist and xenophobic character made by means of computer systems.

Act of terrorism is defined by article 258 of the Criminal Code of Ukraine as an action using weapon, making of explosion, arson or other actions which created a danger to life or health of the person or causing the considerable property harm or approach of other heavy consequences. The legal basis of the fight against terrorism in Ukraine is made by the Constitution of Ukraine of 1996, the Criminal code of Ukraine, the Law of Ukraine “About the fight against terrorism”, and also other normative legal acts. Control of compliance with the law about counteraction to terrorism is exercised by the Verkhovna Rada of Ukraine, and behind the activities of subjects of the fight against terrorism – the President of Ukraine and The Cabinet of Ministers of Ukraine [4]. Unfortunately, the system of counteraction to terrorism in our country isn't rather developed for complete implementation of the functions and tasks. Analyzing the international acts of the UN and Council of Europe, and also considering legal and practical experience of activities of the states of the world in fight against terrorism, it is possible to formulate the following measures for effective functioning of nation-wide system of counteraction to terrorism in Ukraine: specification of contents and entity of the concepts “terrorism”, “terrorist activities”, “act of terrorism”; optimization of system of legal measures for warning and extinction of activities of subjects of terrorism; to development of administrative and legal tools of responsibility of subjects of anti-terrorist reaction; development of mechanisms of interdepartmental coordination and interaction of responsible subjects of fight against terrorism; and so forth [5, p. 158].

Nowadays means and methods of conducting terrorist activity were considerably improved that also means needing of carrying out thorough reforms by subjects of international law for the sphere of counteraction to the international terrorism [6, p. 435]. For the last 15 years there were more than 60 thousand terrorist attacks as a result about 190 thousand people have suffered. During the period from 1990th year increase in quantity of death as a result of acts of terrorism is observed to increase further in 9 times. According to 2013 and 2014, such indicator is the highest in the Federal Republic of Nigeria – 7 thousand people. Responsibility for more than 14 thousand death only from 2014 till 2017 the Boko Haram terrorist organization and the international terrorist militaristic group bear the Islamic State of Iraq and the Levant [7, p. 15]. Such tension in the world relations became a push for the states of the world for joint development of anti-terrorist actions, development of cooperation in the sphere of a research of the causes of the international terrorism and their elimination, revision of the provisions of the international and national legal base in questions of rather terrorist activity and so forth.

Scientific Supervisor: doctor of juridical sciences, Professor Gavrylenko O.A.

References:

1. Declaration on measures for elimination of the international terrorism 09.12.1994 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
2. Nazarov V. L. Mezhdunarodniy opyt profilaktiki ekstremizma: [ucheb. posobie] / V. L. Nazarov, E. V. Osipchukova. – Ekaterinburg: Izd-vo Ural. un-ta, 2015. – 248 p.
3. Pankova L. N. Profilaktika (preduprezhdenie) ekstremizma i terrorizma. Metodicheskoe posobie / L. N. Pankova, Yu. V. Taranuha. – M.: Universitetskaya kniga, 2010. – 312 p.

4. Yefimov H. V. Orhanizatsiya protydyi mizhnarodnomu teroryzmu – aktual'ne zavdannya tsyvil'no-viys'kovykh vidnosyn suchasnosti shchodo zabezpechennya natsional'noyi bezpeky Ukrainy [Електронний ресурс]. / H. V. Yefimov. – 2007. – № 2. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>
5. Hutsalo M. H. Formuvannya mekhanizmiv protydyi mizhnarodnomu teroryzmu / M. H. Hutsalo // Stratehichni priorytety. – 2011. – № 2(19). – P. 156-162.
6. Lukashuk I. I. Mezhdunarodnoe pravo. Osobennaya chast: ucheb. dlya studentov yurid. fak. i vuzov / I. I. Lukashuk. — M.: Volters Kluver, 2005. — Izd. 3-e, pererab. i dop. — 544 p.
7. Tkach V. F. Suchasnyy teroryzm: tendentsiyi, vvyavy, vyklyky ta zahrozy dlya Ukrainy / V. F. Tkach // Stratehichni priorytety. – 2015. – № 3 (36). – P. 12-18

УМОВИ ДОГОВОРУ ПОСТАВКИ ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ

Марочкович Василь Миколайович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: marochkovich2016@gmail.com

Ключові слова: договір, умови, поставка, продовольчі товари.

В умовах ринкових взаємозв'язків основною юридичною формою, котра характеризує нормальні взаємозв'язки між договірними особами, є договір. Договір поставки є оптимальною юридичною формою врегулювання господарських взаємозв'язків, які пов'язані з постачанням продукції і товарів. Договір є ключовим документом, у якому закріплено права та обов'язки сторін з постачання продовольчих товарів [7, с. 199].

Законодавством встановлено, що під договором поставки розуміють угоду, за якою постачальник (підприємець) повинен у визначені терміни передати у власність покупцеві товар, призначений для підприємницької діяльності або іншої мети, яка не пов'язана з власним використанням, і згідно договору покупець зобов'язаний прийняти товар і оплатити за нього зазначену вартість.

Договір поставки є основним документом, що закріплює права та обов'язки сторін, але у тому випадку, якщо у цьому документі чітко, лаконічно і ґрунтовно зазначено необхідні умови договору [8, с. 88].

Торгівля, яка ведеться на підґрунті договорів поставки, є досить поширеним видом господарської діяльності, яка забезпечує відносини між виробником і покупцем. За своїм змістом поставка товарів є різновидом договору купівлі-продажу, і отже до неї застосовуються належні принципи законодавства, що регулюють взаємовідносини купівлі-продажу, але з врахуванням властивостей, що торкаються поставок [1; 2].

Умови договору поставки продовольчих товарів можна поділити на істотні та рекомендаційні. Істотні умови договору, тобто без погодження якої-небудь умови він не може вважатися укладеним. Рекомендовані умови договору - це такі, що можуть встановлюватися за бажанням суб'єктів договору. Також виділяють організаційні умови - це умови, які притаманні і мають фігурувати в усіх видах договорів.

До істотних умов договору поставки належать:

1. Предметом договору можна припустити, що таким предметом є встановлення обов'язку продавця поставити товар і обов'язку покупця прийняти та оплатити за одержаний товар. Тобто предметом договору поставки продовольчих товарів є товар, який в основному призначається не тільки для підприємницької роботи, але і для мети, яка не має відношення до особистого, сімейного, домашнього та іншого використання. Таким

предметом може бути продукція виробничого призначення, товари, призначені для продажу на ринку, продукція, призначена для промислової переробки тощо. В угоді потрібно засвідчити правильну назву продукції (товару), а ще номери стандартів, технічних умов, артикулів та інших потрібних документів, відповідно до яких продукція (товар), що надійшов, може бути перевірено. Деталізований опис предмета договору допоможе оминати розбіжностей. Визначаючи предмет договору поставки продовольчих товарів, необхідно ще погодити умови щодо кількості, асортименту і якості товару [9, с. 167];

2. Термін (строк) виконання поставок – самим договором може бути завчасно визначено певну періодичність поставок (наприклад, кожної середи протягом дії договору) або встановлені вимоги визначення строків у певних випадках (наприклад, протягом п'яти робочих днів після надання покупцем замовлення) [6, с. 74-79];

3. Ціна поставки. Ціна договору включає в себе сумарну ціну товару, який має бути поставлений. Від ціни та обсягу поставки залежить загальна сума договору [8, с. 88]. Якщо під час укладення договору неможливо установити його ціну, є можливість посилатися на документи, які при поставці кожної партії товару будуть додані до договору і вважатимуться невід'ємною частиною, та кожного разу фіксуватимуть ціну товару (наприклад, суми, зазначені в накладних, якими оформляється прийом-передача товару, поставленого на підставі договору) [5, с. 65-67].

Рекомендованими умовами договору поставки продовольчих товарів можуть бути наступні:

1. Порядок надання та підтвердження замовлень на кожен визначену поставку, але при інциденті, коли угода не визначає жорстких строків, обсягів, вимог до товару. Також замовлення можуть оформлятися певними додатками, специфікаціями, а в деяких випадках – електронним листуванням або факсом, але у випадку якщо це передбачено договором;

2. Конкретні умови поставки, які можуть бути просто зазначено в договорі (хто надає транспорт, здійснює завантаження, несе ризики до здавання товару покупцю тощо), або визначені посиланням на правила «Інкотермс» [4]. Необхідно врахувати, що угодою теж може бути передбачено відвантаження товарів вантажовідправником, що не є постачальником, та отримання товарів вантажоодержувачем, що не є покупцем, а також оплата товарів платником, що не є покупцем;

3. Якість товарів – відповідно до законодавства, якість має відповідати чинним стандартам, технічним умовам та ветеринарним, санітарним, гігієнічним, нормативно-технічним правилам і нормам, у випадку якщо контрагенти не визначають у договорі більш високі вимоги до якості товарів або інші особливості. Якість товару – це сукупність ознак і характеристик, які відображають ступінь новизни, надійності, довговічності, вигідності продукції і обумовлюють її зможу задовольняти відповідно до свого призначення попиту покупців [8, с. 89]. Якість товару повинна бути засвідчена відповідним товаросупровідним документом і відповідати умовам договору, вимогам щодо якості, передбаченим стандартам, технічним умовам, іншій технічній документації та законодавству, а в разі погодження сторонами зразку чи опису – відповідно, зразку чи опису (ст. 673 ЦК України, ст. 268 ГК України) [1; 2; 5, с. 65-67];

4. Порядок здійснення оплати. Оплата може бути повна чи часткова передоплата, післяплата та їх строки. Можливість оплати товару частинами або з відстроченням платежу за певних обставин;

5. Умови, за яких постачальник може відмовитися від здійснення поставки, а покупець – від оплати;

6. Відповідальність сторін за порушення умов договору – доцільно з'ясувати великий діапазон штрафних санкцій, які будуть відповідати вчиненим сторонами порушенням, а також обставини, що виключають відповідальність (форс-мажор) [3, с. 289; 10].

Стосовно організаційних умов договору поставки продовольчих товарів, то до них варто віднести:

1. Повні реквізити сторін – найменування, ідентифікаційний код, місцезнаходження, контактна інформація, реквізити банківської установи, статус платника податків, ім'я та посади керівника й інших уповноважених осіб, документи, на підставі яких діють уповноважені особи;

2. Дата, місце укладення та строк дії договору – встановлюється за згодою сторін;

3. Застосовне право та порядок вирішення спорів;

4. Умови щодо внесення змін у договір, його дострокового припинення та продовження;

5. Порядок обміну документами між суб'єктами договору, надання інформації [10].

Отже, в підсумку, потрібно сказати, що договір повинен відповідати конкретній практичній роботі сторін, і напередодні його укладення слід обмірковувати усі подробиці майбутнього або актуального співробітництва. Відступ від умов договору не має бути нормою, бо у випадку вирішення будь-якої спірної ситуації, первісним пунктом для оцінки такої ситуації будуть в першу чергу умови договору. Тому, якщо досвід співпраці постійно відхиляється від передбаченої договором, рекомендується внести зміни до документів для зближення фактичної та юридичної ситуації.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Мічурін Є.О.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435–IV [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435_15

2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436–IV [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436_15

3. Вінник О.М. Господарське право: навчальний посібник. — 2-е вид., змін. та доп. — К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. — 766 с.

4. Інкотермс Офіційні правила тлумачення торговельних термінів Міжнародної торгової палати від 01.01.2000 р. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/988_007

5. Кузьмін Дн.Л. Договір поставки та особливості його укладання / Дн.Л. Кузьмін // Вісник Житомирського державного технологічного університету / Серія: Економічні науки. — Житомир: ЖДТУ, 2009. — № 1 (47). — С. 65-67.

6. Самчук-Колодяжна З. Питання договору поставки в цивільному праві / З. Самчук-Колодяжна // Історико-правовий часопис. — 2014. — № 2. — С. 74-79.

7. Цивільне право України: Навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера.— Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. — 468 с.

8. Цивільне право України: Посібник: У 2 кн. / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — 2-е вид., доповн. і перероб. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — Кн. 2. — 640 с.

9. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: Підручник / [С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін.]; за заг. ред. С. С. Бичкової. — 3-те вид., змін. та допов. — К.: Алерта, 2014. — 496 с.

10. Юридичні умови договору поставки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://becon.com.ua/index.php/umovi-pridbannya/yuridichni-umovi-dogovoru-postavki>

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПУ ПРЯМОЇ ДІЇ, ЯК ОДНОГО ІЗ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Мартиненко А.С.

студентка IV курсу Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
e-mail: a.slavko@uabs.sumdu.edu.ua

Ключові слова: пряма дія, принцип, право ЄС, Європейський Союз, судова практика Суду Європейського Союзу.

На сьогодні можна спостерігати поглиблення різноманітних інтеграційних процесів, зокрема, у рамках Європейського Союзу. Право Європейського Союзу є унікальною правовою системою, що функціонує паралельно із законодавством держав-членів ЄС. За загальним правилом, норми права ЄС мають пряму дію в межах правових систем його держав-членів і в багатьох сферах регулюють питання, враховані національним законодавством - особливо це стосується економічної та соціальної політики. ЄС не є міжурядовою організацією чи федеративною державою. Він засновує новий правовий порядок у рамках міжнародного права з метою взаємного соціального та економічного зростання держав-членів. В основу права ЄС було покладено прагнення до збереження миру та створення кращих умов для життя в Європі шляхом розвитку тісніших економічних зв'язків.

Діяльність Суду ЄС, незважаючи на те, що формально практика Суду не визнається джерелом права, відіграє важливу роль у становленні та розвитку права Європейського Союзу. Так, завдяки рішенням Суду ЄС розроблено та проаналізовано загальні положення правозастосування у Європейському Союзі. Принцип прямої дії у праві ЄС набуває певних специфічних рис та особливостей, які обумовлені різною природою нормативно-правових актів ЄС, що у свою чергу спричиняє проблеми у застосуванні норм.

Питанням прямої дії права ЄС присвячено чималу кількість публікацій видатних науковців та дослідників. Зокрема варто виділити таких авторів як І. Брацук, С.Ю. Кашкіна, Дж. Стейнер, Т.С. Хартлей, Р.А. Петров та інші.

Принципи права, як відомо, є основоположними засадами регулювання суспільних відносин. Не є виключенням і міжнародно-правовий сектор. Принципи, у тому числі - принцип прямої дії мають важливе значення в регулюванні правової діяльності, оскільки фактично в деяких випадках визначають умови застосування тієї чи іншої норми права.

У правовій теорії і практиці ЄС цей принцип не без підстав, називаючи «доктриною прямої дії», відносять разом з принципом верховенства європейського права до розряду фундаментальних принципів, на основі яких будується і «підтримується європейський правопорядок», що розглядається в якості «конституційного правопорядку».

Інтеграційні процеси, які відбуваються в Україні, потребують осмислення досвіду застосування національними судами країн-учасниць Європейського Союзу (далі - ЄС) права цього Союзу. Однією з проблем є аналіз принципу прямої дії права ЄС на території держав-учасниць ЄС, тобто можливості застосування правових положень ЄС у національних судах вказаних держав.

Можемо спостерігати певну потребу доктринального дослідження даного питання, адже серед різноманітності думок науковців існують суперечності.

Перш за все слід наголосити на встановленні правильного співвідношення понять «пряма дія права» та «пряме застосування права». Дані категорії для національного законодавства співвідносяться як тотожні. Прикладом цього може слугувати застосування норм Конституції України, які є нормами прямої дії [9, с. 70-72].

Для зарубіжної практики ці поняття переважно розмежовуються. Так, «прямому застосуванню» підлягають положення, котрі не потребують використання будь-яких

національно-правових заходів щодо їх впровадження в національні правопорядки країн-членів ЄС. Такими актами є регламенти, положення яких прямо застосовуються, при чому існує заборона щодо їх імплементації. Необхідність розмежування цих понять виникла саме тоді, як наголошують науковці, коли суд ЄС постановив, що пряму дію, (однак, у певних випадках) можуть мати і директиви. Таким чином, положення правового акта може мати пряме застосування, але не обов'язково мати пряму дію, і навпаки.

П. Я Куйпер вважав, що в аспекті застосування права Європейського Союзу необхідно враховувати якої концепції (моністичної чи дуалістичної) дотримується держава щодо міжнародного права у своїй національній правовій системі. Визначаючи характер взаємозв'язку і взаємодії права Європейського Союзу і національного права, дослідники вірно помічають, що в практичному плані здійснення принципу прямої дії права, поряд з принципом його верховенства, означає «для фізичних і юридичних осіб можливість спиратися на право спільнот і домагатися його реалізації через суди держав-членів », а для європейського правопорядку – його утвердження і розвиток [5].

Далі необхідно врахувати, що безпосередня дія норми напряму пов'язана з балансом законодавчої, виконавчої та судової влади у державі, оскільки в переважній більшості випадків саме органи законодавчої влади регламентують процес дії міжнародних договорів у своїх національних правопорядках. Важливу роль у даній ситуації займають органи судової влади, на яких покладено функцію тлумачення норми внутрішньодержавного права, що націлена на уникнення конфлікту з міжнародним правом.

Судова влада відіграла значну роль у формуванні норм щодо застосування принципу прямої дії. Суд ЄС, у рішенні у справі Van Gend & Loos, не тільки визначив поняття прямої дії, а й установив основні умови, яким повинно відповідати право Співтовариства для того, щоб набути прямої дії. Ці критерії послідовно вдосконалювалися і доповнювалися прецедентним правом Суду ЄС [3].

Так, позов великої голландської транспортної компанії до податкових органів Нідерландів у зв'язку з накладенням вищого за встановлений після набрання чинності ДзЄС митного збору на хімікати, які імпортувалися з Німеччини, став приводом до формулювання принципу прямої дії. На думку позивача, така практика порушувала ст. 12 ДзЄС. Суд Нідерландів відправив справу до Суду Європейських Співтовариств, який проігнорував висновок генерального адвоката і постановив, що голландська компанія може посилатися в слуханні справи у своєму національному суді на ст. 12 ДзЄС на підставі того, що це положення містить чітку і безумовну заборону у формі не позитивного, а негативного зобов'язання. Більше того, таке зобов'язання не викликало жодних застережень з боку держав, які б могли зробити його імплементацію умовною згідно з позитивною законодавчою нормою, впровадженою за національним правом. Сама природа цієї заборони зробила її такою, що ідеально пристосована для породження прямої дії в правових відносинах між державами-членами та їх громадянами [9, с. 69-72].

Таким чином, суспільні відносини регулюються правом Європейського Союзу незалежно від норм, що встановлюються національним правом. А право Європейського союзу у свою чергу втручається у сферу їх внутрішньої компетенції, регулюючи відносини не тільки між країнами-членами, а й між їхніми громадянами.

Тим не менш, слід наголосити на тому, що принцип прямої дії може застосовуватися лише з урахуванням певних критеріїв. Перший критерій полягає в тому, що застосовувані положення не повинні суперечити національному законодавству держави-учасниці ЄС. В такому разі вони є чинними поряд з національним законодавством і застосовується національними судами. Зміст другого критерію полягає у тому, що положення права ЄС повинні бути спрямовані на захист права фізичної особи і не суперечити загальновизнаним міжнародним принципам захисту прав людини.

Дж. Стейнер зазначає, що перш за все норма має бути чіткою та зрозумілою. В даному випадку йдеться про те, що зобов'язання, яке несе право ЄС, має бути чітким та зрозумілим насамперед для держав-членів ЄС [7].

Це правило обумовлюється необхідністю уникнення прямого впливу норм права ЄС, що перш за все може спричинити негативні наслідки при неправильній інтерпретації норми, що обумовлена нечітким формулюванням норми. Дане положення можна розуміти як неможливість застосування у якості прямої норми, що вказує виключно на певну загальну мету, досягнення якої обумовлюється необхідністю вжиття певних дій зі сторони держав-членів ЄС.

Маючи загальнообов'язковий і в цьому сенсі безумовний характер, міжнародні акти, тим не менш, повністю або частково «проникають» у національні правові системи не прямо, а опосередковано. У таких випадках, коли наднаціональний акт, будучи обов'язковим по своїй суті і характеру для держав-членів і їх різних органів, але разом з тим не має і не може мати прямої дії, у вітчизняній і зарубіжній літературі його зазвичай кваліфікують як акт, який підлягає не прямому застосуванню, а «опосередкованому виконанню».

С. Пречал вважає, що норма права вважається недостатньо чіткою у разі неможливості застосування її судом без додаткового розгляду питань, що знаходяться поза межами її компетенції [6].

Яскраво ілюструє дані положення справа *SpA Salgoil*, якою визначається необхідність уточнення понять «національна продукція» та «загальна вартість», котрі були використані у відповідній статті Договору, оскільки сам Договір не дає жодних вказівок щодо трактування даних термінів. Можемо зробити висновок, що положення договору є незрозумілими, а тому не мають прямої дії [1]. Отже, досягнення високого рівня точності та чіткої визначеності є необхідною умовою застосування принципу прямої дії норми права ЄС.

Утвердженню даного критерію сприяла вищезгадана справа *Van Gend en Loos*, у якій Суд ЄС, вказує на те, що імплементація статті 12(25) не вимагає жодного законодавчого втручання зі сторони держав-членів. Більше того, зобов'язання, котрі виникають із даної статті, не підлягають будь-яким обмеженням зі сторони держав-членів, оскільки в іншому випадку їх виконання було б умовним [3].

Крім того, американський юрист Р. Х. Фолсом пов'язує застосування принципу прямої дії з джерелами права ЄС. Він наводить таку класифікацію: а) угоди ЄС; б) директиви установ ЄС; в) регулятивні акти установ ЄС; г) судові рішення; д) міжнародні угоди ЄС. Відповідно, угоди ЄС є обов'язковими для застосування в державах-учасниках без обмежень, про що говориться в ст. 189 Угоди про ЄС. Директиви ЄС також обов'язкові для застосування, проте національним судам дається право вибирати, в яких випадках і яким чином їх реалізовувати (наприклад, в якому обсязі). Регулятивні акти установ ЄС згідно з ст. 2 (1) Акту Європейського Співтовариства не мають обов'язкової сили, але в справі *Salvatore Grimaldi v Fonds des maladies professionnelles* Суд ЄС зобов'язав національні суди брати до уваги регулятивні акти ЄС [4].

В окремих випадках вони (акти) можуть мати пряму дію під час вирішення конкретної справи. Судові рішення є обов'язковими для адресата (ст.189 Угоди про ЄС). Принципу прямої дії права ЄС дуже суворо дотримуються щодо міжнародних угод ЄС. Відповідно до рішення Європейського Суду затверджена міжнародна угода може бути основою для скарги в суді з вимогою ясних та чітких обов'язків без якогось додаткового правового регулювання [8, с. 129-131].

Тож, чи треба використовувати вимоги, визначені Судом ЄС у справі *Van Gend en Loos*, для застосування принципу прямої дії права ЄС, коли можна здійснювати цей принцип за джерелами права ЄС, як запропонував Р. Х. Фолсом? Вважаємо, що використання критеріїв, визначених у справі, надає більш широкі можливості застосування принципу прямої дії права ЄС. Це підтверджує і сучасна практика Суду ЄС [3].

Іншим аспектом, вартим висвітлення, є незалежність норми права ЄС, яка буде застосована. На думку науковців незалежність повинна полягати у неможливості подальшого впливу держав-членів або Європейського Союзу. Вказана незалежність визначається безпосередністю регулювання певних суспільних відносин, тобто відсутністю

імплементції норми у національне законодавство, що по суті позбавляє норму прямої дії допоки такі заходи не будуть виконані.

Слід наголосити на тому, що коли нормою Співтовариства буде передбачатись обмежений термін для її імплементції, вона може стати такою, що буде мати пряму дію, у випадку коли вона не буде імплементована до крайнього (граничного) строку. По суті такі обмеження можна кваліфікувати як звуження даного критерію у такому обсязі, що призводить фактично до нівелювання заданого принципу або ж його відтермінування до настання того чи іншого терміну [8, с. 129-131].

Варто відзначити, що перелічені вище критерії породжують якісно новий критерій – відсутність права країн-членів чи органів ЄС вчиняти певні дії стосовно введення в дію чи застосування норм права ЄС. По суті, принцип прямої дії в частині його дії та застосування національними судами країн-членів ЄС по суті зводиться до перевірки ними (судами), чи ця чи інша норма права ЄС є достатньо дієвою та відповідає усім критеріям прямої дії, щоб бути використаною ними під час розгляду справ.

Зокрема, у справі *Wilhelm et al. v. Bundeskartellamt* Суд ЄС вкотре зазначив, що в Установчих договорах ЄС запровадив свою власну систему, інтегровану у правові системи країн-членів ЄС, та суди цих держав зобов'язані виконувати даний Договір. Іще однією важливою у цьому аспекті справою, де отримала свій розвиток доктрина прямої дії, була справа *Simmenthal*. Тут Суд ЄС визначив правило, відповідно до якого країни-члени ЄС повинні повною мірою та однаковим чином застосовувати норми права ЄС з моменту набуття ними чинності і впродовж періоду їхньої дії [2].

Отже, у ході аналізу принципу прямої дії права Європейського Союзу, можна дійти висновку, що він посідає вагоме місце у механізмі функціонування системи права Європейського Союзу, сприяє його ефективній реалізації у національних правових системах держав-членів.

Слід наголосити на тому, що принцип прямої дії права ЄС не може бути застосований до кожного акту органів чи інституцій ЄС, а застосовується він до певної норми, що відповідає низці критеріїв. Основними критеріями є незалежність дії норм права ЄС від тих чи інших дій з боку держав-членів, яка б породила у свою чергу імплементцію норми, що зводить нанівець принцип прямої дії права ЄС та чіткість формулювання норми.

Важливо, що ознака прямої дії норми права ЄС на практиці розкривається у сфері захисту прав людини. Ця сфера дії права ЄС на наш погляд, є найважливішою, оскільки безпосередньо реалізує основні засади, цінності Союзу. Норми прямої дії спрямовані на реалізацію особами своїх основних прав, проте навіть за їх відсутності в національній правовій системі, не стане перешкодою щодо втілення загального принципу права ЄС – захисту прав та свобод людини.

Саме пряма дія норм права ЄС щодо внутрішнього (національного) права держав-членів стала основою для обґрунтування Судом ЄС концепції права Євросоюзу як «нового правопорядку».

Науковий керівник: асистент кафедри Славко А.С.

Література:

1. Case 13/68 – *SpA Salgoli v. Italian Ministry of Foreign Trade*, Rome [1968] ECR 1, [1963] CMLR 105.
2. Case 14/68 – *Wilhelm et al. v. Bundeskartellamt* [1969] ECR 1 AT 14
3. Case 26/62 – *Van Gend en Loos v. Nederlandse tariefcommissie* [1962] ECR 1, [1963] CMLR 105.
4. Folsom R. H. *European Community Law*.: West Publishing Co., 1992.- P. 68-69.
5. Kuijper P.J. *Epilogue: Symbiosis?* // P.J. Kuijper // *Direct effect: rethinking a class of EC legal doctrine*. – Groningen, 2002. – P. 253
6. Prechal S. *Gender Discrimination Law of the European Community* / S. Prechal, Noreen Burrows. – Dartmouth, 1990. – P. 28.

7. Steiner Josephine, EU Law / Josephine Steiner, Lorna Woods, Twigg Christian. – Flesner, Oxford University Press, 2nd ed., 2006. – P. 92.
8. Брацук І. Вплив Суду ЄС на формування та розвиток принципу прямої дії права ЄС /І.Брацук// Юридична Україна: Міжнародне право. – Вип. 2 – 2010. – С.129-131.
9. Право Европейского Союза: учеб. для вузов: 2-е. узд. / под. ред.. С.Ю. Кашкина. – Юристь, 2009. – С. 126.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

Мосіна Нателла Євгенівна
студент-спеціаліст юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Ключові слова: засоби масової інформації, ЗМІ, адміністративно-правове регулювання, Закон про інформацію, правовий статус ЗМІ, інтернет-видання.

Будь-яка держава і будь-яка людина хоче бути господарем у своєму домі. Для держав це природне бажання забезпечується принципами міжнародного права, принципом державного суверенітету, що полягає у верховенстві, самостійності і незалежності державної влади, і принципом невтручання у внутрішні справи інших держав. Для громадян - міжнародним і національним законодавством, що гарантують права людини і громадянина.

Україна — одна з перших з країн СНД та Східної Європи держава, в якій, починаючи з 1992 р., прийнято пакет законів про ЗМІ, а саме: «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення та радіомовлення», «Про рекламу», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації». Розроблено закон «Про кабельне і супутникове телебачення» та ряд інших. Тобто можна констатувати, що в Україні напрацьовано досить значний законодавчий пласт про ЗМІ, в основному створено правове поле у цій сфері. У найближчі роки в Україні повинен бути сформований інформаційний кодекс.

Створення системи суспільно-правових ЗМІ — важливий засіб впливу на процеси демократизації суспільства, гарант забезпечення права на свободу думки і слова, на вільне виявлення своїх поглядів і переконань. Як записано в Конституції України, «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір» [6].

Інформаційні суспільні відносини, що стосуються суб'єктів адміністративного правових відносин у сфері діяльності масових комунікацій, що виникають при використанні Інтернету (в термінах вітчизняного законодавства в сфері інформатизації) спрощено можна представити таким чином: користувач (споживач) - інформаційний ресурс - власник (власник ресурсу). При цьому в існуючій суспільно-правовій ситуації кожен з елементів знаходиться в сфері юрисдикції певної країни світу. Розуміючи, що для кожного елемента ланцюжка відносини існує свій власний правовий режим, маємо в одному випадку три варіанти правового регулювання: регулювання відносин по законодавству країни проживання користувача, країни місцезнаходження ресурсу і за законодавством країни власника.

Основними джерелами права, що регулює суспільні відносини, є міжнародні договори, національне законодавство, судова практика і звичаї, що формуються в процесі реалізації тих чи інших суспільних відносин [8; 133].

Умови діяльності в інформаційному просторі України національної преси, радіо, телебачення є найважливішими питаннями, що мають бути розв'язані для подальшого розвитку демократичного суспільства.

На сьогоднішній день, враховуючи велику кількість змін у законодавстві України, певна увага приділяється саме зазначеній проблемі. Україна посідає одне з перших місць серед країн СНД за кількістю законів, що стосуються діяльності мас-медіа, але рівень використання цих законів на практиці, на жаль, відносно низький.

Ряд законодавчих актів регулюють адміністративно-правові відносини засобів масової інформації в Україні. Так, Закон України "Про інформацію" закріплює право громадян на інформацію, закладає правові основи інформаційної діяльності суб'єктів цих відносин.

Грунтуючись на Декларації про державний суверенітет України та Акті проголошення її незалежності, Закон стверджує інформаційний суверенітет України і визначає правові форми міжнародного співробітництва в галузі інформації.

Головними напрямками і способами державної інформаційної політики як сукупності основних напрямів і способів діяльності держави по одержанню, використанню, поширенню та зберіганню інформації є: забезпечення доступу громадян до інформації; створення національних систем і мереж інформації; зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності; забезпечення ефективного використання інформації; сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів; створення загальної системи охорони інформації; сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації і гарантування інформаційного суверенітету України.

Державну інформаційну політику розробляють і здійснюють органи державної влади загальної компетенції, а також відповідні органи спеціальної компетенції.

Суб'єктами інформаційних відносин є: громадяни України; юридичні особи; держава. Ними, відповідно до цього Закону, можуть бути також інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства.

На сьогодні, враховуючи досить багато змін і нововведень, в законодавстві України є ще чимало суперечностей. Зокрема між ст. 32 і 34 Конституції України. Ч. 2 ст. 32 наголошує: "Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини" [6]. Ці положення утруднюють виконання пресою своїх функцій, на яке дає право ст. 34. У ч. 2 цієї статті говориться: "Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір". Це право значно обмежується ч. 3 даної статті: "Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя". Як бачимо, список обмежень досить такий великий. Крім того, деяку недорозглянутість містить ч. 1 ст. 34 Конституції України. Вона, зокрема, гарантує право на свободу думки, що в принципі є особистою справою людини [6].

Актуальним питанням пов'язаним з державним управлінням, як вже відмічалось на початку статті, є питання забезпечення законності в сфері діяльності Інтернет-видань. Само собою, що забезпечення законності неможливе без контролю з боку держави. На наш погляд, державний контроль за діяльністю Інтернет-видань має здійснюватися у формі нагляду, оскільки контроль в повному значенні цього слова передбачає можливість втручання держави в оперативну діяльність об'єктів управління, що в сфері інформаційної діяльності неприпустимо у зв'язку з захистом свободи слова та недопустимістю цензури [7; 154].

Узагальнюючи сказане, можемо дійти таких висновків. Специфіка масової комунікації в мережі Інтернет зумовлює необхідність прийняття окремого закону з питань діяльності Інтернет-видань. При розробці такого закону під Інтернет-виданнями слід вважати будь-який веб-сайт як складову частину мережі Інтернет, що належить певній фізичній чи юридичній особі (незалежно від національної належності) і призначений для розповсюдження масової інформації. Особливості діяльності Інтернет-видань та їх різноманітність дають можливість їх розмежування при визначенні адміністративно-правового статусу на дві категорії: незареєстровані Інтернет-видання рівень інформаційних прав власників та працівників яких має залишатися на загальному рівні та зареєстровані Інтернет-видання, яким гарантуються додаткові права, пільги та гарантії пов'язані з професійною інформаційною діяльністю.

Важливу роль у забезпеченні законності в мережі Інтернет можуть відіграти адміністративні заходи припинення, такі як видання приписів щодо блокування доступу до інформаційних ресурсів Інтернет-видань - правопорушників [4]. В ідеалі за останніми світовими тенденціями нагляд за законністю розповсюдження інформації в мережі Інтернет має здійснювати "конвергентний" регулюючий орган, хоча за його відсутності виконання цієї функції може бути доручено іншому державному органу.

Науковий керівник: к.ю.н., Закриницька В.О.

Література:

1. Закон України „Про інформацію” від 02.10.1992 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, N 48.
2. Закон України „Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” від 16.11.1992 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1993, N 1.
3. Закон України „Про телебачення і радіомовлення” від 21.12.1993 в редакції від 12.01.2006// <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
4. Городенко Л. Інтернет-медіа як новий вид ЗМІ. //Інформаційне суспільство. Шлях України. – К.,2014.
5. Закон України „Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів” від 23.09.2015 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, N 50.
6. Конституція України від 30.09.2016 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, N 30.
7. Адміністративне право України. Академічний курс: Удвох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К.: Видавництво „Юридична думка”, 2016.
8. Іванов В.Ф. Законодавство про засоби масової інформації: український та зарубіжний досвід. – К.:Видавничий центр «Київський університет», 2015.
9. Закон України „Про захист суспільної моралі” від 20.11.2003 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2004. -№14.
10. Наумов В.Б. Право и Интернет: Очерки теории и практики. – М.: Книжный дом «Университет», 2002.

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ПОВЕНЯМ

Москаленко В. В.

студент 3 курсу Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
e-mail: vladmoskalenko025@gmail.com

Ключові слова: шкідлива дія вод, повінь, управління ризиками затоплення

Повінь – це стихійне лихо, результатом якого затоплення місцевості в результаті підйому рівня води в річці, озері або морі в період сніготанення, злив, вітрових нагонів води тощо. Повені є комплексною екологічною проблемою, що потребує негайного вирішення. Україна не готова до повеней ні в технічному, ні в інфраструктурному плані, не здійснюються системні заходи щодо запобігання шкідливій дії вод, не створено належного правового механізму протидії загрозам у цій сфері [1, с. 137].

Фактично єдиним нормативним актом в Україні, який регламентує питання попередження повеней, є Водний кодекс України [2], в главі 21 якого «Запобігання шкідливим діям вод та аваріям на водних об'єктах і ліквідації їх наслідків» містяться норми, що визначають перелік таких шкідливих дій та заходи щодо запобігання стихійному лихові, спричиненому шкідливою дією вод.

У ст. 107 ВК України передбачено, що шкідливою дією вод є, зокрема, наслідки повені, що призвела до затоплення і підтоплення земель та населених пунктів. У 2016 році Кодекс був доповнений ст. 107-1, яка стосується управління ризиками затоплення, поклавши основну відповідальність за розробку і виконання таких планів на Кабінет Міністрів України, а методик розроблення карт загроз і ризиків затоплення та попередньої оцінки ризиків – на Державну службу України з надзвичайних ситуацій. Відповідно до положень ст. 107-1 плани управління ризиками затоплення розробляються для окремих територій у межах району річкового басейну, які мають високий ризик затоплення, з метою зменшення потенційного негативного впливу затоплень на життєдіяльність людини, навколишнє природне середовище, культурну спадщину та господарську діяльність.

Відповідно до ст. 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [3]. Отже, взявши на себе екологічну функцію, держава зобов'язана захистити населення України від шкоди, заподіяної стихійними лихами, зокрема, й повенями. Однак, законодавство не містить жодних положень щодо юридичної відповідальності Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади у разі виникнення затоплення з причин їхньої бездіяльності, а особам, що постраждали, доволі проблематично вимагати від держави відшкодування заподіяної шкоди.

Не забезпечено також реальними юридичними механізмами виконання положень ч. 2 ст. 107 ВК України. Цією нормою передбачено заходи, котрі мають вживатися щодо запобігання шкідливої дії вод під час проектування водогосподарських та інших об'єктів, а саме: 1) залуження та створення лісонасаджень на прибережних захисних смугах, схилах, балках та ярах; 2) будівництво протиерозійних гідротехнічних споруд, земляних валів, водоскидів, захисних дамб, водосховищ-регуляторів; 3) спорудження дренажу; 4) укріплення берегів тощо.

На нашу думку, чинне законодавство України у сфері запобігання повеням, мінімізації їхніх наслідків та захисту населення від таких стихійних лих потребує комплексного перегляду, як з огляду на поширеність та небезпечність повеней, так і з урахуванням того, що в Європейському Союзі вже створені і показали себе ефективними юридичні та організаційні засоби протидії повеням.

Основними документами ЄС у сфері запобігання повеням є Директиви 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 року, метою якої стало, зокрема, сприяння зменшенню впливу повеней (п. (е) ст. 1 Директиви) [4] та № 2007/60/ЄС «Про оцінку і управління ризиками, пов'язаними з повенями» [5]. Остання визнає, що повені належать до природних явищ, яких уникнути неможливо, однак людська діяльність, у тому числі, зростання кількості поселень, інтенсивне господарювання, скорочення кількості природних перешкод, що утримують воду в зв'язку з використанням земель, так само, як і кліматичні зміни, сприяють збільшенню ймовірності повеней та зростанню їх негативних наслідків.

Такі ризики можуть і повинні бути знижені, для чого необхідна координація заходів у межах всього водного басейну.

Головною метою Директиви № 2007/60/ЕС є розроблення плану заходів з оцінки та управління ризиками повеней, спрямованого на скорочення негативних наслідків для здоров'я людей, навколишнього середовища, культурної спадщини та економічної діяльності, викликаних повенями в ЄС. Директива передбачає створення карт потенційно затоплюваних зон та карт ризиків повеней. У ст. 6 документу передбачено вимоги до таких карт. Зокрема, на картах потенційно затоплюваних зон вказуються ті географічні зони, ймовірність затоплення яких наступна:

- a) слабка вірогідність затоплення або затоплення в надзвичайних ситуаціях;
- b) середня ймовірність затоплення (можливість повторення повені близько 100 років);
- c) висока ймовірність затоплення при певних умовах.

Для кожного з названих варіантів вірогідності, повинні бути передбачені наступні елементи: a) розмір повені; b) глибина або рівень води, в залежності від випадку; c) по можливості швидкість потоку або відповідна інтенсивність повені. Карти ризиків повеней відображають потенційні несприятливі наслідки, викликані повенями, які виражаються наступними параметрами: a) числом постраждалих; b) видами економічної діяльності в потенційно затоплюваній зоні; c) спорудами, які можуть призвести до забруднення навколишнього середовища при затопленні, а також охороняються зонами, які можуть бути порушені повинню; d) в іншій інформації, яку держави-члени ЄС вважатимуть корисною, наприклад, вказівка зон, де можуть статися повені, які переносять значну кількість осаду або сміття та інших джерел забруднення.

Ст. 8 передбачає можливості створення плану ризику, для країн, що межують і мають загрозу виникнення повені з одного басейну, та заходи співпраці між державами, на території яких знаходиться або з якими межує водний басейн. У разі коли міжнародний річковий басейн або інша одиниця управління виходять за межі території ЄС, держави-члени співпрацюють з метою розробки єдиного міжнародного плану управління ризиками або сукупності планів управління ризиками повеней, узгоджених в рамках району річкового басейну

У разі виникнення загрози повені, держави, що є членами ЄС, повинні співпрацювати задля попередження та усунення даної загрози, оскільки даний спосіб є більш дієвим, ніж така ж процедура за участю лише однієї держави. Законодавчий орган ЄС звертає увагу на те, що повинь/паводок – це проблема не лише соціальна, але й економічна, тому метою Європейського Союзу є створення системи відшкодування завданих збитків стихійним лихом з боку держави чи держав.

Якщо держава-член ЄС виявить конкретну проблему, яка впливає на управління ризиками повеней в рамках контрольованих ним вод, і визнає неможливим вирішити таку проблему самостійно, воно може підготувати доповідь для Європейської комісії та для будь-якого іншого зацікавленого держави-члена ЄС до рекомендацій щодо способів її рішення. Європейська комісія готує відповідь на доповідь або рекомендації в 6-місячний термін.

У параграфі 5 Директиви передбачається, що даний нормативно-правовий акт не вичерпує в повному обсязі законодавство ЄС з цього питання і залишає можливість як законодавчої ініціативи до законодавчої влади ЄС з боку окремої держави або групи держав, а також налагодження співпраці між цими державами і на договірних засадах вирішувати всі справи з цього питання, тобто з питання оцінки і управління ризиками, пов'язаними з повенями.

Таким чином, в ЄС створено дієву правову базу для запобігання повеням, ліквідації їхніх шкідливих наслідків, у разі, якщо запобігти цьому стихійному лихові не вдалося. На відміну від України, ЄС бореться із повенями до їх настання, намагається розробити прогнози повеней, попередити найбільш тяжку шкоду. Відтак, запозичення європейського підходу та посилення співробітництва з державами ЄС, особливо тими, що мають з

Україною спільні водні басейни, може істотно сприяти вирішенню проблеми повеней в нашій країні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Завгородня В.М.

Література:

1. Завгородня В. М. Правове регулювання попередження повеней: досвід Європейського Союзу / В. М. Завгородня // Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 8 грудня 2016 р.) : у 2 ч. – Полтава : ПУЕТ, 2016. – Ч. 1. – С. 137-140.

2. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80/page4>

3. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

4. Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy [Electronic source] Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000L0060>

5. Directive 2007/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2007 on the assessment and management of flood risks [Electronic source] Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32007L0060>

ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ СПОРІВ В ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Навроцька Юлія Олександрівна,
юрист ТОВ «Спасибо В. І партнери.
Правові та податкові консультації»
e-mail: petrashkina2507@mail.ru

Ключові слова: *принцип диспозитивності у цивільному праві, судова реформа, громадянське суспільство.*

В цивільному праві сторони правовідносин самостійно, на свій розсуд і у відповідності зі своїми інтересами обирають варіанти відповідної поведінки, а часом і способи розв'язання виникаючих конфліктів.

Проведення реформ, спрямованих на удосконалення діяльності існуючих інституцій та відповідних правовідносин є одним із базових чинників встановлення та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Необхідно відзначити внесення змін до Конституції України, прийняття нового закону «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», два закони щодо виконання судових рішень. На новий Верховний суд покладаються великі сподівання. Він має не лише замінити три вищі спеціалізовані суди і діючий Верховний Суд, а й через виконання касаційних повноважень задати високі стандарти правосуддя для усієї судової системи. Кінцеве рішення у справі можна буде отримати швидше, оскільки третя інстанція буде остаточною (сьогодні ми маємо чотири інстанції).

Зароджуються елементи електронного суду, елементи такого суду уже запроваджені в судочинстві: он-лайн сплата судового збору, отримання інформації про етапи проходження справи у суді, доступ до текстів судових рішень через єдиний державний реєстр судових рішень, тощо. Але цього не достатньо. Судочинство буде набагато доступнішим, якщо комунікацію з судом можна буде повністю перевести в електронну форму – для тих користувачів, кому ця форма є зручнішою, ніж листування поштою і особистий похід до суду. У разі оскарження судових рішень, судові справи не потрібно буде перевозити в суди

вищої інстанції. Електронний суд буде економити не лише значні фінансові і людські ресурси, а й дозволить пришвидшити вирішення справи для сторін і зменшити навантаження на суди.

В умовах загальної недовіри до влади загалом і судів зокрема, ефективним інструментом для відновлення цієї довіри може стати більш широке залучення громадськості. У судовому процесі є інститут присяжних. Сьогодні він працює лише в кримінальних справах, але в урізаному вигляді – за своєю природою, це той же суд за участі народних засідателів, що й раніше, – два судді і три народні засідателі, які вирішують як питання факту, так і питання права. Класична ж модель суду присяжних передбачає журі присяжних, яке на підставі доказів сторін захисту і обвинувачення вирішує питання винуватості особи, і суддю, який на основі вердикту присяжних виправдовує особу або засуджує і призначає покарання. Отже, назріла необхідність запровадження саме такої моделі суду присяжних. Також потрібно розширити сферу його застосування, а не обмежуватися лише справами, де особі загрожує довічне позбавлення волі.

Крім того, для розв'язання конфліктів в приватному праві сторони все частіше обирають арбітражні інституції, третейське судочинство або механізми медіації, які виступають більш гнучкою, швидшою, дешевшою, а головне – більш професійною альтернативою державним судам. При цьому залишається тенденція до розділення третейського та арбітражного провадження.

З урахуванням вищезазначеного, зміни, що відбуваються у законодавстві в контексті функціонування судової системи, мають значний безпосередній вплив на цивільні правовідносини. Попереду ще значна робота науковців та юристів-практиків щодо вдосконалення існуючого правового поля у зазначеній сфері з метою необхідності приведення останньої до вимог сучасності.

Науковий керівник: д.ю.н, професор Венедіктова І.В.

ПРИМУШУВАННЯ ДО ВСТУПУ В СТАТЕВИЙ ЗВ'ЯЗОК

Наконежна Наталія Павлівна

Студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

e-mail: natalii.nakonechnaya@ukr.net

Ключові слова: злочин, потерпілий, примушування, насильство, статевий зв'язок, небезпека.

Актуальність теми полягає в тому, що в процесі розбудови держави і демократизації суспільного життя, виникають не тільки позитивні зміни, але й негативні, які пов'язані з падінням моральності в нашому суспільстві. У цьому контексті відокремлюється проблема злочинів у сфері статевої свободи і статевої недоторканності особи. Оскільки досить часто стають відомі факти жорстокої і цинічної наруги над жертвами злочинних посягань. Причини таких злочинів криються у зв'язку з деформацією суспільних відносин.

Серед праць, для яких характерний комплексний підхід до визначеної проблематики, слід виділити ті, авторами яких є Л. Андрєєва, Ю. Антонян, М. Бажанов, Л. Брич, І. Гальперин, Л. Гаухман, О. Герцензон, І. Даньшин, О. Джуза, А. Долгова, О. Дудоров, А. Зелінський, А. Ігнатов, М. Коржанський, С. Косенко, М. Корчовий, В. Сафронов, О. Синєокий, М. Шаргородський та ін. Публікації цих науковців є важливим теоретичним фундаментом для належного осмислення, визначення й обґрунтування необхідності змін чинного кримінального законодавства, що стосується суспільних відносин у сфері статевої свободи і статевої недоторканності особи.[1,с.95]

Метою є визначення відношення примушування до вступу в статевий зв'язок до насильницьких злочинів за такими основними критеріями: за способом вчинення насильства, за співвідношенням елементів мотивації, за тяжкістю суспільно небезпечних наслідків.

Одним з найважливіших конституційних прав особи є право на свободу та особисту недоторканність, передбачене ст. 29 Конституції України, яке серед своїх складових містить і право на статеву свободу та статеву недоторканність особи.

«Насильство – це дія притисняюча, образлива, незаконна й свавільна», – так визначає насильство В. Даль. Насильство пов'язується із цілеспрямованим посяганням на здоров'я, життя, обмеженням волі, свободи поведінки, порушенням прав і завданням збитків людям. А. Гусейнов описує насильство як зовнішній вплив на людину або групу людей, «примушування, завдання збитків життю й власності, які здійснюються всупереч волі тих, проти кого вони спрямовані». [2, с. 36]

Під насильством у кримінальному праві виділяють фізичний або психічний вплив однієї особи на іншу, який порушує її право на особисту недоторканність, з метою досягнення певного злочинного результату. Примушування до вступу в статевий зв'язок вчиняється шляхом застосування до потерпілої особи психічного насильства, яке охоплює широкий діапазон протиправних дій. Тому дуже важко погодитись і з наступними формулюваннями, які часто зустрічаються в коментарях до Кримінального Кодексу України (далі - КК): «при «примушуванні» виключається насильство». Напевно, краще було б зазначати «виключається фізичне насильство або погроза його застосування».

Стаття 154 КК передбачає відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок природним або неприродним способом особою, від якої жінка чи чоловік матеріально або службово залежні. Основним безпосереднім об'єктом злочину є статева свобода особи. Додатковими об'єктами злочину, передбаченого ч. 2 ст. 154 КК, виступають честь і гідність людини, право власності.

Потерпілим від цього злочину може бути особа як жіночої, так і чоловічої статі, незалежно від того, виповнилось їй 18 років чи ні. У разі, коли до вступу в статевий зв'язок примушувалася особа, яка не досягла статевої зрілості, дії винного, крім ст. 154 КК, кваліфікується за ст. ст. 14 і 155 КК України як готування до статевих зносин з особою, яка не досягла статевої зрілості.

З об'єктивної сторони вбачається, що даний злочин виражається у примушуванні особи жіночої або чоловічої статі до вступу у статевий зв'язок. Також в ст. 154 КК зазначені способи примушування у статевий зв'язок, а саме: природним та неприродним способами.

Ст. 154 КК передбачає як основний безпосередній об'єкт і статеву свободу, і статеву недоторканність. При цьому слід відмітити, що статева свобода передбачає усвідомлений вибір особою варіанта власної сексуальної поведінки та доступне вчинення дій згідно з власним вибором. Статева недоторканність у розумінні ст. 154 КК передбачає захист особи від примусу до вчинення сексуальних дій та іншого тиску на особу. Статева недоторканність є умовою статевої свободи.

У складі злочину ст. 154 КК також виділяється і факультативний безпосередній об'єкт, який може бути у вигляді честі і гідності особи, її майнових інтересів, інтересів служби тощо. Окрім того, розглядаючи питання про об'єкт злочину, слід обов'язково відзначити і питання про потерпілу особу. У ст. 154 КК відсутні посилання на окремі особливості потерпілої особи, а саме щодо її віку і психічного стану, що має в деяких випадках важливе значення.

Щодо суб'єкт злочину, то він є спеціальним – це особа жіночої або чоловічої статі, якій виповнилось 16 років і від якої жінка або чоловік матеріально чи службово залежні.

Розглядаючи дії особи, яка маючи намір вступити з потерпілою особою у статевий зв'язок і для цього підбурює, схиляє іншу особу вчинити примушування жінки або чоловіка до вступу у такий зв'язок, потрібно кваліфікувати за ч. 4 ст. 27 і ст. 154 КК.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом: тобто суб'єкт

усвідомлював, що використовуючи зазначені форми впливу, він домагається вступу жінки або чоловіка у статевий зв'язок з винною особою.

Об'єктивна сторона примушування до вступу в статевий зв'язок полягає саме в примушуванні до дій сексуального характеру шляхом шантажу, погрози або з використанням матеріальної, службової чи іншої залежності потерпілої особи. Використовуючи наукове тлумачення, примушування можна охарактеризувати таким чином: по-перше, це представлення вимоги вчинити певні дії (в нашому випадку сексуального характеру), яка підкріплюється психічним впливом, що обмежує волю особи; по-друге, як створення психотравмуючої обстановки з метою схилити до певних дій сексуального характеру. На нашу думку, примушування до вступу в статевий зв'язок вчиняється шляхом застосування до потерпілої особи саме психічного насильства, яке охоплює широкий діапазон протиправних дій. Тому складно погодитись із формулюваннями, які зустрічаються в коментарях до КК України: «при «примушуванні» виключається насильство» [3, с. 336]. Напевно, краще було б зазначати: виключається фізичне насильство або погроза його застосування.

Для кваліфікації за ст. 154 КК необхідно обов'язково встановити той факт того, що особу примушували саме до дій сексуального характеру, а не до вчинення будь-яких інших дій. Під діями сексуального характеру в цьому складі злочину слід розуміти як природні статеві зносини, так і неприродні (оральні, анальні, гомосексуальні, лесбійські та ін.)

В даному виді злочину дуже важко оцінити ступінь суспільної небезпеки. Тому потрібно брати до уваги саме те, що питання примушування до вступу в статевий зв'язок не розглядалося та не досліджувалося на такому рівні, щоб робити висновки про те, яким небезпечним воно може бути для особи та які наслідки може потягти за собою.

Зазначений злочин можна вважати насильницьким за такими критеріями:

За способом вчинення насильства: якщо примушування до вступу в статевий зв'язок вчиняється через використання психічного насильства у вигляді прямих або завуальованих погроз, залякування, шантажу і таке інше.

За співвідношенням мотивів та цілей: елемент психічного насильства, так чи інакше, є присутнім і в мотивації вчинення примушування до вступу в статевий зв'язок і використовується безпосередньо як засіб досягнення цілі.

За ступенем суспільної небезпеки: примушування до вступу в статевий зв'язок завдає шкоди психічному здоров'ю людини (замислившись, розуміємо, що розмір цієї шкоди практично не можливо виміряти), може призвести до матеріальних, фінансових труднощів, посягає на честь та гідність, репутацію особи та безперечно на статеву свободу або недоторканість особи.

Ознаки, що характеризують об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 154 КК, неоднозначно тлумачаться в науковій літературі, що обумовлено, у тому числі відсутністю легального роз'яснення деяких понять, що використовуються в цій кримінально-правовій нормі. Тому слід зазначити, що самк буквальне тлумачення положень, що містяться в диспозиції кримінально-правової норми, що передбачає відповідальність за примушування до вступу в статевий зв'язок, свідчить про можливості її широкого застосування.

Для того, щоб припинити примушування до вступу у статевий зв'язок, необхідно звернутись по допомогу в правоохоронні органи, які зобов'язані вжити всіх необхідних заходів для припинення злочинних домагань.

Тому можна підкреслити, що на даний час в українському суспільстві проблема сексуального насильства є, і вона є дуже напруженою, а саме примушування до вступу у статевий зв'язок, оскільки має високу латентність (природну, змішану, штучну), тому і потребує всебічного міжгалузевого дослідження для подальшої розробки механізмів та шляхів запобігання.

Отже, підводячи підсумки, можна сказати, що примушування до вступу в статевий зв'язок являє собою насильницький злочин, вчинюваний через протиправний психічний вплив (тиск) на особу з метою примусити її до вступу в статевий зв'язок або іншим чином

задовольнити сексуальні бажання винної особи.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Харченко В.Б.

Література:

1. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». 2013. № 1 (4)– 99 с.

2. Гусейнов А. А. Понятие насилия и не насилия / А. А. Гусейнов // Вопросы философии. - 1994. - № 6. - С. 28-37

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України [Текст] / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та до-пов. – К.: Юридична думка, 2010. –1288 с.

УМОВИ І ПОРЯДОК ВВЕДЕННЯ В ДІЮ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Ніколенко Юлія Євгенівна

студент - магістр юридичного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

e-mail: nikolento_1695@mail.ru

Ключові слова: надзвичайний стан, умови введення надзвичайного стану, порядок введення надзвичайного стану, Указ Президента України про введення надзвичайного стану.

В Україні останнім часом дедалі частіше виявляються тенденції до зростання загроз національній безпеці, їх негативного впливу на особистість, суспільство і державу. Це спричинено і ослабленням системи державного управління і контролю за забезпеченням життєдіяльності в суспільстві, і суттєвими помилками в реформуванні пріоритетних сфер державної діяльності - економічної, соціальної, військової, правоохоронної та інших. Як засвідчує практика, в країні або окремих її регіонах за надзвичайних обставин екстремальні ситуації іноді досягають такої кризовості, що усунути їх звичайними правовими заходами неможливо.

У таких випадках для усунення загроз безпеці людей або збереження конституційного ладу застосовуються надзвичайні заходи. Виникає об'єктивна необхідність тимчасового обмеження окремих прав і свобод громадян та розширення повноважень органів державної влади шляхом уведення режиму надзвичайного стану [1, с. 180].

Питаннями надзвичайного стану займалося багато вчених правників, таких як: А. В. Басов, М. В. Білоконь, П. В. Дерев'янка, Д. М. Бахрах, С. В. Ківалов, В. К. Колпаков, О. О. Крест'янінов, С. О. Кузнichenko, С. С. Маїлян, С. В. Пчелінцев, В. Б. Рушайло, В. І. Олефір, Х. П. Ярмачі та ін., однак у зв'язку із динамічністю законодавства дана проблема не втратила своєї актуальності і по цей час.

Перш ніж перейти до аналізу умов, за яких може бути введено надзвичайний стан та особливостей його введення, вважаємо за необхідне з'ясувати, що законодавець розуміє під окресленим поняттям. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», надзвичайний стан - це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я

громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства (ст. 2 Закону).

Вводиться надзвичайний стан лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим. Законодавець визначає перелік умов, за яких може бути введений надзвичайний стан: 1) виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення; 2) здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення; 3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування; 4) виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи; 5) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства; 6) масового переходу державного кордону з території суміжних держав; 7) необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади (ст. 4 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану») [2].

Тож, як видно з викладеного, надзвичайний стан оголошується лише у випадку виникнення загрози безпеці громадян або конституційному ладові. Необхідність оголосити надзвичайний стан може виникнути з різних причин, таких як військові дії проти країни, які здійснюються як внутрішніми, так і іноземними збройними формуваннями, а також природні катастрофи, громадські заворушення, епідемії, фінансові або економічні кризи, загальні страйки [3, с. 129].

З огляду на те, що введення надзвичайного стану породжує відповідні обмеження в правах і свободах людини і громадянина, введення цього правового режиму підпорядковано відповідній процедурі. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», надзвичайний стан може бути введений як на території всієї країни, так і на території окремих її місцевостей. Виключне право вводити надзвичайний стан належить Президенту України. Пропозиції щодо введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президентові України подає Рада національної безпеки і оборони України. В разі виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення), пропозиції щодо його введення подає Кабінет Міністрів України. Введення надзвичайного стану на території Автономної Республіки Крим або в окремих її місцевостях може ініціювати Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

В Указі Президента України про введення надзвичайного стану має бути зазначено: 1) обґрунтування необхідності введення надзвичайного стану; 2) межі території, на якій вводиться надзвичайний стан; 3) час, з якого вводиться надзвичайний стан, і строк, на який

він вводиться; 4) перелік і межі надзвичайних заходів, вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням надзвичайного стану, а також перелік тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень; 5) органи державної влади, органи військового командування та органи місцевого самоврядування, яким доручається здійснення заходів надзвичайного стану, та межі їх додаткових повноважень; 6) інші питання, що впливають із Закону. Після підписання Указу про введення надзвичайного стану Президент України звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження. Звернення Президента України розглядається Верховною Радою України в невідкладному порядку. Затверджений Верховною Радою Указ Президента України про введення надзвичайного стану негайно оголошується через засоби масової інформації або в інший спосіб.

Надзвичайний стан вводиться на певний, чітко встановлений в законі строк. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану», надзвичайний стан в Україні може бути введено на строк не більш як 30 діб і не більш як 60 діб в окремих її місцевостях. У разі необхідності надзвичайний стан може бути продовжений Президентом України, але не більш як на 30 діб. Указ Президента України про продовження дії надзвичайного стану набирає чинності після його затвердження Верховною Радою України.

Проаналізувавши законодавство щодо введення правового режиму надзвичайного стану, з'ясуємо, як воно реалізується на практиці. В Україні надзвичайний стан вводився один раз у зв'язку із захворюванням птиці високопатогенним грипом [4]. Проаналізувавши Указ Президента України про введення надзвичайного стану ми відмітили, що даний акт в багатьох аспектах не відповідає законодавству. Приміром, в наведеному указі відсутні межі території, на які вводиться надзвичайний стан, час введення указу в дію, відсутній перелік тимчасових обмежень прав і свобод людини і громадянина [5, с. 216-218]. Крім того, цей Указ Президента України був затверджений законом із рекомендаціями Главі держави визначити межі територій в Автономній Республіці Крим, на яких вводиться надзвичайний стан, строк, на який він запроваджується, а також перелік і межі надзвичайних заходів та вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням надзвичайного стану та перелік тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень, визначенням органів державної влади, органів військового командування та органів місцевого самоврядування, яким доручається здійснення заходів надзвичайного стану, та меж їх додаткових повноважень, а також врегулюванням інших питань, що впливають із вимог Закону України "Про правовий режим надзвичайного стану" [6]. Однак, відповідних уточнень до указу не послідувало. Виходячи із викладеного, ми переконані, що подібні Укази Президента України в жодному разі не можуть бути затверджені Верховною Радою України, оскільки порушується як національне, так і міжнародне законодавство. І, як наслідок, могли бути порушені права і свободи людини і громадянина, права та законні інтереси юридичних осіб, оскільки в цьому нормативно-правовому акті містилося досить багато шпаринок для зловживання владою.

З огляду на проаналізоване законодавство та обмежену практику його застосування, вважаємо, що питання умов і порядку введення в дію правового режиму надзвичайного стану потребує поглибленого вивчення та подальшого удосконалення.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Магда С.О.

Література:

1. Ковалів М. В., Рутар А. І., Павлишин Ю. В. Порядок і підстави введення правового режиму надзвичайного стану / М. В. Ковалів, А. І. Рутар, Ю. В. Павлишин [Текст]// Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2015. - № 2. – С. 180- 188.

2. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-III [Текст] // Відом. Верховн. Ради України, 2000. - № 23. – Ст. 176.
3. Єзерський Д. О. Надзвичайний стан: зміст і порядок уведення / Д. О. Єзерський [Текст] // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ, № 1. – 2015. – С. 127-136.
4. Про введення надзвичайного стану в населених пунктах Автономної Республіки Крим: Указ Президента України від 03.12.2005 № 1692/2005 [Текст] // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1692/2005>.
5. Магда С. О. До питання про Указ Президента України про введення надзвичайного стану / С. О. Магда [Текст] // Від громадянського суспільства – до правової держави: тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – С. 216-218.
6. Про затвердження Указу Президента України “Про введення надзвичайного стану в населених пунктах Автономної Республіки Крим”: Закон України від 06.12.2005 № 3182-IV [Текст] // Відом. Верховн. Ради України, 2006. - № 1. – Ст. 19

ВІДПОВІДНІСТЬ СТАТТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ «ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА» РЕАЛІЯМ СЬОГОДЕННЯ

Новікова Катерина Юріївна
студентка 3 курсу 3 групи
факультету підготовки кадрів для
Державної пенітенціарної служби України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого
e-mail: novikova.ekaterina.lawyer@gmail.com

Ключові слова: кримінальне право, доведення до самогубства, аналіз, зміни, доповнення

Ст.120 Кримінального Кодексу України охоплює поняття “Доведення до самогубства”[1,с.60].

Ця стаття містить у собі три частини, кожна наступна з яких має кваліфікуючі ознаки. Частина 2 передбачає – «Те саме діяння, вчинене щодо особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, або щодо двох або більше осіб”. Частина 3 визначає – “Діяння, передбачене частинами першою або другою цієї статті, якщо воно було вчинене щодо неповнолітнього”.

На мою думку, необхідно внести зміни, а саме – доповнення у статтю 120 , з огляду на зростання обігу інформації у ЗМІ та телекомунікаціях, та інших джерел, стали частішими випадки доведення до самогубства через соціальні мережі.

Кіберполіція щодня отримує близько 70 повідомлень щодо зникнення дітей, які можуть бути причетними до так званих "груп смерті" у соціальних мережах. З цих 70 повідомлень на день майже 15-20% підтверджуються. "групи смерті" – це спільноти, зосереджені переважно у мережі «Вконтакте», розраховані на підлітків. Починається все з того, що їхні адміністратори дають учасникам груп травматичні "завдання" – наприклад, свідомо порізати собі руки лезом, відзнявши усе це на фото або відео. Кінцевою метою "гри" є доведення дитини до самогубства, яке вона також повинна зафіксувати на камеру. Вперше про "групи смерті" на кшталт спільнот “Синий кит”, “Тихий дом”, “Разбуди меня в 4:20” заговорили ще у травні 2016 року в Росії.

Тоді російське видання “Новая Газета” опублікувало масштабне розслідування, де був описаний принцип дій таких спільнот. Зазвичай вони об'єднані спільною символікою – це кити. Цей символ обраний невипадково, адже кити – одні з небагатьох видів ссавців, що

можуть звести рахунки з життям, самовільно викидаючись на берег. Подібні групи щодня блокуються адміністрацію через звернення правоохоронних органів, але їм на заміну з'являються нові.

Я вважаю, що саме через ці обставини, ст.120 ККУ не відповідає реаліям сьогодення. Науковці: Сташис В.В., Борисов В.І., виклали у коментарі до Кримінального Кодексу України [3], тлумачення видів діянь диспозиції статті 1) Жорстоке поводження може проявитися у безжальних, грубих діях винного, які спричиняють потерпілому фізичні чи психічні страждання - мордування, позбавлення їжі, ліків, води, сну, одягу, житла, систематичне нанесення тілесних ушкоджень чи побоїв, примушування до вчинення дій сексуального характеру тощо. 2) Примус до протиправних дій - домагання від іншої особи шляхом погрози, насильства чи інших подібних дій вчинити дії, які заборонені чинним законодавством. 3) Систематичне приниження людської гідності полягає, зокрема, у багаторазових образах, глумлінні над потерпілим, цькуванні, поширенні наклепницьких вигадок, іншому принизливому ставленні до потерпілого. Проте я вважаю недоцільним використовувати слова «людської гідності», оскільки це поняття є морально-етичною категорією, яке властиве виключно людині і не може мати відношення до неживих предметів. Дивлячись на це, у статті 120 слід закріпити слова «приниження гідності».

Щодо форми вини, я вважаю, що слід застосовувати змішану форму вини. Тобто особа має різне ставлення окремо щодо свого діяння і його наслідків, які його викликали. Таким чином, діяння спрямоване на заподіяння психічних або психічних страждань і травм і здійснює всі дії для реалізації свого бажання. При цьому особа не передбачує можливості смерті потерпілого, хоча міг і повинен був це передбачити.

Я вважаю, що диспозиції ст. 120 не вистачає доповненого переліку видів діянь, якими може вчинюватись злочин. Розглядаючи приклад соціальних мереж, то доведення до самогубства може вчинюватись шляхом обману, підкупу та саме сприянням вчиненню самогубства.

Також актуальним питання залишається притягнення до відповідальності осіб (адміністраторів та «кураторів» груп) як підбурювачів, пособників або організаторів. На мою думку це вирішується з обсягом та видами дій, які вони виконали. (Адміністратор групи – організатор, «куратор» - підбурювач або пособник).

Єдиний документ, який підіймав питання щодо внесення змін до ст.120 ККУ є Проект Закону №4088 «Про внесення змін до Кримінального Кодексу (щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства)» [3,с.1] який був поданий депутатами Силантьєвим Д.С., Ляшко О.В., Литвином В.М. до Верховної Ради України 17.02.2016 і з 19.02.2016 знаходиться на стадії ознайомлення.

Але я не погоджуюсь із формулюванням, яке депутати навели у проекті – «будь-якого сприяння вчиненню самогубства» тому, що воно включає дуже широкий перелік дій, які можуть підходити під це поняття, що викличе проблеми застосування статті на практиці. Втім, я вважаю дуже вдалим підібрана заміна слів «замах на самогубство» на «спроба самогубства». Адже Закон застосовує його щодо визначення етапів скоєння злочину

На мою думку, це питання є дуже актуальним з огляду на те, як стрімко розвивається спілкування людей у мережі Інтернет. Через високу латентність доведення до самогубства та відсутність норми в ККУ, яка б давала можливість притягати до відповідальності за доведення до самогубства через мережу Інтернет, оцінити реальну ситуацію і стан проблеми вкрай складно.

На сьогоднішній день притягти до кримінальної відповідальності підозрюваного неможливо, через відсутність в диспозиції статті 120 ККУ дій, які виконуються. Враховуючи світову тенденцію до росту злочинності в мережі Інтернет та появи нового способу доведення до самогубства, необхідно своєчасно вносити зміни до кримінального законодавства, які будуть відповідати сучасним викликам з боку злочинців. Отже, необхідно внести зміни до статті 120 та додати до диспозиції частини першої слова «або шляхом підкупу, обману, залякування а також сприяння вчиненню самогубства наданням вказівок»

та виключити слово «систематичне» щодо приниження гідності. А так як доведення до самогубства через «групи смерті» виконуються не одною особою, а декількома, які іменуються «кураторами», що видають небезпечні та смертельні завдання необхідно вважати це злочином вчиненим у співучасті. Злочин потрібно вважати закінченням з моменту виконання об'єктивної сторони.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри Крайник Г.С.

Література:

1. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III зі змінами станом на 21.12.2016
2. Науково практичний коментар за ред. Бауліна Ю.В., Борисова В.І., Тютюгіна В.І., - 5 вид., доповнене. Х.: Право, 2013 – електронний ресурс
3. Проект закону №4088 «Про внесення змін до Кримінального Кодексу (щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства) від 19.02.2016 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58195

ПОТЕРПІЛА ОСОБА ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗГВАЛТУВАНЬ

Нуджейдат Веам

здобувач кафедри кримінально-правових
дисциплін юридичного факультету Харківського
національного університету імені В. Н. Каразіна

Згвалтування належить до категорії злочинів, в механізмі вчинення яких значна роль належить потерпілій особі, особисті якості і поведінка якої може стати ключем для встановлення багатьох обставин при розслідуванні. Це обмовлено тією обставиною, що жертва і злочинець, зазвичай, знаходяться у закономірних взаємних зв'язках [1, с. 17-18]. У кримінальних провадженнях даної категорії потерпілою особою найчастіше виступає жінка, яка в може бути пов'язана з багатьма обставинами, що входять до складу криміналістичної характеристики цих злочинів.

Серед особливостей, які притаманні жінкам-потерпілим і робить їх більш віктимними щодо згвалтування, доцільно відзначити: 1) привабливість жінок, як суб'єкта для задоволення статевих потреб (статевий аспект); 2) менша фізична сила жінки в порівнянні з чоловіком (фізичний аспект), що робить її уразливішою від злочинів; 3) психологічні особливості жінки в певних соціальних обставинах, що впливають на рівень віктимності жінок (психологічний аспект). Названі особливості жінок дозволяють виділити відповідні аспекти згвалтування, які знаходяться в основі мотивації злочину та у великій мірі визначають його механізм.

Статевий аспект згвалтування. Жінка як суб'єкт сексуальних відносин у своєму розвитку проходить кілька етапів, в результаті чого відбувається оформлення жіночої статури і характерної поведінки, що свідчить про статеву зрілість, формується потяг (лібідо) до протилежної статі. Статева поведінка як жінки, так і чоловіка є однією з форм соціальної поведінки, яка тісно пов'язане з репродуктивною функцією і визначається соціальним розвитком конкретної особистості, її рівнем пристрасності (сексуальності) та морально-етичними уявленнями. Манера поведінки в різних ситуаціях може сприйматися по різному особами протилежної статі. Іноді жінки намагаються використовувати свою сексуальність для маніпулювання чоловіками. Але, якщо при певних обставинах поведінка жінки оцінюється як звичайне кокетство, то при інших може бути сприйнято окремими представниками чоловічої статі як бажання (чи пропозиція) вступити у статеві відносини (свідчити про її статеву доступність). Необачна поведінка без врахування місця, часу та

особистості чоловіків може зіграти роль пускового механізму зґвалтування (легке знайомство, погодження піти «у гості», сумісне вжиття алкоголю тощо).

Фізичний аспект зґвалтування. Обов'язковою ознакою зґвалтування виступає застосування для вступу у статеві зносини фізичного насильства або погрози його застосування чи використання безпорадного стану потерпілої особи (ст. 152 КК України). Гвалтівник використовує свою перевагу у мускульній силі, а також може використовувати зброю, інші предмети або речовини. Фізична перевага особливо яскраво проявляється стосовно неповнолітніх чи малолітніх осіб (кваліфікуючі обставини зґвалтування) жіночої статі, які за вікових обставин не можуть протистояти діям дорослої людини. Окрім використання фізичної сили гвалтівник може використовувати і погрози її застосування.

Потрібно зазначити, що в цьому аспекті кримінальне законодавство України і практика його застосування суттєво відрізняється від законодавства інших країн, зокрема Ізраїлю. Так, за ст. 345 Закону про кримінальне право Ізраїлю зґвалтуванням визнаються статеві зносини з жінкою, вчинені без її вільної згоди або при її згоді, але яка була досягнута шляхом обману щодо особи, яка вступила з нею в статеві зносини, або характеру самого діяння. Обманом у даному випадку вважається, наприклад, ситуація, коли суб'єкт обіцяє вступити у шлюб, представляючись неодруженим, хоча в дійсності не є таким [2, с. 179-180]. Таким чином за вказаним законом Ізраїлю зґвалтуванням може бути визнаний статевий акт за згодою жінки, яка була одержана при повідомленні їй неправдивої інформації. Ця обставина, на наш погляд, робить ще більш актуальним дослідження особистості жінки-потерпілої при розслідуванні злочинів даної категорії в Ізраїлі.

Психологічний аспект зґвалтування. На рівень віктимності жінок впливають їх психологічні особливості в певних соціальних обставинах. Потрібно відзначити, що ситуація агресії з боку гвалтівника нерідко породжує у жертв відчуття страху і безвихідності. Наприклад, відчуття безпомічності може виникнути у жінки-потерпілої і в результаті вчинення зґвалтування групою осіб. Окремі дослідники взаємозв'язків «жертва і злочинець» у таких справах, відзначають, що більше 43% потерпілих не чинили опору [3, с. 6]. Це може статися і тоді, коли жертва піддається раптовому нападу незнайомого їй насильника. Але найчастіше така ситуація складається, коли жертва має досить тривалі відносини з агресивною особою.

У зв'язку з цим видається доцільною класифікація жінок - потерпілих від зґвалтування в залежності від наявності і характеру стосунків з насильником. За цією ознакою можуть бути виділені наступні групи жінок – потерпілих.

1. Потерпілі, які не були знайомі зі злочинцем. Ця група жінок стає жертвою насильства з-за збігу певних негативних обставин, зазвичай, опинившись у небезпечному місці у темний час доби (поза населеним пунктом, у парку, на малолюдній вулиці тощо). Відтак, в таких ситуаціях фактично зустріч є випадковою зі злочинцем, який міг у такому місці цілеспрямовано вийти на «полювання» чи проводити дозвілля (вживати спиртні напої у компанії). Зґвалтування характеризується раптовим нападом, іноді з відносно тривалим переслідуванням жертви, застосуванням фізичного насильства (нанесення ударів з метою попередження чи подолання опору з її боку).

2. Потерпілі, які були знайомі зі злочинцем. Рівень знайомства може бути різним. За цією ознакою в цій групі можна виділити дві підгрупи, які суттєво відрізняються одна від одної:

а) *потерпілі, які познайомилися зі злочинцем напередодні зґвалтування* (зазвичай, це молоді недосвідчені дівчата, які необачно погоджуються на контакти з незнайомими чоловіками, наприклад, покататися на дорогому автомобілі, піти у гості, вживати спиртні напої і т.п.);

б) *потерпілі, які знаходилися зі злочинцем в тривалих стосунках* (родичі, сусіди, колеги по роботі чи навчанню, друзі).

Для другої групи потерпілих характерними є ситуації, коли вони не чинять активного опору під впливом погроз з боку злочинця (злочинців), а місцем вчинення

злочину часто є житло. Для досудового розслідування і судового розгляду характерною є ситуація, коли підозрюваний (обвинувачений) заявляє, що він розцінював поведінку жінки як згоду на статеві зносини.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що класифікація жінок-потерпілих від зґвалтування в залежності від наявності і характеру стосунків з насильником має ключове значення для визначення інших елементів криміналістичної характеристики цих злочинів (місце, час та обстановка вчинення, способи дій гвалтівника, сліди злочину тощо). Ступінь знайомства потерпілої і підозрюваного значною мірою обумовлює і тактичні завдання розслідування щодо встановлення ознак зґвалтування та обставин його вчинення.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Даньшин М.В.

Література:

1. Вандышев В.В. Реализация взаимосвязей жертвы и преступника в раскрытии и расследовании насильственных преступлений: Учебное пособие / В.В. Вандышев. – С.Пб.: Изд-во С.-Петербурга. ВШ МВД России, 1992. – 114 с.

2. Закон об уголовном праве Израиля. Постатейный перевод с иврита на русский язык / Дорфман М. - Хайфа, 2010. - 253 с. // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://library.khpg.org>.

3. Андреев А.С., Взаимосвязи «жертвы и преступника» по делам об изнасилованиях, совершенных группой лиц / А.С.Андреев, Л.Н. Кийко. Электронный ресурс. Режим доступа: <http://www.sworld.com.ua>.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СТ. 176 (ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ)

Околот Максим Геннадійович

студент ПКЮ, 3 к., 9 гр.

Національного юридичного університету ім.

Ярослава Мудрого

e-mail: avtoric@mail.ru

Ключові слова: порушення авторського права, суміжних прав, стаття 176 Кримінального кодексу України.

Перш ніж досліджувати цю статтю, слід вказати на те, що вона з'явилася у Кримінальному кодексі у 2001 року, потім тричі змінювалася, поки не дійшла до нас у тому вигляді, в якому зараз закріплена в законодавстві. Зміни вносилися Законами № 3423-IV від 09.02.2006, № 1111-V від 31.05.2007, № 1019-VIII від 18.02.2016.

Закріплення відповідальності за порушення авторських прав є, зокрема, реалізацією положення ст. 54 Конституції України – «громадянам гарантується захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав».

Цікавим є характер кримінальної відповідальності за порушення авторських прав, оскільки в даному разі, порушник несе відповідальність саме перед державою [1, с. 202]. В інших формах (окрім ще адміністративного) судочинства, порушник несе відповідальність перед особою-власником авторського права. Слід зазначити, що кримінальна відповідальність полегшує притягнення особи до цивільної відповідальності, оскільки обвинувальний вирок має преюдиціальне значення.

Проте, кримінальна відповідальність не поновлює порушене право автора, що свідчить про неповноту повноважень суду в даній сфері. Певним чином стримує притягнення порушника до відповідальності і передбачена Кримінально-процесуальним кодексом форма приватного обвинувачення, тобто, коли провадження розпочинається лише

за заявою потерпілого. Вбачається доцільним виключити цю статтю з переліку справ приватного обвинувачення.

Диспозиція статті є банкетною, що відсилає нас до Цивільного кодексу, Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Єдиний родовий об'єкт злочинів у сфері інтелектуальної власності (не тільки ст. 176, а й 177, 229, 231 та 232), яким наразі є відносини щодо інтелектуальної власності, дає підстави висловлювати окремі думки з приводу об'єднання цих злочинів в окремий розділ Кримінального кодексу [2, с. 586]. Проте, хотілося б заперечити проти такої думки, оскільки родовий об'єкт у формі сукупності відносин щодо результатів творчої, інтелектуальної діяльності, ще не дає підстави виокремлювати ці злочини в окремий розділ, адже вони стосуються інших відповідних розділів Кримінального Кодексу. Тим не менш, вважається доцільним звернути увагу на те, що зазначені злочини вчинюються проти власності (точніше, одного з її видів – інтелектуальної), а тому доречно було б перемістити їх до розділу злочинів проти власності.

Безпосереднім об'єктом злочину, що досліджується, є майнове право власника на об'єкти інтелектуальної власності, які охоплюються авторським і суміжними правами. Відповідно, можна побачити деяку прогалину в кримінальному законі стосовно немайнових прав власника – вони злочином не охоплюються, хоча і становлять низку дуже важливих економічних та конституційних прав громадянина.

Предметом виступають оформлені належним чином об'єкти авторських та суміжних прав, зафіксовані на будь-яких носіях інформації. Для оформлення їх належним чином, власник повинен отримати документ, який підтверджує право власності – свідоцтво про реєстрацію майнових прав або патент.

Об'єктивна сторона діяння, передбаченого ст. 176 Кримінального кодексу України, містить такі ознаки, як альтернативні дії: незаконне відтворення об'єктів авторського права та суміжних прав, незаконне їх розповсюдження, або інше порушення авторських та суміжних прав. Обов'язковою ознакою є незаконність діянь, що фактично відсилає нас до законодавства у сфері охорони прав інтелектуальної власності. Слід звернути увагу на те, що сюди відносяться і міжнародні акти, наприклад, Всесвітня конвенція про авторське право (1952) [3], Бернська конвенція (в редакції від 02.10.1979) [4] тощо. Треба пам'ятати, що застосовуватимуться вони лише якщо не порушуватимуть та не звужуватимуть обсяг прав і свобод громадян України, в іншому випадку – порушення їх положень відповідальності не тягне. Іншою характерною особливістю цих діянь є те, що вони передбачають активні дії, а не бездіяльність.

Стосовно шкоди, як ще однієї ознаки об'єктивної сторони, то вважається, що така шкода, виходячи з нематеріальності об'єктів права інтелектуальної власності (окрім деяких видів), має бути розглянута як неодержані доходи, а не як фактичні збитки. До того ж, обов'язковою є завдання шкоди саме в значному розмірі – у 20 і більше разів перевищує НМДГ, у великому розмірі (за ч. 2) – у 200 і більше разів перевищує НМДГ, в особливо великому розмірі (за ч. 3) – у 1000 і більше разів перевищує НМДГ.

Суб'єкт злочину в даному разі є загальним, окрім частини третьої, де йдеться про службову особу, і що дає можливість вказати на існування змішаного суб'єкта в цій частині статті 176. Вік теж є загальним – 16 років.

Проте, є певна особливість, пов'язана із суб'єктом злочину. В окремих випадках, ним може бути й сам автор [5, с. 128]. Таким випадком може бути ситуація, за якої автор приховує співавторство (участь кількох осіб у створенні об'єкта інтелектуальної власності), в цьому разі він вчиняє злочин самостійно, порушуючи права співавторів.

Окремо стоїть особа потерпілого – ним може бути лише власник авторських чи суміжних прав, в тому числі співавтор.

Суб'єктивна сторона характеризується виною – прямим умислом, при цьому не є важливим, яка була мета злочину, або його мотив, хоча мотив як правило є корисливим.

Санкція статті передбачає штраф (200-1000 НМДГ/1000-2000/2000-3000), виправні роботи до двох років (окрім частини 3) та позбавлення волі (2/2-5/3-6). У частині третій передбачається позбавлення права обіймати певні посади на строк до трьох років, або без такого.

Порівнюючи санкції в законодавстві інших країн, можна зазначити, що у Франції та Чехії передбачено до 5 років позбавлення волі та штраф від 300 тисяч євро до 500 тисяч [6, с. 87]. Якщо порівняти із штрафом в Україні, то наявною стає різниця між штрафом у 500 тисяч євро та тисячею НМДГ.

Висновки. Злочин, передбачений статтею 176 Кримінального кодексу України, закріплений, на мій погляд, не зовсім точно, зокрема, не враховано специфіку існування немайнових прав інтелектуальної власності, замалим є розмір покарання у вигляді штрафу (у порівнянні з іншими країнами). Пропонується викласти диспозицію частини першої цієї статті наступним чином: «Незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а так само незаконне відтворення, розповсюдження виконань фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, або інше умисне порушення авторського права та суміжних прав (майнових або немайнових), якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі». Також доцільно перемістити злочин, передбачений ст. 176 до Розділу VI «Злочини проти власності». Новий номер статті (орієнтовно) – 191-1.

Пропонується також збільшити штраф у санкції статті (новий штраф складатиме відповідно 1000-3000 НМДГ у ч. 1, 3000-7000 НМДГ у ч. 2, 7000-12000 НМДГ у ч. 3).

Науковий керівник – к.ю.н., асистент Крайник Г. С.

Література:

1. Бондаренко С.В. Авторське право та суміжні права – курс лекцій / С.В. Бондаренко. – Київ, 2008. – 288 с.
2. Дудоров О.О. Кримінальне право: навчальний посібник / О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк. – Київ, 2014. – 944 с.
3. Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року, приєднання Україною через ратифікацію Верховною Радою від 23 грудня 1993 року. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_052
4. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів станом на 02.10.1979, приєднання України від 31.05.1995. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_051
5. Кірін Р.С. Інтелектуальна власність, підручник / Р.С. Кірін. – Дніпропетровськ, 2012. – 320 с.
6. Верба І.І. Основи інтелектуальної власності: навчальний посібник / І.І. Верба, В.О. Коваль. – Київ, 2013. – 262 с.

ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ

Орел Мілена Олександрівна
студент-магістр юридичного факультету
5 курсу групи ЗЮП- 51
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e –mail: orelmilena2014@gmail.com

Ключові слова: цивільне право, договір комерційної концесії, предмет договору, підприємницька діяльність.

Інститут концесії закріпився в законодавстві України у 1999 році із прийняттям Закону України «Про концесії» [1]. У 2001 році законодавець вирішив закріпити економічні засади та правове регулювання комерційної концесії, але Закон України «Про франчайзинг» [2] так і не був прийнятий. Починаючи з 2004 року із прийняттям Цивільного та Господарського кодексів інститут комерційної концесії знайшов законодавче закріплення як один з інститутів цивільного права. Метою договору комерційної концесії можна вважати створення нових підприємницьких організацій.

У відповідності зі ст. 1115 Цивільного кодексу України за договором комерційної концесії одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав з метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг [3].

Предметом договору комерційної концесії, відповідно до ст. 1116 ЦК України, вважається право на використання об'єктів права інтелектуальної власності, до яких традиційно відносять торговельні марки, промислові зразки, винаходи, твори, комерційні таємниці тощо, а також комерційний досвід та ділову репутацію [3].

Згідно ст. 155 Господарського кодексу України, об'єктами прав інтелектуальної власності у сфері господарювання визнаються:

- винаходи та корисні моделі;
- промислові зразки;
- сорти рослин та породи тварин;
- торговельні марки (знаки для товарів і послуг);
- комерційне (фірмове) найменування;
- географічне зазначення;
- комерційна таємниця;
- комп'ютерні програми;
- інші об'єкти, передбачені законом [4].

Отже, законодавством передбачається розширений перелік об'єктів, що можуть бути предметом договору комерційної концесії. Л. Л. Савицька з цього приводу зазначає, що аналізуючи запропоноване визначення предмета договору комерційної концесії, можна стверджувати, що в ньому фактично визначено об'єкт, а не предмет договору. М. Брагінським та В. Вітрианським, було запропоновану наступне визначення предмету договору комерційної концесії - ними можуть бути дії правоволодільца стосовно надання права для використання об'єктів права інтелектуальної власності та вчинення дій, спрямованих на забезпечення реєстрації договору [5]. Однак, після втрати чинності наказу Міністерства юстиції України від 29 вересня 2014 року № 1601/5 «Про затвердження Порядку державної реєстрації договорів комерційної концесії (субконцесії)» [6], зареєстрований у Міністерстві юстиції України 01 жовтня 2014 року за № 1194/25971, таке визначення втрачає актуальність.

В. А. Ведькал під предметом договору комерційної концесії розуміє надання правоволодільцем користувачеві прав на використання останнім у своїй підприємницькій діяльності, визначеній метою договору, комплексу належних праволодільцю прав на об'єкти інтелектуальної власності, а саме на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту й послуг (комерційне найменування та/або торговельні марки), промислові зразки, винаходи, комп'ютерні програми, бази даних тощо), через які об'єктивується ділова репутація останнього; комерційного досвіду та ділової репутації [7, с. 83]. Це виключні права, вважає науковець, без яких договір концесії не можна вважати укладеним.

До другої категорії виключних прав В. А. Ведькал відносить права, які можуть бути внесені в договір за згодою сторін. Так, договором комерційної концесії можуть також передбачатися особливі умови, до яких можна віднести такі, які зобов'язують правоволодільца утриматися на закріпленій за користувачем території від надання іншим

особам комплексів прав для їх використання; які зобов'язують користувача утриматися від конкуренції з правоволодільцем на території, або зобов'язують користувача не одержувати аналогічні права від конкурентів правоволодільця чи зобов'язують користувача погоджувати з правоволодільцем місце розташування приміщень для продажу товарів (робіт, послуг), передбачених договором, а також їх внутрішнє й зовнішнє оформлення [7, с. 83].

Договір комерційної концесії іноді ототожнюють з договором франчайзингу. Так. В. С. Дмитришин вважає, що франчайзинг не є синонімом комерційної концесії, хоча знаходить ці поняття схожими, але при цьому зазначає, що франчайзинг має свої специфічні ознаки. До них він відносить ширший, порівняно з комерційною концесією, обсяг прав, який, крім виключного права на продаж товарів, наданих виробником товару, передбачає надання прав на об'єкти інтелектуальної власності, правоволодільцем яких він є [8, с. 201].

Таким чином, особливістю предмета договору концесії можна вважати виключний обсяг прав, передбачений для певного роду підприємницької діяльності, такими можна вважати права на використання об'єктів права інтелектуальної власності, комерційний досвід та ділову репутацію.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Мічурін Є. О.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Осипа Ростислав Сергійович

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету

Імені В.Н. Каразіна

Громадська безпека визначається як необхідна умова цивілізованого способу життя, успішного розвитку суспільства, держави та її інститутів. Забезпечення громадської безпеки досягається шляхом проведення єдиної державної політики у галузі забезпечення внутрішньої безпеки держави направленої на попередження загроз життєво важливих інтересів держави та суспільства.

Зміст громадської безпеки являє собою систему взаємопов'язаних суспільних відносин, що проявляються в поведінці людей, їх діяльності, вчинках переважно в громадських місцях. Суть і специфіка громадської безпеки в її соціальній значимості – забезпечення нормальних умов життя, побуту і відпочинку людей, суспільного спокою, ефективної трудової діяльності, охорони честі і гідності людини [2, с. 9]. Також існує визначення, відповідно до якого громадську безпеку розглядають як систему суспільних відносин, що складаються відповідно до правових норм при використанні об'єктів, що становлять підвищену небезпеку для суспільства, чи під час настання особливих умов [4, с. 243]. Небеский Ю.С., зауважуючи, що громадський порядок є цілісним соціальним утворенням, яке має різні форми прояву, що зумовлює його охорону відповідними органами виконавчої влади, зокрема: антикримінальна безпека, яка базується на активних діях громадян та діяльності правоохоронних органів з припинення правопорушень та злочинів; безпека дорожнього руху; пожежна безпека в громадських місцях; санітарно-епідеміологічне благополуччя громадян у громадських місцях; екологічна безпека громадян у громадських місцях тощо [4 с. 239].

Отже, громадська безпека розглядається як стан захищеності духовних та матеріальних цінностей суспільства, встановленого порядку діяльності державних та громадських організацій, майнових і немайнових прав і свобод кожної людини, усього суспільства від зовнішніх і внутрішніх загроз, який забезпечує умови для нормальної життєдіяльності і розвитку [2, с. 6].

Особливе місце в забезпеченні громадської безпеки відповідно відведено нормативно-правовому регулюванню.

Перспективи розвитку законодавства України щодо громадської безпеки обумовлені закономірностями укріплення правової держави і охоплюють як питання конституційних основ цієї та інших важливих напрямків діяльності Української держави. Як було зафіксовано в одній із програм діяльності Кабінету Міністрів України, сучасна криміногенна ситуація в країні залишається одним з головних чинників, посилює напруженість у суспільстві, становить реальну загрозу економічній стабільності держави, її національній безпеці та конституційному ладу. Рівень криміналізації найважливіших сфер життєдіяльності держави зумовлює необхідність реалізації додаткових скоординованих заходів правоохоронного, економічного і соціального характеру [3]

В структуру системи законодавчого регулювання і забезпечення громадської безпеки входять норми різних галузей права – конституційного, кримінального, кримінально-процесуального, адміністративного та інших. Адміністративно-правові засоби забезпечення громадської безпеки становлять більшість серед інших правових приписів та організаційних заходів, оскільки стосуються сфери управління та захисту прав і свобод громадян при їх здійсненні. Норми, що регулюють відносини у сфері громадської безпеки знаходяться в різних інститутах адміністративного права (порядок управління, охорона довкілля, державна служба, адміністративна відповідальність і т.і.) [3, с. 95].

Таким чином, проаналізувавши питання правового забезпечення громадської безпеки, можна говорити про те, що більшість процесів пов'язаних із забезпеченням громадської безпеки на сьогоднішній день в Україні врегульовано.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Стародубцев А.А.

Список використаних джерел:

1. Ольховський, Євген Борисович. Адміністративно-правові засоби забезпечення громадської безпеки [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ольховський Євген Борисович ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2003. – 191 с.
2. Ольховський Є.Б. Адміністративно-правові засоби забезпечення громадської безпеки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Є.Б. Ольховський. – Харків, 2004. – 12 с.
3. Фатхутдінов В. Г. Правове регулювання забезпечення громадської безпеки / В. Г. Фатхутдінов // Наше право. - 2013. - № 8. - С. 94-97. с.
4. Ярмиш Н. О. Поняття громадської безпеки / Н. О. Ярмиш // Вісник Кримінологічної асоціації України. - 2015. - № 3. - С. 236-243.

ПОНЯТТЯ РЕЖИМУ ВІДБУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Павленко Світлина Миколаївна

студент-магістр юридичного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

e-mail: sveta-pavlenko-94@mail.ru

Ключові слова: режим відбування та виконання покарання, позбавлення волі, виправлення та ресоціалізація злочинців, уклад, порядок відбування і виконання покарання, спосіб життя засуджених

Покарання у виді позбавлення волі, як відомо, – це особлива форма державного примусу, яка призначається судом від імені держави особі, винній у вчиненні злочину, і полягає в застосуванні до засудженого певних обмежень та страждань, передбачених

діючим законодавством. Сама загроза позбавлення волі на тривалий термін впливає страхітливо, а режим і установа, де позбавлення волі відбувається, мають для цього лише додаткове значення.

Виходячи з того, що не існує природжених (невиправних) злочинців, основним і досяжним завданням покарання є виправлення і ресоціалізація злочинця. Саме тому чинне кримінальне законодавство відмовилося від широкого застосування довічного позбавлення волі і дуже тривалих термінів позбавлення волі. Тих достоїнств, які має позбавлення волі на достатньо тривалі терміни, не мають інші види покарання. Вони не здатні ні так страхітливо діяти, ні виховувати тими методами, які доступні стосовно осіб, засуджених до тривалих термінів позбавлення волі.

Сутність покарання виявляється в тому, що засуджений за вчинений злочин зазнає кари, тобто він приречений до страждань за вироком суду. Покарання за своїм змістом завжди полягає у позбавленні злочинця будь-якого блага (життя, прав, майна, волі тощо). І, таким чином, покарання, як і будь-яка інша втрата, пов'язане зі стражданням злочинця. Саме в цьому розумінні покарання проявляється як кара. Властиві кожному покаранню обмеження засуджених у правах та обов'язках (порівняно з правами й обов'язками інших громадян) визначені у відповідному режимі відбування покарання.

Що таке режим відбування покарання? До ухвалення нового КВК України поняття режиму у виправній установі не було закріплено в законодавстві, а було сформульовано лише в теорії кримінально-виконавчого права і не викликало якихось особливих дискусій. В теорії кримінально-виконавчого права цій проблемі, не дивлячись на її значущість та цінність для виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі, приділяється, на наш погляд, незначна увага.

У літературних джерелах з кримінально-виконавчого права у термін «режим» вкладають такі поняття, як уклад, порядок відбування і виконання покарання, спосіб життя засуджених, а це в свою чергу викликає потребу в додаткових роз'ясненнях та уточненнях. Термін «режим» (від фр. *regime*) використовується в декількох значеннях, у тому числі: точно встановлений розпорядок життя; система правил, заходів, необхідних для тієї або іншої мети. Аналіз правової літератури, законодавства і відомчих нормативних актів показує, що «режим» – категорія юридична. Причому кримінально-виконавче законодавство визнає дві його складові. Це режим виконання і режим відбування позбавлення волі. Режим виконання виступає як система нормативно-правових розпоряджень про виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі, адресованих персоналу установ кримінально-виконавчої системи. Режим відбування покарання як нормативно врегульований процес відображає устрій, спосіб життя засудженого в період відбування позбавлення волі.

Зміст поняття «режим» можна з'ясувати, виходячи з його визначення, наведеного в «Словнику іншомовних слів», де під режимом розуміється система правил, заходів, необхідних для досягнення тієї чи іншої мети. А оскільки з позицій діючого законодавства режим – один з основних засобів, за допомогою якого досягається мета покарання (ч. 3 ст. 6 КВК України), то режим визначають як закріплену в кримінально-виконавчому законодавстві сукупність правил поведінки засуджених і заходів, що здійснюються органами, виконуючими покарання, і необхідних для реалізації кари і досягнення мети покарання.

Визначення, дане законодавцем (ст. 102 КВК України), далеко не безперечне і переобтяжене перерахуванням основних вимог. Проте з тим з визначення очевидно, що режим це порядок, заснований на кримінально-виконавчому законодавстві і відомчих нормативних актах, який є необхідною умовою належного виконання і відбування лише кримінальних покарань, пов'язаних з позбавленням волі. До місць позбавлення волі законодавець відносить установи виконання покарань (ст. 11 КВК України), які включають арештні дома, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (виховні колонії). Кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи

відкритого типу (виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії). Виправні колонії поділяються на колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки. Виправні колонії мінімального рівня безпеки поділяються на колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання і колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання.

Принциповим є положення, сформульоване в ч. 1 ст. 102 КВК України, про те, що режим в місцях позбавлення волі встановлюється законом та іншими нормативно-правовими актами, де основні елементи режиму, повинні відповідати КВК України. Це положення зумовлює ієрархію норм, що регулюють режим, їх співвідлеглість; встановлює компетенцію відповідних органів з ухвалення нормативних правових актів, що регулюють окремі правила режиму (ч. 3 ст. 102, ч. 4 ст. 102, ч. 6 ст. 102, ч. 7 ст. 102, ч. 3 ст. 103, ч. 2 ст. 104, ч. 2 ст. 106 КВК України та ін.). Режим виражає сутність і зміст покарання, оскільки в ньому здійснюється кара, тобто сукупність вживаних до засуджених заходів примусу і правообмежень. Одночасно режим встановлює правила поведінки всіх суб'єктів і учасників правовідносин, їх права і обов'язки, що виникають з приводу виконання і відбування покарання. Норми режиму забезпечують порядок реалізації правообмежень, прав і обов'язків відповідних суб'єктів і учасників процесу виконання і відбування покарання.

Таким чином, в сферу дії режиму позбавлення волі включені: засуджені, що відбувають вказаний вид покарання; адміністрація виправних установ; адміністрація організацій, де працюють засуджені; представники громадських об'єднань, що беруть участь у виправленні засуджених і здійснюють контроль за виправними установами; посадовці державних установ, які відвідують ці установи, та й ті, що беруть участь у виробництві; громадяни, що знаходяться на об'єктах виправних установ і територіях, прилеглих до них.

Разом з цим, законодавче визначення поняття режиму викликає у нас деякі зауваження. Ми не можемо погодитися з таким твердженням, що режим є тільки «порядком» виконання і відбування покарання. У минулому теорією кримінально-виконавчого права завжди підкреслювалося, що режим – це порядок і умови виконання і відбування покарання. В КВК України законодавцем проводиться чітке розділення процедури виконання покарання і умов відбування покарання. До виконання покарання (а це фактично і порядку) законодавець відносить питання режиму в колоніях і його основні вимоги (ст. 102), технічні засоби нагляду і контролю (ст. 103), оперативно-розшукову діяльність в колоніях (ст. 104), режим особливих умов у колоніях (ст. 105), підстави застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї (ст. 106). У главі 17 «Умови відбування покарання в колоніях» регламентовані питання, що відносяться тільки до питань відбування покарання. Думається, що розчленовування порядку виконання і відбування покарання від умов виконання і відбування покарання є неправильним. Річ у тому, що персонал колоній фактично і виконує і відбуває правила режиму. В значенні «відбування» на нього розповсюджується режим відносно розподілу робочого часу протягом дня, часу прийому засуджених і т. ін., тобто в цих випадках персонал як би «відбуває» покладені на нього обов'язки. З другого боку, засуджені, як правило, в цілому відбувають покарання. Проте у випадках, коли вони реалізують функції самовиховання і самодисципліни, до чого закликають теорія і практика реалізації цілей покарання, вони фактично «виконують» певні правила і вимоги режиму.

Не можемо погодитися з такою редакцією ст. 102 КВК України: «Режим у виправних і виховних колоніях – це встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок», що може привести до суб'єктивного вирішення питань, які регулюють режим виконання і відбування покарання, які ґрунтуватимуться не на законі, а на розсуді адміністрації колонії, що, до речі, вже було в минулих редакціях Правил внутрішнього розпорядку. Думається, більш правильним буде твердження, що «режим у виправних установах – це встановлений законом і відповідними законом іншими нормативними правовими актами порядок», як це зроблено у ст. 77 Кримінально-виконавчого кодексу Казахстану.

Більш того, у визначенні поняття режиму, висловленого в ст. 102 КВК України відсутня вказівка на те, що режим забезпечує не тільки ізоляцію, але й охорону засуджених.

Науковий керівник: д.ю.н, проф. Трубников В. М.

РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ ТОВАРИСТВ ТА ТРЕТІХ ОСІБ ПРИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ТОВАРИСТВ

Павличенко Данило Петрович

аспірант 1-го року навчання

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Ключові слова: права, законні інтереси, товариство, реорганізація.

В умовах активного розвитку ринкових відносин в Україні одним із основних інструментів переміщення капіталу юридичних осіб являється саме реорганізація. У зв'язку з цим, все більшої актуальності набуває дослідження моментів розмежування прав та законних інтересів учасників товариств та третіх осіб при реорганізації товариств.

Реорганізація відіграє важливе значення для будь-якого господарського товариства, його учасників та третіх осіб, адже саме в результаті її проведення відбувається перехід майнових та немайнових прав до інших суб'єктів.

Виходячи із положень статті 104 Цивільного кодексу України, реорганізація є припиненням юридичної особи в результаті злиття, приєднання, поділу чи перетворення. У разі реорганізації юридичних осіб майно, права та обов'язки переходять до правонаступників. В цей же час, правонаступництво характеризує реорганізацію лише щодо зовнішніх правовідносин з участю реорганізованого товариства та його контрагентів. Стосовно ж внутрішніх правовідносин участі категорія «правонаступництво» не являється визначальною.

При припиненні господарських товариств шляхом реорганізації необхідно виділити два етапи: а) попередній, що передуює прийняттю рішення про реорганізацію господарського товариства; 2) власне реорганізація, що триває з моменту прийняття рішення про реорганізацію до моменту її завершення, що забезпечить врахування інтересів господарських товариств-учасників цієї процедури протягом усього періоду її проведення.

У контексті досліджуваної проблеми важливого значення набуває розмежування категорій «права» та «законні інтереси».

Одним із перших учених-юристів, який використав термін «законний інтерес», був Г. Ф. Шершеневич. Зокрема, він зазначав, що «члени одного суспільства виробили в собі звичку відстоювати всіма законними засобами свої права, повставати проти найменшого порушення їх законних інтересів, відноситися недоброзичливо до порушників правового порядку, як до спільних ворогів, а тому відповідно самі намагаються не виходити за межі свого права» [1, с. 193].

З. В. Ромовська звертає увагу на те, що «зарахування інтересу в групу охоронюваних законом інтересів створює його носієві можливість діяти певним чином, претендувати на певну поведінку іншої особи, а у випадку незадоволення цього інтересу звертатися за його захистом» [2, с. 77]. З цього можна резюмувати, що захист інтересу встановлюється законом, а забезпечується активними діями його носія.

О. І. Чепис виділила такі ознаки охоронюваного законом інтересу: «а) не може суперечити загальним засадам цивільного законодавства; б) виходить за межі змісту суб'єктивного права, співвідноситься з ним, як ціль і засіб; в) не опосередкований правовими нормами; г) має на меті задоволення соціально-економічних потреб; д) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування в межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом; е) реалізується в цивільних

правовідносинах; е) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони» [3, с. 6].

В цілому, сучасні дослідники розглядають інтерес, як: 1) гарантований державою юридичний дозвіл; 2) прагнення суб'єкта до досягнення певних благ, які прямо не заборонені законом; 3) стимул для вибіркової діяльності людини з метою задоволення своїх потреб або певний мотиваційний стан особи при задоволенні її потреб; 4) юридичну можливість; 5) потребу в отриманні дозволених або незаборонених благ.

На сьогодні в юридичній літературі можна зустріти такі терміни, як: «законний інтерес», «охоронюваний законом інтерес», «правовий інтерес», «юридичний інтерес» тощо. Вбачається, що автори, використовуючи дещо відмінну термінологію, вкладають у неї тотожний зміст.

Необхідно також розрізняти поняття «охоронюваний законом інтерес» і просто «інтерес». Звичайно, що друге поняття є ширшим і охоплює також охоронювані законом інтереси. Проте для юриспруденції мають значення лише останні – законні інтереси.

Конституційний Суд України у справі №1-10/2004 вказав на наступні ознаки охоронюваного законом інтересу. Такий інтерес: а) виходить за межі змісту суб'єктивного права; б) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; в) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб, що формують інтерес; г) не може суперечити Конституції й законам України, суспільним інтересам, загально визнаним принципам права; д) може розглядатися як простий легітимний дозвіл; е) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування в межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом [4, с. 9–10].

Інтерес виступає своєрідною передумовою виникнення права, рушійним посилем його реалізації, а також установлення, зміни та припинення правовідносин. Охоронюваний законом інтерес не можна ототожнювати із суб'єктивним правом. Суб'єктивним правом уповноваженому суб'єкту правовідносин встановлюється міра дозволеної поведінки для задоволення його інтересів. З іншого боку, міра дозволеної поведінки зобов'язаного суб'єкта визначена обов'язком, що за змістом правовідносин кореспондує суб'єктивному праву. Р. О. Стефанчук указує, що юридичні обов'язки кореспондують суб'єктивному цивільному праву, а не охоронюваному законом інтересу, який забезпечується іншим чином [5].

Інтерес уповноваженого суб'єкта правовідносин отримує законний захист разом із суб'єктивним правом, у яке він утілюється в процесі реалізації. Крім того, здійснення суб'єктивного права передбачає: можливість уповноваженої особи здійснювати дії в межах свого права, можливість вимагати вчинення певних дій від зобов'язаної особи, можливість звернутися до компетентних органів за захистом порушеного права. У свою чергу, як неодноразово зазначалося, інтересу, на відміну від суб'єктивного права, не кореспондує зустрічний обов'язок. Отже, реалізація приватного охоронюваного законом інтересу передбачає вчинення дій у правовому полі – це умова розповсюдження законного захисту та можливість звернутися до компетентних органів у разі, якщо з боку будь-кого виникнуть незаконні перешкоди.

Для інтересу характерним є відсутність обов'язку реалізовувати інтерес, носій інтересу повинен сам здійснювати дії з метою його реалізації. Інші суб'єкти (фізичні та юридичні особи) не виступають як зобов'язані особи по відношенню до носія інтересу. Держава при цьому повинна йому сприяти, надаючи допомогу в реалізації вказаного інтересу, навіть шляхом зобов'язання інших осіб. Специфічним для суб'єктивного права є зобов'язання суб'єктів правовідносин (фізичних або юридичних осіб, держави) не порушувати права або здійснювати дії. Крім того, інтерес як необхідність задовольнити потреби соціального характеру є первинним по відношенню до суб'єктивного права, а останнє – похідним від нього. Інтерес є таким унікальним юридичним феноменом, що стає способом реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

Таким чином, слід визнати, що охоронюваний законом інтерес потрібно розуміти як усвідомлене суб'єктом права домагання отримати певне матеріальне (нематеріальне) благо

або змінити правовий статус, що спонукає суб'єктів права вчиняти конкретні дії чи, навпаки, утримуватися від них, знаходиться в правовому полі та забезпечується в реалізації підтримкою держави, здійснюється у формі дозволу і відбивається в конкретних правовідносинах [6, с. 3].

Чинним законодавством прямо чи опосередковано передбачені права та законні інтереси, які виникають чи можуть виникнути в учасників та третіх осіб при реорганізації товариств.

Що стосується законних інтересів, то вони, хоча й прямо не закріплені у законодавстві, проте їх існування підрозумівається, виходячи із самого статусу учасника чи третьої особи.

Процеси реорганізації несуть для кредиторів, як суб'єктів реорганізаційних правовідносин, відповідні ризики невиконання зобов'язань юридичними особами-боржниками, що реорганізуються. Так, наприклад, при злитті двох юридичних осіб з різним фінансовим становищем об'єднана юридична особа матиме нижчий рівень платоспроможності, аніж юридична особа, котра до початку злиття володіла значною кількістю активів, що погіршує положення кредиторів останньої. Аналогічна ситуація спостерігається і при приєднанні. При поділі юридичної особи можливе (нависне чи випадкове) нерівномірне розподілення активів та зобов'язань між юридичними особами, що створюються після закінчення процесу реорганізації. Інтереси кредиторів юридичної особи, зобов'язання якої в результаті виявляться недостатньо забезпеченими відповідними активами, мають ризик бути незадоволеними. Аналогічна проблема виникає і при виділенні.

Тобто існує законний інтерес кредиторів не понести втрат внаслідок проведення реорганізації юридичної особи. Схожими є й інтереси учасників товариств – понести мінімальні фінансові втрати та мінімальні втрати у корпоративних правах.

Похідними від цих інтересів є відповідні права. Якщо вести мову про права як прямо закріплені у законодавстві правомочності, яким кореспондують відповідні обов'язки та санкції за їх недотримання, то перелік прав учасників та третіх осіб при реорганізації товариств доволі обмежений.

Так, учасники товариства мають змогу реалізувати свої права в процесі прийняття рішення про реорганізацію та у розподілі корпоративних прав у товаристві- правонаступнику. Наприклад, у ч. 3 ст. 107 ЦК України закріплене положення про те, що передавальний акт та розподільчий баланс затверджуються учасниками юридичної особи.

В цей же час, для третіх осіб, якими зазвичай виступають кредитори товариства, прямо закріплені права, яким кореспондують відповідні обов'язки. Наприклад, у ст. 105 ЦК України передбачене право кредиторів заявити свої вимоги, до юридичної особи, яка реорганізується. Цьому праву кореспондує обов'язок комісії з реорганізації розглянути кожну вимогу, прийняти відповідне рішення та направити відповідь.

Згідно ч. 1 ст. 107 ЦК України, кредитор може вимагати від юридичної особи, що припиняється, виконання зобов'язань якої не забезпечено, припинення або дострокового виконання зобов'язання, або забезпечення виконання зобов'язання, крім випадків, передбачених законом.

А за ч. 6 цієї ж статті, якщо правонаступниками юридичної особи є декілька юридичних осіб і точно визначити правонаступника щодо конкретних обов'язків юридичної особи, що припинилася, неможливо, юридичні особи- правонаступники несуть солідарну відповідальність перед кредиторами юридичної особи, що припинилася. А учасники (засновники) припиненої юридичної особи, які відповідно до закону або установчих документів відповідали за її зобов'язаннями, відповідають за зобов'язаннями правонаступників, що виникли до моменту припинення юридичної особи, у такому самому обсязі, якщо більший обсяг відповідальності учасників (засновників) за зобов'язаннями правонаступників не встановлено законом або їх установчими документами.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що права учасників та третіх осіб при реорганізації товариств, а також кореспондуючі їм обов'язки є прямо закріпленими у

законодавстві. В цей же час, законні інтереси, є мірою, хоча й не конкретизованої, проте дозволеної законодавством зацікавленості, яка є передумовою закріплення прав, хоча за необхідності може реалізовуватися у будь-який спосіб прямо не заборонений законодавством.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Венедиктова І.В.

Література:

1. Правовая защита общественных интересов: Работа общественных организаций при поддержке Фонда Форда. Международный опыт: [пер. с англ.; в сокращ.]. – М. : Юристъ, 2001. – 224 с.
2. Ромовская, З. В. Судебная защита охраняемого законом интереса / З. В. Ромовская // Вестник Львовского университета. – 1983. – Вып. 22. – С. 72–81.
3. Чепис, О. І. Інтереси в цивільному праві: сутність, місце та особливості захисту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03. / О. І. Чепис ; ХНУВС. – Х., 2010. – 10 с.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України від 1.12.2004 р. // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 239. – Додаток «Документи». – С. 7–12.
5. Цивільне право України : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Ю. В. Білоусов, С. В. Лозінська, С. Д. Русу [та ін.] ; за ред. Р. О. Стефанчука. – К.: Прецедент, 2005. – Режим доступу: <http://ukrlibrary.com.ua/books/20/5/index.html>.
6. Венедиктова І. В. Захист охоронюваних законом інтересів у цивільному праві: автореферат дис. на здоб.наук.ступ. докт. юрид. наук: 12.00.03 / І. В. Венедиктова. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. – 40 с.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ЩОДО ВКЛЮЧЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ДО ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Пахомова Ірина Анатоліївна

к.ю.н., старший викладач кафедри
державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н.Каразіна

Згідно з пунктом 1 ст. 3 Закону України «Про освіту» громадяни України мають право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від *статі* (тут і далі виділення наше – І.П.), раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин [1].

Згідно зі статтею 6 зазначеного вище закону основними принципами освіти в Україні є: доступність *для кожного громадянина* усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов *кожної людини* для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку...

У пункті 4. ст. 4 Закону України «Про вищу освіту» право на вищу освіту (...) гарантується незалежно від віку, громадянства, місця проживання, *статі*, кольору шкіри, соціального і майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин. *Ніхто* не може бути обмежений у праві на здобуття вищої освіти, крім випадків, встановлених Конституцією та законами України.

Не вважається дискримінацією права на здобуття вищої освіти встановлення обмежень і привілеїв, що визначаються специфічними умовами здобуття вищої освіти, зумовленими особливостями отримання кваліфікації... [2].

Отже, національне законодавство забезпечує рівні права та можливості жінкам і чоловікам у здобутті освіти та професійній підготовці.

Крім того, держава у цілому забезпечує рівні права та можливості *жінок і чоловіків* у здобутті освіти.

Разом з тим, навчальні освітні установи забезпечують рівні умови для *жінок і чоловіків* під час вступу до навчальних закладів, оцінки знань, надання грантів, видання навчальної літератури, складання навчальних програм, вільних від стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка; виховання культури гендерної рівності тощо.

Тема гендеру включається до навчальних програм різних дисциплін у навчальних закладах, на курсах перепідготовки кадрів під час факультативного вивчення правових засад гендерної рівності на основі гармонізації національного і міжнародного законодавства.

Однак, практика і національний досвід свідчать про те, що всіх цих дій і кроків недостатньо для ефективної реалізації принципу рівних прав та можливостей *жінок і чоловіків* як у галузі освіти, так і в інших галузях.

То ж необхідно приділяти прискіпливу увагу принципу рівності між *жінками та чоловіками* в навчальних програмах і на всіх етапах освіти; вивчати і застосовувати принцип рівності, починаючи з дошкільної освіти та в процесі підготовки викладацького складу; забезпечувати збалансованість у представленні жінок і чоловіків на посадах у навчальних закладах та у контролюючих їх органах; поширювати інформацію у суспільстві про фактичну рівність між жінками та чоловіками; проводити освітні заходи, спрямовані на визнання і пропагування ролі жінок тощо.

Література:

1. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

2. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?nreg=1556-18&find=1&text=%F1%F2%E0%F2%B3&x=0&y=0#w11>.

ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Пащенко Владислав Дмитрович
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: кримінальне провадження, предмет доказування, злочини, вчинені неповнолітніми.

Ефективне виконання завдань кримінального провадження неможливе без належної регламентації процесу доказування, який надає можливість з'ясувати усі обставини кримінального правопорушення та винести законне і обґрунтоване судове рішення.

У науковій літературі під процесом доказування у кримінальному провадженні розуміється така сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом обставин, встановлення яких необхідне для вирішення заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, кримінального провадження у цілому, а також прийняття процесуальних профілактичних заходів [5, с. 99].

Певні особливості має процедура кримінального провадження щодо злочинів, вчинених неповнолітніми. Основними особливостями доказування у кримінальному провадженні щодо злочинів, вчинених неповнолітніми, є два основні аспекти. По-перше, предмет доказування (його зміст, значення та повнота), по-друге, дотримання особливих вимог щодо збирання та фіксування доказів по зазначеній категорії кримінальних проваджень (особливості участі неповнолітніх у слідчих (розшукових) діях, участь окремих суб'єктів, тощо).

У процесуальній науці під предметом доказування розуміють сукупність обставин, що підлягають обов'язковому доказуванню по кожному кримінальному провадженню, без виявлення яких неможливо розкрити кримінальне правопорушення, встановити особу, яка його вчинила, прийняти законне, обґрунтоване, вмотивоване рішення тобто виконати завдання кримінального провадження [3, с. 190].

У теорії кримінального процесу існує два основних підходи до характеристики предмета доказування у кримінальному провадженні щодо злочинів, вчинених неповнолітніми. Відмітимо, що їх існування базується на тому факті, що у більшості КПК країн колишнього СРСР коло обставин, що підлягають встановленню у цьому провадженні, має самостійну регламентацію в межах окремої статті відповідного розділу кодексу тієї чи іншої країни (ст. 484 КПК України 2012 року, ст. 433 КПК України 1960 року, ст. 429 КПК Азербайджанської Республіки, ч. 2 ст. 89 КПК Республіки Білорусь, ст. 475 КПК Республіки Молдова, ст. 481 КПК Республіки Казахстан, ст. 508 Республіки Туркменістан, ст. 421 КПК Російської Федерації). Вказаний підхід законодавця обумовлює відмінності у поглядах вчених на значення окремого правового закріплення цих обставин стосовно вищевказаної категорії кримінальних проваджень, а також взагалі характеристику предмета доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Згідно із ст. 485 КПК України [4] під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених ст. 91 КПК України, також з'ясовуються:

1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;

2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;

3) умови життя та виховання неповнолітнього;

4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

З урахуванням того, як розглядається науковцями співвідношення загальної та спеціальної норми, зазначений предмет доказування розуміється як:

– окреме та самостійне (спеціальне або спеціалізоване) явище процесуальної дійсності, що притаманне власне провадженню щодо неповнолітніх та існує самостійно від загального предмета доказування [1, с. 11];

– прояв деталізації (конкретизації або розширення) загального предмета доказування стосовно випадку розслідування кримінального правопорушення, вчиненого неповнолітнім [2, с. 88]. На наш погляд, саме ця точка зору є обґрунтованою та заслуговує на підтримку.

На підставі вищевказаного, слід констатувати, що регламентація в КПК України особливого порядку кримінального провадження щодо злочинів, вчинених неповнолітніми, в цілому, а також предмету доказування, зокрема, є гарантією захисту прав та законних інтересів осіб зазначеної категорії.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Бондаренко О.О.

Література:

1. Гідулянова Є.М. Кримінальне провадження у справах малолітніх : автореф. дис. ... канд. . юрид. наук : 12.00.09 / Є.М. Гідулянова. - Одеса, 2008. - 18 с.
2. Коз'яков І.М. Особливості предмета доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх / І.М. Коз'яков // Правовий вісник Української академії банківської справи. - 2013. - № 2(9). - С. 88-92.
3. Кримінальний процес : підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц, О.В. Капліна, О.Г. Шило; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». - Х. : Право, 2013. - 823 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 // ВВР України. - 2013. - № 9-10, 11-12, 13. - Ст. 88.
5. Михеенко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве / М.М. Михеенко. - К. : Изд-во при КГУ, 1984. - 134 с.

КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Піддубняк Маргарита Станіславівна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Органи прокуратури, як і всі суб'єкти владних повноважень, для виконання покладених на них державою завдань наділяються рядом прав та обов'язків, які в своїй сукупності складають їх компетенцію.

Дослідження змісту та компетенції органів прокуратури України доцільно розпочати з характеристики компетенції прокуратури в її загальному вигляді.

З'ясування змісту поняття «компетенція» неодноразово було предметом досліджень фахівців у галузі теорії права, адміністративного та конституційного права. Наукових поглядів щодо визначення поняття «компетенція» досить багато, і всі вони вказують на те, що компетенція є невід'ємним елементом правового статусу будь-якого органу.

Так, Бахрах Д. М. зазначає, що компетенція складається із сукупності владних повноважень щодо певних предметів відання. Її перший елемент включає обов'язки і права, пов'язані зі здійсненням влади, участю у владних відносинах, у тому числі і право видавати певні акти. Другий елемент компетенції – підвідомчість, правове закріплення кола об'єктів, предметів, справ, на які поширюються владні повноваження [2, с. 178]. На думку Старілова Ю.М., компетенція - це коло питань, передбачених нормативно-правовим актом, які правомочний вирішувати орган; іншими словами: обсяг відання, що належить органу і межі його дії щодо здійснення наданих функцій і реалізації завдань; до компетенції включаються повноваження, його відповідальність, правові засоби, форми і методи реалізації прав і виконання обов'язків [6]. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О.В. говорять про те, що компетенція — це певний обсяг державної діяльності, покладений на конкретний орган, або коло питань, передбачених законодавством, іншими нормативно-правовими актами, які він має право вирішувати в процесі практичної діяльності [1, с. 70]. Авер'янов В.Б., визначає компетенцію як головну складову змісту правового статусу кожного органу, яка доповнюється такими важливими елементами, як його завдання, функції, характер взаємозв'язків з іншими органами, юридичне вирішення установчих та кадрових питань тощо. Борденюк В.І. зазначає, що компетенція визначається предметами (сферами) відання, повноваженнями (правами та обов'язками), територіальними масштабами діяльності органів держави [4, с. 119].

Повертаючись до визначення поняття компетенції органів прокуратури, зазначимо, що компетенція - це правова форма виразу їх функцій, яка водночас служить і правовим засобом їх реалізації. Компетенція органів прокуратури закріплена в Конституції та законах України. Вони визначають можливості працівників прокуратури щодо участі у внутрішньоорганізаційних та зовнішньоуправлінських відносинах. Реалізація прав та обов'язків, що складають зміст компетенції має бути спрямована на виконання завдань, поставлених перед прокуратурою в чинному законодавстві.

Так, відповідно до норм чинного законодавства до компетенції органів прокуратури належить: підтримання державного обвинувачення в суді; представництво інтересів громадянина або держави в суді; видання обов'язкових для виконання вказівок та розпоряджень із питань здійснення оперативно-розшукової діяльності чи досудового розслідування, відбування кримінального покарання чи застосування заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; вимагати усунення порушень та причин і умов, що їм сприяли, притягувати винних до передбаченої законом відповідальності; координація діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та інші, закріплені в законодавстві повноваження, спрямовані на реалізацію державно-владної функції прокуратури [3, с. 66].

Таким чином, підсумовуючи пропонуємо зміст категорії компетенція розглядати як фактичну можливість органів прокуратури реалізувати надані їм права і обов'язки у сфері оборони держави, щодо яких зазначені органи законодавчо наділені повноваженнями.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України: Підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 544 с.
2. Бахрах Д. Н. Административное право России : учебник / Д. Н. Бахрах, С. Д. Хазанов, А. В. Демин. — М. : Норма – Инфра-М., 2002. — 623 с.
3. Білодід І.М. Адміністративні повноваження органів прокуратури України // Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія ПРАВО. Випуск 35. Частина II. Том 2, 2015. — с. 63-67.
4. Борденюк В.І. Деякі проблеми законодавчого визначення повноважень місцевого самоврядування в Україні / В.І. Борденюк // Ідеологія державотворення в Україні: історія та сучасність : матеріали наук.-практ. конф. — К., 1997. — № 1. — С. 118–129.
5. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // Відомості Верховної Ради, 2015, № 2-3, ст.12.
6. Старилов Ю.Н. Курс общего административного права / Ю.Н. Старилов // М. : Издательство НОРМА, 2002. —Т. I: История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. —728 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.org/book_z1122.html

СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЗАСАДИ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН

Петров Владислав Олександрович

курсант 3-го курсу факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

e-mail: v.petrov.art@gmail.com

Єдин Руслан Вікторович

старший викладач

кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства

Харківського національного університету внутрішніх справ

e-mail: u-kafedra@ukr.net

Ключові слова: засади кримінального провадження, досудове розслідування, засада змагальності сторін.

Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) заклало підвалини для подальшого проведення в Україні судово-правової реформи, реалізації принципів положень, притаманних правовій державі. Одним із ключових завдань реформи, яке було вирішено імплементацією положень КПК до законодавства України, є забезпечення засади змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. Однак, наразі немає уніфікованого підходу до тлумачення сутності і визначення поняття цього принципу серед науковців.

В основі сучасної правової держави стоять захист прав і законних інтересів особи, тому головним обов'язком України, є забезпечення прав і свобод людини [1]. Аналіз вітчизняного законодавства надає підстави для висновку: сьогодні в Україні формується публічно-змагальний кримінальний процес, основи якого поступово закріплюються на законодавчому рівні, зокрема у КПК.

Кримінальний процесуальний кодекс України вперше закріпив в окремій главі засади кримінального провадження. Така позиція законодавця показує, наскільки великого значення він надає фундаментальним положенням кримінального процесу.

В. М. Тертишник під принципами кримінального процесу розуміє найзагальніші положення, правила поведінки, головні ідеї, начала, що визначають сутність і зміст діяльності суб'єктів процесу, процесуальну форму здійснення правосуддя, створюють систему гарантій установлення істини, захисту прав і свобод людини та забезпечення справедливості правосуддя, та які отримали закріплення в законі, звернені своїми правовими вимогами до всіх учасників процесу, мають загальнообов'язковий характер, забезпечуються заходами державного примусу і мають правовий механізм реалізації [2, с. 83]. З цим твердженням важко не погодитись, адже в ньому відображені усі аспекти, що покладені внутрішню будову принципів. Тому, у подальшому при дослідженні принципу забезпечення засади змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, необхідно враховувати взагалі сутність принципів кримінального процесу. Змагальність загалом, як одна з форм кримінального процесу, визначає положення суб'єктів у системі цього процесу, їх права, обов'язки й взаємини один з одним, а принцип змагальності є механізмом для її забезпечення. Під «змагальністю» розуміється змагання в чомусь, це форма діяльності, при якій учасники намагаються перевершити один одного в майстерності, мистецтві в чомусь [3, с.691, 689].

На думку М. С. Строговича, якого вважають одним з основоположників вчення про змагальність сторін у кримінальному процесі, принципом змагальності є така побудова судового розгляду, в якій обвинувачення відділено від суду, котрий вирішує справу; обвинувачення і захист здійснюються сторонами, наділеними рівними правами для відстоювання своїх позицій і спростування позицій протилежної сторони, причому

обвинувачений (підсудний) є стороною, яка користується правом на захист; суду належить управління процесом, активне дослідження обставин і вирішення самої справи [4, с. 189].

Як зазначає Л. М. Лобойко, принцип змагальності сторін у кримінальному процесі – це правове положення, згідно з яким двом рівноправним сторонам (обвинувачення і захисту) забезпечується можливість брати активну участь у дослідженні обставин кримінальної справи перед незалежним арбітром – судом, який не може здійснювати інших функцій, окрім функції правосуддя [5, с. 49].

Дослідивши погляди науковців з приводу висвітлення теоретичного аспекту принципу змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, необхідно звернути увагу на з'ясування суті цього принципу, а саме механізмів за допомогою яких він реалізується.

Г. В. Соловей розкриваючи зміст змагальності називає такі ознаки:

1. Розподіл основних кримінально-процесуальних функцій – обвинувачення, захисту й вирішення справи.

2. Процесуальна рівність, яка полягає у тому, що кожен із учасників кримінального процесу наділений рівними правами й несе обов'язки, які відповідають їх процесуальному становищу.

3. Суд не втручається в процес доказування [6, с. 885].

Для більш повного встановлення змісту принципу змагальності необхідно проаналізувати положення закріплені у чинному КПК України.

Розподіл основних кримінально процесуальних функцій детально регламентований КПК, зокрема встановлено, що функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службову особу (ч. 3 ст. 22 КПК України); повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, звернення з обвинувальним актом та підтримання державного обвинувачення у суді здійснюється прокурором, у окремих випадках передбачених КПК повідомлення особі про підозру у вчинення кримінального правопорушення може здійснювати слідчий за погодженням із прокурором, а обвинувачення може підтримувати потерпілий, його представник (ч. 4. ст. 22 КПК України); захист здійснюється підозрюваним або обвинуваченим, його захисником або законним представником (ч. 5 ст. 22 КПК України). Тобто таким чином законодавець детальною регламентацією розподілив функції, які здійснюють учасники кримінального провадження тим самим створив умови для забезпечення реалізації принципу змагальності.

Закон передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України (ч.1 ст. 22 КПК України) тим самим забезпечується невтручання суду у процес обстоювання сторонами своїх правових позицій.

Досить цікавим є питання щодо рівності прав на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав передбачених КПК (ч. 2 ст. 22 КПК України). Але чи існує дієвий механізм реалізації даного елементу принципу змагальності?

Відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК.

На відміну від сторони обвинувачення сторона захисту може збирати докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших

процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Таким чином, навіть не дивлячись на те, що сторона захисту може подавати клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, які слідчий може відхиляти за власним розсудом, права сторони захисту на стадії досудового розслідування щодо збирання доказів дещо звужені порівняно із стороною обвинувачення.

Виходячи з цього необхідно констатувати той факт, що на сьогоднішній день реалізація принципу змагальності сторін, зокрема, на стадії досудового розслідування реалізується не у повному обсязі.

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. Романюк В.В.

Література:

1. Конституція від 28 червня 1996 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72/1 Спеціальний випуск. – Ст. 2598.
2. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : [підруч.] / В. М. Тертишник. – [4-те вид., переробл. і доповн.]. – К. : А.С.К., 2003. – 1120 с.
3. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка.- М.: Изд-во «Советская энциклопедия», 1973.-956 с.
4. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса : в 2-х т. / М. С. Строгович. – М. : Наука, 1968–1970. – Т. I. – 1968. – 468 с.
5. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: курс лекцій: навч. посібник / Л. М. Лобойко. - К.: Істина, 2005. - 456 с.
6. Соловей Г.В. Теоретичні аспекти принципу змагальності в кримінальному процесі [Електронний ресурс] / Соловей Г.В. // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 883–887. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/2012-1/12cgvvkv.pdf>

ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗДІЛУ V ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ СВОБОДИ СЛОВА

Погребняк Ольга Олександрівна
студентка 5-го курсу Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
e-mail: pogrebniak93@yandex.ru

Ключові слова: свобода слова, переслідування за критику.

Актуальність теми роботи обумовлена реаліями сьогодення, активним адаптаційним процесом українського законодавства з огляду встановлення належного рівня гармонізації європейських стандартів у вітчизняних нормативно-правових актах та захистом свободи слова, зокрема в контексті порушень свободи слова та діяльності журналістів та захисту громадян за подачу пропозицій, заяв, скарг або за критику, що видається важливим та доцільним з огляду на існування відповідного законодавства, що регулює дане питання, проте відсутності дієвого механізму реалізації наведеного декларативного положення.

Так, 23 лютого 2006 р. був прийнятий закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини», який регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконувати рішення Суду у справах проти України. Також цей нормативно-правовий акт спрямований на: усунення причин порушення Україною Конвенції та протоколів до неї; впровадження в українське судочинство й

адміністративну практику європейських стандартів прав людини; створення передумов для зменшення кількості заяв до Європейського Суду проти України. 107 Необхідно зазначити, що Суд уже розглянув велику кількість справ проти України, зокрема і щодо захисту свободи вираження поглядів [1, с.106–107].

У результаті правоінтерпретаційної діяльності Суд сформулював низку принципів тлумачення положень Конвенції. Стосовно свободи вираження поглядів ці принципи Судом конкретизовані у справі «Ляшко проти України» («Lyashko v. Ukraine») від 10 серпня 2006 р. Розглянемо їх:

1. Свобода вираження поглядів становить одну із фундаментальних основ демократичного суспільства та одну з основних передумов для його розвитку, а також для самореалізації кожного індивіда.

2. Преса відіграє суттєву роль у демократичному суспільстві... Її обов'язком є повідомляти – у спосіб, що не суперечить її зобов'язанням та відповідальності – інформацію та ідеї стосовно усіх предметів публічного інтересу, включаючи й ті, що стосуються судової гілки влади. При цьому не лише преса має завдання повідомляти таку інформацію та ідеї, але і громадськість має право отримувати їх. Інакше преса не могла б виконувати свою життєво важливу роль «вартового пса» у демократичному суспільстві [1, с. 107–108].

Прийняття кримінального кодексу України у 2001 р. ознаменувало зміну в підходах кримінально-правового забезпечення охорони свободи слова та професійної діяльності журналістів. Стаття 171 КК України передбачає відповідальність за умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків. Водночас, як слушно зауважує В. І. Павликівський, існуюча норма про перешкоджання професійній діяльності журналістів має здебільшого декларативний, ніж правозастосовний характер, у зв'язку з чим виникає необхідність розробки пропозицій з їх удосконалення та імплементації у чинне законодавство [2, с. 208–220].

Заслугове на увагу також проблема повноти тлумачення поняття «журналіст». Так, у правовому контексті, «журналіст» не може бути застосоване до творчих працівників, власників Інтернет-сторінок, блогерів та інших користувачів. Таким чином, визначення статусу журналіста в мережі Інтернет з відповідними правами та обов'язками напряду залежить від визнання Інтернет-ЗМІ засобами масової інформації. Кримінально-правовий захист свободи слова не повинен обмежуватись сферою друкованих ЗМІ, телебаченням та радіомовленням, але й стосуватись журналістів електронних ЗМІ. Також, варто погодитись з В. І. Павликівським щодо доцільності питання про розширення кримінально-правової охорони права людини на вільне вираження своїх поглядів і переконань, інформацію шляхом встановлення відповідальності за цензуру, посягання на свободу слова, переслідування громадян за критику, перешкоджання в отриманні та розповсюдженні громадянами інформації [3, с. 207].

З огляду на вищезазначене, треба повідомити, що нещодавно докторант Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук Павликівський В. І. запропонував авторські редакції статей, які безпосередньо передбачають кримінальну відповідальність за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, а також тих, які пропонуються до прийняття в КК України, зокрема порушення права на інформацію та цензуру: Зокрема, заслугове на увагу його пропозиції доповнити КК України статтею 171-3 «Переслідування громадян за критику». Хоча, на наш погляд, доцільніше б було присвоїти даній статті номер 171-1. Отож, згідно цієї статті:

«1. Переслідуванням громадян за подачу в установленому порядку пропозицій, заяв, скарг або за критику, що міститься в них, а так само за виступ із критикою в іншій формі, карається штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до чотирьох років, або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин.

2. Переслідування журналіста у зв'язку з його законною професійною діяльністю, – караються штрафом до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до чотирьох років».

Також, на наш погляд було б доцільно пояснити, в примітці, що таке «переслідування» згідно наведеної статті.

Вважаємо, що наведені пропозиції будуть відповідати сучасним реаліям та посилять захист людини і громадянина при реалізації свободи вираження поглядів. Варто зазначити, що у переважній більшості країн Європи, право на оскарження гарантується у Конституціях цих країн та виступає однією з гарантій безпеки суб'єкта звернення. Тобто принесення скарги не може тягнути ущемлення його прав та законних інтересів. Подібні норми закріплені і у вітчизняному законодавстві. Згідно ст. 9 Закону України «Про звернення громадян» забороняється переслідування громадян і членів їх сімей за подання звернень в органи державної влади, органи місцевого самоврядування, на підприємства, в установи, організації, незалежно від форм власності, об'єднання громадян, посадовим особам за критику у зверненнях їх діяльності та рішень. Однак, слід відмітити певну декларативність даної норми, оскільки її виконання не забезпечене, на належному рівні, юридичними гарантіями, зокрема встановленням юридичної відповідальності (крім цивільно-правової відповідальності – при умові, що суб'єкт звернення вирішить порушувати питання про відшкодування матеріальної і (або) моральної шкоди, заподіяної йому внаслідок таких дій посадової особи) у випадку порушення цієї норми [4].

Кримінальний кодекс України 1960 року (діяв в Україні до 01.09.2001 р.) встановлював кримінальну відповідальність за умисне ущемлення посадовою особою прав і охоронюваних законом інтересів громадянина, пов'язане з переслідуванням його за подання в установленому порядку пропозицій, заяв і скарг або за критику, що міститься в них, а так само за виступ з критикою в іншій формі (ст. 134-1) [4].

Отже, підсумовуючи вищенаведене, треба зазначити, що розширення кримінально-правової охорони прав людини на вільне вираження своїх поглядів і переконань, інформацію шляхом встановлення відповідальності за цензуру, посягання на свободу слова, переслідування громадян за критику є виправданим та обґрунтовано необхідним з огляду реалій сьогодення. У зв'язку з викладеним, пропонуємо доповнити КК України статтею 171-1: «Переслідування громадян за критику», зміст якої зазначено в даних тезах.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри Крайник Г.С.

Література:

1. Ярмол Л. Захист свободи вираження поглядів Європейським Судом з прав людини (загальнотеоретичні аспекти) / Л. Ярмол // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2014. – № 782. – С. 106–113.
2. Павликівський В. І. Принципи криміналізації порушень свободи слова та діяльності журналістів / В. І. Павликівський // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2015. – Вип. 1(4). – С. 208–220.
3. Павликівський В. І. Правова регламентація та кримінально-правове забезпечення свободи слова та діяльності журналістів в мережі Інтернет / В. І. Павликівський // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – № 2. – С. 204–207.
4. Юридична відповідальність за порушення законодавства про розгляд скарг.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mego.info/матеріал/32-юридична-відповідальність-за-порушення-законодавства-про-розгляд-скарг>

ЕЛЕКТОРАЛЬНІ ПРАВА ГРОМАДЯН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Проніна Богдана Дмитрівна
студентка-магістр юридичного факультету
кафедри міжнародного і європейського права
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
e-mail: danka_pronina@mail.ru

Ключові слова: європейське громадянство, електоральні права, активне і пасивне право

Як відомо, концепція громадянства Європейського Союзу (далі - ЄС), або “європейського громадянства” була вперше запроваджена Маастрихтським договором, а потім отримала продовження в Амстердамському договорі. Амстердамський договір проголосив, що союзне європейське громадянство не буде замінити національне громадянство кожної з країн-учасниць, а буде лише доповнювати його. Будь-яка особа, яка має громадянство однієї з країн ЄС автоматично є громадянином ЄС [6].

Права і свободи громадян Союзу, закріплені установчими договорами, розподілені на три основні групи за призначенням і способу застосування: перша група - це політичні (електоральні) права, друга група — міграційні (функціональні) права, третя група — захисні та адміністративні гарантії [8].

У праві ЄС виділяють два види електоральних права громадян ЄС: активне і пасивне виборче право у виборах до Європейського Парламенту в державі перебування або постійного проживання на рівних умовах з громадянами цієї країни, активне і пасивне виборче право у виборах муніципальних органів влади (органів місцевого управління) в державі-члені, де вони проживають на умовах, однакових з громадянами цієї держави-члена. Електоральні права громадян ЄС є новелою в міжнародному праві, оскільки до цього часу жодне інше інтеграційне об'єднання не надавало подібних прав населенню держав-членів, і жоден міжнародний орган або інститут не обирався шляхом прямого волевиявлення народу. Правовою основою електоральних прав в ЄС є статті 22, 223, 224 Договору про функціонування Європейського Союзу [5,8,9].

Громадянство ЄС дає кожному громадянину ЄС право голосувати і балотуватися в якості кандидата в муніципальні та вибори до Європейського парламенту в будь-якій країні ЄС, де громадянин проживає, на тих же умовах, що і громадяни. Маастрихтський договір надав право всім громадянам держав-членів ЄС голосувати або бути кандидатом у виборах до Європарламенту та на місцевих виборах у державі-члені, де вони проживають (незалежно від наявності у них громадянства цієї держави), на однакових умовах з громадянами країни постійного проживання. Далі положення цього Договору було розвинене у вторинному праві ЄС. Це право надається безпосередньо кожному громадянину ЄС відповідно до ст. 22 Договору про функціонування ЄС. Це також міститься в статтях 39 і 40 Хартії основних прав ЄС. Однак, є кілька виключень і обмежень [3,4].

Право громадянина Союзу обирати і балотуватися кандидатом в муніципальні органи на території будь-якої держави-члена ЄС, де він проживає, на тих же умовах, що і громадяни цієї держави, яке конкретно регулюється Директивою 94/80 від 19.12.1994 р., яка покликана забезпечити громадянам рівні можливості реалізації виборчих прав на всій території ЄС. Також передбачено, що якщо в країні перебування голосування обов'язкове, громадянин ЄС повинен взяти в ньому участь лише в тому разі, якщо він був включений до списку виборців на муніципальних виборах (п.2 ст.7 Директиви 94/80) [2,7].

Право брати участь в голосуванні і балотуватися в якості кандидата на виборах до Європейського Парламенту в державі-члені Союзу, в якому він проживає, на тих же умовах, що і громадяни цієї держави регламентується спеціальними правилами і умовами, які

стосуються організації цих виборів відповідно до Договору [5]. Зазначені правила закріплені в Директиві 93/109, прийнятою Радою ЄС, відповідно до якої:

- не можна голосувати в більш ніж одній країні ЄС на тих же виборах в Європарламент. На сучасному етапі існують труднощі реалізації даної заборони, які були відмічені як на виборах 2006 р, так і на виборах 2009 р.;

- країна-член ЄС може закріпити вимогу про додатковий термін проживання для участі у виборах, якщо більше 20% населення, що має права голосу, не є громадянами країни.

Кожна країна ЄС самостійно визначає процедуру виборів, в чому і проявляється суверенітет окремих держав, але є загальні принципи, що регулюють вибори в Європейський Парламент (закріплені в Акті 1976 г. про обрання членів Європейського Парламенту).

Депутати Європейського Парламенту обираються на основі пропорційного представництва шляхом прямого загального голосування, і шляхом вільного і таємного голосування [1,7].

Відповідно до вищевикладеного, згідно з установчими договорами громадяни ЄС мають електоральні (політичні) права, що поділяються на активне (право обирати до органів муніципальної влади держави або Європейський Парламент) та пасивне (право бути обраним до органів муніципальної влади держави або Європейський Парламент) право. Вони регламентуються не тільки первинними актами Союзу, а також вторинним і у деяких випадках прецедентним правом Суду ЄС.

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Анакіна Т.М.

Література:

1. Council Directive 93/109/EC of 6 December 1993 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and stand as a candidate in elections to the European Parliament for citizens of the Union residing in a Member State of which they are [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:31993L0109>.

2. Council Directive 94/80/EC of 19 December 1994 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and to stand as a candidate in municipal elections by citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31994L0080>.

3. Electoral rights [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://ec.europa.eu/justice/citizen/voting-rights/index_en.htm.

4. The citizens of the Union and their rights [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_2.1.1.html.

5. Договор о функционировании Европейского Союза (новая редакция). [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://eulaw.ru/treaties/tfeu>

6. Европейское гражданство - гражданство ЕС. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.honoraryconsul.ru/index.php?an=eu_citizenship.

7. Костаки Г. Институт европейского гражданства: эволюция и содержание [Електронний ресурс] / Г. Костаки, Р. Деляну. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://legeasiviata.in.ua/archive/2012/2/02.pdf>.

8. Муравйов В. І. Право Європейського Союзу: підручник / В. І. Муравйов, О. М. Лисенко, І. В. Влялько, К. В. Смирнова, І. А. Березовська, А. Л. Федорова, О. В. Святун, О. М. Шпакович. // К. : Юрінком Інтер. – 2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://pidruchniki.com/1974070448581/pravo/evropeyske_gromadyanstvo#85.

9. Четвериков А. О. Избирательные права граждан Европейского Союза / А. О. Четвериков // Московская Государственная Юридическая Академия. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://eulaw.edu.ru/documents/articles/izbir_prav.htm.

КАПІТАЛІСТИЧНА ДЕРЖАВА ЯК ТИП ДЕРЖАВИ: ОСНОВНІ ВІХИ ЇЇ ТИПОВОГО РОЗВИТКУ

Проскурня Вікторія Сергіївна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: vershok_12@mail.ru

Ключові слова: тип держави, феодалізм, буржуазна революція, клас буржуазії, рівність, свобода, державно-монополістичний капіталізм, транснаціоналістичний глобалізм.

Капіталістична держава (capitalist state) - форма держави в капіталістичному суспільстві, що функціонує (згідно з деякими версіями марксизмом) переважно в інтересах капіталу, надаючи безпосереднє сприяння його відтворенню.

На історичній арені капіталістична держава з'явилася в результаті буржуазних революцій, що покінчили з феодальним економічним і соціально-політичним устроєм. Об'єктивні та суб'єктивні передумови буржуазних революцій створювалися в надрах феодального суспільства. На стадії зрілості і занепаду феодальної суспільно-економічної формації дуже швидко склалися капіталістичні виробничі відносини і водночас посилювалися соціально-економічні та політичні протиріччя між історично висхідним класом буржуазії і класом феодалів, що продовжував утримувати політичну владу [1].

Розвиток торгівлі дозволив за досить короткий період виділитися новому класу населення - капіталістам. Найбільш активне зростання капіталу мало місце в Європі після відкриття Америки (1492 р.). Постійний товарообіг, безперервний потік дорогоцінних металів дозволили зосередити велику кількість вільних грошових коштів в руках вузького кола людей. Значення сільського господарства поступово зменшувалося, вірніше сказати, люди переставали залежати від землі так, як це було за часів феодалізму. Буржуазне суспільство виступило проти кріпацтва, проти самого феодального права [2].

Проголошена свобода капіталістичного суспільства - це свобода не для всіх, а для тих, хто має власність, яку необхідно охороняти. Свобода капіталістичного суспільства неповноцінна.

Суть суспільства тут не змінюється, адже соціально-економічна значимість буржуазії мало чим відрізняється від соціально-економічної значимості феодалів. Як писали класики марксизму, будь-яка власність робить якийсь клас людей залежним від іншого класу. І капіталістичне суспільство не виняток з цього правила – робочий люд безумовно є залежним від власників основних засобів виробництва, - хоча воно й оголосило власність вільною і нібито позакласовий характер держави.

Цей тип держави виявився самим життєстійким, здатним адаптуватися до умов, що змінюються. Перші капіталістичні держави виникли більше трьох століть тому. Буржуазія йшла до влади під лозунгами «Свобода, рівність і братерство» (Франція) та «Свобода, рівність і власність» (США) [2].

Економічну основу буржуазної держави на перших етапах її розвитку становила капіталістична приватна власність на засоби виробництва. Буржуазне суспільство тривалий час складалося з двох основних класів - буржуазії і робітників, відносини між якими зазнавали істотних змін [1].

Перший етап можна назвати періодом становлення і розвитку капіталістичної держави. В економічному плані це період первісного накопичення капіталу, вільної конкуренції великого числа дрібних власників. Держава тут не втручається в економіку. Економічне життя визначають стихійний ринок і конкуренція. Для виявлення загальнокласових інтересів і волі буржуазії необхідний був новий, більш сучасний механізм. Таким механізмом стали буржуазна демократія, парламентаризм і законність. Держава

забезпечувала сприятливі умови для розвитку капіталістичних суспільних відносин. Класова боротьба ще не досягла особливої гостроти [5]. Втім невід'ємним супутником капіталізму є періодичні кризи і депресії, які супроводжуються масовим банкрутством підприємств, зростанням безробіття, загостренням класової боротьби.

Другий етап розвитку буржуазної держави збігся з періодом державно-монополістичного капіталізму, - його можна назвати етапом початку і поглиблення кризи буржуазної державності (кінець XIX ст. - перша половина XX ст.). В економіці на даному етапі відбуваються великі зміни. Малі підприємства і фірми для підвищення конкуренції об'єднуються; монополізуються різні види виробництва і розподілу матеріальних благ; виникають потужні об'єднання - трести, синдикати, корпорації; посилюється експлуатація робітничого класу, а платоспроможний попит населення відстає від виробництва товарів [5]. Монополізація і концентрація капіталу призвели до обсягів збільшення робітничого класу, який став носієм революційних ідей. Паризька Комуна 1871 р. - історично перша спроба робітничого класу завоювати революційним шляхом державну владу і використати її в своїх інтересах.

На рубежі XIX і XX століть буржуазна держава все більш трансформується в політичний інститут великої монополістичної буржуазії, яка починає відмовлятися від демократії і законності. У ряді країн це призводить до виникнення реакційних політичних режимів (нацистський режим у Німеччині та фашистський в Італії). У внутрішній діяльності буржуазних держав посилюється функція боротьби з революційним робітничим рухом, у зовнішній - функції ведення війн за захоплення чужих територій і ринків збуту [3].

Все це супроводжується зростанням військово-бюрократичного державного-венного апарату. Перші десятиліття XX ст. - це роки першої світової війни, пролетарські революції, розпад імперій, важкі економічні кризи і депресії. Перед буржуазним суспільством і державою невідворотно встала жорстка альтернатива - або саморуйнування під натиском гострих суперечностей, або реформи і перетворення [4]. Вони обрали другий шлях.

На даному етапі суттєво змінюється економічна основа буржуазної держави. «Чиста» приватна власність перестає бути домінуючою; до 30% і більше економічного потенціалу розвинених буржуазних країн перетворюється у державну власність, швидкими темпами розвивається власність акціонерів, виникає кооперативна власність. Словом, економіка набуває змішаний характер. Різноманіття видів і форм власності надає економіці більший динамізм, здатність пристосовуватися до мінливих умов. Масштабні зміни збіглися з науково-технічною революцією [1].

Не менші зміни відбуваються і в соціально-класовій структурі суспільства. Багато робітників підприємств стають власниками акцій і разом з іншими верствами суспільства (науково-технічною інтелігенцією та ін.) утворюють т.з. «середній клас» - основний стабілізатор капіталістичних суспільних відносин. Держава зберігає буржуазно-класові риси, але робиться більш демократичною і соціальною [3]. Багато основних функцій держав впливають з потреб усього суспільства - економічна, соціальна. Вона активно втручається в економіку шляхом гнучкого планування, розміщення державних замовлень, кредитування тощо.

Після Другої світової війни буржуазна держава вступила в третій етап свого розвитку - транскапіталістичний, а згодом (зокрема, у 1991) - й у глобальний, який і виступає кінцевою віхою розвитку капіталістичних держав, як держав специфічного типу [1].

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Жук Н.А.

Література:

1. М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. Загальна теорія держави і права: Підручник. - К.: Кондор, 2006. - 477 с.
2. А.С.Чайковський. Історія держави і права України: Навч. посіб. - К.: Юрінком Інтер, 2000. - 356 с.

3. Сухонос В.В.. Теорія держави і права: Навчальний посібник. - Суші: ВТД «Університетська книга», 2005. - 536 с.
4. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. - 2-ге вид., випр. і доп. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. - 662 с.
5. С.С. Алексєєв. Теорія держави і права: Підручник для юридичних вузів і факультетів - Норма, 2005. - 496 с.

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЮВЕНАЛЬНИХ СЛІДЧИХ В СИСТЕМІ ЮВЕНАЛЬНИХ ОРГАНІВ

Редько Дмитро Вікторович

курсант 3 курсу гр. Ф-1-14-8 факультету №1
Харківського національного університету внутрішніх справ
e-mail: dimaredko09@gmail.com

Ключові слова: кримінальне провадження щодо неповнолітніх, ювенальна юстиція, слідчий.

Нерідко учасниками кримінальної процесуальної діяльності виступають неповнолітні. Кримінальна процесуальна діяльність пов'язана із неповнолітніми характеризується своїми специфічними особливостями, які здебільшого направлені на забезпечення прав та інтересів неповнолітніх учасників. Відповідно до ст. 2 КПК України одним із пріоритетних завдань кримінального процесуального законодавства є забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також застосування щодо кожного з них належної правової процедури.

З метою забезпечення виконання зазначених завдань щодо неповнолітніх учасників кримінального провадження, постає необхідність створення системи органів ювенальної юстиції, діяльність яких здійснювалась б у ході кримінальної процесуальної діяльності за участі неповнолітнього.

Ми вважаємо, що одне із ключових місць в системі органів ювенальної юстиції повинні посідати ювенальні слідчі, які у ході досудового розслідування були б здатні з урахуванням фізіологічних, психологічних, соціальних особливостей неповнолітніх забезпечити всебічний захист їх прав, свобод та законних інтересів у відповідності до міжнародних стандартів прав дитини.

Насамперед варто зазначити що ювенальна юстиція – це система державних і муніципальних, судових, правоохоронних органів, освітніх і виховних установ, правозахисних і громадських організацій, що на основі права та медико-соціальних і психолого-педагогічних методик здійснюють попередження правопорушень дітей та проти дітей, правосуддя щодо дітей, захист їхніх прав, свобод та інтересів, а також ресоціалізацію дітей [1, с. 15].

На нашу думку основною метою ювенальної юстиції виступає захист прав свобод, та інтересів неповнолітніх, забезпечення мінімальних негативних наслідків їх залучення до кримінального провадження та профілактика злочинності серед них.

Необхідність утворення ювенальних слідчих є досить актуальною тематикою на даному етапі державотворення, здебільшого це зумовлено процесом реформування українського законодавства по впровадженню європейських правових стандартів по правам дитини, а також належного виконання Україною міжнародних зобов'язань, зокрема Конвенції ООН про права дитини, Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), Керівних принципів запобігання злочинності серед неповнолітніх (Ер-Рядські керівні принципи) та інші.

Міжнародна спільнота висловлює думку, що для того, щоб країна відповідала сучасним вимогам по забезпеченню прав дитини, необхідна певна спеціалізована система органів ювенальної юстиції, яка б виступала важливим інститутом системи захисту прав дитини.

Аналізуючи національне законодавство щодо створення системи органів ювенальної юстиції ми поділяємо думку Т.А. Шевчук яка зазначає, що законодавство з питань ювенальної юстиції реформується, а підтвердженням цього може бути прийняття низки законів, що стосуються переходу від карального правосуддя щодо неповнолітніх до відновного. Зокрема, за останні роки досить успішно виконувалася державна програма соціальної профілактики попередження і асоціальної поведінки неповнолітніх на основі законів України: «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року». Крім того, виключне значення має новий Кримінальний процесуальний кодекс України, який містить окрему главу 38 «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх», що фактично є першим реальним практичним кроком законодавця до ювенальної юстиції [2 с. 143].

Відповідно до Указу Президента України від 24.05.2011 року «Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні», одним із основних заходів розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні є забезпечення під час здійснення досудового розслідування та правосуддя щодо неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення, додержання їх прав з урахуванням вікових, соціально-психологічних, психофізичних та інших особливостей їх розвитку.

З метою виконання даних заходів, як на нашу думку, існує необхідність утворення ювенальних слідчих, тобто службових осіб, уповноважених проводити досудове розслідування за участю неповнолітнього, володіє необхідними знаннями про особливості проведення досудового розслідування щодо неповнолітнього, криміналістичними тактиками та методиками, порядком та правилами проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього, при цьому враховуючи його фізіологічні, психологічні та соціальні особливості.

38 % опитаних слідчих підтверджують доцільність створення ювенальної юстиції в Україні, як окремої особливої системи здійснення судочинства відносно неповнолітніх, ще 34 % вважають, що в Україні достатньо органів, що подібні до системи ювенальної юстиції [3, с. 177]. Створення ювенальних слідчих зумовлено значною кількістю особливостей проведення досудового розслідування щодо неповнолітніх, які, на наш погляд, можливо поділити на дві групи, а саме це процесуальні, та психофізіологічні особливості досудового розслідування щодо неповнолітніх.

Зокрема до першої групи, процесуальних особливостей слід відносити, необхідність залучення батьків або інших законних представників неповнолітнього підозрюваного (ст. 488 КПК України), а також захисника (п. п. 1, 2 ч. 2 ст. 52 КПК України). Статті 485, 487 КПК України зобов'язують з'ясування додаткових обставин досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім тих обставин, що передбачених у ст. 91 КПК України.

До другої групи відносяться психофізіологічні особливості проведення досудового розслідування щодо неповнолітніх. Слід зазначити, що психофізіологічні особливості людини – це особливості його психіки, розвитку, будови організму, стану здоров'я. Законодавець передбачив, що під час кримінального провадження щодо неповнолітніх, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, які беруть у ньому участь, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим, та психологічним особливостям (ст. 484 КПК України).

Слідчий у ході проведення процесуальних дій повинен враховувати фізіологічні, психологічні та соціальні особливості неповнолітнього. Це зумовлено необхідністю уникнення негативного впливу на неповнолітнього у зв'язку з проведенням досудового розслідування щодо нього, а також одержання найбільш повної, та достовірної інформації у результаті тих чи інших процесуальних дій.

Отже враховуючи вищенаведене можна зробити наступні висновки:

- по-перше, враховуючи євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, необхідність створення системи органів ювенальної юстиції є досить актуальним питанням сучасної правотворчої діяльності. При цьому, враховуючи важливість досудового розслідування, як стадії кримінального процесу ми вважаємо, що одним із ключових фігур в системі ювенальних органів повинен виступати ювенальний слідчий;

- по-друге, ювенальний слідчий – це службова особа, яка уповноважена проводити досудове розслідування за участі неповнолітнього, яка володіє необхідними знаннями щодо особливостей проведення досудового розслідування за участю неповнолітнього, криміналістичними тактиками та методиками, порядком та правилами проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього, враховуючи його фізіологічні, психологічні та соціальні особливості;

- по-третє, ми вважаємо, що ювенальний слідчий повинен виконувати окрім загальних функцій слідчого, ще також низьку специфічних функцій, зокрема, здійснювати виховний вплив на неповнолітніх правопорушників; забезпечувати максимально можливу міру справедливості будь-якого правового рішення стосовно неповнолітніх; забезпечувати захист прав і законних інтересів неповнолітніх;

- по-четверте, створення ювенальних слідчих забезпечить дотримання особливостей правової процедури щодо неповнолітніх, шляхом чого знизиться кількість фактів порушення прав свобод, та законних інтересів неповнолітніх. Сподіваємося, що врахування психофізіологічних особливостей неповнолітнього, дасть змогу знизити негативний вплив на нього.

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. Романюк В.В.

Література:

1. Крестовська Н. М. Міфи про ювенальну юстицію/ Н. М. Крестовська // Віче. – 2010. – № 8. С.15-17.
2. Шевчук Т. А. Питання впровадження ювенальної юстиції в Україні / Т. А. Шевчук // Вісник Кримінологічної асоціації України. – 2016. – № 3 (14). С. 142-150.
3. Романюк В. В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітніх : монографія / В. В. Романюк. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. – 252 с. (Серія «Бібліотечка слідчого і детектива: учасники кримінального провадження»).

ЗАКОННОСТЬ КАК ПРИНЦИП ПРАВОПРИМЕНЕНИЯ

Рзаев Сулейман Асланович

студент-магистр юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В. Н. Каразина
e-mail: dartchaos@mail.ru

Ключевые слова: принцип, правоприменение, законность, правотворчество

В современном демократическом государстве правовые нормы издаются не противореча основополагающим идеям государства и общества, стоявшие у истоков его исторического развития и духовного самопознания как общества целого, то есть в рамках

принципов. В литературе по теории государства и права выражены ряды теорий перечня основных принципов правотворчества, иначе выражаясь при составлении законов придерживаются в рамках принципов, однако во время практики возникают противоречия между придерживаемыми принципами и изданными законами по отношению к конкретным делам.

Актуальность исследования законности как принципа правоприменения определяется влиянием реализации принципа нормы права на содержание судебных решений и возможности их пересмотра.

Целью исследования является:

- получения представления законности как принципа правоприменения
- его взаимодействия с другими принципами
- изучении применении процессуального права с учетом законности как

принципа правоприменения

Предметом исследования являются понятие, содержание и значение законности как принципа правоприменения.

Методологической основой исследования является логико-юридический, сравнительно-правовой, исторический.

Скакун О. Ф. в своём учебнике по теории государства и права писал «... Законность и правопорядок — обязательные результативные элементы правовой системы, без которых она не может эффективно функционировать». [1 с.259]

Принципы права оказывают огромное влияние на процесс подготовки нормативно-правовых актов, их издания, установление гарантий соблюдения правовых требований и их обеспечения, чем обосновывается участие законности в процессе правотворчества и правоприменения.

Законность — фундаментальная категория всей юридической науки и практики, а её уровень и состояние служат главными критериями оценки правовой жизни общества, его граждан. [2 с.301]

Соответственно существует и множество его трактовок - от совпадающих до взаимоисключающих. Разброс мнений, помимо прочего, объясняется тем, что само это явление сильно связана с политикой и идеологией, устремления различных правящих элит, которые, сменяя друг друга, придавали категории законности нужное, содержание и направленность, используя в своих целях.

Именно поэтому законность, как никакой другой правовой институт, всегда имела не только чисто теоретическое, но и остро социальное и самое непосредственное практическое значение, ибо от уровня, состояния и понимания законности зависят жизнь и судьба людей.

Для более наглядного раскрытия понятия принципа законности рассмотрим статью 19 конституции Украины, где закрепляется то, что - «Правовой порядок в Украине основывается на принципах, в соответствии с которыми никто не может быть принужден делать то, что не предусмотрено законодательством.

Органы государственной власти и органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины.» [3] Из статьи становится ясно отражение в действиях органов государственной власти и местного самоуправления, включая их должностных лиц своих разумных ограничений, обоснованных понятием принципа законности служащий для поддержания правового порядка.

Література:

1. Скакун О. Ф. Теория государства и права: Учебник. —Харьков: Консум; Ун-т внутр.дел,2000. - 704 с..

2. Р. В. Шагиева, Н. Я. Соколов Учебное пособие для студентов – выпускников юридических вузов, готовящихся к сдаче государственного экзамена по теории государства и права. Калуга, 2007. - 362 с.

3. Конституция Украины

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Рибалка Олена Олександрівна
студентка юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: rybalka.e@list.ru

Ключові слова: глава держави, Президент, повноваження, правовий статус.

Становлення та розвиток України як правової, соціальної та демократичної держави вимагає якісну та ефективну систему державного управління. І саме інститут президентства є основним стрижнем у функціонуванні законодавчої, виконавчої та судової влади.

Президент України є главою держави та посідає найвище місце в ієрархії державних інститутів, здійснюючи функцію вищого політичного керівництва та представництва країни як у внутрішній, так і зовнішній політиці. Для забезпечення стабільності конституційного ладу, узгодженої діяльності державного механізму, авторитетного представництва держави на міжнародній арені інститут президентства на сучасному етапі є об'єктивно необхідним.

На доктринальному рівні адміністративно-правовий статус Президента України є сукупністю найбільш суттєвих та характерних складових елементів, що якісно вирізняють главу державу серед інших органів в загальній системі державної влади.

Основними елементами адміністративно-правового статусу Президента України можна визнати: ціннісно-функціональне призначення Президента України в державі, суспільстві щодо інших суб'єктів права; основні напрямки діяльності глави держави, загальні функції Президента України [2, 51].

Ціннісно-функціональне призначення Президента України в державі й суспільстві розкривається через місце в системі державної влади України й визначається такими характеристиками: по-перше, Президент України в системі поділу державної влади не належить ні до законодавчої, ні до виконавчої, ні до судової влади, займаючи особливе, самостійне місце в державному механізмі, але за змістом своїх повноважень Президент України найбільш наближений до виконавчої влади; по-друге, влада Президента України похідна від влади народу України, який є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні (ч. 2 ст. 5 Конституції України), що забезпечує формальну незалежність Президента України від інших вищих органів державної влади; по-третє, Президент України забезпечує єдність державної влади і державної політики, цілісність державного механізму; по-четверте, Президент України є рівноправним суб'єктом у системі державної влади; по-п'яте, Президент України зобов'язаний діяти лише на підставі, в межах повноважень і у спосіб, передбачений Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19 Конституції України) [3, с. 69].

Конституція України в ст. 106 наділяє Президента України досить широкими функціями і повноваженнями [1].

Компетенція Президента України має двоїстий характер. З одного боку, Президент як посадова особа монократичного органу має окреслену в Конституції компетенцію, яка визначає місце і роль глави держави серед вищих органів державної влади і повністю належить до предмету конституційного права; з іншого – як керівник-

адміністратор, він наділений певною компетенцією по організації роботи свого апарату, має повноваження щодо структурних ланок і окремих співробітників своєї адміністрації, різного роду дорадчих та консультативних органів [4, с. 10].

Аналіз статей Конституції, присвячених компетенції Президента України, дав змогу виділити групи його повноважень за специфікою предметів відання, серед яких повноваження у сферах : 1) державного будівництва, 2) законодавчої діяльності, 3) забезпечення конституційної законності, 4) оборони та національної безпеки, 5) забезпечення основних прав і свобод громадян, 6) зовнішньої політики та міжнародних відносин, 7) нагородної політики. Наведена класифікація є дещо умовною, та вона дозволяє досить чітко уявити роль глави держави у впорядкуванні різноманітних суспільно-політичних відносин.

Не менш важливим елементом адміністративно-правового статусу Президента України є видання ним указів і розпоряджень, які є обов'язковими до виконання на території України. Президент України має право скасовувати акти Кабінету Міністрів України, рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України.

Таким чином, будучи суб'єктом адміністративного права Президент України займає відповідне місце в системі виконавчої влади, яке визначається його функціональними можливостями значною мірою впливати на діяльність законодавчої, виконавчої і судової гілок влади, на державне управління в економіці, соціально-культурній та адміністративно-політичній сферах життя, його роллю в системі стримувань і противаг у публічному управлінні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ростовська К.В.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. –1996. – № 30. – Ст. 141
2. Крусян А. Президент України: особливості конституційно-правового статусу та тенденції його удосконалення / А. Крусян // Юридичний вісник. – 2001. – № 2. – с. 49–57
3. Мацелик Т.О. Президент України як суб'єкт адміністративного права / Т. О. Мацелик // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Право. – 2011. – № 2. – с. 68-72
4. Сergygina С. Г. Компетенція Президента України: теоретично-правові засади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: (12.00.02 – конституційне право) / С. Г. Сergygina; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 1998. – 20 с.

ПРАВО НА САМООБОРОНУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Родіна Катерина Гаррїївна
студентка 5 курсу, групи ЮМП-51
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна,
e-mail: kati.rodina@mail.ru

Ключові слова: агресія, застосування сили, збройний напад, самооборона.

Не застосування сили у міждержавних відносинах є одним з найважливіших питань та є імперативною нормою міжнародного права, яка гарантує забезпечення міжнародного миру та безпеки, співробітництво держав та економічний і соціальний розвиток усіх народів.

У 1928 р. було підписано міжнародний договір (Пакт Бріана-Келлога) про відмову від війни, як засобу національної політики, що став практично першим міжнародним договором, який регламентував міжнародно-правові норми, спрямовані на боротьбу з агресивними війнами[5]. Вже тоді уряди Англії та Франції зробили застереження щодо «права на самооборону». [9, с. 474]. 1945 р. ознаменувався прийняттям Статуту ООН, відповідно до якого, «усі Члени Організації Об'єднаних Націй утримуються у своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і якимось іншим чином, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй» (ст. 2 п. 4). Однак, на відміну від пакту Бріана-Келлога, Статут ООН містить два винятки із заборони застосування сили, зокрема: відповідно до ст. 39 Рада Безпеки має право вирішувати, яких заходів слід вживати задля підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки, а ст. 51 передбачає невід'ємне право держав на індивідуальну чи колективну самооборону [10].

Дискусійний характер ст. 51 Статуту обумовлений рядом питань її інтерпретації. Перше питання стосується самої природи права на самооборону. Якщо у ст. 51 мова йде про «невід'ємне» право на індивідуальну чи колективну самооборону у випадку збройного нападу на Члена Організації, то, на нашу думку, «право на самооборону» має звичаєво-правове походження. Дана теза підтверджується справою «Кароліна» 1837 р. Так, Великобританія без попередження знищила судно «Кароліна» на території Сполучених Штатів Америки. Самооборона традиційно застосовується у випадку невідкладної необхідності, яка не залишає ні жодної можливості обрання відповідних невійськових заходів, ні часу на роздуми, а дії, виправдані необхідністю самооборони, не повинні в жодному випадку виходити за її рамки[4].

Відповідь на це питання можливо отримати шляхом тлумачення положень ст. 51 в їх природному значенні, а також, враховуючи прийняті стандарти, так як положення цієї статті не є такими, що повністю суперечать поняттю самооборони за справою «Кароліна».

Самооборона може застосовуватися державами у випадку, коли збройний напад спрямований на її громадян на території іншої держави. Наприклад, Ізраїль використав право на самооборону під час проведення операції із врятування ізраїльських заручників, яких утримували терористи та Угандські озброєння в Ентебі у 1976 р.[4].

Міжнародний суд ООН у справі «Нікарагуа проти США» 1986 р. роз'яснив, що «не будь-яке застосування сили прирівнюється до збройного нападу; збройні дії повинні бути достатньо стійкими і на певному рівні інтенсивності»[1]. Напад має бути спрямований конкретно на потерпілу державу. Направлення ракети на невизначену ціль не буде відповідати зазначеним критеріям.

Держава, яка реалізує право на самооборону, може звернутися з проханням щодо її захисту до інших держав, таким чином, реалізувати, передбачене Статутом ООН право на колективну самооборону. В такому випадку треті держави не тільки надають допомогу жертві збройного нападу, а й захищають міжнародний правопорядок, тим самим реалізують на практиці принцип заборони застосування сили, який має імперативний характер.

У Статуті ООН самооборона розглядається як додатковий елемент колективної безпеки. Мета її застосування – захист прав та територіальної цілісності атакованої держави до того моменту, доки питання не буде врегульовано шляхом колективного механізму безпеки. Тож, держава повинна сповістити Раду Безпеки про застосування самооборонних дій проти держави, яка застосувала збройні сили.

Більш того, відповідно до ст. 51, самооборона може застосовуватись тільки до того моменту, доки Рада Безпеки не вживе відповідних заходів, необхідних задля підтримання міжнародного миру та безпеки[10].

Однак, те, що самооборона припиняється, як тільки Рада Безпеки застосовує відповідні заходи до агресора, є спірним питанням, як і те, що самооборона вважається чинною доки потерпіла держава не впевниться, що необхідні заходи були застосовані. Безсумнівно, Рада Безпеки не завжди може бути спроможною застосувати всі необхідні

заходи для підтримки міжнародного миру й безпеки в кожному конкретному випадку. З однієї сторони, очевидно, що на практиці самооборона не призупиняється резолюціями або рішеннями Ради Безпеки. З іншого боку, починаючи з 1945 року, міжнародний правовий порядок базується на правах всього суспільства, а не на правах окремих держав. Рада Безпеки могла б позбавити державу права на самооборону, навіть, якщо ця держава не вважала б заходи Рада Безпеки достатніми для своєї безпеки та цілісності. Тож, вірним механізмом є той, що горманізує інтереси держав та міжнародного суспільства в цілому.

Самооборона припиняється в двох випадках: коли Рада Безпеки конкретно визначає на основі глави 7, або, коли вона вдається до заходів передбачених статтями 41, 42.

Держава не вправі продовжувати самооборонятися, якщо збройний напад зупинен. Вона може переслідувати збройні сили, які перетинають її границі та продовжувати воєнні операції. Але, це право дозволене тільки в об'ємі необхідному зупинити збройний напад. Не є допустимим продовження конфлікту задля знищення, або для послаблення атакуючої держави, наприклад для того, щоб змінити її воєнний баланс, який зробить наступну майбутню атаку менш вірогідною.

Варто зазначити, що самооборона обмежена принципом пропорційності. Відповідь на збройний напад має бути пропорційною цьому нападу[3, с. 396].

Відповідно до ст. 51 самооборона може застосовуватися «якщо відбудеться збройний напад на Члена Організації». За справою «Кароліна», це означає, що збройний напад вже здійснений, або ж за доктриною попереджувачої самооборони, він є неминучим. Неминучість має об'єктивний та суб'єктивний елементи. Об'єктивно, всі необхідні дії для початку атаки вжиті. Суб'єктивно, існують явні докази наміру почати атаку. Таким чином, передчасна самооборона застосовується в самий останній момент, коли держава, яка захищається, перешкоджає настанню нападу, який міг бути направлений на неї.

Однак, на практиці іноді застосована державами попереджувача самооборона являє собою превентивні атаки або превентивні війни. Прикладом може слугувати військова політика Сполучених Штатів Америки та Великобританії, яка застосовувалася до Іраку у 90-х роках з метою послабити або по можливості знищити Іракські воєнні активи.

Превенція означає атаку однієї держави на іншу в лучний час, щоб унеможливити майбутній можливий напад останньої. Під час превентивної самооборони, держава обирає момент для знищення перешкоди або призупинення можливості іншої держави здійснити підготовку нападу, та діє не на умові неминучості, так як загроза все ще віддалена та гіпотетична [7, с. 6]. Атака Ізраїля проти ядерного об'єкта Іраку Осірака у 1983 р. була осуджена Радою Безпеки в Резолюції 487 (1991). Рада Безпеки, посилаючись на ст. 2 п. 4 визнала дії Ізраїля як такі, що порушують Статут ООН та норми міжнародної поведінки [6].

Близьким за значенням до превентивної самооборони є попереджувача самооборона. Попередження має місце тоді, коли є велика ймовірність конфлікту, а збройний напад характеризується вірогідністю здійснення. Сторона, яка вдається до попереджувачої атаки, має на меті отримати перевагу завдяки раптовому першому удару, який знищить воєнний потенціал іншої сторони [7, с. 6]. Наприклад, у 1967 у війні між Ізраїлем з одного боку, і Єгипетом, Сирією, Йорданією, Іраком і Алжиром з іншого боку, Ізраїль застосував попереджувачу самооборону, доводячи що його географічне положення та воєнний стан не змогли б дозволити самооборонитися, якщо він чекав би на наступальний збройний напад сусідніх держав[2].

Отже, враховуючи вищесказане, можна дійти висновку, що закріплене в сучасному міжнародному праві розуміння права держав на самооборону визнане за державою як можливість застосовувати збройну силу з виключною метою відсічі протиправному збройному нападові, спрямованому проти неї або проти іншої держави. Однак, деякі держави прагнуть у власних інтересах розширити міжнародно-правові рамки для самооборони, зловживаючи правом на самооборону і порушуючи принцип незастосування сили та загрози силою.

Науковий керівник: к. ю. н., доцент Толстенко Ю. О.

Література:

1. International Court of Justice Reports of judgments. Advisory opinions and orders. Case concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua 1986 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf>
2. Encyclopedia Britannica. Six-day war [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.britannica.com/event/Six-Day-War>
3. Encyclopedia of public international law. Published under the Auspices of the Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law under the Direction of Rudolf Bernhardt – Amsterdam: Elsevier, 1984. – 572 p.
4. History Central 1837 – Caroline Affair [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.historycentral.com/Ant/caroline.html>
5. Lilian Goldman Law Library. Documents in law, History and Diplomacy. Kellogg-Briand Pact 1928 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp
6. Unispal A/RES/46/39 of 6 December 1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/53936ddf3dd093a1852575530073f2e6/206b9393fbb29f8c85256ae7006438bf?OpenDocument>
7. R. Anand. Self-Defense in International Relations - Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2009. – 191 p.
8. The Telegraph. Israel's raid on Entebbe was almost a disaster [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/israel/11701064/Israels-raid-on-Entebbe-was-almost-a-disaster.html>
9. Карнацевич В. Л. 500 знаменитых исторических событий / В.Л. Карнацевич. - Х. : Фолио, 2007. – 623 с.
10. Устав Организации Объединенных Наций [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/sections/un-charter/chapter-vii/index.html>.

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 196 СК УКРАЇНИ ЩОДО НАРАХУВАННЯ ПЕНІ ЗА ПРОСТРОЧЕННЯ СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ

Розгон О. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
ХНУ імені В. Н. Каразіна
e-mail: rozgon.olga.vl@gmail.com

Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. За домовленістю між батьками дитини той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь в її утриманні у грошовій та (або) натуральній формі.

У разі недосягнення згоди між батьками стосовно порядку чи розміру аліментів на утримання дитини вони можуть звернутися до суду. Останній на підставі ч. 3 ст. 181 СК України може ухвалити рішення, за яким кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька та (або) у твердій грошовій сумі.

Також за ст. 196 СК України законодавець установлює, що при виникненні заборгованості з вини особи, яка зобов'язана сплачувати аліменти за рішенням суду, одержувач аліментів має право на стягнення неустойки (пені) в розмірі одного відсотка від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення, а отже, у боржника є обов'язок своєчасно і в повному обсязі сплачувати аліменти. Розмір пені може бути зменшений судом з урахуванням матеріального та сімейного стану платника.

Пеня за несвоєчасну сплату аліментів має подвійну природу: з одного боку, вона виступає способом забезпечення виконання обов'язку щодо утримання дитини, а з іншого — мірою відповідальності в разі невиконання чи неналежного виконання обов'язку [1].

Поняття неустойки міститься у ст. 549 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), відповідно до якої неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторowi у разі порушення боржником зобов'язання. Згідно з цією ж статтею, штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання, а пенею — неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 196 СК України розмір неустойки (пені) становить один відсоток від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення. Слід зазначити, що таке визначення порядку обрахування неустойки призводить до різного тлумачення і, як наслідок, до неоднакового застосування судами цієї норми [3]. Так, Ромовська З. В. стверджує, що визначений розмір пені — 1% за кожен день прострочення — є дієвим стимулом належного виконання обов'язку, проте визначення судами розміру неустойки виявилось проблематичним. Науковець обмежує строк нарахування пені місяцем, за який потрібно було сплатити аліменти. Така позиція є досить спірною, зважаючи на те, що ст. 196 СК України не передбачається будь-яких обмежень у часі щодо нарахування пені, а навпаки, зазначається, що пеня стягується «за кожен день прострочення» до повної сплати боргу [4, с. 229].

Гузь Л. Є. та Гузь А. В. наголошують, що визначений розмір пені 1% за кожний день прострочення аліментів за кожний місяць буде становити 30% суми несплачених аліментів (30 днів x 1%) [5].

Красицька Л. В. зазначає, що до питання порядку обчислення розміру неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів слід підходити з урахуванням визначення пені у ч. 3 ст. 549 ЦК України та вказує, що сума несвоєчасно виконаного аліментного зобов'язання визначається відповідно на 1 число місяця, наступного за місяцем, коли необхідно було сплатити аліменти. Відповідно, така сума ж заборгованості помножується на один відсоток (розмір пені) та на кількість днів, які минули до погашення заборгованості платником аліментів або до пред'явлення позову одержувачем аліментів [6, с. 325].

За такого підходу нарахування пені не обмежується місяцем, за який потрібно було сплатити аліменти, що відповідає сутності пені, визначеній законодавцем. Фурса С. Я. та Фурса Є. І. звертають увагу на те, що повноваження стосовно визначення розміру неустойки та її застосування до платника належать суду, але у ч. 1 ст. 196 СК України не говориться про конкретні способи обчислення неустойки [7].

Чугунков Р. С. робить висновок, що у правозастосовній діяльності найчастіше застосовують два способи (дві методики) розрахунку неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів. За першою методикою неустойка нараховується на всю суму несплачених аліментів (заборгованості) за кожен день прострочення її несплати, при цьому нарахування не обмежуються лише тим місяцем, протягом якого не проводилося стягнення [8; 9]. Друга методика виходить із того, що оскільки аліменти призначаються та виплачуються (стягуються) щомісячно, то за змістом ст. 196 СК України пеня нараховується не на всю суму заборгованості, а її нарахування обмежується лише сумою несплачених аліментів за той місяць, в якому не проводилося стягнення аліментів [3].

Багаторічна практика застосування ст. 196 СК України Верховним Судом України є досить різноманітною. Так, Верховний Суд України у своїй ухвалі від 10 червня 2009 року за справою № 6-22289св08 наголошує на тому, що пеня нараховується на всю суму несплачених аліментів (заборгованості) за кожен день прострочення її сплати, а її нарахування не обмежується лише тим місяцем, протягом якого не проводилося стягнення, що призвело до неправильного застосування норм матеріального права [9]. Отже, ВСУ

використав першу методику розрахунку неустойки (пені) для несплачених аліментів (заборгованості).

На противагу такому рішення Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ в ухвалі від 11 травня 2012 року за справою № 6-972св12 зазначив, що пеня нараховується не на всю суму заборгованості, а її нарахування обмежується лише сумою несплачених аліментів за той місяць, в якому не проводилося стягнення аліментів. Сума заборгованості зі сплати аліментів за попередні місяці не додається за наступні, а кількість днів прострочення обчислюється, виходячи з того, скільки днів прострочено до сплати певної суми заборгованості [10]. Таким чином, у цьому прикладі Вищий спеціалізований суд України використав другу методику розрахунку неустойки (пені) для несплачених аліментів (заборгованості).

Верховний Суд України, розглянувши справу № 6-81цс13, у постанові від 11.09.2013 р. [11] зробив такий висновок: «Зобов'язання щодо сплати аліментів має періодичний характер і повинне виконуватися щомісяця, тому при розгляді спорів про стягнення на підставі ч. 1 ст. 196 СК пені суд повинен з'ясувати, якими є несплачені суми за кожен із цих періодів, установити строк, до якого кожне із зобов'язань мало бути виконане, та обчислити розмір пені за кожен місяць окремо (від дня порушення платником аліментів свого обов'язку до дня ухвалення судом рішення про стягнення пені), підсумувавши розміри нарахованої пені за кожен із прострочених платежів та визначивши її загальну суму». Тобто знову була використана перша методика розрахунку пені для несплачених аліментів (заборгованості).

Але у постанові ВСУ від 16.03.2016 у справі № 6-300цс16 [12], вирішуючи питання про усунення розбіжностей у застосуванні судом касаційної інстанції зазначеної норми матеріального права, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України виходить з того, що правило про стягнення неустойки (пені) в розмірі 1% від суми несплачених аліментів за кожен день прострочення полягає в тому, що при обчисленні загальної суми пені за прострочення сплати аліментів ураховується сума несплачених аліментів та кількість днів прострочення. Оскільки аліменти нараховуються щомісячно, строк виконання цього обов'язку буде різним, тому кількість днів прострочення сплати аліментів за кожен місяць також буде різною.

Отже, пеня за прострочення зі сплати аліментів нараховується за кожним періодичним платежем окремо із дня порушення платником аліментів свого обов'язку щодо їх сплати до дня ухвалення судом рішення, після чого розмір нарахованої пені за кожним щомісячним платежем підсумовується та визначається загальна сума пені за порушення аліментних зобов'язань.

Тобто пеня за один місяць рахується таким чином: заборгованість за аліментами за місяць, помножена на 1% пені і на кількість днів місяця, в якому виникла заборгованість, а загальна сума неустойки визначається шляхом додавання нарахованої пені за кожен із прострочених платежів за кожен місяць.

Таке трактування ст. 196 СК України не узгоджується зі змістом ст. 549 ЦК України, в якій визначені правила та порядок нарахування неустойки.

Водночас згідно зі ст. 3607 ЦПК України висновок щодо застосування норм права, викладений у постанові ВСУ, має враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм. Наразі маємо кілька висновків Суду у справах про стягнення пені від суми несплачених аліментів, у яких по-різному застосовується ст. 196 СК України, що суперечить принципу правової визначеності.

З метою усунення можливостей для неоднозначного трактування судами положень ст. 196 СК України до Верховної Ради подано проект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо покращення захисту права дитини на належне утримання» (№ 4928) [13], де запропоновано змінити редакцію ст. 196 СК України, надавши право одержувачам аліментів на стягнення пені не лише при виникненні заборгованості зі сплати

аліментів, призначених рішенням суду, а й при виникненні заборгованості з аліментів за домовленістю між батьками.

Слід визначити у законодавстві, що розмір пені за несвоєчасно сплачені аліменти не може перевищувати 100% самої заборгованості на момент ухвалення рішення. Це не дозволить судам звужувати розмір такої відповідальності до 30%, як відбувається тепер [1].

На наше переконання, запровадження таких змін може забезпечити захист дитині та позбавить неоднозначності у трактуванні судами положень ст. 196 СК України.

Література:

1. Кулеба Н., Простибоженко О., Савицкая С. Выводы ВСУ о расчетах пени по сумме неуплаченных алиментов породили неопределенность с применением ст. 196 СК // В.,–12 (1310) 25.03–31.03.2017 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ru/128140vivodi_vsu_o_raschetah_peni_po_summe_neuplachennih_alimentov.html.

2. Москаленко К. В. Неустойка як спосіб забезпечення виконання зобов'язань за продюсерським договором / К. В. Москаленко // Європейські перспективи. — 2014. — № 3. — С. 188-192 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_3_33.

3. Чугунков Р. С. Нарахування неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів / Р. С. Чугунков // Європейські перспективи. — 2014. — № 4. — С. 124-129 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_4_25.

4. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар. — [3-тє вид., перероб. і доп.] / З. В. Ромовська. — К.: Правова єдність, 2009. — 432 с.

5. Гузь Л. Є. Судово-практичний коментар до сімейного кодексу України: Навчальний посібник / Л. Є. Гузь, А. В. Гузь. — Х.: Фактор, 2011. — 576 с. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://info-library.com/book/19_Sydovo_praktichnii_komentar_do_simeinogo_kodeksy_Ukraini.html.

6. Красицька Л. В. Стягнення неустойки як спосіб захисту права дитини на утримання / Л. В. Красицька // Право та управління: електронне наукове видання. — Національний університет державної податкової служби України; гол. ред. П. В. Мельник. — 2012. — № 1. — С. 317–331. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals>.

7. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Фурса С. Я., Фурса Є. І., Чопенко В. О. та ін.]; за заг. ред. С. Я. Фурси. — К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2008. — 1248 с. — (Серія «Цивілістика»).

8. Про позбавлення батьківських прав та стягнення неустойки (пені) за несвоєчасну сплату аліментів: Рішення Пролетарського районного суду м. Донецька від 04 березня 2014 року. Справа № 262/8602/13-ц // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37456848>.

9. Про стягнення неустойки за прострочення сплати аліментів за касаційною скаргою ОСОБА_1 на рішення апеляційного суду Черкаської області від 6 серпня 2008 року: Ухвала Верховного Суду України від 10 червня 2009 року. Справа № 6-22289св08 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4058501>.

10. Про стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, за касаційною скаргою ОСОБА_4 на рішення Франківського районного суду м. Львова від 02 вересня 2009 року та рішення апеляційного суду Львівської області від 08 лютого 2010 року: Ухвала Вищого спеціалізованого суду України від 11 травня 2012 року за справою № 6-972св12 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24981905>.

11. Про стягнення заборгованості за аліментами та пені від суми несплачених аліментів: Постанова ВСУ від 11.09.2013 року № 6-81цс13 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/1F0EDF2AAC9EEA78C2257C92003A6C18](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/1F0EDF2AAC9EEA78C2257C92003A6C18).

12. Про стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів за заявою ОСОБА_2 про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 10 грудня 2015 року та рішення Апеляційного суду Львівської області від 27 січня 2014 року: Постанова ВСУ від 16.03.2016 року у справі № 6-300цс16 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/6A7E45E38FAC5BCBC2257F7E00252E97](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/6A7E45E38FAC5BCBC2257F7E00252E97).

13. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо покращення захисту права дитини на належне утримання № 4928 від 08.07.2016 року // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59596.

МІСЦЕ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ В СИСТЕМІ УСТАНОВ И ОРГАНІВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Рубель Владислава Віталіївна

магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна.
e-mail: rubelvlada@mail.ru

Ключові слова: засуджені військовослужбовці, засоби виправлення, ступені обмежень, дисциплінарна військова частина, органи з питань пробації, слідчі ізолятори.

Стосовно засуджених військовослужбовців даний вид покарання є найбільш суворим у порівнянні з службовими обмеженнями для військовослужбовців та арештом. Його відрізняє від інших і та обставина, що поряд зі специфічними елементами відбування цього виду покарання, зазначеними в гл. 19 Кримінально-виконавчого кодексу України, при його виконанні застосовуються основні засоби виправлення засуджених, закріплені в ст. 6 Загальної частини КВК України. Це дозволяє в процесі даного виду покарання використовувати відображені в ній не тільки принципи і основні положення, а й багато елементів, що відносяться до режиму, соціально-виховної роботи, розвитку у засуджених корисної ініціативи тощо.

Сутність даного кримінального покарання полягає в тому, що засуджений, який відбуває його, в примусовому порядку віділяється від суспільства, а також від основної маси військовослужбовців. Ізоляція обумовлює обмеження їхніх духовних зв'язків із суспільством, свободи пересування межами дисциплінарної військової частини. Крім ізоляції від суспільства, засуджені істотно обмежуються в цивільних і військових правах.

За своєю ж сутністю, покарання у виді утримання в дисциплінарному батальйоні за ступенем обмежень в більшій мірі відповідає позбавленню волі. Для осіб, засуджених до останнього виду покарання, передбачені спеціальні установи: виправні колонії й інші виправні установи.

Вперше у вітчизняному законодавстві виконання кримінального покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців регламентується Кримінально-виконавчим кодексом України, чого раніше не було. Виправно-трудовий кодекс УРСР регулював виконання різних видів покарань (позбавлення волі, заслання, вислання, виправні роботи тощо), проте не згадував виконання покарань щодо засуджених військовослужбовців.

Особливістю регулювання покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні є більш детальна у порівнянні з раніше діючими Положенням про дисциплінарний батальйон в Збройних Силах СРСР регламентації порядку та умов відбування даного покарання, а також правового статусу військовослужбовців. На відміну від виправних колоній та інших виправних установ покарання у виді утримання у дисциплінарної частині не регламентувалося Виправно-трудовим кодексом СРСР, і тому дисциплінарна військова частина не могла розглядатися в одному ряду з виправними установами та іншими установами та органами, які виконують покарання.

Відповідно до ст. 11 КВК України органами виконання покарань є: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, його територіальні органи управління, уповноважені органи з питань пробації. Установами виконання покарань є: арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (виховні колонії), слідчі ізолятори у випадках, передбачених цим Кодексом. Кримінально-виконавчі установи поділяються на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії). Виправні колонії поділяються на колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки. Виправні колонії мінімального рівня безпеки поділяються на колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання і колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання. У виправних колоніях середнього рівня безпеки можуть створюватися сектори максимального рівня безпеки для відбування покарання чоловіками, засудженими до довічного позбавлення волі. У виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання можуть створюватися сектори середнього рівня безпеки для відбування покарання жінками, засудженими до довічного позбавлення волі.

Крім того, у межах, визначених КВК та законами України, виконання кримінальних покарань також здійснюють органи державної виконавчої служби, військові частини, гауптвахти і дисциплінарний батальйон. Територіальні органи управління, уповноважені органи з питань пробації, арештні доми, виправні центри, виправні та виховні колонії, слідчі ізолятори організовуються і ліквідуються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, а військові частини, гауптвахти і дисциплінарний батальйон - Міністерством оборони України.

Що стосується дисциплінарного батальйону, то із змінами, внесеними згідно Законом України № 158-VIII від 05.02.2015 р. він виконує покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні засуджених військовослужбовців строкової служби, військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, осіб офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу, осіб офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, військовослужбовців, призваних на військову службу під час мобілізації, на особливий період (крім військовослужбовців-жінок).

В ст. 71 КВК України вказані положення про те, що покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців виконується дисциплінарним батальйоном. Організаційну структуру і чисельність дисциплінарного батальйону визначає Міністерство оборони України. Загальне керівництво дисциплінарним батальйоном здійснює Міністр оборони України. Направлення і прийняття засуджених військовослужбовців у дисциплінарний батальйон здійснюється у порядку, визначеному Міністерством оборони України.

Строк відбування покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців обчислюється з дня, визначеного вироком суду, з урахуванням відповідно до ст. 72 КК України часу тримання засудженого в місцях попереднього ув'язнення.

На засуджених військовослужбовців, які тримаються в дисциплінарному батальйоні, поширюються положення КВК України щодо суспільно корисної праці,

соціально-виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, громадського впливу. Із засудженими також проводяться військові навчання.

Особи, які відбувають покарання в дисциплінарному батальйоні, виконують обов'язки та користуються правами, встановленими законодавством для військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України, з обмеженнями, передбаченими КВК України. Відпустки засудженим військовослужбовцям не надаються.

Місце ж дисциплінарної військової частини серед інших установ, що виконують покарання, до теперішнього часу остаточно не визначено. За своєю сутністю, дисциплінарна військова частина здійснює з урахуванням військової специфіки виправний вплив на засуджених військовослужбовців, аналогічних тому, який чиниться у виправних установах Державної кримінально-виконавчої служби України. В зв'язку з цим існує думка стосовно того, що відбування покарання в дисциплінарному батальйоні слід вважати покаранням, пов'язаним з військово-виправним впливом.

Безумовно, дисциплінарний батальйон займає особливе місце серед установ, котрі виконують покарання. Причиною цього є двоякість впливу на засуджених військовослужбовців, яка полягає в тому, вплив на засуджених не тільки виправного характеру, але і військового. При цьому необхідно звернути увагу на військово-прикладну специфіку виправного впливу на військовослужбовців, засуджених до такого виду покарання.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Трубников В.М.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Рубцов Станіслав Сергійович

студент 3-го курсу Інституту прокуратури і
кримінальної юстиції

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

e-mail: Rubtsov68@gmail.com

Ключові слова: електронне правосуддя, електронний суд, інформатизація.

Вступ. Головною метою судової реформи є підвищення рівня довіри до судової системи. Можна прогнозувати, що наслідком її успішності стане в тому числі і збільшення кількості звернень громадян до суду. Це в свою чергу призведе до збільшення навантаження на суддів, що негативно відіб'ється на оперативності реалізації права на судовий захист та отримання судового рішення у спірній справі. Такий прогноз вимагає актуалізації питання пошуку нових методів підвищення ефективності роботи судів, в тому числі шляхом впровадження інноваційних технологій.

Використання інноваційних технологій в діяльності органів судової влади можна розглядати в двох аспектах: 1) для задоволення внутрішніх управлінських потреб судової системи (т.з. внутрішня комунікація); 2) для комунікації з учасниками судового процесу та громадськістю (зовнішня комунікація). Проект запровадження інноваційних технологій у судочинство з метою оптимізації організаційних процесів роботи суду отримав назву «електронного правосуддя». Україна робить перші, поки ще не сміливі кроки, у його впровадженні. Зокрема, в рамках реалізації Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи на 2013-2015 рр. у складі Єдиної судової інформаційної системи України було створено підсистему, яка отримала назву «Електронний суд». Влітку 2016 року було презентовано результати пілотного проекту, сутність якого полягала у спробі впровадження електронного документообігу як

механізму взаємодії суду з учасниками процесу, а також з судом вищої інстанції. Дана робота є спробою наукового аналізу проблем, що виникли при його реалізації, а також пошуку шляхів їх вирішення.

Окремі аспекти використання ІТ в судовій діяльності, в т. ч. електронне правосуддя, досліджували такі вітчизняні вчені як О. В. Бринцев, С. Ю. Белявська, В. В. Білоус, Н. І. Логінова, Н. В. Кушакова-Костицька та ін.

Новизна цього явища у вітчизняному судочинстві, відсутність ґрунтовних наукових досліджень з даної проблематики, постійний розвиток інформаційних технологій, а також дискусія у суддівському середовищі з приводу необхідності існування електронного правосуддя зумовлюють актуальність даної роботи.

Основними **методами** наукового дослідження стали: порівняльно-правовий, діалектичний, методи аналізу та синтезу, а також статистичний.

Виклад основного матеріалу. Електронний суд, у його теперішньому вигляді, надає учасникам судового процесу такі можливості як: 1) отримання інформації щодо стадій розгляду судової справи; 2) надсилання процесуальних документів електронною поштою учасникам судового процесу; 3) надсилання судової повістки у вигляді SMS-повідомлень; 4) сплата судового збору онлайн; 5) оприлюднення відомостей у справах про банкрутство. Як бачимо, комунікація з учасниками судового процесу та громадськістю здійснюється лише в односторонньому порядку – з боку суду [1, с. 108], що є його суттєвим недоліком. Сьогодні апробується удосконалена версія Проекту, яка в 2016 р. вже була реалізована на базі трьох модельних судів Одеської області. В рамках Проекту була забезпечена можливість подати позов та інші документи у електронному вигляді.

Слід звернути увагу, що документи відправлялися учасниками процесу на електронну пошту. Вважаємо, що механізм їх подання потребує вдосконалення. Зокрема, має бути встановлений не тільки перелік документів, що можуть подаватися до суду в електронному вигляді, а й вимоги до інформації, яка має бути відображена в них. В цьому питанні цікавим є досвід Республіки Узбекистан, в якій подібний перелік було розроблено. Він складається з 256 вимог, які об'єднані у 17 груп [2, с. 3]. Запровадження подібного доповнення, на наш погляд, сприятиме удосконаленню системи документообігу в суді, оскільки: 1) правильне групування інформації спрощує її обробку та систематизацію для майбутнього аналізу; 2) це дозволить інформаційній системі вже на стадії подання документів через мережу Інтернет здійснювати збір інформації щодо звернень до суду; 3) дозволить автоматично вираховувати розмір судового збору; 4) дозволить проводити більш детальний аналіз причин виникнення спорів. Але найголовнішим є те, що ця класифікація дозволяє виділити мінімум інформації, що має міститися в позовній заяві для своєчасного та повного розгляду заяви.

Окрім того, на підставі даних щодо справи, яка розглядається, узбекистанська система електронного судочинства «E-SUD» генерує шаблони процесуальних актів, що сприяє підвищенню ефективності використання суддями свого робочого часу. До цього, на наш погляд, слід ставитись з засторогою, оскільки будь-яка судова справа є унікальною; судові рішення в ній здатне суттєво вплинути на долю людини. Кожне судові рішення судді є показником його професійної майстерності, рівня кваліфікації, і, врешті-решт, кожен суддя має нести персональну юридичну та моральну відповідальність за винесене судові рішення. Шаблон ж судового рішення значно нівелює постать судді, яка його винесла.

На відміну від Сингапура, в якому повністю відмовились від використання паперових носіїв інформації, в т. ч. і в судочинстві, в Україні поки що електронний обмін документами з судом не виключає і традиційного (паперового) варіанту. Аналізуючи рекомендації міжнародних експертів, щодо впровадження систем електронного правосуддя, ми можемо бачити, що наголошується на необхідності зробити електронне судочинство обов'язковим, а паперовий обмін документами - винятком [3, с. 7]. На нашу ж думку, якщо врахувати, що доступ до інтернету мають лише близько 60% населення нашої держави [4],

то перехід на повний безпаперовий документообіг є на даному етапі неможливим, оскільки це фактично позбавить майже половину населення доступу до правосуддя.

Інший варіант - покладання всіх заходів по переведенню паперових документів по судовій справі у їх електронну форму на суд. Однак, як зазначив один з координаторів апробації Проекту начальник ТУ ДСА в Одеській області В. Куценко, обладнання, яке мають суди сьогодні не дозволяє працювати зі значним обсягом електронних справ, оскільки вони займають багато пам'яті [5]. Спираючись на міжнародний досвід він пропонує створити один потужний центральний дата-центр. Вважаємо таку пропозицію слушною та такою, що заслуговує на підтримку та впровадження в систему Електронного суду. Однак, вона також передбачає суттєві фінансові затрати на створення відповідного програмного забезпечення, адміністрування та матеріально-технічне забезпечення. На даному етапі, на наш погляд, досить цікавим та меншим за фінансовим обтяженням може стати використання так званих хмарних технологій. Їх перевагами є: 1) непотрібні потужні комп'ютери; 2) великий обсяг збереження даних; 3) можливість звільнити суди від турбот щодо технічного забезпечення. Але на сьогодні хмарні технології в Україні не використовуються у секторі державного управління. І цьому є декілька причин, головними з яких вважаємо відсутність законодавчого регулювання використання систем хмарних обчислень та проблеми з безпекою таких даних.

У вересні 2016 року ВРУ у першому читанні було прийнято законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обробки інформації в системах хмарних обчислень» [6]. Цим законопроектом пропонується внести зміни до Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах». Хочеться звернути увагу на низку проблемних моментів, які на сьогодні унеможливають застосування цих технологій у судовій діяльності.

Перш за все, згідно з цим законопроектом надавачем хмарних послуг може бути фізична особа, у тому числі фізична особа – підприємець, юридична особа (резидент або нерезидент). Ст. 9¹, якою планується доповнити вищезазначений закон, передбачає, що інформація з обмеженим доступом, якою володіють органи державної влади, крім інформації, що містить державну таємницю, може оброблятися в системах хмарних обчислень на підставі договору, укладеного між надавачем хмарних послуг та володільцем інформації або власником системи. Законопроект містить застереження про недопустимість обробки інформації на території держав, визнаних агресорами, а також держав, щодо яких застосовані санкції, відповідно до Закону України «Про санкції». Чи є припустим, щоб доступ до електронної судової справи мали якісь інші особи, крім сторін, суддів та працівників апарату суду? Звичайно, що ні. На нашу думку, надавачем хмарних послуг повинно бути виключно Державна судова адміністрація.

Крім того, виникають побоювання з приводу безпеки даних, що розміщені у «хмарі». За словами експерта ГО «УГІБ» В. Жори «захищеність державних інформаційних ресурсів, розміщених у системі хмарних обчислень, еквівалентна захищеності самої такої системи» [7]. З приводу захищеності останньої у нього виникають сумніви. Тому тут є над чим працювати не тільки правникам, а й перш за все фахівцям у сфері ІТ.

Взагалі, в контексті використання електронного документообігу проблема безпеки даних постає досить гостро. КМ РС, зазначаючи необхідність забезпечення можливості відкриття провадження за допомогою електронних засобів; здійснення подальших процесуальних дій у рамках провадження в середовищі електронного документообігу; одержувати відомості про хід справи шляхом одержання доступу до судової інформаційної системи; одержання інформації про результати провадження в електронній формі, перш за все, звертає увагу на необхідність забезпечення вимог безпеки й таємниці приватної інформації (п. 3) [8]. Але тут є і інша сторона. В погоні за безпекою ми маємо не забувати і про комфорт користувачів, адже якщо надто щільно закрити двері в них просто ніхто не зможе увійти. Автор роботи не ставить за мету розглянути засоби технічного, в т. ч.

криптографічного захисту інформації, а тому будуть запропоновані лише правові механізми забезпечення її безпеки.

Ст. 376¹ КК України передбачає кримінальну відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. Виникає питання: чи буде охоплюватись диспозицією статті протиправне втручання в роботу електронного суду? Маємо деякі сумніви з цього приводу. Тому вважаємо, що є необхідність обговорення можливості внесення зміни до Кримінального кодексу і з цього питання.

Крім того, на нашу думку, у законах України «Про інформацію», «Про державну таємницю» та інших нормативних актах варто встановити заборону на електронний обмін документами, якщо матеріали справи містять відомості, що становлять державну таємницю.

Неврегульованість процедури обміну електронними документами між судом і учасниками процесу є одним з тих аргументів, на які посилаються противники електронного суду. І хоча автор не належить до таких, проте вважаємо, що це є суттєвою перепорою на шляху реалізації концепції електронного правосуддя. Як, знов таки зазначив координатор апробації Проекту в судах Одеської області В. Куценко, аналіз можливості реалізації пілотного проекту «Електронний суд» свідчить про досить «гнучке» регулювання питань прийняття процесуальних документів у випадку відсутності імперативних вказівок в законодавчих актах. Не вважаємо такий підхід правильним, оскільки ст. 19 Конституції України закріпила обов'язок органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Недосконалість правового забезпечення щодо впровадження електронних технологій у судочинстві аж ніяк не сприятиме ефективному впровадженню Проекту. Зокрема, відсутність чіткого законодавчого регулювання стало однією з причин повільного освоєння системи «e-Graffe» у Франції [3, с. 24]. Звертаємо увагу, що при створенні системи «E-SUD» в Узбекистані владі рекомендувалось прийняти усі необхідні законодавчі поправки ще до реалізації пілотного проекту [3, с. 6]. Тому вважаємо за необхідне внесення змін до процесуальних законів, щодо функціонування електронного суду.

На жаль, в рамках однієї доповіді ми не можемо дослідити інші аспекти електронного правосуддя, зокрема, такі як проведення засідань за допомогою відеоконференцз'язку, проблеми розробки сервісу «електронний кабінет», який дозволить знайомитись з матеріалами справи через інтернет, інформаційну відкритість сайтів органів судової влади та ін. Але вони також охоплюються поняттям «електронного правосуддя» і є його невід'ємною частиною.

Висновки. Отже, в ході аналізу результатів пілотного проекту «Електронний суд» було виявлено наступні проблеми: 1) відсутність вимог до інформації, що має бути відображена у електронних процесуальних документах; 2) неможливість переходу на повний безпаперовий документообіг; 3) низький рівень технічних можливостей вітчизняних судів, що унеможлиблює роботу зі значним обсягом електронних справ; 4) недостатня захищеність даних електронної справи; 5) відсутність якісного нормативного регулювання обміну документами із судом. Ці всі фактори негативно вплинуть на швидкість освоєння системи електронного суду користувачами та ефективність її роботи.

Задля подолання зазначених проблем автором цієї роботи пропонуюся наступні кроки: 1) встановити перелік вимог до інформації, що мають містити електронні процесуальні документи за узбекистанським зразком; 2) зберегти можливість традиційного обміну документами із судом; 3) дослідити технічні можливості використання систем хмарних обчислень у судовій діяльності, законодавчо врегулювати цю процедуру та внести відповідні зміни до законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обробки інформації у системах хмарних обчислень»; 4) криміналізувати втручання в роботу електронного суду та встановити імперативну заборону на обмін у електронному вигляді документами, що містять державну таємницю; 5) внести відповідні зміни до процесуального законодавства.

Суто «технічний» підхід до аналізу роботи системи електронного судочинства в Україні зумовлений важливістю ефективного функціонування цієї системи для утвердження таких невід'ємних елементів права на справедливий суд як доступність (зокрема для людей з інвалідністю), відкритість, розумність строків судового розгляду та ін. Іншими словами, автор цієї роботи є прихильником персонорієнтованої моделі судочинства – людина, її права є «понад усе».

До переваг електронного суду зазвичай відносять економію часу громадян і бюджетних коштів, скорочення строків судового розгляду, мінімізацію бюрократичних бар'єрів та зменшення корупційних ризиків. Проте, важливою умовою отримання цих переваг, на наш погляд, є забезпечення якісної та ефективної роботи самої системи «Електронний суд». Практична реалізація пропозицій автора дозволить зробити кроки в напрямку підвищення її ефективності. Саме в цьому і полягає практичне значення результатів дослідження.

Розглядаючи теоретичне значення результатів дослідження можна стверджувати, що висновки і пропозиції викладені в ньому можуть стати підґрунтям для проведення подальших наукових пошуків.

Так чи інакше, тема електронного суду залишається відкритою та потребує співпраці як правників, так і спеціалістів у сфері ІТ.

Література:

1. Рубцов С. С. Інноваційні технології в механізмі забезпечення транспарентності судової влади [Електронний ресурс] / С. С. Рубцов // Право та інноваційне суспільство : електрон. наук. вид. – 2016. -№1 (6). – Режим доступу: : <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Rubtsov6.pdf>.

2. Основные результаты сотрудничества Верховного суда и ПРООН в 2012-2014 гг. [Електронний ресурс] // Партнерство в сфере верховенства закона. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://photos.state.gov/libraries/uzbekistan/104189/2015/2015-08-05_rule_of_law_ru.pdf.

3. Обзор передового международного опыта и практики по внедрению электронного судопроизводства и рекомендации по дальнейшему развитию информационной системы электронного судопроизводства "Е-SUD" в Узбекистане – Ташкент, 2015. – 92 с.

4. Проникнення інтернету в Україні вперше перевищило 60% [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://watcher.com.ua/2016/03/28/pronyknennya-internetu-v-ukrayini-vpershe-perevyschylo-60/>.

5. Поздно обсуждать, может работать электронный суд или нет – он уже работает [Електронний ресурс] // Судебно-юридическая газета. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://sud.ua/newspaper/2016/10/24/96585-pozdno-obsyzhdad-mozhet-rabotat-elektronnij-syd-ili-net-on-izhe-rabotaet?BPCTRY=1>.

6. Проект Закона Украины "Про внесения змін до деяких законодавчих актів України щодо обробки інформації в системах хмарних обчислень" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58527.

7. Жора В. Аналіз законопроекту "Про внесения змін до деяких законодавчих актів України щодо обробки інформації в системах хмарних обчислень" [Електронний ресурс] / В. Жора. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://uisg.net/2016-04-21-cloud-law-draft/>.

8. Рекомендація Res (2001) 3 КМ РЄ державам-членам «Щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B).

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИСДИКЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ АНГЛІЇ ТА ФРАНЦІЇ

Руденко Анастасія Хоренівна

студентка 1-го курсу юридичного факультету
Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна

e-mail: ladyanastasiyarudenko2010@yandex.ua

Ключові слова: юрисдикція, суд, загальне право, континентальне право.

Дослідження особливостей юрисдикційного процесу в Середньовічній Англії та Франції – далеко не нова тема в історико-правовій науці. Їй було присвячено значну кількість праць вітчизняних та зарубіжних дослідників. Серед них, зокрема роботи Баранова В. Ф. [1], Петрушевського Д. М. [4], Канторович Я. А. [6], Тогоєва Е. И. [7] та ін. Але, незважаючи на це, деякі аспекти розвитку юрисдикційного процесу потребують уточнення.

Отже, метою даного дослідження є висвітлення основних рис юрисдикційного процесу в Англії та Франції періоду Середньовіччя.

Насамперед, варто зауважити, що англійське загальне право (common law) – одна з найстаріших правових систем Європи. Загальне право має на собі великий відбиток історії Середньовічної Англії. Саме з цієї причини необхідно розглянути формування англійського права під час Середніх віків та власне його вплив на юрисдикційний процес.

Для Англії характерним є розшуковий та кримінально-змагальний юрисдикційний процес. Відправлення юрисдикції багато в чому залежало від судових установ, які існували у певний період. Відбувалася централізація суду, що з одного боку сприяло розвитку загального права, а з іншого – супроводжувалося спадом місцевих судів та феодальної юстиції [3, с. 324].

Так юрисдикція суду сотні, графства, короля залежала від категорії справ, якими був уповноважений займатися певний судовий орган (чи то був суд сотні, графства чи короля) [2, С. 106-107].

Єдине англійське „загальне право„ почало формуватися з 12 ст., коли королівські суди отримали перевагу над іншими судами. Королівські суди у своїй діяльності керувалися звичаями, судовою практикою та зазначеннями, що містилися у королівських указах, які не мали нічого спільного із законодавчими актами. Такий указ видавався за платню особам, що зверталися за судовим захистом. Так, позивач отримував указ про право “writ of right”, указ про борг “writ of debt” та інші укази, відповідно до об’єкту розгляду у судовій справі [3, с. 113-117].

Загальне право, яке застосовувалося під час юрисдикційного процесу, це рішення та вироки королівських судів, що закріплені у судових протоколах (“свитках позовів”). Основним принципом „загального права„ було те, що рішення вище поставленого суду, що записано у “свитку позовів” було обов’язковим при розгляді аналогічної справи цим же або нижче поставленим судом. Такий принцип отримав назву судового прецеденту. Але при цьому для вищих судів передбачалася свобода судового розгляду, що давало можливість виробленню нових норм „загального права” [1, с. 16].

Варто зазначити, що в Середньовічній Англії застосовувався і act of attainder (або act of pains and penalties), виданий парламентом статут, який засуджував на смерть або смертну кару кого-небудь без судового розгляду справи і без дотримання будь-яких судових формальностей.

Ми можемо спостерігати розмежування сфер дії тих чи інших судових органів: Суд королівської скам’ї (the King’s Bench) – перш за все кримінальний трибунал для кримінальних справ, Суд загальних позовів (the Common Pleas) для цивільних позовів, а Суд

палати шахматної дошки (the Exchequer) – для всіх справ, пов'язаних з королівським прибутком [4, с. 228-229].

Необхідно зазначити, що саме вже у Середньовічній А. поряд з приватним обвинуваченням (appellum) з'являється і обвинувачення від усього суспільства (indictment) [3, с. 364].

Досить цікавим є судовий розгляд злочинів змішаного характеру (які належать до компетенції як духовного, так і світського суду). Так візьмемо наприклад такий злочин як чародійство. При його аналізі можемо спостерігати, що у деяких випадках звинувачення порушувалося та підтримувалося духовним судом, а виконання вироку вже передавалося до світського суду у той час як в інших утворювалися змішані суди (складалися наполовину з інквізиторів, на половину зі світських суддів). Доволі поширеними були випадки скликання особливих трибуналів зі спеціальним складом суддів, так званих комісарів відьом. Були створені спеціальні комітети відьом, в обов'язки яких входило постійне відстежування відьом та оформлення доносів на них. Своєрідною нагородою для членів таких комітетів було те, що у якості подяки за таку діяльність їм повинна була надаватись значна частина конфіскованого майна, що власне слугувало неабияким стимулом для них [6, с. 63].

Характерною ознакою Середньовіччя було те, що при розгляді справи можна було застосовувати катування. Необхідно зазначити, що саме у зв'язку з цим Середньовічний юрисдикційний процес у цілому сприймається як неймовірно жорстокий. Свідками могли бути навіть малолітні діти та божевільні. Фактом, який вартий уваги є те, що протиріччя, наявні у показах свідків не бралися до уваги, якщо вони свідчили про винність підсудного. Обвинуваченому у чародійстві не надавалося жодних засобів захисту, але іноді суд міг призначити захисника особі, яка обвинувачувалась у скоєнні злочину. У такому випадку захисник повинен був бути особливо уважним для того, аби самому згодом не опинитися на лаві підсудних за покривання або відречення від чогось [6, с. 70-76].

Відокремлювалося мале та велике журі, яке складалося з 12-ти та 23 осіб відповідно [3, с. 230]. Воно утворювалося з метою здійснення судового розгляду у ході якого відбувався допит свідків та розглядалися інші докази за справою. Після виступу обвинуваченого або його захисника суддя узагальнював докази, що були представлені сторонами, і звертався до малого журі, яке і приймало рішення про винність за внутрішнім переконанням. Після цього присяжні виносили вердикт, на підставі якого приймав рішення суд [4, с. 227].

Одночасно з інститутом присяжних діяв і інститут канцлера, який розглядав справи без участі присяжних засідателів та королівська рада (з 15 ст. – Таємна рада), яка мала апеляційну юрисдикцію та юстицію суду першої інстанції з крим. та цивільних справ [2, с. 510].

Відокремлюється і спеціальна юрисдикція. Так, в портових містах з'являються адміралтейські суди, у яких розглядалися справи, пов'язані з мореплавством [2, с. 505].

Отже, ми можемо спостерігати низку ознак середньовічного юрисдикційного процесу, які нині використовуються не лише в рамках англо-американської системи.

У Франції Середніх віків поступово формувалася континентальна система права, яка теж вплинула на становлення юрисдикційного процесу.

Юрисдикційний процес у Франції був інквізиційним. Ця процедура (inquisitio) була офіційно прийнята у Франції у першій половині 16 ст. і пізніше використовувалася у Англії, де розшуковий процес був замінений на інквізиційний. Основною відмінністю інквізиційної системи стало розширення повноважень суддів. Якщо раніше порушити карний процес міг тільки позивач, то тепер цю функцію часто виконував сам суддя за наявності певних підозр по відношенню до тієї чи іншої особи. Необхідно звернути увагу на те, що коли пряме звинувачення було відсутнє, основною формою доказу провини стало зізнання обвинуваченого, без якого відповідне рішення не могло бути винесено. У Франції саме зізнання набувало характеру екзистенційної промови. Вимовлене слово не можна взяти назад, від нього не відмовишся, його не пом'якшиш [6, с. 54-57].

Важливою рисою юрисдикційного процесу стало те, що були заборонені судові поєдинки. Але як ми знаємо, у Середньовіччі панувала система доказів Божого суду. Тож обвинувачений міг вимагати проведення ордалій, аби відстояти свою невинність у суді. До того ж, зізнання не було необхідним, адже лише Бог міг визначити винного. Якщо ж ми звернемо увагу на юрисдикційний процес у Франції, то ми помітимо, що у доказах вирішальну роль відігравало зізнання обвинуваченого, тож саме з цією метою його піддавали тортурам.

Своєрідною особливістю юрисдикційного процесу у Франції є те, що до зазначених таких видів юстиції як вища та нижча, , на що звернув особливу увагу Д. М. Петрушевський [4, с/ 80-81] додалась вищої ще третя – середня, котра розглядала менш важливі цивільні та кримінальні справи, покаранням за які була сплата штрафу у підвищеному розмірі.

За ще одною реформою Людовіка парламент став основною апеляційною інстанцією. В Салічній правді щодо апеляції вказано зокрема таке: „Якщо ж рахінбурги будуть судити не за законом, тот, проти кого вони винесуть рішення, нехай подасть на них позов, і якщо буде в змозі довести, що вони судили не за законом, то кожен з них засуджується до виплати 600ден.,, [5, с. 401-403].

Поступово в судах виробилася нова форма судочинства. Своєрідною стадією процесу була підготовка до розгляду справи (опитування свідків, огляд місця скоєння злочину). Ці дії проводилися особливо уповноваженим на те суддею особою, до того ж усе це оформлювалося протоколом [3, с. 232].

Що стосується юрисдикції французьких міст, то нею користувалися лише ті міста, які отримали право на самоуправління. Судочинство мало різноманітний характер в окремих містах. Зазвичай суд проводився особами (ешевенами) на чолі з мером. В окремих містах правосуддя відправляли прево короля або сеньйора (урядовець, який займався фінансами, правосуддям, управлінням та суспільним порядком).

Необхідно вказати, що у Середньовічній Франції, так само як і в Англії, існували виняткові (спеціальні) суди, такі як: торгівельні, фінансові, морські та митні. Окремо за часів Генріха II був створений надзвичайний трибунал - „Вогняна палата,, [2, с. 496]. Метою його створення була боротьба з кальвінізмом. Тож ми маємо можливість спостерігати і створення трибуналів у Середньовічні часи.

Без жодного сумніву негативною рисою юрисдикційного процесу у Франції було те, що у діяльність судів втручався вищий орган управління – королівська рада [2, с. 487]. Це пов'язано з тим, що абсолютний монарх вважався джерелом правосуддя, у той час як судді розглядалися лише як його представники. Так, король скориставшись правом евокації, міг вилучити справу зі звичайної підсудності та передати її на розгляд королівської ради. Він також міг створювати особливі комісії для розгляду окремих справ, мав право заключати у в'язницю будь-яку особу без обґрунтування причин арешту та без обмеження його терміну. Це можна було зробити видавши указ короля - „летр де каше,,.

За ордонансом Вілле-Котре, який був виданий у 1539 році, мовою судочинства було запроваджено винятково французьку. Так, згідно з статтями 110 та 111 усі судові установи на території Франції повинні були використовувати саме французьку мову при написанні правових актів. У той час в Англії широко використовувалася англо-нормандська мова. Ордонансом Вілле-Котре також закріплювався інквізиційний (або розшуковий) процес. Порушення кримінальної справи здійснювалося не лише за скаргою потерпілого, а й на основі інформації, одержаною суддею з інших джерел. Суддя особисто або за допомогою помічників вів розслідування справи, потім надсилав матеріали прокуророві аби той зробив висновок [5, С. 509-534].

Юрисдикційний процес був загальним, у ньому були відсутні органи попереднього слідства. Зібрання доказів зазвичай відбувалося стороною, що порушила кримінальне провадження. Була запроваджена посада мирових суддів, які розглядали дрібні та великі кримінальні справи. До того ж, для розгляду останніх - важливих кримінальних справ мирові судді графства збиралися 4 рази на рік на так звані “четверті сесії” [7, С. 228-229].

Варто вказати, що сама інквізиційна форма процесу не була сталою, а зазнавала змін. Таким чином, підсудний був позбавлений права апеляції, інквізитору заборонялось проявляти милість та податливість, жодне зізнання не повинно було змінювати вироку. Крім того, тодішня судова процедура для досягнення зізнання у скоєному злочині використовувала обман (неправдиві обіцянки надання милості, хитрощі, фальш). Щодо доказів провини, то будь-які дії могли інтерпретуватися як такі, що свідчили про скоєння злочину [7, С. 253].

Отже, ми можемо спостерігати, що незважаючи на приналежність Англії та Франції до різних правових систем, в цих державах можна знайти ряд спільних положень, що стосувалися юрисдикційного процесу: розмежовується стадія збору доказів, формуються судові органи з першою та загальною підсудністю, з'являється суд присяжних. Так, різноманітні способи організації правових систем, різноманітні основи (звичаї та рецепсія римського права у Франції та прецедент в Англії) роблять дані системи цікавими для дослідження.

Науковий керівник: д.ю.н., професор Гавриленко О.А.

Список використаних джерел:

1. Баранов В.Ф. Королевские административные приказы в XIII в. и их воздействие на английское общее право: автореферат на получение науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве / В. Ф. Баранов. – М., 2002. – 42 с.
2. Всеобщая история государства и права. Учебник для вузов в двух томах. Том 1. Древний мир и средние века / Под редакцией В. А. Томсинова. М.: ИКД "Зерцало-М", 2011. — 640 с.
3. Ливанцев К.Е. История средневекового государства и права / К. Е. Ливанцев. – СПб.: Санкт-Петербургский государственный университет, 2000. – 345 с.
4. Петрушевский Д.М. Очерки из истории английского государства и общества в средние века / Д. М. Петрушевский – М., 2003. – 232 с.
5. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы / Под ред. В. М. Корецкого. – М., 1961. – 785 с.
6. Канторович Я. А. Средневековье. Процессы о ведьмах. – С. П. – 229 с .
7. Тогоева О. И. Истинная правда Языки средневекового правосудия / О. И. Тогоева – М., 2006. – 338 с.

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ГІДРОЕНЕРГЕТИКИ НА ПЕРІОД ДО 2026 РОКУ: НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЇЇ УСУНЕННЯ

Рябець Катерина Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правознавства
Київського національного
університету культури і мистецтв
e-mail: Rjabetz@yandex.ru

Ключові слова: програма, директива, гідроенергетика, Дніпро, Дністер, уряд.

На сьогодні, існуюча потужність великих ГЕС становить біля 9% всіх генеруючих потужностей об'єднаної енергетичної системи України [1, с. 5]. Проте, для України цей показник недостатній, оскільки наша держава приєдналась до енергетичного співтовариства і взяла на себе зобов'язання у відповідності до рішення ради міністрів D/2012/04/MC-EnC досягти 11% частки енергії виробленої з відновлювальних джерел в кінцевому

енергоспоживанні до 2020 р. Крім того, Україна має відповідати вимогам Директиви 2001/80/ЕС (а в майбутньому й Директиві 2010/75/EU) про обмеження викидів деяких забруднюючих речовин в повітря від великих спалювальних установок. Ці та інші Директиви сприяють необхідності розвитку енергетичної галузі України та створенню стратегій та планів щодо майбутнього стану енергетичної галузі, де особлива увага має бути приділена енергозбереженню та підвищенню енергоефективності, а також розвитку відновлюваних джерел енергії [2, с. 4]. До таких джерел відноситься гідроенергетика.

На виконання вищезазначених Директив для розвитку гідроенергетики в Україні прийнята низка законодавчих документів, серед яких відзначимо: Енергетичну стратегію України на період до 2030 року [3], Програму розвитку гідроенергетики на період до 2026 року [4], Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року [5].

Враховуючи, що Програма розвитку гідроенергетики на період до 2026 року, схвалена Кабінетом Міністрів України 13 липня 2016 року, викликала неоднозначну реакцію як на внутрішньодержавному рівні з боку державних природоохоронних органів та громадськості, так і на міжнародному – з боку Молдови, зупинимося на її аналізі.

Так, відповідно до даної Програми в Україні заплановано будівництво трьох черг Дністровської ГАЕС; Канівської ГАЕС; другий, третій-п'ятий пускові комплекси (гідроагрегати № 4-6) Ташлицької ГАЕС; Каховської ГЕС-2; реконструкцію гідроелектростанцій ПАТ “Укргідроенерго” – друга черга реконструкції; будівництво каскаду верхньодністровських гідроелектростанцій.

Екологи вважають, що головний аргумент урядовців на користь зведення нових ГАЕС – потреба збільшення маневрових потужностей – насправді є нічим іншим, як маніпулюванням громадською свідомістю, оскільки сучасні технології та принципи функціонування об'єднаної енергетичної системи України дозволяють скористатися набагато раціональнішими, екологічно чистими та дешевшими технологіями, які до того ж не несуть таких корупційних ризиків економіці [6].

У свою чергу, зазначимо чітку систематизацію серйозних реальних проблем у результаті будівництва гребель і водосховищ:

- греблі перешкоджають міграції риби, руху транспорту, затримують твердий стік і стік біогенів (азоту і фосфору), змінюють береги, знижують паводки;
- створення водосховищ викликає значне переміщення населення, вирубку лісів, проведення компенсаційних робіт, безповоротне вилучення стоку для наповнення водосховища;
- відбувається зміна клімату в прибережній смузі (у посушливому кліматі спостерігається підвищення вологості, пік дощового періоду пересувається з осені на літо тощо);
- погіршується якість води внаслідок зменшення проточності, дефіциту кисню, збільшення азоту і фосфору, появи синьо-зелених водоростей, повторного забруднення [7].

Питання побудови нових ГАЕС та ГЕС на річках Дніпро та Дністер особливо загострюється, оскільки зачіпає життєво важливі для численної кількості людства водні інтереси, які і до реалізації Програми держава не може забезпечити в повній мірі ні по яким показникам. Так, Дніпро нині забезпечує водою не тільки водоспоживачів у межах свого басейну, але й є джерелом водопостачання великих промислових центрів півдня й південного сходу України. Водами ріки користуються більш 30 млн. осіб. Тільки в Україні дніпровською водою забезпечуються 50 великих міст, близько 10 тисяч промислових підприємств, 2,2 тисячі сільських і більш 1 тисячі комунальних господарств, 50 великих зрошувальних систем [1, с. 22]. Дністер є транскордонною річкою, що протікає по території України та Молдови. Його води є основним джерелом питного водопостачання Кишинева. Саме тому реалізація проекту викликає стурбованість Республіки Молдови. Низка українських міст також використовують Дністер для питних потреб.

Якщо буде реалізований проект Верхньодністровської ГЕС, тоді Україна втратить всі приусліві та руслові природні комплекси національного природного парку

«Дністровський каньйон», частину НПП «Хотинський» та «Галицький» НПП, території яких мають бути включені до Смарагдової мережі Європи, що передбачено Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Таким чином, виконання зобов'язань України перед ЄС не будуть виконані.

Варто підкреслити, що негативний вплив ГАЕС та ГЕС на довкілля почав турбувати усіх небайдужих осіб задовго до прийняття Програми. При цьому основним шляхом вирішення даної проблеми екологи та громадськість вважають пошук альтернативних джерел. Так, у публічній позиції Національного екологічного центру України зазначено, що у час стрімкого розвитку технологій відновлюваних джерел енергії, у першу чергу, вітрової та сонячної, що є значно довкілляно безпечнішими та довели свою економічну ефективність у світі, а також із врахуванням потенціалу енергозбереження, підвищення енергоефективності, розвитку «розумних мереж», Україна повинна остаточно забути про плани подальшої забудови річок гідропорудами та стати на шлях вивільнення русел річок і їх поступового відновлення та приведення до природного стану [6, с. 1].

Окрім того, звернувши увагу на твердження компетентної громадськості, яка запевняє, що ГАЕС вважається неефективною технологією, можна зробити висновок, що затоплені території, замулені водойми тощо є необґрунтованими жертвами у гонитві за електроенергією. Так, згідно з проектною документацією, яка доступна громадськості, Ташлицька ГАЕС працює 7 годин в день в насосному режимі і всього лише 2,9 годин в режимі генерування. При такому режимі роботи ГАЕС до об'єднаної системи надходить лише 28% електроенергії, а 72% використовується для її власних робочих потреб. Проектна документація для Канівської ГАЕС подібна Ташлицькій ГАЕС [8].

Усе вищевикладене свідчить лише про негативні екологічні наслідки реалізації положень Програми і змушує державу із залученням екологів, вчених, представників громадських екологічних організацій терміново розпочати роботу щодо пошуку альтернативних гідроенергетиці відновлюваних джерел, яку необхідно закріпити в спеціальній програмі.

Проте це справа не одного дня, чи року. Потреби населення та виробництва щодо електроенергії чекати задоволення не можуть, тому для того щоб мінімізувати негативні наслідки Програми розвитку гідроенергетики на період до 2026 року пропонуємо накласти мораторій на виконання її положень з метою здійснення наступних заходів:

1. проведення Стратегічної довкілляної оцінки Програми, консультації з органами охорони довкілля, обміну інформацією з сусідніми країнами;
2. узгодження Програми з Водним кодексом України, Законом України «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року», Концепцією розвитку водного господарства України;
3. забезпечення громадськості екологічною інформацією щодо впливу Програми на стан довкілля та проведення консультації з нею;
4. врахування умов річкових басейнів та басейнового принципу управління водними ресурсами;
5. ратифікації Україною підписаного у 2012 році договору з Молдовою про співробітництво у сфері охорони і сталого розвитку басейну річки Дністер та врахування його положень у Програмі.

Література:

1. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку гідроенергетики України: Аналітична доповідь. – НІСД, 2014. – 54 с.
2. Огляд державної політики щодо розвитку гідроенергетики України. – Всесвітній фонд природи WWF в Україні, 2016. – 18 с.

3. Энергетична стратегія України на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 1071-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13/paran3#n3>.

4. Програма розвитку гідроенергетики на період до 2026 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 р. № 552-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/552-2016-p>.

5. Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 902-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/902-2014-p>.

6. Публічна позиція НЕЦУ щодо Програми розвитку гідроенергетики до 2026 року. – Національний екологічний центр України, 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://necu.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/PozycjaNECU-programa-hidroenergetyky2026.pdf>

7. Войцицький С.М. Екологічний вплив гідроенергетики на навколишнє середовище [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.udau.edu.ua/assets/files/zbirniki/conference/ekologiya/Vojcickij.pdf>.

8. Каневская ГАЕС в Украине: Ежегодное собрание ЕБРР, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.necu.org.ua/upl/IP_Kaniv_PSP_May_08_rus.pdf.

ВОПРОСЫ КОДИФИКАЦИИ АДМИНИСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В РАБОТАХ А.П.КОРЕНЕВА

Сарыбаева Анна Николаевна

кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры административного
и финансового права

Национального университета
«Одесская юридическая академия»
e-mail: annush@ukr.net

Ключевые слова: административное право, систематизация административного права, систематизация, административное законодательство, кодификация.

Наиболее известным специалистом в области административного права XX ст., авторству которого принадлежит ряд исследований возможностей его кодификации, является Алексей Прокофьевич Коренев.

Следует отметить, что автор анализировал вопросы кодификации советского административного права весьма глубоко. В 1962 г. А.П. Коренев защитил диссертацию на соискание ученой степени кандидата юридических наук в г. Москве. Из автореферата диссертационного исследования А.П. Коренева на тему «Кодификация советского административного права» следует, что в тот период актуальность темы исследования виделась в необходимости укрепления правопорядка, обеспечении строго соблюдения законности, искоренении нарушений правопорядка, ликвидации преступности и устранения всех порождающих ее причин. В этом контексте, актуальность исследования проблем кодификации административного права не утрачена и поныне.

Структура автореферата диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук в 1962 г. отличалась от современной, в связи с чем в него не включена информация о цели исследования, объекте и предмете исследования, а также о поставленных автором задачах. Фактически, автореферат начинается с актуальности анализируемой проблемы, после чего автор излагает сначала краткое содержание своей работы, посвящая содержанию каждой главы по одному абзацу (1-2 предложения), а потом поочередно характеризует каждую главу более детально.

Диссертационное исследование, исходя из автореферата, состоит из трех глав. Первая глава посвящена задачам и принципам кодификации административного права, вторая – системе кодификации административного права, третья – кодификации административного права и вопросам законодательной техники [1].

Поскольку после защиты кандидатской диссертации А.П. Коренев продолжил исследования, посвященные кодификации административного права, наибольший интерес представляют не материалы его диссертационного исследования, а разработки, вошедшие в опубликованную на его материалах монографию (А.П. Коренев, «Кодификация советского административного права», г. Москва, издательство «Юридическая литература», 1970 г.). Следует отметить, что многие выводы автора являются актуальными и по прошествии практически 50 лет с момента ее опубликования.

В своей монографии А.П. Коренев более детально подошел к вопросу обоснования актуальности исследования выбранной тематики. В дополнение к аргументам, приведенным в автореферате его кандидатской диссертации, резюмируя причины, которыми вызвана необходимость систематизации советского административного законодательства с использованием такого ее вида, как кодификация, он писал: «совершенствование советского административного законодательства предполагает его кодификацию. Применение административно-правовых норм затрудняется сейчас тем, что они рассредоточены по многочисленным правовым актам, причём изданным в разное время. Наряду с новыми, имеется немало устаревших актов. Нередко между нормами, содержащимися в различных источниках, можно обнаружить несогласованности и противоречия» [2; с. 3].

Важным для учета при изучении возможностей кодификации административного законодательства Украины представляется и вывод А.П. Коренева о том, что «в процессе кодификации советского административного законодательства необходимо:

- 1) устранить формально действующие, но устаревшие, утратившие практическое значение и противоречивые нормы административного права;
- 2) создать новые нормы административного права, которые должны отражать и закреплять вновь возникшие общественные отношения в сфере советского государственного управления;
- 3) учесть национальные особенности при регулировании управленческих отношений в союзных республиках, не нарушая при этом единство административно-правового регулирования такого рода отношений в масштабе всего Союза ССР;
- 4) сгруппировать нормы административного права по такой системе, которая была бы научно обоснована и удобна для практического их применения» [2; с. 4].

Следует отметить, что актуальность полностью утратил лишь третий пункт из списка предлагаемых. Что же касается пункта 2, в котором автор рекомендует «создать новые нормы административного права, которые должны отражать и закреплять вновь возникшие общественные отношения в сфере советского государственного управления», то в нем целесообразно лишь заменить словосочетание «советское государственное управление» на более актуальное на современном этапе развития административного права Украины словосочетание «публичное администрирование» - и предложение будет звучать достаточно актуально.

Особое значение следует уделить сформулированной рекомендации «сгруппировать нормы административного права по такой системе, которая была бы научно обоснована и удобна для практического их применения». Именно этот аргумент был приведен в начале статьи для обоснования необходимости исследования основных подходов к систематизации, в т.ч. кодификации административного права Украины.

Практически все наработки А.П. Коренева, касающиеся соотношения между административным законодательством СССР и субъектов федерации – республик в настоящее время навряд ли могут быть использованы в украинских исследованиях по этой теме. Интерес представляет лишь авторская оценка самого факта начала кодификации административного права Украинской ССР. В частности, он связывает первую его

кодификацию с кодификацией, проводимой на уровне СССР. А.П. Коренев пишет: «активная работа по кодификации административного законодательства проводилась примерно в те же годы на Украине. Результатом явилось принятие в 1927 году Всеукраинским Центральным Исполнительным Комитетом Административного кодекса УССР. Но и он в основном ограничивался регулированием общественных отношений в области охраны общественного порядка и государственной безопасности» [2; с. 5]. Приведенная цитата является очень емкой с точки зрения как включенного в нее фактического, так и оценочного материала.

Ценным для современных разработок является позиция А.П. Коренева о необходимости дефиниции понятия «кодификация административного законодательства». Конечно же, с учетом времени написания монографии, он ведет речь о «кодификации советского административного законодательства», определяя, что «это одна из форм систематизации его форм, содержащихся в законах, указах и актах управления, имеющая целью создать на основе единых принципов путем отбора, пересмотра заново, отмены устаревших и противоречивых норм, выработки норм, восполняющих пробелы в правовом регулировании управленческих отношений, а равно направленных на развитие этих отношений в соответствии с задачами коммунистического строительства - новые сводные, унифицированные законодательные акты административного права (основы, кодексы, уставы, положения и т. д.)» [2; с. 4]. На современном этапе развития украинской юридической науки эта дефиниция нуждается в существенных уточнениях и изменениях, однако следует подчеркнуть важность мнения автора о ее необходимости – а не о целесообразности использования родового понятия «кодификация законодательства».

Наконец, в современной украинской юридической литературе очень часто высказываются мнения о необходимости кодификации не только отраслей, но и правовых институтов, подинститутов. С этой точки зрения важной представляется ряд выводов А.П. Коренева о кодификации административного права. Их можно использовать не только напрямую (т.е. применительно к отрасли административного права), но и по аналогии (т.е. применительно к институтам и подинститутам отрасли административного права, к другим отраслям и их составляющим).

Итак, А.П. Коренев отмечал, что:

- «общепризнанным критерием, который кладется в основу систематизации норм советского права, является предмет регулирования» [2; с. 9];

- «вслед за установлением предмета административно-правового регулирования важно решить, какие идеи должны быть положены в основу кодификации административного права, чем руководствоваться при определении содержания актов такой кодификации, т.е. установить ее принципы» [2; с. 24];

- «пытаться выдвигать какие-то особые принципы кодификации, отличные от принципов административного права, значит порвать связь с самой отраслью, а без этой связи кодификация становится беспредметной» [2; с. 90];

- «при составлении правил всегда важно помнить о том, чтобы их формулировки были краткими, чтобы статьи «гласили». К сожалению, наши нормативные акты иногда далеки от этого. Очевидно, надо решительнее бороться с употреблением многочисленных водных предложений, затемняющих основную мысль статьи, отвлекающих внимание читателя от сущности правила, выраженного в ней, и составляющего его «отделять плевелы от пшеницы» [2; с. 127].

Последняя цитата иллюстрирует не только интересные с научной точки зрения, актуальные и в настоящее время разработки А.П. Коренева, но и его яркий стиль изложения своих мыслей. Автор очень часто использует литературные обороты, весьма далекие от юриспруденции, для придания наглядности своим выводам и предложениям. Например, в анализируемой монографии, а также в своих статьях и в тезисах выступления на конференциях А.П. Коренев весьма удачно, на наш взгляд, раскрывает важность того, «чтобы статьи «гласили», сопоставляя эту идею со ссылкой на известные строки

М.Ю. Лермонтова «намеки тонкие на то, о чем не ведает никто» - и констатирует, что нормы административного права должны быть предельно четкими, исчерпывающими, не допускающими «домысливания». Подобная аллегория делает его идею более образной, запоминающейся, а следовательно – повышает вероятность как ее развития другими исследователями, так и ее практической реализации.

Наконец, следует отметить и то, что многие идеи А.П. Коренева в настоящее время не актуальны не только потому, что отражали социалистическую действительность, а и в связи с бурным развитием права. Например, в его монографии довольно много внимание уделено проблеме систематизации административного права в виде Основ административного законодательства СССР. В частности, он писал: «независимо от того, будет ли советское административное право кодифицировано в форме Основ административного законодательства Союза ССР и союзных республик и административных кодексов союзных республик или же будет осуществлена кодификация по отдельным отраслям управления и группам однородных административно правовых институтов, предстоит решить вопрос: охватывать или кодификацией те нормы административного права, которые содержатся в межотраслевых кодексах, уставах, положениях и правилах?» [2; с. 105]. Однако в настоящее время отрасль административного права насчитывает настолько значительное количество источников, что об этом навряд ли целесообразно вести речь (да и практическая возможность подобной кодификации представляется весьма сомнительной).

Итак, труды А.П. Коренева, посвященные кодификации административного законодательства, во многом не потеряли своей актуальности и могут быть использованы современной наукой административного права Украины.

Література:

1. Коренев А.П. Кодификация советского административного права: автореф. дисс. ... канд.юрид.наук / Алексей Прокофьевич Коренев. – М.:, 1962. - 14 с.
2. Коренев А. П. Кодификация советского административного права / А.П. Коренев. – М.: Юрид. лит., 1970. – 134 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАБОРОН ЩОДО ПОДАРУНКА ВІД НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

Сачалко Ю.М.

4 курс 26 група

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

З прийняттям нового Закону України “Про запобігання корупції” від 2014 року (далі - Закон) питання правового визначення подарунка та відповідальності службових і посадових осіб за порушення законодавчих обмежень щодо подарунків набуло значної актуалізації. Після подальшого розвитку антикорупційного законодавства, з прийняттям е-декларування та інших обмежень, можна спостерігати, що посадові особи декларують чималу кількість подарунків на значні суми, і при цьому НАЗК спільно з НАБУ здійснюють перевірки законності та правомірності набуття подарунків у власність такими особами.

Визначення подарунка та обмеження щодо них міститься в зазначеному Законі, яким встановлено заборону отримувати подарунки понад 1 прожиткового мінімуму одноразово та 2 прожиткових мінімумів сумарно протягом року. Подарунок визначається як активи, які надають, одержують безоплатно, або за ціною, нижчою мінімальної ринкової. Можна стверджувати, що порушення вказаних Законом заборон щодо подарунка тягне для

осіб, зазначених у ст. 3, настання юридичної відповідальності, зокрема адміністративної. Так, ст. 172-5 КУпАП встановлює адміністративну відповідальність за порушення обмежень щодо подарунків, встановлених законом, тобто відсилає диспозиція цієї норми встановлює нижчу межу розміру предмета правопорушення - вона зазначена в Законі. Вбачається доцільним проаналізувати можливість застосування ст. 368-2 КК при порушенні цих заборон щодо подарунків для зрозуміння чи містить таке діяння, за наявності інших ознак, склад злочину незаконного збагачення.

Незаконне збагачення відповідно до останніх змін положень Кримінального Кодексу є не тільки наслідком одержання неправомірної вигоди, а й, можливо, наслідком порушення інших законодавчих заборон для збагачення (наприклад, зайняття підприємницькою діяльністю, тощо). Таке діяння є предметним злочином, предметом якого виступають активи у значному розмірі, сумарна вартість яких перевищує одну тисячу неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Особа, яка вчиняє цей злочин, набуває у власність такі активи без законних на те підстав. Тобто, можна стверджувати про наявність у спеціального суб'єкта юридичного обов'язку підтверджувати законність набуття у власність певного майна. Законом встановлено обов'язки особи при виявленні подарунків або неправомірної вигоди у своєму фактичному володінні негайно відмовитися від подарунка з повідомленням керівника та інших компетентних органів (ст. 24 Закону). Тобто, порушення цих приписів із наступним привласненням таких активів (подарунка), свідчить про безпідставність та незаконність таких дій. Для правильного практичного вирішення питання відмежування порушення обмежень щодо подарунка від корупційних правопорушень слід аналізувати поняття злочину в ст. 11 КК та поняття адміністративного правопорушення в КУпАП, можна стверджувати, що вони відрізняються саме суспільною небезпечністю злочину. Через зміст ч. 2 ст. 11 КК злочинним діянням визначається як таке, яке заподіяло або могло заподіяти істотну шкоду правам чи інтересам особи або держави. Тобто, можна стверджувати, що наявність істотної шкоди є головною ознакою визнання певного правопорушення злочином. На відміну від неправомірної вигоди, у якій суспільна небезпечність несе соціальний характер, тобто така вигода надається з метою незаконного впливу на діяльність спеціального суб'єкта, суспільна небезпека незаконного збагачення полягає у розмірі такого збагачення, яке відбулося будь-яким незаконним шляхом, не тільки як результат іншої злочинної діяльності. Тому вбачається доцільним і можливим при порушенні законодавчих заборон посадовими та службовими особами щодо подарунків у розмірах, достатніх для кваліфікації незаконного збагачення, застосовувати положення ст. 368-2 КК, а ст. 172-5 КУпАП доповнити верхньою межею розміру подарунка, зокрема у 1000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, перевищення якої прямо вказуватиме на кримінальну відповідальність. Це допоможе реалізувати принцип правової визначеності та спонукатиме посадових та службових осіб виконувати приписи Закону "Про запобігання корупції". Важливо врахувати, що обмеження щодо одержання подарунків, передбачені ст. 23 Закону, не поширюються на осіб, зазначених у п. 3 ч. 1 ст. 3 Закону, тобто на службових осіб юридичних осіб приватного права та осіб, які не є службовими.

Отже, можна підсумувати, що питання юридичної кваліфікації порушень законодавчих обмежень щодо подарунка потребує глибшого вивчення та удосконалення законодавства для ефективнішої боротьби з корупцією. На даний момент формується два основні висновки: 1) ключовим критерієм для вирішення питань про співвідношення неправомірної вигоди і подарунка та про відповідальність за порушення заборон щодо них є категорія суспільної небезпечності; 2) порушення встановлених у ст. 23 Закону обмежень у вигляді заборон щодо одержання подарунків за жодних умов не можна кваліфікувати як одержання неправомірної вигоди застаттями КК, оскільки воно є правопорушенням, пов'язаним з корупцією, яке відповідно до ст. 1 Закону не містить ознак корупції, і яке не є суспільно небезпечним діянням.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент кафедри Крайник Г.С .

Література:

1. Киричко Василь Миколайович //Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. тез доп.V Міжнар. наук.практ. конф.,(31берез. 2017 р., м.Харків, Україна)/ МВС України, Харків. нац. унт внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. – Харків : ХНУВС, 2017. С.91
- 2.Мозгова В., Ольшанецький І. Порушення антикорупційних обмежень щодо одержання подарунків: питання кваліфікації.Вісник прокуратури.2016.
3. Ярмиш Н. Про співвідношення одержання неправомірної вигоди з одержанням забороненого подарунка.Вісник прокуратури №1.2016.

ПРОБЛЕМА ЗАБОРГОВАНOSTІ З ВИПЛАТИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ

Саян Сусанна Мурадівна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: Susik395@yandex.ru

Ключові слова: несвоєчасна оплата праці, заробітна плата, заборгованість по зарплаті.

Актуальність та проблематика теми зумовлена тим, що в останній час в Україні знову почала проявлятися тенденція невиплати заробітної плати на підприємствах, установах, організаціях, що є одним із найгрубіших порушень конституційних прав людини і загалом неприємних явищ нашої дійсності.

Відносини між працівником і роботодавцем регулюються, зокрема, Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП) та Законом України «Про оплату праці». Перш за все слід встановити, що собою являє заробітна плата. Відповідно до статті 1 Закону України «Про оплату праці» заробітна плата - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [2]. Також у ст. 21 Закону України «Про оплату праці» встановлена заборона будь-якого зниження розмірів оплати праці залежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, роду і характеру занять, місця проживання [2].

Як зазначено у ст. 115 КЗпП, заробітну плату слід виплачувати працівникам регулярно в робочі дні у встановлені строки, але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата.

Слід підкреслити, що законодавець, діючи в інтересах працівників, як менш захищеної сторони трудових відносин, встановив, що оплата праці працівників підприємства здійснюється в першочерговому порядку, а всі інші платежі здійснюються підприємством після виконання зобов'язань щодо оплати праці [3].

Однак, незважаючи на все, на багатьох підприємствах України вбачається проблема із своєчасними виплатами заробітної плати. Доречним буде розглянути основні причини несвоєчасної виплати українським громадянам винагороди за працю, які можна розділити на дві групи:

1. об'єктивні – це економічний занепад деяких підприємств (брак коштів, фінансова криза, нереалізована продукція та ін.);

2. суб'єктивні – безвідповідальність, а іноді й злочинна діяльність керівників підприємств та організацій, несвоєчасне та неадекватне реагування на порушення закону з боку контролюючих відомств, органів виконавчої влади і місцевого самоврядування [4, с.11].

Згідно із даними Державного комітету статистики України, загальна сума заборгованості з виплати заробітної плати у вересні 2016 року збільшилася на 4% (на 76,23 млн. грн.), а з початку 2016 року – зросла на 5,2%, і станом на 1 жовтня того ж року склала 1,979 млрд. грн. [5]

За даними відомства, сума заборгованості по зарплаті економічно активних підприємств збільшилася у вересні на 5,7% або на 70,7 млн. грн., і на 1 жовтня 2016 року становила 1,308 млрд. грн. У статвідомстві також уточнюють, що більше половини заборгованості сформовано в Луганській (25,1%), Донецькій (18,5%) і Харківській (10,1%) областях [5].

Проте роботодавцеві не слід розраховувати, що порушення ним права працівника на своєчасне одержання заробітної плати у повному обсязі за виконану роботу не тягне за собою ніяких наслідків для роботодавців. Так, згідно статті 26 Закону України «Про оплату праці» встановлено, що за порушення законодавства про оплату праці винні особи притягаються до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної та кримінальної відповідальності згідно з законодавством [2].

Таким чином, роботодавець несе:

- дисциплінарну відповідальність: згідно пункту 1-1 статті 41 КЗпП, якщо внаслідок винних дій керівника (інших посадових осіб) підприємства, установи, організації заробітна плата виплачується несвоєчасно або в розмірах, нижчих від встановленого законодавством її мінімального розміру, трудовий договір з винними особами може бути розірваний з ініціативи власника, або уповноваженого ним органу.

- матеріальну відповідальність: згідно пункту 9 статті 134 КЗпП керівник підприємства, установи, організації всіх форм власності, винний у несвоєчасній виплаті заробітної плати понад один місяць, що призвело до виплати компенсацій за порушення строків її виплати, і за умови, що Державний бюджет України та місцеві бюджети, юридичні особи державної форми власності не мають заборгованості перед цим підприємством несе матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди.

- адміністративну відповідальність: згідно статті 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення у вигляді накладення штрафу від тридцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

- кримінальну відповідальність: згідно статті 175 Кримінального кодексу України у вигляді:

1. накладання штрафу від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

2. виправними роботами на строк до двох років;

3. позбавленням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Аналіз кримінальних справ цієї категорії також свідчить про те, що основними причинами невиклати заробітної плати є зловживання керівниками підприємств своїм службовим становищем при здійсненні фінансово-господарської діяльності.

За захистом своїх трудових прав працівник може звернутись, зокрема, до Державної інспекції з питань праці та його територіальних органів або до суду. Посадові особи Державної інспекції мають право, зокрема, давати роботодавцям приписи щодо усунення порушень законодавства про працю та загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині забезпечення реалізації прав і гарантій працівників, які підлягають обов'язковому виконанню з письмовим повідомленням про вжиті заходи у місячний або в інший зазначений у приписі строк [6, с. 19]. Відповідно до статті 188-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення невиконання законних вимог посадових осіб органів

спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з державного нагляду за дотриманням законодавства про працю щодо усунення порушень законодавства про працю та загальнообов'язкове державне соціальне страхування або створення перешкод для діяльності цих органів – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Згідно з ч.2 ст. 233 КЗпП у разі порушення законодавства про оплату праці працівник має право також звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати без обмеження будь-яким строком [3].

У зв'язку з таким станом подій, щоб якимось компенсувати громадянам втрати у разі виплати заробітної плати із затримкою, ст. 34 Закону «Про оплату праці» передбачене нарахування працівникам компенсації. Її виплата, згідно з Законом, проводиться відповідно до індексу зростання цін на споживчі товари і тарифів на послуги у порядку, встановленому чинним законодавством [2].

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. Зінченко Ю.В.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
4. Лебедь А.В. Проблема виплати заробітної плати в умовах кризи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67999.doc.htm
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Пришко. А. Право на своєчасне одержання зарплати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат/ А. Пришко// Вісник прокуратури. – 2008. – 12. – с. 19-23

ОСОБЛИВОСТІ ДОСУДОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Слюсаренко М.В.

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: адміністративно-правовий спір, конфлікт, несудові форми вирішення конфліктів, альтернативне вирішення спорів.

Питання вирішення адміністративно-правових спорів є вкрай актуальним, оскільки стосується практично кожної людини. Конституційне право кожного громадянина на звернення до суду по захист своїх прав і свобод, а також оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1] зумовлюють виокремлення основного способу вирішення адміністративно-правового спору – через суд. Перевірка законності рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади здійснюється адміністративним судом у процесі адміністративного судочинства, тобто шляхом розгляду й вирішення адміністративно-правових спорів між громадянином або юридичною особою та органами державної влади, які є сторони з протилежними юридичними інтересами [2] (ст.ст. 2, 3 КАС України).

Розгляд справ у судах, безперечно, є найбільш дієвими способами захисту законних прав, але, в окремих випадках винесення судового рішення ще не означає дійсного розв'язання конфлікту, а навпаки – провокує його ескалацію [3, с. 31]. Зокрема, в Україні існує гостра проблема із виконанням судових рішень і саме впровадження несудових механізмів зменшить надходження скарг до європейського суду з прав людини на невиконання судового рішення, що в свою чергу і зменшить штрафні санкції, які важким тягарем лягають на бюджет країни. Крім того, під час відкритого, налаштованого на діалог та позитивне розв'язання конфлікту, спілкування між органом державної влади та суспільством, призведе до підвищення правосвідомості та правової культури органу державної влади [4].

На теперішній час в суспільстві досить активно обговорюється питання про навантаження суддів. Ця проблематика важлива не тільки для суддів, а й для громадян нашої країни, оскільки надмірне навантаження призводить до гострих проблем, що призводить до не співпадання кількості з якістю. Це не може не позначитись на реалізації основного завдання судочинства – правильному і своєчасному розгляді справ з метою захисту порушених прав громадян, суспільства і держави.

Наведені умови у сукупності створюють передумови для розвитку несудових форм вирішення правових конфліктів, впровадженню альтернативних судочинству процедур вирішення спорів.

Враховуючи те, що в Україні немає єдиної усталеної термінології та комплексного визначення системи способів врегулювання спорів поза межами відповідної процесуальної судової форми, різні автори використовують різні, хоча і схожі, терміни для позначення окремих різновидів несудових способів вирішення спорів. Також проблематичним є формування моделі несудових способів врегулювання адміністративних спорів за відсутності усталеного розуміння співвідношення їх різних форм і видів.

Так, першою спробою систематизувати види несудових способів врегулювання спорів цивільно-правового характеру стала робота О.М. Спектор, яка також відзначила відсутність єдиної термінології для позначення самого цього явища, та спірність належності деяких способів вирішення спорів до способів альтернативного врегулювання спорів. Базовим терміном для визначення несудових способів врегулювання правових спорів авторка обрала «альтернативне вирішення спору» і пропонує альтернативу державному правосуддю розглядати як недержавні способи вирішення правових конфліктів [5, с. 15]. О.М. Спектор також визнає цілком правомірним і доцільним запозичення юриспруденцією інших країн, у тому числі Україною, терміна «альтернативне вирішення спорів» (Alternative Disput Resolution – ADR), яке вперше застосовано в США для позначення гнучких і неформальних процедур урегулювання конфліктів, наголошуючи при цьому, що йдеться не про копіювання термінології, а про відповідність сучасним світовим тенденціям взаємопроникнення й взаємозв'язку різних правових систем [5, с. 8].

Таким чином, можна зробити висновок, що автор головними ознаками альтернативного вирішення спору визнає їх здійснення: 1) розгляд справ поза судовою процесуальною формою; 2) не будь-якими іншими органами державної влади; 3) у неформальний характер. При цьому, несудові способи врегулювання спорів фактично прирівнюються до альтернативного вирішення спорів.

Ми вважаємо, що для публічно-правової сфери такий підхід не може бути сприйнятий в повній мірі, оскільки альтернативою судовому провадженню щодо розгляду адміністративного спору є не тільки недержавні форми врегулювання спорів, але й традиційні для України форми вирішення таких спорів, як адміністративне оскарження – процедура, що здійснюється не у судовому порядку, характеризується швидкістю, економічністю, нижчим ступенем формалізації, передбачає винесення владного індивідуального рішення щодо особи – сторони спору. Самостійність і самодостатність процедури адміністративного оскарження, а також її цілковита відокремленість від адміністративного судочинства, дає підстави визначити її як альтернативу

адміністративному судочинству. Але, при цьому, вона не вписується у запропоноване О.М. Спектор бачення альтернативного вирішення спорів, оскільки здійснюється держаними органами і є невід'ємною складовою владної правозастосовної діяльності суб'єктів публічного управління.

Важливим питанням для з'ясування сутності несудових способів вирішення спорів є метод їх вирішення. Узагальнюючи методи вирішення спору, можна дійти висновку, що в залежності від форми взаємодії сторін спору, їх можна поділити на дві групи: 1) ті, що формуються на узгодженні позиції сторін; 2) ті, що формують виходячи із позиції однієї із сторін. Таким чином, повертаючись до питання альтернативних способів вирішення спорів, слід відзначити, що більшість дослідників вважає єдиним можливим методом, який у них застосовується, – компроміс, тобто узгодження позицій сторін [6, с. 12]. Використання альтернативних способів вирішення спорів не тягне для сторін негативних наслідків, а, навпаки, дозволяє їм зберегти довірчі відносини і продовжити ділове співробітництво в результаті знайденого компромісу [7, с. 34]. В такому випадку більш коректним є використання терміну «альтернативне врегулювання спорів».

Враховуючи викладені вище міркування, можемо зробити висновок, що для усвідомлення сутності та змісту способів, альтернативних правосуддю, слід виходити, передусім із того, що їхньою головною ознакою є здійснення поза межами судової процесуальної форми. Як вірно відмічає Г.О. Аболонін, до альтернативного вирішення спорів слід ставитися як до системи, існуючої паралельно із системою правосуддя, але, при цьому не замінює і не конкурує з ним [8, с. 91].

Таким чином, первинний поділ способів, альтернативних правосуддю, може бути здійснено за такими критеріями:

- 1) за суб'єктом, що здійснює процедуру вирішення спору: а) державні процедури врегулювання спору; б) недержавні процедури врегулювання спору;
- 2) за методом врегулювання спору: а) примирювальні (компромісні) процедури; б) право відновлювальні процедури; в) змішані процедури.

Оскільки законодавство України, переважно, не націлене на досудове врегулювання адміністративних спорів, то їх вирішення переноситься на судові органи, що породжує збільшення навантаження на суддів, а це, в свою чергу, відбивається на якості розглянутих справ. Важливим є і те, що розгляд справи в суді є досить витратною для бюджету процедурою. Виникає певна дилема – або збільшити у нас кількість суддів, або формувати законодавство таким чином, щоб виконувати вимоги закону на досудовій стадії, що було б економічно істотно вигідніше, ніж виконувати ті ж вимоги закону, але в примусовому порядку за рішенням суду [9, с. 50].

На сьогодні, досудове врегулювання спорів – це не лише перспективна правова новація, а й показник рівня правової культури в суспільстві. Її запровадження дозволить громадянам захищати свої законні права та інтереси альтернативним, але правовим методом, що стане важливим кроком на шляху утвердження верховенства права та демократизації українського суспільства.

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. Пахомова І.А.

Література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35-36, № 37. – Ст. 446.
3. Подковенко Т.О. Медіація як один з альтернативних способів розв'язання юридичних конфліктів / Т.О. Подковенко // Державо і право. – Вип. 45. – С. 31–38.
4. Кузьмишин В. Перспективи впровадження процедури медіації в адміністративному судочинстві України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

5. Спектор О.М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О.М. Спектор. – К., 2012. – 18 с.

6. Медникова М.Е. Досудебное урегулирование споров в сфере экономической деятельности (проблемы теории и практики) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право и процесс; хозяйственное право» / М.Е. Медникова. – Саратов, 2007. – 22 с.

7. Кузьмина М.Н. Медиация как альтернативная форма разрешения правовых конфликтов / М.Н. Кузьмина // Развитие альтернативных форм разрешения правовых конфликтов. – Саратов, 2000. – 104 с.

8. Аболонин Г.О. Посредничество при разрешении споров как альтернатива судебной тяжбе / Г.О. Аболонин // Юрист. – 2001. – № 5. □ С. 36□38.

9. Братенков С.И. Досудебное урегулирование споров как способ решения проблемы роста нагрузки судей / С.И. Братенков // Российская юстиция. – 2011. – № 10. – С. 49–52.

ДО ПИТАННЯ РОЗГЛЯДУ ФОРМ ЮРИДИЧНИХ ДІЙ У ЗМІСТІ ВИДІВ ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Смұльська А.В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

В аспекті професійної підготовки майбутніх правознавців важливого значення набуває порівняльний аналіз понять «юридична консультація», «юридичне консультування», «консультативна діяльність юриста». Аналіз наукових праць з проблем консультування свідчить про відсутність єдиного визначення цієї дефініції. Не можна не погодитися з висловлюванням Г. Хомич та Р. Ткач у тому, що сьогодні терміни «консультування» та «консультація» широко використовуються у різних галузях і сферах людської діяльності. До того ж консультуванням може займатися практично кожна досвідчена людина, яка не обов'язково є професійним консультантом [1, с. 5].

Трактування *юридичної консультації* (тут і далі виділення наше – А.С.) як однієї з основних форм юридичних дій знаходимо у працях І. Бригдалова, С. Гусарєва, О. Бандурки, О. Скаун, О. Тихомирова, Г. Цифри та інших учених. Вони розглядають юридичну консультацію у класифікації видів юридичної практичної діяльності за найбільш значимими юридичними діями. Консультація передбачає визначення обсягу повноважень, роз'яснення правової інформації, надання рекомендацій і порад. У ході консультації юристом здійснюється передача необхідної інформації зацікавленій особі і забезпечується рекомендаційний характер юридичної допомоги. Аналогічне визначення юридичної консультації зустрічається в усіх довідникових та енциклопедичних виданнях – це «порада, роз'яснення, що надаються професіональними юристами фізичним та юридичним особам з юридичних питань» [2, с. 472].

Отже, консультацію з позиції діяльнісного підходу можна характеризувати як конкретний випадок, одиничну дію юридичної практичної діяльності та форму організації юридичних дій.

У багатьох дослідженнях вживається термін «консалтинг», що в перекладі з англійської мови означає також консультування, консультуючий. Консалтинг означає діяльність, пов'язану з наданням консультативних послуг виробникам, продавцям стосовно широкого кола економічних, правових, організаційних та інших питань та здійснюється фізичними або юридичними особами і регулюється відповідними договорами, які укладаються між замовником консультативних послуг та їх виконавцем [2, с. 478]. Таким чином, консалтинг є синонімічним консультуванню, але коли розглядаються психологічні та юридичні питання, традиційно вживається термін «консультування».

Юридичне консультування вчені розглядають як важливу дію у змісті юридичної практичної діяльності, що пов'язана з наданням правових послуг [3; 4]. У роботах О. Бандурки та О. Скакун юридичне консультування розглядається серед видів адвокатської практики, що поєднує комплекс дій, спрямованих на вирішення окремого завдання у межах юридичного процесу. Під час консультування здійснюється роз'яснення з юридичних питань, надання усних довідок щодо законодавства [5]. Л. Карамушка, підкреслюючи взаємозв'язок юридичного консультування із професійною діяльністю юристів, вбачає у ньому метод удосконалення юридичної практики [5]. Погляди на консультування як процес, за допомогою якого юристи сприяють клієнтам у прийнятті рішення, висловлено й іншими дослідниками [5].

У межах дослідження заслуговує уваги розглядання юридичного консультування як процесу взаємодії юриста і клієнта стосовно життєвої проблеми з метою виявлення можливих варіантів її вирішення та їх наслідків, з'ясування шляхів і засобів реалізації обраного варіанту. У процесі взаємодії відбувається спілкування між юристом і потерпілим з приводу життєвої проблеми, що має правовий характер [5].

М. Васильєва визначає юридичне консультування як певний процес юридичної практичної діяльності, що об'єднує сукупність взаємопов'язаних дій, тобто консультацій, спрямованих на досягнення локальних цілей [5].

Консультативну діяльність за професійними обов'язками здійснюють представники юридичних спеціальностей, а саме: адвокати, нотаріуси, юрисконсульта та їх помічники. Як свідчить аналіз наукової, навчальної, методичної літератури юридичного спрямування, бракує визначення і розкриття суті поняття «консультативна діяльність юриста». Натомість серед видів юридичної практики розглядається юридична консультативна діяльність тільки в аспекті професійної праці юрисконсульта, хоча в Законах України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та «Про нотаріат» вказується на наявність консультативної діяльності у цих фахах юридичної професії [5].

Юридична консультативна діяльність означає надавати поради та робити висновки, передбачає спеціально організовану взаємодію юрисконсульта і персоналу організації, основою якої є правове спілкування, є тривалим процесом правової допомоги в роботі організації, як аспект професійної діяльності юрисконсульта.

Проте не будь-яка правова практична діяльність є юридичною діяльністю, так само як і не будь-яка юридична діяльність є практичною. Юридичну практичну діяльність необхідно відрізняти як від юридичної наукової та освітнянської діяльності, так і від правової практичної діяльності, правової поведінки, правовідносин, реалізації суб'єктивних прав та обов'язків, правової активності, правових форм соціальної діяльності тощо.

Унікальною та універсальною властивістю, яка притаманна лише юридичній діяльності, є її юридичність – властивість особливої соціальної діяльності: для якої право є основним об'єктом діяльності; суб'єкти якої володіють правовими знаннями, вміннями і навичками; в процесі якої вплив на об'єкт здійснюється переважно з використанням правових засобів; що особливо суворо регламентується правовими нормами; здійснюється тільки для досягнення правової мети; результати якої мають правове значення... [6].

Література:

1. Хомич Г. О. Основи психологічного консультування : навч. посіб. / Хомич Г. О., Ткач Р. М. – К. : МАУП, 2004. – 152 с.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. – Т. 3 : К-М., 2001. – 792 с.
3. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності: теоретичні, практичні та деонтологічні аспекти : навч. посіб. / Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. – К. : ВІРА-Р; Дакор., 2000. – 506 с.
4. Сукманова О. В. Господарський договір про надання консультаційних послуг : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Сукманова Олена Валеріївна. – Донецьк, 2005. – 17 с.
5. Бражникова А. Н. Развитие профессионально значимых качеств юриста : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Бражникова Антонина Николаевна. – Ставрополь, 2000. – 214 с.
6. Юридична практична діяльність / Юридична деонтологія

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Солошкіна Ірина Володимирівна

доктор юридичних наук, доцент
кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
ім. В. Н. Каразіна
e-mail: Isoloshkina@karazin.ua

Ключові слова: фінансові послуги; ринки фінансових послуг; державне регулювання; принципи.

Ринки фінансових послуг формують не лише необмежені можливості для інвестицій, а також забезпечують національні інтереси правової держави. Зважаючи на те, що ринки фінансових послуг торкаються інтересів різних його учасників, а також враховуючи недостатню підготовленість широких верств суспільства для високоактивної участі в ньому, цей сегмент має залишатися й надалі під пильним наглядом з боку органів спеціальної компетенції, тобто спеціально створених державою для регулювання зазначених відносин.

Сучасний етап розвитку ринків фінансових послуг України свідчить про те, що вони продовжують формуватися й розвиватися відповідно до стандартів законодавства Європейського союзу. Зараз держава здійснює їх регулювання і контроль шляхом прийняття відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань регулювання окремих ринків таких послуг. Водночас, подальший розвиток держави в контексті європейського вибору вимагає не лише покращення фінансової інфраструктури та фінансового середовища, більш активного залучення фінансових установ до нової економічної стратегії, а також посилення ролі сфери фінансових послуг. Адже у демократичній розвиненій державі фінансовим послугам відводиться не менш вагоме значення, ніж виробництву.

Вихідними правилами, які характеризуються універсальністю і загальною значущістю у забезпеченні державного (зокрема – адміністративно-правового) регулювання ринків фінансових послуг, є їх принципи.

Загальноправовими, тобто такими, що можуть застосовуватися до всіх галузей права, належать принципи законності, верховенства права, делегування повноважень, системності та комплексності, науковості та соціальної спрямованості, публічності та гласності. Разом із тим, зазначені принципи враховують лише загальні аспекти адміністративно-правового регулювання у певній галузі. Як зазначалося вище, ринки фінансових послуг вимагають особливих та спеціальних засад державного регулювання.

У цьому аспекті варто відзначити, що система захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг повинна ґрунтуватися на «Загальних принципах захисту прав споживачів фінансових послуг», розроблених Організацією з Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР) та рекомендованих країнами «Великою Двадцяткою» в якості універсального підходу до цього питання. Іншими словами держава забезпечує споживачам фінансових послуг захист їх прав, виходячи з універсальних принципів такого захисту, зокрема: включення норм щодо забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг в якості невід'ємної частини до законодавчої, нормативної та наглядової бази регулювання ринків фінансових послуг; визначення органів державного регулювання та нагляду, які б несли відповідальність за контроль у сфері захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг; забезпечення неухильного дотримання вимог щодо розкриття інформації та забезпечення належної прозорості; сприяння підвищенню рівня фінансової грамотності та обізнаності споживачів фінансових послуг; забезпечення відповідальної ділової поведінки та високих стандартів надання фінансових послуг з боку фінансових установ та осіб, що здійснюють допоміжну діяльність на ринках фінансових послуг [1, с. 36].

Про важливість і необхідність дотримання таких принципів говориться також і в Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012–2017 роки [2], зокрема у Загальних положеннях зазначається, що сучасний стан відносин між різними категоріями учасників ринків фінансових послуг в Україні не забезпечує повноцінного функціонування таких ринків, не може забезпечити їх сталого розвитку. Не в повній мірі дотримуються загальні принципи захисту прав споживачів фінансових послуг Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Аналіз визнаних на міжнародному рівні загальних принципів захисту прав споживачів фінансових послуг, а також мета і зміст управління у сфері ринків фінансових послуг дозволяють виділити спеціальні особливі засади державного регулювання ринків фінансових послуг, а саме:

Принцип концептуального підходу до розвитку ринків фінансових послуг, який повинен базуватися на прийнятті основоположного документа, що закладав би основні напрямки державної політики у сфері розвитку ринків фінансових послуг.

Принцип чіткого визначення органів державного регулювання та нагляду, на яких покладається відповідальність за захист прав споживачів фінансових послуг.

Принцип неупередженого та справедливого ставлення до споживачів фінансових послуг на всіх етапах їх надання та під час вирішення спорів, що виникають у зв'язку з цим, передбачає, перш за все, таку вимогу, як об'єктивне, чесне і справедливе відношення до всіх учасників ринків фінансових послуг.

Принцип розкриття інформації фінансовими установами та належної їх прозорості означає, що постачальники фінансових послуг та їхні вповноважені представники повинні надавати споживачам ключову інформацію про основоположні вигоди, ризики та умови використання послуг.

Принцип фінансової грамотності та обізнаності споживачів фінансових послуг зараховує до себе вимогу про те, що всі зацікавлені сторони мають сприяти фінансовій грамотності й обізнаності, причому зрозуміла інформація про захист прав, права та обов'язки споживачів повинна бути легкодоступною.

Принцип забезпечення відповідальної ділової поведінки та високих стандартів надання фінансових послуг фінансовими установами, юридичними та фізичними особами, що провадять діяльність на ринках фінансових послуг, передбачає, що постачальники

фінансових послуг та їхні вповноважені представники повинні мати за мету працювати в інтересах своїх підопічних і відповідати за забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг.

Принцип забезпечення комплексного захисту споживачів фінансових послуг від шахрайських та інших незаконних дій.

Принцип забезпечення захисту персональних даних споживачів фінансових послуг та таємниці їх приватного життя втілює вимогу про те, що фінансова та особиста інформація споживачів має бути захищена відповідними механізмами контролю та захисту.

Принцип застосування механізмів оскарження або відмови від подальшого отримання фінансової послуги та відшкодування збитків, який би забезпечив доступ споживачів до відповідних механізмів розгляду та задоволення скарг.

Принцип забезпечення належного рівня конкуренції на ринках фінансових послуг повинен передбачати формування конкурентних ринків, яке має заохочуватися як на національному, так і на міжнародному рівні з метою розширення можливостей вибору фінансових послуг для споживачів та здійснення конкурентного тиску на постачальників з метою утримання цін на конкурентоспроможному рівні, сприяння інноваціям та забезпечення високої якості обслуговування.

Принцип забезпечення надання послуги належної якості, що означає обов'язок держави контролювати рівень належної підготовки постачальників фінансових послуг.

Таким чином, аналіз змісту наведених принципів, взятих на озброєння органів, що здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг, роблять певний внесок у захист прав споживачів, розбудову правової держави.

Література:

1. Крилова В.В., Ніконова М.В., Крилова А.О. Інституційна структура регулювання як основа захисту прав споживачів фінансових послуг / В.В. Крилова, М.В. Ніконова, А.О. Крилова // Фінанси України. – 2013. - № 10. – С. 34-40.

2. Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 867-2012р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/867-2012-%D1%80>.

СУТНІСТЬ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ДОГОВОРІВ У СІМЕЙНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ

Стойка Карина Миколаївна

студент – магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: karina.stoika@mail.ru

Ключові слова: сімейне право, договірне регулювання сімейних відносин, сімейно-правовий договір.

В сучасних умовах в Україні у регулюванні шлюбно-сімейних відносин на перший план виходить договір. Договірне регулювання сімейних відносин набуває зростаючої популярності та є хорошою альтернативою вирішення спорів у судовому порядку.[1, с 27]

Водночас навіть побіжного аналізу питання договірного регулювання сімейних правовідносин достатньо для того, щоб помітити, що вживання різнопланових термінів "договори в сімейному праві", "сімейно-правові договори", "домовленості у сімейній сфері" тощо є неоднозначним і потребує єдиного підходу і розуміння. Окреслена ситуація пов'язана

з тим, що в Сімейному кодексі України (далі – СКУ) відсутнє визначення поняття сімейно-правового договору. У ч.2 ст.7 СКУ лише зазначається, що сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками.[1, с 28]

Варто відзначити, що в сучасній науковій літературі в Україні уже було зроблено перші, але, на жаль, несистемні спроби дати визначення договору як регулятора сімейних правовідносин. Так, І.В. Жилінкова вважає, що сімейно-правовими можна вважати договори, що укладаються фізичними особами і спрямовані на встановлення, зміну або припинення сімейних прав та обов'язків. [2, с. 44] Авторське визначення запропоноване також у авторефераті кандидатської дисертації О. В. Некрасової, на думку якої сімейно-правовим договором варто вважати домовленість, яка має ознаки цивільного правочину, між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами як суб'єктами сімейних і водночас цивільних правовідносин про виникнення, зміну та припинення майнових, а в окремих випадках особистих немайнових прав та обов'язків, що обумовлені їх сімейно-правовими зв'язками.[3, с. 5-6]

Поняття "договору" у доктрині традиційно розглядається у різних значеннях, а саме: як підстава виникнення зобов'язання (тобто як юридичний факт, який породжує певні зобов'язання); як правовідношення; як документ про фіксацію укладення угоди; як правочин; а, інколи, і як зобов'язання.

Сімейні договори, як і цивільні, також можна розглядати крізь призму різних значень самого поняття "договору". Якщо мова йде про сімейно-правовий договір як юридичний факт, необхідно зазначити, що, безперечно, це правомірний юридичний факт, здатний породжувати виникнення сімейних прав і обов'язків (правочин). [1, с 28]

Зважаючи на поділ юридичних фактів за вольовим критерієм на юридичні дії та юридичні події і, відповідно, поділ юридичних дій на правомірні та неправомірні, сімейно-правовий договір є правомірною вольовою дією суб'єктів сімейних правовідносин.

Рушійною силою такого договору є дія, спрямована на виникнення, зміну чи припинення сімейних прав та обов'язків, які реально виявляються та функціонують в межах відповідного правовідношення, що є результатом внутрішньої волі суб'єктів договірного правочину та її реалізації, шляхом взаємного волевиявлення та вчинення відповідних дій у відповідній об'єктивній формі.[1, с 28]

Таким чином, договір за участю членів сім'ї може розглядатись як правочин, спрямований на виникнення відповідного сімейного правовідношення. В свою чергу правовідношення, яке виникає з відповідного договору, також може визначатись як договірне зобов'язання.

Щоправда, в юридичній літературі висловлювалась думка, що в сімейному праві не може використовуватись загальноцивілістичне поняття "зобов'язання".

Доцільно також відзначити, що в новітніх дисертаційних дослідженнях договірного права України договір визначається через категорію "правочин". У цьому зв'язку, викликає інтерес визначення договору, запропоноване С.М.Бервено, відповідно до якого договір можна визначити як правомірний правочин (правомірну угоду) взаємоузгодженої волі двох і більше сторін, спрямованої на виникнення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків, у формі зобов'язального правовідношення та на врегулювання відносин між цими сторонами, шляхом закріплення цих прав і обов'язків, як правило, у формі відповідних умов договору у визначеній законом формі. Автор цілком правильно звертає увагу на те, що необхідно відмовитись від традиційного визначення поняття договору через поняття "домовленості". Також, на противагу науковцям, які визначають договір лише як юридичний факт, який породжує зобов'язання, Бервено С.М. пропонує більш широке розуміння дійсного змісту правової природи договору.[4, с 39-41]

Варто зауважити, що у ст. 9 СКУ терміни "договір" та "домовленість" вживаються як однопланові та на перший погляд взаємозамінні. Проте, на думку розробника проекту СКУ З.В.Ромовської, яка заслуговує на увагу, підстави для вживання у назві і в тексті цієї статті слів "домовленість" та "договір" зумовлювалися бажанням відділити щоденні сімейні

домовленості (які продукти харчування купити, що приготувати на вечерю, дозволити чи заборонити дитині відвідувати небезпечне видовище тощо) від побутових, серйозних договорів, потреба укладення яких виникає не щодня. [1, с 29]

Враховуючи вищенаведене, з нашої точки зору, визначення сімейного договору через поняття "домовленість" сторін значно звузить сферу застосування введеного в законодавство нового інституту сімейного права до рівня врегулювання побутових справ. Більше того, такий підхід суперечить прямо закріпленим в СКУ поіменованим договірним конструкціям, що спрямовані на регулювання далеко не побутових сімейних справ, а серйозних питань поділу майна подружжя, утримання подружжя, дітей, визначення місця проживання дитини тощо.

При використанні універсальної конструкції договору у сімейній сфері необхідно враховувати наступні ознаки, що притаманні сімейно-правовому договору:

1) особлива мета – саморегулювання відносин, заснованих на шлюбі, родинності, усиновленні, а також відносин, що виникають з факту створення сім'ї на інших правових підставах;

2) безпосередня пов'язаність договірної регулювання сімейних правовідносин із родинним (сімейним) статусом фізичної особи;

3) сімейно-правовий договір є правомірною волевою дією (правочином), спрямованим на набуття, зміну або припинення майнових та/або особистих немайнових сімейних прав та обов'язків;

4) спеціальний суб'єктний склад;

5) особисто-довірчий характер відносин, що регулюються сімейно-правовим договором.[1, с 31]

До числа сімейно-правових договорів належать:

1. Шлюбний договір (глава 10 СК ст. ст. 92-103 СК)

2. Договір про порядок користування майном (ст. 66 СК)

3. Договір про поділ (виділ) нерухомого майна (ст. 69 СК)

4. Договір подружжя про надання утримання (ст. 78 СК)

5. Договір про припинення права на утримання взамін набуття права власності на житловий будинок, квартиру чи інше нерухоме майно (або одержання одноразової грошової допомоги) (ст. 89 СК)

6. Договір між матір'ю та батьком дитини при розірвання шлюбу (ст. 109 СК)

7. Договір між батьками про сплату аліментів на дитину (ст. 189 СК)

8. Договір про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно (ст. 190 СК)[5, с 139].

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Розгон О.В.

Література:

1) Михальнюк О. Поняття та особливості сімейно-правового договору// ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка – 2013 – с.27 – 32

2) Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В.Жилінкової. – Х.: Ксилон, 2008. – 855 с.

3) Некрасова О. В. Застосування цивільного законодавства до сімейних відносин / О.В.Некрасова. // Автореф. дис.... к. ю. н. – К., 2008. – 16 с.

4) Бервено С.М. Проблеми договірної права України: Монографія / С.М.Бервено. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – С. 392.

5) Дутко А.О. Договір, як регулятор сімейних відносин: особливості конструкції// Науковий вісник Львівського Державного університету внутрішніх справ. – Серія Юридична.- 2013. – с.135 – 142.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ»

Сторчак Анжела Сергіївна
студент-магістр юридичного факультету
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
e-mail: angela.storchak@ukr.net

Ключові слова: публічні закупівлі, закупівлі, державні закупівлі,

Україна як соціальна, правова та демократична держава обрала європейський курс свого подальшого розвитку, що вимагає від неї відповідності міжнародним стандартам у різних сферах життя. Саме тому, щоб у подальшому стати повноцінним членом Європейського Союзу в законодавчій сфері нашої держави на даний момент відбувається велика кількість реформувань. Перетворення не минули і сферу здійснення державних закупівель. Так було прийнято Закон України «Про публічні закупівлі» (далі-Закон), який вніс численні зміни до порядку здійснення публічних закупівель.

Головна мета прийняття Закону України «Про публічні закупівлі» полягала в наближенні вітчизняних процедур здійснення закупівель до загальноприйнятих стандартів європейських країн.

Так, при прийнятті цього закону було скасовано попередній, який регулював питання закупівель за державні кошти, який був не зовсім досконалим та введено нове поняття «публічні закупівлі» на заміну «державні закупівлі».

В контексті нашого дослідження слід визначити сутність поняття «публічні закупівлі».

Перед тим, як розпочати дослідження такої категорії як «публічні закупівлі», варто дослідити поняття «державні закупівлі», адже в Україні ці два поняття зазвичай ототожнюють, вважаючи їх синонімічними.

О. О. Критенко, наголошує на тому, що державні закупівлі – певна, регламентована законодавством діяльність держави з придбання товарів, робіт і послуг з найбільшою ефективністю й найменшими витратами для забезпечення діяльності держави та впливу на розвиток галузей національної економіки й зміцнення соціальної політики [1, с. 25].

Іншу позицію висловлює С. М Чистов, який зазначає, що державні закупівлі – це засіб державного регулювання економіки, який передбачає, по-перше, формування на договірній (контрактній) основі складу та обсягу товарів (робіт, послуг), необхідних для задоволення державних потреб, по-друге, укладання державних договорів на поставку (закупівлю) продукції серед підприємств (організацій, установ). Інакше кажучи, державна закупівля – це придбання замовником товарів за державні кошти [2, с. 128].

У міжнародній практиці застосовують термін «procurement» (закупівлі), який можна визначити як сукупність методів, що дають змогу максимально ефективно задовольняти потреби замовника в товарах, роботах, послугах [1, с. 23].

Ширше визначення прок'юременту дає В. Смирчинський: «Прок'юремент – конкурентна система закупівлі продукції в ринковій економіці, що базується на принципах гласності проведення торгів, справедливості товарного обміну, економічності, ефективності і підзвітності обмінних операцій, обов'язковості виконання контрактних умов» [3, с. 180].

У державах із федеральним устроєм під державними закупівлями іноді мається на увазі закупівельна діяльність лише центрального уряду, а під публічними закупівлями – закупівельна діяльність усіх конституентів публічної влади [4, с.129].

Отже, як ми бачимо, підходи науковців щодо визначення державних закупівель відрізняються своїм плюралізмом.

Якщо ж говорити про «публічні закупівлі», то відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» публічна закупівля – це придбання замовником товарів, робіт і послуг у

порядку, встановленому цим Законом [5]. Як ми бачимо нормативне закріплення даного поняття має неконкретний характер і не достатньо розкриває сутність «публічних закупівель».

В. М. Новаковець пропонує розглядати публічні закупівлі як специфічний інструмент фінансово-правового регулювання правовідносин щодо формування, раціонального розподілу та ефективного використання публічних фондів коштів, що застосовується у процесі реалізації публічного інтересу при придбанні товарів, робіт і послуг за публічні кошти [6, с. 72].

З позиції С. Паппас публічні закупівлі є сукупністю суспільних правовідносин, що виникають у процесі реалізації замовником публічних потреб у товарах, роботах і послугах за публічні кошти у порядку, встановленому законодавством України [7, с. 72].

Проаналізувавши вище зазначені позиції науковців, ми дійшли до висновку, що публічні закупівлі – більш широке поняття, аніж державні закупівлі і тому не доцільно ці два поняття ототожнювати між собою.

Таким чином, дослідивши і проаналізувавши нормативне закріплення та різноманітні підходи, які існують в науці до дефініції поняття «публічні закупівлі», спробуємо надати його авторське визначення. Отже, публічні закупівлі – це суспільні відносини, які виникають під час закупівельного процесу замовника для забезпечення публічних потреб держави та територіальних громад у товарах, роботах і послугах та полягають у використанні електронних засобів на кожному етапі закупівельного процесу.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Плотнікова М.В.

Література:

1. Критенко О. О. Теоретичні підходи до визначення поняття «державні закупівлі» / О. О. Критенко // Вісник Академії митної служби України. – 2014. – № 1. – С. 25. – (Серія «Державне управління») : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamcsudu_2014_1_5.pdf. – Назва з екрану.
2. Державне регулювання економіки : [навч. посіб.] / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. – [Вид. 2-ге, доопрац. і допов.] – К. : КНЕУ, 2005. – 354 с.
3. Смиричинський В. В. Державні закупівлі як фактор формування соціальної політики та якості життя в Україні / В. В. Смиричинський, О. Ф. Овсянюк-Бердадіна // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України : зб. наук. праць каф. управління трудовими ресурсами і розміщення продуктивних сил Терноп. акад. нар. госп-ва. – 2005. – Вип. 10. – С. 177–182
4. Мельников О. С. Особливості публічних закупівель як об'єкта державного регулювання економіки / О. С. Мельников // Теорія та практика державного управління. – 2016. – Вип. 1. – С. 129-135
5. Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/922-19>. – Назва з екрану.
6. Новаковець В. М. Фінансово-правовий механізм регулювання державних закупівель: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право /В. М. Новаковець; Національна академія внутрішніх справ. – К., 2012. – 252 с. – С. 72
7. Паппас С. Політика ЄС у сфері державних закупівель / С. Паппас. – К., 2005. – 121 с.

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЯК ВИД АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ

Та-Губар К.К.

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: попередження, відповідальність, адміністративне стягнення, адміністративний проступок.

В умовах докорінного перегляду змісту і призначення адміністративного права, всіх його складових, в т.ч. адміністративно-деліктного права, активізації зусиль вчених-адміністративістів, юристів-практиків, законотворців, громадськості по підготовці проекту нового вітчизняного кодифікованого адміністративно-деліктного акту поглиблена увага повинна приділятися пошуку оптимальних, адекватних, ефективних адміністративних стягнень, за вчинення численних, різноманітних адміністративних проступків. Певне місце серед останніх, незважаючи на модифікаційні процеси, пов'язані із криміналізацією, декриміналізацією протиправних діянь, запровадженням кримінальних проступків, посідають адміністративні проступки із незначним ступенем суспільної шкідливості, адекватною реакцією з боку держави на вчинення яких слід вважати стягнення переважно виховного, превентивного змісту, яким можна вважати попередження.

Зокрема, в енциклопедично-словниковій юридичній літературі попередження визначається як: «міра відповідальності, що застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами» [1, с. 660], як «вид адміністративного стягнення, що застосовується у передбачених законом випадках за малозначні адміністративні провини при наявності обставин, що пом'якшують відповідальність» [2, с. 48], такі ж положення дублюються й у Великому енциклопедичному юридичному словнику [3, с. 18-19]. Щоправда, аналіз чинного законодавства України, на жаль, не дозволяє з упевненістю стверджувати, що визначення попередження є досконалим.

У ст. 26 КпАП України передбачено, що попередження як захід адміністративного стягнення виноситься у письмовій формі. У передбачених законах випадках воно може фіксуватися іншими встановленими способами [4]. Ст. 463 Митного кодексу також фіксує визначення попередження як «адміністративного стягнення за порушення митних правил», яке є «офіційним попередженням правопорушника стосовно неприпустимості таких діянь у майбутньому. Попередження виноситься у формі постанови про накладення адміністративного стягнення» [5].

Аналіз наявних науково-практичних коментарів КпАП України дозволяє виділити кілька загальних положень, які виокремлюються стосовно попередження як виду адміністративного стягнення, а саме: а) попередження є «найлегшим адміністративним стягненням»; б) як правило, передбачається в санкціях альтернативно зі штрафом; в) законодавство не передбачає застосування попередження замість інших адміністративних стягнень (заміна його нині взагалі не передбачена у законодавстві); г) основне адміністративне стягнення; д) тягне для правопорушника відповідні правові наслідки; е) належне оформлення [6, с. 75-76]. Щоправда, враховуючи зміст ст. ст. 23, 24, 25 КпАП України та ст. 463 МК України, можна додатково виділити інші властивості попередження й, поєднуючи їх, сформулювати загальні уявлення про нього. Відсутність офіційного нормативного визначення попередження як виду адміністративного стягнення певним чином вплинуло і на доктринальні його дослідження, зумовивши розмаїття підходів до дослідження його ресурсу, специфіку акценту уваги на ті чи інші його властивості.

Так, наприклад, В.К. Колпаков попередження визначає як «самостійну міру за вчинення незначних адміністративних порушень, а також щодо осіб, які вперше вчинили

проступок і при цьому мають добрі характеристики» [7, с. 329]. Уточнюючи зміст попередження, В.К. Колпаков зазначає, що воно полягає в «офіційному від імені держави, осудженні протиправного діяння органом адміністративної юрисдикції й у попередженні правопорушника про недопустимість таких дій надалі. Воно розраховане на виховний ефект і не зачіпає ні майнових, ні інших прав правопорушника» [7, с. 329; 8, с. 99]. На специфіку прояву певних елементів мети попередження, а саме – попередження, превенцію і виховання правопорушника – вказують і автори навчального посібника «Адміністративна відповідальність в Україні» за загальною редакцією А.Т. Комзюка [9, с. 28]. При цьому додатковий акцент робиться на тому, що попередження є найм'якшим адміністративним стягненням. В.К. Колпаков до мети попередження відносить захист правопорядку, припинення протиправного стану і відновлення порушених юридичних відносин [8, с. 297].

У ст. 23 КпАП України зазначається, що адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами.

Отже, головна мета попередження полягає у вихованні правопорушників, тобто формуванні у них звички законослухняної поведінки.

Як, до речі, й у роботах С.Т. Гончарука [10, с. 25]. Вчений-адміністративіст безпосередньо зазначає, що цей захід за своїм змістом є заходом «морально-виховного, переконливого впливу» [10, с. 25]. Б.В. Дрейшев чітко зазначає, що попередження переслідує мету попереджувального характеру та впливає на правопорушника морально, що й зумовлює його специфічне місце у системі адміністративних стягнень [11, с. 51]. Цей захід відповідальності містить елемент кари, розрахований на виховний ефект й не зачіпає майнових інтересів особи, яка вчинила правопорушення [11, с. 52]. Сутність його полягає в осуді від імені держави особи, яка вчинила адміністративний проступок, пересторозі її від можливості його повторення [11, с. 52]. Розкриваючи сутність попередження, Н.В. Хорошак зазначає, що «це стягнення є найменш суворим за ступенем караності, спрямованої на правопорушника», й полягає в «офіційному засудженні скоєного адміністративного проступку і застереженні правопорушника, що виноситься правомочним органом або службовою особою в установленій формі» [12, с. 65]. Отже, знову ж таки акцент зроблено на виховному, превентивному та інформаційному змісті попередження. Інформаційну складову змісту попередження не слід забувати, оскільки має місце «інформування особи про те, що її поведінка має суспільно-шкідливий характер, засуджується, їй варто припинити вчинення подібних проступків, в іншому випадку у разі повторного вчинення її буде притягнуто до більш суворого стягнення» [13, с. 66]. Тобто, завдяки поєднанню виховного, інформаційного характеру, одночасно передбачається досягнення й превентивного (перспективного) ефекту від застосування попередження.

Д.М. Лук'янець прямо зазначає, що «попередження розраховане на виховний ефект і не охоплює майнових або інших прав особи. Воно має переважно інформативний характер, оскільки жодним чином не викликає для правопорушника будь-яких обмежень майнового чи особистісного характеру» [14, с. 247-248]. А.Т. Комзюк, щоправда, використовує більш узагальнююче словосполучення, а саме: «Розраховане переважно на виховний ефект» [15, с. 231], його підтримують й автори навчального посібника «Адміністративна відповідальність» за загальною редакцією Т.О. Коломоєць, які вважають, що головна мета попередження – це попередження вчинення нових правопорушень як цією особою, так і іншими особами, а також покарання та виховання цієї особи. [16, с. 67].

Перспективність ефекту попередження відзначають і С.В. Ващенко та В.Г. Поліщук, а саме: «застосовуючи цей вид адміністративного стягнення, юрисдикційний орган (посадова особа) дає негативну державну оцінку неправомірному діянню, а не вимагає припинити подібні проступки» [17, с. 61]. Щоправда, головне уточнення своєї позиції подають під час формулювання визначення попередження, коли, поміж іншого, зазначають,

що «Особі слід припинити вчинення подібних проступків, в протилежному випадку вона буде притягнута до більш суворого стягнення» [17, с. 61]. Д.М. Бахрах зазначає, що «кара – це «правовий вплив» на особу, що притягується до відповідальності, стягнення завдає їй певних страждань, обмежень, однак кара не є самоціллю, є необхідним засобом виховання, попередження правопорушення. При цьому попередження здійснюється як по відношенню до винної особи, так і щодо інших осіб» [18, с. 35]. Саме акцент на поєднання поточного та перспективного елементів змістовного наповнення попередження дозволяє сформувати уявлення про ресурс попередження – офіційний осуд вчиненого проступку, інформування особи про антигромадський характер її поведінки, застереження особи від повторного вчинення таких проступків.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Стародубцев А.А.

Література:

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. (Редкол: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 4: Н-П. – 2002. – 720 с.
2. Юридична енциклопедія: В 6 т. (Редкол: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 1: А-Г. – 2007. – 672 с.
3. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. – 1020 с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар / за заг. ред. А.С. Васильєва, О.І. Миколенка. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2010. – 1024 с.
5. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 44-45. – Ст. 552.
6. Кодекс Украины об административных правонарушениях: Научно-практический комментарий. Издание шестое, дополненное и переработанное // А.С. Васильев, Е.В. Додин, О.П. Подцерковный и др. / Под общ.ред. А.С. Васильева, А.И. Миколенка. – Х.: ООО «Одиссей», 2008. – 1024 с.
7. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
8. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посібн. / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 256 с.
9. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посібник / А.М. Комзюк, В.А. Гуменюк, Г.В. Джагунов та ін. / за заг. ред. А.Т. Комзюка. – Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2007. – 80с.
10. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України (адміністративно-юрисдикційні повноваження органів внутрішніх справ): навч. посібн. / С.Т. Гончарук. – К.: Укр. акад. внутр. справ, 1995. – 78 с.
11. Дрейшев Б.В. Предупреждение как вид административного взыскания / Б.В. Дрейшев // Известия вузов. Правоведение. – 1970. – № 3. – С. 51-59.
12. Хорошак Н.В. Адміністративні стягнення за законодавством України: монографія / Н.В. Хорошак. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – 172 с.
13. Адміністративна відповідальність за порушення митних правил: навч. посібн. / за заг. ред. В.В. Ченцова. – К.: Істина, 2010. – 208 с.
14. Лук'янець Д.М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання: монографія / Д.М. Лук'янець. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 367 с.
15. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія / за заг. ред. О.М. Бандурки. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.

16. Адміністративна відповідальність: навч. посібн. / за заг. ред. Т.О. Коломоець. – К.: Істина, 2011. – 184 с.
17. Ващенко С.В. Адміністративна відповідальність: навч. посібн. / С.В. Ващенко, В.Г. Поліщук. – Запоріжжя: Юрид. ін-т МВС України, 2001. – 142 с.
18. Бахрах Д.Х. Юридическая ответственность по административному праву / Д.Н. Бахрах // Инновационная Россия: проблемы и перспективы формирования правового государства: материалы международной научно-практической конференции, посвященной 80-летию Д.Н. Бахраха. – Екатеринбург: ООО «Издательство» УМЦ УПИ», 2012. – С. 33-43

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ В МЕЖАХ ІНСТИТУТУ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РОБОТОДАВЦЯ

Танасевич Олена Віталіївна,
здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди
e-mail: lawyer-nemykina@yandex.ua

Ключові слова: юридичні гарантії, принципи права, роботодавець, матеріальна відповідальність.

Після переходу України до ринкової економіки роль роботодавця у суспільстві суттєво змінилась: сьогодні роботодавець приватного сектору, здійснюючи господарську діяльність на власний ризик, окрім забезпечення кожному працівникові належних умов праці та гідного рівня життя, має також чисельні зобов'язання перед контрагентами та безпосередньо перед державою, зокрема, зі сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Тому від добробуту роботодавця, без перебільшення, залежить економічний потенціал держави в цілому, і відповідно, виконання нею соціальної, оборонної, культурної (духовної), екологічної та інших функцій, що обумовлює потребу у науковій розробці та законодавчому закріпленні системи юридичних гарантій для роботодавця, зокрема, в ході його притягнення до матеріальної відповідальності за порушення трудових прав працівника.

У загальній теорії права юридичні гарантії визначають як систему норм, принципів, умов та вимог, що забезпечують дотримання прав, свобод та законних інтересів громадян [1, с. 128], або як особливі юридичні механізми та умови, які покликані забезпечити реалізацію положень законодавства [2, с. 135], або ж як обов'язок держави захищати людину, зокрема, шляхом створення правових умов для реалізації нею своїх прав та свобод [3, с. 76].

І хоча, на перший погляд, ці визначення за своїм змістом є доволі широкими, але в демократичній державі дійсно вся система законодавства покликана забезпечити реалізацію масштабної концепції верховенства права, суть якої полягає у встановленні балансу між правами та свободами людини, як найвищої соціальної цінності, та потребами суспільства і держави в цілому.

Отже, закріплені у нормативно-правових актах ефективні заходи та способи, за допомогою яких врегульовано порядок реалізації прав і свобод роботодавця, представляють собою систему його гарантій, які постійно, нерозривно пов'язані між собою та в комплексі забезпечують реальність їхнього застосування. Особливістю юридичних гарантій вбачається те, що вони не є однорідним явищем: гарантіями можуть бути не тільки конкретні правові норми, але і правові принципи, і окремі правові інститути. Відтак, викласти в одній нормі вичерпний перелік конкретних юридичних гарантій для роботодавця підчас його притягнення до матеріальної відповідальності практично неможливо і, мабуть, недоцільно.

Разом з тим, наукова класифікація цих гарантій має велике практичне значення, оскільки усвідомлення їхніх витоків, сутності та призначення повинно віднайти своє відображення у кожній правовій нормі, що регулює інститут матеріальної відповідальності роботодавця. В основу такої класифікації цілком можуть бути покладені принципи права, як керівні, основоположні ідеї, що відображають зміст права, його сутність та спрямованість правового регулювання. І якщо принципи права визначають загальний вектор розвитку галузі трудового права, то юридичні гарантії покликані забезпечити виконання цієї мети на рівні конкретних правовідносин. Тому юридичні гарантії роботодавця в межах інституту матеріальної відповідальності логічно класифікувати, слідом за принципами права, на загальноправові, міжгалузеві та галузеві.

Очевидно, що в основу галузі трудового права, як структурного елемента системи права, покладено загальноправові принципи, які за своєю суттю є узагальненим відображенням рівня розвитку суспільства та результатом наукового осмислення об'єктивної дійсності, зокрема: принципи гуманізму, законності, справедливості, демократизму, рівності перед законом. Тому інституту матеріальної відповідальності роботодавця притаманні такі загальноправові юридичні гарантії, як запровадження на законодавчому рівні заходів виявлення, попередження та припинення правопорушень; реальна можливість застосування заходів захисту та відновлення порушеного права; невідворотність відповідальності та її співмірність; настання відповідальності виключно за скоєне правопорушення; правова визначеність норм законодавства; дієвий механізм судового розгляду спорів про право.

Однак, загальноправові юридичні гарантії, що забезпечують законність притягнення до будь-якого виду юридичної відповідальності, в межах інституту матеріальної відповідальності роботодавця дещо видозмінені під дією її галузевих особливостей, що обумовлені предметом, методом та функціями трудового права. Економічно більш слабка позиція працівника та, як наслідок, глибока соціальна природа трудового права унеможливили існування у трудових правовідносинах презумпції невинуватості роботодавця, як однієї з найдієвіших загальноправових гарантій і похідних від неї. З іншого боку, відсутність державно-примусової складової юридичної відповідальності у трудовому праві, логічно виключає можливість адміністративного впливу на роботодавця. Отже, загальноправові гарантії розповсюджуються на інститут матеріальної відповідальності роботодавця лише в тій частині, яка узгоджується з її винятково правовідновною функцією, що покликана підтримувати баланс між законними інтересами сторін трудових правовідносин та забезпечувати їхню стабільність.

Проаналізувавши норми права, які регулюють безпосередньо інститут матеріальної відповідальності роботодавця, до галузевих юридичних гарантій можна віднести: можливість притягнення роботодавця до матеріальної відповідальності виключно на підставі вимоги працівника; відшкодування працівнику лише прямої дійсної шкоди, яка обчислюється, виходячи із середнього заробітку або суми заборгованості; наявність регламентованого на законодавчому рівні порядку обчислення розміру такої шкоди; обмеження строку притягнення роботодавця до матеріальної відповідальності.

Одночасно слід зазначити, що презумпція винуватості роботодавця, яка має наслідком його обов'язок довести свою невинуватість у порушенні трудових прав працівника, потребує надання широкого спектру можливостей для ефективного захисту. Оскільки відповідно до пункту 1 частини першої статті 15 Цивільного процесуального кодексу України [4] справи про захист порушених, невизнаних та оспорюваних прав, свобод або інтересів, що виникають з трудових правовідносин, розглядаються у порядку цивільного судочинства, можна казати про розповсюдження на інститут матеріальної відповідальності роботодавця цивільно-процесуальних гарантій з урахуванням процедурних особливостей, передбачених Кодексом законів про працю України [5]. Ці гарантії носять міжгалузевий характер.

Юридичні гарантії, спрямовані на справедливий судовий розгляд трудових спорів, повною мірою розповсюджуються на процедуру притягнення роботодавця до матеріальної відповідальності та забезпечуються принципами незалежності суду та рівності всіх учасників процесу перед законом та судом (статті 126, 129 Конституції України [6]), нормами про відвід судді (статті 20, 21 Цивільного процесуального кодексу України [4]), нормами про можливість апеляційного та касаційного оскарження рішення суду (стаття 13 Цивільного процесуального кодексу України [4]), однаковими для сторін процесуальними правилами оцінки доказів (статті 58, 59 Цивільного процесуального кодексу України [4]), принципами змагальності та диспозитивності (статті 10, 11 Цивільного процесуального кодексу України [4]) тощо.

Очевидно, що у своїй сукупності перелічені вище юридичні гарантії покликані унеможливити безпідставне притягнення роботодавця до матеріальної відповідальності, а у випадку дійсного порушення ним прав працівника – відновити порушене право шляхом визначення справедливої компенсації. Тому нормативно-правові акти, які регулюють інститут матеріальної відповідальності роботодавця, повинні містити точні та лаконічні формулювання, чіткі правила обчислення розміру завданої шкоди, а також ретельно розроблений порядок притягнення до такої відповідальності. Зрештою, запровадження на законодавчому рівні юридичних гарантій для роботодавця дозволить виписати простий алгоритм практичної реалізації інституту його матеріальної відповідальності, що у свою чергу допоможе працівникові швидко та ефективно відновлювати порушені права, що вкотре підкреслює соціальну природу трудового права.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Коваленко О.О.

Література:

1. Гарчева Л.П., Ярмыш А.Н. Конституционное право Украины: учебное пособие. – Симферополь: ДОЛЯ, 2000. – 336 с.
2. Алексеев С.С. Право и перестройка: вопросы, раздумья, прогнозы. – М.: Юрид. Лит., 1983. – 234 с.
3. Словарь-справочник по праву/ Сост. А.Ф. Никитин. – М.: «Акалис», 1995. – 140 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон № 1618-IV від 18.03.2004. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
5. Кодекс законів про працю України: Закон № 322-VIII від 10.12.1971. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
6. Конституція України: Закон № 254к/96-ВР від 28.06.1996. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

СПІВВІДНОШЕННЯ ВИДІВ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Тарасенко Наталія Юріївна

студент-бакалавр

Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

e-mail: n.u.tarasenko2929@gmail.com

Ключові слова: види фінансового контролю, форми фінансового контролю, методи фінансового контролю.

Нажаль, на сьогоднішній день, у теорії та практиці не існує єдиного розуміння для чіткого визначення поняття форм, методів та видів фінансового контролю. Це також

зумовлюється відсутністю єдиної методології визначення сутності фінансового контролю. Науковці у галузі фінансового контролю кожен по своєму трактує дані категорії.

Потрібно наголосити, що класифікаційні ознаки та критерії класифікації фінансового контролю зустрічаються та є предметом обговорення не лише в юридичній, але й у економічній літературі.

Найбільшою проблемою, на нашу думку, є відсутність законодавчого регулювання та визначення у відповідних нормативно-правових актах понять видів, методів та форм фінансового контролю. Насамперед відсутність Закону України «Про фінансовий контроль» дає змогу багатоаспектному тлумаченню та формуванню різних, нічим не підкріплених версій форм, видів та методів фінансового контролю.

Взагалі, контроль є об'єктивно обумовленим явищем, спрямованим на ефективне виконання поставлених перед державою завдань [4, с.30]. Призначення державного контролю полягає в тому, що держава через певні організаційні форми і структури створює систему контролю, нагляду, перевірки виконання чинних норм і правил, усунення та недопущення відхилень від визначених параметрів. Контроль є елементом державної влади, а контрольні відносини носять владний характер [7, с. 267].

Першою і основною проблемою є не закріплення поняття фінансового контролю на законодавчому рівні. Це, по-перше, не дає можливості правильного тлумачення та трактування цього поняття, а також унеможливорює подальшу роботу та виведення похідних термінів та категорій.

Перша редакція Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» від 26.01.1993 р., встановлювала, що ревізії та перевірки є формою здійснення державного контролю, причому головним завданням ДКРС визначалось саме здійснення державного контролю у відповідній сфері, а не державного фінансового контролю [1]. Зараз в Законі України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю» використовується поняття державний фінансовий контроль, поняття якого не визначається, проте вказується, що він забезпечується через проведення державного фінансового аудиту, перевірки державних закупівель та інспектування [2].

Аналізуючи положення Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю», слід відмітити, що законодавець приділяє увагу лише здійсненню державного фінансового контролю, однак зовсім відкидає існуючі муніципальний та громадський контроль.

Також можна стверджувати, що в результаті таких визначень контролю і його вираження, взагалі, втрачається розуміння про форми, види та методи контролю.

Основною ж проблемою є необмежена кількість та неоднозначні розуміння форм, методів та видів фінансового контролю. Законодавчо це взагалі не врегульовано, тому науковці виводять різні класифікації цих категорій. Більш того, проблема не тільки в тому, що їх не визначена кількість, а й в тому, що всі по-різному розуміють, що є формою, видом чи методом фінансового контролю.

Насамперед розглянемо можливі варіанти виділення видів фінансового контролю. На думку Зюнькіна А.Г., видами фінансового контролю є державний фінансовий контроль, відомчий та фінансовий контроль органів місцевого самоврядування. Нагребельний В.П., Чернадчук В.Д., Сухонос В.В. залежно від суб'єктів ініціювання фінансового контролю і його здійснення виділяють такі його види: державний фінансовий контроль, муніципальний фінансовий контроль, фінансовий контроль власника, фінансовий контроль споживача [9, с.73]. О. П. Орлюк, залежно від суб'єктів, що здійснюють фінансовий контроль, розрізняють такі види: державний, внутрішньогосподарський, відомчий, аудиторський, контроль фінансово-кредитних установ [8, с.153]. А от за сферами фінансової діяльності розрізняють: бюджетний, податковий, валютний, кредитний, страховий, інвестиційний тощо [8, с.156].

Отже, навіть з цього вище наведеного переліку бачимо, що немає єдності ані при виділенні критеріїв для класифікації видів фінансового контролю, ані при виділенні його видів, також неможна однозначно стверджувати, що один з них є найправильнішим. Але, на

нашу думку, доцільним було б виділяти види фінансового контролю за владними суб'єктами, а саме: державний, відомчий, муніципальний та громадський.

У науці фінансового права окремі дослідники форму фінансового контролю розуміють як спосіб конкретного виразу і організації контрольних дій, а також вважають, що формами фінансового контролю є ревізія, перевірка, нагляд [6, с.36]. Єдиною спробою закріпити на законодавчому рівні види, форми і методи державного фінансового контролю був проект Закону «Про систему державного фінансового контролю в Україні» № 1131 від 03.06.2002. Автори проекту Закону «Про систему державного фінансового контролю в Україні» віднесли до форм фінансового контролю обов'язковий та ініціативний, а попередній, поточний і наступний до його видів.

Під формою фінансового контролю слід розуміти способи конкретного вираження і організації контрольних дій. Їх залежно від часу здійснення переважно поділяють на: попередній, поточний (оперативний) та наступний фінансовий контроль [5, с.57].

Нечіткою є і ситуація з визначенням методів проведення державного фінансового контролю. В навчальній літературі з фінансового права переважно до методів фінансового контролю відносять ревізію, інспектування, перевірку обстеження тощо [8, с. 157]. А, наприклад, в Порядку проведення інспектування Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 р., зазначається, що інспектування полягає у документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності об'єкта контролю і проводиться у формі ревізії. Далі ж по тексту говориться, що ревізія місцевого бюджету – це форма контролю за виконанням функцій із складання і виконання бюджету, яка полягає в одночасному проведенні ревізій стану дотримання вимог бюджетного законодавства [3]. Даний приклад показує, що однозначного розуміння понять форма та метод контролю не склалося.

Проаналізовані вище нормативно-правові акти та наукова література дають змогу зробити висновок, що питання фінансового контролю в Україні не достатньо врегульовані, навіть потрібно сказати, що врегульовані тільки в площині повноважень органів контролю. Такі категорії, як методи, види та форми фінансового контролю не визначені в вітчизняному законодавстві, тому і виникає чимало різних поглядів та трактувань даних понять з боку науковців.

Але в результаті аналізу наукової літератури, можемо зробити висновок, що найбільш обґрунтованим уявляється під видами фінансового контролю розуміти – державний, муніципальний, громадський контроль. Формами фінансового контролю – попередній, поточний, наступний фінансовий контроль, а от до методів фінансового контролю належать – ревізія, перевірка, обстеження, нагляд, облік, аудит, експертиза та аналіз.

Причому така форма фінансового контролю як попередній фінансовий контроль передбачає застосування таких методів, як: економічний аналіз, обстеження і фінансово-економічна експертиза проектів, що передують здійсненню господарських та фінансових операцій підприємств і країни в цілому. До поточного фінансового контролю доречно віднести такі методи: моніторинг (спостереження, нагляд), обстеження та аудит, які здійснюються в процесі виконання фінансових планів, господарсько-фінансових операцій підприємств. А от до наступного фінансового контролю належать такі методи, як ревізія, перевірка, економічний аналіз та фінансово-економічна експертиза, що охоплює господарську і фінансову діяльність на всіх рівнях управління за звітний період та фінансовий рік в цілому.

Розглядаючи взаємодію видів та методів фінансового контролю, то можна дійти висновку, що державний контроль потрібно розглядати через призму повноважень державних органів. В Україні функції державного фінансового контролю здійснюють Верховна Рада України та Рахункова палата, Міністерство фінансів України, Державна фіскальна служба та інші органи центральної виконавчої влади. Державний фінансовий

контроль як вид фінансового контролю, відповідно до повноважень органів, реалізується через основні такі методи, як: перевірки, інспектування та аудит, ревізії та аналіз.

Муніципальний фінансовий контроль – це контроль, що здійснюється органами місцевого самоврядування під час реалізації бюджетного процесу, муніципальних програм розвитку відповідної території, а також вирішення інших питань місцевого значення в галузі формування, розподілу й використання фінансових ресурсів місцевого самоврядування. Муніципальний контроль передбачає застосування таких методів, як: аналіз, перевірка, ревізія, облік.

Відповідно громадський фінансовий контроль, можуть здійснювати як окремі громадяни, так і їх об'єднання (трудові колективи, професійні спілки тощо), громадські організації щодо контролю за дотриманням вимог чинного законодавства насамперед владними структурами в процесі фінансової діяльності, зокрема пов'язаної зі сферою прав і законних інтересів громадян. Проводиться громадський фінансовий контроль через перевірку, експертизу, але по суті громадський контроль – це активне спостереження громадян за особами, котрі від їхнього імені за рахунок податків керують країною на всіх рівнях.

Отже, якщо говорити про співвідношення методів, видів та форм фінансового контролю, то тільки в результаті їх взаємодії можливо досягти позитивного результату та реальних наслідків з реалізації фінансового контролю. Закріплення за кожним суб'єктом, що здійснює фінансовий контроль, чіткого переліку форм і методів, які слід застосовувати для досягнення мети їх діяльності сприятиме, на нашу думку, вдосконаленню організації системи фінансового контролю в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Плотнікова М.В.

Література:

1. Про державну контрольно-ревізійну службу [Електронний ресурс] : Закон України Відомості Верховної Ради України від 26.01.1993 р // Верховна Рада України : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 1993. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-12/ed19930126> (дата звернення: 15.12.2017). – Назва з екрана.
2. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю [Електронний ресурс] : Закон України Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 26.01.1993 р. № 2939-ХІІ // Верховна Рада України : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 1993. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2939-12> (дата звернення: 15.02.2017). – Назва з екрана.
3. Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами [Електронний ресурс] : Кабінет Міністрів України; Постанова, Порядок від 20.04.2006 № 550: [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2006. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/550-2006-%D0%BF> (дата звернення: 15.02.2017). – Назва з екрана.
4. Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / О.Ф. Андрійко. – К.: Наукова Думка, 2004. – 271 с.
5. Капаєва Л.М. Фінансове право : навчальний посібник / Капаєва Л.М., Лях М.С. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 248 с.
6. Горбунов О.Н. Финансовое право / О.Н. Горбунов. – Москва, 1996. – 400 с.
7. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / За заг. ред. В.Б. Аверянова. – К.: Факт, 2003. – 384 с.
8. Орлюк О.П. Фінансове право. Академічний курс : підручник / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.
9. Фінансове право України. Загальна частина: Навчальний посібник / За заг. ред. члена-кор. АПрН України В.П. Нагребельного. – Суми: Університетська книга», 2004. – 320 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДОКТРИНАЛЬНОГО РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ «ПРАВОВА КОМУНІКАЦІЯ»

Телешева Єлизавета Юріївна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна

e-mail: liza-dolchi@mail.ru

Ключові слова: термін, право, комунікація, державне управління, взаємозв'язок, передача інформації, семіотика, філософія, концепції.

Під комунікацією (фр. Communication; лат. Communicatio - повідомлення, передача) прийнято розуміти соціально обумовлений процес передачі і сприйняття інформації в умовах міжособистісного і масового спілкування [1]. У юридичній площині правова комунікація розглядається як взаємодія між суб'єктами права в контексті їх офіційних відносин, що орієнтована на ефективний обмін важливою інформацією, яка забезпечує вчинення юридично значимих дій. Правова комунікація передбачає передачу та сприйняття (розуміння) знаків, що містять інформацію. У такому випадку право виступає функціональним типом мовлення, а правова поведінка – рефлексивною дією у відповідь на сприйняття. Але не тільки між правом і соціальними суб'єктами відбувається правова комунікація, вона радше реалізується між самими суб'єктами правовідносин через посередництво права як системи правил поведінки (своєрідної соціальної гри).

Правовій комунікації як складному явищу правової дійсності притаманні деякі особливості. Зокрема, А. Єрмоленко акцентує на високому рівні інтерсуб'єктивності, що властива правовій комунікації і є «щонайважливішою сполучною ланкою між різними, багато в чому протилежними течіями кінця XIX і XX століть: антропологією Фейєрбаха, прагматизмом Пірса, діалогічною філософією від Ебнера до Бубера, феноменологією пізнього Гусерля, екзистенціалізмом Гайдегера, Ясперса і Сартра, філософією мови пізнього Вітгенштайна, герменевтикою Гадамера» [2]. Інтерсуб'єктивність правової комунікації підтверджує ідею можливості формування завдяки праву певної комунікативної спільноти, у межах якої можлива осмислена аргументація правовідносин. В свою чергу

І. Л. Честнов розглядає комунікацію через категорію діалоговості в постіндустріальному інформаційному суспільстві, де одночасно змінюються модерні уявлення про освіту, людину, критерії оцінки людської діяльності, та про зміст і місце права. У зв'язку з цим основним розмежуванням у праворозумінні, на противагу юридичному позитивізму, юснатуралізму і соціології права, стає розмежування «класичних» і «пост класичних» теорій права [3].

Правова комунікація є різновидом дискурсу, і саме ця її властивість, на його думку, виявляє «здоровий» практичний розум (глузд) людини; індивіди можуть обговорювати, обґрунтовувати й інституювати різноманітні норми та цінності співжиття, знаходити порозуміння у сучасному складному, насиченому взаємопротилежними дискурсами суспільства [4].

Слід також зазначити, що процес правової комунікації завжди носить державний характер. Він складається з елементів, що є типовими для будь-якого комунікативного акту: комунікатор (органи державного управління різних гілок і рівнів влади); саме повідомлення (офіційна і неофіційна інформація, усна або письмова, вербальна і невербальна); одержувач (суспільство в цілому, різні інститути громадянського суспільства, індивідуальний реципієнт); канали розповсюдження інформації (міжособистісні, інституційні та масові); канали зворотного зв'язку (прохання, звернення громадян, різні форми політичної участі і т.п.); процес кодування-декодування інформації (підготовка інформаційних повідомлень, їх

адекватна інтерпретація аудиторією і т.п.); різного роду перешкоди (технічні, семантичні, психологічні). У даному процесі можна виділити різні види (залежно від гілки влади: законодавча, судова, виконавча), рівні (федеральна, регіональна, місцева), спрямованості (вертикальна, горизонтальна), кожен з яких має не тільки особливу специфіку функціонування, але і набір використовуваних технологій і прийомів взаємодії [5].

Отже, правову комунікацію можна вважати засадничим принципом правової організації діяльності суб'єктів суспільних відносин, що взаємодіють завдяки використанню певних знаків та знакових конструкцій, що вбирають інформаційні дані. При цьому, правова поведінка суб'єкта виступає інструментальною предметною діяльністю, що опосередковується нормами права.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Передерій О.С.

Література:

1. Бориснев С. В. Соціологія комунікації: навч. посібник для вузів. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. С. 14.
2. Єрмоленко А. Комунікативна практична філософія / А. Єрмоленко. – К.: Лібра, 1999. – 488 с.
3. Честнов И. Л. Диалогическая антропология права как постклассический тип правопонимания: к формированию новой концепции / И. Л. Честнов // Российский ежегодник общей теории права. – 2008. – № 1 / под. ред. А. В. Полякова. – СПб.: ООО “Университетский издательский консорциум “Юридическая книга”, 2009. – С. 67–84.
4. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія / Ф. С. Бацевич. – Львів: ПАІС, 2010. – 336 с.
5. Почепцов Г.Г. Теорія і практика комунікації. - М., 1998. - 272 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ ДІЙ) У КПК УКРАЇНИ

Терещук Сергій Сергійович,

викладач кафедри кримінального процесу та організації
досудового слідства факультету №1 ХНУВС, к.ю.н.;

Мороз Володимир Володимирович,

курсант навчальної групи Ф-2-14-4,
Харківського національного університету внутрішніх справ

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, ОРД, кримінальне провадження, кримінальне правопорушення оперативні та слідчі підрозділи;

Проблемам протидії кримінальним правопорушенням, а саме розкриттю та розслідуванню кримінальних правопорушень з метою встановлення осіб, які їх вчинили приділялась значна увага з давніх часів. Документальним свідченням цього є збережені до теперішнього часу пам'ятки права. Важливим засобом у цьому процесі виступали насамперед негласні методи отримання кримінально значимої інформації. Витоки і передумови впровадження та використання негласних методів отримання інформації є достатньо ранніми, і пов'язані із генезисом відповідних інститутів ОРД та кримінального процесу — оперативно-розшукових заходів та слідчих дій. Саме поєднання цих правових засобів здобуття інформації і визначило передумови виникнення та розвитку негласних методів (засобів) розслідування [1].

Так, на думку Ковалю А.А. аналіз норм чинного КПК України свідчить про об'єднання ОРД і досудового розслідування в єдине досудове провадження (досудове розслідування) з огляду на це, законодавцем створено нову правову конструкцію, що має

подвійну правову природу. Він називає її оперативно-процесуальна дія - нова форма діяльності, яка використовується уповноваженими на те посадовими особами (слідчими та оперативними уповноваженими) при протидії кримінальним правопорушенням, у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом, Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та підзаконними нормативно-правовими актами з метою оптимізації виявлення, припинення, запобігання, розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень. Така позиція застосовує уваги, проте викликає певні заперечення. На думку В.Д. Берназа, законодавець дійсно створив нову форму діяльності щодо протидії кримінальним правопорушенням, поєднавши оперативно-розшукові заходи із слідчими діями. Але ця діяльність є цілком визначеною у КПК України та Законі «Про ОРД»: до вчинення кримінального правопорушення (або до внесення інформації до ЄРДР) - це оперативно-розшукові заходи, а після - НСРД. До того ж законодавцем чітко розмежована компетенція між органами, що здійснюють ОРД та органами досудового слідства[3].

Серед позитивних аспектів введення інституту НСРД доцільно також виділити такі:

1) розширення повноважень й можливостей органів досудового слідства щодо використання оперативних і технічних засобів розкриття та розслідування злочинів; 2) самостійність слідчих у виборі негласних заходів для розкриття кримінальних правопорушень, усунення проблеми неузгодженостей при взаємодії слідчих і оперативних підрозділів, а також залежності перших від других; 3) розширення засобів виявлення та розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів слідчими, що традиційними процесуальними засобами було би неможливо; 4) посилення гарантій захисту прав і свобод учасників кримінального провадження [2].

Введення у Кримінально-процесуальний кодекс України (2012р.) правового інституту негласних слідчих (розшукових) дій, незважаючи на протилежні думки, слід підтримати оскільки їх регламентація в чинному КПК України значно підвищить ефективність правових засад оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів, що мають право на її здійснення відповідно до глави 21 КПК України. За дослідженням вказаних питань, простежується намагання українського законодавця здійснити давно очікуване практичне втілення проблем зближення національного кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства.

Висновок: Вказані новели призвали до скорочення термінів розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, значної економії процесуальних витрат, підвищення ролі та відповідальності слідчого і прокурора за вказане, починаючи з початку проведення кримінального провадження [3]. Втім підняті питання потребують подальшого обговорення

Література:

1. Багрій М.В., Луцик В.В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: Вітчизняний та зарубіжний досвід/ М.В. Багрій, В.В. Луцик // Монографія, 2017 с.9;
2. Коваль А.А. Негласні слідчі (розшукові дії): поняття та деякі проблеми провадження/ А.А. Коваль // Актуальні питання публічного та приватного права. - №1/2015 с.133-136.
3. Берназ В.Д. Правова природа, поняття та загальна кваліфікація негласних слідчих (розшукових) дій / В.Д. Берназ // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013 - №5.с.226-231
4. Терещук С.С. Учасники проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні / С.С. Терещук// Науковий журнал: «Право і суспільство» №4' 2016, с.224-230.

ІНСТИТУТ ІМПІЧМЕНТУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ: НЕДОЛІКИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Титаренко Аліна В'ячеславівна

студентка II курсу

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

e-mail: alyatitarenko03@gmail.com

Ключові слова: інститут президентства, імпічмент, злочин, процедура.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що інститут президентства в Українській державі має давню історію розвитку, незважаючи на це, інститут потребує реформування. У зв'язку із нещодавніми політичними подіями 2013-2014 рр., втечею колишнього Президента України та суперечливими рішеннями Верховної Ради щодо цих подій, назріла потреба реформування закріпленої в українському конституційному законодавстві занадто формалізованої та ускладненої процедури імпічменту Президента України шляхом створення дієвої процедури імпічменту, з урахуванням дотримання механізму стримувань та противаг.

Термін «імпічмент» більш характерний для країн, які запозичили цей інститут з англійської та американської моделей імпічменту. Імпічмент є процедурою обвинувачення й притягнення до відповідальності в судовому порядку найвищих службових осіб (президентів, міністрів та ін.) внаслідок порушення ними законів своєї країни, службових правопорушень тощо. Таке визначення характерне для країн, які запозичили процедуру імпічменту у Великобританії, оскільки тут передбачається притягнення особи до відповідальності у судовому порядку.

Ст. 111 Конституції України регламентує процедуру імпічменту, де зазначено, що Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі. За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України. Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину [1].

Конституційний Суд України в одному із своїх рішень зазначив, що «встановлена Конституцією України процедура імпічменту є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності і за своєю правовою природою не аналогічна обвинуваченню особи відповідно до норм Кримінального-процесуального кодексу України».

Деякі науковці (Н. Плахотнюк, Г. Малкіна) стверджують, що на підставі діючих конституційних норм усунути Президента України з поста практично неможливо. По-перше, тому що підставою для цього визнається тільки вчинення ним державної зради або іншого злочину (що для глави держави малоймовірно), а не порушення Конституції чи законів України; по-друге, через невикористані вимоги щодо парламентської більшості, необхідної для реалізації цієї процедури; по-третє, через надмірне розширення кола учасників даної процедури.

Серед недоліків процедури імпічменту є його підстави, які законодавець визначив як державну зраду або інший злочин. Категорія «інший злочин» є неконкретизованою, адже до неї може підпадати будь-яке протиправне злочинне діяння із Кримінального кодексу України. Тому доречніше було б конкретизувати дане формулювання певними видами злочинів, які були б підставою для ініціювання усунення Президента в порядку імпічменту.

Також варто відмітити, що Конституція України та Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» прописує коло повноважень спеціальної тимчасової слідчої комісії, проте не вказує конституційно-процесуального статусу таких її учасників як спеціальні слідчі та спеціальні прокурори, які є ключовими особами у випадку імпічменту Президента.

З огляду на нещодавні події в Україні, не слід плутати імпічмент із поняттями «самоусунення» та «відсторонення». Постанова Верховної Ради України від 22.02.2014 № 757-VII «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України» визначає головні підстави для самоусунення: загроза керованості держави, територіальній цілісності і суверенітету країни та масове порушення прав і свобод громадян. А поняття «відсторонення» означає усунення посадової особи з посади у зв'язку з умисним невиконання покладених на неї обов'язків [2].

Резюмуючи вищевикладене, варто відзначити, що в Україні процедура імпічменту Президента є достатньо складною та суперечливою. І тому шляхами подолання недоліків процедури імпічменту в Україні є удосконалення нормативно-правової бази процесуальної процедури усунення Президента в порядку імпічменту. Я вважаю, що це може відбуватись за допомогою приведення у відповідність один до одного усіх нормативно-правових актів із цього питання, або доповнити відповідними нормами Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» щодо детального регламентування даної процедури, а також прийняти самостійний Закон України «Про імпічмент Президента України», оскільки процедура імпічменту є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності. Цей би Закон визначив чіткий перелік неправомірних діянь, процедуру імпічменту, яка повинна бути описана поетапно, з розподілом обов'язків між суб'єктами процедури, а також визначив би статус таких суб'єктів як спеціальний слідчий та спеціальний прокурор та строки проведення усіх дій, пов'язаних із усуненням Президента України з поста у порядку імпічменту.

Науковий керівник: асистент кафедри Члевик О.В.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. –1996. – № 30. – Ст. 141
2. Постанова Верховної Ради України «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України» від 22.02.2014 № 757-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/757-18>

ЩОДО ЛАТЕНТНОСТІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА

Тітічко Вадим Володимирович
студент Інституту прокуратури та
кримінальної юстиції Національного
юридичного університету ім. Ярослава
Мудрого, 3 курс, 9 група
email: getman-vadja@mail.ru

Ключові слова: безпека виробництва, латентна злочинність, безпечні умови, кримінальні правопорушення

Існування значної кількості злочинів, невідомих правоохоронним органам і не відображених у статистичному обліку, є давньою, складною і гострою проблемою не тільки для України [1, с. 5].

Враховуючи те, що Україна є демократичною і правовою державою, то одним з найважливіших чинників формування вітчизняного суспільства є, в першу чергу, конституційне закріплення прав і свобод людини і громадянина як вищої цінності. В той же час, формальне і декларативне закріплення цих положень в Конституції України не означає, що у людини з'явилася реальна можливість користуватися повною мірою благами, які лежать в їх основі. Тому, для реального забезпечення всіх прав і свобод людини необхідний «дієвий соціально-юридичний механізм реалізації прав і свобод, який містить гарантії їх забезпечення і захисту» [2, с. 117]. Незважаючи на те, що захист безпеки людини у сфері виробництва є одним із основних напрямків соціальної політики держави, виробничий травматизм в Україні залишається значним [9, с. 6].

Однією з найважливіших груп серед прав і свобод людини і громадянина виступають трудові права, які передбачені в статтях 43-45 Конституції України, до яких належить право на належні, безпечні і здорові умови праці. А тому, порушення цих прав є злочином, а тому охороняється державою за допомогою кримінально-правового впливу.

Проблема порушення трудових прав тісно пов'язана із життєдіяльністю суспільства, оскільки дуже часто у такий спосіб громадян безпідставно позбавляють засобів до існування. Причиною цього, за правило, стає те, що службові особи переслідують комерційні інтереси, забувають відтак співвідносити свої вчинки на предмет відповідності їх не тільки вимогам закону, а й одвічним духовним цінностям. Тому, держава як орган, який встановлює правила поведінки роботодавців та найманих працівників на ринку праці, має забезпечити державний нагляд і контроль за додержанням встановлених нею правил, тобто нормативно-правових актів з питань трудової діяльності [4, с. 46-47].

Злочини в галузі охорони і безпеки праці належать до групи штучно-латентних злочинів, які включають сукупність злочинів як відомих правоохоронним органам, але не взятих на облік, так і врахованих, але не розкритих чи частково розкритих. Тобто, злочини, не враховані правоохоронними органами, за якими кримінальні справи не порушені, хоча інформацію щодо них мають ті чи інші установи, підприємства, організації: вона стала надбанням правоохоронних органів, але останні не вживають необхідних заходів для реагування на цю інформацію [3, с. 3]. З причин несумлінності правоохоронців неврахованими можуть бути й виявлені злочини. Але з будь-яких міркувань немає підстав вважати такі діяння латентними, бо щодо них проводилося розслідування [1, с. 12].

Щодо самого поняття «латентна злочинність», то як зазначає В.Ф. Оболенцев «латентна злочинність – це сукупність фактично вчинених, однак невиявлених або таких, що внаслідок інших певних обставин не стали відомими правоохоронним і судовим органам, злочинів, відомості про які у зв'язку з цим не знаходять відбиття в офіційній кримінально-правовій статистичній звітності». В той же час, з цією позицією можна погодитися частково. Тому, що більшість нещасних випадків на виробництві не розслідуються через те, що про

них не повідомлено правоохоронні органи, наприклад, внаслідок обвалу у шахті працівнику було заподіяно легкі тілесні ушкодження. Щоб приховати даний нещасний випадок керівництво підприємства переконує постраждалого нікуди не повідомляти, тобто приховати можливо вчинений злочин. Тому, найчастіше розслідуються нещасні випадки, внаслідок яких загинули люди.

Отже, латентність злочинів проти трудових прав – це прихована або незареєстрована частина вчинених злочинів. Очевидно, що сучасне трудове і кримінальне законодавство України не забезпечує швидкий та ефективний захист трудових прав людини.

Серед чинників, які впливають на високий рівень латентності злочинів проти трудових прав людини, можна виокремити такі, як недосконалість законодавчої бази; зневіра громадян у правовому захисті правоохоронних органів, пов'язана зі стереотипом корумпованості посадових осіб; незнання громадянами порядку захисту своїх порушених прав. Це свідчить про глибоку кризу і в законотворчій діяльності, і у правосвідомості суспільств.

За даними Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань в Україні у 2016 році порівняно з попереднім роком кількість страхових нещасних випадків збільшилась на 3,8% (з 4592 до 4766), кількість смертельно травмованих осіб збільшилась на 1,1% (з 360 до 364). Тобто, у минулому році робочими органами виконавчої дирекції Фонду зареєстровано 4 766 (з них 364 - смертельно) потерпілих від нещасних випадків на виробництві, а за лютий місяць 2017 року було зафіксовано 19 смертельних випадків на виробництві [5].

Аналіз виробничого травматизму та професійної захворюваності на підприємствах, установах і організаціях України за 2016 рік свідчить про те, що роботодавці, посадові особи та фахівці служби охорони праці вживають недостатньо профілактичних заходів для створення безпечних та нешкідливих умов праці на робочих місцях, які мали б попередити виробничий травматизм, аварійність та професійну захворюваність, викликані умовами праці, призупинити та зменшити динаміку їх зростання. Підтвердженням цьому є те, що 65,1% (3 103) нещасних випадків на виробництві сталися через організаційні причини.

Відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2016 року: кількість взятих на облік кримінальних правопорушень, а саме злочинів проти безпеки виробництва, становить 1233; кількість вручених підозр, а також направлених до суду обвинувальних актів – 41; кількість закритих проваджень – 663; кількість кримінальних правопорушень, у яких на кінець звітної періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення) – 1189 [6]. Як бачимо, кількість нещасних випадків на виробництві, які сталися у 2016 році з причин порушення охорони праці, значно перевищує кількість порушених кримінальних справ щодо порушення посадовими особами, працівниками підприємств, установ і організацій законодавства про охорону праці. Тобто ми спостерігаємо латентність злочинів проти безпеки праці.

Розслідування цих кримінальних справ, як правило, ускладнено цілою низкою чинників. Найбільш значущі з них: невчасне повідомлення роботодавцем правоохоронних органів про нещасний випадок на виробництві, що істотним чином ускладнює несвоєчасно розпочате досудове розслідування, спричиняє за собою непоправну втрату доказів, дозволяє негативно вплинути на потерпілого і очевидців нещасного випадку; значна складність у з'ясуванні слідчим специфічних технічних особливостей виробництва або робіт, при проведенні яких були злочинно порушені правила охорони праці. Ці та інші аспекти призводять до значного обсягу припинених кримінальних проваджень, а також проваджень, припинених, як правило, у зв'язку з тим, що слідчий не знає, які дії необхідно зробити щодо розслідування, і ухвалює своє рішення за надуманими підставами. Так, в узагальненні практики розгляду судами кримінальних справ про злочини, пов'язані з порушенням вимог законодавства про охорону праці, зазначено, що слідчі не завжди всебічно й повно досліджували об'єктивну сторону злочину. Зокрема, в багатьох випадках не проводили

огляд місця події, не призначали технічних експертиз тощо [7].

Разом з тим, після 2014 року кількість злочинів проти безпеки виробництва зменшилася, проте, на жаль, не через якісне оновлення засобів виробництва, покращення умов праці, підвищення правової культури і рівня знань працівників, а через вихід з-під контролю України Автономної Республіки Крим та частин Донецької та Луганської областей, де частка злочинів проти безпеки виробництва була до того часу традиційно високою.

Значне місце в структурі чинників, що детермінують латентність злочинів, належить поведінці особи, що потерпіла, жертви злочину. Непоодинокі випадки, коли працівник, отримавши травму на виробництві, піддавшись на уговори, а подеколи і на погрози роботодавця, погоджується не розголошувати факт нещасного випадку, а потрапивши до лікарні, стверджує, що він травмувався в побуті. Запобігти цьому може суворе дотримання посадовими особами лікувально-профілактичних закладів вимог п. 9 Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затвердженого Постановою КМУ від 25 серпня 2004 року № 1112, щодо інформування лікувально-профілактичним закладом робочих органів виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України про кожне звернення потерпілого з посиланням на нещасний випадок на виробництві без направлення підприємства [8].

Також, на рівень латентності впливає відсутність правових відносин, а саме не укладення трудового договору між роботодавцем та працівником. Таким чином, виконання працівником роботи на власний ризик позбавляє його права на соціальний захист, а роботодавцю надає можливість уникнути відповідальності, в тому числі і кримінальної. Такі злочини залишаються поза увагою відповідних державних органів, правоохоронних органів. І як уже зазначалося, значно впливає на рівень латентності невідконтрольність певних територій органам державної влади, що значною мірою знижує дійсний рівень штучних високолатентних злочинів проти безпеки виробництва.

Тому, для вирішення вищезазначених проблем необхідно: по-перше, подолати правовий нігілізм потенційних суб'єктів і потерпілих, звернути увагу суспільства до тих можливих негативних наслідків, які містить в собі загроза зростання латентної злочинності у сфері охорони праці; по-друге, переглянути статистичний підхід до вивчення злочинів проти безпеки виробництва, що, безумовно, спричинить за собою зниження латентності цього виду злочинів; по-третє, підвищити ефективність правоохоронної діяльності, вимогливості до рівня професіоналізму працівників правоохоронних органів; по-четверте, створити фахові методичні рекомендації з питань виявлення, розкриття і розслідування злочинів у сфері охорони праці, оскільки уміння розкривати і розслідувати злочини безумовно веде за собою і зниження рівня латентності даного виду злочинних посягань; по-п'яте, посилити заходи дисциплінарної, адміністративної і кримінальної відповідальності для працевдавців і посадовців, дії або бездіяльність яких призводять до приховування злочинів проти безпеки виробництва.

Науковий керівник: к.ю.н., асистент Крайник Г.С.

Література:

1. Оболенцев В.Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. – Х.: Видавець СПД ФО Вапнярчук М., 2005. – 128 с.
2. Козерацька О.С. Латентність злочинів проти безпеки праці // Правова держава. – 2009. – № 11. – С. 117–123.
3. Блажівський Є. М. Проблеми класифікації латентної злочинності в системі кримінологічного моніторингу // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – Вип. 18. – С. 1-5.

4. Борейко Г.Д. Кримінально-правова охорона трудових прав людини: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Борейко Галина Дмитрівна ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2016. – 210 с.

5. Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.social.org.ua/activity/profilactika>

6. Статистична інформація Про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112661&libid=100820

7. Крайник Г.С., Борисов, В. І. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою [Текст] : монографія / В. І. Борисов, Г. С. Крайник ; НУ ЮАУ. - Харків : Юрайт, 2012. – 296 с

8. Практика розгляду судами кримінальних справ про злочини, пов'язані з порушенням вимог законодавства про охорону праці. Узагальнення підготовлено суддею Верховного Суду України у відставці Самелюком П. О. та головним консультантом управління вивчення та узагальнення судової практики Іщенко О. С. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua

9. Акутаев Р. М. К вопросу о методах измерения латентности преступности // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.km.ru/referats/8C23EAD5D89147DAAA7B89C2C457F763>

ПЕНІТЕНЦІАРНІ СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ: ЗАХИСТ ПРАВ В'ЯЗНІВ

Толстенко Юлія Олександрівна,
к.ю.н., доцент кафедри міжнародного і
європейського права юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна,
e-mail: tolstenko@karazin.ua

Західна Європа після Другої світової війни зазнала великих геополітичних, економічних, соціально-політичних втрат, тому бачила своє майбутнє в економічній та політичній інтеграції. Задля цього і було створено у 1949 р. таке суспільно-політичне об'єднання, як Рада Європи (далі – РЄ). При цьому ідею «єднання Європи» було тісно переплетено з традиціями «європоцентризму» (особлива роль Європи у створенні сучасної цивілізації, її основних цінностей, в тому числі стандартів політичної демократії та правової державності) [7, 1-2].

РЄ є найстарішою регіональною організацією на європейському континенті. Захист прав та основних свобод людини є основним напрямком співробітництва в рамках РЄ. РЄ дуже вплинула на розвиток не лише європейських, а й інших держав світу. Функціонуванню останньої, зокрема, створеному в її рамках Європейського суду з прав людини, а також питанням формування її права, особливостям співробітництва її держав-членів у сфері забезпечення прав людини присвячено багато ґрунтовних досліджень [4, 257]. В рамках Ради Європи створено дієвий контрольний механізм за дотриманням державами-членами зобов'язань із захисту прав людини через Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ), Комітет Міністрів та Парламентську Асамблею [4, 260].

Відповідно до ст. 3 Статуту РЄ, «кожна держава, що є членом РЄ, зобов'язана визнавати принцип верховенства права та принцип забезпечення для кожної особи, яка перебуває під її юрисдикцією, гарантій щодо здійснення прав людини і основоположних свобод» [6]. Можна зробити висновок, що права людини та їх захист є одним із напрямків

діяльності РЄ, результати якої закріплюються в найважливіших міжнародно-правових актах і лежать в основі європейського міждержавного співробітництва. Особи, засуджені до кримінальних покарань, або ув'язнені на будь-якій стадії кримінального судочинства, є найбільш незахищеною категорією осіб через те, що вони обмежені у своїх суб'єктивних правах. Інформація про порушення прав в'язнів не є загальнодоступною, оскільки такі випадки зазвичай вирішуються на національному рівні в рамках функціонуючої в державі пенітенціарної системи. Саме міжнародне регулювання пенітенціарних питань є тим контрольним інструментом, який забезпечує прозорість і об'єктивність ув'язнення осіб.

Під міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини слід розуміти міжнародні норми, що регламентують та розвивають принципи захисту прав людини. В першу чергу, це зобов'язання держав забезпечувати індивідам основоположні права та свободи та не допускати жодної дискримінації. Міжнародні стандарти можуть мати форму декларацій, міжнародних договорів (Пакти та Конвенції), резолюцій міжнародних організацій, керівних принципів.

Європейські пенітенціарні стандарти є результатом співробітництва відповідних суб'єктів міжнародного права. Міжнародне співробітництво в пенітенціарній сфері спрямовано на захист прав осіб: (1) засуджених до кримінальних покарань у вигляді позбавлення волі; (2) засуджених до кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі; (3) які знаходяться під слідством, перебувають в пенітенціарних установах.

За спеціалізацією європейські регіональні акти можна класифікувати на: (1) акти загального характеру – визначають права людини та містять окремі стандарти поведінки з в'язнями; (2) акти спеціалізованого характеру – норми, які безпосередньо відображають спеціальні права в'язнів.

За сферою впливу пенітенціарні стандарти поділяються на: (1) ті, що стосуються поведінки з особами, позбавленими волі; (2) правила застосування заходів, не пов'язаних із позбавленням волі; (3) акти, що регламентують поведінку з окремими категоріями засуджених (4) акти, що стосуються працівників пенітенціарних установ [2, 57].

За обов'язковістю для держав, європейські пенітенціарні акти поділяються на обов'язкові та рекомендаційні. Обов'язкові закріплюють природні невід'ємні права людини, що не можуть бути порушені та обмежені навіть у випадку законного позбавлення особи волі. До таких «абсолютних» прав слід віднести право на життя, свободу та безпеку особистості, заборону катувань, право на свободу думки, релігії та ін. Рекомендаційні норми не мають обов'язкової сили і для їх реалізації мають бути створені відповідні соціально-економічні передумови.

За суб'єктами, на яких поширюється дія європейських пенітенціарних стандартів, їх можна класифікувати на: (1) ті, що стосуються окремих категорій засуджених (жінки, неповнолітні тощо); (2) ті, що стосуються визначених професійних груп персоналу пенітенціарних установ (лікарі, вчителі тощо) [2, 5-6].

Так, основними загальними європейськими правовими актами із захисту прав людини є: Статут Ради Європи (1949 р.); Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) та Протоколи до неї; Європейська соціальна хартія (1961 р.); Європейська соціальна хартія (переглянута) (1996 р.); Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1987 р.).

У діяльності, пов'язаній із захистом прав в'язнів, беруть участь такі органи та інститути РЄ: (1) Європейський суд з прав людини; (2) Комітет Міністрів Ради Європи; (3) Комісар з прав людини; (4) Європейський Комітет із запобігання катуванням [3, 27].

Розглядаючи діяльність РЄ в пенітенціарній сфері, важливо не зосереджуватися тільки на виконанні державами юридично обов'язкових договорів, що було прийнято під її егідою. Необхідно також звернути увагу і на роль рекомендацій Комітету Міністрів у формуванні міжнародної пенітенціарної політики. Комітет Міністрів – керівний орган РЄ. До його складу входять міністри закордонних справ усіх держав-членів (або їх постійні

представники). Комітет Міністрів визначає напрямки діяльності РЄ [6]. Комітет Міністрів розробляє багато рекомендаційних актів пенітенціарного спрямування. Рекомендації можна віднести до такого джерела міжнародного права, як «м'яке право». У сучасній міжнародно-правовій системі акти «м'якого права» здебільшого використовуються в якості допоміжного засобу регулювання міжнародних відносин. Поширеною є думка, що акти «м'якого права» мають політичне забарвлення, виконуються добровільно, а їх невиконання не має юридичних наслідків або санкцій. Але в останні десятиліття все більш помітні спроби держав додати більш дієвого характеру актам «м'якого права». Все частіше почали створюватися різного роду механізми моніторингу, що стежать за виконанням державами-учасниками актів «м'якого права» [5]. До того ж, невиконання державою норм «м'якого права» може призвести до зниження її авторитету на міжнародній арені і свідчити про те, що держава не забезпечує належним чином засади демократичного суспільства. В даному випадку має місце політична відповідальність держав за ігнорування норм «м'якого права» у сфері захисту прав людини, зокрема, в'язнів.

Серед рекомендацій, прийнятих Комітетом Міністрів РЄ, у сфері захисту прав в'язнів, можна виділити такі:

- 1) Рекомендація R (82) 17 державам-членам РЄ стосовно системи ув'язнення та поведінки з небезпечними злочинцями (1982 р.);
- 2) Рекомендація R (87) 3 державам-членам РЄ. Європейські пенітенціарні правила (1987 р.);
- 3) Рекомендація R (93) 6 державам-членам РЄ щодо в'язниць та кримінологічних аспектів контролю за інфекційними захворюваннями, включаючи СНІД, та пов'язані з цим проблеми охорони здоров'я у в'язницях (1993 р.);
- 4) Рекомендація R (98) 7 державам членам РЄ з етичних та організаційних аспектів охорони здоров'я у в'язницях (1998 р.);
- 5) Рекомендація R (2006) 2 державам-членам РЄ. Європейські пенітенціарні правила (2006 р.);
- 6) Рекомендація R (2006) 13 державам-членам РЄ щодо застосування тримання під вартою, умов, в яких воно відбувається і запровадження гарантій від зловживань (2006 р.) та ін. [1].

Рада Європи має унікальний досвід розробки, прийняття та запровадження гуманних та соціально ефективних моделей національних пенітенціарних систем. З цією метою в рамках РЄ було прийнято низку правових документів та рекомендацій з питань освіти у в'язницях, щодо тюремного персоналу, охорони здоров'я та ін. Ці правові документи було об'єднано у єдине видання – Збірник конвенцій, рекомендацій та резолюцій, що стосуються пенітенціарних питань. Такі збірники зазвичай готує або Рада з пенітенціарного співробітництва – постійно діючий консультативний орган Європейського комітету з проблем злочинності, або спеціальні комітети експертів. РЄ також організовує регулярні конференції за участі керівників тюремних адміністрацій.

Незважаючи на те, що більшість пенітенціарних стандартів, прийнятих в рамках Ради Європи, є рекомендаційними, вони все ж таки мають велике значення для розвитку та вдосконалення пенітенціарних систем світу. Міжнародне співтовариство не може зобов'язати держав-учасниць реалізовувати на практиці всі міжнародні стандарти через те, що дана сфера частково належить до виключної компетенції держав і, як наслідок, не кожна з них має можливість утримувати саме такий «стандартизований» пенітенціарний апарат. Такі фактори, як економічна розвиненість держави, її економічні та фінансові можливості можуть ставати на заваді імплементації європейських пенітенціарних стандартів. Але саме забезпечення прав в'язнів і реалізація на практиці європейських пенітенціарних стандартів є дуже важливим показником демократичності держав. Тому міжнародна спільнота повинна постійно прагнути до розробки нових контрольних механізмів за дотриманням прав в'язнів та вдосконалювати вже існуючі, підвищуючи їх ефективність.

Література:

1. Council of Europe web-site. Human Rights and Rule of Law. Prisons and Community Sanctions and Measures.Reccomendations [Електронний ресурс].– Режим доступу до ресурсу: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Recommendations_en.asp
2. Гулак О. Гармонізація вітчизняного законодавства з міжнародними правовими актами в контексті оптимізації функціонування кримінально-виконавчих установ / О. Гулак // Вісник прокуратури. – 2007. – № 12. – С. 56 – 63.
3. Дамирли М. А., Анцупова Т. А. Право Совета Европы: схемы, таблицы, определения и комментарии. Учебное пособие/ М. А. Дамирли. – Изд. 2-е. – Одесса : Фенікс, 2008. – 284 с.
4. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції: монографія / Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, С. Г. Серьогіна [та ін.]; за заг. ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. – К. : Ред. журн. «Право України»; Х.: Право, 2013. – 336 с. – (Наук. зб. «Академічні правові дослідження». Дод. до юрид. журн. «Право України»; вип. 15)
5. Мавроматі О. Є. Правова природа статутних резолюцій Комітету Міністрів Ради Європи [Електронний ресурс] / О. Є. Мавроматі. – Режим доступу до ресурсу: <http://eurolaw.org.ua/publications/ukrainian-journal-of-european-studies/evropejski-studiji-i-pravo-2-6-2012-r/61-pravova-priroda-statutnikh-rezolyutsij-komitetu-ministriv-radi-evropi>
6. Статут Ради Європи від 5 травня 1949 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_001
7. Туманов В. А. Европейский суд по правам человека. Очерк организации и деятельности / В. А. Туманов. – М. : Издательство НОРМА, 2001. – 304 с.

ПРОЦЕДУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАЦІЇ УКЛАДЕННЯ УГОДИ

Устименко Олена Анатоліївна

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна, к.ю.н.
e-mail: elenaustimenko@ukr.net

Ключові слова: медіація, угода, договір, спір, переддоговірні відносини

В залежності від мети, яку переслідує процедура медіації, в науковій літературі виділяють два види медіації: 1) превентивна медіація, одним із підвидів якої є медіація укладення угоди; 2) медіація безпосередньо спору, що виник [1, с. 54].

Медіація укладення угоди – це бізнес-операція сприяння перемовинам, в якій нейтральна третя сторона працює з обома сторонами угоди, сприяючи їх комунікації, визначаючи можливості для взаємної вигоди та максимізації вартості угоди, оптимальних шляхів її укладення тощо [2, с. 3]. Формування культури партнерства між сторонами, чітке визначення обов'язків та прав сторін, сприяння у визначенні інтересів сторін, «вбудовування» в угоду механізму по здоланню можливих ризиків та непередбачуваних обставин, покращення комунікативних можливостей сторін – все це досягається завдяки участі у процесі незалежного посередника [3, с. 50]. При цьому, враховуючи проголошену статтею 3 Цивільного кодексу України таку засаду цивільного законодавства як свобода договору, вирішальну роль в цьому процесі відіграє саме свобода сторін у виборі варіантів поведінки, яка сприяє досягненню порозуміння між ними, врегулюванню взаємних інтересів, обговоренню всіх умов їх взаємодії [4, с. 165–166], а не інтереси медіатора у будь-якому їх прояві.

З урахуванням положень цивільного права можна виокремити такі види медіації укладення угоди на різних етапах укладення договору: 1) медіація на етапі виникнення

переддоговірних відносин, що передують укладенню договору; 2) медіація безпосередньо при укладенні договору та на етапі зміни умов договору.

Етап виникнення переддоговірних відносин характеризується тим, що сторони повинні вступити в контакт одна з одною та дійти згоди щодо можливості оформлення їх взаємного порозуміння у формі договору. При цьому сторони у разі досягнення консенсусу можуть укласти так званий попередній договір (стаття 635 Цивільного кодексу України), відповідного до якого сторони зобов'язуються укласти основний договір у майбутньому. Укладення попереднього договору можна вважати моментом завершення етапу переддоговірних відносин. Часовий проміжок, який обраховується з моменту виникнення контакту між сторонами договору до моменту укладення попереднього договору, зазвичай змістовно наповнений тривалими перемовинами сторін. Це пояснюється необхідністю обох сторін виважено підійти до всіх юридичних, економічних, психологічних аспектів, пов'язаних з укладенням договору, обрахувати можливі ризики, зібрати інформацію, яка характеризує контрагента тощо. Допомога медіатора сторонам на цьому етапі дозволить уникнути конфлікту інтересів у майбутньому.

Етап безпосереднього укладання договору та зміни умов договору характеризується тим, що медіатор, використовуючи свої навички та знання, допомагає сторонам досягнути поставленої мети, знайти рішення складної ситуації правового або будь-якого іншого характеру, змінити умови договору з позитивним результатом для обох сторін та оформити ці зміни належним чином. Відповідно до положень статті 638 Цивільного кодексу України, договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору (про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди). Можливість зміни умов договору передбачена статтею 651 Цивільного кодексу України, відповідно до якої зміна договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом.

На цьому етапі медіатор пропонує сторонам як варіанти можливої поведінки, так і варіанти подолання певних ризиків, обговорює позиції сторін як з кожної стороною окремо, так і проводить спільне «відкрите» обговорення у тому числі із залученням радників кожної зі сторін (наприклад, адвокатів або бухгалтерів), вчасно зупиняє процес перемовин в разі його неефективності чи принципового полягання сторони або обох сторін на своїй позиції, допомагає належним чином оформити зміни до договору. Отже, проведення медіації на цьому етапі сприяє укладенню договору або взаємовигідній зміні його умов, зближуючи контрагентів, як шляхом здійснення медіатором дій фактичного характеру [5, с. 36], так і за допомогою застосування медіатором заходів комунікативного впливу.

При застосуванні медіації укладення угоди медіативний процес, поза залежності від того, на якій стадії договірної процедури вона використовується, має бути внутрішньо логічно структурованим. Наприклад, техніка медіації, запропонована гарвардською школою, передбачає чотири стадії: 1) вступ і розвідка, в ході яких учасники отримують інформацію про медіацію та підписують договір про медіацію; 2) зміна перспективи: заслуховуються особисті думки учасників та визначається реальна спрямованість їх інтересів, направлених на укладення угоди; 3) пошук варіантів рішень та проведення переговорів; 4) досягнення остаточної угоди [6, с. 51–58]. Медіатор може варіювати відповідне змістовне наповнення кожної зі стадій, проте він повинен дотримуватись процедури обраної моделі медіативного процесу.

Таким чином, при застосуванні медіації укладення угоди (як і в разі застосування медіації при вирішенні конфліктів або спорів) окрім безпосередньо самої угоди сторони мають також укласти окремий письмовий документ, поймаєнений як «угода, досягнута внаслідок медіації». В цій угоді має бути визначено предмет домовленості, обсяг обов'язків за нею і висновків по завершенню кожної стадії процедури медіації. Відповідно до Рекомендації Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах, сторонам після складання такого документу до моменту його

підписання слід надавати обмежений час для розмірковування, тривалість якого встановлюється за згодою сторін [7, с. 427]. Втім, справедливим буде зауважити, що сторони водночас наділені правом вийти з процесу медіації у будь-який момент (у тому числі й у період з моменту укладення угоди до моменту її підписання), що виступає своєрідною гарантією захисту їх прав та охоронюваних законом інтересів.

Отже, переваги медіації укладення угоди полягають в тому, що вона надає сторонам угоди можливість укласти угоду або змінити її умови з максимальною вигодою для контрагентів, мінімізувати витрати або уникнути їх взагалі, зберегти ділову репутацію сторін та набутти перспективних ділових партнерів тощо.

Література:

1. Калашникова С. И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции. – М.: Инфоропик Медиа, 2011 – 304 с. – (Серия «Библиотека медиатора». Кн. 2).
2. Phil Neiman. Guide to deal mediation. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.neimanmediation.com/wp-content/uploads/2012/05/Deal-Mediation-Guide-PDF.pdf>.
3. Махнач В. А. Медиация как техника заключения устойчивых договоров (соглашений) / В.А. Махнач // Проблемы и перспективы современной науки: сб. ст. участников IV Респ. науч.-практ. семинара молодых ученых, Минск, 6 дек. 2013 г. / Минский ин-т управления; редколл.: В.В. Гедранович [и др.]. – Минск, 2014. – С. 48–50.
4. Гетьман І. В. Концепція правового спілкування: зміст, витоки, перспективи: Монографія. – Х.: Право, 2007. – 240 с.
5. Резнікова В. Інститут посередництва в правовій доктрині // В. Резнікова // Вісник Київського нац. університету ім. Т. Г. Шевченко. Сер.: Юридичні науки. – 2010. – Вип.84. – С. 35–39.
6. Гойко О. Від судового захисту до альтернативних методів вирішення спорів / Оксана Гойко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2011. – № 1. – С. 51–58.
7. Міжнародні стандарти у сфері судочинства [Текст, б.а.]. – Київ: Істина, 2010. – 488 с.

СПАДКУВАННЯ МАЙНА ДИТИНОЮ ЗА ЗАПОВІТОМ

Филь Руслана Миколаївна
студентка Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого
e-mail: fyl.ruslana@gmail.com

Ключові слова: спадкування, дитина, малолітні, неповнолітні, дієздатність.

Однією з найважливіших функцій держави є захист прав дитини, зокрема спадкових. Необхідність захисту саме спадкових прав дитини виникла у зв'язку з різними підходами науковців до заповідальної дієздатності дитини, через що постала наукова проблема щодо визначення спадкових прав дитини при укладанні заповіту.

Серед науковців питання щодо заповідальної дієздатності осіб у віці від 14 до 18 років залишається дискусійним.

Спадкування як спосіб набуття права власності є одним із найважливіших правових інститутів. Як зазначено у ст. 1216 ЦК України, спадкування — це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Коло останніх обмежене ст. 1222 ЦК України.

З-поміж інших спадкоємців слід виокремити дитину як суб'єкта спадкування, а саме звернути увагу на її привілейоване становище, визначене деякими нормативно-правовими актами.

У ст. 1 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. зазначено: «...дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше». Стаття 1 ЗУ «Про громадянство України» також містить визначення цього терміна: дитина — особа віком до 18 років. Статтею 6 СК України встановлено, що правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років (ст. 31 ЦК України), а неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (ст. 32 ЦК України).

Загальновідомо, що вагому роль у спадкуванні та участі в інших правовідносинах відіграє дієздатність фізичної особи. Складання заповіту вимагає спеціальної дієздатності, яка має бути пов'язана з досягненням повноліття.

Стаття 30 ЦК України, а саме перша її частина визначає цивільну дієздатність як здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати і нести відповідальність у разі їх невиконання. Керуючись положеннями ЦК України, слід зауважити про наявність часткової цивільної дієздатності в осіб, які не досягли чотирнадцяти років (тобто малолітніх) та неповної цивільної дієздатності в осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років відповідно (неповнолітніх).

У ст. 1234 ЦК України безпосередньо передбачено, що право на заповіт має особа лише з повною дієздатністю. Отже, неповнолітні віком від 14 до 18 років мають право розпоряджатися своїм заробітком, вчиняти інші передбачені законом дії в межах наданої їм дієздатності.

Повна дієздатність може виникнути у громадянина і до досягнення ним 18 років, оскільки ст. 34 ЦК України передбачає, що в разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу. В Україні шлюбний вік для чоловіків і жінок настає у 18 років, що встановлено ст. 22 СК України. Водночас ч. 2 ст. 23 СК України передбачає можливість зниження шлюбного віку.

У ст. 23 СК України зазначено, що за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надане право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. У ЦК України передбачені й інші випадки, коли неповнолітній може набутися дієздатність у повному обсязі (укладення трудового договору, народження дитини, намір займатися підприємницькою діяльністю).

Відсутність у чинному законодавстві згадки про заповідальну дієздатність створює певні труднощі при вирішенні питання щодо можливості укладення заповіту неповнолітніми, що зумовлює існування спірних точок зору.

За своєю юридичною природою заповіт є одностороннім правочином.

Заповіти малолітніх є абсолютно недійсними, оскільки законодавець визначає досить чіткі рамки самостійності цієї категорії суб'єктів цивільного права: укладання дрібних побутових правочинів і розпорядження внесеними ними грошовими вкладками. Неповнолітні віком від 14 до 18 років не мають права складати заповіт, навіть якщо на це є згода піклувальника, оскільки коло правочинів, які можуть вчиняти неповнолітні за згодою піклувальників, окреслене у ст. 32 ЦК України.

Мейер Д. І. зазначав, що заповідач має перебувати в «нормальному стані розумових сил», тому неповнолітній ще не готовий до складання заповіту [1, с. 467]. Серебровський В. І. вважав, що громадяни, які не досягли 18 років, не набувають права складати заповіт [2, с. 119]. Дроніков В. К., погоджуючись із ним, зауважував, що ні малолітні, ні неповнолітні (навіть за згодою батьків) не мають права складати заповіт. Але зазначав, що оскільки з укладанням шлюбу особа набуває дієздатність у повному обсязі, то, відповідно, вона

набуває і здатність до складання заповіту, незважаючи на те, що вона не досягла повноліття [3, с. 72–73].

Барщевский М. Ю. вважав, що неповнолітні мають право складати заповіт щодо коштів, які вони отримали як заробітну плату або стипендію, а також грошей, які їм сплатили як гонорар автора об'єкта інтелектуальної власності чи майна, набутого за рахунок цих джерел [4, с. 65].

Чуйкова В. Ю. пропонувала прямо передбачити у відповідній статті ЦК України право неповнолітнього заповідати гроші, джерелом яких є його особистий заробіток або стипендія, а також гонорари автора об'єктів інтелектуальної власності [5, с. 10]. Жилінкова І. В. стверджувала, що оскільки відповідна стаття ЦК України надає неповнолітнім право розпоряджатися своїм заробітком, стипендією, іншими доходами, то, відповідно, «передача такого майна за заповітом є одним із способів такого розпорядження». В іншому випадку виникає колізія: з одного боку, неповнолітній має право розпоряджатися своїм заробітком, стипендією, іншими доходами, а з іншого — у нього відсутня можливість розпорядитися зазначеними коштами шляхом складання заповіту [6, с. 23].

Отже, якщо дотримуватися позиції вчених, на думку яких неповнолітні у віці від 14 до 18 років мають право заповідати свій заробіток, стипендію, авторський гонорар, майно набуто за рахунок цих джерел, оскільки законодавець надає їм можливість розпоряджатися ними, то в такому випадку дитина може складати заповіт щодо належних їй грошових коштів.

Науковий керівник: асистент кафедри Кацюба К.В. .

Література:

1. Мейер Д. И. Русское гражданское право: [в 2 ч.: по испр. и доп. 8-му изд. 1902 г.] / Д. И. Мейер. — [2-е изд., испр.]. — М.: Статут, 2003. — 831 с.
2. Серебровский В. И. Избранные труды по наследственному и страховому праву / В. И. Серебровский. — М., 2003. — 558 с.
3. Дроніков В. К. Спадкове право. — К.: Одісей, 2003. — 300 с.
4. Барщевский М. Ю. Наследственное право. — М.: Белые альвы. — 1996. — 192 с.
5. Чуйкова В. Ю. Правові питання спадкування за заповітом: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. юрид. академія України ім. Я. Мудрого. — Х., 1999. — 20 с.
6. Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. юрид. академія України ім. Я. Мудрого. — Х., 1999. — 20 с.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ РЕЖИМИ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Хечанян Ганна Варданівна
e-mail: aleksanyan93@mail.ua

Ключові слова: режим, правовий режим, адміністративно-правовий режим.

В сучасних умовах розбудови України першочерговим завданням є належна реалізація конституційних приписів щодо забезпечення національної безпеки, особливо у сфері суспільних відносин, пов'язаних із запровадженням адміністративно-правових режимів.

З метою усунення негативних чинників природного, соціально-політичного чи техногенного характеру, держава застосовує відповідний спектр адміністративно-правових заходів, які необхідні для подолання наслідків тієї чи іншої кризової ситуації та відновлення нормального стану суспільних відносин у сфері державного управління. В науці

адміністративного права не спостерігається належна динаміка в дослідженні цього правового інституту відповідно до реалій нашої дійсності.

Серед науковців є досить багато точок зору щодо визначення поняття «адміністративно-правових режимів», однак більшість учених сходиться в тому, що це певний набір правових інструментів, які застосовуються для регулювання певної сфери суспільних відносин та пов'язані з особливими ситуаціями в державній діяльності та суспільному житті.

Як відомо, основою методологічного підходу до розкриття будь-якого поняття є розкриття окремого через загальне, тому, перш ніж розглядати поняття «адміністративно-правий режим» видається необхідним визначити, що включається до термінів «правовий режим» та «адміністративно-правовий режим».

Правовий режим визначається як «цілісна система регулятивного впливу» [4], яка характеризується специфічними прийомами регулювання - особливим порядком виникнення і формування змісту прав і обов'язків, їх здійснення, специфікою санкцій, способів їх реалізації, а також дією єдиних принципів, загальних положень, які поширюються на дану сукупність норм [1]. В даному визначенні мова йде про три основних складових правового регулювання: про засоби (юридичних нормах, правовідносинах, актах реалізації прав і обов'язків і актах застосування права), про способи (прийоми) їх застосування (в тому числі і про їх сукупності) і про принципи (в тому числі і про що утворюють тип правового регулювання) [2].

Основу правового режиму становлять юридичні норми, виділенні за сукупністю зазначених ознак і в зв'язку з цим мають особливу цілісність. Отже, правовий режим — це закріплена у законодавстві цільова сукупність прав, обов'язків та відповідальності, система заходів, яка використовується для досягнення поставлених цілей режимної спрямованості, система правових заходів, яка полягає у специфіці методів регулювання його механізму [3].

Адміністративно-правові режими, як й інші галузеві правові режими, ґрунтуються на викладених засобах правового регулювання та представляють собою особливий вид регулювання, в рамках якого створюється і використовується специфічна комбінація юридичних, організаційних та інших засобів для забезпечення того чи іншого державного стану. Особливість цих правових режимів, полягає у домінуванні в них заборон, розпоряджень та загальнообов'язкових приписів [5].

Специфіка адміністративно-правового режиму виявляється в особливому порядку виникнення та формування змісту прав і обов'язків учасників адміністративно-правових відносин та їх здійснення, наявності специфічних санкцій, особливих засобах їх реалізації, а також у дії єдиних принципів, загальних положень, які поширюються на дану сукупність правових норм [9].

Адміністративно-правовий режим досліджується переважно у контексті заходів, які направлені на подолання надзвичайних ситуацій, таких, як: режим надзвичайного стану, режим воєнного стану, при яких відбувається вимушене обмеження прав та свобод людини і яке не може розповсюджуватися в умовах нормального функціонування держави та суспільства. Як будь-яке правове явище, адміністративно-правовий режим має свою внутрішню структуру, тобто складається з певної сукупності елементів, що розкривають його зміст.

Отже, адміністративно-правовий режим включає чотири основні принципи: адміністративної юстиції як форми розв'язання конфліктів; особливого порядку видання та дії режимних актів державного управління; законності; відповідальності органів державної влади за заподіяні збитки чи інші винні дії.

Кожен адміністративно-правовий режим є самостійним правовим інститутом з певним набором правових заходів, який покликаний регулювати коло правовідносин у певній, особливо важливій для держави сфері.

У випадках, передбачених законом суб'єкти владних повноважень, які мають повноваження щодо здійснення режимних заходів, зобов'язані вжити заходи щодо

забезпечення прав і свобод громадян та національних інтересів. У свою чергу, фізичні і юридичні особи мають утриматися від вчинення заборонених дій [7].

Адміністративно-правовий режим являє свого роду набором певних правових засобів, яким держава регулює окремі сфери відносин. Основне і головне в адміністративно-правових режимах — попередження чи усунення злочинної або іншої протиправної діяльності у сфері забезпечення національної і державної безпеки [8].

Виходячи з поняття та сутності адміністративно-правового режиму, можна виділити його характерні ознаки: визначена спеціальними нормами права поведінка фізичних, посадових та юридичних осіб, вимушена докладна регламентація діяльності державних органів та громадських об'єднань, тимчасове уведення деяких додаткових правил або вилучення із загальнообов'язкових правових норм певних приписів, встановлення особливого контролю за належним додержанням правопорядку у сфері дії спеціального режиму та уведення деяких обмежувальних заходів, імперативний характер відносин [9].

Оптимальне досягнення цілей реалізації кожного із адміністративно-правових режимів зумовлено перш за все рівнем їх правового забезпечення. Для подальшого розвитку законодавства про адміністративно-правові режими та його вдосконалення визначальне значення має рівень відповідності цього законодавства міжнародно - правовим нормам і стандартам, що регламентують як загальні положення стосовно забезпечення прав і свобод людини і громадянина, так і положення, що безпосередньо належать до їх забезпечення залежно від тієї чи іншої ситуації екстремального характеру.

Неминуче обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах застосування адміністративно-правових режимів можна визначити як об'єктивно зумовлену інтересами суспільства та держави, опосередковану досягненням відповідних цілей та засновану на законі реакцію компетентних державних органів на обставини екстремального характеру, яка виражається у відповідних провадженнях, пов'язаних із звуженням правових можливостей фізичних та юридичних осіб на певний, чітко визначений період, необхідний для нормалізації обстановки та подолання негативних наслідків.

Застосування адміністративно-режимних проваджень має супроводжуватися не тільки виконанням певних вимог посадових осіб державних органів, які здійснюють режимні функції управління, а й виконанням відповідних правил, що встановлюються з урахуванням конкретної обстановки. З огляду на це, необхідно передбачити адміністративну відповідальність за невиконання конкретних заходів певного виду адміністративно-правового режиму відповідними учасниками режимних правовідносин.

Таким чином, забезпечення адміністративно-правових режимів в Україні здатне підвищити ефективність зазначеної режимної діяльності, привести її у відповідність до вимог чинного законодавства, що у цілому сприятиме зміцненню правопорядку і законності в державі під час застосування односторонніх примусових заходів в умовах кризових та надзвичайних ситуацій.

Література:

1. Проблемы теории государства и права / под ред. С.С. Алексеева. – М. – 1987. – С. 258–259.
2. Алексеев С.С. Теория права / С.С. Алексеев. – М. : БЕК, 1995. – С. 243.
3. Скакун О.Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. – Х. : Кон- сум ; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
4. Бахрах Д.Н. Административное право: учебник для вузов / Д.Н. Бахрах. – М. : Изд-во БЕК, 1999. – 368 с.
5. Рушайло В.Б. Административно- правовые режимы / В.Б. Рушайло. – М., 2000. – С. 47.
6. Адміністративне право України: підручник. – Х., 2001. – С. 246.
7. Ласточкин В.В. Административно-правовые режимы и охрана государственной границы / В.В. Ласточкин. – М., 1999. – С. 55–56.

8. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. – К. : Укр. енциклопедія, 1998. – Т. 5. – 1998. – 736 с.
9. Адміністративне право України: підручник / за ред. С.В. Ківалова. – О., 2003. – С. 195.

ЗАОЧНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ

Хмелик Марія Сергіївна
курсант 3-го курсу факультету № 2
Харківського національного
університету внутрішніх справ
e-mail: khmelykmaria@gmail.com

Ключові слова: кримінальний процес, заочне провадження, обмеження прав підозрюваного, забезпечення прав потерпілого.

В умовах інтеграції України до європейського співтовариства, проведення широкомасштабних судово-правових реформ кримінальне процесуальне законодавство постійно зазнає змін, з огляду на що зростає увага до спрощення процесуальних процедур притягнення осіб до кримінальної відповідальності. Одним із таких є заочне кримінальне провадження (*trial in absentia*), яке нині є малодослідженим.

Перша спроба запровадження заочного кримінального провадження відбулася 16 січня 2014 р., коли його норми були включені у так звані «диктаторські закони», які пізніше були скасовані. Згодом 7 жовтня 2014 р. парламент прийняв законопроект «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» (реєстр. № 4448а від 08.08.2014 р.). Обґрунтовуючи гостру необхідності цього Закону, партнер Адвокатського об'єднання «AverLex» В. Сердюк наводив приклад однієї із кримінальних справ, коли певні особи були обвинувачені у заволодінні корпоративними правами на підприємство шляхом зловживання довірою, унаслідок чого ці особи збагачилися на декілька мільйонів доларів США. При цьому протягом двох років у результаті проведення комплексу слідчих дій так і не було встановлено місцезнаходження винних, вони не були допитані, унаслідок чого не було складено обвинувального акта. Саме тому, на думку В. Сердюка, актуальність Закону безсумнівна, бо він матиме позитивний вплив у випадку виникнення подібних правових колізій і ефективніше захищатиме права потерпілої сторони. Юрист переконував, що обвинувачений теж буде надійно захищений, оскільки заочне кримінальне провадження передбачає обов'язкову участь захисника, який бере безпосередню участь в процесі з моменту прийняття рішення про його проведення. Зазначене положення цілком відповідають європейській практиці і актам Ради Європи [1]. При цьому слід урахувати і той факт, що проведення заочного кримінального провадження можливе лише до певних видів злочинів, передбачених КК України.

У свою чергу адвокат І. Степанов зауважив, що найголовніша мета прийнятого вказаного Закону полягала в недопущенні випадків, коли особа, яка вчинила злочин на території України й переховується поза її межами, притягання її до кримінальної відповідальності. На його погляд, виписані в Законі норми дають змогу стверджувати, що порядок виклику особи й порядок зупинення судового провадження можливі тільки щодо особи, яка отримала повідомлення про судовий розгляд справи, але ухиляється від нього. При цьому неможливе щодо особи, стосовно якої відсутні відомості про місцезнаходження, і яку, відповідно, неможливо повідомити про судовий розгляд справи проти неї. Тобто, це є певним відступленням від загальних правил процесу [1].

На нашу думку, в контексті цього питання може виникнути проблема порушення засади забезпечення права підозрюваного, обвинувачуваного на захист. Насамперед, з практичної точки зору, пояснюється це тим, що положення пункту 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод кожному обвинуваченому гарантовано такі права: бути негайно й докладно сповіщеним зрозумілою для нього мовою про характер обвинувачення; мати достатньо часу для підготовки свого захисту; захищати себе особисто або через обраного чи призначеного захисника; допитувати свідків обвинувачення й мати право на виклик і допит свідків захисту. Тобто, це той мінімальний обсяг прав обвинуваченого, які обов'язково повинні бути йому забезпечені.

Окрім того, враховуючи сучасні реалії порушення правоохоронними органами прав і свобод людини навіть під час здійснення звичайного кримінального провадження, мабуть дещо завчасно вести мову про ефективність практичної реалізації заочного кримінального провадження. У першу чергу, необхідно взяти до уваги той факт, що заочне провадження передбачає конфіскацію майна, яка можлива у двох третинах статей заочного судового розгляду. Тобто, може виникнути ситуація, коли людину без її відома і присутності в досить стислі терміни позбавлять майна.

У висновку Центру політико-правових реформ Національного університету «Києво-Могилянська академія», оприлюдненого 18.01.2014 р., вказано, що передбачені змінами до КПК України в частині заочного провадження порушують право на справедливий судовий розгляд. Відповідно до позиції Європейського суду з прав людини (справа «Колоцца проти Італії») особу можуть засудити в заочному порядку лише в тому випадку, якщо вона заявить суду про відмову від участі, а не у випадку повторного її неприбуття на засідання, як це передбачено ухваленим Законом.

У жовтні 2014 р. оновлена Верховна Рада України знову надала правоохоронцям і судам подібну можливість, внівши відповідні зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПКУ). Загальною метою прийняття змін стало забезпечення невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» від 07.10.2014 закріпив такі положення:

У Кримінальному кодексі України:

1) частину другу статті 59 викласти в такій редакції:

«2. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу»;

У Кримінальному процесуальному кодексі України:

1) статтю 7 доповнити частиною другою такого змісту:

«2. Зміст та форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, встановлених законом.

Сторона обвинувачення зобов'язана використати всі передбачені законом можливості для дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого (зокрема, прав на захист, на доступ до правосуддя, таємницю спілкування, невтручання у приватне життя) у разі здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*)» [2].

Отже, підводячи підсумок, варто наголосити, що запровадження інституту заочного кримінального переслідування у вітчизняному кримінальному судочинстві повинна стати ідея компромісу між прагненням до застосування кримінальної відповідальності до кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, та необхідністю забезпечення особі, щодо якої

відбувається кримінальне провадження, можливості захищати себе всіма доступними способами.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Абламський С.Є.

Література:

1. Полтавець С. Заочне кримінальне провадження в Україні: шлях до Європи чи інструмент боротьби за майно опонентів // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=412:kriminalnij-protses-2&catid=71&Itemid=382 (дата звернення 23.03.2017).
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини: Закон України від жовтня 2014 р. // Голос України. - 2014. - № 209.

РАЗЛИЧНЫЕ КОНЦЕПЦИИ ОБЪЕКТА ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Ходжамшукурова Майса Бешимовна

студент-магистр юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В. Н. Каразина
e-mail: jasmine_1989@bk.ru

Ключевые слова: объект преступления, предмет преступления, общественные отношения, правовое благо, социальная оболочка, права и свободы человека и гражданина

В уголовном праве под объектом преступления понимаются общественные отношения, на которые посягает преступное деяние. В сфере объекта преступления проявляются негативные для личности, общества и государства изменения, связанные с причинением или угрозой причинения вреда и отражающие общественную опасность совершенного преступного деяния. Объект преступления сопряжен с другими элементами состава преступления и в первую очередь с его объективной стороной. Отрицательные изменения объекта преступления проявляются во вредных последствиях, являющихся необходимым признаком объективной стороны состава преступления.

В уголовном законодательстве определение объекта преступления отсутствует. Однако объект преступления и характеризующие его признаки (предмет преступления, потерпевший) предусмотрены в ряде норм УК.

Черты объекта преступления предусматриваются и в нормах Особенной части УК. Родовой и видовой объекты опосредованно указываются в названиях разделов и глав. По их названию можно судить о направленности преступных посягательств определенного рода или вида на тот или иной объект уголовно-правовой охраны. Например, в Особенной части УК Украины и Туркменистана в разделах «Преступления против личности», объектом убийства является такая важнейшая ценность, как жизнь человека, лишением которой нарушается конституционное право на жизнь (ст. 22 Конституции Туркменистана, ст. 27 Конституции Украины). Наличие либо отсутствие этого объекта зависит от правильного определения ее начального и конечного моментов [1, с. 98-100].

В статьях Особенной части УК объект преступления нередко указывается опосредованно путем закрепления характеризующих его признаков — предмета преступления или потерпевшего. Например, указание в ст. 228 УК Туркменистана и ст. 190 УК Украины на предмет Мошенничество — чужое имущество — свидетельствует о том, что объектом преступления являются общественные отношения собственности [2, с. 355, 3, с. 97].

Однако не во всех преступлениях имеется предмет, поэтому в ряде диспозиций статей объект преступления раскрывается с помощью признаков других элементов состава преступления (объективной, субъективной сторон, субъекта преступления) в виде вредных последствий, обстановки, мотива совершения преступления и т. п.

В науке уголовного права объект преступления раскрывается с помощью категории «общественные отношения», под которыми понимаются сложившиеся в обществе связи между субъектами социального взаимодействия: государством, государственными и муниципальными органами, предприятиями, личностью и др.

Уголовно правовая наука в свете доктрины «объект преступления — общественные отношения» раскрывает общественные отношения как системное социальное образование, структурно состоящее из следующих элементов: а) субъектов (сторон отношений); б) содержания отношений, выражающегося во взаимосвязи между его сторонами; в) объекта отношений, т. е. социального блага. или интереса, по поводу которого возникают общественные отношения [1, с. 99].

Абсолютное большинство ученых рассматривает как объект преступления общественные отношения, охраняемые уголовным правом.

В тоже время в современной уголовно-правовой доктрине активно формируется позиция, подвергающая такой взгляд на объект преступления интенсивной критике.

Так, по мнению С. Б. Гавриша, концепция объекта как общественных отношений является искусственной конструкцией с ярко выраженным идеологическим подходом. «С позиции теории объекта как общественных отношений, получается, — пишет С. Б. Гавриш, — что уголовное право охраняет не материальные ценности и блага, жизнь, здоровье, окружающую среду и т.д., а наоборот, некую форму их проявления, те или иные связи между субъектами отношений, тогда как в действительности таким охраняемым объектом является «правое благо» как определенная ценность» [4, с. 64–65].

В. М. Трубников, не отказываясь, по сути, от понимания объекта как общественных отношений, предлагает назвать их «социальной оболочкой» и представить в виде первичного объекта преступных посягательств, а реальные объекты — в виде вторичных объектов, которые находятся внутри социальной оболочки [5, с. 81–87].

Аналогичная тенденция, связанная с ревизией традиционной концепции объекта преступления, наблюдается и в уголовно-правовой теории других стран постсоветского пространства. Здесь одним из первых, кто выступил против понимания объекта преступления как общественных отношений, был А. В. Наумов. По его мнению, эта теория в некоторых случаях (особенно, что касается преступлений против личности) «не срабатывает», поскольку марксистское понимание человека «как совокупности общественных отношений» умаляет «абсолютную ценность человека как биологического существа, жизни как биологического явления вообще», что, в конце концов, превращает человека из самостоятельной абсолютной ценности в носителя общественных отношений. Определяя содержание объекта преступления А. В. Наумов возвращается к теории правового блага, которая была создана еще в конце XIX столетия в рамках классической и социологической школ уголовного права и предлагала признать объектом преступления «те блага (интересы), на которые посягает преступное деяние и которые охраняются уголовным законом» [6, с. 147, 149].

В. М. Трубников, отталкиваясь от собственной же точки зрения о «двуобъектности» объекта преступления (основным первичным объектом, которому причиняется вред, выступает социальная оболочка личности, а вторичным — сформированные в данном обществе социальные, общественные отношения, которые и образуют эту оболочку), вдруг делает довольно неожиданный вывод о том, что новым универсальным понятием объекта должны признаваться права и свободы человека и гражданина [7, с. 325]. Свой вывод автор обосновывает ссылками на позицию В. Д. Спасовича, который рассматривал преступление как посягательство на чье-либо право. В этой связи нельзя не согласиться с Я. О. Шаппом, который отмечает: «Основная заповедь морали, касающаяся действительных

взаимоотношений людей друг с другом, может быть сформулирована одним предложением: «уважай другого». Заповедь уважения человека человеком уже обуславливает общность с другим человеком, что и делает реальной эту заповедь. Связь с общностью выступает как результат исторического процесса, который объединяет людей в единый поток событий. Речь идет не об обязанности, порождающей связь, а о связи, которая делает возможной саму обязанность» [8, с. 85–92.].

Действительно, действующее уголовное законодательство Украины, как и законодательство других постсоветских республик, в том числе Туркменистана, термином «общественные отношения» не оперирует. Однако, что представляют из себя упомянутые права и свободы человека и гражданина, собственность, общественный порядок и общественная безопасность, окружающая среда, конституционный строй, мир и безопасность человечества? Это не что иное, как урегулированные иными отраслями права, нравственными предписаниями и обычаями различные сферы социальных отношений [9, с. 332].

Научный руководитель: к.ю.н., доцент Слинько Д.С.

Література:

1. Актуальные проблемы уголовного права. Часть Общая. Учебник / под ред. Иногамовой-Хегай Л.В. 28 октября 2015 г. "Издательство «Проспект»".
2. Уголовный кодекс Туркменистана. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.unodc.org/tldb/pdf/TurkmenistanCriminalCode_Russian.pdf;
3. Уголовный кодекс Украины. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/>;
4. Гавриш С. Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развития законодательства / С. Б. Гавриш. — Х. : Основа, 1994. — 640 с.
5. Трубников В. М. Новый взгляд на объект преступления / В. М. Трубников // Право ³ безпека. — 2002. — ¹ 1. — С. 84–87.
6. Наумов А. В. Уголовное право. Общая часть : курс лекций / А. В. Наумов. — М. : НОРМА, 1996. — 547 с.
7. Трубников В. М. Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи : монографія / В. М. Трубников, Ю. В. Орел. — Х. : Харків юрид., 2009. — 356 с.
8. Шапп Я. О. О свободе, морали и праве / Я. О. Шапп // Государство и право. — 2002. — ¹ 5. — С. 85–92.
9. Чугуников И.И. Объект преступления в современной уголовно-правовой науке: традиции и новации - Наукові праці НУ ОЮА – 2015. С. 314-332.

ЩОДО СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ПОМ'ЯКШУЄ КРИМІНАЛЬНЕ ПОКАРАННЯ

Христенко Карина Миколаївна
студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: hristenko1313@gmail.com

Ключові слова: обставини, що пом'якшують покарання, сильне душевне хвилювання, фізіологічний афект, патологічний афект, потерпілий.

Згідно з ч. 1 ст. 65 КК України суд призначає покарання: 1) у межах, установлених у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, що передбачає відповідальність

за вчинений злочин; 2) відповідно до положень Загальної частини КК; 3) враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. В теорії кримінального права під обставинами, які пом'якшують покарання розуміються різного роду чинники, які стосуються особи винного і вчиненого ним злочину, які відповідно зменшують або підвищують суспільну небезпечність злочину і особи, яка його вчинила і як наслідок ступінь його відповідальності. Т. І. Іванюк під обставинами, що пом'якшують покарання розуміє найбільш значимі обставини конкретної справи, встановлені законом або визнані такими судом, які виходять за межі складу злочину, характеризують злочинне діяння та (або) особу винного, свідчать про зниження їх суспільної небезпечності або беруться до уваги в силу принципу гуманізму, які підлягають врахуванню при обранні міри покарання особі, визнаній винною у вчиненні злочину в кожній конкретній справі, що веде до призначення покарання більш м'якого, ніж аналогічне діяння за відсутністю інших обставин [1, с. 16]. Перелік обставин, що пом'якшують покарання міститься в ст. 66 КК України і є невичерпним, тобто суд має право визнати і інші обставини такими, що пом'якшують покарання, навівши мотиви свого рішення.

П. 7 ч. 1 ст. 66 КК України в якості обставини, що пом'якшує покарання визнає вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого. Ця обставина у кримінально-правовій літературі розглядається як складна обставина, яка пом'якшує покарання, обов'язковими ознаками якої є: 1) на момент вчинення злочину особа перебувала у стані сильного душевного хвилювання; 2) такий стан був викликаний неправомірними або аморальними діями потерпілого; 3) злочин вчинений проти тієї особи, неправомірні або аморальні дії якої викликали у винного стан сильного душевного хвилювання [2, с. 231].

Стан сильного душевного хвилювання може виражатися в різних за інтенсивністю емоційних станах: емоційної напруженості, емоційного збудження, афективному стані, фізіологічному афекті. Фізіологічний афект, стан емоційної напруженості, емоційного збудження, афективний стан розуміються як емоційні стани, які можуть виникнути у психічно здорової людини в стані конфлікту. Фізіологічний афект – це найвищий ступінь стану сильного душевного хвилювання, його пік. Під фізіологічним афектом у науковій літературі розуміють такий, що раптово виникає, відносно короткочасний, інтенсивний та бурхливий емоційний процес вибухового характеру, що є реакцією на сильний зовнішній збудник і може дати непідкорену свідомому вольовому контролю розрядку в дії. Він характеризується раптовістю виникнення, короткочасністю протікання, вкрай інтенсивними емоціями, що спрямовують поведінку особи, звуженням свідомості та зниженням контролю над своїми діями. Звуження свідомості призводить до зниження здатності особи усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними. Однак стан фізіологічного афекту повністю не позбавляє особу спроможності усвідомлювати свої дії та (або) керувати ними. Вона зберігає здатність при напруженні всієї своєї волі стримати себе, хоча їй і здається, що подолати цей стан неможливо [3, с. 33].

Неправомірні та аморальні провокуючі дії потерпілого, безумовно, можуть призводити до виникнення афективного стану у суб'єкта злочину. Правильне вирішення цього питання значною мірою залежить від глибокого та правильного розуміння природи такого стану, встановлення факту його існування, вивчення особистості винного та конкретної життєвої ситуації вчинення злочину, їх співвідношення та взаємодії. Цей стан як обставина, що пом'якшує кримінальне покарання може бути встановлений, як на досудовому слідстві, такі при розгляді кримінального провадження в суді. Важливе місце приділяється проведенню комплексної судової психолого-психіатричної експертизи, яка встановлює наявність чи відсутність такого стану.

Обов'язковою ознакою обставини, яка пом'якшує покарання, передбаченої п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України, є те, що джерелом виникнення сильного душевного хвилювання та наміру вчинити злочин були неправомірні або аморальні дії потерпілого. Під неправомірними діями у кримінально-правовій літературі розуміють такі дії, які порушують норми права. Причому це

можуть бути як злочинні дії, так і адміністративні, дисциплінарні проступки, цивільно-правові делікти.

Аморальні дії у кримінально-правовій літературі визначаються як дії, що порушують норми загальнолюдської моралі. Ними, зокрема, визнають безпідставне звинувачення у вчиненні злочину чи аморального вчинку; принизливе ставлення до людини; образа друзів, рідних, близьких винного; наруга над почуттями патріотизму, гордості, іншими почуттями особи; висміювання фізичних вад людини; подружня зрада, що має цинічний, демонстративний характер та інші дії, які мають образливий характер або характер знущання. Неправомірні або аморальні дії потерпілого можуть бути спрямовані як проти самого винного, так і проти його близьких, рідних, друзів або, навіть, і проти сторонніх осіб у присутності винного.

Важливим питанням в цьому є встановлення наявності саме образи особи. Ми відносимо образу до конкретного прояву психічного насильства. Ознаки образи не встановлюються кримінальним законодавством. Характеристика тяжкої образи дається лише в роз'ясненнях Верховного суду України щодо злочинів, передбачених ст.ст. 116 та 123 КК України (вбивства та нанесення тяжких тілесних ушкоджень, які вчинені в стані сильного душевного хвилювання). Згідно з постановою ПВС України «Про судову практику в справах про злочини проти життя і здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2 до тяжкої образи слід відносити явно непристойну поведінку потерпілого, що особливо принижує гідність чи ганьбить честь винного або близьких йому осіб [4, с. 165].

В останніх дослідженнях даної проблематики звучать нові пропозиції. Так О. В. Авраменко рекомендує викласти п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України в наступній редакції: «вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними чи аморальними діями потерпілого або третіх осіб [5, с.182]. Ми не погоджуємося з таким визначенням, тому що воно суперечить самій правовій природі даної обставини. А саме, особливостями віктимної поведінки потерпілого, який або провокує, або сприяє вчиненню злочину відносно себе. Слід також зазначити, що стан сильного душевного хвилювання може бути викликаний і іншими обставинами, а не тільки діями людей.

Таким чином, сильне душевне хвилювання злочинця як обставина, що пом'якшує покарання є ознакою, яка характеризує суб'єктивну сторону вчиненого злочину, а саме емоційний стан особи в момент його вчинення. Але вона стає такою лише при наявності чітких умов об'єктивного характеру, а саме поведінки самої потерпілої особи.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Храмцов О. М.

Література:

1. Іванюк Т. І. Обставини, які пом'якшують покарання за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 - Львів, 2006. – 18 с.
2. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 1193 с.
3. Психологический словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Т. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1990. – 438 с.
4. Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи : постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 7 лютого 2003 р. // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973-2012 роки). Станом на 1 червня 2012 р. / упоряд. : Ю. М. Грошевський, О. В. Капліна, В. І. Тютюгін. – Х. : Право, 2012. – 324 с.
5. Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України : монографія / О. В. Авраменко, Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 244 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО СУБ'ЄКТИВНУ СТОРОНУ ДЕЗЕРТИРСТВА

Цветкова-Шашко Карина Олександрівна

Студентка 3 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
e-mail: tsvetkova.karina@yandex.ua

Ключові слова: кримінальне право, військовий злочин, дезертирство, суб'єктивна сторона, статuti, військова справа.

У ст. 408 КК України передбачено кримінальну відповідальність за дезертирство. Цей злочин посягає на внутрішню стійкість Збройних Сил України і становить небезпеку для суверенітету та цілісності нашої держави. Важливу роль при кваліфікації дезертирства має, зокрема, його суб'єктивна сторона, що позначається на суспільній небезпечності діяння, ступені його тяжкості, призначуваному покаранні та має значення при розмежуванні цього злочину із суміжними складами.

Суб'єктивна сторона розглядуваного злочину характеризується виною виключно у формі прямого умислу (коли винний усвідомлює, що протиправно залишає частину або інше місце служби чи не з'являється у строк на службу) і спеціально зазначеною у диспозиції статті метою ухилитися від військової служби [1, с. 936].

Мета може з'явитися у військовослужбовця перед залишенням частини або в процесі самовільного залишення частини, при поверненні до частини з відрядження тощо. Фактичними обставинами, які звичайно вказують на мету дезертирства, можуть бути (часто в сукупності): вчинення військовослужбовцем до моменту дезертирства іншого злочину, за який він притягується чи може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, знищення чи викидання ним військової форми і військового квитка, підроблення документів чи придбання підробних документів і проживання на нелегальному становищі, працевлаштування, створення сім'ї, часта зміна місця проживання, злочинна діяльність під час дезертирства, спроба виїхати за кордон, втеча після затримання, невжиття жодних заходів до повернення у військову частину або до з'явлення у військкомат за наявності можливості для цього тощо. При цьому військовослужбовець може заявляти про свій намір ухилитися від військової служби взагалі або ухилитися від неї протягом невизначеного часу (наприклад, доки його не затримують). Один лише факт тривалого (два і більше місяців) незаконного знаходження поза межами місця служби ще не може свідчити про мету ухилитися від військової служби взагалі (наприклад, військовослужбовець, який вчинив необережне вбивство іншого військовослужбовця, переховується від помсти з боку його товаришів, і чекає, коли вони будуть звільнені у запас) [3, с. 391-394].

Саме за метою дезертирство відрізняється від самовільного залишення частини або місця служби (ст. 407 КК України). При дезертирстві військовослужбовець має намір ухилитися від військової служби взагалі, назавжди, натомість при самовільному залишенні частини або місця служби винний має намір через певний час повернутися до виконання обов'язків з військової служби, а діяння кваліфікується залежно від строку його ухилення від військової служби. Тому тривалість ухилення військовослужбовця від військової служби під час дезертирства на кваліфікацію не впливає [4, с. 98-99].

Слід відмітити, що на практиці можуть виникати труднощі при кваліфікації дій винного за ст. 408 КК у зв'язку з невизначеністю умислу особи, а також складністю його встановлення. Наприклад, військовослужбовець залишає частину з наміром бути відсутнім деякий час, а потім повернутися до виконання своїх обов'язків з військової служби, однак у подальшому вирішує не повертатися на службу та зовсім ухилитися від неї. У цьому разі, вбачається, що його дії слід кваліфікувати як дезертирство. Так само мають кваліфікуватись дії винного, якщо він мав намір самовільно бути відсутнім поза службою невизначений час, наприклад «доки не затримують» [5, с. 45-46]. Водночас виникає питання щодо кваліфікації

дій військовослужбовця у випадку, якщо спочатку він переслідував мету ухилитися від військової служби, а потім змінив своє рішення і вирішив повернутися до місця його проходження. На нашу думку, такі дії слід кваліфікувати як дезертирство, адже його початкова мета була ухилитися від військової служби.

Мотив не є обов'язковою ознакою дезертирства і не впливає на кваліфікацію діяння. Разом із тим мотив враховується при визначенні ступеня суспільної небезпечності злочину та призначенні покарання [2, с. 56-59]. На практиці мотиви цього злочину можуть бути різноманітними. Послугуючись класифікацією мотивів злочину, запропонованою П. С. Дагелем [6, с. 162], вбачається можливим поділити мотиви дезертирства на групи. В основному вони є суспільно небезпечними (небажання виконувати обов'язки з військової служби, намагання уникнути кримінальної відповідальності за вчинений злочин, боягузтво, легкодухість) або нейтральними (причини родинного та побутового характеру).

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. Євтеєва Д.П.

Література:

1. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / Нац. акад. прав. наук України, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого» ; за заг. ред.: В. Я. Тацій [та ін.]. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина. – 1040 с.
2. Рарог А.И. Субъективная сторона и квалификация преступлений /А. И. Рарог. – М.: Профобразование, 2001. – 133 с.
3. Сенько М.М. Деякі проблеми визначення елементів складу злочину "Самовільне залишення військової частини або місця служби"/М. М. Сенько // Актуальні питання реформування правової системи в Україні: зб. наук. статей за мат. II міжвузівської наук.-практич. конф. 25-26 травня 2005 р. – Луцьк: ВДУ ім. Лесі Українки, 2005. – Ч. 2. – С. 388-394.
4. Тюрин С.С. Дисциплинарная ответственность военнослужащих Вооруженных Сил Украины : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / С.С. Тюрин. – Одесса, Одесский национальный ун-т им. И.И.Мечникова, 2002. – 176 с.
5. Хавронюк М.І. Військові злочини: коментар законодавства / М.І. Хавронюк, С.І. Дячук, М.І. Мельник. – К.: А.С.К., 2003. – 272 с.
6. Дагель П.С. Проблемы вины в советском уголовном праве [Текст] / П.С. Дагель // Учёные записки ДВГУ. – Вып. 2. – Ч. 1. – Владивосток, 1968. – 188 с.

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ СТАТУС СЛІДЧОГО ЯК УЧАСНИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Цебинога Вікторія Юріївна

курсант 2 курсу гр. Ф-1-15-2 факультету №1
Харківського національного університету
внутрішніх справ
e-mail: viktoriya.tsebinoga@gmail.com

Ключові слова: кримінальний процесуальний статус, слідчий, учасники кримінального провадження

З прийняттям чинного кримінального процесуального кодексу у 2012 році змінилося коло учасників кримінального провадження, що зумовило зміну їх кримінального процесуального статусу.

Метою даної роботи є здійснення порівняльного аналізу процесуального статусу слідчого органу досудового розслідування. Питаннями кримінального процесуального

статусу слідчого займались О.І. Литвинчук, І.В. Басиста, Б.В. Щур, А.О. Банчук та інші вчені процесуалісти.

У п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України вперше з'явилося визначення такого основного терміну як «слідчий», але при цьому законодавець обмежився лише переліком службових осіб відповідних установ і відомств, уповноважених здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень. Згідно наказу МВС №686 від 09.08.2012 року «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ» під поняттям «слідчий» слід розуміти службових осіб органів внутрішніх справ, уповноважених в межах компетенції, передбаченої КПК, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, які перебувають на посадах керівників органів досудового розслідування, їх заступників, керівників структурних підрозділів органів досудового розслідування і їх заступників та старших слідчих в особливо важливих справах, слідчих в особливо важливих справах, старших слідчих, слідчих.

Ядром кримінального процесуального статусу слідчого є його права та обов'язки, які закріплені в КПК та в положенні про органи досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України.

Згідно КПК 1960 року при провадженні досудового слідства всі рішення про спрямування слідства і про провадження слідчих дій слідчий приймав самостійно, за винятком випадків, коли законом було передбачено одержання згоди від суду (судді) або прокурора, і ніс повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення. В разі незгоди слідчого з вказівками прокурора про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину і обсяг обвинувачення, про направлення справи для віддання обвинуваченого до суду або про закриття справи слідчий вправі був подати справу вищестоящому прокуророві з письмовим викладом своїх заперечень. В цьому разі прокурор або скасовував вказівки нижчестоящого прокурора, або доручав провадження слідства в цій справі іншому слідчому.

Кримінальний-процесуальний статус слідчого у чинному КПК України визначений у ст.40.

Головною особливістю кримінального процесуального статусу слідчого є те, що «сучасні» слідчі можуть проводити негласні слідчі (розшукові) дії, тоді як раніше це могли робити тільки оперативні працівники оперативних підрозділів, що значною мірою полегшує вирішити цілий комплекс заходів щодо конкретного кримінального провадження.

Багаторічний аналіз теорії та практики все більше нашоухує науковців та дослідників на те, щоб прийняти такий закон, який би повністю регламентував та закріплював на законодавчому рівні кримінальний процесуальний статус слідчого та його процесуальну самостійність, бо, на жаль, підзаконні нормативні акти не утворюють і, тим більше, не створюють нових норм права. Спроби такого закріплення у нашій державі вже були, але позитивного результату вони не принесли. Зокрема, на розгляд Верховної Ради України вносилися такі законопроекти як: «Про статус слідчих» у 2001 році, «Про працівників органів досудового слідства та їх соціальний захист» у 2012 році, «Про статус та процесуальні і соціальні гарантії слідчих України» у 2013 році, «Про систему досудового слідства в Україні» у 2006 році, але жоден з них не був прийнятий.

Аналізуючи сучасне законодавство та законодавство 1960 року щодо процесуального статусу слідчого можна зробити наступні висновки: з одного боку прийнявши новий КПК Україна зробила крок вперед на зустріч правовій державі, закріпивши більш широкі повноваження, ніж це було раніше. З іншого боку чинний КПК України обмежив процесуальну самостійність слідчого при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Тому за доцільне вважаємо приділити більше уваги у кримінальному процесуальному законодавстві України процесуальному статусу слідчого, а саме його процесуальній самостійності та гарантіям її забезпечення, а це можливе повною мірою лише у разі прийняття відповідних змін у КПК України.

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. Романюк В.В.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА У США: КОНСТИТУЦІЙНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ

Чапля Ольга Валеріївна

аспірант кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

e-mail: Olgachaplyar@gmail.com

Ключові слова: конституція, основний закон, місцеве самоврядування, муніципальне управління, конституційна регламентація.

Наразі в Україні триває внесення змін та доповнень до Конституції, щодо децентралізації влади. Вони істотно впливатимуть на місцеве самоврядування у країні. У зв'язку з цим, актуальним є вивчення відповідного зарубіжного досвіду. З цієї точки зору, особливо цікавим є досвід тих держав, місцеве самоврядування в яких майже не реформується протягом значної кількості років, а отже – у яких знайдена оптимальна система місцевого самоврядування.

Конституція США 1787 р. є найстарішою чинною писаною конституцією у сучасному світі. Наразі існує 4 способи внесення до неї змін та доповнень, з яких поки що використовувалось лише 2 способи. Усі вони є настільки складними, що за весь період свого існування, Конституція зазнала змін та доповнень лише 17 разів.

Слід зазначити, що первинний текст Конституції США був розроблений Філадельфійським конвентом та затверджений тим самим конвентом. Ураховуючи, що до складу конвенту входили представники 13 штатів, які спочатку вели війну за незалежність від Британської Імперії, потім об'єднались у конфедерацію, а Конституцією 1787 р. прагнули закріпити наступну ступінь інтеграції – утворення федеративної держави – то з точки зору дослідження місцевого самоврядування важливим вбачається закріплення у 1787 р. у Конституції США в якості принципу розподілу компетенції між федерацією та штатами принципу залишкової компетенції штатів. Це означає, що Конституція США містить перелік питань, які відносяться до відомих органів федерації. А усі інші питання, що не увійшли до цього переліку, вирішуються органами штатів без впливу на їхнє рішення органів федерації.

Первісний текст Конституції США 1787 р. не містив згадки про те, що органи федерації регламентують муніципальне управління в державі, виходячи з чого можна сформулювати висновок про те, що регламентація муніципального управління була віднесена до компетенції штатів.

Це є тим більш логічним, що на момент початку війни за незалежність, кожен з 13 штатів США існував як колоніальна одиниця з певними ознаками державності (більшість штатів мали свої конституції, органи управління, і само слово «штат» англійською – «state» - перекладається як «держава»). А отже, ще до початку війни за незалежність та інтеграції спочатку у військовій, а потім і в інших сферах суспільного життя, штати здійснювали самостійну правову регламентацію муніципального управління на своїй території.

De jure, у Конституції США не йдеться про муніципальне управління взагалі. Словосполучення «місцеве самоврядування», «місцеве управління», «муніципальне управління» або аналогічні, які б вказували на організацію публічної влади в адміністративно-територіальних одиницях, не використовуються ані в самому тексті документу, ані у тексті поправок. Також, у Конституції США не міститься інформації про адміністративно-територіальний поділ США (окрім вказівки на штати та округ Колумбія як на суб'єкти федерації).

Також, «Конгрес США має право “здійснювати в усіх випадках виключні законодавчі повноваження відносно округу (який не перевищує десять квадратних миль)

який, відступлений окремими штатами та прийнятий Конгресом, стане місцем перебування уряду Сполучених Штатів». Конституція США відносить вирішення питань управління столицею до компетенції федеральної влади» [5, с. 112].

De facto, для муніципального управління є важливими ще й такі положення Конституції США:

- Розділ 4 статті IV, відповідно до якого «Сполучені Штати гарантують кожному штатові цього Союзу республіканську форму правління». Слід зазначити, що місцевому самоврядуванню приділяється значна увага саме у республіках, особливо у тих, де, як у США, принцип розподілу влади за горизонталлю поєднується з розподілом влади по вертикалі «держава – рівень штатів – муніципальний рівень»;

- Поправка X, ратифікована у грудні 1791 р, текст якої закріплює, що «повноваження, що не передано цією Конституцією Сполученим Штатам і не заборонено нею окремим штатам, належать відповідно штатам або народові». Дослідники муніципального права у США посилаються саме на неї, коли аналізують конституційне регулювання муніципального управління у державі» [6].

Слід зазначити, що Конституція США є дуже лаконічною в усьому, не тільки у питаннях місцевого самоврядування. Саме ця лаконічність часто виступає аргументом у вчених, які пояснюють її тривале застосування та відносно невелику кількість змін та доповнень, внесених до її тексту (27 поправок, 10 з яких – це Біль про права, були внесені одночасно; з 4 березня 1789 р. по 1 жовтня 2015 р, за майже 225 років 17 поправок, у середньому 1 поправка за 13 років).

У Конституції США немає навіть згадки про організацію адміністративно-територіального поділу штатів – тому у деяких штатах найкрупніша адміністративно-територіальна одиниця має назву «округ», у деяких – «графство» (найчастіше у тих, які знаходились у колоніальній залежності від Британської Імперії, адже Англія також поділяється на графства).

Конституція України була прийнята у 1996 р., та вже неодноразово зазнавала змін та доповнень. А саме, станом на 1 січня 2016 р., тобто за 20 років свого існування, зміни та доповнення вносились 4 рази, у середньому 1 раз на 5 років. Ці статистичні показники істотно відрізняються від відповідних показників, розрахованих вище для США.

Також необхідно врахувати, що наразі триває процес внесення чергових змін та доповнень до Основного закону України. Мова йде про схвалений Верховною Радою України та Конституційним Судом України Проект Закону від 15 липня 2015 р., реєстраційний номер 2217а «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [7; 8], який очікує на подальші дії з його прийняття. До речі, більша частина норм цього Проекту Закону передбачає внесення змін та доповнень саме щодо організації місцевого самоврядування в Україні.

Опосередковане відношення до місцевого самоврядування у Конституції України мають такі положення, як проголошення України демократичною державною у ст. 1 Основного закону та встановлення в Україні республіканської форми правління (ст. 5).

Про місцеве самоврядування у Конституції йдеться:

- у ст. 7, що передбачає визнання і гарантування місцевого самоврядування;
- у ч. 3 ст. 37, що забороняє утворення та діяльність організаційних структур політичних партій у виконавчих органах місцевого самоврядування;
- у ч. 1 ст. 38, що передбачає право громадян обирати та бути обраними до органів місцевого самоврядування;
- у ч. 2 ст. 38, що передбачає рівний доступ громадян України до служби в органах місцевого самоврядування;
- у ст. 40, що встановлює право людини особисто в усній чи письмовій формі звертатись до органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб цих органів, та відповідний кореспондуючий обов'язок органів та посадових і службових осіб місцевого самоврядування відреагувати на таке звернення;

- у ч. 2 ст. 42, що передбачає наявність обмежень для посадових і службових осіб місцевого самоврядування, коли йдеться про зайняття підприємницькою діяльністю;

- у ч. 2 ст. 47, відповідно до якої громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону;

- у ч. 2 ст. 52, яка гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб;

- у ст. 56, відповідно до якої кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень;

- у ст. 71, згідно з нормами якої вибори до органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування;

- у п. 30 ст. 85, у якому зазначено, що до повноважень Верховної Ради України належить, у т.ч., призначення чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування;

- у ст. 86, що передбачає право народного депутата України на сесії Верховної Ради України звернутися із запитом до керівників органів місцевого самоврядування у ч. 1, а у ч. 2 встановлює кореспондуючий з цим правом обов'язок керівників органів місцевого самоврядування повідомити народного депутата України про результати розгляду його запиту;

- у ст. 92, що передбачає: виключно законами України визначаються як засади місцевого самоврядування (п. 15), так і статус столиці України; спеціальний статус інших міст (п. 16);

- у ст. 119, яка проголошує, що місцеві державні адміністрації на відповідній території забезпечують взаємодію з органами місцевого самоврядування (п. 6);

- нарешті, у ст. 121, у якій закріплено: прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються, у т.ч., нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами (п.5) [9].

Також, місцевому самоврядуванню присвячено однойменний Розділ XI Конституції України, до якого увійшли статті з 140 по 146.

Таким чином, конституційні норми про місцеве самоврядування в Україні можна поділити на дві групи: норми, що мають відношення до органів місцевого самоврядування опосередковано, та норми, у яких є пряма згадка про органи місцевого самоврядування.

У свою чергу, конституційні норми, у яких є пряма згадка про органи місцевого самоврядування, поділяються на ті, що консолідовано у Розділі XI Конституції України (ст.ст. 140-146) та «розпорошено» у тексті інших розділів Основного закону.

Аналіз досвіду внесення змін та доповнень до Конституції України, а також перспективного законодавства надає підстави стверджувати, що у разі необхідності конституційного забезпечення чергового етапу муніципальної реформи, змін та доповнень зазнає Розділ XI «Місцеве самоврядування». Натомість, норми, розміщені в інших розділах, жодного разу не зазнавали змін та / або доповнень, а також відповідні зміни та / або доповнення поки що не плануються (що витікає зі змісту проектів законів про внесення змін до Конституції з питань децентралізації влади).

Висновки. Ураховуючи те, що:

-в Україні муніципальна реформа триває дуже довго, майже з проголошення незалежності, та ще не завершена і продовжується;

-що кожен етап муніципальної реформи вимагає відповідних змін в Основному законі;

-що Конституція України є жорсткою, а отже – внесення змін та доповнень до неї є вельми утрудненим,

перспективною вбачається можливість запровадження аналогічної США конституційної регламентації місцевого самоврядування в Україні. На користь цього свідчить сучасний досвід проведення муніципальної реформи – є прагнення замість таких адміністративно-територіальних одиниць, як села, селища, міста впровадити адміністративно-територіальні одиниці з назвою «громади», є ініціатива змінити дещо в організації виконавчих органів місцевих рад – але, необхідність внесення відповідних змін до Конституції України затримує процес. З цієї точки зору конституційний досвід регламентації муніципального управління США є дуже привабливим.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Мішина Н.В.

Література:

1. Мішина Н. В. Випуск облігацій: практика органів місцевого самоврядування в Україні та в США / Н. В. Мішина // Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць. – Одеса, 1999. – Вип. 6. – Ч. 1. – С.130 – 136.

2. Мішина Н. В. Організаційна форма місцевого самоврядування «рада – голова» в Україні та в США / Н. В. Мішина // Юридический вестник. – 2001. - № 1. – С. 124 – 127.

3. Мішина Н. В. Муніципальне управління в США та в Сполученому Королівстві Великобританії і Північній Ірландії: порівняльно-правове дослідження: дис... кандидата юр. наук: 12.00.02 / Мішина Наталя Вікторівна. – Одеса, 2002. – 226 с.

4. Мішина Н. В. Адміністративно-територіальний устрій та організація муніципального управління у США / Н. В. Мішина // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Вип.26. – Одеса: Юридична література, 2005. – С.116 – 123.

5. Мішина Н. В. Формування муніципальних органів Вашингтона / Н. В. Мішина // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Т.4. – Одеса: Юридична література, 2005. – С. 111 – 116.

6. Конституція США // Право США. – 2013. – №№1-2. – С. 13-30.

7. Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади): Проект Закону від 15 липня 2015 р., реєстраційний номер 2217а [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812

8. У справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади вимогам статей 157 і 158 Конституції України № 2-в/2015: Висновок Конституційний Суд України надав 30 липня 2015 р. // Офіційний вісник України. – 2015. - № 64. – Ст. 2138.

9. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 142.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ: ДОСВІД УГОРЩИНИ

Чиркін Антон Сергійович

асистент кафедри державного будівництва

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

e-mail: antonchirkin@yandex.ua

Ключові слова: Угорщина, місцеве самоврядування, регіональний рівень, адміністративно-територіальний устрій.

В Угорщині одразу після запровадження реформи місцевого самоврядування в 1990 р. почалася активна дискусія щодо відновлення самоврядування округів (комітетів). Пропозиції щодо створення нової ефективної системи адміністративно-територіального поділу розроблялися в Угорщині неодноразово; було розроблено безліч теоретичних і практичних планів. Найбільш реалістичні рішення завжди народжувалися у кризових ситуаціях, коли відбувалися чи очікувалися серйозні політичні чи соціальні зміни. Відповідна ситуація склалася в 1990 р. і, хоча округи були збережені, але їх функції і повноваження були серйозно обмежені.

Якщо у 1992 р. в урядовій резолюції про модернізацію державного управління Угорщини регіони ще не згадувалися, то через чотири роки, у зв'язку із прагненням інтегруватися у ЄС, уряд заявив про існування програми, яка передбачала вирішення питань регіоналізації за допомогою окружних органів влади [2, 16]. У цій програмі не містилося рекомендацій щодо створення менших за розмірами округів чи формування нового рівня державного управління між округами і центральним рівнем, які б функціонували як адміністративні органи з широким спектром повноважень. Тому питання регіоналізації обговорювалися лише в рамках існуючої структури округів та їх добровільних об'єднань, які пізніше стали б основою для формування нових регіонів.

Розвиток місцевої демократії і необхідність проведення адміністративно-територіальної реформи в Угорщині були тісно пов'язані з процесом інтеграції країни до ЄС. Зважаючи на існуючу в ЄС "Номенклатуру статистичних територіальних одиниць" (NUTS), в Угорщині законами № XXII 1996 р. "Про регіональний розвиток і просторове планування" та Резолюцією Парламенту № 35 1998 р. "Про концепцію регіонального розвитку в Угорщині" були створені відповідні територіальні одиниці для потреб планування і статистики.

Таким чином, Угорщина запровадила класифікацію NUTS ще до вступу до ЄС, і після змін адміністративно-територіальний поділ до 2013 р. виглядав так:

- NUTS I – 3 макрорегіони (неадміністративні одиниці);
- NUTS II – 7 регіонів (неадміністративні одиниці);
- NUTS III – 19 областей та столичне місто (адміністративні одиниці);
- NUTS VI – 168 мікрорегіонів (неадміністративні одиниці);
- NUTS V – 3 144 муніципалітети (адміністративні одиниці).

Відповідно до закону "Про регіональний розвиток і просторове планування" було виділено два типи регіональних установ: планово-статистичний регіон і регіон розвитку. Останні охоплюють територію одного (декількох) округів або столиці і формуються як вільні асоціації. Округи, що входили до складу асоціації, створювали спільний орган – раду розвитку регіону.

На 168 "мікрорегіонів" було покладено три важливі функції: надання послуг для задоволення місцевих потреб, виконання завдань центру, реалізація програм регіонального розвитку. На виконання всіх цих заходів уряд прийняв резолюцію, в якій були визначені функції і повноваження Канцелярії Прем'єр-міністра щодо державного управління і регіонального розвитку. Згідно з нею Прем'єр-міністр здійснював свої повноваження через державного секретаря, на якого покладено дане завдання. В округах були сформовані ради з національного розвитку, які стали ареною зіткнення місцевих, центральних, адміністративних, професійних та політичних інтересів.

У 1998 р. парламент Угорщини прийняв Концепцію національного регіонального розвитку. Проте, як і у Польщі, це були половинчасті кроки, – адже закон не прискорив створення регіонів з їх представницькими органами, а лише посилив вплив центрального уряду на ради регіонального розвитку.

Подальша децентралізація влади мала певний позитивний вплив на вирішення проблем, оскільки більшою підтримкою населення користувалися саме представники місцевих рівнів, а не центру, що сприяло процесу децентралізації. Таким чином, на цих етапах реформи регулювання було сфокусоване на стандартизації місцевих послуг і

вдосконаленні механізмів контролю та підзвітності органів місцевої влади, включаючи фінансовий аудит, накладення обмежень щодо розмірів їх боргів і умови визнання банкрутства. Це “оцінювалося” як рецентралізація обов’язків органів місцевого самоврядування. Проте ці кроки означали не згортання процесу послідовної децентралізації, який продовжував залишатися базовим принципом діяльності місцевого врядування, а зміщення акцентів у реформі державного управління з політичних аспектів на технологічні [3, 149]. Тепер вже йшлося не про політичну автономію і демократизацію, а про спроможність, ефективність, відкритість і підзвітність органів місцевого самоврядування.

Між двома рівнями не існувало ієрархічних відносин. Згідно із Конституцією Угорщини 1949 р. всі органи місцевого самоврядування мали рівні права. Окружні органи місцевого самоврядування не були вищестоящими щодо муніципальних і не контролювали їх рішення. Різниця між ними полягала в делегованих їм державних повноважень. Муніципалітети займалися питаннями місцевого значення в своїх населених пунктах; округи виконували допоміжну функцію, вирішуючи ті господарські питання, які поселення не можуть вирішити самостійно, а також відали справами регіонального характеру. В свою чергу, фрагментація та недостатнє фінансування органів самоврядування відкривали шлях для втручання правлячих партій чи держави.

Адміністративно-територіальна реформа в Угорщині в 90-ті роки підпорядковувалася досягненню стратегічної мети – набуттю членства в Європейському Союзі. Загальним завданням перетворень була побудова відкритої й ефективної системи публічного управління, здатної надавати якісні послуги, створення професійної, стабільної й нейтральної державної служби, формування чітких адміністративних процедур, що виконуються згідно з принципом верховенства права. Для вирішення цього завдання адміністративна реформа в Угорщині базувалася на таких основних принципах: наукова обґрунтованість; швидкість та всеохопність перетворень; “точне налагодження” нової адміністративної системи; послідовність та узгодженість [1, 56-58]

Як вже зазначалося вище після 2010 р. в Угорщині почалися широкомасштабні зміни, які, зокрема, торкнулися й адміністративно-територіального устрою. Основна теза останніх змін в Угорщині – це те, що адміністративні реформи між 2011 і 2014 р. змінили щоденне функціонування органів місцевого самоврядування: уряд Фідес змінив компетенцію і функції місцевого самоврядування, зміцнив роль державних органів та адміністративних інституцій, разом з тим обмеживши діяльність місцевих і регіональних органів влади щодо здійснення їх основних функцій.

Головним принципом реформи (окрім збереження коштів) було те, що місцеве самоврядування повинно вирішувати лише місцеві питання та надавати послуги місцевого значення, а все інше повинно відбуватися лише під наглядом центрального уряду. На довершення цього, уряд запровадив нову адміністративну структуру *mezzo*-рівня (середній рівень), а саме інституцію районів (“*járás*”). В Угорщині існує 175 районів в округах та 23 в столиці. В територіальній системі Європейського Союзу райони – це LAU-1, одиниці в межах окружного рівня (NUTS 3). Коли в кінці 2012 р. були встановлені межі районів, опозиційні партії заявляли, що Фідес намагався маніпулювати місцевими справами через районну систему (наприклад, муніципалітети з керівною роллю партії Фідес стали районними центрами, у той час MSZP (опозиційна партія) мала перевагу в містах з більшою кількістю населення на відповідній території).

Райони стали адміністративними одиницями, завдання яких – представництво центрального управління (державної адміністрації) на локальному рівні. До реформи це було повноваження нотаріусів місцевого самоврядування, які виконували подвійну роль: вони були головами місцевих адміністрацій (керівниками канцелярії мера), а також представниками держави. Існує декілька сфер, які не стосуються діяльності місцевого самоврядування, а є державними функціями (наприклад, соціальні послуги чи видача документів, тощо), проте, очевидно, що простіше та ефективніше виконувати ці завдання в децентралізованій структурі. До реформи нагляд за цими сферами здійснювали нотаріуси.

На жаль, впродовж останніх років адміністративно-територіальні реформи 1990-2000 рр. звелись нанівець. Хоча безпосередньо територіальний устрій держави докорінно не змінився, проте перерозподіл компетенції між рівнями управління був здійснений на користь центру. Посилення тиску держави на регіональний рівень привело до зменшення впливу округів, що призводить до посилення прірви між місцевим самоврядуванням і державною владою.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Серьогіна С.Г.

Література:

1. Андраш Б. Венгрия: поворот к социал-демократии / Б. Андраш // Конституционное право: Восточноевропейское Обозрение. – 2002. – № 4. – С. 56–61.
2. Horcher N. Regional Development in Hungary. - Budapest: Ministry of Agriculture and Regional Development, 1998. – P. 16
3. Szegvari P. Methods and Techniques of Managing Reforms in Hungary Mastering Decentralization and Public Administration Reforms in Central and Eastern Europe. – Budapest: OSI/LGI 2002. – P. 149.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ (НЕДОЛІКИ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ)

Чугай Валентин Костянтинович

курсант 3 курсу гр. Ф-1-14-8 факультету №1
Харківського національного університету внутрішніх справ
e-mail: Alfa.1-00@mail.ru

Ключові слова: кримінальний процес, повідомлення про підозру, затримання.

Повідомлення про підозру займає особливе місце в структурі досудового розслідування. Ця процесуальна дія підводить підсумок проведеної до цього часу роботи, зібраним доказам, у більшості визначає подальше спрямування кримінального провадження і, відповідно, є початковим моментом притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Даний процесуальний акт означає появу у кримінальному судочинстві нового учасника процесу – підозрюваного, який є центральною фігурою у кримінальному процесі, навколо неї концентруються процесуальні дії органів досудового розслідування, прокурора, суду та інших учасників процесу.

Існують певні процесуальні питання щодо здійснення повідомлення про підозру компетентними особами, що у свою чергу створює так звану колізію у праві. Так, відповідно до ч.1 ст. 276 КПК повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому ст. 278 КПК у випадках:

- 1)затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;
- 2)обрання до особи одного з передбачених КПК запобіжних заходів;
- 3)наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Спірною нормою, відповідно до вищевикладеного, є положення п. 2 ч. 1 ст. 276 КПК України, де зазначено, що повідомленню особи про підозру повинно передувати обрання щодо неї будь-якого з запобіжних заходів, передбачених у КПК України, перелік яких затверджений ч.1 та ч. 2 ст. 176 КПК України.

Положення ч. 2 ст. 177 КПК України передбачає, що підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді,

суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії передбачені ч.1 ст. 177 КПК України.

Таким чином, законодавець передбачив чітко визначене коло осіб, до яких можуть бути застосовані запобіжні заходи, причому до їх числа не входять особи, які не мають процесуального статусу, передбаченого ч. 2 ст. 177 КПК України, а саме «...підозрюваний, обвинувачений, засуджений...».

Якщо звернутися до ч. 2 ст. 176 та ст. ст. 207 та 208 КПК України, можна стверджувати, що до особи, яка ще немає відповідного процесуального статусу, будь-якою особою в т. ч. уповноваженою службовою може бути застосовано такий запобіжний захід тимчасового характеру як затримання особи. Але для затримання особи обов'язково необхідні ознаки, перелік яких передбачено ч. 2 ст. 207 та ч. 1 ст. 208 КПК України. Більш того, затримання як підстава для повідомлення про підозру вже передбачена у п. 1 ч. 1 ст. 276 КПК України і додаткового зазначення не потребує.

Також існує проблема, відповідно до якої затримана особа повинна бути повідомлена про підозру у строк 24 годин з моменту її затримання відповідно до ч. 2 ст. 278 КПК України. Ця процедура передбачена з метою унеможливлення порушення прав свобод та законних інтересів фізичних осіб, передбачених Конституцією України, не дивлячись на те, що збирання доказів та відомостей про особу з різних джерел потребує значного часу. Практична реалізація відповідних положень представляє собою багато труднощів. Відповідно, у слідчого та прокурора не завжди є достатньо часу на отримання документів, необхідних для повідомлення про підозру у зазначений строк (наприклад, якщо затримання відбулось у святковий чи вихідний день, тобто тоді, коли відповідні установи і організації не працюють).

Тому, вважаю за необхідне збільшити строк повідомлення про підозру у разі затримання особи, переглянувши дану проблему на законодавчому рівні та внести відповідні зміни до кримінального процесуального закону для збільшення ефективності роботи слідчого та прокурора, а також скасувати п. 2 ч. 1 ст. 276 КПК з метою ліквідації суперечностей в законодавстві України.

Науковий керівник: к.ю.н., ст. викл. Романюк В.В.

ПРАВОВИЙ СТАТУС І КОМПЕТЕНЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Шевченко Альона Леонідівна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету

імені В. Н. Каразіна

e-mail: alionka.curly@gmail.com

Ключові слова: боротьба зі злочинністю, Інтерпол, кримінальна поліція, Національне центральне бюро, поліцейське співробітництво, транснаціональна злочинність.

Глобалізаційні процеси ХХІ століття створюють низку проблем, які вимагають об'єднання зусиль держав для їх вирішення. До таких проблем, які ставлять під загрозу міжнародну безпеку і національну безпеку держав, відноситься транснаціональна злочинність, яка набуває більш глобального характеру і, таким чином, посягає на міжнародний правопорядок. І хоча боротьба зі злочинністю відноситься до внутрішньої компетенції держав, транснаціональний характер і ступінь суспільної небезпеки деяких протиправних діянь вимагає для ефективної боротьби з ними об'єднання зусиль держав, незалежно від соціально-економічного розвитку, політичного ладу тощо.

Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю як складова міжнародного правопорядку передбачає комплекс методів, заходів, спрямованих на здійснення співробітництва держав у попередженні та боротьбі з окремими видами злочинів.

Значний внесок у зміцнення міжнародного правопорядку у секторі протидії злочинності, яка має транснаціональний характер, робить Міжнародна організація кримінальної поліції (далі – Інтерпол), яка функціонує у відповідності до загальних принципів міжнародного права, закріплених Статутом Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН).

Інтерпол – найбільша в світі міжнародна організація кримінальної поліції, членами якої (станом на 2016 рік) є 190 держав. Статус Інтерполу як міжнародної міждержавної організації підтверджено її Статутом, а також Угодою про співробітництво між ООН та Інтерполом 1997 року (хоча, фактично, ООН визнала Інтерпол міжнародною міждержавною організацією ще у 1971 році) [3].

Метою Інтерполу є: а) забезпечення і розвиток широкого взаємного співробітництва всіх установ кримінальної поліції в межах існуючого законодавства країн і в дусі Загальної декларації прав людини; б) створення і розвиток установ, що можуть успішно сприяти попередженню й боротьбі з загальною кримінальною злочинністю (ст. 2 Статуту). Слід зазначити, що відповідно до ст. 3 Інтерпол не може здійснювати будь-яке втручання в діяльність політичного, військового, релігійного чи расового характеру [5].

Відповідно до мети Інтерпол має певні завдання, які визначаються на конкретний період Стратегічним планом Інтерполу. Так, у листопаді 2016 року на 85-й сесії Генеральної асамблеї Інтерполу було прийнято Стратегічний план на 2017-2020 роки, яким було визначено наступні завдання: 1) слугувати у якості всесвітнього інформаційного центру для співробітництва правоохоронних органів держав; 2) надавати сучасні технічні можливості у поліцейській справі для допомоги державам-членам у попередженні та боротьбі з транснаціональною злочинністю; 3) заснування і впровадження на всесвітньому рівні новітніх методів поліцейської діяльності; 4) підвищення ролі Інтерполу у структурі всесвітньої безпеки; 5) консолідація ресурсів і структур управління для підвищення ефективності функціонування Організації [7].

Відповідно до ст. 5 Статуту Інтерпол має наступну структуру: Генеральна асамблея, Виконавчий комітет, Генеральний секретаріат, Національні центральні бюро, Радники, Комісія з контролю за архівами [5].

Структура Інтерполу функціонально підпорядкована виконанню основної мети і завдань, визначених Статутом і Стратегічним планом, і забезпечує чітку й ефективну роботу у галузі попередження і боротьби з транснаціональною злочинністю і надання допомоги у цій сфері всім зацікавленим державам.

На сучасному етапі функціонування Інтерполу його діяльність базується на виконанні чотирьох основних функцій, а саме: забезпечення захищеного каналу зв'язку для обміну поліцейською інформацією між усіма державами-членами Інтерполу і Генеральним секретаріатом; надання оперативної інформації і доступу до баз даних поліцейським відомствам; оперативна підтримка поліцейських відомств; навчання і підвищення кваліфікації співробітників правоохоронних органів держав-членів.

До кола повноважень Інтерполу входить отримання, обробка, зберігання і поширення інформації про злочини та осіб, які їх скоїли, координація спільних операцій поліцейських підрозділів різних країн, сприяння узгодженості й одночасності їх проведення, а також оголошення міжнародного розшуку. Проте провадження самостійних розслідувань, розкриття злочинів і розшук осіб власними силами не входить до компетенції Інтерполу [1, с. 67-68].

Таким чином, головне завдання співробітників Інтерполу – забезпечувати співробітництво відомств кримінальної поліції різних країн і надавати їм необхідну інформацію з метою своєчасного розкриття, розслідування та попередження злочинів [2, с. 86-87].

Інтерпол є другою за кількістю держав-членів після ООН (193 держав-членів), унікальною щодо інформаційних, технічних і організаційних можливостей провідною організацією у попередженні та боротьбі з транснаціональною злочинністю, яка об'єднує зусилля, як вже зазначалося, 190 держав. Інтерпол здійснює активну співпрацю з ООН, Європейським Союзом та іншими міжнародними організаціями за напрямками, які відносяться до її компетенції.

Взаємодія держав у рамках Інтерполу проводиться за умов неухильного дотримання загальних принципів міжнародного права, в першу чергу принципів співробітництва, суверенної рівності держав, невтручання в їхні внутрішні справи, поваги до прав людини [6, с. 706].

До структури Інтерполу входять 7 регіональних відділень – в Аргентині, Камеруні, Кот-д'Івуарі, Ель-Сальвадорі, Кенії, Тайланді, Зімбабве – та представництва в ООН (Нью-Йорк) і в ЄС (Брюссель) [3]. Разом із тим, до системи Інтерполу входять такі органи, аналогів яким немає в інституційних системах інших міжнародних організацій. Мова йде про Національні центральні бюро (далі – НЦБ), які хоча й функціонують у складі національних правоохоронних систем держав-членів, але одночасно є структурними одиницями Інтерполу. Спільно з Генеральним секретаріатом і його робочими службами всі НЦБ складають злагоджений механізм повсякденного оперативного співробітництва поліцейських структур усіх держав-членів Інтерполу [4, с. 308].

Однією з найважливіших форм співробітництва держав у рамках Інтерполу є проведення конференцій і зустрічей спеціалістів із питань боротьби зі злочинністю. Метою таких конференцій є обговорення нагальних проблем в окремих сферах співробітництва та пошук шляхів їх вирішення. Серед таких конференцій, які проводилися за поточний рік, можна виокремити наступні: Форум «Об'єднання заради безпеки» (“Unity for Security” Forum - Responsibility for a Safer World) 28-30 березня, Абу-Дабі (ОАЕ); Презентація проекту щодо боротьби з кіберзлочинністю (E-CRIME LEA workshop “Prevent, Protect and Prepare”) 21-24 березня, Лондон (Великобританія); 23-я регіональна конференція Інтерпол в Азії (23rd INTERPOL Asian Regional Conference) 18-20 січня, Катманду (Непал) та інші [3].

З метою ефективного виконання основної мети, яка полягає у підтримці всесвітнього поліцейського співробітництва, Інтерпол прагне надавати допомогу в отриманні необхідної інформації всіма державами-членами. Так, усі поліцейські органи 190 держав-членів об'єднані єдиною глобальною системою I-24/7. Успішно функціонують контактні пункти, Командно-координаційний центр Інтерполу (Command and Coordination Centre (CCC)), які надають допомогу протягом 24 годин державам-членам при виконанні міжнародних поліцейських запитів 4-ма офіційними мовами Інтерполу – англійська, арабська, іспанська і французька. За допомогою комунікаційних мереж і баз даних здійснюється оперативна підтримка НЦБ держав-членів [1, с. 69; 3].

Підводячи підсумки, слід зазначити, що статус і компетенція Інтерполу визначаються її Статутом і низкою нормативно-правових актів Організації. Головне завдання Організації полягає у забезпеченні співробітництва відомств кримінальної поліції різних країн і наданні їм необхідної інформації з метою своєчасного розкриття, розслідування і попередження злочинів.

Інтерпол у своєму розвитку максимально намагається відповідати викликам сучасності шляхом розширення сфер впливу та поглиблення співробітництва між державами-членами у справі протидії транснаціональній злочинності.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Сироїд Т.Л.

Література:

1. Зайцева Е. С. Деятельность Интерпола по противодействию терроризму как вклад в укрепление международного правопорядка: диссертация на соискание уч. степени к. ю. н.: 12.00.10 / Зайцева Е. С. – М.: 2008. – 196 с. – С. 45-110.

2. Лебединец И. Н. Международное уголовное право: учебное пособие. – М.: Проспект, 2016. – 112 с. – С. 84-89.
3. Матеріали офіційного сайту Інтерполу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.interpol.int/en>.
4. Міжнародне право: словник довідник / За заг. ред. Т. Л. Сироїд. – Х.: Юрайт, 2014. – 408 с.
5. Constitution of the ICPO-Interpol adopted by the General Assembly at its 25th session (Vienna–1956) (2008) [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.interpol.int/About-INTERPOL/Legal-materials>.
6. The Encyclopedia of Police Science. Volume 1, A-I (3rd edition) / edited by Jack R. Greene. – NY: Routledge, 2007. – 1534 p. – P. 702-707.
7. The Strategic Framework 2017-2020 [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.interpol.int/About-INTERPOL/Priorities>.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІСКАЛЬНИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС СТЯГНЕННЯ ПОДАТКУ НА МАЙНО

Шевчук Михайло Олександрович

аспірант кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Аналіз та застосування зарубіжного досвіду у вітчизняне законодавство відіграє важливу роль у реформуванні певної сфери державного управління, в тому числі необхідним є й вивчення застосування інформаційних технологій при діяльності фіскальних органів. Актуальність теми полягає в тому, що у зв'язку з інтенсивним розвитком інформаційного забезпечення державних органів, у тому числі фіскальних, у цьому напрямі важливою та необхідною умовою для виявлення шляхів удосконалення є аналіз зарубіжного досвіду, адже консолідація національного інформаційного та податкового законодавства в контексті прагнення України до Європейського Союзу повинна передбачати удосконалення правового регулювання інформаційного забезпечення податкового адміністрування [1]. Слід наголосити на тому факті, що після внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи підходи до регулювання інформаційного забезпечення податкового адміністрування в Україні збігаються з підходами, прийнятими у Європейському Союзі.

Чинне податкове законодавство передбачає, що до місцевих податків відносяться, зокрема, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок і плата за землю (у складі податку на майно). Майнові податки слугують постійним, стабільним і переважним джерелом поповнення, зокрема, місцевих бюджетів у США, Ірландії, Канаді, Голландії, Франції, Німеччині. У західних країнах надходження від майнових податків у місцеві бюджети складають від 18–70%. В Україні найбільшу частку в доходах місцевих бюджетів складає ПДФО – 75–80%, при цьому на майнові податки припадає 9–11% [2, с.2].

В зарубіжних країнах (Нідерланди, Франція, Великобританія та Канада) органи місцевого самоврядування встановлюють ставку податку на нерухомість, виходячи з передбачуваних бюджетних витрат і величини наявної бази оподаткування, тому вона помітно коливається в різних адміністративно-територіальних одиницях.

У США, Канаді, Великобританії і Нідерландах більше 70% від податків на нерухомість витрачається на діяльність місцевих органів влади. Там, де місцеві органи влади залежать від податків на нерухомість, вони намагаються брати активну участь в управлінні

податковою системою і встановленні ставок податків, саме внаслідок відповідної зацікавленості місцевого самоврядування й виникає належна взаємодія між органами місцевої влади і податковими службами.

Варто відмітити, що ступінь інтеграції системи стягнення майнового податку з іншими видами адміністративної діяльності по збору інформації про стан земельної та іншої власності в різних країнах різна. В США діяльність відомств по стягненню майнового податку незалежна від діяльності інших адміністративних служб. Вся інформація про об'єкти нерухомості збирається податковим оцінщиком, який складає кадастрові карти [3, с.40].

Інші країни притримуються принципів більш щільної інтеграції. В даному випадку створюється єдиний загальнодержавний кадастр нерухомості, кадастр інвентарного опису земель по правах власності, фізичних характеристиках та вартості. Будівельні відомства надають інформацію стосовно будинків та споруд. Прикладом країни, де існує координація діяльності адміністративних служб різного рівня може служити Данія. З 70-х років там існує мережа комп'ютеризованих систем, де зосереджена інформація стосовно нерухомості.

Багато національних урядів створюють та підтримують кадастрову систему, розсилають форми податкових декларацій, збирають податки, і тому зменшують відповідні суми, які отримують регіональні і/або місцеві органи влади. Принципи побудови таких систем можуть бути різними і варіюватися від ведення декількох реєстрів, що найчастіше здійснюються на різних рівнях державної влади, до ведення єдиного реєстру з державному масштабі.

В країнах з розвинутою податковою системою кадастри підтримуються нанайбільш ефективному регіональному рівні, там, де окремі муніципалітети єотримувачами надходжень від податків [4, с.30].

У США для надання допомоги платникам податків існують центри Податкового Управління США (IRS), які є місцями індивідуальної допомоги, якщо особа вважає, що існуюче питання, пов'язане з податками, не може бути вирішене ні через Інтернет, ні по телефону, і бажає особистої зустрічі з консультантом. Якщо ж платник податку проживає за межами Сполучених Штатів, то він може звернутися в одне з чотирьох посольств і консульств США, де постійно працюють співробітники Податкового управління США (IRS). У цих відділеннях надають відповідь з питань оподаткування, допомагають з податковим рахунком або з поверненням переплачених податків, а також у підготовці податкових декларацій за поточний і попередній податкові роки.

Цікавим є досвід США щодо впровадження нових механізмів звітування платників податків шляхом подання податкової звітності засобами електронного зв'язку. У 1986 році у США вперше пройшло апробацію подання податкової звітності по каналах зв'язку.

Сьогодні американці можуть подати звіт по каналах зв'язку декількома способами: 1) підготувати та надіслати через аудиторську фірму-посередника; 2) заповнити звіти самостійно за допомогою купленого програмного забезпечення й відправити звіт через оператора; 3) заповнити звіт у режимі он-лайн на сайтах спецоператорів, перелік яких можна знайти на порталі Служби національних доходів. Вартість заповнення одного звіту становить від 10 до 40 дол. Фізичні особи з низьким доходом – менш як 50 тис. дол. на рік – можуть заповнити індивідуальну форму безкоштовно (ця ініціатива одержала назву «Free file»).

Завдяки активному співробітництву державних органів і приватних компаній у 2007 році більше половини всіх звітів (і фізичних, і юридичних осіб) американці надіслали через Інтернет. Перевагами використання такого формату подання звітності є можливість уникнення черг, економія часу та грошей, які витрачаються на доставку звітності до податкових органів тощо. До того ж програмне забезпечення звітності автоматично виконує чимало спеціальних розрахунків та самостійно знаходить помилки, а система електронних ключів робить електронну звітність захищеною від стороннього втручання. Позитивним є і те, що сторінки електронної форми звітності повністю відповідають звітному документу на

паперових носіях, а тому платнику податків, подаючи звітність в електронному вигляді, не треба перенавчатись.

В Іспанії майновий податок стягується щорічно органами місцевого самоврядування. База оподаткування - кадастрова вартість. Вона переоцінюється кожні вісім років Кадастровим управлінням (державною структурою, щозаймається переписом, оцінкою і переоцінкою майна) з посиланням на ринкову вартість майна, включаючи вартість землі і споруд. Податок платиться в місцеву мерію, яка і встановлює ставки. Щоб не турбуватися про терміни і суми виплат, в мерії можна залишити номер вашого банківського рахунку, і податок зніматиметься щороку автоматично. Так само робиться і з комунальними розрахунками.

Таким чином, можна виділити наступні вектори удосконалення законодавства України щодо правового регулювання інформаційного забезпечення податкового адміністрування в контексті європейської інтеграції:

- належне відношення податкових органів до платника податків, враховуючи його потреби і проблеми;

- формування баз даних щодо податкових консультантів, керівників, головних бухгалтерів організацій, які застосовують схеми ухилення від сплати податків на підставі моделі взаємодії відкритих систем OSI (Open System Interconnection);

- використання спеціалізованих геоінформаційних систем, орієнтованих на розв'язання завдань у предметній сфері на основі єдиної структури просторових даних (SDI, Spatial Data Infrastructure) щодо адміністрування майнових податків;

- організація збирання інформації про платника податків з використанням інтелектуальних інформаційних технологій (knowledge-based systems).

Науковий керівник д.ю.н., доцент Солошкіна І.В.

Література:

1. Міжнародний досвід: податкова система Ірландії [Електронний ресурс]. Режим доступу

http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=328403&cat_id=313120&showHidden

2. Програми роботи з платниками податків: досвід країн-членів СНД [Електронний ресурс] // Інформаційний бюлетень «Вісті». – 2009. – № 75 (6 квітня). – Режим доступу : http://sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=214711&cat_id=45661

3. Теремецький В. І. Податкові правовідносини в Україні : монографія / В. І. Теремецький. – Харків : Діа плюс, 2012. – с. 472

4. Дікань Л. В. Фінансово-господарський контроль : навч. посіб. / Л. В. Дікань. – К., 2010. – с. 42

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОХОРОННИХ ФІНАНСОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Ювченко Наталія Володимирівна

студент-бакалавр Навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

e-mail: nata_enko@ukr.net

Ключові слова: фінансове право, охоронні фінансові правовідносини, податковий обов'язок, фонди грошових коштів.

В умовах інтеграції української економіки реформа всієї раніше створеної системи права необхідна для гармонізації із новою економічною та політичною реальністю

суспільства. В останній час прослідковується тенденція розвитку нових концепцій права, що зумовлює необхідність детальнішого розгляду відносно нової галузі фінансового права.

Відповідно до функціональної спрямованості фінансові правовідносини поділяються на регулятивні та охоронні [7, с. 155]. Слід зазначити, що охоронні фінансові правовідносини необхідно розглядати незалежно від регулятивних, хоча заперечувати їх допоміжну роль не має сенсу, але наявність окремих специфічних рис дає можливість говорити про відносну самостійність таких правовідносин. У науці фінансового права питанню охоронних фінансових правовідносин приділяється, на наш погляд, недостатня увага.

Розглядаючи інші класифікації фінансових правовідносин, слід зазначити, що залежно від структури фінансової системи виділяються такі види фінансових правовідносин: бюджетні; податкові; правовідносини з приводу організації фінансів державних підприємств, установ та організацій; правовідносини з організації страхової справи тощо [4, с. 91]. Охоронні фінансові правовідносини можуть виникати в усіх цих сферах відповідно можна говорити про охоронні бюджетні правовідносини, охоронні податкові правовідносини тощо.

Окремі види охоронних фінансових правовідносин є предметом дослідження вітчизняних вчених. Наприклад, В. Д. Чернадчук зазначає, що бюджетне правопорушення є підставою виникнення охоронних бюджетних правовідносин, які у процесі свого розвитку зазнають змін: бюджетно-деліктні правовідносини трансформуються в бюджетні правовідносини провадження, які, у свою чергу – у бюджетні правовідносини відповідальності, відбуваються внутрішньовидові зміни в межах охоронних бюджетних правовідносин [8, с. 20]. І. О. Пасічна стосовно охоронних податкових правовідносин зазначає, таке: не виконуючи приписів держави, порушуючи її інтереси, платники податків у межах охоронних податкових правовідносин несуть юридичну відповідальність [5, с. 38].

Таким чином, охоронні правовідносини виникають внаслідок здійснення правопорушення. В процесі їх реалізації державний орган (або орган місцевого самоврядування) застосовує фінансово-правові санкції до правопорушника. Варто наголосити на тому, що такі правовідносини є втіленням охоронної функції права, що є дуже важливим. Адже дана функція полягає у регламентації, гарантованих до застосування та виконання, засобів правового захисту та відповідальності за правопорушення.

Для таких правовідносин, як і для всіх фінансових правовідносин, властивий імперативний характер. Імперативність виражена у нормі-забороні та зобов'язуючій нормі.

Розглядаючи структуру охоронних фінансових правовідносин, слід відмітити, що особливостей порівняно з іншими фінансовими правовідносинами дослідниками не виділяються. Структура охоронних фінансових правовідносин передбачає основні елементи: суб'єкти; об'єкт; суб'єктивні права і юридичні обов'язки.

Об'єкт фінансових правовідносин – це фонди коштів, які формуються, розподіляються і використовуються внаслідок реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Об'єкт фінансових правовідносин пов'язаний з інтересом держави, яку представляє уповноважений орган [4, с. 102].

На основі визначення юридичного змісту фінансових правовідносин [6, с. 54], можна визначити, що юридичний зміст охоронних фінансових правовідносин включає:

1. Суб'єктивне право це міра дозволеної поведінки, що належить фінансовому охоронному органу для задоволення фінансового інтересу держави або органу місцевого самоврядування, від імені якого він виступає, та забезпечена юридичними обов'язками іншої сторони відносин. Наприклад, в разі виявлення нецільового використання у поточному чи минулих роках бюджетних коштів одержувачем бюджетних коштів контролюючий орган вимагає від нього їх повернення.

2. Юридичний обов'язок у охоронних фінансових правовідносинах – це приписана зобов'язаному суб'єкту і забезпечена можливістю державного примусу міра необхідної поведінки, якої повинен дотримуватися цей суб'єкт. Наприклад, обов'язок одержувача

бюджетних коштів повернути бюджетних коштів до відповідного бюджету в разі їх нецільового використання.

Матеріальним змістом охоронних фінансових правовідносин є неналежна поведінка сторін що призводить до застосування санкцій уповноваженим суб'єктом.

Охоронним фінансовим правовідносинам притаманна складна структура змісту, що є способом взаємного зв'язку між суб'єктами (складною формою є повноваження у посадових осіб та юридична відповідальність).

Фінансове охоронне правовідношення виникає в зв'язку з порушенням фінансово-правової норми на основі санкції фінансово-правової норми. Його треба відрізняти від всякого іншого, зокрема, адміністративного охоронного правовідношення, що виникає іноді в зв'язку з порушенням фінансово-правової норми, але на основі адміністративно-правової санкції [3].

Підставою виникнення охоронних фінансових правовідносин є саме неправомірна дія суб'єкта, яка полягає у невиконанні учасниками фінансових відносин відповідних норм. Такі відносини виникають між правопорушником та суб'єктом публічної адміністрації. Вони відрізняються організуючим характером, що передбачає, шляхом застосування заходів впливу, забезпечення належної, правомірної поведінки [7, с. 155].

Яскраво демонструє рух та розвиток охоронних фінансових правовідносин ситуація із податковим обов'язком. Статтею 67 Конституції України визначено, що кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом та щорічно подавати до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом [1]. У статті 37 Податкового кодексу України (далі ПК України) вказані підстави виникнення, зміни і припинення податкового обов'язку, а саме – з моменту настання обставин, з якими цей Кодекс та закони з питань митної справи пов'язує сплату ним податку. Моментом виникнення охоронних податкових правовідносин є здійснення податкового правопорушення, що є протиправним діянням (дією чи бездіяльністю) платників податків, податкових агентів, та/або їх посадових осіб, а також посадових осіб контролюючих органів, що призвели до невиконання або неналежного виконання вимог, установлених ПК України та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [2]. Тобто, в даному випадку підставою може бути: 1) несплата податку в повному обсязі; 2) несплата податку частково. Після чого до боржника, у встановленому законодавством порядку, застосовуються штрафні (фінансові) санкції (штрафи), не звільняє платників податків від обов'язку сплатити до бюджету належні суми податків та зборів.

В зазначеному прикладі, підставою для зміни охоронного податкового правовідношення може бути: нарахування пені на суму податкового боргу (після закінчення встановлених ПК України строків погашення узгодженого грошового зобов'язання). В будь-якому випадку зміна відбувається на підставі нормативного акту, в якому передбачаються різні факти і події.

Підставами для припинення податкового обов'язку (стаття 37 ПК України) є: виконання податкового обов'язку; смерть фізичної особи, визнання її недієздатною або безвісно відсутньою; втрата особою ознак платника податку; скасування податкового обов'язку у передбачений законодавством спосіб; скасоване контролюючим органом вищого рівня під час проведення процедури його адміністративного оскарження або у судовому порядку [2]. Відповідно підставою для припинення охоронного фінансового правовідношення може бути будь-яка з зазначених підстав.

Викладене дає підстави стверджувати, що на даний час у спеціальній юридичній літературі сформувався підхід до визначення змісту та місця охоронних фінансових правовідносин у системі фінансового права України. Так, охоронні фінансові правовідносини виникають внаслідок вчинення правопорушення і означають правовий зв'язок між державою в особі компетентного органу або посадової особи і правопорушником в процесі виявлення факту фінансового правопорушення, а також

застосування до порушника фінансово-правових санкцій. Через дію охоронних фінансових правовідносин реалізується охоронна функція права.

Залежно від структури фінансової системи охоронні фінансові правовідносини поділяються на: бюджетні; податкові; правовідносини з приводу організації фінансів державних підприємств, установ та організацій; правовідносини з організації страхової справи тощо. Для таких правовідносин властивий імперативний характер. Охоронні фінансові правовідносини як конкретні суспільні відносини складаються з елементів, що утворюють його структуру: суб'єкти, об'єкт, суб'єктивні права і юридичні обов'язки. Дані відносини характеризуються застосуванням державного примусу, який полягає у настанні несприятливих для особи наслідків майнового характеру. Юридичний зміст охоронних фінансових правовідносин проявляється в тому, що зобов'язана сторона (суб'єкт фінансових відносин, який вчинив правопорушення), має обов'язок зазнати несприятливих наслідків, а фінансовий орган відповідно, наділяється правом застосувати державний примус.

Підставою виникнення охоронних фінансових правовідносин є саме неправомірне дія суб'єкта (правопорушення), що є моментом виникнення вищезгаданих правовідносин. Щодо підстав зміни охоронного фінансового правовідношення, то ними є нормативні правові акти, які передбачають зміну подій і фактів. Загалом підстави для припинення охоронного правовідношення цілком врегульовані та прописані у нормативно-правових актах, які регулюють відповідні відносини тієї чи іншої сфери фінансового права.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Плотнікова М.В.

Література:

1. Конституція України: затв. Законом України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/paran4387#n4387>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Карасёва М. В. Финансовое право Российской Федерации : учебник / М. В. Карасёва. – М. : Юристъ, 2004. – 576 с [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fjuristudent.narod.ru%2FUchebniki%2FKaraseva.fin.pravo.doc&name=Karaseva.fin.pravo.doc&page=1&lang=ru&c=584d469c57ca>.
4. Нагребельний В.П. Фінансове право України : навч. посібник / В. П. Нагребельний, В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос. – Суми : Університетська книга, 2004. – 320 с.
5. Пасічна І.О. Поняття та сутність податкових правовідносин / І.О. Пасічна // Юридична наука. – 2015. – № 3. – С. 36–42.
6. Роль В. Ф. Фінансове право: навчальний посібник / В. Ф. Роль, В.В. Сергієнко, С. М. Попова. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.
7. Симов'ян В. Сутність, ознаки, види фінансових правовідносин / Симов'ян В. // Європейські перспективи. – 2013. – № 10. – С.153–156.
8. Чернадчук В.Д. До питання розвитку бюджетних правовідносин / В.Д. Чернадчук // Фінансове право. – 2009. - № 3. – С. 17-22.

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК РЕАКЦІЯ ДЕРЖАВИ НА ПРОТИПРАВНУ ПОВЕДІНКУ

Яковенко Оксана Сергіївна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
ім. В.Н.Каразіна

e-mail: o-yakovenko@bk.ru

Ключові слова: юридична відповідальність, перспективна та ретроспективна відповідальність, державно-правовий примус.

Юридична відповідальність нерозривно пов'язана з державою. Вона полягає у тому, що державні органи вимагають від суб'єкта правопорушення не просто відповіді за скоєний нею проступок, а головне – застосовує до особи державний примус, що передбачено правовими нормами. Саме юридична відповідальність, виступає дієвим способом впливу держави на правопорушника, покликаним забезпечити його правомірну поведінку та відмовитися від спроб вчиняти протиправні діяння. Щоб зрозуміти поняття та значення цього правового інституту, слід звернутися до його юридичної природи.

Так С.С. Алексєєв відзначає, що історично поняття "юридична відповідальність" склалося у зв'язку з необхідністю відобразити такі юридичні санкції, які виражають суспільний осуд поведінки правопорушника та мають за мету здійснення глибокого впливу на нього (його волю та свідомість) [1, с.355].

Крім того, можна говорити про те, що юридична відповідальність є одним із специфічних проявів соціальної відповідальності. Проте її специфіка полягає в тому, що вона регламентована державою за допомогою правових норм. Це форма, якої набуває соціальна відповідальність особи в державно організованому суспільстві.

Необхідно зауважити, що соціальна відповідальність може існувати і дійсно існує поза будь-якою юридичною регламентацією (наприклад, відповідальність моральна). Необхідність правової регламентації — правового оформлення відповідальності особи знаходить своє пояснення в цінності самого права, об'єктивній його властивості (нормативність, формальна визначеність норм, забезпечення їх організованим державним примусом та ін.), яка робить його в більшості випадків найефективнішим регулятором суспільних відносин.

Таким чином, під юридичної відповідальністю слід розуміти особливий вид соціальної відповідальності, який передбачає вид та міру державно примусового позбавлення суб'єкта правопорушення належних йому благ (особистих, майнових, організаційних та інших) на підставі санкції порушеної норми права та в докладно регламентованому процесуальному порядку.

В юридичній літературі юридичну відповідальність поділяють на перспективну (позитивну) і ретроспективну (негативну). У позитивному значенні юридична відповідальність, являє собою добросовісне виконання своїх обов'язків перед громадянським суспільством, правовою державою, колективом людей і окремою особою. Іншими словами — це відповідальне та усвідомлене ставлення до виконання покладеного на особу обов'язку. Ретроспективна відповідальність настає саме в силу того, що суб'єкт протиправно своїми діями породжує правовідносини юридичної відповідальності. Тому ретроспективна юридична відповідальність — це специфічні правовідносини між державою і правопорушником унаслідок державно-правового примусу, що характеризуються засудженням протиправного діяння і суб'єкта правопорушення, покладанням на останнього обов'язку зазнати позбавлення належних йому різноманітних благ особистого, майнового, організаційного характеру за скоєне правопорушення, тобто юридична відповідальність передбачає настання для нього негативних (несприятливих) наслідків.

С.С. Алексєєв зазначає, що ретроспективній юридичній відповідальності притаманні такі риси як: державно-правовий примус; негативна реакція держави на правопорушення і суб'єкта, винного в його скоєнні; обов'язок правопорушника перетерпіти несприятливі наслідки за його протиправну поведінку [1, с. 355].

З точки зору загальнотеоретичного підходу, державно-правовий примус - це спосіб державного впливу на суб'єкта правопорушення, що тягне для нього позбавлення особистого, майнового чи організаційного характеру [2, с.461].

Важливою ознакою юридичної відповідальності є негативна реакція держави на правопорушення та на протиправну поведінку винної особи у вчиненні правопорушення. Засуджуючи правопорушення, держава через правові норми закріплює моделі забороненої правом поведінки або обов'язки, які суб'єкти повинні виконати і за невиконання яких настає юридична відповідальність. Тим самим держава формулює виказує своє негативне ставлення до правопорушення.

Ще однією ознакою юридичної ретроспективної відповідальності є обов'язок правопорушника зазнати несприятливих для себе наслідків за протиправну поведінку. Компетентні органи або службові особи від імені держави покладають юридичну відповідальність у межах санкцій, якими передбачаються конкретні види покарань і стягнень.

Таким чином, завдяки можливості застосування державно-правового примусу забезпечується ефективність: заходів запобіжного впливу, які мають на меті попередження правопорушень або надзвичайних подій, коли існує ймовірність заподіяння суспільству істотної шкоди; заходів припинення правопорушень, на відміну від заходів попередження, вони застосовуються лише за наявності незакінчених і закінчених правопорушень; заходів правового захисту (правовідновлюваних заходів), вони застосовуються до суб'єкта, який не виконав свої обов'язки, з метою відновлення правового становища особи, права якої порушено; заходів юридичної відповідальності, які застосовуються за вчинені правопорушення [3, с. 475].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що для настання юридичної відповідальності необхідна наявність двох факторів, наявність у діянні особи складу правопорушення та факту застосування права уповноваженим суб'єктом, тобто мотивоване рішення цього суб'єкта про притягнення особи до конкретного виду юридичної відповідальності. У зв'язку з цим, можна констатувати, що юридична відповідальність не зводиться до державного примусу. Вона лише проявляється у процесі його здійснення і виникає після встановлення факту правопорушення [4, с. 237].

Отже, юридична відповідальність суттєвим чином пов'язана з державою, оскільки остання повинна вжити всіх заходів з метою забезпечення правопорядку через правомірну поведінку суб'єктів права.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Григоренко Є.І.

Література:

1. Алексєєв С.С. Основы теории государства и права. — М., 1971. — С. 355.
2. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Сухицька Н.В. Теорія держави і права (схеми, таблиці, поняття): Навч. посібник [Текст] / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, Н.В. Сухицька. — К: Центр навч. літ., 2006. — 461с.
3. Скаун О.Ф. Теорія держави і права [Текст]: Підручник / О.Ф. Скаун. — К.: Алерта; КНТ, ЦУЛ, 2009. — 520 с. — С. 475.
4. Шульга А.М. Основы теории держави і права. Підручник [Текст] / А.М. Шульга. — Х.: ООО «Промітей-Прес». — 2006. — 237 с.

ЗНАЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ, СОЦІАЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ

Янчева Катерина Андріївна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
ім. В. Н. Каразіна

Ключові слова: держава, законність, суспільство, державна влада, акт, правотворчість

Законність та соціальне значення законності є об'єктом уваги багатьох вчених-юристів. Це пояснюється актуальністю цієї категорії, що має як теоретичне, так і практичне значення. З точки зору теорії права законність визначається як правова категорія, що має самостійне значення і характеризується рядом теоретичних ознак. Як поняття, що вживається у юридичній практиці, законність характеризує поведінку всіх суб'єктів права та визначає рівень практичної реалізації прийнятих державою законоположень, а, отже, і рівень реальності самого права як засобу державно-владного впливу на суспільство [2, с. 399].

Законність є основою нормальної життєдіяльності цивілізованого суспільства виступає як спосіб соціального наслідування прогресивних форм людського спілкування. Торкаючись найрізноманітніші сторони економічної, духовної, соціального життя, вона в першу чергу пов'язана з державною владою та її примусовими засобами впливу на суспільство. Але тільки з такими методами впливу, які передбачають використання державою права як форми соціального контролю. Це відбувається на досить високому щаблі розвиненості держави, бо лише на даній стадії, досить пізньої для багатьох суспільств, державі вдається відтіснити на периферію (але не витіснити) зазвичай-правові системи, встановити свою гегемонію (але не монополію) у правовій сфері.

Нове, що приносить держава суспільству в нормативно-регулятивній формі, є не право як суспільний регулятор (воно вже було відомо у формі звичаю), але абсолютно нова правова форма - законодавчий акт (закон, кодекс). Однак закони - лише умова, передумова, нормативна основа формування законності. Наслідком цього і є створення специфічного суспільного явища, що має політико-правову основу. При першому наближенні його слід визначити як політико-правове явище, що характеризує процес вдосконалення всіх суспільних інститутів та реалізації ідеї соціальної справедливості шляхом суворого і неухильного дотримання і виконання чинного законодавства.

Процес формування та впровадження в суспільне життя законності доводить, що в загальноісторичному плані законність не відразу виявилася здатною відповідати своєму високому призначенню. Закони - цивілізований засіб управління суспільством, проведення державної політики. Але просте наявність законів, нехай навіть і мудрих, скоєних, ще не веде до досягнення бажаної мети, тобто встановленню законності, - треба, щоб ці закони всіма і всюди дотримувалися, виконувалися, давали потрібний соціальний ефект. Тому сфера її застосування постійно розширювалася, як з точки зору суб'єктів (на кого поширювалися вимоги дотримання законів) і об'єктів (які сфери охоплювала - тільки сферу правореалізації або включала й саме правотворчість), так і з точки зору використовуваних засобів (тільки законів або за допомогою інших юридичних джерел права наприклад, ратифікованих міжнародних актів). Ось чому законність повинна включати в себе дві сторони: наявність якісних, повноцінних законів (та інших офіційно визнаних джерел права) та їх реальне втілення в життя всіма, на кого вони поширюються. Вимога законності рівною мірою стосується вищих органів державної влади, інших державних органів, які ухвалюють у межах своєї компетенції підзаконні акти (сфера правотворчості), безпосередніх виконавців законів — посадових осіб, а також громадських організацій, комерційних корпорацій, громадян (сфера правореалізації) [1, с. 446].

В умовах правової державності вона набуває рис універсального і всеосяжного юридичного феномена, який може розглядатися в різних аспектах. Вона може бути охарактеризована і як один з методів державного управління суспільством, і як певний принцип діяльності суб'єктів у правовій сфері, і як своєрідний політико-правовий режим.

Отже, незважаючи на всю свою змістовну складність, категорія законності визначається чітко. Під законністю розуміється суворе і неухильне дотримання всіма суб'єктами права приписів законів і заснованих на них підзаконних нормативних актів. В основі змісту цього явища – свідоме вольове дотримання встановлених державою нормативних регуляторів суспільних відносин.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Передерій О.С.

Література:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підруч. / Скакун О. Ф. — Х.: Еспада, 2006. — 776 с.
2. Теорія держави і права: Академічний курс: Підруч. / За ред. / О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.
3. М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. Загальна теорія держави і права: Підручник. — К.: Кондор, 2006. — 477 с.

ЩОДО ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ

Янчевський Владислав Юрійович

студент юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
e-mail: vlad-8770@mail.ru

Ключові слова: охорона праці, адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, штраф.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що охорона праці є однією з обов'язкових умов здійснення виробничо-господарської діяльності в Україні. Вимоги охорони праці обов'язкові як для роботодавців, так і для найманих працівників. Проте не завжди підприємства, установи та організації, що використовують працю найманих працівників, дотримуються вимог нормативно-правових актів з охорони праці. Деякі керівники безвідповідально ставляться до обов'язків щодо створення здорових і безпечних умов праці, часто розглядають ці питання як другорядні [2, с. 62]. Внаслідок цього виникає порушення норм з охорони праці.

А відтак за порушення законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, створення перешкод у діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці, а також представників профспілок, їх організацій та об'єднань винні особи притягаються до адміністративної відповідальності за законом.

Адміністративна відповідальність за порушення вимог законодавства про охорону праці настає тоді, коли відсутні підстави для притягнення до кримінальної відповідальності. В цьому випадку адміністративна відповідальність виступає попереджувальним та запобіжним явищем.

На доктринальному рівні існують різноманітні підходи до розуміння адміністративної відповідальності, відтак, їх проаналізувавши, можна визначити, що адміністративна відповідальність – це особливий вид юридичної відповідальності, який полягає в застосуванні спеціально уповноваженими органами адміністративної юрисдикції

адміністративних стягнень до осіб, які вчинили адміністративне правопорушення (проступок) у порядку, встановленому нормами адміністративного права.

Правовою основою притягнення осіб до адміністративної відповідальності у сфері охорони праці є: Конституція України, міжнародно-правові акти (конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці), закони України (наприклад, «Про охорону праці», «Про забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя населення» та ін.), Кодекс законів про працю України, Кодекс України про адміністративні правопорушення (ч.ч. 5,6 ст. 41) [1], галузеві, відомчі акти, накази міністерств та державних служб, які здійснюють контроль і нагляд за дотриманням законодавства про працю та про охорону праці.

Проаналізувавши адміністративне законодавство, треба зазначити, що суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення законодавства про працю та охорону праці є: посадові особи підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності; громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності; фізичні особи – підприємці, які використовують найману працю; особи, які представляють власників або уповноважені ними органи; профспілки або інші уповноважені трудовим колективом органи; представники трудових колективів, в деяких випадках працівники.

Адміністративні правопорушення у сфері охорони праці, залежно від об'єкта посягання, можна класифікувати на:

- 1) порушення вимог законодавства про охорону праці;
- 2) порушення встановленого порядку управління у сфері охорони праці [3, с. 173].

Основним покаранням винної особи за порушення охорони праці є штраф, який згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення, є незначним за розміром, що не слугує для виправлення та виховання правопорушника у дусі законності та додержання правил з охорони праці.

Підсумовуючи, варто зазначити, що на сьогодні існує безліч нормативно-правових актів у сфері охорони праці, застосування яких приводить здебільшого до відсилання до бланкетних та відсильних норм, що викликає певні незручності у правозастосуванні. І тому існує проблема щодо уніфікації правових актів щодо врегулювання адміністративної відповідальності за правопорушення в галузі охорони праці, і разом з цим необхідно передбачити єдиний нормативний акт, який закріпив би законодавче врегулювання відносин у галузі охорони праці, наприклад, законодавче врегулювання відносин у галузі охорони праці, за порушення яких винні особи притягаються до адміністративної відповідальності; перелік суб'єктів, уповноважених законом розглядати адміністративні правопорушення в галузі охорони праці та приймати відповідні рішення; застосування покарань за вчинені адміністративні правопорушення в галузі охорони праці; відшкодування завданої протиправними діями (або бездіяльністю) шкоди потерпілим від правопорушень у галузі охорони праці; заходи профілактики, пов'язані з усуненням та ліквідацією умов і причин порушень у галузі охорони праці.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Ростовська К.В.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
2. Мельник П. В. Адміністративна відповідальність за порушення, пов'язані з ризиком професійної діяльності / П. В. Мельник // Право і Безпека. – 2010. – № 5. – с. 62-66
3. Француз А.А. Адміністративно-правове регулювання охорони праці: дис. ... канд. юрид. наук : (12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) / Француз Анатолій Анатолійович ; Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». – К., 2016. – 206 с.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СПОРУ»

Ярова М.С.

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Ключові слова: адміністративно-правовий спір, адміністративні правовідносини, конфлікт, управлінська діяльність.

Перехід до нової моделі відносин між державою і громадянином, яка передбачає пріоритет приватних інтересів над публічними, об'єктивно призводить до конфліктів, очевидними причинами яких виступають неналежне виконання представниками влади нормативних приписів і збереження бюрократичних тенденцій в управлінні. Однак перелічені явища й процеси, як слушно відзначає Ю. О. Тихомиров, поступаються місцем розбіжностям у правових поглядах учасників конфліктів, які зумовлюють їх трансформацію в юридичні спори. Останні, у свою чергу, можуть розв'язуватися через домовленості у зв'язку з припиненням дії та/або скасуванням суб'єктом владних повноважень незаконного акта, а також у перебігу судового розгляду[1].

Норми Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС) визначають порядок судового вирішення суперечок між суб'єктами владних повноважень і підвладними їм особами. Їх побудовано з урахуванням конституційних домінант, відповідно до яких людина визнається найвищою соціальною цінністю, а її права та свободи мають визначати зміст і спрямованість діяльності держави. Отже, завданням адміністративного судочинства згідно зі ст. 2 КАС є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при виконанні ними владних управлінських функцій [2].

Поняття «адміністративно-правовий спір» можна розглядати у вузькому та широкому значеннях. У вузькому значенні під адміністративно-правовим спором розуміють спір, що виникає із суто адміністративних правовідносин, тобто відносин, урегульованих нормами адміністративного права. Так, на думку Д.М. Чечота, спір вважається адміністративним, якщо юридичне питання, що становить зміст спору, є питанням адміністративного права [3, с. 10].

Отже, адміністративно-правовий спір у вузькому значенні можна сприймати як конфлікт, що виник з адміністративноправових відносин, а в широкому – як пов'язаний з правовідносинами будь-якої галузевої належності, однак які зумовлені управлінською діяльністю представників влади.

Вузьке тлумачення адміністративно-правового спору є характерним для німецької моделі вирішення конфліктів з державою, адже в Німеччині судову систему формують установи, що спеціалізуються на розгляді адміністративних, фінансових, податкових, соціальних та інших конфліктів[4].

В українському законодавстві вважаємо придатною для оперування конструкцію «адміністративно-правовий спір» в широкому значенні, якою мають охоплюватися всі спори, зумовлені «публічною діяльністю представників влади, крім тих, щодо яких чинним законодавством встановлено інший порядок вирішення»[5]. Зауважимо лише, що термін «адміністративний» у запропонованій конструкції підкреслює не галузеву належність правовідносин, з яких виник спір, а те, що підставою для його виникнення є адміністративна (управлінська) діяльність суб'єкта владних повноважень. Питання виокремлення адміністративно-правового спору серед інших юридичних конфліктів, вирішення його специфічних ознак завжди привертало увагу науковців.

Проте сьогодні серед українських учених розповсюдженим є розширене тлумачення терміну «адміністративно-правовий спір». Прибічниками такої позиції виступають, зокрема, Н.Б. Писаренко, В.А. Сьоміна, Н.А. Чечіна та ін. [6, с. 23–24].

Позиція науковців, які відстоюють широке тлумачення терміну «адміністративно-правовий спір», підтримується і нами з огляду на такі міркування. Як відомо, адміністративно-правові спори – це спори, що виникають у сфері публічного управління. Окрім норм адміністративного права, публічно-управлінськими є і переважна більшість норм екологічного, фінансового, земельного, значна частина норм господарського права. Зазначені галузі права В.Б. Авер'янов цілком обґрунтовано називав вторинними [7, с. 29]. Історично склалося так, що їх було виділено в окремі галузі. Проте за своєю сутністю у зазначених норм є спільна риса: вони регулюють відносини у сфері публічного управління.

Слушною з цього приводу є думка Л.О. Ніколаєвої, що вирішення публічно-правових спорів про законність правових актів та дій органів публічної влади має міжгалузевий характер, оскільки забезпечує реалізацію норм не тільки адміністративного права, а й фінансового, трудового, муніципального права та ін. [8, с. 31]. На різноманітний характер адміністративних скарг, які нерідко тісно стикаються із суміжними галузями законодавства – земельним, трудовим, пенсійним, податковим, оскільки їх норми часто застосовуються шляхом видання адміністративних актів, вказує і В.В. Сажина [9, с. 38].

Викладене вище дає можливість називати адміністративно-правовими усі спори, що виникають із публічних управлінських правовідносин: адміністративних, екологічних, фінансових, публічних господарських тощо.

Стосовно господарських спорів окремо зазначимо таке. Правові спори, які розглядають господарські суди, можуть бути поділені на приватні (спори, що виникають при укладанні, зміні, виконанні і розірванні господарських договорів) та публічні (спори про визнання недійсними актів, дій та бездіяльності суб'єктів владних повноважень в частині, що стосується господарської діяльності). Доведено, що приватні господарські спори за своїм змістом є цивільно-правовими, а публічні господарські спори – адміністративно-правовими. Таку ж думку висловлює В.К. Матвійчук, який вважають, що з господарськими спорами можуть перетинатись категорії спорів, визначені в пунктах 1, 3, 4, 5 ч.2 ст.17 КАС України [10, с. 35].

З 2005 року (з часу прийняття КАС України) і навіть до сьогодні господарські суди розглядають дві категорії публічних спорів: по-перше, спори, належність яких до адміністративних не викликає заперечень з боку вищих судових інстанцій. Це спори, розгляд яких було розпочато в господарських судах згідно з п.6 Прикінцевих та перехідних положень КАС України [11]. Сьогодні до таких справ належать: 1) справи, передані на новий розгляд за результатами перегляду постанов в касаційному порядку; 2) справи за нововиявленими обставинами; 3) оскарження дій (бездіяльності) органів державної виконавчої служби. Окрім того, в порядку КАС України здійснюються провадження в названих адміністративних справах щодо виправлення помилок, винесення додаткових постанов, роз'яснення постанов сторонам і державному виконавцю тощо.

По-друге, господарські суди розглядають спори, які по суті є адміністративними, але вважаються господарськими та розглядаються у господарських судах з огляду на те, що до теперішнього часу ще не проведено належного розмежування компетенції господарських та адміністративних судів. В якості прикладу можна навести спори про визнання недійсними рішень органів місцевого самоврядування із земельних питань [12].

Тобто сьогодні частина адміністративних спорів, а саме ті, які стосуються господарської діяльності, розглядаються не в порядку адміністративного судочинства, як це передбачено КАС України, а за правилами ГПК України внаслідок їх господарського характеру. Дійсно, що таку невизначеність створено тим, що між вказаними кодексами існує певна неузгодженість щодо критеріїв для визначення спорів, які підвідомчі відповідним судам (господарським та адміністративним): за ГПК України таким критерієм є зміст правовідносин (господарські – негосподарські), з яких виник спір, а за КАС України –

характер спору (приватний – публічний). В той же час видається, що саме останній критерій є визначальним для поділу спорів на види.

Н. М. Курченко вважає, що у компетенції господарського суду доцільно залишити податкові, земельні, фінансові та деякі інші публічні спори. В обґрунтування такої позиції автор зазначає, що державний контроль та нагляд за господарською діяльністю входить до сфери господарських, а не публічних правовідносин [13, с. 360–361]. З такою позицією важко погодитися, оскільки відомо, що господарські правовідносини характеризуються поєднанням як приватноправових, так і публічно-правових елементів. Податкові, земельні, фінансові правовідносини є публічними, тому спори, що виникають з них, мають бути віднесені до компетенції саме адміністративного суду, оскільки за своєю природою такі спори є адміністративними.

Аналіз змісту положень п.1 ч.1 ст.3 та ч.2 ст.4 КАС України свідчить, що вони опосередковано вказують на визначення поняття адміністративно-правового спору в широкому розумінні. Це впливає із такого. Згідно з ч. 2. ст. 4 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на всі публічно-правові спори, крім спорів, для яких законом встановлено інший порядок вирішення. З аналізу чинного законодавства України виходить, що інший порядок вирішення публічно-правових спорів встановлено для конституційних та міжнародних публічних спорів. Отже, за логікою норм КАС України усі інші публічно-правові спори належать до юрисдикції адміністративних судів, тобто є адміністративними спорами. КАС України, розкриваючи у п. 1 ч. 1 ст. 3 поняття справи адміністративної юрисдикції, по суті визначає, який спір є адміністративним, – це переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, у якому хоча б однією стороною є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень [11].

Отже, резюмую, що адміністративно-правовими у широкому розумінні слід визнати усі спори, що виникають із публічних управлінських правовідносин: адміністративних (урегульованих нормами адміністративного права у вузькому значенні), екологічних, фінансових, господарських тощо.

Науковий керівник: д.ю.н., проф. Кагановська Т.Є.

Література:

1. Тихомиров, Ю. А. Публичное право [Текст] : учеб. / Ю. А. Тихомиров. – М. : Изд-во БЕК, 1995. – С. 255.
2. Кодекс адміністративного судочинства України [Текст] : прийм. Верхов. Радою України 6 лип. 2005 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – № 35–36, № 37. – Ст. 446.
3. Чечот Д. М. Неисковые производства [Текст] / Д. М. Чечот. – М. : Юрид. лит., 1973. – 168 с.
4. Судебные системы европейских стран [Текст] : пер. с фр. Д. И. Васильева и с англ. О. Ю. Кобякова. – М. : Междунар. отношения, 2002. – С. 83–87
5. Зеленцов А. Б. Административно-правовой спор (теоретикометодологические подходы к исследованию) [Текст] / А. Б. Зеленцов // Правоведение. – 2001. – № 1. – С. 74, 75.
6. Писаренк, Н. Б. Адміністративно-правові спори (удосконалення порядку вирішення) [Текст] : монографія / Н. Б. Писаренко, В. А. Сьоміна. – Х. : Право, 2011. – 136 с.
7. Авер'янов В. Б. Реформування українського адміністративного права: необхідність оновлення науково-теоретичних засад [Текст] / В. Б. Авер'янов // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : спец. вип. : у 2 ч. – Сімф., 2005. – Ч. 1 : IV Національна науково-теоретична конференція «Українське адміністративне право: сучасний стан і перспективи реформування». – С. 24–30.
8. Николаева, Л. О. Формальный и материальный аспект административной юстиции [Текст] / Л. О. Николаева // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : спец. вип. : у 2 ч. – Сімф., 2005. – Ч. 1 : IV Національна науково-

теоретична конференція «Українське адміністративне право: сучасний стан і перспективи реформування». – С. 30–34.

9. Сажина В. В. Административная юстиция: к теории и истории вопроса [Текст] / В. В. Сажина // Совет. государство и право. – 1989. – № 9. – С. 36–44.

10. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України [Текст] : в 2-х т. / за заг. ред. В. К. Матвійчука, І. О. Хар. – вид. 2-е, змінене та допов. – К. : Алерта, КНТ, 2008. – Т. 1. – 787 с.

11. Кодекс адміністративного судочинства України [Текст] : від 06.07.2005р. № 2747-IV // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 32. – Ст. 1978.

12. Постанова Харківського апеляційного господарського суду [Електронний ресурс] : справа № 59/181-09 від 14.09.2010 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/11353155>

13. Курченко, Н. М. Окремі проблеми здійснення господарського судочинства з прийняттям Кодексу адміністративного судочинства України [Текст] / Н. М. Курченко // Матеріали наук.-практ. конф. 12-13 квіт. 2006 р. – Донецьк, 2006. – С. 358–367

МАЙБУТНЄ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ПОЗИЦІЄЮ НІДЕРЛАНДІВ

Анакіна Тетяна Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри міжнародного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

e-mail: tetiana.anakina.fellow@gmail.com

Ключові слова: Угода про асоціацію, євроінтеграція, Україна-ЄС, чинність Угоди про асоціацію, ратифікація Угоди про асоціацію Нідерландами

На сьогодні одним із найбільш актуальних питань вітчизняної зовнішньої політики є набрання чинності Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергетики та їх державами-членами, з іншої сторони [1] (далі – УА), що є не лише визначає низку взаємних прав та зобов'язань сторін із метою поглиблення двостороннього співробітництва, але й є стратегічним орієнтиром та слугує дороговказом масштабних державно-правових реформ у нашій державі.

Угода була підписана у два етапи: спочатку політична частина – 21.03.2014, а пізніше, після виборів Президента України, економічна частина – 27.06.2014. Згодом, 16.09.2014 р. відбулася її синхронна ратифікація Україною та затвердження Європейським Парламентом. При цьому відповідно до ч. 6 та 8 ст. 218 Договору про функціонування ЄС 1957 р. [2] одностайна згода має бути надана усіма міністрами закордонних справ 28 держав-членів ЄС, що представляють іншу законодавчу інституцію Союзу – Раду ЄС. Водночас міністри у складі Ради ЄС зможуть висловлювати офіційну позицію своїх держав під час голосування за майбутнє Угоди лише після визначеності у цьому питанні в національних парламентах.

За своїм предметом УА належить до так званих змішаних угод (mixed agreements), оскільки одночасно охоплює сфери виключної компетенції ЄС (митні правовідносини, правила конкуренції на внутрішньому ринку ЄС), а також спільної (соціальна політика, сільське господарство, захист прав споживачів тощо), допоміжної (культура, туризм, молодь, спорт тощо) та внутрішньої компетенції держав-членів. Отже, оскільки за предметом УА частково охоплює сфери компетенції ЄС та держав-членів, для набрання нею чинності вона повинна пройти узгодження як на рівні Союзу, так і окремо в кожній з 28 держав-членів, поза інституціями ЄС.

Розуміючи, що процес набрання чинності УА за умови одностайної згоди значного кола держав-членів може бути складним і тривалим, сторони домовилися про тимчасове застосування її положень (ст. 486 УА). Такий підхід відповідає праву міжнародних договорів, зокрема, ст. 25 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., яка допускає тимчасове застосування міжнародного договору до набрання ним чинності. Згідно з досягнутими домовленостями, відображеними у Вербальній ноті до УА, тимчасове застосування розпочалося з 01.11.2014 р. щодо положень переважно політичної частини (загальні принципи, політичний діалог і реформи, співробітництво у сфері зовнішньої і безпекової політики, юстиція, свобода, безпека, економічне і секторальне співробітництво, фінансове співробітництво і боротьба з шахрайством тощо) та з 01.01.2016 р. щодо економічної частини, що пов'язані з дією повномасштабної та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. При цьому тимчасове застосування УА не обмежене у часі.

Відомо, що 27 держав-членів ЄС здійснили процес ратифікації УА з Україною і лише в одній – Нідерландах, цей процес досі не завершився. 06.04.2016 р. на консультативному референдумі в Нідерландах більшість її громадян (61,1% при явці 32 %) проголосували проти ратифікації цієї Угоди. Нижня палата Парламенту Нідерландів, не будучи формально зв'язаною результатами референдуму, 23.02.2017 р. погодилася із ратифікацію УА (89 зі 150 депутатів «за», 55 – «проти»). Для завершення цієї процедури потрібно отримати згоду також Верхньої палати (Сенату), після чого ратифікаційні грамоти передаються на підпис королю і надсилаються депозитарію – Генеральному секретареві Ради ЄС (ст. 484 УА). Очікується, що це відбудеться наприкінці квітня 2017 р. [4]. Проте жодних часових обмежень, коли цей процес має бути завершено, конституційне законодавство Нідерландів не містить. Отже, на сьогодні УА досі не набрала чинності.

Не вдаючись до глибинного аналізу причин волевиявлення громадян на загальнодержавному референдумі 06.04.2016 р. та складнощів ратифікаційного процесу в парламенті, зазначимо, що політикум Нідерландів вказував на окремі положення УА, що не відповідають інтересам країни, та мають бути змінені або доповнені у тексті УА. Вони можуть бути зведені до основних чотирьох:

1. За УА держави-члени ЄС, у тому числі Нідерланди, зобов'язані надавати військову допомогу Україні. З огляду на це, а також з метою захисту національних інтересів держави в військовій сфері, положення про військове співробітництво мають бути виключені з тексту Угоди.
2. УА надає гарантії щодо членства України в ЄС.
3. УА передбачає вільний доступ працівників України до ринків ЄС.
4. Боротьба з корупцією та проведення ефективних внутрішніх реформ в Україні мають бути ключовою умовою дії УА.

Якщо звернутися до Угоди про асоціацію, можна зробити висновок, що вказані заяви не є обґрунтованими. По-перше, ст. ст. 7, 9, 10, що стосуються співпраці у військовій сфері, не передбачають жодних «твердих» зобов'язань, у тому числі щодо надання військової допомоги. По-друге, у преамбулі УА чітко заявлено, що «ця Угода не визначає наперед і залишає відкритим майбутній розвиток відносин Україна-ЄС». Вступ до ЄС відбувається за окремою юридичною процедурою, безпосередньо не пов'язаною з подібними міжнародними договорами. По-третє, відповідно до ст. ст. 17 та 18 УА громадяни України не набувають право на автоматичне працевлаштування в державах-членах ЄС без спеціального дозволу. Передбачається також бездискримінаційне ставлення до українських працівників, які законно працевлаштовані на території держави-члена, щодо умов праці, винагороди та звільнення, порівняно з громадянами цієї держави-члена, а також можливість покращення доступу до зайнятості для українських працівників з урахуванням існуючої ситуації на ринку праці держав-членів. По-четверте, за ст. 22 УА сторони зобов'язалися співпрацювати у боротьбі з корупцією, а також з метою її попередження. Більше того, відповідно до ст. 3 УА «Верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією, боротьба з різними формами транснаціональної організованої злочинності й тероризмом,

сприяння сталому розвитку і ефективній багатосторонності є головними принципами для посилення відносин між Сторонами». Отже, вказані політичні заяви не враховують положень УА та спотворюють розуміння змісту і сутності співпраці сторін.

Як зазначалося нами раніше, на сьогодні питання про набрання чинності УА залишається відкритим до офіційного повідомлення урядом Нідерландів їх правової позиції. Для розуміння майбутнього цієї Угоди варто визначити найбільш ймовірні варіанти розвитку подій і оцінити їх з позиції інтересів України. Юристами та політологами в засобах масової інформації з цього приводу висловлювалися можливі «сценарії» [див. 2]:

1. «Сценарій» ігнорування результатів референдуму щодо УА. Цей варіант видається доволі сумнівним, оскільки Нідерланди належать до країн розвинутої демократії, де думка громадян має вирішальне значення в управлінні державними справами. Тому відверте нехтування інтересами громадян – майбутнім електоратом і ратифікація УА існуючій редакції, навряд чи, відбудеться.

2. Повторний референдум. Розвиток такого «сценарію» активно обговорювався на початку, після офіційного повідомлення про результати консультативного референдуму. Нині, у зв'язку із запуском процедури ратифікації у голландському парламенті, такий захід втратив свою актуальність.

Разом із тим подібний прецедент відомий в історії європейської інтеграції, коли повторне схвальне волевиявлення громадян було єдиною правовою підставою для надання державою згоди на обов'язковість міжнародних договорів про реформування ЄС. Так, у червні 2001 р. на загальнодержавному референдумі щодо ратифікації Ніццького договору при явці усього в 34 % громадяни Ірландії проголосували проти відповідних змін, що переважно стосувалися реформування Союзу у зв'язку із вступом 10 країн Центральної та Східної Європи. Причини такої реакції головним чином були зумовлені низькою поінформованістю громадян щодо змісту і призначення вказаного міжнародного договору. У зв'язку із поразкою на першому референдумі, серйозну інформаційну кампанію почали вести і президент Європарламенту, ірландець Пат Кокс, і тодішній чеський лідер Вацлав Гавел, а в Польщі активісти надіслали листи кожній ірландській родині. У результаті, на другому референдумі, що відбувся менш ніж за півтора року (19.10.2002 р.) позиція громадян суттєво змінилася – при майже 50% активності 60 % громадян висловилися на підтримку Ніццького договору.

3. Рішуча відмова від ратифікації УА. Як видно з законодавчих процесів в парламенті Нідерландів, цей «сценарій» не виправдав себе, оскільки процес ратифікації вже розпочався. Крім того, не взяти до уваги досягнуті домовленості з рештою держав-членів ЄС, які висловили згоду на обов'язковість УА, для Нідерландів з політичних міркувань було би вкрай небажаним.

4. Прийняття рішення про ратифікацію окремо політичної, окремо економічної частини УА. Такий «сценарій» на сьогодні видається мало реалістичним, оскільки він є складним, адже вимагатиме нового тривалого ратифікаційного процесу в усіх державах-членах ЄС, Союзі та Україні. Подібним чином нереалістичними є й пропозиції щодо укладення нового міжнародного договору про асоціацію з Україною.

5. Ратифікація Нідерландами Угоди з окремим додатком, де буде висловлена офіційна позиція країни з принципових для неї змістовних положень УА. Такий додаток може мати форму протоколу або декларації. Протокол – додатковий міжнародний договір, в якому доповнюються або змінюються норми основного міжнародного договору. Оскільки за правовою природою протокол – це міжнародний договір, відповідно, для набрання ним чинності потрібна буде згода усіх держав-членів ЄС. Цей процес може бути тривалим і складним, відтак виправданим є прийняття окремої декларації – політичної заяви, що не є юридично обов'язковою, в якій висловлюються наміри, побажання або тлумачення державою відповідних положень міжнародного договору і яка не потребує схвалення державами-членами.

Прийняття окремого акта у формі декларації до міжнародного договору широко використовувалося у практиці Європейського Союзу як компроміс, коли досягти згоди окремих держав-членів щодо реформування ЄС видавалося неможливим. Так, свого часу були значні проблеми із набранням чинності Маастрихтського договору 1992 р. у зв'язку із результатами загальнодержавного референдуму в Данії 02.06.1992 р., на якому більшість громадян (50,7% при явці 83,1%) проголосувала проти ратифікації Маастрихтського договору. Одним із ключових дискусійних питань було запровадження інституту громадянства ЄС, яким громадяни держав-членів набували низки нових прав – переваг від членства їх країн у Європейських співтовариствах. Побоювання громадян були пов'язані з сутністю інституту громадянства як традиційного атрибуту держави. Тож запровадження громадянства в рамках міждержавного об'єднання *sui generis*, на їх думку, могло обмежувати національні суверенні повноваження держави. [5, с. 53]. У зв'язку із цим на засіданні Європейської ради, що відбулося 10-11.12.1992 р. в Единбурзі було прийняте «Рішення стосовно деяких проблем, порушених Данією щодо Договору про Європейський Союз», у якому були висловлені певні уточнення щодо такого статусу, що й відкрило дорогу для позитивного голосування данців на наступному референдумі 18.05.1993 р. У тексті Договору про ЄС 1992 р. [4] зазначена норма не отримала закріплення, оскільки вона була сформульована вже після парафування тексту договору і висловлення згоди на його обов'язковість майже усіма державами-членами. Тому спільним рішенням урядів було погоджено закріпити тлумачення сутності інституту громадянства у політичній декларації, аби не розпочинати процес ратифікації із початку. Згодом до Маастрихтського договору було додано Декларацію Данії щодо громадянства Союзу від 12.12.1992 р. [6].

Складний процес набрання чинності мав місце й щодо Лісабонського договору про реформування ЄС, зміст якого призвів до серйозних політичних дебатів в державах-членах. Чеська Республіка була останньою, що його ратифікувала в результаті деяких поступок з боку ЄС. Зокрема, Президент В. Клаус вимагав внесення змін до цього договору з метою захисту країни від можливих майнових претензій з боку судецьких німців, які були вимушені залишити Чехословаччину після II Світової війни, і отримання гарантій незалежності національної судової системи. Офіційна Прага вимагала гарантій щодо того, що Лісабонський договір призведе до скасування так званих декретів Береша, ухвалених у 1946 р., що регламентували її післявоєнний устрій. На саміті Європейської Ради 29-30.10.2009 р. решта держав-членів пішли на поступки Чехії. У результаті до Лісабонського Договору було додано Декларацію Чеської Республіки № 53 щодо Хартії ЄС про основоположні права [7], в якій враховано її побажання. Вказаний політичний крок розблокував процес ратифікації країною цього договору, що стало правовою основою для набрання ним чинності.

На нашу думку, подібний підхід може мати місце й щодо позиції Нідерландів щодо УА. Тож УА буде супроводжуватися окремим додатком у формі декларації, де буде висловлена офіційна позиція країни з принципових для неї змістовних положень Угоди. Однак такий розвиток подій буде можливим лише у разі завершення процедури ратифікації у верхній палаті парламенту країни.

6. «Сценарій вичікування», який передбачає, що ні Нідерланди, ні ЄС нічого не змінюють у тексті Угоди і вона продовжує застосовуватися на тимчасовій основі відповідно до ст. 486 УА та політичної домовленості щодо її дій, як це має місце й на сьогодні.

Історії європейської інтеграції відомі подібні прецеденти. Так, Угода про стабілізацію та асоціацію з Боснією й Герцеговиною була підписана 16.06.2008 р., але набрала чинності лише 01.06.2015 р. Тож близько семи років діяла тимчасова угода, яка регламентувала торговельні відносини між сторонами. Угоди про асоціацію з Грузією та Молдовою почали тимчасово діяти з 01.09.2014 р. до моменту їх одночасного набрання чинності 01.07.2016 р.

Вказаний «сценарій» є доволі ймовірним у разі негативного голосування щодо закону про ратифікацію у верхній палаті парламенту Нідерландів. Стаття 486 УА не містить

жодних часових обмежень щодо тривалості тимчасового застосування положень УА. При цьому варто звернути увагу, що УА охоплює сфери виключної компетенції ЄС, що стосуються торговельних відносин в межах зони вільної торгівлі (Розділ IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» ст. ст. 25-336), щодо якої держави-члени делегували свої повноваження на наднаціональний рівень. Тому загальмувати їх дію Нідерланди, як і будь-яка інша держава-член, не мають повноважень. З точки зору економічних інтересів саме у положеннях щодо глибокої і повномасштабної зони вільної торгівлі Україна найбільше зацікавлена.

Зокрема, європейська сторона значною мірою лібералізувала митний режим для українських товарів. Ще у 2014 р. було скасовано 95% ввізних мит ЄС на промислові товари та 84% – на сільськогосподарську продукцію. Для українських виробників найсуттєвішим було зниження тарифних обмежень з боку ЄС у таких галузях: легка, харчова, хімічна промисловість, машинобудування. В той же час з 01.01.2016 року було скасовано мита на імпорт близько 70% товарів походженням з ЄС, а для решти чутливих для України товарів діють перехідні періоди відповідно до Графіку, встановленого у Додатку I-A до УА. Загалом у 2016 р. спостерігається позитивна динаміка розвитку торгівлі між Україною та ЄС — як щодо експорту, так і імпорту. При цьому експорт товарів до ЄС виріс на 3,7% порівняно з попереднім роком та становив 13,5 млрд. дол. США, а імпорт товарів з ЄС – збільшився на 11,8% та становив 17,1 млрд. дол. США [8]. За підрахунками експертів, за час тимчасової дії економічної частини УА українські експортери заощадили близько 487 млн. євро за рахунок поступового скасування і зниження імпортних мит, а виробники ЄС близько 391 млн. євро. [9].

Варто також звернути увагу, що від дії УА певні економічні вигоди отримують й Нідерланди. Так, за підрахунками дослідницької групи SEO Amsterdam Economics, обсяг експорту голландських товарів до України за 11 місяців 2016 р. збільшився на 18 % у порівнянні з 2011-2015 рр. За їх прогнозами, в результаті дії положень УА щодо зони вільної торгівлі, голландський експорт в Україну може збільшитися майже в три рази, з 1,5 млрд. євро до приблизно 4,2 млрд. євро, а голландський імпорт з України майже подвоїться – з 0,7 млрд. євро до 1,3 млрд. У результаті голландський ВВП збільшиться на 177 млн. євро, що еквівалентно зростанню на 0,03% відносно рівня ВВП у 2015 р. [10].

Підводячи підсумок проведеного нами дослідження, зазначимо, що, на нашу думку, найбільш вірогідним є два шляхи розвитку подій щодо майбутнього Угоди про асоціацію з Україною. У разі ратифікації УА Нідерландами до цієї Угоди буде додано окрему декларацію, в якій будуть враховані побажання країни щодо її положень, що знизить градус політичної напруги в країні. Для України така Декларація не матиме жодних юридичних наслідків, оскільки з огляду на правову природу вона не містить для сторін жодних нових зобов'язань. Як було нами досліджено, побажання країни вже враховані у тексті Угоди, тому вона відігравати роль скоріше політичного інструменту, який дозволить забезпечити баланс між волею електорату та депутатів національного парламенту. У разі, якщо ратифікація не відбудеться, найбільш вірогідним є прийняття рішення про продовження тимчасової дії УА на основі ст. 486. Вказаний підхід в цілому не становить загрози інтересам України за цією Угодою, оскільки переважна більшість її положень, передусім щодо зони вільної торгівлі, уже діють на сьогодні та надають переваги українським товаровиробникам і надавачам послуг на ринку ЄС.

Література

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 75. – Ст. 83.
2. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.

3. Єреміца В. Україна і ЄС. Шість сценаріїв після референдуму в Нідерландах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/27672730.html>
4. В Нідерландах ратифікували асоціацію, лишився ще один крок // Європейська правда. – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/02/23/7062141/>
5. Maas W. Creating European Citizens / W. Maas. – L. : Rowman & Littlefield, 2007. – 179 p.
6. Declaration on Citizenship of the Union of the Kingdom of Denmark of 12.12.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A41992X1231>
7. Declaration by the Czech Republic on the Charter of Fundamental Rights of the European Union № 53 // Official Journal of the European Union. – 2016. – Serie C202. – P. 355.
8. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в 2016 році / Урядовий офіс з питань європейської та євроатлантичної інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248115804&cat_id=247749488
9. Українські експортери зможуть заощадити півмільярда на митах / Економічна правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2013/05/21/375779/>
10. Impact of the EU-Ukraine Free Trade Agreement on the Dutch Economy: Report of 20.02.2017 / Nienke Oomes (team leader) Romy Appelmann Joost Wittenman [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.seo.nl/uploads/media/2017-08_Impact_of_the_EU-Ukraine_Free_Trade_Agreement_on_the_Dutch....pdf

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ОСНОВНИХ КОЛІЗІЙНИХ ПРИВ'ЯЗОК У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ПРАВОВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ

Бут Марія Олександрівна

студентка 5 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

e-mail: maria.but95@gmail.com

Ключові слова: міжнародно-правові відносини, колізійні норми, майнові відносини подружжя, право особистого закону одного з подружжя (*lex personalis*), право держави місця перебування одного з подружжя (*lex domicilii*), право держави місця знаходження речі (*lex rei sitae*).

Актуальність теми полягає в тому, що в період глобалізації міжнародно-правові відносини мають ознаку динамічності розвитку, в тому числі це стосується відносин майнового характеру. Цим зумовлюється важливість детального регулювання на законодавчому рівні зазначених правовідносин.

Слід зауважити, що питанню колізійних норм у сфері регулювання майнових правовідносин подружжя займалися такі цивілісти-вчені: О.С. Олійник, В.І. Кисіль, О.О. Мережко, О.Є. Бурлай, О.О. Грабовська та інші. На жаль, у вітчизняній науці не знайшли належного теоретичного опрацювання застосування колізійних норм при регулюванні відносин подружжя в міжнародному приватному праві.

Як відомо, в юриспруденції використовуються різні види соціальних правових норм: релігійні, політичні, естетичні, моральні тощо. Окреме місце серед видів норм займають саме колізійні норми.

Колізійні норми — правові норми, які безпосередньо не регулюють ті чи інші

правовідносини, а лише допомагають судові чи іншому органу правозастосування вирішити «колізійне питання», тобто «конфлікт» між правопорядками різних держав, які претендують на регулювання тих чи інших приватноправових відносин з іноземним елементом. [5, с. 225]

Особливістю колізійної норми є наявність колізійної прив'язки (диспозиції) — зазначення права країни (правової системи), яке підлягає застосуванню до приватноправових відносин, також вказує на юридичні наслідки, які наступають при виникненні даних відносин, ускладнених іноземним елементом. [3, с. 68]

Зважаючи на те, що колізійні норми характерні виключно міжнародно-правовим відносинам, застосовуванню підлягають лише ті, які прямо передбачені чинним законодавством України та міжнародними договорами.

Закон України «Про міжнародне приватне право» закріплює лише одну 61 статтю, яка безпосередньо спрямована на врегулювання **майнових відносин подружжя**, з іноземним елементом. [1]

Натомість в країнах Західної Європи майновим відносинам подружжя приділено досить більше уваги, що виражається в окремих нормативно-правових актах.

Національне законодавство України закріплює принцип застосування найбільш вигідного права в майнових відносинах, з іноземним елементом.

Мова йде про те, що в приватному праві, не дивлячись на юридичну рівність учасників відносин, законодавець намагається захистити інтереси сторони. В міжнародному приватному праві та сімейному праві зокрема, поява цього принципу свідчить про позитивні тенденції в розвитку колізійного регулювання. Разом з тим, необхідно вдосконалити механізми, які б надавали можливість в достатній мірі реалізувати зазначений принцип. [2, с. 42]

Так, передбачається на власний розсуд обрання подружжям прив'язки, яка буде регулювати майнові відносини: **право особистого закону одного з подружжя (lex personalis)** або **право держави місця перебування одного з подружжя (lex domicilii)**, або стосовно нерухомого майна, **право держави місця знаходження речі (lex rei sitae)**. Для фіксування обрання подружжям на території України певної колізійної прив'язки, законодавець встановлює обов'язкову умову, яка полягає в необхідності нотаріального посвідчення такого вибору, оформлене угодою.

Відповідно до абз. 9 п. 11 Листа Вищого Спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику розгляду судами цивільних справ з іноземним елементом» від 16.05.2013 року №24-754/0/4-13 подружжя, яке не має спільного особистого закону, може обрати право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу, якщо подружжя не має спільного місця проживання або якщо особистий закон жодного з них не збігається з правом держави їхнього спільного місця проживання. У такому випадку вибір права обмежений лише правом особистого закону одного з подружжя без застосування частини другої статті 16 Закону України «Про міжнародне приватне право». Угода про вибір права припиняється, якщо особистий закон подружжя стає спільним (частини друга, третя статті 60 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Але у зв'язку з цим, не можна повністю виключити випадки обрання подружжям — під тиском одного з них — законодавства держави, де, наприклад, недостатньо забезпечено рівність чоловіка і жінки в майнових відносинах. Якщо буде встановлено суперечність застосування норм обраного іноземного сімейного права основам правопорядку України, можливо обмеження його застосування з посиланням на несумісність з публічним порядком України.

Колізійні норми про майнові стосунки подружжя містяться в ряді договорів України. Так, згідно зі ст. 25 Договору з Угорщиною про правову допомогу у цивільних, сімейних і кримінальних справах майнові правовідносини подружжя визначаються законодавством Договірної Сторони, на території якої подружжя має спільне місце проживання. Якщо подружжя проживають в різних країнах, то за наявності у них спільного громадянства застосовується законодавство країни їх громадянства, а при різному

громадянстві — законодавство країни, де вони мали своє останнє спільне місце проживання. Подібні до наведеного положення є і норми інших договорів про правову допомогу, наприклад, ст. 27 Мінської конвенції 1993 р. Остання містить положення, аналогічні Договору України з Угорщиною, з додаванням на той випадок, коли подружжя, які мають різне громадянство, не мали спільного місця проживання на території країн-учасниць Конвенції, то в цьому випадку відповідно до ст. 27 застосовується законодавство держави, установа якої розглядає справу.

Якщо регулювання відповідних відносин в міжнародному договорі і в ст. 61 Закону України «Про міжнародне приватне право» є різне, до особистих та майнових відносин подружжя застосовуються правила міжнародного договору. Наприклад, якщо подружжя — угорські громадяни проживають: один в Україні, а інший — в Угорщині, а раніше спільно проживали в Україні і мають тут грошові вклади, то при розгляді позову про поділ майна подружжя український суд повинен застосувати не українське законодавство, а угорське відповідно до наведеної вище ст. 25 (Договір з Угорщиною). [6, с. 146]

У сфері колізійного регулювання сімейних відносин головним і найбільш поширеним є принцип особистого закону (*lex personalis*). Усі найбільш важливі питання регулювання сімейних відносин вирішуються за особистим законом учасників цих відносин, що зумовлюється тісним зв'язком сімейних відносин, по-перше, з особистим статусом людини, обсягом її правосуб'єктності, і, по-друге, з соціокультурною традицією. Тому цілком виправданим є відсилання до правової системи, до якої належать учасники сімейних відносин. [4, с. 243]

Висновки. Застосування колізійних прив'язок у сфері регулювання майнових відносин в міжнародно-правових відносин, з іноземним елементом має важливе значення. Адже для належного функціонування міжнародного сімейного права необхідно на державному рівні втілювати основоположні принципи, в тому числі забезпечувати дієвий механізм реалізації принципу автономії волі в майнових відносинах подружжя. Це додатково пояснюється взяттям Україною зобов'язань, шляхом підписання міжнародних договорів з іншими країнами.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Розгон О.В.

Література

1. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 24.05.2016 року. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2709—15>
2. Калакура В. Я. Принципи колізійного регулювання в міжнародному сімейному праві / В. Я. Калакура // Вісник Київського Національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. — 2009. — Вип. 80. — С. 40–43.
3. Коцан Ю. Я. Загальна характеристика колізійної норми // Митна справа : Науково—аналітичний журнал. — 2013. — № 2 (ч. 2, кн. 2). — С. 65—70.
4. Міжнародне приватне право: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. проф. В.П. Жушмана та доц. І.А. Шуміло. — Х.: Право, 2011. — 320 с.
5. Міжнародне приватне право. Науково—практичний коментар Закону / За ред. доктора юридичних наук, проф. А. Довгєрта. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2008. — 352 с.
6. Погорецька Н. В. «Розщеплення статуту» у міжнародному приватному праві / Н. В. Погорецька // Прикарпатський юридичний вісник. — 2013. — № 3. — С. 142–153

ЗАЗДАЛЕГІДЬ ОБІЦЯНЕ НЕПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ЗЛОЧИН (ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ)

Давиденко Альона Олександрівна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: mous344@mail.ru

Ключові слова: заздалегідь обіцяне неповідомлення, кваліфікація, причетність, співучасть, інтелектуальне пособництво, юридичний обов'язок.

Положення щодо причетності до злочину у кримінальному законодавстві України наразі знаходиться у правових нормах інституту співучасті у злочині, а саме їх закріплено ст. 27 КК України [6]. Можна припустити, що таке суміщення різних за своєю правовою природою кримінально-правових інститутів призводить до помилок, які допускають органи досудового розслідування, прокуратура та суди України, даючи правову оцінку діям, які мають ознаки причетності до злочину. Тобто, особу, яка фактично причетна до злочину піддають кримінальній відповідальності за співучасть, а дії співучасника можуть визнати причетністю до злочину. Наслідком такої кваліфікації може бути не правильне, не справедливе призначення покарання або звільнення від кримінальної відповідальності. Таким чином, помилкова оцінка діянь, які мають ознаки причетності до злочину, негативно позначиться на ставленні суспільства до діяльності правоохоронних органів та суду щодо застосування кримінального законодавства та правотворчого процесу в Україні загалом [1, с.10].

Досить часто зусиль лише правоохоронних органів недостатньо для запобігання, виявлення і припинення злочинів. Потрібно розуміти, що встановлення порядку і стабільності в суспільстві неможливе без участі та бажання його членів. Отже, вимогу інформувати про достовірно відомий вчинений злочин або такий, що готується, будь-якої тяжкості, слід розглядати як обов'язок громадян.

Ще в радянські часи існувала проблема приналежності заздалегідь обіцяного недонесення до інституту співучасті чи до інституту причетності. Деякі вчені наголошували на тому, що заздалегідь дане особою обіцяння не повідомляти відповідні правоохоронні органи про злочин є різновидом співучасті у злочині. Так, А. Н. Трайнін писав, що «...не только укрывательство, но и родственные ему формы — недонесение и попустительство, если они заранее были обещаны,— являются формами соучастия, точнее — пособничеством» [9, с. 106]. Погоджуючись з цим, А. С. Якубов зробив уточнення, що «...заранее обещанное несообщение образует соучастие в преступлении в виде интеллектуального пособничества, поскольку обещание не сообщать о готовящемся или совершаемом преступлении укрепляет у преступника надежду уйти от ответственности, стимулирует и укрепляет намерение продолжить совершение преступления» [10, с. 269].

На думку Ф. Г. Бурчака заздалегідь обіцяне недонесення перебуває в причинному зв'язку зі злочинном, вчиненим виконавцем та іншими учасниками злочину, а саме воно є однією з умов, яка допомагає його вчиненню і посягає на той самий об'єкт, що й основний злочин. І це, на його думку, є достатнім аргументом, щоб зазначений вид недонесення розглядати, як співучасть у злочині [2, с. 170-172]. Тобто вирішальним фактором є зміцнення рішучості у злочинця та його співучасників вчинити злочин, як однієї з умов, що сприяють вчиненню злочину. Схожу позицію займають О. В. Глухова, А. В. Зарубін та інші не тільки радянські, а й деякі сучасні вчені [3, с. 34, 50; 5, с. 94].

Як слушно відзначив А. С. Беніцький, в деяких державах – колишніх республіках СРСР заздалегідь обіцяне неповідомлення про злочин є ніщо інше, як співучасть у виді пособництва. Так, наприклад, у ч. 1 ст. 31 (причетність до злочину) КК Республіки Узбекистан зазначається, що заздалегідь не обіцяне неповідомлення про достовірно відомий

злочин тягне відповідальність за ст. 155¹ та ст. 241 (неповідомлення про злочин чи його приховування) КК Республіки Узбекистан [1, с. 12].

Між тим, деякі науковці не погоджуються з такою думкою. Такі радянські вчені, як В. О. Кузнецов, П. І. Гришаєв вважали, що заздалегідь обіцяне недонесення взагалі не можна розглядати як різновид співучасті через різницю в кримінально правовій природі цих інститутів [7, с. 99; 4, с. 223–224]. Як справедливо зауважили Г. А. Кригер та П. І. Гришаєв, поведінка осіб, причетних до злочину, причинно не пов'язана з об'єктивною стороною самого злочину. Особа, яка заздалегідь обіцяє не повідомити про злочин, що готується або вчиняється залишається осторонь і ніяк не впливає на хід злочинних подій. Тобто, дослідники наголошують на тому, що заздалегідь обіцяне недонесення не підпадає під ознаки пособництва, оскільки неповідомлення про злочин, що готується, ніяк не сприяє виконавцеві у його вчиненні, оскільки особа своєю обіцянкою не створює можливостей для цього. Обіцянка не повідомляти про підготовлюваний злочин не є сприянням вчиненню злочину, не усуває перешкоди для його вчинення, а також не приховує самого злочину, тому такі діяння причинно не зумовлюють вчинення виконавцем (співвиконавцем) злочину [4, с. 203].

П. Ф. Тельнов, погоджуючись з думкою, що невтручання в злочинну подію, знаючи про її настання та неповідомлення про це, не можуть перетворитися в реальне сприяння злочину. Між тим автор зазначав, що в разі, якщо особа має юридичний обов'язок попередити про злочин відповідні органи, проте цього не робить, при цьому навпаки запевняє злочинця, що нікому не повідомить про скоєння злочин, то її бездіяльність утворюватиме інтелектуальне пособництво у виді заздалегідь обіцяного недонесення [8, с. 99–100].

Наразі чинне кримінальне законодавство України не покладає на особу обов'язок повідомляти органи влади про злочин, що готується, вчиняється або вже вчинено, хоча, на нашу думку, такі зміни могли б удосконалити кримінально-правову систему. Інакше злочинець розуміє те, що особа не зобов'язана під загрозою покарання за неповідомлення (недонесення) про злочин повідомляти правоохоронні органи про нього та його злочинні діяння, а отже зміцнюється рішучість злочинця.

Для того, щоб результативно вплинути на боротьбу зі злочинністю, а також підвищити ефективність цього процесу, потрібно приділити значну увагу такому фактору, як готовність громадян залучитися до цієї боротьби, тобто своєчасно надавати правоохоронним органам інформацію про відомі їм злочини. У то й же час, необхідно пам'ятати, що без належного матеріального заохочення вплинути на активність громадян в цій сфері майже неможливо, така винагорода є найважливішою умовою для формування співпраці громадян з правоохоронними органами. Наприклад, у таких країнах, як США і Канада успішно застосовується матеріальна винагорода за повідомлення достовірної інформації про злочин, при цьому зберігається анонімність такої особи. І це дійсно дає свій позитивний ефект. Проте, така матеріальна зацікавленість хоча і є важливим стимулом для громадян, однак не єдиним і, можливо, не найбільш дієвим засобом. Поряд із заходами матеріального заохочення за донесення доцільно застосовувати кримінальну відповідальність за недонесення.

Основною метою встановлення відповідальності за неінформування є спонукання несвідомих громадян під страхом кримінального покарання сприяти здійсненню завдань правосуддя шляхом повідомлення про достовірно відомий підготовлюваний або вчинений злочин.

Під недонесенням про злочин слід вважати неповідомлення особою будь-яких відомостей про такі обставини, як: інформацію про місце, час, спосіб, знаряддя, засоби вчинення злочину, сліди злочину, місце знаходження предметів, здобутих злочинним шляхом тощо.

Отже, у цій публікації ми намагались звернути увагу на проблему кваліфікації заздалегідь обіцяного недонесення про злочин, яке й досі є дискусійним. Обґрунтувати свою

позицію, щодо перетворення такого діяння у кримінально каране, а також віднесення цього інституту до інтелектуального пособництва. Таким чином, недонесення про злочин являло б собою невиконання громадянами, без поважних причин, юридичного обов'язку своєчасно повідомляти правоохоронним органам достовірні відомості про злочин, за наявності реальної можливості здійснення таких інформаційно-превентивних заходів.

Науковий керівник: д. ю. н., професор Житний О.О.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беніцький А. С. Питання кваліфікації заздалегідь обіцяного неповідомлення про злочин / Актуальні сучасні проблеми кримінального права та кримінології у світлі реформування кримінальної юстиції : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції [23 травня 2014 року, м. Харків] / МВС України ; Харківський нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. – Том І. – Х. : ХНУВС, 2014. – 328 с.
2. Бурчак Ф. Г. Учение о соучастии по советскому уголовному праву / Ф. Г. Бурчак ; [отв. ред. И. П. Лановенко]. – К. : Узд-во «Наукова думка», 1969. – 216 с.
3. Глухова О. В. Уголовная ответственность за недоносительство и укрывательство преступлений : [монография] : / О. В. Глухова ; Брест. гос. ун-т имени А. С. Пушкина. – Брест : БрГУ, 2010. – 247 с.
4. Гришаев П. И. Соучастие по уголовному праву / П. И. Гришаев, Г. А. Кригер. – М. : Госюриздат. 1959. – 255 с.
5. Зарубин А. В. Уголовно-правовое регулирование прикосновенности к преступлению : канд. юрид. наук Зарубин Андрей Викторович ; Тюмен. юрид. ин-т МВД России. – Тюмень. – 2004. – 212 с.
6. Кримінальний кодекс України (редакція від 05.01.2017). закон від 05.04.2001 № 2341-III. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
7. Кузнецов В. А. Борьба с преступным приобретением и сбытом имущества / В. А. Кузнецов. – К. : Наук. думка, 1970. – 160 с.
8. Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении П. Ф. Тельнов. – М. : Юридическая литература, 1974. – 208 с.
9. Трайнин А. Н. Учение о соучастии / А. Н. Трайнин. – М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. – 158 с.
10. Уголовное право. Общая часть : [учебник] : / А. С. Якубов, Р. Кабулов и др. – Ташкент : Академия МВД Республики Узбекис-тан, 2004. – 435 с.

КІБЕРСКВОТИНГ ЯК ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ ДОМЕННИХ СПОРІВ

Раєвська Катерина Іллівна

студентка 5 курсу Заочного факультету №1

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

e-mail: katy.rayevska@gmail.com

Ключові слова: кіберсквотинг, доменне ім'я, доменні спори, порушення права інтелектуальної власності, ICANN, UDRP.

Стрімкий розвиток інтернету на наше життя важко переоцінити. Вплив інтернет-технологій поширюється не тільки на область комп'ютерних комунікацій, він пронизує все суспільство. Завдяки глобальним мережевим рішенням традиційна діяльність все більше переноситься у віртуальний простір.

Термін «кіберсквотинг» виник у Сполучених Штатах Америки в 1995-1996 роках. Він позначає несумлінні дії з доменними іменами, що стосуються порушення права інтелектуальної власності.

Домен — це ім'я сайту. Кожен домен обслуговується групою серверів (комп'ютерів). Домен складається з імені та доменної зони. Доменна зона це приналежність сайту до певної групи, пишеться наприкінці після крапки, підтримує ієрархію. Доменні зони бувають міжнародні (.com, .net), національні (.us, .ua, .ru), національні в свою чергу поділяються на регіональні (.if.ua) та за сферою діяльності (.com.ua).

Домен (фр. *domaine*) у загальному значенні область. Поглиблене тлумачення терміна: домен — це одиниця структури. Домен — певна зона в системі доменних імен Інтернету, виділена власникові домена (якій-небудь країні, міжнародній організації, регіону, юридичній або фізичній особі) для цілей забезпечення доступу до наданої в Інтернеті інформації, що належить власнику домену.

Доменне ім'я — це унікальне алфавітно-цифрове ім'я, що ідентифікує конкретний вузол мережі Інтернет. Доменні імена звичайно складаються з двох і більше частин, розділених крапками. Ліва частина доменного імені відповідає кінцевому вузлу мережі (ідентифікує кінцевий вузол мережі). Права частина є більш загальною (визначає країну, область, регіон і т. п.). Зазвичай, доменне ім'я (його ліва частина) збігається з назвою організації, компанії або торгової марки.

Сьогодні в Україні будь-яка особа може досить легко здійснити реєстрацію домена з відмітною частиною назви цілком відомого бренда, не маючи до цих товарів або послуг жодного стосунку. На відміну від доменного імені, що не вважається об'єктом права інтелектуальної власності та не має відповідної правової охорони, торговельна марка таким об'єктом є. Більше того, вона охороняється міжнародними та національними законодавчими актами [1, с. 40-42].

Кіберсквотинг (англ. *cybersquatting*) — протизаконна діяльність, що полягає в реєстрації, використанні та пропонуванні до продажу доменного імені із несумлінним наміром отримати прибуток від паразитування на гудвілі чи торговельній марці, яка належить іншій особі [2].

Якщо розглянути етимологію цього слова, то частка «сквотинг», за даними Оксфордського словника, буквально означає «іти й жити у порожній будівлі без дозволу її власника» [3].

Який же зміст вкладають у цей термін учасники Інтернет-відносин?

На законодавчому рівні поняття «кіберсквотинг» не є визначеним. Одним із перших правових актів, який врегулював деякі аспекти кіберсквотингу, був Закон США «Про захист споживачів від кіберсквотингу» (англ. *Anticybersquatting Consumer Protection Act*, 1999) [4]. Цей закон не містить визначення кіберсквотингу, однак, встановлює, що «особа може бути притягнена до цивільної відповідальності власником торговельної марки, включаючи персональне ім'я, якому надана така ж правова охорона як і знаку, якщо, безвідносно до товарів або послуг сторін, ця особа

(і) мала недобросовісний умисел отримати прибуток з використання такого знака, включаючи персональне ім'я, (ii) ця особа зареєструвала ім'я, здійснює торгівлю (продаж, купівлю, видачу ліцензій, надання у борг, заставу, або будь-яке інше передання імені з метою отримання доходу внаслідок такого передання), або використовує доменне ім'я, яке:

(і) у разі, якщо торговельна марка є відмітною на час реєстрації доменного імені, є ідентичним або схожим до ступеня змішування з такою торговельною маркою;

(ii) у разі, якщо відома торговельна марка була відомою на час реєстрації доменного імені, є ідентичним або схожим до ступеня змішування з такою торговельною маркою;

(iii) є торговельною маркою, словом, або іменем, котрі охороняються відповідно до секції 706 глави 18 Кодексу США...» [4].

Характерними рисами кіберсквотингу є:

- рестрація доменів, які містять у своїй назві імена відомих компаній і торговельних марок;
- реєстрація доменів, з метою наступного перепродажу їх за завищеними цінами;
- захоплення домена конкурентними компаніями з метою створення сайту, на якому буде поширена неправдива інформація про діяльність компанії-конкурента, з метою завдання їй збитків [1, с. 42].

Недобросовісна діяльність стосовно реєстрації у мережі Інтернет певного позначення, яке є ідентичним або схожим з об'єктом, який належить іншій особі, спрямована на отримання прибутку від такої діяльності, в тому числі шляхом перепродажу доменного імені, по суті – це єдине правопорушення, яке є причиною виникнення доменних спорів.

Питання захисту прав інтелектуальної власності у доменних іменах є одним із найпроблематичніших у системі «Інтернет-правовідносин». Це обумовлено певними *об'єктивними факторами*, зокрема:

- наднаціональним характером Інтернету (у процесуальному аспекті дана обставина може впливати, передусім, на визначення підсудності доменного спору);
- технічними особливостями мережі Інтернет (швидкість обміну даними, зміни інформаційного наповнення веб-сайтів тощо, а це зазвичай створює проблеми з доказовою базою);

- особливим характером регулювання і навіть «саморегулювання».

Доменні спори, здебільшого, ініціюються з метою:

- припинення порушення прав інтелектуальної власності на відповідний об'єкт правової охорони (зокрема, на знаки для товарів і послуг, фірмові найменування), використаний у розрізняльній частині доменного імені;
- переделегування чи відміни делегування доменного імені у зв'язку з порушенням прав інтелектуальної власності [5].

Для захисту від кіберсквотерів рекомендується:

- здійснювати реєстрацію відповідного товарного знаку або фірмового найменування;
- вивчати нові доменні зони з метою реєстрації доменних імен;
- захищати інформацію про проекти, нові напрямки розвитку в режимі комерційної таємниці;
- передбачити процес реєстрації доменних імен більш ускладненим.

Виділяють декілька видів сучасного кіберсквотингу: тайпсквотинг, брендовий кіберсквотинг, захисний кіберсквотинг, галузевий кіберсквотинг, географічний кіберсквотинг, іменний кіберсквотинг.

Якщо узагальнити, то доменні спори спрямовані або на захист об'єкта права інтелектуальної власності, або власне на саме доменне ім'я.

З метою усунення конфліктів щодо інтелектуальної власності в мережі Інтернет, Всесвітня організація інтелектуальної власності (далі - ВОІВ) прийняла рекомендації, які були схвалені Інтернет-корпорацією з присвоєння доменних імен та номерів (ICANN). Відповідно до цих рекомендацій була введена в дію Єдина політика вирішення спорів щодо доменних імен (англ. UDRP - Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy), покликана надавати допомогу власникам знаків для товарів і послуг, які постраждали від кіберсквотингової діяльності. Згідно з UDRP була встановлена уніфікована та обов'язкова система адміністративного врегулювання спорів, пов'язаних з кіберсквотингом на основі призначення ВОІВ «нейтральних» експертів з розгляду справ та винесення рішень щодо передачі або анулювання доменних імен.

Також справи, що стосуються кіберсквотингу розглядає Центр з Арбітражу та Посередництва ВОІВ, на який припадає більше 60 % усіх позовів за процедурою UDRP [6, с. 270-271]. Така процедура має чимало *переваг*, серед яких виділяють такі:

- обов'язковість (процес розгляду справи може бути розпочатий особою, яка подала скаргу, і завершений навіть у тих випадках, коли реєстрант відмовляється брати участь);

- безпосередність виконання рішення (дозволяє уникати необхідності перегляду рішень, прийнятих відповідно до UDRP, або їх підтвердження судом чи іншим державним органом);

- міжнародний характер (дозволяє вирішити питання різних юрисдикцій);
- сфера дії (спрямована саме на боротьбу з кіберсквотингом, тобто на випадки недобросовісних реєстрацій доменних імен);

- необхідні процедурні гарантії (нейтральність, повідомлення, мова, обов'язок доказування, незалежність і неупередженість експертів комісії, рішення з обґрунтуванням);

- прозорість, конфіденційність процесу в межах процедури UDRP [5].

Але в порівнянні із вирішенням доменних спорів у судах, процедура UDRP в той же час обмежує способи захисту порушеного права можливістю винесення рішення:

- або про передання доменного імені;
- або про відміну реєстрації (делегування) доменного імені.

Якщо говорити про регулювання даної проблеми в Україні, то певні аспекти регулюються ЗУ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Стаття 20 регулює припинення порушення прав на знак для товарів і послуг, що використовується без дозволу власника в доменному імені. Також 1 квітня 2014 року вступив у дію Регламент особливостей реєстрації приватних доменних імен другого рівня в домені «.UA». Проте цей документ не є нормативно-правовим актом. Контроль за дотриманням прав інтелектуальної власності в Інтернеті покладено на Державну службу інтелектуальної власності України. З кіберсквотингом в доменній зоні «.UA» і проблемами вирішення доменних спорів українськими судами зіткнулись такі міжнародні та добре відомі компанії як Google Inc., eBay inc., FIFA та інші. Але, загалом в Україні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який комплексно регулює право інтелектуальної власності саме в Інтернеті [6, с. 271].

Це, на мою думку, є недоліком, оскільки в умовах інформаційного суспільства все частіше трапляються випадки піратства, кіберсквотингу, хакерства і т.д. І більшість країн приймають окремі закони, які регулюють не лише інтелектуальну власність в Інтернеті загалом, а в окремих сферах.

Нині організацією ICANN акредитовано п'ять центрів з вирішення доменних спорів, а саме:

- Азійський центр з вирішення доменних спорів (англ. Asian Domain Dispute Resolution Center);

- Національний Арбітражний Форум (англ. National Arbitration Forum);

- Центр з Арбітражу та Посередництва BOIB (англ. WIPO Arbitration and Mediation Center);

- Чеський арбітражний суд, арбітражний центр з вирішення спорів, пов'язаних з Інтернетом (англ. The Czech Arbitration Court Arbitration Center for Internet Disputes);

- Арабський центр з вирішення спорів (англ. Arab Centre for Dispute Resolution).

Отже, можна дійти висновку, що даний вид порушення права інтелектуальної власності – кіберсквотинг – стає все більш поширеним, а питання виникнення доменних спорів є актуальними.

З огляду на світову практику щодо розгляду доменних спорів широко застосовуються альтернативні способи їх вирішення, що є передбачуваним, в той час як Україна лише намагається пристосувати виклики мережі Інтернет під існуючу судову систему та чинні правові норми. Також в Україні немає жодної організації, яка б спеціалізувалась на вирішенні доменних спорів шляхом чи то імплементації процедур Єдиної політики вирішення спорів щодо доменних імен, якою керується Центр з Арбітражу та Посередництва BOIB, чи то розробки власних правил вирішення доменних спорів.

Результати аналізу публікацій щодо дослідження питання кіберсквотингу демонструють відсутність ґрунтовних висновків з приводу теоретичних аспектів цієї проблеми, а також не розглядаються в науковій та спеціалізованій літературі.

Науковий керівник: к.ю.н. Крайник Г.С.

Література

1. Коваленко Т. Кіберсквотинг, ринок купівлі та продажу доменів / Т. Коваленко // Теорія та практика інтелектуальної власності. – 2013. – № 6(74). – 40-45 с. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ndiiv.org.ua/Files2/VI_0613.pdf
2. Кіберсквотинг // Вікіпедія. – 2016. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%96%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B3>
3. Oxford Wordpower Dictionary, edited by Sally Wehmeier // Oxford University Press, 1998. — Р. 606. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://elt.oup.com/teachers/owd/?cc=ua&sellLanguage=uk&mode=hub>. – (переклад автора)
4. The Anticybersquatting Consumer Protection Act (ACPA), enacted as P.L. 106-113 (November 29, 1999). - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/1125>. - (переклад автора)
5. Кудрицька Т. Доменні спори в Україні: останні тенденції та перспективи застосування альтернативних способів вирішення / Т. Кудрицька // «Інтелектуальна власність України». – 2012. - №10. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.vkp.ua/ua/publications/articles/domain_disputes_in_ukraine_latest_trends_and_perspectives_of_alternative_dispute_resolution/
6. Неділько Б. Кіберсквотинг як вид порушення права інтелектуальної власності / Б. Неділько // Шевченківська весна: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2015. – Ч. 1. – С. 269-272.
7. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993 № 3689-ХІІ. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>
8. Регламент реєстрації доменних імен в домені .UA. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://hostmaster.ua/policy/?ua>
9. Інтернет-корпорація з призначення доменних імен та номерів. Принципи роботи // ICANN; Принципи, Міжнародний документ від 25.05.1999. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_363
10. Uniform Domain-Name Dispute-Resolution Policy. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.icann.org/resources/pages/help/dndr/udrp-en>
11. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності // ВО інтелектуальної власності; Конвенція, Міжнародний документ від 14.07.1967. - [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_169

ФУНКЦІЇ ПРОКУРОРА В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Скрипник Яна Юріївна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

e-mail: yanochka_S@bigmir.net

Ключові слова: кримінальне провадження, прокуратура, кримінальні процесуальні функції прокуратури

Оновлення Конституції України в частині правосуддя [2] та вітчизняного законодавства про прокуратуру [3] актуалізує питання про коло кримінальних процесуальних функцій прокурора в кримінальному провадженні. Співставлення правових норм Основного закону, Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) та Закону України «Про прокуратуру», що регулюють участь прокурора в кримінальному провадженні, свідчить про наявність суперечностей, які вимагають теоретичного осмислення та вирішення як на законодавчому, так і на правозастосовному рівнях.

Недосконалість нормативно-правової бази, яка визначає правовий статус прокурора в кримінальному процесі, є одним із чинників, які гальмують реформування органів прокуратури. Відповідні положення КПК, Закону України «Про прокуратуру» не узгоджуються із конституційними нормами, а тому потребують удосконалення. Так, наприклад, п. 1 ч. 1 ст. 131¹ Конституції України як одну із функцій прокуратури визначає підтримання «*публічного* обвинувачення в суді». Цим підкреслюється, що прокурор є не представником держави в кримінальному процесі, а лише стороною кримінального провадження, яка захищає публічний (суспільний) інтерес. Натомість у КПК та законодавстві про прокуратуру йдеться про підтримання «*державного* обвинувачення в суді». У зв'язку з цим, існує нагальна потреба уніфікації термінології, як вживається в Конституції України та галузевому законодавстві.

Згідно п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» на прокуратуру покладається функція представництва інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом. Зазначену функцію в кримінальному процесі прокурор реалізує шляхом пред'явлення цивільного позову в інтересах держави, а також громадян, які через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права (ч. 3 ст. 129 КПК). Пред'являючи цивільний позов у кримінальному провадженні, прокурор повинен обґрунтувати наявність підстав для здійснення представництва інтересів громадянина або держави в суді, передбачених ч. 4 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру». У цьому контексті слід підкреслити, що в Конституції мова йде про представництво лише інтересів держави в суді у випадках і в порядку, що визначені законом. Це означає, що реалізація прокурором функції представництва інтересів громадянина в суді під час кримінального провадження з точки зору конституційно-правового регулювання є сумнівною.

У ст. 131¹ Конституції України сказано, що прокуратура здійснює функцію організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляду за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. Зазначене конституційне положення має бути закріплене як у КПК, так і в Законі України «Про прокуратуру», адже в цих нормативно-правових актах поки що зберігаються норми, в яких передбачена функція «нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство» (п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру»), «нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням» (ч. 2 ст. 36 КПК). Крім того, на законодавчому рівні має бути визначено, що слід розуміти під «організацією та процесуальним керівництвом досудовим розслідуванням».

Науковий керівник: к.ю.н, доцент Янович Ю.П.

Список використаної літератури

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» // (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 28, ст. 532 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>

3. Закон України «Про прокуратуру» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2–3, ст. 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.
5. Руденко М. В. Про сутність прокурорського процесуального керівництва досудовим розслідуванням / М. В. Руденко, В. П. Півненко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – №1. – с. 277 – 283.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Савкова Карина Сергіївна
аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ
e-mail: dada22450@gmail.com

Ключові слова: міжнародно-правові стандарти, кримінальний процес, захист особи.

Відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. У свою чергу, частиною 2 ст. 1 КПК України закріплено, що міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є однією із складових частин кримінального процесуального законодавства України. Зазначене обумовлює актуальність питання визначення теоретико-правових основ поняття міжнародно-правових стандартів у кримінальному процесі.

Сучасний етап реформування правової систем України пов'язаний з утвердженням таких правових інститутів, які б гарантували розвиток нашої держави як соціальної, демократичної та правової. Одним із пріоритетних напрямів забезпечення реального дотримання прав, свобод та законних інтересів людини є запровадження загальноновизнаних міжнародно-правових стандартів. Зокрема це стосується й кримінального процесу України, який є специфічним видом діяльності державних органів і посадових осіб, уповноважених у межах і порядку, передбаченого національним законодавством, обмежувати прав і свободи людини.

З прийняттям КПК України 2012 р. кримінальне процесуальне законодавство зазначало досить-таки значних змін, що зумовлено обраним Україною курсом до європейського співтовариства. Так, закріпивши у ст. 2 КПК України пріоритет у напрямі захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, постала необхідність у формуванні відповідного правового механізму прикладного їх забезпечення.

У той самий час у сучасній юридичній науці проблеми застосування міжнародно-правових стандартів захисту прав, свобод та законних інтересів особи в кримінальному процесі України до кінця не досліджені. Причинами цього, на нашу думку, є новизна значної кількості процесуальних інститутів, а також видозміна раніше існуючих. Крім того, вчені висловлюють різні підходи до змісту поняття «міжнародно-правових стандартів захисту прав і свобод особи», в тому числі в галузі кримінального процесу. Однак для теорії кримінального процесу дане поняття не є новим, оскільки широко використовується в юридичній літературі. У зв'язку з цим залишаються невизначеними межі їх впливу на забезпечення захисту прав і свобод особи в кримінальному провадженні. При цьому міжнародні-правові стандарти захисту прав і свобод людини відіграють прогностичну роль у

розвитку і вдосконаленні законодавства. Все це вимагає переосмислення усталених підходів до правозастосовної практики, що зумовило певну активізацію досліджень проблем запровадження міжнародно-правових стандартів захисту прав, свобод та законних інтересів особи в контексті сучасної парадигми кримінального процесу України.

Слід зазначити, що міжнародно-правові стандарти захисту прав і свобод людини мають важливе значення не лише для теорії права, а й для правозастосовної діяльності. По-перше, аргументуючи та приймаючи свої рішення на підставі таких стандартів, державні органи та посадові особи реалізують конституційні положення з питань застосування міжнародних договорів, які є частиною національного законодавства. По-друге, застосування загальновизнаних міжнародних стандартів захисту прав і свобод людини є свідченням формування нової правової системи, в якій дійсно права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; по-третє, формування суддівської позиції на основі міжнародно-правових стандартів захисту прав і свобод людини сприяє довірі з боку громадян, які очікують на радикальні зміни у цій сфері.

Як свідчить досвід провідних країн (США, Німеччина, Франція, Великобританія та ін.), процес імплементації міжнародно-правових стандартів захисту прав і свобод людини у національне законодавство не відбувається відразу, адже це явище не миттєвого характеру. Для цього процесу потрібен досить-таки тривалий час.

У контексті цього питання відразу зауважимо, що в юридичній літературі розповсюдженими є дефініції «міжнародні стандарти та принципи», «європейські правові стандарти», «загальновизнаний міжнародно-правовий стандарт», «норми та принципи міжнародного права» та ін. Внаслідок цього на сьогодні більшість суддів, прокурорів і адвокатів ототожнюють ці поняття. Це підтверджено результатами анкетування, проведеного М. Г. Моторигіною, де 84,09 % опитаних респондентів вважають їх синонімами [1, с. 61].

В юридичній літературі існують різні підходи до визначення цього поняття. Зокрема, на думку В. Г. Уварова, під правовою дефініцією «загальновизнаний міжнародно-правовий стандарт», слід розуміти норми та принципи, закріплені в міжнародно-правових актах, що мають обов'язковий або рекомендаційний характер для держав-членів, що ратифікували міжнародний договір, а також містять відповідні критерії, якими вони зобов'язані керуватися під час законотворчої діяльності при удосконаленні національного законодавства [2, с. 7]. Схожу наукову позицію висловила і М. Г. Моторигіна, зокрема про те, що загальновизнані принципи міжнародного права у сфері кримінального судочинства – це історично обумовлені, визнані мировою спільнотою основоположні засади, що знайшли своє відображення у міжнародно-правових актах (договорах, статутах, деклараціях тощо), є обов'язковими або рекомендаційними для виконання чи дотримання та запровадження у національну правову систему держав-учасниць [1, с. 69]. Але з такими трактуваннями важко погодитися, оскільки, по-перше, сьогодні в світі не має жодного міжнародно-правового акту, який був би ратифікований всіма державами. По-друге, вважаємо, що тільки норми-принципи є обов'язковими для виконання, що впливає із закріпленого у ст. 53 Віденській конвенції про право міжнародних договорів терміну «імперативна норма міжнародного права», тобто норма, що приймається і визнається міжнародним співтовариством держав у цілому, а відхилення від її виконання є недопустиме, і яка може бути змінена лише наступною нормою загального міжнародного права, що носила б такий же характер. Усі інші норми міжнародно-правових актів мають лише рекомендаційний характер і спрямовані на: по-перше, оптимізацію та вдосконалення чинного національного законодавства; по-друге, є орієнтиром при формуванні та запровадженні нових положень; по-третє, встановлюють межі втручання у приватне життя, застосування примусу та обмеження прав і свобод людини.

На наш погляд, заслуговує на увагу позиція Д.В. Сімоновича, який сформулював поняття «міжнародні стандарти забезпечення прав людини у кримінальному судочинстві» як звід основних принципів забезпечення прав людини, встановлений міжнародними нормативно-

правовими актами, які є обов'язковими для виконання всіма національними органами у кримінальному судочинстві у разі їх ратифікації Верховною Радою України [3, с. 23].

Аналітичний огляд існуючих теоретичних поглядів на міжнародні-правові стандарти захисту прав і свобод людини дає можливість визначити, що вони розглядаються як багатоаспектне правове явище, а саме як: а) правовий інститут; б) гарантія проти необґрунтованого порушення прав і свобод людини; в) гарантія захисту порушених прав і свобод людини.

Ураховуючи наведене слід констатувати необхідність в комплексному дослідженні зазначеного інституту в кримінальному процесі України. Вважаємо, що це дозволить визначити поняття й значення міжнародно-правові стандарти захисту прав і свобод людини для кримінальної процесуальної діяльності, а отже й запропонувати шляхи вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України.

На нашу думку, під міжнародно-правовими стандартами захисту прав і свобод людини слід розуміти закріплені в загальновизнаних нормативних актах вихідні положення, якими встановлені основи й невід'ємні права та свободи людини, захист яких є обов'язком держави. Однак таке трактування цього поняття здебільшого є умовним, оскільки на сьогодні у світі прийнято значну кількість міжнародних договорів, які ратифіковані не всіма державами або ж ратифіковані в певній частині чи з певними застереженнями.

Науковий керівник: к.ю.н. Абламський С.Є.

Література

1. Моторигіна М.Г. Сторона захисту в судовому провадженні у першій інстанції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / М.Г. Моторигіна; Нац. юрид. ун-ет імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2015. – 272 с.
2. Уваров В.Г. Реалізація рішень Європейського суду з прав людини та норм міжнародно-правових актів у кримінальному процесі України: автореф. дис. ... док-ра юрид. наук: 12.00.09 / Уваров Володимир Геннадійович. – Харків, 2014. – 40 с.
3. Сімонович Д. В. Європейські стандарти забезпечення прав людини у досудових стадіях кримінального процесу України : монографія / Д.В. Сімонович. – Харків : НикаНова, 2011. – 272 с.

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ВІДОМОСТІ ЩОДО ОСОБИСТОСТІ ВОДИЇВ, ЯКІ ПОРУШУЮТЬ ПРАВИЛА ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Вахрушев Олексій В'ячеславович
магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Усі ми є учасниками дорожнього руху, ми живимо у вік науково-технічного прогресу, якій надав нам у користування різні засоби транспорту, з якими дуже часто трапляються різні аварії в яких страждають люди. На сьогодні, нажаль, внаслідок ДТП у середньому в країні гине 12 осіб, а за рік ця цифра сягає 4,5 тис. Крім того, щорічно внаслідок дорожніх пригод на наших дорогах травмуються понад 32 тис. осіб. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я рівень смертності від дорожніх аварій в Україні становить 12 осіб на 100 тис. населення, що вдвічі перевищує середній показник країн Європейського Союзу. І ситуація має тенденцію до погіршення [1, с. 1-2]. Суттєву роль у зламі даної негативної тенденції відіграють кримінальні провадження при умові їх кваліфікованості, повноти та об'єктивності поряд із справедливістю призначеного покарання. Однією з обставин, яка є запорука ефективного розслідування злочинів цієї категорії проваджень, є можливість правильного використання слідчим (детективом)

відомостей щодо особистості водія-злочинця. Така характеристика особистих якостей, навичок та здібностей водія значно оптимізує розкриття злочину.

Криміналістичні відомості щодо особистості водіїв, які порушують правила дорожнього руху – це суб'єктивні чинники, які впливають на можливості сприйняття і оцінки дорожньої обстановки і прийняття рішення про режим руху в даних умовах. Тут повинні зосереджуватися дані про кваліфікацію, досвід роботи, стан здоров'я, термін перебування за кермом тощо.

Зважаючи на те, що транспортний засіб є джерелом підвищеної суспільної небезпеки, до особи, яка їм керує, повинні пред'являтися й підвищені вимоги. Зокрема, це стосується професійних шоферів, яких потрібно відбирати, навчати і виховувати, звертаючи увагу на здатності людини концентрувати свою увагу й приймати адекватні дорожній обстановці рішення стосовно режиму руху і маневрування [2, с. 141-150]. Але і водій-любитель повинен мати адекватне зорове і слухове сприйняття, постійно бути уважним за кермом автомобіля. Все це залежить від віку, стану здоров'я та досвіду управління транспортним засобом.

Як свідчать багаторічні криміналістичні спостереження, 75-80% дорожньо-транспортних злочинів вчиняється саме водіями. Найчастіше винуватцями автотранспортних злочинів є малодосвідчені водії, які не володіють умінням швидко і правильно оцінювати ситуацію, що виникла, прогнозувати її ускладнення і не мають достатніх навичок керування транспортним засобом. Суттєво впливають на ймовірність виникнення аварійної ситуації особистісні якості, притаманні людям певного віку. Практика свідчить, що молоді люди з-за своєї самовпевненості часто схильні до невинновданого ризику. Як зазначає В.А. Мисливий, спостерігається стабільна тенденція переваги вікової категорії водіїв 18-24 років серед осіб винних у ДТП, що пояснюється зростанням кількості молодих людей, які отримують допуск до керування транспортними засобами за умов професійної та бізнесової діяльності, демонстрації особистого престижу тощо [3, с. 245]. В той же час, деякі особи у віці 40-50 років і старші діють іноді занадто обережно, втрачають здатність до швидкого маневру, порушують ритм руху і стають «обурюючим фактором».

У ряді випадків дії винуватців автотранспортних пригод обумовлюються особливостями їх психологічного і фізичного стану (втомленість, хворобливий стан, стан алкогольного чи наркотичного сп'яніння). Зокрема, досить велике число транспортних пригод відбувається з вини водіїв, які перебувають у нетверезому стані. Тому водії належать до тієї категорії працівників, стан здоров'я яких має контролюватися перед початком кожної робочої зміни і після її закінчення, оскільки їх робота вимагає підвищеної уваги і напруги. Регулярне проходження медичного огляду є обов'язковим для водіїв транспортних засобів у відповідності до Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів (затв. сумісним наказом МОЗ і МВС України № 65/80 від 31.01.2013). Медичні огляди кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів поділяються на: попередні, періодичні, щозмінні передрейсові та післярейсові огляди, а також позачергові огляди. Попередньому медичному огляду підлягають кандидати у водії для отримання права на керування транспортним засобом. Періодичному медичному огляду підлягають водії транспортних засобів для підтвердження права на керування транспортним засобом:

- віком до 55 років (включно) - один раз на 10 років;
- віком від 56 до 75 років (включно) - один раз на 3 роки;
- віком від 76 років і більше - один раз на рік.

Водії, які виконують роботи з перевезення пасажирів та вантажів, підлягають періодичному медичному огляду один раз на рік. Щозмінному передрейсовому та післярейсовому медичним оглядам підлягають водії транспортних засобів підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, фізичних осіб-підприємців, що здійснюють перевезення пасажирів та вантажів. Медичні огляди проводяться в закладі охорони здоров'я медичною комісією, про що видається [«Медична довідка щодо придатності до керування транспортним засобом»](#) [4]. Але Положенням не передбачається

механізм контролю за проходженням медичних оглядів, що робить проблематичним їх реалізацію на практиці.

З урахуванням особистісних даних про водіїв, які порушують правила дорожнього руху і стають винуватцями ДТП, в криміналістичних дослідженнях виділяються окремі категорії таких водіїв. Зокрема, заслуговує на увагу класифікація водіїв-винуватців, запропонована О.О. Бібіковим:

1) водії з недостатнім досвідом і підготовкою до швидкої та вірної оцінки критичної ситуації, прийняттю розумних рішень для виходу з найменшими втратами;

2) водії - прихильники «агресивного» стилю керування, психічною особливістю яких незалежно від досвіду є самовпевненість, та зневажливе ставлення до можливих негативних наслідків;

3) водії, які на момент ДТП мали тимчасові психофізичні відхилення внаслідок перевтоми, хвороби;

4) водії, відмінною рисою яких є легковажна поведінка при керуванні транспортним засобом, відсутність почуття обережності [5, с. 30].

Таким чином, слід зазначити особливе цінне місце інформації щодо особи водія-злочинця у плані організації та планування розслідування цієї категорії кримінальних проваджень. Доцільно будувати окремі тактичні прийоми з урахуванням особливостей конкретного водія-обвинуваченого при реалізації окремих слідчих (розшукових) дій та призначенні додаткових судових експертиз.

Література:

1. Колеснік І. І. Методика розслідування злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / І. І. Колеснік. – Х., 2017. – 20 с.

2. Бена Э., Психология и физиология шофера / Э.Бена, И.Госковец, И.Штикар: пер. с чеш. Т. П. Завьяловой. - М.: Транспорт, 1965. – 191 с.

3. Мисливий В.А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): Дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.08.00./ В.А. Мисливий – К., 2005. – 543 с.

4. Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів (затв. сумісним наказом МОЗ і МВС України № 65/80 від 31.01.2013). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0308-13>

5. Божинский И.А., Макушненко Л.П. Расследование дорожно-транспортных происшествий: Учеб. пособ. – М.: Акад. МВД СССР, 1975. – 86 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННОЮ ТРАНСПЛАНТАЦІЄЮ ОРГАНІВ ТА ТКАНИН ЛЮДИНИ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Обаль Олексій Олексійович,

начальник відділу Генеральної прокуратури України

Зараз в Україні є стійка негативна та вкрай небезпечна тенденція до стрімкого збільшення кількісних та якісних показників злочинності. Вона обумовлена різними факторами життя нашого соціуму. Це й економічна криза та безробіття молоді, соціальна напруга та політична нестабільна ситуація, буксування реформи правоохоронних та судових органів, невирішена стратегічна програма промислового та економічного розвитку країни тощо. Ці та інші фактори значно сприяють погіршенню криміногенної ситуації в Україні. Нажаль, вона зачіпає все життя вітчизняного суспільства та вже погрожують основам національної безпеки України.

Окрема небезпека існує зараз основам справжньої демократичної державі – це законним інтересам, правам та свободам окремої людини та громадянина. Серед яких життя та здоров'я громадян правової демократичної держави є найвищою цінністю в державі, і тому їх правовий захист – одна з головних функцій держави взагалі та правоохоронних органів зокрема. Наукові дослідження щодо складних і малодосліджених проблем протидії злочинам проти життя та здоров'я особи завжди були актуальні. Серед них зараз можливо виділити окрему групу злочинів – це злочини, пов'язані з незаконною трансплантацією органів та тканин людини. В умовах ведення бойових дій, внутрішньої міграції населення, видозміни сучасного злочинця, який стає більш професійним, агресивним та підготовленим, розповсюдженням зброї та відкриттям кордонів ця група злочинів стає все більш розповсюдженим та небезпечним явищем.

У другій половині і особливо до кінця ХХ ст. практичній медицині стали доступні методи лікування різних невиліковних захворювань людини шляхом трансплантації органів та тканин. Були науково розроблені і передані в широку медичну практику методики пересадки серця, нирок, печінки і деяких інших органів, їх частин та окремих тканин. Сучасна медична статистика показує, що загальна потреба в пересадці тільки органів (серця, нирок, печінки) становить від 200 до 500 тис. на рік. У ринкових умовах з урахуванням матеріальних можливостей хворих, обсяг коштів, які можуть бути освоєні в цьому секторі медицини, може скласти в країні, за різними даними, від 500 млн. до 1 млрд. доларів США. При цьому потреба в донорських органах задовольнялася і задовольняється офіційним, законодавчо запропонованим шляхом, не більше ніж на 2 %. Щорічно трансплантацію серця потребує 10 тис. українців – не виконується жодної пересадки, пересадку нирки чекають 4 тис. осіб на рік – отримують у кращому разі 100, пересадку печінки потребує 2–2,5 тис. хворих – отримує її 30–40 осіб. Пересадка органів не терпить поверхневого розгляду – це тема, яка зачіпає безліч різних аспектів. Найбільш дорогою і складною є пересадка серця. Головна складність трансплантації серця, крім дефіциту донорів, необхідність сумісності тканин реципієнта і донора, що буває рідко. Крім того, будь-яка пересадка вимагає складної апаратури і високопрофесійного персоналу. Трансплантація серця взагалі не терпить затримок, тому дуже важливі скоординовані дії транспортної служби, коли пацієнт і донорський орган в лічені хвилини доставляються до лікарні. Все відбувається саме так, як показують у фільмах: гелікоптер сідає на дах будинку, забирає орган і вільно приземляється на даху лікарні для передачі органу. При цьому за найкоротші терміни потрібно обчислити, хто з пацієнтів найбільш підходить для пересадки серця. У США черга на операцію складається з 4 тис. хворих, при цьому середній термін очікування від моменту подачі заявки в середньому 200–250 днів [1; с. 181]. Ці та інші обставини унеможливають трансплантацію для рядового українця, тому процвітає тіньовий ринок донорства.

Сучасне загострення соціальної, політичної, економічної, культурної кризи у державі на фоні не системного реформування закладів МОЗ України як слідство призвело до різного роду порушень закону у сфері донорства – від незначних до тяжких злочинів, таких, як вбивство з метою вилучення органів для трансплантації. Є страшні приклади таких фактів у зоні проведення Антитерористичної операції на Донбасі, які виявили окрему їх особливість, що характеризується новим видом незаконного бізнесу представників кримінального світу, з числа членів транснаціональних злочинних угруповань.

Взагалі загостренню кримінальної ситуації в даній сфері сприяла низка факторів, зокрема: велика незадоволена потреба в донорських органах; поява у 90-х роках минулого століття організованих злочинних груп, які, переслідуючи цілі особистого збагачення і посилення своєї фінансової могутності, готові піти на будь-які злочини; наявність великої кількості медиків, які не мають гідного матеріального забезпечення; відсутність адекватного правового регулювання у сфері трансплантації органів та тканин людини та ряд інших факторів. Тенденція до порушення законодавства у зазначеній сфері була відзначена і закріплена вітчизняним Законодавцем в Кримінальному кодексі України у статті 143

«Порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини», яка дає кримінально-правову оцінку найбільш небезпечних проявів злочинності у цій сфері.

На сьогодні в науці є проблема розбудови ефективного інструментарію протидії злочинам цієї групи. Так, не дивлячись на особливу актуальність проблематики, у криміналістичній науці залишається не вирішеним питання ефективної оптимізації розслідування даного злочину з урахуванням новітніх способів його вчинення та приховування в умовах динамічного науково-технічного прогресу. Питання незаконної трансплантації органів та тканин людини у тій чи іншій мірі були у орбіті наукових досліджень таких вітчизняних та зарубіжних вчених як Ю. М. Антонян, В. П. Бож'єв, Г. Е. Бреслов, Л. Є. Владіміров, Л. Д. Гаухман, М. Н. Гернет, С. В. Гринчак, В. М. Кудрявцев, О. А. Кустова, Е. Е. Комисаренко, О. В. Мусієнко, О. В. Сапронов, П. Т. Скорченко, І. Я. Фойніцький, Г. В. Чеботарьова та ін. На превеликий жаль аналіз наукових і літературних джерел показав, що вони стосувалися тільки кримінально-правових та цивільно-правових аспектів досліджуваної проблеми. Системної розробки теоретичних положень і практичних питань розслідування цих злочинів у вітчизняній криміналістиці зараз не існує. Це відображається на рівні стримування цих злочинів на місцях.

Основною причиною неефективної протидії такого роду злочинам є те, що зараз відсутня окрема сучасна всебічна криміналістична методика їх розслідування. Саме ця обставина негативно відображається на можливостях досудового слідства, а саме: призводить до невмотивованої відмови або несвоєчасного порушення такого виду кримінальних проваджень; неякісному їх розслідуванню чи неповному збору доказової інформації; комплексної побудові слідчих версій та ін. Взагалі застосування окремої криміналістичної методики спрямовано на отримання позитивного результату – успішного розслідування злочину і встановлення істини у справі [2; с. 419].

Таким чином, ряд не вирішених теоретичних проблем у криміналістичній науці, а також аналіз соціальних, кримінально-правових і медичних факторів дає підставу для прогнозу високого рівня латентної злочинності у сфері трансплантології і великих негативних соціальних наслідків у майбутньому. Зараз необхідно, з метою ефективного стримування злочинності у цій сфері, як можливо швидше здійснити планове узагальнення слідчої практики, вивчити сучасні матеріали кримінальних проваджень, які є особливо цінні серед інформації з території ведення АТО, ознайомитися з думкою співробітників правоохоронних органів. На цьому ґрунті виявити особливості розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з незаконною трансплантацією органів або тканин людини та запропонувати на цій основі наукову концепцію розуміння цих злочинів, тобто їх криміналістичну характеристику. Зосередити увагу на розробці алгоритму розслідування злочинів, пов'язаних з незаконною трансплантацією органів та тканин людини, тобто запропонувати окрему методику їх розслідування. Зараз її не має. Передувати цьому повинна робота з виявлення типових моделей механізмів цих злочинів та особливостей діяльності органів охорони здоров'я МОЗ України щодо забезпечення населення медичною допомогою у зв'язку з необхідністю пересадки органів та тканин людини.

Література:

1. Радченко О. В. Донорство: соціально-правовий аспект: Верховенство права-основоположний принцип правової держави // Збірник тез доп. V Наук. кругл. столу молодих вч., асп. та маг. (м. Харків, 07 листопада 2014 р.). – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – С. 180-181.
2. Криминалистика : підруч. / В. Ю. Шепитько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.] : за ред. В. Ю. Шепитька. – 5-те вид. переробл. та допов. – К. : Ін Юре, 2016. – 640 с.

РОЛЬ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ У РОЗВИТКУ ПРАВА ПРАВ ЛЮДИНИ

Єрмолаєв Віктор Володимирович
адвокат

Першим міжнародним документом, у якому системно було прийнято широкий перелік прав людини стала Загальна Декларація прав людини 1948 року, яка, на думку багатьох науковців заклала підвалини для формування сучасної системи міжнародних норм присвячених захисту прав людини. Норми закріплені Загальною Декларацією прав людини істотно вплинули на розвиток принципу поваги прав людини, більше того, вони і до сьогодні слугують стимулюючою і надихаючою основою розвитку права прав людини. Лише через три роки після створення ООН, Загальна Декларація прав людини ознаменувала собою початок нового етапу у розвитку міжнародного права – етапу присвяченого всебічному захисту і забезпеченню прав людини.

Зміст Загальної Декларації прав людини можна поділити на чотири частини. До першої частини традиційно відносять природні права і свободи, а саме право на життя, свободу, недоторканість особи (ст. 3), свободу від рабства (ст. 4), заборону катувань і жорстокого, нелюдського поводження чи покарання (ст. 5), рівність перед законом (ст. 7), ряд прав, що стосуються процедурних гарантій правосуддя (ст. 8, 9, 10, 11), захист від свавільного втручання в особисте життя і від посягання на честь, репутацію, недоторканність житла, листування (ст. 12) тощо.[1]

До другої частини, зазвичай, відносять громадянські і політичні права. Серед громадянських прав проголошуються такі, як право особи на визнання її правосуб'єктності (ст. 6), свобода пересування і вибору місця проживання (ст. 13), право на притулок (ст. 14), право на громадянство (ст. 15), право одружуватися і засновувати сім'ю (ст. 16), право володіти майном (ст. 17). Серед політичних прав і свобод людини Загальна Декларація передбачає свободу думки, совісті, релігії (ст. 18), свободу переконань і їх вираження (ст. 19), свободу мирних зборів і асоціацій (ст. 20), право брати участь в управлінні своєю країною (ст. 21). [1]

Третя частина, сформульована у статтях 22-28, визнано включає економічні, соціальні та культурні права: на працю і вільний вибір роботи (ст. 24), на рівну оплату за рівну працю, на об'єднання у професійні спілки, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст. 25), на освіту (ст. 26), на вільну участь у культурному житті суспільства (ст. 27). [1]

До четвертої частини Декларації, на нашу думку, слід віднести статтю 29, в якій йдеться про обов'язки індивіда перед суспільством. При здійсненні прав і свобод індивід може піддаватися обмеженням, встановленим у законі. Однак обмеження ці повинні бути встановлені виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту у демократичному суспільстві (п. 2 ст. 29). [1]

Привертає увагу той факт, що розробники Декларації підійшли до формування її змісту комплексно, що проявилось у нерозривному поєднанні в її тексті прав людини та її обов'язків. Це, на наш погляд, є значною цінністю Загальної Декларації прав людини, що дозволила цьому документу отримати визнання як на міжнародному так і на внутрішньодержавному рівні.

Іншою важливою особливістю Декларації стала її здатність впливати на міжнародне та національне право з одного боку, та механізм цього впливу – з іншого. Зміст цієї особливості полягає у тому, що хоча Загальна Декларація прав людини 1948 року і не створює обов'язкових для держав норм поведінки (оскільки містить норми м'якого права), тим не менш, вона здійснює реальний вплив на регулювання відносин між державами і на внутрішньодержавне законодавство багатьох країн завдяки винятковій важливості та

загальносвітовому визнанню тих ідей, що у ній закріплені. Саме завдяки цій своїй особливості Декларація стала невід'ємною частиною міжнародного публічного права у цілому та основою окремої галузі – права прав людини. Загальна Декларація стала фундаментом для розбудови системи нормативних та організаційних механізмів захисту прав людини що діють сьогодні як на міжнародному рівні так і на внутрішньодержавному.

Положення Загальної Декларації прав людини 1948 року отримали подальший розвиток у низці універсальних та регіональних актів, серед яких: 1) Міжнародний Пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року; 2) Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права 1966 року; 3) Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року; 4) Американська Конвенція про права людини 1969 року; 5) Африканська Хартія прав людини і народів 1981 року; 6) Ісламська Декларація прав людини 1990 року; 7) Арабська хартія прав людини 1994 року тощо.

Істотну роль Загальна Декларація прав людини відіграла і у формуванні внутрішньодержавного права, адже вона була прийнята в якості стандарту, до досягнення якого повинні прагнути усі народи і усі держави. Як зазначав професор В.О. Карташкін, не менш ніж 90 національних конституцій, прийнятих після 1948 року, містять перелік фундаментальних прав, які або відтворюють положення Декларації, або включені у тексти «Основних законів» під їхнім впливом [2, с. 12]. І сьогодні Декларація виступає одним із найцінніших джерел права, служить моделлю, що широко використовується багатьма країнами для розробки окремих положень конституцій, різноманітних законодавчих актів, що стосуються прав людини.

Цінність Загальної Декларації полягає ще й у тому, що вона дає єдине розуміння прав людини, причому за найвищою мірою цивілізованості, і заперечує підхід до цього питання як до суто внутрішньої справи окремих держав. Запропоноване Декларацією ставлення до особистості та її прав викриває понижену роль людини, насамперед у тоталітарних, закритих суспільствах, адже норми Загальної Декларації прав людини, хоча і не мають обов'язкової сили, проте, обмежують свободу поведінки держав, оскільки жодна держава не може діяти у супереч основним нормам, рекомендованим міжнародною організацією, учасником якої вона є (станом на сьогодні повноправними учасниками ООН є 193 держави світу [<http://www.un.org/ru/sections/about-un/overview/index.html>]).

Зважаючи на зазначене, можна стверджувати, що Загальна Декларація прав людини 1948 року від моменту своєї появи активно сприяє процесу перспективного розвитку норм міжнародного права, оскільки на їх основі та з її урахуванням укладаються міжнародні договори та односторонні акти держав, приймаються рішення міжнародних та національних судових органів, базуються регіональні та національні системи захисту прав людини.

Загальна Декларація є тією основою, на якій ось уже майже 70 років розвивається договірна практика держав у галузі прав людини, її положення є стандартами – орієнтирами для держав у сфері захисту та забезпечення прав людини.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини 1948 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Карташкін В. А. Права человека в международном и внутригосударственном праве / отв. ред. Е. А. Лукашева. – М. : Ин-т государства и права РАН, 1995. – 135 с.
3. Список держав-членів ООН. Статус на 20.05.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/sections/about-un/overview/index.html>.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СУДОВИХ ОРГАНАХ

Фомін Павло Вікторович

практикуючий адвокат

email.fomin@gmail.com

Корупція є складним соціальним, політичним і економічним явищем, яке, в тій чи іншій мірі, зачіпає всі сфери суспільного життя. Корупція руйнує демократичні інститути, сповільнює економічний розвиток і підриває державні підвалини, уражає основу демократичних інститутів через спотворення і перекручення принципу верховенства закону.

В усьому світі поширюється усвідомлення того, що боротьба з корупцією є необхідною передумовою для забезпечення більш ефективного, справедливого і раціонального управління. Все більше і більше держав переконуються в тому, що корупція і фаворитизм гальмують їх розвиток, та звертаються до Організації Об'єднаних Націй з проханнями допомогти їм придбати інструментарій для боротьби з цими явищами.

Широко розповсюджена в суспільстві думка про корумпованість судових органів і причетності керівників приватних та державних структур до злочинних діянь послаблює легітимність урядів і завдає шкоди основам правопорядку у багатьох державах [1, с. v-vi].

Слід зауважити, що судова влада відіграє важливу роль у системі публічного управління та підтримці верховенства права. Корупція в органах судової влади руйнує легітимність державних органів, підриває систему правосуддя і стимулює безкарність. Неможливо здійснювати боротьбу з корупцією в інших секторах, коли судді є недоброчесними [2].

Чесна і непідкупна судова система є основою демократії і верховенства права. Навіть якщо всі інші механізми захисту не діють, судова система слугує для суспільства тим бастіоном, який покликаний звільнити його від будь-яких зазіхань на гарантовані законом права і свободи [3, с. 3].

Міжнародна спільнота приділяє суттєву увагу означеній проблематиці. Зокрема, у Бангалорських принципах поведінки суддів 2002 року зазначається, що чесність і непідкупність є необхідними умовами належного виконання суддею своїх обов'язків. Образ дій і поведінки судді повинні підтримувати впевненість суспільства в чесності і непідкупності судових органів (принцип 3) [4].

У Дохінській декларації про включення питань попередження злочинності та кримінального правосуддя в більш широкий порядок дня Організації Об'єднаних Націй з метою вирішення соціальних і економічних проблем і сприяння забезпеченню верховенства права на національному та міжнародному рівнях, а також участі громадськості, прийнятій у рамках тринадцятого Конгресу Організації Об'єднаних Націй щодо попередження злочинності і кримінального правосуддя, держави-члени виказали прагнення підвищувати рівень суспільної довіри до кримінального правосуддя у вигляді попередження корупції та заохочення поваги прав людини, а також за допомогою підвищення професіоналізму і посилення нагляду в усіх секторах системи кримінального правосуддя, тим самим гарантуючи, що вона буде відкрита для доступу і враховуватиме потреби і права всіх людей (п. 10 (е)) [5].

Проблемі виявлення, попередження та викорінення проявів корупції в судових органах приділено увагу в Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Конвенція, будучи першим глобальним інструментом у сфері боротьби з корупцією, закріплює заходи щодо попередження корупції, зокрема щодо судових органів. У статті 11 Конвенції вказано, що, враховуючи незалежність судової влади та її вирішальну роль в боротьбі з корупцією кожна держава-учасниця вживає, відповідно до основоположних принципів своєї правової системи й без шкоди для незалежності судових органів, заходи стосовно зміцнення чесності й непідкупності представників судової влади та запобігання

будь-яких можливостей для корупції серед них. Такі заходи можуть включати правила, що стосуються поведінки представників судових органів [6].

У Керівництві для законодавчих органів щодо реалізації Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2012 року деталізуються заходи з попередження корупції, викладені у статті 11 Конвенції. Зокрема, передбачено, що такі заходи можуть включати правила, які стосуються призначення і поведінки суддів та працівників судових органів. У зв'язку з цим, можливо, доведеться прийняти законодавство відповідно до традицій, законів і процедур кожної держави. Наприклад, може виникнути необхідність звернутися до положень конституції і, можливо, провести оцінку правил і процедур, згідно яких здійснюється призначення на посади в судових органах, а також механізмів звітності, які судові органи самостійно встановлюють для себе, з метою впевнитися в їх відповідності вимогам статті 11 (п. 103). Крім цього, зазначено, що деякі держави, в рамках своєї конституції та / або законодавства, надають працівникам судових органів (і в деяких випадках органів прокуратури) імунітет від розслідування і/або кримінального переслідування. Такий імунітет надається головним чином для того, щоб зміцнити незалежність судових органів, захистивши їх працівників від зловмисного кримінального переслідування і зазвичай поширюється на дії, вчинені при виконанні службових обов'язків (функціональний імунітет). Проте, незважаючи на те важливе значення, яке імунітет від розслідування і кримінального переслідування відіграє для незалежності судових органів, він може перешкоджати ефективному розслідуванню і кримінальному переслідуванню у справах про корупцію (п. 104-105) [1, с. 38-39].

Виходячи з викладеного, доходимо висновку, що вчинення корупційних діянь посадовими особами судових органів значно підриває авторитет судової системи, що має наслідком висловлення недовіри до правосуддя з боку суспільства. З метою виявлення та запобігання корупції важливим є імплементація відповідних міжнародно-правових норм у національне законодавство та їх неухильне дотримання.

Список використаних джерел.

1. Руководство для законодательных органов по осуществлению Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции Второе исправленное и дополненное издание. – Организация Объединенных Наций: Нью-Йорк, 2012. – 278 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/LegislativeGuide/UNCAC_Legislative_Guide_R.pdf.
2. Экспертный семинар независимость и добропорядочность органов судебной власти (28 – 29 июня 2012 года, Стамбул, Турция) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/corruption/acn/AgendaExpertSeminarIstanbulJune2012RUS.pdf>.
3. Комментарий к Бангалорским принципам поведения судей: Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2017/Bangalore_principles_commentary_Russian.pdf.
4. Бангалорские принципы поведения судей (Гаага, 26 ноября 2002 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/bangalore_principles.shtml.
5. Дохинская декларация о включении вопросов предупреждения преступности и уголовного правосудия в более широкую повестку дня Организации Объединенных Наций в целях решения социальных и экономических проблем и содействия обеспечению верховенства права на национальном и международном уровнях, а также участием общественности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unodc.org/documents/congress//Declaration/V1504153_Russian.pdf.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Таркан Олександр Миколайович,
Прокурор відділу прокуратури Харківської області

Сучасний період розбудови правової держави в Україні характеризується різким загостренням криміногенної ситуації. Злочинність розповсюдилась майже на усі сфери українського суспільства, зачіпаючи усі її життєвозначущі елементи. Масова комп'ютеризація соціуму наприкінці ще 90-х років минулого століття призвела до стрімкого розвитку комп'ютерів та програмного забезпечення, підвищенню професійної підготовки окремих осіб, збільшенню потреб організацій та підприємств щодо підвищення технологій обробки інформації. Як слідство почалася стабільна криміналізація сфери обробки комп'ютерної інформації [1, с. 944]. На сьогодні ця тенденція збільшилася у десятки та сотні разів, майже зачіпаючи основи національної безпеки України.

На сьогодні інформаційні технології заповнили без перебільшення усі сфери життєдіяльності. Інформаційне суспільство поступово набирає обертів, несучи з собою не тільки позитивні, а й свої негативні тенденції та явища. Незважаючи на зручність і швидкість сучасних засобів зв'язку, використання інформаційних технологій породжує комп'ютерні злочини, які є одними з найдинамічніших груп суспільно небезпечних посягань. Швидко збільшуються показники поширення цих злочинів, а також постійно зростає їх суспільна небезпечність. Це зумовлене прискореним розвитком науки й технологій у сфері комп'ютеризації, а також постійним і стрімким розширенням сфери застосування комп'ютерної техніки. Щодня зростає доля електронної комерції, збільшується грошовий обіг в мережі Інтернет, і як наслідок, збільшується кількість випадків вчинення протизаконних дій, що містять ознаки кримінальних правопорушень та потребують відповідного реагування

Комп'ютерна злочинність — це особливий вид злочинів, пов'язаних із незаконним використанням сучасних інформаційних технологій і засобів комп'ютерної техніки. В їх основі можуть бути політичні, хуліганські, корисливі та інші мотиви. Це зумовлює необхідність розвитку й удосконалення правових засобів регулювання суспільних відносин у сфері інформаційної діяльності. Інформаційні відносини, тобто відносини, що виникають при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації, регулюються чинним законодавством України [2-7].

Специфіка ж розслідування кіберзлочинів полягає у тому, що потребує швидкого реагування для досягнення мети із розкриття та документування правопорушень, у тому числі отримання інформації від телекомунікаційних компаній та хостинг агентств.

Розвиток мережі Інтернет призвів до того, що однією з основних проблем користувачів став надлишок інформації. Це стосується передусім так званого «спаму», тобто масового розповсюдження попередньо не обумовлених електронних листів. Через масовий характер спамових повідомлень останні ускладнюють роботу інформаційних систем і ресурсів, створюючи для них зайве перевантаження, що може бути причиною їх виходу з ладу. «Спам» також може стати носієм шкідливих програм і комп'ютерних вірусів, поширених із метою отримання доступу до комп'ютерних систем, виведення їх із ладу або отримання конфіденційної інформації.

Однією з характерних особливостей цього виду злочинів є їхня латентність, яка спричинена небажанням користувачів мережі інформувати про такі злочини через недовіру

до потенційних можливостей правоохоронних органів, а також небажанням публічно визнати слабкі місця у власних системах безпеки.

Практика протидії кіберзлочинності показує, що орієнтація тільки на технічні та технологічні засоби забезпечення інформаційної безпеки (технічного захисту інформації) в умовах інформатизації, у тому числі профілактики кіберзлочинів, не має значного успіху. Кіберзлочинність є порівняно новим видом суспільно небезпечних діянь, проте на відміну від традиційних крадіжок і шахрайства, вона постійно удосконалюється і йде в ногу з технологіями, що у свою чергу ускладнює виявлення та протидію зазначеним протиправним діям.

Зараз існують гострі проблемні питання, що виникають під час розслідування кримінальних проваджень зазначеної категорії. Так, вивчаючи наслідки неефективного проведення досудового розслідування зазначеної категорії злочинів за останні роки можливо констатувати окрему злободенну проблему – це потреба в удосконаленні співпраці та взаємодії з діючими оперативними підрозділами. Підрозділами, які, у свою чергу, спеціалізуються на попередженні, виявленні, припиненні та розкритті кримінальних правопорушень, механізм підготовки, вчинення або приховування яких, передбачає використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), телекомунікаційних та комп'ютерних інтернет-мереж і систем. У цьому сенсі потрібно зазначити:

1. На території Харківської, Сумської та Полтавської областей діє Слобожанське управління кіберполіції Департаменту кіберполіції Національної поліції України. Окрім того, в управлінні СБ України в Харківській області діє відділ контр-розвідувального захисту інтересів держави в сфері інформаційної безпеки. Діяльність зазначених оперативних підрозділів безпосередньо кореспондується з діяльністю відповідних слідчих підрозділів, яка має окрему специфіку та потребує відповідної професійної підготовки слідчих за вказаним галузевим напрямком для досягнення спільної мети - більш ефективного реагування на кіберзлочини, а також, у відповідності до кращих світових стандартів – підвищення рівню міжнародної співпраці з питань знешкодження транснаціональних злочинних угруповань у даній сфері.

В процесі розслідування кримінальних правопорушень щодо діяльності кіберзлочинців у більшості випадків не проводяться негласні слідчі (розшукові) дії: а) введення в середовище співучасників, а також коло їх зв'язків - інформаторів, що мають відповідні особисті й професійні якості; б) візуальне спостереження у середовищі учасників кримінального процесу, їх службового і побутового оточення; в) застосування оперативно-технічних засобів для контролю за поведінкою розроблюваних і документуванням їх діяльності щодо протидії здійсненню кримінальних злочинів; г) збереження об'єктів – носіїв доказової інформації.

2. Наявною з проблем, що виникають під час розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії є відсутність технічної можливості вилучення копії інформації (відповідно до змін у ст.ст. 159, 168 КПК України), що міститься на електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення:

- необхідність демонтування накопичувача на жорстких магнітних дисках (далі - НЖМД), або іншого носія інформації. При неможливості демонтувати носій інформації з пристрою, його необхідно копіювати з самого пристрою за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення, яке, як правило, відсутнє у територіальних слідчих;

- необхідність підключення вищевказаного НЖМД або носія інформації до спеціалізованого пристрою копіювання даних або через апаратний блокувач запису до робочої станції спеціаліста. Використання спеціалізованих пристроїв для копіювання даних та апаратних блокувачів запису передбачає унеможливлення внесення змін та пошкодження інформації, яка знаходиться на носіях, які необхідно скопіювати.

3. Існує ряд випадків, які ускладнюють проведення копіювання інформаційних систем, зокрема:

При створенні побітової копії НЖМД або інших носіїв інформації необхідно надати спеціалісту відповідну кількість НЖМД або інших носіїв інформації з аналогічним об'ємом. Можливо надати й меншу кількість жорстких дисків більшого об'єму, але це

приведе до ускладнення самого процесу копіювання та збільшення часу для копіювання. У слідчих підрозділах, як правило, відсутні відповідні накопичувачі інформації, на які необхідно здійснювати копії вилученої інформації.

Для копіювання НЖМД або будь-яких інших цифрових носіїв (пристроїв) необхідне спеціалізоване програмне забезпечення, а також спеціальні апаратно-програмні комплекси, які потребують виділення значних коштів на їх придбання. Наприклад для копіювання НЖМД або інших носіїв інформації можна використовувати ноутбук зі спеціальним програмним забезпеченням чи використовувати, наприклад, дублікатор «ImageMASSter Solo-4 Forensic», а для копіювання мобільних пристроїв необхідно наприклад використовувати апаратно-програмний комплекс «UFED Touch Ultimate», тощо. Такі програмні комплекси наявні лише у відповідних фахівців, а у практичних територіальних слідчих підрозділах відсутні.

4. З урахуванням специфіки розслідування злочинів вказаної категорії, під час проведення більшості процесуальних дій у кримінальному провадженні, необхідно постійно залучати спеціалістів з відповідними знаннями, що при розслідуванні кримінальних проваджень відбувається дуже рідко у зв'язку з невеликою штатною чисельністю працівників експертних установ.

На практиці ж органами досудового розслідування недостатньо використовуються надані законом можливості і засоби збору доказів вчинення кіберзлочинів, особливо при проведенні слідчих дій на початковому етапі розслідування кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення за ст.ст.361-363 КК України.

Не востаннє цьому сприяє також і низька якість слідчих (розшукових) дій, незнання особливостей тактики їх проведення призводить до неповноти дослідження обставин скоєння кіберзлочинів.

На початковому етапі розслідування вказаних злочинів слідчими допускається низка криміналістичних помилок, серед яких варто назвати: несвоєчасність огляду; неповнота та формальне відношення до нього; невикористання всіх можливостей з фіксації функціонування та впливу шкідливих програм.

Як висновок вважаємо за доцільне зазначити, що на сьогодні практики дуже важлива допомога науки, тобто можливість використання при розслідуванні злочинів вказаної групи багатого арсеналу теорії і, перш за все, криміналістики. Зараз вкрай потрібна ефективна окрема криміналістична методика розслідування комп'ютерних злочинів, котра буде вбирати в себе аспекти організації та планування розслідування злочину, питання початкового етапу розслідування, взаємодії з оперативно-технічними підрозділами, використання спеціальних знань тощо. У цьому сенсі можливо говорити про деякі особливості криміналістичної тактики, а саме тактики допиту потерпілого та можливих свідків (очевидців) комп'ютерного злочину, котра має свої притаманні їй риси. Окрема увага при розробці методики необхідна бути приділена особливостям проведення огляду місця події – місць виявлення слідів злочину з обов'язковим оглядом комп'ютерного засобу. Питання залучення спеціальних знань при розслідуванні комп'ютерних злочинів повинні мати також своє особливе місце у цієї методики (існують специфічні комп'ютерні експертизи: програм для ЕОМ, баз даних, окремих файлів, спеціальних технічних засобів тощо).

Основу ж розслідування кримінальних правопорушень у сфері використання комп'ютерів становить відповідна система слідчих (розшукових) дій, ефективність якої напряму залежить від професійності самого слідчого (детектива) та рівня техніко-криміналістичного забезпечення розслідування конкретної справи.

Література:

1. Аверьянова Т. В. Криминалистика [Текст] : учебник для вузов Т. В. Аверьянова [и др.] ; под ред. Заслуженного деятеля науки Российской Федерации, проф. Р. С. Белкина. —

М. : Издательская группа НОРМА – ИНФРА- М, 1999. – 990 с.

2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII.
4. Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25 червня 1993 р. № 3322-XII.
5. Закон України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 р. № 1280-IV.
6. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР.
7. Положення про технічний захист інформації в Україні, затверджене Указом Президента України від 04.05.2008. № 1229/99.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНІВ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Колесник М.

співробітник СБ України в Харківській області

Зараз на превеликий жаль українській владі не вдається повністю забезпечити відповідність сектору безпеки України потребам суспільства внаслідок критичного стану озброєння, не високого рівня забезпечення та підготовки Збройних Сил України, що ставить під загрозу можливість ефективного виконання ними завдань оборони держави. Особливо це небезпечно у сьогоденних умовах, коли країна опинилася у центрі військового протистояння та веде боротьбу за само своє існування. Тому злочинність в армії є найнебезпечнішим дестабілізуючим фактором, що вкрай негативно впливає не тільки на Збройні Сили України, але й на національну безпеку держави – чим вище її рівень, тим менше можливостей використання армії як ефективного інструмента вирішення зовнішньополітичних і внутрішніх проблем.

Проблема протидії та запобігання злочинності в Збройних Силах та інших військових формуваннях України, особливо в умовах проведення АТО, є досить актуальною. Сучасні тенденції щодо зміни структури військової злочинності є досить несприятливими, що свідчить про погіршення загальної криміногенної обстановки. До того ж у вітчизняній правовій науці існує недостатня розробленість окремих криміналістичних питань оптимізації розслідування та розкриття злочинів саме цієї групи. На превеликий жаль, не має зараз розробленої криміналістичної методики розслідування окремих видів військових злочинів, не існує загальновизнаної їх криміналістичної характеристики. Це негативно відображається на рівні стримування та протидії військовим злочинам.

Військова реформа, розпочата зараз впритул наблизилась до розв'язання проблеми створення сучасних Збройних Сил України нового типу. Для військової організації України вкрай важливим є процес, що розпочався, зміни характеру армії, основними рисами якого є демократизація армійському життю, професійність та ефективність, виховання воїна-громадянина, воїна-професіонала та патріота. Особливо важливо, що цей процес ґрунтується на загальновизнаних європейських нормах та стандартах.

Суспільна небезпека військових злочинів об'єктивно зв'язана не тільки з порушенням громадського порядку, характерного для злочинних діянь цивільних осіб, але й з ослабленням військової дисципліни як найважливішої складової бойової готовності військових частин і з'єднань. Цей показник залишається найголовнішим і у сучасних умовах, коли існуючі протиріччя між державами можуть привести до розв'язання локальних і широкомасштабних війн.

Оскільки Збройні Сили являють собою не тільки інструмент соціально- політичної стабільності та безпеки, але й джерело соціальної напруги, то й злочинність у сфері

військової служби слід розглядати як одну зі значимих соціальних загроз. Протидія цій загрозі є одним з найважливіших завдань сучасної держави. При цьому не викликає сумнівів той факт, що дієві заходи із запобігання, профілактики, припинення і розкриття військових злочинів повинні спиратися на розроблену наукову базу, що дозволяє здійснити розгорнутий аналіз феномена „військова злочинність”, досліджувати її структуру і динаміку, оцінити можливий і фактичний збиток, намітити перспективні шляхи подолання даного виду соціально-правових девіацій [1, с.1].

Злочинність військовослужбовців може бути визначена як об’єктивне, соціальне, історично мінливе, негативне явище у вигляді сукупності всіх злочинів, вчинених особами із числа Збройних Сил інших військ і військових формувань, а також громадянами, що перебувають у запасі, під час проходження ними військових зборів, і персоналом військових частин, з’єднань, установ у зв’язку з виконанням ними службових обов’язків або в розташуванні цих частин, з’єднань і установ, за певний період часу і в певному просторі.

Злочинність військовослужбовців і військові злочини співвідносяться як ціле і його частина. У цілому злочинність військовослужбовців ділиться на дві великі групи: загальнокримінальні злочини та військові злочини. Якщо злочини військовослужбовців виділяються в загальній структурі злочинності на підставі спеціалізації суб’єкта, то військові злочини в структурі злочинності військовослужбовців відокремлюються в окрему групу на підставі додаткового критерію – родового об’єкта, в якості якого виступають суспільні відносини із приводу несення військової служби, установлений порядок здійснення даного виду державної діяльності [2, с. 19].

Кримінологічна класифікація поділяє склади військових злочинів на відповідні групи, беручи за основу такі критерії як спеціальний суб’єкт злочину і об’єкт посягання, а також окремі види останнього. За цією підставою військові злочини можна розділити на певні групи.

З метою розроблення ефективної методики розслідування військових злочинів окремо слід приділити увагу детермінантам військових злочинів. Детермінантами військових злочинів є об’єктивні й суб’єктивні фактори економічного, політичного, ідеологічного, культурного, національного, морально-психологічного, соціального, соціально-біологічного, організаційно- управлінського і правового характеру.

При вивченні факторів, що спонукають до злочинної поведінки з боку військовослужбовця слід виходити з комплексного міждисциплінарного пізнання особи злочинця. На базі кримінологічної та криміналістичної характеристик злочину слід визначити певну сукупність факторів, які впливають на формування злочинної поведінки та характеризують особу злочинця-військовослужбовця, а також сукупність психофізіологічних особливостей, соціальних зв’язків, етичних особливостей, правових, культурних аспектів, що відображають сутність людини.

Соціальні, психічні та біологічні фактори, які впливають на злочинну поведінку, взаємодіють між собою не на паритетних засадах; у кожному конкретному випадку окремі їх складники зазнають більшого впливу з боку певних компонентів механізму вчинення злочину, в результаті чого видозмінюється процес детермінації.

Особа злочинця-військовослужбовця, як елемент криміналістичної характеристики, представляє собою певну систему визначених властивостей, які сукупно дозволяють вести мову про доволі високу специфічність даної категорії злочинців [3].

Актуальним питанням ефективної протидії злочинності у військах – є розроблення державної політики протидії та запобігання військовим злочинам у вигляді конкретної Комплексної Програми дій, яка буде прийнята на певний строк. Слід особливо акцентувати увагу на важливості розробленні та впровадженні такої державної стратегії протидії та запобігання військовим злочинам у сучасних умовах розбудови правової держави в Україні. Вбачається цей важливий крок влади не тільки вкрай актуальним, але й негайним, котрий вона повинна зробити його саме зараз, з метою дійсного оновлення армії та реального її реформування. Протидія злочинності, як комплексна системна реакція Законодавця на

злочинні явища, виступає в декількох взаємозалежних аспектах. Як засіб соціального регулювання найбільш значимих суспільних відносин та як комплекс заходів правового, виховного, спеціально-кримінологічного характеру.

Державна стратегія протидії злочинності – це сукупність економічних, політичних, ідеологічних, організаційних та інших заходів. Системність і специфіка запобіжних заходів на соціальному рівні відносно військових злочинів пов'язані з комплексними дослідженнями таких груп проблем як удосконалення ідеологічної та виховної роботи в армії, завершення військової реформи, перехід до контрактної армії, запобігання насильству в армії тощо. Саме тому ця програма стримування та протидії повинна бути прийнята в Україні саме зараз, тому що ефективне подолання злочинності і військовій сфері на далі буде ще більше загальмовано не вирішеним комплексом соціальних питань.

Література:

8. Пузиревський Є. Б. Кримінологічний аналіз і запобігання військовим злочинам [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : (12.00.08 – Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право) / Є. Б. Пузиревський. – Х., 2011. – 24 с.

9. Панов М.І., Касинюк В.І., Харитонов С.О. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (Військові злочини). - Харків: Харків юридичний, 2006. – 172 с.

10. Про Концепцію виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України: Указ Президента України від 4 вересня 1998 року № 981/98.

ВІДОМОСТІ ПРО НАУКОВИХ КЕРІВНИКІВ

Абламський С.Є.	доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
Анакіна Т.М.	доцент кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук
Бервено С.М.	професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук
Бондаренко О.О.	доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна, к. ю. н., доцент
Бурлаков С.Ю.	доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна, к.ю.н, доцент
Венедіктова І.В.	професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
Гавриленко О.А.	професор кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, д.ю.н, професор
Григоренко Є.І.	доцент кафедри державно-правових дисциплін Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Гришина Н.В.	доцент кафедри державно-правових дисциплін Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Гужва А.М.	доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент
Даньшин М.В.	професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
Епіфанова Ю.С.	доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Євтєєва Д.П.	старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна, кандидат юридичних наук

Жилінкова О.В.	доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Житний О.О.	завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук професор
Жук Н.А.	доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент
Завгородня В.М.	завідувач кафедри міжнародного, європейського та екологічного права ННІ права Сумського державного університету, к.ю.н., доцент
Зінченко Ю.В.	старший викладач кафедри державно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук
Кагановська Т.Є.	декан юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
Кацюба К.В.	асистент кафедри цивільного права НЮУ імені Ярослава Мудрого, к.ю.н.
Кім К.В.	доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, кандидат психологічних наук, доцент
Коваленко О.О.	професор кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права ХНПУ імені Г.С. Сковороди, д.ю.н., доцент
Крайник Г.С.	асистент кафедри кримінального права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, к.ю.н.
Кулачок-Тітова Л.В.	доцент кафедри державно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент
Магда С.О.	доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ ім. В. Н. Каразіна, к. ю. н., доцент
Мічурін Є.О.	професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
Мішина Н.В.	д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного прав НУ «ОЮА»
Пахомова І.А.	старший викладач кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, к.ю.н.
Передерій О.С.	доцент кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент

Плотнікова М.В.	доцент кафедри цивільно-правових дисциплін і фінансового права Навчально-наукового інституту права СумДУ, к.ю.н.
Прієшкіна О.В.	професор кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, д.ю.н., професор
Розгон О.В.	доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Романюк В.В.	старший викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
Ростовська К.В.	доцент кафедри державно-правових дисциплін ХНУ ім. В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент
Славко А.С.	асистент кафедри міжнародного, європейського та екологічного права Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету
Серьогін В.О.	професор кафедри конституційного і муніципального права юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
Серьогіна С.Г.	завідувач кафедри державного будівництва НЮУ імені Ярослава Мудрого, д.ю.н., професор
Сироїд Т.Л.	завідувач кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор
Слінько Д.С.	доцент кафедри кримінально-правових дисциплін ХНУ ім. В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент
Солошкіна І.В.	доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук
Стародубцев А.А.	професор кафедри державно-правових дисциплін ХНУ ім. В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук
Толстенко Ю.О.	доцент кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент
Ткаченко Ю.В.	доцент кафедри конституційного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, к.ю.н., доцент
Трубников В.М.	професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор

Філей Ю.В.	доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права, декан юридичного факультету Інституту управління та права
Харченко В.Б.	професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук
Храмцов О.М.	професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук
Члевик О.В.	асистент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, к.ю.н.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	4
Абрамова А.В. <i>«Концепція сталого розвитку в міжнародному екологічному праві»</i>	5
Александрова В.А. <i>«Процесуальні форми здійснення арешту майна»</i>	7
Алексенко М.В., Сичов С.О. <i>«Деякі питання щодо застосування примусу при отриманні зразків для експертизи»</i>	9
Ананченко О.К. <i>«Релігійні організації як суб'єкти адміністративного права»</i>	11
Андреев Т.П. <i>«К вопросу трансформации правосознания современного украинского социума в контексте формирования гражданского общества»</i>	13
Бабаджанов Г.Б. <i>«Права и обязанности осужденных к лишению свободы»</i>	16
Бабак М.А. <i>«Процедура квазі-судового оскарження публічних закупівель: теоретичні та практичні аспекти»</i>	19
Бакірова А. П. <i>«Адміністративно-правове забезпечення доступу до інформації на державній службі»</i>	22
Бардакова А.О. <i>«Причини та умови жіночої рецидивної злочинності»</i>	24
Батовський М.А. <i>«Класифікація основних принципів міжнародного гуманітарного права»</i>	27
Баховець А.І. <i>«Компетенція місцевої державної адміністрації: поняття та зміст»</i>	29
Безпала А.В. <i>«Віктимна поведінка жінок (кримінологічний аспект)»</i>	32
Бичіхіна А. Г. <i>«Міжнародне-правове регулювання екстрадиції»</i>	34
Вапняр О.О. <i>«Класифікації митних адміністративних правопорушень»</i>	36
Василенко А. І. <i>«Міжнародно-правові засоби протидії інформаційній війні»</i>	38
Ващук А. О. <i>«Інформаційна функція права в системі регулювання правових відносин»</i>	42
Воєводін І.С. <i>«Правила ведення війни: релігійний аспект»</i>	44
Волкова Д.Е. <i>«Общественные организации: понятие и сущность»</i>	46
Воронов К.М. <i>«Міжнародно-правові засоби протидії інформаційній війні»</i>	48
Геджадзе Т.С. <i>«Третейський суд у добу середньовіччя»</i>	50
Гейдарова Г.Ш. <i>«Актуальні проблеми змісту об'єкта як елемента підстави кримінальної відповідальності за зараження вірусом імунodefіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 130 КК України)»</i>	53
Головнін Б. Ю.	

<i>«Порядок відбування та актуальність покарання у вигляді виправних робіт без позбавлення волі»</i>	57
Горбатова Д.І. <i>«Проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх: загальнотеоретичний аспект»</i>	59
Григор'єв А.Е. <i>«Зміст конституційного принципу недоторканності права власності у кримінальному провадженні»</i>	61
Євтєєва Д.П. <i>«До питання про стан розробки злочинів проти сім'ї, неповнолітніх та підопічних у сучасній вітчизняній доктрині кримінального права»</i>	63
Єгоров Є.С. <i>«Деякі питання застосування ненормованого робочого дня»</i>	66
Єрмакова К.С. <i>«Дотримання принципу законності під час проведення досудового розслідування»</i>	68
Єрмоєнко Р.С. <i>«Забезпечення права на недоторканність житла чи іншого володіння особи під час огляду»</i>	70
Задніпровська О.Ю. <i>«Засада забезпечення права на захист у кримінальному провадженні»</i>	72
Зайцев О.О. <i>«Загальна характеристика моральності у цивільному праві України»</i>	74
Заїка О.С. <i>«Значення підстав виникнення прав батьків і дітей та інших членів сім'ї»</i>	75
Заковоротний Д.О. <i>«Загальнотеоретична характеристика конфлікту інтересів»</i>	78
Зибцев Є.А. <i>«Захист прав на комерційну таємницю»</i>	80
Зінченко О.В. <i>«Сутність та дія конституційного принципу змагальності у досудовому розслідуванні»</i>	82
Зубенко І.В. <i>«Особливості заходів впливу за порушення бюджетного законодавства України»</i>	85
Ігнат'єв М.М. <i>«Підходи до визначення кваліфікації адміністративного делікту»</i>	87
Ісаєва Е.Т. <i>«Суб'єкт незаконного поміщення до психіатричного закладу»</i>	90
Істоміна О. І. <i>«Неповнолітні як потерпілі від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості»</i>	92
Кабанов О.М. <i>«Система покарань да довічне позбавлення волі»</i>	94
Кагановська Т.Є. <i>«До питання формування показників якості вищої юридичної освіти в Україні»</i>	96
Каленик О.В. <i>«Щодо вдосконалення правового регулювання діяльності національної поліції України»</i>	98
Калініна В.О. <i>«Сутність функції обвинувачення у кримінальному провадженні»</i>	100
Калініченко А.С. <i>«Формула осудності та неосудності в кримінальному праві України: сучасний стан проблеми»</i>	102

Карнаух Н.М. «Правове регулювання громадського контролю за діяльністю публічної адміністрації»	105
Квач В. Ю. «Кримінально-правова оцінка практики жіночого обрізання через встановлення міжнародно-правового аспекту проблеми»	106
Китайка О.В. «Правовий статус дитини: досвід регламентації органами Європейського Союзу та Ради Європи»	111
Китань А.М. «Проведення у справах про військові адміністративні правопорушення»	113
Кісловський А. В. «Статус територіальних громад міст: нові підходи до аналітичного огляду розробленості питання»	115
Коваленко О.О. «Воля і свобода волі як категорії сучасного трудового права України»	117
Колеснік Г. Р. «Процесуальний порядок реалізації принципів верховенства права і законності у досудовій стадії кримінального провадження»	120
Колягіна Т.Є. «Проблемні питання розуміння змісту втручання в діяльність захисника як ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 397 КК України»	122
Кольчик А.С. «Роль засади верховенства права в кримінальному провадженні»	124
Корчагіна В.П. «Щодо питання визначення понять закони та звичаї війни»	126
Косінцев К.В. «Поняття та система ризикових зобов'язань у приватних відносинах»	130
Косінцева П.Ю. «Судові помилки в цивільному судочинстві»	132
Кравець Д.А. «Засада розумності строків (порівняльний аналіз КПК 1960 року та КПК 2012 року)»	133
Красюк О.Є. «Вбивство чи позбавлення життя через необережність?»	135
Кривошликова А.С. «Роль децентралізації в розширенні повноважень органів місцевого самоврядування»	137
Кубрак Ю.М. «Теоретико-прикладні аспекти арешту майна в кримінальному провадженні»	139
Кузьміна Є.В. «Розмежування договору суперфіцію та договору оренди земельної ділянки»	141
Кулік В.І. «Міжнародно-правовий досвід запобігання і протидії корупції та його імплементація в Україні»	142
Кулькіна Я.С. «Історичні аспекти кримінальної відповідальності за порушення правил поведінки зі зброєю, речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення»	144
Купка Ю.М. «Норми-дефініції фінансового права: окремі теоретико-прикладні проблеми»	147
Курган Т.М. «Правове регулювання сурогатного материнства в Україні та за кордоном»	150

Лаврущенко О.С. «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки (ст. 47 КК України) як форма кримінально-правового впливу за участі громадськості»	153
Лапкін А. В. «Забезпечення прокурором законності затримання особи у кримінальному провадженні»	156
Левін В.І. «Проблемні питання правого регулювання особистого обшуку»	159
Лиманський Ю.О. «Тенденції розвитку договірного права України»	161
Ліщенко А.І. «Принципи державного регулювання ринку цінних паперів»	162
Луста Я.О. «Щодо кримінально-правової характеристики потерпілого у злочині передбаченого ст.150 КК України – «експлуатація дітей»»	166
Ляшенко Л.В. «Адміністративна відповідальність за правопорушення на ринку цінних паперів»	168
Малій О.Л. «Право на оплату праці за міжнародно-правовими стандартами»	171
Markova Y. M. «International law aspects of countering terrorism»	173
Марочкович В.М. «Умови договору поставки продовольчих товарів»	176
Мартиненко А.С. «Характеристика принципу прямої дії, як одного із основоположних принципів права Європейського Союзу»	179
Мосіна Н.Є. «Правові засади діяльності засобів масової інформації в Україні»	183
Москаленко В. В. «Правові засоби протидії повеням»	185
Навроцька Ю.О. «Шляхи розв'язання спорів в цивільних правовідносинах»	188
Наконечна Н.П. «Примушування до вступу в статевий зв'язок»	189
Ніколенко Ю.Є. «Умови і порядок введення в дію правового режиму надзвичайного стану»	192
Новікова К.Ю. «Відповідність статті Кримінального кодексу України «доведення до самогубства» реаліям сьогодення»	195
Нуджейдат В. «Потерпіла особа як елемент криміналістичної характеристики згвалтувань»	197
Околот М. Г. «Кримінально-правова характеристика ст. 176 (порушення авторського права і суміжних прав)»	199
Орел М.О. «Предмет договору комерційної концесії»	201
Осипа Р.С. «Правове забезпечення громадської безпеки»	203
Павленко С.М. «Поняття режиму відбування та виконання покарання у виді позбавлення волі»	204
Павличенко Д.П.	

<i>«Розмежування прав та законних інтересів учасників товариств та третіх осіб при реорганізації товариств»</i>	207
Пахомова І.А.	
<i>«Адміністративно-правові підходи щодо включення принципу рівності до політики в галузі освіти»</i>	210
Пашенко В.Д.	
<i>«Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо злочинів, вчинених неповнолітніми»</i>	211
Піддубняк М.С.	
<i>«Компетенція як елемент адміністративно-правового статусу органів прокуратури»</i>	213
Петров В. О., Єдин Р. В.	
<i>«Сутність кримінальної процесуальної засади змагальності сторін»</i>	215
Погребняк О.О.	
<i>«До питання удосконалення розділу у особливій частини КК України в контексті захисту свободи слова»</i>	217
Проніна Б.Д.	
<i>«Електоральні права громадян Європейського Союзу»</i>	220
Проскурня В. С.	
<i>«Капіталістична держава як тип держави: основні віхи її типового розвитку»</i>	222
Редько Д.В.	
<i>«Щодо необхідності запровадження ювенальних слідчих в системі ювенальних органів»</i>	224
Рзаєв С.А.	
<i>«Законность как принцип правоприменения»</i>	226
Рибалка О.О.	
<i>«Адміністративно-правовий статус Президента України: загальнотеоретичний аспект»</i>	228
Родіна К.Г.	
<i>«Право на самооборону у міжнародному праві»</i>	229
Розгон О.В.	
<i>«Практика застосування статті 196 СК України щодо нарахування пені за прострочення сплати аліментів»</i>	232
Рубель В.В.	
<i>«Місце дисциплінарної військової частини в системі установ и органів виконання покарань»</i>	236
Рубцов С.С.	
<i>«Окремі аспекти функціонування електронного правосуддя в Україні»</i>	238
Руденко А.Х.	
<i>«Особливості юрисдикційного процесу в середньовічній Англії та Франції»</i>	243
Рябець К.А.	
<i>«Програма розвитку гідроенергетики на період до 2026 року: негативні наслідки її реалізації та правові заходи їх усунення»</i>	246
Сарыбаєва А.Н.	
<i>«Вопросы кодификации административного законодательства в работах А.П.Коренева»</i>	249
Сачалко Ю.М.	
<i>«Проблемні питання відмежування відповідальності за порушення заборон щодо подарунка від незаконного збагачення»</i>	252
Саян С.М.	
<i>«Проблема заборгованості з виплати заробітної плати в Україні»</i>	254
Слюсаренко М.В.	

<i>«Особливості досудового врегулювання адміністративно-правових спорів»</i>	256
Смутьська А.В.	
<i>«До питання розгляду форм юридичних дій у змісті видів юридичної практичної діяльності»</i>	259
Солошкіна І.В.	
<i>«Принципи державного регулювання ринків фінансових послуг»</i>	261
Стойка К.М.	
<i>«Сутність та систематизація договорів у сімейно-правовій сфері»</i>	263
Сторчак А.С.	
<i>«Визначення поняття «публічні закупівлі»»</i>	266
Та-Губар К.К.	
<i>«Попередження як вид адміністративного стягнення»</i>	268
Танасевич О.В.	
<i>«Практичне значення класифікації юридичних гарантій в межах інституту матеріальної відповідальності роботодавця»</i>	271
Тарасенко Н.Ю.	
<i>«Співвідношення видів, форм та методів фінансового контролю»</i>	273
Телешева Є.Ю.	
<i>«Особливості доктринального розуміння категорії «правова комунікація»</i>	277
Терещук С.С., Мороз В.В.	
<i>«Особливості запровадження інституту негласних слідчих (розшукових дій) у КПК України»</i>	278
Титаренко А.В.	
<i>«Інститут імпідменту Президента України: недоліки конституційної моделі та шляхи подолання»</i>	280
Тігічко В.В.	
<i>«Щодо латентності злочинів проти безпеки виробництва»</i>	282
Толстенко Ю.О.	
<i>«Пенітенціарні стандарти Ради Європи: захист прав в'язнів»</i>	285
Устименко О.А.	
<i>«Процедурні особливості медіації укладення угоди»</i>	288
Филь Р.М.	
<i>«Спадкування майна дитиною за заповітом»</i>	290
Хечанян Г.В.	
<i>«Адміністративно-правові режими: поняття та зміст»</i>	292
Хмелик М.С.	
<i>«Заочне кримінальне провадження: міф чи реальність»</i>	295
Ходжамшукурова М.Б.	
<i>«Различные концепции объекта преступления»</i>	297
Христенко К.М.	
<i>«Щодо сильного душевного хвилювання як обставини, що пом'якшує кримінальне покарання»</i>	299
Цветкова-Шашко К.О.	
<i>«До питання про суб'єктивну сторону дезертирства»</i>	302
Цебинога В.Ю.	
<i>«Кримінальний процесуальний статус слідчого як учасника кримінального провадження»</i>	303
Чапля О.В.	
<i>«Місьцеве самоврядування в Україні та у США: конституційна регламентація»</i>	305
Чиркін А.С.	
<i>«Запровадження адміністративно-територіальної реформи: досвід Угорщини»</i>	308
Чугай В.К.	

«Повідомлення про підозру (недоліки законодавчої регламентації)»	311
Шевченко А.Л.	
«Правовий статус і компетенція міжнародної організації кримінальної поліції»	312
Шевчук М.О.	
«Світовий досвід інформаційного забезпечення фіскальних органів під час стягнення податку на майно»	315
Ювченко Н.В.	
«Загальна характеристика охоронних фінансових правовідносин»	317
Яковенко О.С.	
«Юридична відповідальність як реакція держави на протиправну поведінку»	321
Янчева К.А.	
«Значення законності в демократичній, соціальній державі»	323
Янчевський В. Ю.	
«Щодо питання адміністративної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці»	324
Ярова М.С.	
«Щодо визначення поняття «адміністративно-правового спору»	326
Анакіна Т.М.	
«Майбутнє угоди про асоціації у зв'язку із позицією Нідерландів»	329
Бут М.О.	
«Деякі особливості основних колізійних прив'язок у сфері регулювання майнових правовідносин подружжя»	334
Давиденко А.О.	
«Заздалегідь обіцяне неповідомлення про злочин (проблеми кваліфікації та відповідальності)»	337
Раєвська К.І.	
«Кіберсквотинг як причина виникнення доменних спорів»	339
Скрипник Я.Ю.	
«Функції прокурора в сучасному кримінальному процесі»	343
Савкова К.С.	
«Теоретико-правові основи визначення поняття міжнародно-правових стандартів у кримінальному процесі»	345
Вахрушев О.В.	
«Криміналістичні відомості щодо особистості водіїв, які порушують правила дорожнього руху»	347
Обаль О.О.	
«Актуальні питання розслідування злочинів, пов'язаних з незаконною трансплантацією органів та тканин людини: криміналістичний аспект»	349
Єрмоласв В.В.	
«Роль Загальної декларації прав людини у розвитку права прав людини»	352
Фомін П.В.	
«Міжнародно-правове регулювання запобігання корупції в судових органах»	354
Таркан О.М.	
«Актуальні проблеми розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації: криміналістичний аспект»	356
Колесник М.	
«Актуальні питання запобігання злочинів у військовій сфері: соціально-правовий аспект»	359
ВІДОМОСТІ ПРО НАУКОВИХ КЕРІВНИКІВ	362